

ตำราทฤษฎีคณิตศาสตร์

เล่ม ๑

สารทกาลีกเทศนา

(เล่ม ๑)

[เทศน์วันทำบุญสารท อุทิศบรรพบุรุษตามประเพณีภาคใต้]

ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๕

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”

เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของหนังสือธรรมโฆษณ หมวดที่ ๓ ชุดชุมนุมธรรมเทศนา

หมายเลข ๒๖ บนพื้นแถบสีเขียว จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธศักราช ๒๕๔๗

ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาสภิกขุ

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย.]

ธรรมนูญมูลนิธิ ไชยา จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก

๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ล่าเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา

พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย

แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกัอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเสียใค้ให้กันฟัง

เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนี้ดสนทนอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

กรมการพาณิชย์

อุทัยบุรีวิวัฒนาการ
จังหวัดอุทัยธานี ๑๐๐ ปี
๒๕๓๘-๒๕๓๙

อนุเมตทา

การที่ท่านท่านขุดได้ ได้อำนาจตามสำเนา
 แก่การจิตพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณาคัมภีร์
 มาในครั้ง นี้ นั้น ๑๓๗ มาตราอนุเมตทา ทั้ง โดย
 ส่วนตัว และในนามของพุทธบริษัททั้ง หลาย,
 ในขณะที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่: แพร่ขยายไปใน
 โลกมนุษย์ ๑๓๗ มาตราโลกนี้ ๑๓๗ มาตราธรรมะ
 เป็นอย่าง ยี่สิบ.

อดีตโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะผู้
 พึ่งพิงสันติภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นโลกที่
 ยี่สิบอย่างผิดๆ ละตามได้ไว้ยี่สิบแก่กันและกันเสีย
 มากกว่า. ศาสนาเหลืออยู่เป็นเพียง ส่วนสุดท้าย
 ที่จะเป็นความหวัง หรือที่พึ่ง ของโลก, แต่ก็เป็น
 ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพียงพอ; ยี่สิบต่อ
 ตามเข้าใจกัน และประสาธนาแก่กัน อีกมาก. กิจ-
 กรรมธรรมโฆษณาคัมภีร์ มีความมุ่งหมาย ส่วนเล็ก เพื่อ
 แก้ปัญหาส่วนนี้.

ทุกศาสนา ล้วนแต่มีธรรมะเป็นแก่นใจ ซึ่ง
 ทำสามารถนำออกมาใช้ได้ ก็ดัดแก้ไขผิดๆ ของ
 โลกได้. การทำให้โลกมีศาสนา เป็นสิ่งจำเป็น
อย่างหนึ่ง แห่งยุคปัจจุบัน. ศาสนาของแต่ละศาสน
 ๑๓๗ มาตราแก้กันแก้กัน แก่ศาสนา ของตน

ล่อง = ร่วมมือกัน ช่วยโลกได้. กิจกรรมธรรมในธรรม
กำลัง ดำเนินไป เพื่อวัตถุประสงค์ สอดคล้อง!

สี่ข้อที่ของระมัดระวัง ตั้งข้อสังเกตเป็นพิเศษ
ของหนังสือ ก็คือ เขากำหนดกันไว้แต่เพียง "ธรรมะ;
แต่ "ไม่มี" ธรรมะ, ข้อไม่มีธรรมะใช้ 4 นกกร แก้ว
ยังมีหนังสือ ๑ ฉบับเพียงพอ. เขา มีข้อด้วยตัวเลข 4
มีธรรมะ อย่างที่เขาได้ไว้เช่นนี้, เขา ข้อ ไม่มีละตาย 4 น
กกรที่เขาไม่มีธรรมะ, เขา ข้อ ไม่มีกล่าวอื่นที่ชายอื่นเกิด
สิ่งจากกรที่เขาไม่มีธรรมะ; ๓๓ สอน และ ๓๓ เว้น
ธรรมะ ข้อเป็นสิ่งที่ มีผล มีคู่สมทวน. กิจกรรม ธรรม-
ในธรรม ล่องมี 4 นกกร ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓
กว่านี้คือเพียงแต่ใช้ ๓๓ ธรรมะเท่านั้น.

ครูฝึกที่ระบอบ "สี่ข้อของทนาย" แห่งโลกยุคปัจ-
จุบัน นั้น นอกจากไม่สอนธรรมะ, มีสอนแต่หนังสือ-
สี่ กับวิชาอื่นแล้ว ยังสอนไปในทาง มีให้บังคับ
ตัวเลข ด้วย โดยกรที่สอนเป็นกรที่เสียอิสรภาพและ
สภาพจิตใจที่ทุกข์; ผลโลกยุคปัจจุบัน ล่องอยู่ 4 น
ฐานะ ที่ยาก ที่จะมีธรรมะ มากยิ่งจนกว่า เพาะผล
มีธรรมะใน แห่งกรที่เสียตัวเลข และเป็นที่ที่ สี่
ธรรมะ. คนในยุคร่วมกัน บุกดูตามร่องรอย ๓๓
๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ - ๓๓ -
๓๓, ทั้งคนแก่และเด็ก, ทั้ง สี่ และ สาม,

มีกลอนเป็นครั้งแรกกัน ๓ ข้อนี้; ลงเป็นกาพย์ กวี
จารึกจะมากัดทั้ง ๓ ข้อนี้ไปพูดธรรมะ แทนการ
พูด อรรถนะ คือมีไว้เพื่อ ทาทรณ! คืนแห่งทา-
ทรณ กัณฑ์ตรรกโลก, โลกจึงอัตถ์อยู่ด้วย
เหลือ แห่งทาทรณ และวีรกรรมวีโรกลทา-
ทรณ อย่างวีรกรรมวีโรกล ก็ไม่เคยมีมาก่อน;
กัณฑ์ธรรมโฆษณ คือโลกอยู่ในลักษณะ เหมือน
กัณฑ์ตรรกวิญญูเท หรือตั้งก็มี ดูซ้ำตลอด เต็ม
โลกนี้ด้วย, แต่พอเราก็ยังทอดทิ้งการชำระ
นี่ไม่ได้อีก อยู่นั้น เอง.

ตัวนี้ให้ดูตามร่องรอย แก่กิจกรรมที่ มากน้อย
เพียงไร ก็ยังมั่งมีอยู่ในฐานะ เช่นผู้มีพระคุณ
แก่เขา อย่างในผู้มั่งมี อยู่นั้น เอง. อาตมา
ขอ แล้ว ดู ตาม คุณ อัน ไม่ ขาด และ อัน น้อย พร
แห่ง อัน นาม อัน ของ บรรดา ผู้ มา รับ ประโยชน์ อัน คุณ
แห่ง กิจ กรรม ธรรม โฆษณ นี้ ทุก ถ้วน หน้า.

ขอให้เห็นว่าผู้มีนทานบด มีคอมทั้งปวงชาติ
จะได้รับผลกตผลแห่ง กิจกรรมธรรมทานนี้ โดยทั่วกัน
ทั้ง ใน กาล อัน เป็น มี สุข และ สัมปราย ก็ ประ สพ สัม พิ สุข
ยิ่ง ยิ่ง มี อยู่ ทุก อัน ภา ว ตา วี ทุก เจ ต น ๑

โสมภพสารวม เชน,

พุทธทาส อินทปัญโญ

๑๗ โคมขลุ่ย *

ข้าพเจ้า ขอขอโคมขลุ่ย ในกรณีนี้หนังสือเล่ม
 นี้ได้มี การจัดพิมพ์ขึ้นมา ในรูป แบบที่ เป็นที่พอใจ
 กับระดมเสียงแล้ว ล้วนธรรม, "ขออภัยที่มองไม่เห็นข้อ
 ธรรม ล้วนแล้ว ชั่วช้า ภาย และ การแตกทำลาย
 แห่ง สังฆาร ทั้งหลาย แล้วตั้งใจจะ ทำอะไรสัก
 อย่างหนึ่ง จากจะว่า จะเขียน ท้ายๆ เย้ย นรวิ
 ท้าทาย ล้วนแล้วนั้น ในขณะ ที่ตนยัง มีชีวิตอยู่;
 แต่ ได้ ยิน ไป เรียบ กสิยว่า เป็น การ ยำเพ็ญ ภาวนา เพื่อ
 ยับ มีความกลัว ต่ออะไรอย่าง ครอบงำจิตใจ
 อยู่ ทั้งสอง; ยังไม่กล้า ประทศ ออกมาว่า เป็น การ
 ท้าทาย ต่อ ความตาย นรวิอะไร ทั้งสองนั้น; และ
 เพราะเหตุ ยังไม่ มี ประเพณี ที่ ก็นั้น เพื่อ ให้ คนเขียน
 คน กล่าวหาญ เห็นว่า นรวิ ทั้งสอง.

เมื่อคนเรา มีอายุ ๖๐-๖๕ ปีมาแล้ว มา พอสมควร
 แล้ว โลกนี้ สำหรับ เขาผู้นั้น ก็เปลี่ยน ไป ใน ความ
 ร้ สึก เป็น การ ปรนเปรอ นรวิ ที่ ได้ ยาว. อย่างนั้น อย่างนี้
 ก็ จะ แสวงหา เห็นว่า การ ย้ำเพ็ญ นรวิ นรวิ มั่น
 สำคัญอะไร ใน ขณะ ที่ เป็น ตัวตน นรวิ ของ ตน นั้น
 ไม่ ใช่ เรือ ๖ ที่ ถูก ถัด เสีย แล้ว; อย่าง มาก ที่ สด ก็
 เป็น เพื่อยัง การ ถูก ถัด อย่าง สม มติ ใน มาตุ ก็น่า ไป
 แทน ทั้งสอง. ยัง ไม่ นรวิ มั่น ทำอะไร, มี นรวิ จะ
 "กิด" อย่าง เรียบ รวด เท่านั้น และ ก็นั้น ใน ขณะ

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

นี่. เมื่อมาพบเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ ความยินดีนั้นก็มี
มีที่อย่างนี้เคยมีมาแต่กาลก่อน มันก็เพราะว่า; สิ่ง
ที่ต่อมาระยะนี้ ก็จะมีอย่างนี้, สิ่งที่มีส่วนเหลือ ที่
ไม่มีนี่ๆ สำหรับอะไรก็ยังไม่พบเลย เพราะมาไม่เร็ว
ถ้าจะเอาไปทำอะไรก็ใน ๑ ชั่วโมงก็หมดแล้ว มันเลย. ถึง
นั้น ถ้าใครได้มีอย่างนี้เข้ามา คงดีกับ มีความรู้สึก
อย่างนี้. และมีการกระทำอย่างนี้ ก็พอจะนับได้ว่า
เป็นบุญได้ทีเดียว หรือมีการกระทำนี้เป็นปกติ.

อีกประการหนึ่ง ที่จะติดกันเสียในเมื่อ การ
ทำบุญกุศล ปรารถนาความแก่ ความเจ็บ และความตาย
นั้น ดำรงไว้ด้วยกันเสีย ก่อนแต่ที่สิ่งเหล่านี้
จะมาถึง, โดยให้ระงับอย่างนี้ ก็คือความตาย. ถ้ามี
มาถึงเสียแล้ว เพราะทำอะไรก็ได้, คงเหลือเพียงมีได้
อย่างนี้, สิ่งที่เราไม่ทำอะไรจะดีแล้ว และเราชนะมี.

อีกประการหนึ่งคือมีของพระอรหันต์ ซึ่งทุกคนหนึ่ง
ได้ตรัสแก่พระอรหันต์ว่า ความตาย มีที่อยู่นอยู่แล้ว
ในความเป็น, ความแก่ มีที่อยู่นอยู่แล้ว ซึ่งความหนุ่ม,
ใจ มีที่อยู่นอยู่แล้ว ซึ่งความอายุนั้น มีไว้. ความ
ที่มี เป็นความดี มีที่อยู่นอยู่แล้วที่คนซึ่งมีที่อยู่นอยู่
ด้วยความดี หรือความประพฤติ, และมาพบเห็นได้. ถ้า
ใครมาพบเห็นได้ ก็จะมีอย่างนี้ เป็นผู้ที่พ้นจากแล้ว,
ความดีความแก่ การมาพบเห็น ของตน.

นี่. สำหรับสำหรับทั้งนี้เลย คงได้ทราบชัด ว่า
นี่. สิ่งที่มีที่อยู่นอยู่แล้ว การมาพบเห็นอย่างนี้ มัน คงมีไว้เป็น

คำปรารภ

[ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒]

หนังสือ ชุด ธรรมโฆษณ์ ของท่านพุทธทาส ที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีจำนวนมากกว่า ๗๔ เรื่องแล้ว; แต่บางเรื่องก็ขาดคราวพิมพ์ไปนานแล้ว จึงทำให้มีเศษแพร่อยู่ไม่ครบทั้งชุด ซึ่งมีสหัชกรรมหลายท่านได้สอบถามมายังธรรมทานมูลนิธิขอให้ช่วยพิมพ์ซ้ำอยู่เนืองๆ. เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส ๒๔๔๕ - ๒๕๔๕ ทางธรรมทานมูลนิธิ จึงเห็นสมควรให้มีการจัดพิมพ์เล่มที่ขาดคราวพิมพ์ไปแล้วขึ้นมาใหม่ให้ครบทั้งชุด โดยจะได้ทยอยจัดพิมพ์ขึ้นมาตามลำดับให้มีครบสมบูรณ์ทุกเล่มต่อไป.

สำหรับหนังสือธรรมโฆษณ์ เล่ม สารทกาลิกเทศนา นี้ เป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของเรื่องนี้ ด้วยทุน ธรรมทานปริวรรตน์ จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม.

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้พยายามรักษาดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นฉบับเดิมและความสะดวกรวดเร็วในการจัดพิมพ์ด้วย; ถึงอย่างไรคุณภาพของหนังสือก็ยังเป็นเรื่องสำคัญอยู่ ดังจะเห็นได้จากการปรับปรุงคุณภาพของกระดาษและความชัดเจนของตัวอักษรให้ดีขึ้น.

ธรรมะที่ยังเป็นเพียงถ้อยคำอยู่ในหนังสือนั้น ยังช่วยใครไม่ได้, เมื่อใดถ้อยคำนั้น มีคนเอาไปคิด ไตร่ตรอง เห็นด้วย แล้วพากันปฏิบัติตาม เมื่อนั้นธรรมะเหล่านั้น จะกลายรูปจากที่เป็นเพียงคำพูด มาเป็นองค์ธรรมที่สามารถคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้รอดพ้นจากทุกข์ได้. จึงหวังอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติธรรม แก่ผู้สนใจได้อีกเล่มหนึ่ง.

ธรรมทานมูลนิธิ

คำนำ *

คณะกรรมการชาวพุทธมลลนิธิ มีความยินดีที่ชาวพุทธมลลนิธิได้มีโอกาส ร่วมเผยแพร่ธรรมกถาของท่านพุทธทาสภิกขุ อีกครั้งหนึ่ง ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือชุด ธรรมโฆษณ เรื่อง “สารทกาลิกเทศนา” ขึ้นเผยแพร่ หนังสือเล่มนี้นับเป็นเล่มที่สองที่ ชาวพุทธมลลนิธิ พุทธนิคมเชียงใหม่ ได้จัดพิมพ์ขึ้น หวังว่าคงจะได้มีส่วนช่วยสร้าง ความเข้าใจธรรมะในพุทธศาสนาแก่สาธุชนทั่วไปได้ดีไม่น้อยกว่าเล่มแรก คือเรื่อง ปฏิปทา-ปริทรรศน์ และหวังว่าคงจะช่วยเพิ่มพูนศรัทธาต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางของ พุทธศาสนายิ่งขึ้น.

แต่การจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้คงสำเร็จขึ้นมาไม่ได้ หากไม่ได้เงินบริจาค เป็นค่าพิมพ์จากนางสุริจาย สีโรรส ซึ่งมีศรัทธาสละเงินทุนบำเพ็ญกุศลเป็นกรณีพิเศษ เนื่องในโอกาสที่มีอายุครบหกสิบปี เงินทุนทั้งหมดตลอดถึงผลประโยชน์ที่พึงได้จาก การจำหน่ายเผยแพร่หนังสือเล่มนี้นางสุริจาย สีโรรส ยินดียกให้แก่ชาวพุทธมลลนิธิ เพื่อใช้จ่ายในการพิมพ์หนังสือดีมีค่าทางพุทธศาสนา เผยแพร่เพื่อประโยชน์ และความ สุขแก่สาธุชนต่อไป. คณะกรรมการชาวพุทธมลลนิธิและพุทธนิคมเชียงใหม่ จึงขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของนางสุริจาย สีโรรส ครั่งนี้เป็นอย่างยิ่ง และหวังว่า ด้วยทุนบริจาคนี้ ชาวพุทธมลลนิธิคงจะได้มีโอกาสเผยแพร่คำบรรยายของท่านพุทธทาส อีกเป็นเล่มที่ ๓.

ชาวพุทธมลลนิธิ

สำนักงานในสวนพุทธธรรม (วัดอุมองค์)
พุทธนิคมเชียงใหม่ ตำบล. ๔๕ ปท. เชียงใหม่

คนถึงธรรม ธรรมถึงคน จนจิตว่าง ไม่มีคิด อะไรสักอย่าง หุดทลงไหล
ไม่มีกู หรือของกู ในสิ่งใด ทุกทุกอย่าง ทำไป ด้วยปัญญา.

— พุทธทาสภิกขุ —

---

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

คำปรารภ*

ข้าพเจ้านางสุริฉาย สิริโรส ได้มาอยู่ที่สวนพุทธธรรม (วัดอุโมงค์) ก็หลายปีแล้ว เมื่อได้ทราบจากคุณธรรมทาส พานิชว่า ท่านอาจารย์ พุทธทาส มีความเห็นว่าควรมีผู้รับเอาคำบรรยายของท่าน ที่ท่าน ได้บรรยายอบรมพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา เนื่องในโอกาส ต่างๆ ไปจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มถาวรออกเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป ก็จะ เกิดคุณประโยชน์แก่คนทั่วไป ทั้งจะได้เป็นต้นฉบับที่ถูกต้องสำหรับผู้มี จิตศรัทธาจะนำไปพิมพ์เผยแพร่ภายหลัง. ข้าพเจ้าทราบข่าวก็รู้สึกปีติยินดี อย่างยิ่ง จึงได้ขอมีส่วนร่วมในการออกทุนพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ ของ “พุทธทาส” สักเล่มหนึ่ง.

ประจวบเหมาะกับปีนี้ข้าพเจ้ามีอายุครบหกสิบ จึงอยากจะทำบุญ อายุเป็นพิเศษ ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือธรรมบรรยายของท่านอาจารย์ พุทธทาส ซึ่งเป็นที่เคารพอย่างสูงของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้มอบเงินให้ คุณธรรมทาสช่วยจัดการให้.

ผลานิสงส์แห่งการบำเพ็ญบุญกุศลในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศให้ดวง วิญญาณของบิดามารดาบังเกิดเกล้าของข้าพเจ้า และญาติร่วมสาโลกิต และเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกๆ ท่าน ขอท่านทั้งหลายจงได้อุ่นโมทนา ส่วนบุญกุศลในครั้งนี้โดยทั่วกัน.

ด้วยอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัยอันเป็นรัตนะอันประเสริฐของโลก และด้วยอำนาจแห่งกุศลเจตนา^{นี้} ขอความปรารถนาของข้าพเจ้าจงสัมฤทธิ์ ผล สมมโนรทเทอญ.

สุริฉาย สิริโรส

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๙

---

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

สารบัญ

ธรรมกถา ศาตรทกาลิกเทศนา

ลำดับ	หน้า
อธิบายเกี่ยวกับการทำบุญตายาย	(๑-๔)
บทสวดพิมพ์พิสาร	(๕-๑๑)
๑. โลกกัมภีชาตกถา (บ่อเกิดแห่งการทำบุญตายาย)	๑
คำปราศรัยก่อนพิธีทำบุญตายาย	๓๙
๒. อภิชาตปุตตกถา (ลูกหลานที่ตายายต้องการ)	๔๕
๓. อนิจจตากถา (สิ่งที่ตายายเคยรู้ดีกว่าลูกหลาน)	๗๙
๔. ญาติสังคหกถา (การทำบุญตายาย ก็สงเคราะห์ในมงคลอันสูงสุด)	๑๐๗
๕. กตัญญูกตเวทีกถา (ประเพณีที่ตายายทิ้งไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่เรา)	๑๒๗
๖. อุปาทานปัพพทนกถา (ตายายมีตัวกู-ของกู น้อยกว่าลูกหลาน)	๑๖๑
๗. อเสสนิโรธกถา (ดับไม่เหลือ คือสิ่งที่เข้าใจง่ายสำหรับตายาย)	๑๙๗
๘. ปุพเพตตปุชฌนกถา (ศีลธรรมของลูกหลานสมัยนี้บูชาตายายได้อย่างไร?)	๒๑๗
๙. ปฏิบัติกษณกถา (ของฝากชิ้นเลิศจากตายาย)	๒๔๗
๑๐. จิตตสัมมาปณิธิกถา (ตายายเคยตั้งใจไว้ถูก : ทำงานเพื่องาน)	๒๘๑
๑๑. ปุชฌนินุสสกถา (เป็นมนุษย์อย่างถูกต้องนั้น เป็นเครื่องบูชาตายาย)	๓๑๑
๑๒. อัตตา-อนัตตาปัญหากถา (ตายายกับลูกหลาน มีตัวตน หรือไม่มีตัวตน)	๓๓๑
๑๓. ติโรกฺขทสฺสุตตกถา (เปรตตายายมาหาเพื่ออันสงส์ ๔ ประการแก่ลูกหลาน)	๓๕๑
๑๔. พรหมวิหารกถา (ตายายคือพรหมแห่งพรหม อย่างไม่มีที่สิ้นสุด)	๓๖๙
๑๕. บุญญกิริยาทานกถา (ตายายคือตัวการที่ทำลูกหลานให้ได้บุญ)	๓๘๕
๑๖. อนาตตมัญญนกถา (ตายายพิสูจน์ตัวอย่างแห่งความไม่เห็นแก่ตัว)	๔๐๑
๑๗. สีสวันตสัการกถา (ลูกหลานที่ดีมีศีลเป็นเครื่องสักการะแก่ตายาย)	๔๑๗
๑๘. มาตาปิตุเสฏฐปุตตกถา (บุตรที่ประเสริฐที่สุดของตายายคือบุตรที่เชื่อฟัง)	๔๒๙
๑๙. ปฏิฆาตเนยมาตาปิตุกถา (ตายายที่ลูกหลานควรฆ่าเสีย)	๔๕๕
๒๐. มาตาปิตุอันติมกรรมกถา (สนองคุณตายายด้วยการทำกรรมเป็นที่สุดแห่งกรรม)	๔๘๑

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

หน้า

๑. โลกภูมิภาคนอกโลก

(บ่อเกิดแห่งการทำบุญตายาย)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนากัณฑ์นี้	....	....	....	....	....	....	๑
เทศน์ครั้ง ^{นี้} ปรารภ ^{นี้} เนื้อความที่ปรากฏในติโรกุฑกัณฑ์	....	....	....	....	....	....	๒
เรื่อง ^{นี้} เปรต ๔ ตนอุทานกันขึ้น ด้วยคำว่า ทุ สะ นะ โส	....	....	....	....	....	....	๓
ใจความที่ปรับทุกข์กัน : ยอยากพ้นจากนรก, ต้องการทำความดี	....	....	....	....	....	....	๔
ปรารภว่า ชุมทรัพย์ตามธรรมตาย่อมพินาศสูญไปได้ ไม่เหมือนที่เป็นทาน ศีล	....	....	....	....	....	....	๕
เพราะว่า ชุมทรัพย์ที่เป็นคุณธรรมย่อมสำเร็จผลแก่เจ้าของ	....	....	....	....	....	....	๖
บุคคลผู้ไม่สะสมทรัพย์ ย่อมเดือดร้อนเหมือนเปรตอยู่ในโลกภูมิ	....	....	....	....	....	....	๗
เปรตทั้งหลายเอาตัวรอดได้ก็ด้วยบุญกุศลที่ญาติแผ่ให้	....	....	....	....	....	....	๘
ผู้บำเพ็ญกุศลแก่สงฆ์จึงมีอานิสงส์ทั้งแก่สงฆ์ เปรต และตนเอง	....	....	....	....	....	....	๙
ภิกษุสงฆ์ยังมีอยู่ในโลก นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการทำความดีทุกข	....	....	....	....	....	....	๑๐
การทำบุญสารทจึงนับว่าเป็นการเพิ่มกำลังแก่ภิกษุสงฆ์	....	....	....	....	....	....	๑๑
เพิ่มกำลังแก่สงฆ์ ชื่อว่าเพิ่มกำลังแก่ผู้ให้ด้วย เพราะช่วยเหลือกัน	....	....	....	....	....	....	๑๒
ฆราวาสก็เป็นหน่วยของสงฆ์ด้วย เพราะปฏิบัติ ศีล สมาธิ บัญญา	....	....	....	....	....	....	๑๓
หลังจาก “กึ่งพุทธกาล” แล้ว ต้องมีความเจริญด้วยธรรมะยิ่งขึ้น	....	....	....	....	....	....	๑๔
คนในโลกที่ทนทุกข์ทรมานอยู่ ก็เพราะไม่สะสมความดีไว้ให้พอ	....	....	....	....	....	....	๑๕
ถ้ามีแต่หมกไหม้อยู่ใน โลภะ โทสะ โมหะ เราก็เป็นเปรตตัวที่สอง	....	....	....	....	....	....	๑๖
ควรต้องชวนชายทำที่สุดของความทุกข์กันเสียเถิด	....	....	....	....	....	....	๑๗
โลกนี้มีเหยื่อทางเนื้อหนังมาก เป็นปลาหลงเหยื่ออยู่ ก็เป็นเปรตชนิดหนึ่ง	....	....	....	....	....	....	๑๘

ควรพิจารณาให้เข้าใจว่า เกิดมานี้เพื่ออะไรกันแน่	๑๙
เกิดมาเป็นมนุษย์ควรจะสนใจปฏิบัติทางที่สุกแห่งทุกข์	๒๐
เปรตตัวที่สี่ยังปรารถนาว่า เกิดเป็นมนุษย์ได้อีก จะทำกุศล และมีศีลสมบูรณ์	๒๑
เป็นมนุษย์ แปลว่ามีใจสูง มีความสะอาด สว่าง สงบ กิเลสท่วมทับไม่ได้	๒๒
การทำบุญให้ตายาย ควรเป็นการแสดงกตัญญูทศเวทีจริงๆ ไม่ใช่ทำเพื่อสนุก	๒๓
การทำบุญให้ตายายต้องตั้งตนอยู่ในศีล, ตับทุกข์ตนให้ได้ก่อน	๒๔
ต้องพิจารณาดูว่า ตายายมีการกระทำเข้มแข็งเด็ดขาดในศาสนามากกว่าเรา	๒๕
สมัยนี้ทำนองคลองธรรมหันเห, ไปเอาแต่สนุก เป็นทาสอยตนะ	๒๖
โลกสมัยนี้คนมีความทุกข์ เบียดเบียนกันมากและลึกซึ้ง	๒๗
ความกตัญญูทศเวทีหาได้ยากในลูกหลานสมัยนี้	๒๘
ปู่ ย่า ตา ยาย ต้องการให้เราหันหน้าหาศาสนา ไม่แพ้กิเลส เราต้องทำให้สม	๒๙
เราต้องควบคุมกันอย่าหันออกจากคลองธรรม “อย่าเห็นแต่ได้เป็นตี”	๓๐
เราต้องมีความสะอาด สว่าง สงบให้มาก เพื่อตายายจักพลอยยินดี	๓๑
ถ้าทำให้ดีกว่าตายายไม่ได้ อย่างน้อยก็ต้องทำให้เสมอกัน	๓๒
เมื่อผิดพลาดก็ทำคืนเสีย จะเจริญก้าวหน้าได้ แต่อย่าตามใจกิเลสตัณหา	๓๓
ควรจดจำคาถากันเป็นเปรต สีคาถาข้างต้นไว้ เป็นเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์	๓๔
การตกเป็นเปรตก็เพราะทำสิ่งไม่น่าทำ เช่น กินของสงฆ์ เป็นต้น	๓๕
ต้องเอาพระธรรมมาเป็นเครื่องราง บั๊บกันไม่ให้เราตกเป็นเปรต	๓๖
มีพระรัตนตรัยเป็นตัวเรา แล้วพระธรรมจะเป็นขุมทรัพย์อยู่ที่หัวใจ	๓๗

คำปราศรัยก่อนประกอบพิธีวันทำบุญตาราท พ.ศ. ๒๕๐๒

ความเจริญมีต่อมาได้ โดยอาศัยคนผู้ล่วงลับได้ทำไว้	๓๘
ปู่ ย่า ตา ยาย ตั้งใจสืบอายุพระศาสนา แต่คนชั้นหลังทำอย่างละเมอ	๔๐
ลูกหลานทำแต่สิ่งที่ไม่ควรทำ ล้วนเป็นการทำลายของเดิม	๔๑

ขอให้ลูกหลานพยายามแก้ไข ถ้าไม่ได้ทำอะไรก็เอาพอเสมอตัว	....	....	....	๔๒
จะรับศีล ถวายทาน ก็ให้ทำด้วยความตั้งใจ	....	....	....	๔๓

๒. อภิชาติปุตตกถา

(ลูกหลานที่ตายายต้องการ)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาภคันนี้	....	....	....	๔๕
การทำสิ่งที่ดีที่ควรทำ นี่เป็นประเพณีของพุทธบริษัท ผู้มีความรู้, เป็นผู้ไม่ประมาท ไม่อวดดีว่า เรารู้แล้ว เราได้แล้ว	....	....	....	๔๖
เป็นพุทธบริษัทเพียงลงทะเบียน อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นพุทธบริษัท	....	....	....	๔๗
บัณฑิตย่อมปรารถนาบุตรที่เป็นอภิชาติ และอนุชาติ	....	....	....	๔๘
อวชาตบุตร หมายถึงบุตรที่ไม่เข้าถึงพระรัตนตรัย ไม่มีศรัทธาและศีล	....	....	....	๕๐
อภิชาติบุตร ย่อมรุ่งเรือง เหมือนดวงจันทร์พ้นจากเมฆ	....	....	....	๕๑
การอุทิศส่วนกุศลถึงผู้ตาย แท้จริงเราได้ผลมากกว่าผู้รับ	....	....	....	๕๒
เราต้องทำอะไรต่าง ๆ ให้เป็นบุญ คือ สำหรับชะล้างใจ ไม่ใช่เมา	....	....	....	๕๓
จะทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล ก็ทำเพื่อแก้ความยึดมั่นถือมั่น	....	....	....	๕๔
การบำเพ็ญทานแก่ภิกษุสงฆ์ เป็นการเพิ่มกำลังแก่ผู้สืบศาสนา	....	....	....	๕๕
ทำบุญแก่ผู้ตายมิใช่ผู้นั้นได้รับโดยตรง แต่กลายเป็นมีประโยชน์แก่ทุกคน	....	....	....	๕๖
ปู่ ย่า ตา ยาย ฉลาดที่สอนให้กตัญญู เพราะจะป้องกันมิให้ตกต่ำ	....	....	....	๕๗
ทำให้ลูกหลานพ้นจากความเสื่อม อย่างน้อยก็เป็นอนุชาติบุตร	....	....	....	๕๘
การทำบุญเป็นการถ่ายถอดประเพณี, ธรรมจริยา, ควรทำอย่าให้ขาดสาย	....	....	....	๕๙
ถ้าเราเป็นผู้ไม่ประมาท ก็อย่าอวดดี เพราะจะทำลายตัวเอง	....	....	....	๖๐
ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นประโยชน์แก่ทุกคน ต้องทำให้งอกงามในตน	....	....	....	๖๑
ธรรมชาติต้องการให้ทุกคนเป็นอภิชาติบุตร จึงต้องซื้อตรงต่อธรรมะ	....	....	....	๖๒
ซื้อตรงต่อตัวเองก่อน แล้วเข้าถึงพระรัตนตรัย สมบูรณ์ด้วยศีล ศรัทธา	....	....	....	๖๓

[๕]

ไม่ประมาท และทำดีที่สุดสามารถ นี่เป็นความประสงค์ของ บู้ ย่า ตา ยาย	....	๖๔
พระพุทธเจ้าตรัสธรรมนิยามคือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา	....	๖๕
ธรรมนิยามล้วนเป็นไปเพื่อไม่เห็นแก่ตัว, ไม่มีดีมันดีของมัน	....	๖๖
ทุกคนควรถือปฏิบัติตามหลักธรรมนิยาม	....	๖๗
ทุกเพศ ชายหญิง ต้องทำสิ่งที่ตั้งม ถูกต้อง ยุติธรรม จึงจะเจริญ	....	๖๘
ลูกหลานต้องไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ซึ่งจะเป็นผู้ล้างผลาญตระกูล	....	๖๙
เครื่องหมายของความเป็นพุทธบริษัทคือ สะอาด สว่าง สงบ	....	๗๐
ความสะอาด สว่าง สงบ ทำให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไม่มีทุกข์ร้อน	....	๗๑
ต้องทำพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้เข้าอยู่ในจิตใจ จงได้	....	๗๒
อย่าประมาทเลย ทางที่จะทำได้มีอยู่ อย่าไปหลงไหลทางอื่นเสีย	....	๗๓
ควรระลึกเสมอว่า บู้ ย่า ตา ยาย เป็นอาจารย์คนแรกของเรา	....	๗๔
คนที่ไม่คิดว่าครูอาจารย์นั้น คือคนดอยหลัง	....	๗๕
ขอให้คิดช่วยสร้างโลกนี้ให้ตั้งม อย่าเกิดมาเพื่อเห็นแก่ปากท้อง	....	๗๖
เห็นแก่พระพุทธเจ้า พระธรรม ต้องยังทำประโยชน์ให้มากขึ้น	....	๗๗
ให้ทุกคนเป็นบุตรหลานที่ดี ถึงประโยชน์สูงสุดคือ มรรค ผล นิพพาน	....	๗๘

๓. อนิจจตากตา

(สิ่งที่ตายายเคยรู้ดีกว่าลูกหลาน)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถัน	....	๗๙
พูดถึง “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ให้พิจารณาว่า ไม่เที่ยงตรงไหน ?	....	๘๐
ไม่เที่ยงตรงที่เปลี่ยนไป ๆ - เกิดขึ้น - ดับไป, สังขาระ = ปปรุง	....	๘๑
บรรดาของปรุงทั้งหลายเปลี่ยนแปลงเรื่อย ดูได้ที่ตัวเรา	....	๘๒
จงดู บู้ ย่า ตา ยาย ในฐานะที่เป็นสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง	....	๘๓
ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ของปรุง บุคคลไม่มีใครรู้จักสิ่งที่ไม่ปรุง	....	๘๔
วัตถุ, ความรู้สึก, การกระทำ, ทั่วจิต ฯลฯ ล้วนแต่ปรุงทั้งสิ้น	....	๘๕

ให้รู้จักและเข้าใจตามที่เป็นจริงว่า ของปรุ้งทุกสิ่งไม่เที่ยง	....	....	....	๘๖
พิจารณาตามที่เป็นจริงแล้ว จะเกิดเป็นความสงบ และสุข	....	....	....	๘๗
ถ้าเรารู้ไม่ทัน สิ่งทั้งปวงมันจะปรุ้ง, บังคับเราให้ไหลเลื่อนไป	....	....	....	๘๘
ถูกปรุ้ง ไม่เป็นตัวเอง ก็เหมือนถูกเขย่าไม่หยุด ต้องระลึกระสาย	....	....	....	๘๙
ของปรุ้งทำให้บุคคลผู้ยึดถือต้องเป็นทุกข์ เหมือนเห็นงูเป็นปลา	....	....	....	๙๐
คนมักไม่รู้จักความจริง จึงตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา	....	....	....	๙๑
เมื่อทั้งพระบังสุกุล ต้องรู้ เข้าใจ เรื่องปรุ้งและหยุดปรุ้ง	....	....	....	๙๒
ถ้าไม่ได้รับประโยชน์ ไม่มีความรู้ ก็เหมือนกับจวกตักแกง	....	....	....	๙๓
ทำบุญชนิดละเมอเพื่อฝัน ไม่ดับทุกข์ ไม่ล้างบาปได้	....	....	....	๙๔
บังสุกุลจะต้องเห็นไม่เที่ยง ตรงที่ปู่ ย่า ตา ยาย เหลือแต่กระดูกไว้สอนเรา	....	....	....	๙๕
เตล็ด วุสโม สุขโข หมายถึงสงบเย็นเป็นสุข ไม่ใช่นอนในโลง	....	....	....	๙๖
การวางของที่ “ร้านเปรต” มีความหมายให้นึกถึงเปรตคือผู้นอนข้าง	....	....	....	๙๗
นี่เขาสอนว่า อย่าเห็นแต่พวกพ้องฝ่ายเดียว ต้องช่วยผู้นอนข้าง	....	....	....	๙๘
เขา เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา ควรระลึกถึงเขาบ้าง	....	....	....	๙๙
ธรรมเนียมเก่าแก่ เขาเคยวางกระดูกของกินให้พวกที่เข้าวัดไม่ได้	....	....	....	๑๐๐
เหมือนคังที่คนเป็นโรคเรื้อน ไม่มีใครเข้าใกล้ ก็ควรให้ด้วย	....	....	....	๑๐๑
ฝึกให้รู้สึกว่าคุณคนเป็นคน ๆ เดียวกัน นี่คืออุบายที่เขาวางไว้	....	....	....	๑๐๒
ประเพณีที่มีอยู่ทงนั้น มุ่งหมายให้เข้าถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	....	....	....	๑๐๓
เมื่อรู้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง ก็อย่ายึดถือ แล้วจะมีความสงบเย็น	....	....	....	๑๐๔
ปู่ ย่า ตา ยาย เห็นความไม่เที่ยงมากกว่าเรา จึงมีทุกข์น้อยกว่า	....	....	....	๑๐๕
จะทำตนให้สงบเย็น ก็ต้องกตัญญูทเวที่ต่อบรรพบุรุษด้วย	....	....	....	๑๐๖

๔. ญาติสังคหกถา

(การทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทานในมณฑลอันสูงส่ง)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถันนี้ต้อง	....	....	....	....	๑๐๗
ทำบุญอุทิศแก่บุคคลที่ล่วงไปแล้วเรียกว่า ปุพพเปตพลี	....	....	....	....	๑๐๘

บุรพการีบุคคล หมายถึงบิดามารดา ฯลฯ ถอยหลังไปหลายลำดับ	....	....	๑๐๙
การกระทำของบรรพบุรุษล้วนเป็นความรู้ตักทอมาจนถึงปัจจุบัน	....	....	๑๑๐
แม้พระพุทธเจ้าก็ต้องสร้างสมบารมีเนื่องมาหลายร้อยหลายพันชาติ	....	....	๑๑๑
คนมุ่งเอาแต่ประโยชน์เป็นวัตถุ จึงใจแคบ เบียดเบียนกัน	....	....	๑๑๒
ปู่ ย่า ตา ยาย สร้างประเพณีทำเพื่อคนตายด้วยจิตใจกว้างขวาง	....	....	๑๑๓
ถ้าคนไม่มีกตัญญูทเวที ก็จะทำอะไรดีเป็นยุดิธรรมได้ยาก	....	....	๑๑๔
ถ้าไม่อบรมลูกหลานให้มีนิสัยกตัญญูฯ โลกนี้จะไม่เป็นโลกของคนดี	....	....	๑๑๕
ประเพณีอบรมคนให้กตัญญูทเวทีนี้ จะทำให้เกิดความสงบเย็นได้	....	....	๑๑๖
ที่เราเชื่อฟังพระพุทธเจ้านั่น ก็คือกตัญญูต่อพระองค์	....	....	๑๑๗
ปู่ ย่า ตา ยาย อบรมเรามาให้รักดี เราจึงเอาตัวรอดได้	....	....	๑๑๘
ความกตัญญูทเวที จะต้องฝึกตนเอง แล้วขยายกว้างออกไป	....	....	๑๑๙
ต้องคิดว่า สิ่งมีชีวิต หรือไม่มีชีวิต ล้วนแต่มีบุญคุณทั้งสิ้น	....	....	๑๒๐
จงตอบแทนสิ่งที่มีบุญคุณ ทำความดีจนรู้สึกไหว้ตัวเองได้	....	....	๑๒๑
พิจารณาตนว่า ถ้าเราเป็นมนุษย์กะพี ก็ต้องเป็นคนกตัญญูทเวทียิ่งๆ ขึ้น	....	....	๑๒๒
การทำบุญเปตพลีเป็นความสนุก นี้ยังไม่ชื่อว่า กตัญญูทเวที	....	....	๑๒๓
เราต้องกตัญญูทเวทีในฐานะเป็นลูกหลาน, เป็นศิษย์, เป็นเพื่อน ฯลฯ	....	....	๑๒๔
ในฐานะได้อาศัยใช้สอย, และในฐานะเป็นพุทธสาวก, ต้องพลีด้วยธรรมะ	....	....	๑๒๕
วันทำบุญเปตพลี ต้องนึกคิดปฏิบัติไปตามหลักเกณฑ์ของธรรมะ	....	....	๑๒๖

๕. กตัญญูทเวทีกถา

(ประเพณีที่ตายายทิ้งไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่เรา)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถัน	....	....	....	....	๑๒๗
วันทำบุญส่งตายาย ถือกันว่า ทำหลังจากที่รับตายายมาอยู่ด้วย ๑๕ วัน	....	....	....	....	๑๒๘
ประเพณีนี้เสมือนหนึ่งว่า ปีหนึ่งซ่อมกตัญญูทเวทีติดต่อกัน ๑๕ วัน	....	....	....	....	๑๒๙
ถ้าคนยังมีกตัญญูทเวทีเหลืออยู่ในใจ จะทำชั่วไม่ได้	....	....	....	....	๑๓๐

เมื่อรู้สึกว่าคุณทำสิ่งที่ควรทำครบถ้วนย่อมเบิกบานใจ	....	....	....	....	๑๓๑
การนำเงิน, สิ่งของ, ไปทำบุญนั้น เป็นความดีที่เอาไปใช้ได้ทุกสถาน	....	....	....	....	๑๓๒
บุญตรงกันข้ามกับบาป, บาปย่อมทำอันตรายบุคคลผู้ทำ	....	....	....	....	๑๓๓
บุญไม่ทำอันตราย แต่ให้ความปลอดภัย สำราญ และดับทุกข์	....	....	....	....	๑๓๔
บุญเป็นเครื่องขจัดบาปหรือชั่ว เช่นขจัดความเห็นแก่ตัวเป็นต้น	....	....	....	....	๑๓๕
ผู้ที่โกหกตัวเอง, ไม่เชื่อต่อตน ต่อพระธรรม ชื่อว่าทำบาปอย่างยิ่ง	....	....	....	....	๑๓๖
บู้ ย่า ตา ยาย ต้องการมีความสุขทั้งกาย ใจ พอดีกัน จึงวางธรรมนิยมประเพณีไว้	....	....	....	....	๑๓๗
ให้รู้จักทำนาทั้งภายในจิตใจ จึงจะมีผลดี สมที่เป็นมนุษย์	....	....	....	....	๑๓๘
ประเพณี “ส่งตายาย” หมายความว่า ส่งไปให้พ้นทุกข์	....	....	....	....	๑๓๙
ทุกข์ของตายาย คือ ห่วงลูกหลาน ที่ยังไม่พ้นทุกข์	....	....	....	....	๑๔๐
สัตว์ทั้งหลายเป็นทุกข์เพราะไฟกิเลส ไฟทุกข์เผาอยู่	....	....	....	....	๑๔๑
ลูกหลานศึกษา ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม จะเป็นการส่งตายายให้พ้นทุกข์	....	....	....	....	๑๔๒
ต้องอบรมลูกหลานให้รู้จักตายายทั้งที่ยังเป็น และตายแล้ว	....	....	....	....	๑๔๓
บิดามารดา ครูอาจารย์ เป็นผู้รับผิดชอบ ในการอบรมลูกหลานมากกว่าคนอื่น	....	....	....	....	๑๔๔
ธรรมะจะช่วยแก้ปัญหา มิให้ต้องเป็นเปรตแม้ยังเป็น ๆ	....	....	....	....	๑๔๕
ต้องรู้จักทำจิตใจให้เยือกเย็น แล้วจะไม่ต้องเป็นเปรตทั้งเป็น	....	....	....	....	๑๔๖
ต้องกำจัดตัณหา อุปาทาน อันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ จะสงบเย็นได้	....	....	....	....	๑๔๗
ทุกคนต้องรับผิดชอบ อบรมคนในครอบครัว ให้เป็นมนุษย์ที่ดี	....	....	....	....	๑๔๘
เราต้องมีชีวิตอยู่ด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น และมีสัมมาทิฐิ	....	....	....	....	๑๔๙
จำคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่า สัพเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสยา ว่างตลอดเวลา	....	....	....	....	๑๕๐
อย่ามีความยึดมั่นถือมั่นได้ จะมีจิตใจปล่อยวาง เบาถึงที่สุด	....	....	....	....	๑๕๑
“ยึดมั่นที่ไหน มีความทุกข์ที่นั่น” นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า	....	....	....	....	๑๕๒
ถ้ายึดมั่นเป็นตัณหา-ของกู กิเลสแข็งกล้า ทำให้โลกจืด โทสะจืด และงมงาม	....	....	....	....	๑๕๓
มีสติสัมปชัญญะ เห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ, เป็นธาตุ ใจจะปรกิติได้	....	....	....	....	๑๕๔

มองสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธรรมชาติ ไม่น่ารักน่าชัง จะป้องกันมิให้ทุกข์เกิด	....	๑๕๕
อย่ายึดมั่นเป็นตัวกู - ของกู; ศึกษารู้จักโลกในกายยาวประมาณวาหนึ่ง	....	๑๕๖
ทำตนให้เป็นกัลยาณบุรุษได้ ก็จะไม่เป็นเปรตทั้งเป็นและทั้งต่อตายแล้ว	....	๑๕๗
ความทุกข์ทั้งหมดมารวมอยู่ที่ ความยึดมั่นถือมั่นทั้งนั้น	....	๑๕๘
ลูกลานจงส่งตนให้พ้นทุกข์ก่อน แล้วจึงส่งคนอื่นให้พ้นทุกข์	....	๑๕๙

๖. อุปาทานปปฺนุทนถลา

(ตายายมีตัวกู - ของกูน้อยกว่าลูกลาน)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาภันท์	....	๑๖๑
พุทธบริษัทมีประเพณีของตนในการบำเพ็ญกุศลแก่บุรพชน	....	๑๖๒
บุคคลที่ดีว่า ไม่มีบิดามารดาครูอาจารย์ พวกนี้เป็นมิจนาทิกฐิ	....	๑๖๓
มนุษย์ควรเว้นไกลจากมิจนาทิกฐิ มีสติปัญญาที่ไม่เป็นทาสกิเลส	....	๑๖๔
กิเลส ๓๓๖ เป็นศัตรูร้ายกาจ ทำให้คนเห็นแก่ตัวถึงขนาดเนรคุณ	....	๑๖๕
พุทธบริษัทต้องประกอบด้วยสติปัญญาบริสุทธิ์ตามพระพุทธเจ้า	....	๑๖๖
ผู้มีสติปัญญาอกตโกธ จะมองแต่ประโยชน์ตน ทำให้เดือดร้อนทั้งโลก	....	๑๖๗
ควรสนใจศึกษาธรรมะให้ถึงที่สุด กระทั่งหมดความเห็นแก่ตน	....	๑๖๘
ไม่เห็นแก่ของกูยิ่งขึ้น ๆ ก็เรียกว่าเดินไปในทางสูง	....	๑๖๙
ถ้าเดินทางที่ไม่มีตัวกู ธรรมะจะวิ่งเข้ามา	....	๑๗๐
ตัวกูดี ๆ อย่างน้อยก็รู้จักเชื่อฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า จะมีทางเจริญขึ้นได้	....	๑๗๑
พระพุทธเจ้าทรงสอนให้อยู่โดยไม่ยึดมั่น แต่ให้อยู่ด้วยปัญญา	....	๑๗๒
เราอยู่ในโลกก็ให้อยู่ด้วยจิตว่า ช่วยทำให้โลกงตงาม ไม่รกรุงรัง	....	๑๗๓
ไม่ควรอยู่อย่าง “กลางคืนอดควัน กลางวันเป็นไฟ” ซึ่งเราร้อน	....	๑๗๔
ควรสอบดูตัวเองว่า เราร้อนอย่างไร จะได้ทำให้เบาบางลงบ้าง	....	๑๗๕
คิดดูว่า บู้ ย่า ตา ยาย กับเรา ใครเห็นแก่ธรรมะ หรือศาสนามากกว่ากัน	....	๑๗๖
เปรียบเทียบกันกับบรรพบุรุษของเราว่า เราดีขึ้นหรือเลวลง	....	๑๗๗

บันทึกสวามิภักดิ์ต่อกิลเลส ก็เป็นทาสของกิลเลสมากกว่าบรรพบุรุษ	....	....	๑๗๘
ถ้าใครอยู่ไกลพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็คือสมัครเป็นทาสกิลเลส	....	....	๑๗๙
ถ้าถือเอาจิตใจเป็นใหญ่ ก็ต้องเป็นไปตามความต้องการของธรรมะ	....	....	๑๘๐
พุทธบริษัทประกาศตัวว่า เป็นทาสของพระพุทธเจ้า ก็ต้องเป็นจริงๆ	....	....	๑๘๑
เป็นทาสของพระธรรมอย่างเดียว ก็เป็นทาสพระรัตนตรัยครบถ้วน	....	....	๑๘๒
จะทำ จะมีอะไร ด้วยสติปัญญา เท่านั้น จะไม่เป็นทุกข์	....	....	๑๘๓
ควบคุมกิลเลส ตัดหา ไว้ให้ได้ จะมีแต่ความเย็นส่วนเดียว	....	....	๑๘๔
เราอย่าเสียที่ที่เป็นลูกหลานของปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตั้งมั่นในพระศาสนา	....	....	๑๘๕
ให้คิดว่าพุทธบริษัทที่สืบศาสนากันมาจากเลือดเนื้อของปู่ ย่า ตา ยาย	ศิษย์หรือต่ำลง	....	๑๘๖
บิฑามารตาควรจะรู้เรื่องจิตใจเป็นสุขทุกข์อย่างไร ดีกว่าเด็ก	....	....	๑๘๗
กายและใจนี้ต้องควบคุมให้ดี จึงจะเป็นมนุษย์ที่ไม่ตกนรกทั้งเป็น	....	....	๑๘๘
ถ้ามาเป็นทาสพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จะมีความสุขสวัสดิ์	....	....	๑๘๙
เด็ก ๆ รู้สึกว่าไม่มีบิฑามารตา ครูอาจารย์ นี่แสดงว่าชัยชนะอยู่ข้างพญามาร	....	....	๑๙๐
ถ้ายังบูชาธรรมะอยู่ จะต่อต้านอนาคตกัยไว้ได้ตามสมควร	....	....	๑๙๑
ลูกหลานควรรักษาคลองธรรมไว้ให้ได้ จึงจะอยู่เป็นผาสูกทุกคน	....	....	๑๙๒
ทุกคนช่วยกันเป็นเหมือนไม้ค้ำกิ่งต้นโพธิ์ เพื่อให้แผ่ไพศาลไป	....	....	๑๙๓
จงบำเพ็ญกุศลที่เป็นภายใน เพื่อผลยิ่งกว่าที่เป็นภายนอก	....	....	๑๙๔
จงเห็นแก่ธรรมะ รักษาคุณสมบัตินี้ไว้ทุก “เกลือรักษาความเค็ม”	....	....	๑๙๕

๗. อเสสนิโรธกถา

(ดับไม่เหลือคือสิ่งที่เข้าใจง่ายสำหรับตายาย)

บาลีนิกเขปทประจำเทศนาภคนี้	....	....	....	....	....	๑๙๗
การแสดงธรรมวันนี้ เป็นประเพณีในวันส่งตายาย	....	....	....	....	....	๑๙๘
การส่งตายายไม่มีของฝากอะไรดีไปกว่า ข้อความซึ่งเป็นธรรมะ ในพุทธศาสนา	....	....	....	....	....	๑๙๙
ข้อธรรมะครั้งนี้จะเป็นประเภทปัญญาในคำว่า “ดับไม่เหลือ”	....	....	....	....	....	๒๐๐

ความคับไม่เหลือของทุกข์ทั้งปวง อยู่ที่ไมื่อยึดมั่นถือมั่น	....	....	....	....	๒๐๑
ถ้าตัวกู - ของกูไม่เกิด นั้นเพราะยังตัวยังอยู่, ยังไม่เกิดขึ้นมา	....	....	....	....	๒๐๒
ระวังไม่ให้ตัวกู - ของกูเกิดเท่านั้น มีพระธรรมหมดสิ้น	....	....	....	....	๒๐๓
ตัวกู - ของกู ของคนสมันหรือหรรษา รุ่งรัง กว่าของปู่ ย่า ตา ยาย	....	....	....	....	๒๐๔
ไปเอา ไปเป็นอะไรตัวยึดมั่นถือมั่น จะเป็นทุกข์โดยประการทั้งปวง	....	....	....	....	๒๐๕
เอา หรือ เป็น ตัวยึดมั่นถือมั่น คือทำตัวยกิริยา แต่ใจไม่ยึด	....	....	....	....	๒๐๖
คนยึดมั่นถือมั่นเต็มที่ ชื่อว่า ปุถุชน คือคนหนา	....	....	....	....	๒๐๗
ฝึกไม่ยึดมั่น โดยมีอะไรเหมือนอยู่ใต้ผ้าเท้าเรา, มีสติปัญญาควบคุมมัน	....	....	....	....	๒๐๘
“ความเป็น” เป็นความยึดมั่นถือมั่น ทำให้เราร้อนกระวนกระวาย	....	....	....	....	๒๐๙
ถ้าจิตหวั่นไหว ยึดมั่นเสียแล้ว จะไม่มีสติปัญญา; ทำ พุท คติ ผิดหมด	....	....	....	....	๒๑๐
ไม่มีใครรู้จัก “หยุด” มีแต่เพื่อไปตามความยึดมั่น ทั่วไป	....	....	....	....	๒๑๑
เมื่อจิตว่างจากตัวกู - ของกู สติปัญญาย่อมตั้งมั่นเป็นที่พึ่งได้	....	....	....	....	๒๑๒
นรกในจิตใจเป็นการทรมาน อาจทำให้พ้นได้ด้วยสติปัญญา	....	....	....	....	๒๑๓
ระวังให้คับไม่เหลือ : ไม่มีตัวกู - ของกู กระทั่งวาระสุดท้ายก็จะคับไม่เหลือ	....	....	....	....	๒๑๔
ถ้าเข้าใจ “ความคับไม่เหลือ” จะมีประโยชน์ ไม่มีทุกข์เลย	....	....	....	....	๒๑๕
ควบคุม ไม่ให้มีทุกข์ได้ เป็นการกระทำถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา	....	....	....	....	๒๑๖

๘. ปุพพเปตปุชนกถา

(ศีลธรรมของลูกหลานสมันบุชชิตายได้อย่างไร)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนากัณฑ์	....	....	....	....	....	๒๑๗
ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทำกันนี้ นับเป็นศรัทธาส่วนหนึ่ง	....	....	....	....	....	๒๑๘
วันเช่นวันนั้นชาวบ้านถือว่า ตายายที่ตายแล้วจะมา	....	....	....	....	....	๒๑๙
ถ้าถือว่าตายายมาได้จริง จะควรต้อนรับกันด้วยวิธีใด	....	....	....	....	....	๒๒๐
ท่านถือกันว่าบุชชิต้อนรับด้วยธรรม มีอานิสงส์มากกว่าอามิส	....	....	....	....	....	๒๒๑
สมมติว่าตายายกลับมาเห็นบ้านเมืองเวลานี้ จะยินดีหรืออย่างไร	....	....	....	....	....	๒๒๒

มองดูให้ดีแล้ว คนที่ไม่ควรมีในโลกมันมีมากขึ้น	....	....	....	....	๒๒๓
แม้ในทางร่างกาย ก็ได้ดีหรือสูงขึ้น ตามกฎธรรมชาติ	....	....	....	....	๒๒๔
นับวันโลกนี้มีแต่คนไม่ประกอบด้วยธรรมมากขึ้นทุกที	....	....	....	....	๒๒๕
จะแก้ไขได้อย่างไร มีแต่ธรรมะเท่านั้นจะช่วยได้	....	....	....	....	๒๒๖
มีจิตใจเป็นธรรมเสียให้หมด ก็จะอยู่เหนือการกระทบทุกชนิด	....	....	....	....	๒๒๗
เทียบกันดูกับ ปู่ ย่า ตา ยาย จะเห็นว่าคนสมัยนี้เห็นแก่ตัว อย่างไม่น่าเป็น	....	....	....	....	๒๒๘
ความเสื่อมทางศีลธรรมของมนุษย์จะทำลายโลกยิ่งกว่าระเบิดมหาประลัย	....	....	....	....	๒๒๙
ความเสื่อมทางศีลธรรมนี้ เราต้องรับผิดชอบ เราต้องแก้ไข	....	....	....	....	๒๓๐
ปีหนึ่งนึกถึงตายสักวันหนึ่ง ว่าได้ทำสิ่งที่เป็นการสูงทางจิตใจ	....	....	....	....	๒๓๑
ตายายสมัยก่อนมันคงในธรรม จึงช่วยคุ้มครอง ไม่ให้เป็นญาติปีศาจ	....	....	....	....	๒๓๒
โลกเต็มไปด้วยความระส่ำระสาย ก็เพราะมีมนุษย์หลอกลวง	....	....	....	....	๒๓๓
มนุษย์ควรจะมีเวลากลับความละอายน ไม่ควรประมาท	....	....	....	....	๒๓๔
ตั้งตัวของเราให้ดีเสียก่อน แล้วช่วยกันทำส่วนรวมให้ดี	....	....	....	....	๒๓๕
ควรประพฤติธรรมก่อน แล้วพยายามช่วยผู้อื่นแม้คนละเล็กละน้อย	....	....	....	....	๒๓๖
เดี๋ยวนี้ต่างคนไม่ช่วยกัน บ้านเมืองในโลกจึงเป็นอย่างทุกวันนี้	....	....	....	....	๒๓๗
คนหนุ่มสาวดูหมิ่นตายายว่าครี ตัวเองดี ที่จริงนั้นตรงกันข้าม	....	....	....	....	๒๓๘
พุทธบริษัทจงพยายามสะสางปัญหาของตนให้ถึงธรรมะก่อนตาย	....	....	....	....	๒๓๙
ถ้ามีธรรมะแล้วร่างกายก็เป็นสุข จิตใจก็เป็นสุข	....	....	....	....	๒๔๐
เมื่อมีทรัพย์พอควรแก่ความสุข ก็ควรแสวงหาความดีทางจิตใจบ้าง	....	....	....	....	๒๔๑
ควรใช้วันนี้ทำสมาธิถึงตายายเพื่อดูความเสื่อมหรือความเจริญของตนแล้วแก้ไข	....	....	....	....	๒๔๒
การทำร้านเปรตไว้ สอนให้ช่วยสงเคราะห์คนยากจน	....	....	....	....	๒๔๓
เราควรสงเคราะห์คนที่เหมือนเปรต ให้ยกตัวขึ้นมาได้เหมือนเราบ้าง	....	....	....	....	๒๔๔
ตั้งตัวเราให้เป็นลูกหลานที่ดี แล้วเผื่อแผ่ออกไป จนดีกันหมด	....	....	....	....	๒๔๕

ก่อนร่างกายตาย รีบทำความยึดมั่นว่าตัวเรา ให้ดับสิ้นเชิงเสีย	....	....	....	๒๖๙
ตายว่า แต่ละวันตัวกูเกิดได้หลายชาติ จึงพอที่จะนิพพานได้ก่อนตาย	....	....	....	๒๗๐
“ชาติ” ของพระพุทธเจ้าหมายถึงตัวกูเกิด มิได้หมายถึงเข้าโลง	....	....	....	๒๗๑
เมื่อจิตใจเกิดรู้สึกเป็นตัวกู นั้นแหละร่างกายจึงพลอยมีการเกิด	....	....	....	๒๗๒
เราควบคุมให้หยุดการเกิดเสียได้ นั่นคือตายก่อนตาย	....	....	....	๒๗๓
ใจความในพระไตรปิฎกทั้งสันมี ๔ เรื่องเท่าที่ตายสรุปพูดมานั้น	....	....	....	๒๗๔
ตายพูดไว้ไม่พรา มีจุดเฉพาะ; ตั้งแต่ “งามที่ซากผีขวล”	....	....	....	๒๗๕
ตายสามารถชุกคั่นพบเพชรในหินได้; ลูกหลานตกนรกโดยไม่รู้สีกตัว	....	....	....	๒๗๖
ลูกหลานหิวตลอดเวลา เป็นเปรตกระวนกระวายไม่มีสร้าง	....	....	....	๒๗๗
รู้จักเอาอย่างตายาย หันหน้าเข้าหาศาสนา จะทำอะไรถูกต้องขึ้น	....	....	....	๒๗๘
การกระทำที่ถูกต้อง ทนต่อการพิสูจน์ จะไม่เป็นทางงมงาย	....	....	....	๒๗๙

๑๐. จิตตสัมมาปณิธิกา

(ตายายเคยตังจิตไว้ลูก : ทำงานเพื่องาน)

บาลีนิกเขปทประจำเทศนากัณฑ์นี้	....	....	....	....	๒๘๑
ขอให้ทุกคนระลึกถึงผู้ล่วงลับด้วยความกตัญญูกตเวที	....	....	....	....	๒๘๒
เมื่อทำตามหน้าที่สมบูรณ์แล้ว ชื่อว่าบูชาแก่ผู้ล่วงลับอย่างโอฬาร	....	....	....	....	๒๘๓
บูชาบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วที่มีบุญคุณแก่เรา เป็นการบูชาสูงสุด	....	....	....	....	๒๘๔
ผู้ล่วงลับจะอยู่ในสภาพเช่นไร เราต้องบูชาด้วยกตัญญูกตเวทีเหมือนกัน	....	....	....	....	๒๘๕
นอกจากบูชาแก่บุคคล ยังเป็นประโยชน์ เพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์	....	....	....	....	๒๘๖
การให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ เป็นการทำประโยชน์แก่ตัวเองด้วย	....	....	....	....	๒๘๗
เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวเอง ซึ่งเป็นการปฏิบัติขั้นสูงด้วย	....	....	....	....	๒๘๘
เคยทำบุญด้วยความโลภมาแล้ว เปลี่ยนเป็นทำลายความโลภเสียบ้าง	....	....	....	....	๒๘๙
เราทำอะไรทุกอย่าง ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวเสีย	....	....	....	....	๒๙๐
ปู่ ย่า ตา ยาย วางระเบียบธรรมเนียมไว้ ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว	....	....	....	....	๒๙๑

ถ้าตั้งใจไว้ถูกต้อง ต้องทำบุญเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว	....	....	....	....	๒๙๒
การตั้งใจไว้ถูกต้อง ต้องรู้ว่าทุกคนต้องประกอบอาชีพ	....	....	....	....	๒๙๓
สมณะ หรือ เทวดาก็มีอาชีพ เนื่องจากความดีที่ทำไว้ก่อน	....	....	....	....	๒๙๔
การทำงานด้วยความอยาก จะเป็นทุกข์; ทำด้วยสติปัญญาจะสนุก	....	....	....	....	๒๙๕
พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า อย่าทำด้วยโลภ ให้ทำด้วยสติปัญญา	....	....	....	....	๒๙๖
การตั้งใจไว้ถูกต้อง อย่าทำด้วยความรู้สึกว่าเป็น “เพื่อตัวเรา” แต่ทำเพื่อหน้าที่	....	....	....	....	๒๙๗
ถ้าปรุ่งเป็น “ตัวเรา” จะเป็นทุกข์; ต้องทำไปตามสติปัญญา ไม่เกิดตัณหา	....	....	....	....	๒๙๘
มีทุกข์มากทำให้เป็นโรคจิต หรือโรคตั้งใจไว้ผิด	....	....	....	....	๒๙๙
ตั้งใจไว้ให้ถูกต้อง อย่าได้ทำงานเพื่อเรา แต่ทำงานเพื่องาน	....	....	....	....	๓๐๐
ทำงานเพื่องานเป็นการปฏิบัติขั้นสูง ชั้นไม่มีตัวตน	....	....	....	....	๓๐๑
ถ้าตั้งใจไว้ผิด ทำอะไรย่อมเป็นความทุกข์ทั้งนั้น	....	....	....	....	๓๐๒
ตั้งใจไว้ถูกต้องจะเป็นประโยชน์แก่กุศล ยิ่งกว่าบุคคลที่รัก จะทำให้ได้	....	....	....	....	๓๐๓
จิตที่ตั้งใจไว้ถูกต้องคือประกอบด้วยธรรม ไม่โลภ โกรธ หลง	....	....	....	....	๓๐๔
ธรรมะอยู่ที่หน้าที่ ทำหน้าที่ถูกต้องก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม	....	....	....	....	๓๐๕
ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่นั้นเรียกว่า ทำหน้าที่ที่ใกล้ก่อนนิพพาน	....	....	....	....	๓๐๖
โรคภัยไข้เจ็บทุกชนิด ก็เนื่องมาจากตั้งใจไว้ผิด ระส่ำระสายทั้งกายใจ	....	....	....	....	๓๐๗
ตั้งใจทำงานเพื่องานเป็นหน้าที่ของมนุษย์ แล้วจะไม่เป็นทุกข์	....	....	....	....	๓๐๘
ตั้งใจไว้ให้ดีกว่า “ทำงานเพื่องาน” อย่าเพื่อตัวเอง จะสมที่เป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา	....	....	....	....	๓๐๙

๑๑. ปุณนิยมนุสสกา

(เป็นมนุษย์อย่างถูกต้องนั้น เป็นเครื่องบูชาตาย)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถันนี้	....	....	....	....	๓๑๑
ทุกชาติมีประเพณีจตุวันทีระลึก หรือขอบคุณบรรพบุรุษ ชาวไทยก็มี	....	....	....	....	๓๑๒
ถ้าบิดามารดาชั้นนี้ทำไว้ไม่ดี ลูกหลานข้างหน้าก็จะไม่หนักแน่นในธรรมนี้	....	....	....	....	๓๑๓
ปู่ ย่า ตา ยาย มีความคิดเมตตาว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด — ตาย	....	....	....	....	๓๑๔

เราทำได้ทำตามแนวของบรรพบุรุษเพียงไร ขอให้เราคิดดู	....	....	....	....	....	๓๑๕
ควรคิดช่วยกันแก้ไขศีลธรรมในยุคนี้ให้เหมือนยุคปู่ ย่า ตา ยาย	....	....	....	....	....	๓๑๖
ควรคิดว่า ตนเองเกิดมาทำไม? ไม่ใช่เกิดมาเพื่อทำลาย, เอาเปรียบ ฯลฯ	....	....	....	....	....	๓๑๗
เราเกิดมาไม่ใช่ทำเพื่อตนคนเดียว แต่เพื่อช่วยทำโลกให้สงบสุข	....	....	....	....	....	๓๑๘
คิดให้ดูจะพบว่า ต้องเป็นมนุษย์ให้ไต่ไกล กว่าที่กำลังเป็นอยู่ในเวลานี้	....	....	....	....	....	๓๑๙
รู้เกลียดกลัวความทุจริตและมีจิตใจสว่าง สะอาด รู้เรื่องมรรค ผล นิพพาน	....	....	....	....	....	๓๒๐
เมื่อประพฤติก็นเป็นคนสะอาด จิตใจสว่าง แล้วจะเป็นไปในทางสงบ	....	....	....	....	....	๓๒๑
ความไม่สงบนั้นไม่มีใครทำให้ แต่ทำเองด้วยใจหลง ไม่เข้าใจตนเอง	....	....	....	....	....	๓๒๒
ปู่ ย่า ตา ยาย ทำแบบที่ตีไว้ให้ลูกหลานเดินตามจนถึงจุดปลายทาง	....	....	....	....	....	๓๒๓
แต่เดี๋ยวนี้เราไม่รับผิดชอบความเป็นมนุษย์ เห็นแต่ปากแต่ท้อง	....	....	....	....	....	๓๒๔
ถ้าบิดามารดาปล่อยลูกหลานให้เห็นแก้วตด ก็จะไม่เดินตามทางธรรมะ	....	....	....	....	....	๓๒๕
เราต้องเลิกมงาย ทำอะไรให้ตีไม่แพ้ปู่ ย่า ตา ยาย	....	....	....	....	....	๓๒๖
อย่าทำเพียงปากว่าไปตามธรรมเนียม เป็นมนุษย์ต้องมีสติปัญญา	....	....	....	....	....	๓๒๗
เมื่อจิตสะอาด สว่าง สงบ เราจะรู้เองและได้ชิมรสด้วยตนเอง	....	....	....	....	....	๓๒๘
เราต้องทำบุญให้แก่ความหวังของตายาย ให้เป็นจริงขึ้นมาให้ได้	....	....	....	....	....	๓๒๙
คู่มือเนื้อตัวของเราว่า มีอะไรก้าวหน้ากว่าตายาย นั้นแหละตายายจะดูใจ	....	....	....	....	....	๓๓๐

๑๒. อัตตา – อนัตตาทิปญหาภา

(ตายายกับลูกหลานมีตัวตน หรือไม่มีตัวตน)

บาลีนิกเขปบพระจำเทศนาถัน	....	....	....	....	....	๓๓๑
เรื่องอนัตตา กับ สมมติบัญญัติว่ามีบุคคล	....	....	....	....	....	๓๓๒
โดยปรมัตตสัจจะ ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตน ของตน	....	....	....	....	....	๓๓๓
อนัตตานั้นไม่ใช่ตัวตน เพราะยึดถือไม่ได้ จะเป็นทุกข์	....	....	....	....	....	๓๓๔
เราทำแต่สิ่งที่ควรทำโดยไม่ยึดถือ น้อยเห็นอบุญบาป	....	....	....	....	....	๓๓๕
สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ควรมีตนมันแมตชีง	....	....	....	....	....	๓๓๖

สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นของธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องยึดถือ	....	....	....	๓๓๗
ความเมตตาการุณาของบุคคลทั่วไป ยังมีความยึดมั่นเจืออยู่	....	....	....	๓๓๘
ส่วนพระอรหันต์เมตตาการุณาด้วยสติปัญญา ไม่ยึดมั่น	....	....	....	๓๓๙
เมตตาการุณาของพระพุทธเจ้านี้ว่างจากตัวตน	....	....	....	๓๔๐
บุญกุศล ทรัพย์สมบัติ มีไว้หรือจัดทำเท่าที่ควร ไม่ต้องยึดมั่น	....	....	....	๓๔๑
ถ้าเราไม่ต้องการจะเป็นทุกข์ ต้องไม่ยึดมั่นสมมติบัญญัติ....	....	....	....	๓๔๒
ถ้ายึดมั่นในความคิด ก็ทำดีไปก่อน ถ้าไม่ยอมทุกข์ก็ต้องชุกเวลาวิชา....	....	....	....	๓๔๓
การทำบุญต้องหมายถึงล้างบาป อย่าให้ความทุกข์เกิดขึ้น	....	....	....	๓๔๔
หน้าที่นั้น ถ้าผูกพันด้วยความยึดมั่น จะเป็นเครื่องทรมาน	....	....	....	๓๔๕
ทำบุญทำทาน ควรถือว่า ทำเพื่อจะดับทุกข์	....	....	....	๓๔๖
“ความอึดใจ” ถ้ายึดมั่นก็เป็นพิษ ถ้าไม่มีความทุกข์จึงจะถูกต้อง	....	....	....	๓๔๗
กตัญญูกตเวทิต้องทำด้วยสติปัญญาในฐานะเป็นหน้าที่	....	....	....	๓๔๘
เราทำหน้าที่กตัญญูกตเวทิตีได้โดยไม่ต้องยึดถือตัวตน	....	....	....	๓๔๙

๑๓. ติโรกษทสุตตกถา

(ปรตตยาขามาหาเพื่ออันสงส์ ๔ ประการแก่ลูกหลาน)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาภรณ์นี้	....	....	....	....	๓๕๑
สัตว์ทั้งหลายที่ละจากกำเนิดเป็นมนุษย์ จัดไว้เป็นเปตวิสัย	....	....	....	....	๓๕๒
ถ้าเรายังนึกถึงผู้ล่วงลับไปแล้วอยู่ ก็เชื่อว่ายังมีจิตใจเป็นมนุษย์อยู่	....	....	....	....	๓๕๓
ปรตมาที่เรื่อน ควรจะถือว่าเข้าไปในใจของเรา ดีกว่า	....	....	....	....	๓๕๔
เราต้องไม่ทำให้เขาผิดหวัง ให้เขาได้รับความพอใจกลับไป	....	....	....	....	๓๕๕
ประเพณีวางไว้ในรูปนั้น ก็เพื่อให้มันคง ไม่แปรเป็นอื่น	....	....	....	....	๓๕๖
อย่างน้อยเราให้ทาน เราก็เป็นคนกตัญญูกตเวทิตั้งขึ้นทุกที	....	....	....	....	๓๕๗
การอุทิศส่วนกุศลอุทิศตามพระบาลีกล่าวไว้เริ่มแต่ “ยถา วาริวหา”	....	....	....	....	๓๕๘
ควรพิจารณาว่าทำกุศลวันนี้ประกอบด้วยอันสงส์ข้อที่ ๑ คือญาติธรรม	....	....	....	....	๓๕๙

ข้อ ๒. เป็นการบูชาแก่เปรตทั้งหลาย, อุทิศแก่ตายายอย่างโอฬาร	....	....	๓๖๐
ข้อ ๓. การบูชายังมีประโยชน์ เป็นการเพิ่มกำลังแก้ภิกษุสงฆ์	....	....	๓๖๑
เฉพาะวันส่งตายายได้ถวายวัตถุปัจจัย เป็นอาหารได้หลายวัน	....	....	๓๖๒
ข้อ ๔. ผู้ทำบุญได้ชวนชวายเป็นและประสมบุญเป็นอันมาก	....	....	๓๖๓
การทำบุญเป็นการสละเพื่อทำลายกิเลสที่ทำให้เกิดทุกข์	....	....	๓๖๔
โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ชุกเวลาความเห็นแก่ตัว ยึดถือตัวตน - ของตน	....	....	๓๖๕
ให้ทานก็เพื่อชุกความตระหนี่, รักษาศีล, ทำสมาธิ ก็ชุกเวลา และหยุดตามใจตน			๓๖๖
อานิสต์ในการทำบุญนี้มีทั้งประโยชน์ตนโลกนี้ และโลกอื่น	....	....	๓๖๗

๑๔. พรหมวิหารกถา

(ตายายคือพรหมแห่งพรหม อย่างไม่มีที่สิ้นสุด)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาภคณ์	....	....	....	....	๓๖๘
พรหมหมายถึงบุคคลที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมของพรหม	....	....	....	....	๓๗๐
ธรรมฝ่ายตรงกันข้ามของพรหมคือ พยาบาท วิหเสา อรติ ปฏิฆะ	....	....	....	....	๓๗๑
พยาบาท คือคิดไปในแง่ร้าย, วิหเสา เบียดเบียน ทำให้ลำบาก	....	....	....	....	๓๗๒
อรติ แปลว่า ความไม่ยินดี เป็นอาการของคนริษยา	....	....	....	....	๓๗๓
ปฏิฆะ หมายถึงหงุดหงิดฟุ้งซ่าน สอดส่าย ไม่หยุดเฉย....	....	....	....	....	๓๗๔
บิฑามารคารักลูกหลานย่อมมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	....	....	....	....	๓๗๕
ผู้ใดประกอบไปด้วยพรหมวิหาร ๔ ควรเรียกเขาว่าบิฑามารคาได้....	....	....	....	....	๓๗๖
ผู้ไม่มีพรหมวิหารควรถูกจัดเป็นคฤษณ์มารเป็นต้น	....	....	....	....	๓๗๗
ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กัน นี้ไม่ค่อยจะมีใครเห็น	....	....	....	....	๓๗๘
อย่ามีใจวามไปตามเรื่องที่เป็นทุกข์ ควรหัดให้เฉยได้	....	....	....	....	๓๗๙
พระพุทธเจ้าทรงเป็นยิ่งกว่าพรหม เพราะเต็มด้วยเมตตา ฯลฯ ที่มาจากความว่าง					๓๘๐
การช่วยเหลือโดยสติปัญญาอันบริสุทธิ์ ไม่หวังตอบแทนเป็นเมตตาฯ สูงสุด	....	....	....	....	๓๘๑
คนที่เมตตาเขายังหวังตอบแทน นี้ยังยึดมั่นฯ ต้องเขยิบไปโดยลำดับ	....	....	....	....	๓๘๒
การเป็นพรหมที่แท้จริง ย่อมเป็นการชุกเวลาความเห็นแก่ตนอยู่ตลอดเวลา	....	....	....	....	๓๘๓

สมณีนคนไม่รู้จักจักรวรรดิ เอาหลักการมาเป็นเครื่องมีอ้อมซึ้งกัน	....	....	๔๐๖
ลูกหลานยังไม่ทันตาย ก็กลายเป็นเปรต ทกนรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย	....	....	๔๐๗
คิดดูให้ดีๆ คนสมณีนมีความรู้แต่จะหันไปทางนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย	....	....	๔๐๘
เราควรปฏิบัติตามปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อมิให้ต้องตกอบายทั้งยังเป็น	....	....	๔๐๙
ความยึดมั่น นี้แหละทำให้ตกนรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย	....	....	๔๑๐
คนที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่หวังสิ่งอนาคตจนเดือดร้อน แต่ทำด้วยสติปัญญา	....	....	๔๑๑
สิ่งที่ล่วงไปแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องโศกเศร้า, ไม่ยึดมั่นทั้งหน้าหลังจึงจะสุข	....	....	๔๑๒
อะไรผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ต้องจัดทำให้เยือกเย็น ไม่วุ่นวาย	....	....	๔๑๓
มีสัมมาทิฐิเป็นของตัวเอง คือเป็นอยู่ด้วยไม่ยึดมั่นถือมั่น	....	....	๔๑๔
พิจารณาจากสิ่งที่มีอยู่เป็นหลักฐานเห็นได้ว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีความสงบสุขดี	....	....	๔๑๕

๑๗. สี่วันตักการกถา

(ลูกหลานที่ด มีศัลเป็นเครื่องสักการะแก่ตาชาย)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถัน	....	....	....	....	....	๔๑๗
คำบรรยายครั้งหนึ่งกล่าวถึงเรื่องศีลที่ถือกันว่าเป็นเบื้องต้น	....	....	....	....	....	๔๑๘
ศีล หรือ สีละ แปลว่า ปกติ คือ ไม่วุ่นวาย	....	....	....	....	....	๔๑๙
ศีล หมายถึงปกติภาวะที่แสดงออกมาให้เห็น ที่ กายวาจาตนเอง	....	....	....	....	....	๔๒๐
ศีลเป็นที่พึงเบื้องต้น คือ บังคับสำรวมให้กระทำไปอย่างปกติ	....	....	....	....	....	๔๒๑
ศีลเป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมทั้งหลาย	....	....	....	....	....	๔๒๒
กัลยาณธรรมคือสิ่งที่มาทำให้งาม ซึ่งต้องอาศัยการบังคับตัวเอง	....	....	....	....	....	๔๒๓
ศีลเป็นปากทางแห่งธรรมทั้งหลาย ทำให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง	....	....	....	....	....	๔๒๔
ลูกหลานรู้หนังสือมาก มีเงินมาก ยิ่งเบียดเบียนกัน ก็เพราะมีศัลน้อย	....	....	....	....	....	๔๒๕
การรับศัลหมายความว่า ต้องเอาไปถืออยู่เป็นประจำตลอดกาล	....	....	....	....	....	๔๒๖
ทุกคนจะมีศัลต้องมีสติสัมปชัญญะในการรักษาศัล มีหิริโอตตปโมเม่อทำผิด	....	....	....	....	....	๔๒๗

ต้องระลึกถึงจริงจัง ประกอบด้วยกตัญญูกตเวที เมตตาปราณี	๔๕๑
จงเห็นโทษของการไม่มีธรรมะ พยายามทำตามที่เราารู้สึกว่าพระพุทธเจ้าประสงค์	๔๕๒
อานิสงส์ของการประพฤติธรรมของพุทธบริษัท คือเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น เมื่อกับาน	๔๕๓

๑๕. ปฏิภาคนิยมมาตาปีตุกถา

(ตายายที่ถูกหลานควรม่าเสีย)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถัน	๔๕๕
จะเข้าใจธรรมะได้จริงต้องรู้ธรรมะข้อนั้นทั้งภาษาคนภาษาธรรม	๔๕๖
เช่น “คน” ในภาษาคนหมายถึงรูปร่าง ภาษาธรรมหมายถึงภาวะทางจิตของคน	๔๕๗
ความตายภาษาคน คือ เอาใส่โลง, ภาษาธรรม คือ หมคความเป็นคน	๔๕๘
ความเกิด ภาษาคน เกิดจากท้องแม่, ภาษาธรรม เกิดรู้สึกเป็น “ตัวกู”	๔๕๙
นรกภาษาคน อยู่ใต้ดิน, ภาษาธรรม เตือตร้อนอยู่ในใจเหมือนถูกไฟเผา	๔๖๐
ไตร่จฉานภาษาธรรมหมายถึงคิดนึกอย่างสัตว์ไตร่จฉาน คือ โง่	๔๖๑
เปรตคือหิวเพราะหะเยอหะยานเกินตัว, อสุรกาย หมายถึงความขลาด	๔๖๒
พระพุทธเจ้าภาษาธรรม คือ “เมื่อใดเห็นธรรม เมื่อนั้นเห็นเรา”	๔๖๓
สวรรค์ในภาษาธรรม คือ การเป็นอยู่ของผู้มีหิริโอตตปปะ เป็นเทวธรรม	๔๖๔
ให้สนใจภาษาสองอย่างนี้ควบคู่กันไป จะเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้ง	๔๖๕
ภาษาธรรม ผู้ที่เกิด “เรา” มานี้ คือความโง่-อวิชา	๔๖๖
ฝ่ายบิดาเรียกว่า อวิชา, ฝ่ายมารดาเรียกว่า ตัณหา	๔๖๗
บู๊ ย่า ตายาย ก็คือ อวิชา ตัณหา ต้องฆ่าเสียจึงจะเป็นประโยชน์	๔๖๘
วิธีฆ่าบู๊ ย่า ตายาย ตามวิธีปฏิจจสมุปาบท	๔๖๙-๔๗๐
ปฏิจจสมุปาบท คืออาการเกิดขึ้นแห่งตัวกูในภาษาธรรม	๔๗๑
อวิชาเป็นแดนเกิด เป็นบู๊ ย่า ตา ยายต้นสุด ต้องฆ่าเสีย	๔๗๒
ต้องรู้จักตัดต้นตอคือ อย่าไปเผลอสติ หลงรัก โลก โกรธ หลง ฯลฯ	๔๗๓
ต้องรู้จักเซ็ดหลาบ จำ สังเกต พิจารณา จนเกิดความรู้ขึ้น	๔๗๔

ให้มีสติปัญญาพิจารณาไฟ ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้คือพระพุทธรเจ้ามาโปรด	๔๗๕
ฆ่ากิเลส ตัดเหา อวิชชา เสียให้ตาย นั่นคือการตอบแทนคุณตายาย	๔๗๖
จงรู้ภาษาธรรมของพระพุทธรเจ้าเถิด สิ่งต่าง ๆ จะหมดปัญหา	๔๗๗
ภาษาคน คือปุคคลาธิษฐาน, ภาษาธรรม คือธรรมาธิษฐาน	} ๔๗๘
รู้ภาษาผี จะได้ฆ่าผีคือตัวกู้นั้นให้ตาย	
ภาพสังสารจักร	๔๗๙

๒๐. มาตาปิตุอันติมกรณียกถา

(สนองคุณตายาย ด้วยการทำความเป็นที่สุดแห่งกรรม)

บาลีนิกเขปบทประจำเทศนาถันนี้	๔๘๑
ควรระลึกถึงตายายในข้อที่จะทำที่สุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดให้แก่ตนได้	๔๘๒
เรื่องกรรมในพุทธศาสนายังเข้าใจผิดกันอยู่มาก	๔๘๓
พระบาลีที่เป็นพระพุทธรภาษิตกล่าวถึงกรรม ๔ อย่าง	๔๘๔
๑. กรรมชนิดที่เป็นกรรมดำ ให้ผลเป็นของดำ	๔๘๕
๒. กรรมชนิดที่เป็นกรรมขาว ให้ผลเป็นของขาว....	๔๘๖
๓. กรรมชนิดที่เป็นกรรมดำขาวเจือกัน ให้ผลเป็นดำขาวเจือกัน	๔๘๗
๔. กรรมชนิดไม่ดำไม่ขาว ให้ผลไม่ดำไม่ขาว	๔๘๘
ต้องทำความเข้าใจในเรื่องกรรมทั้ง ๔ เป็นอย่างไรไป	๔๘๙
กรรมดำ, ขาว, ดำขาวเจือกัน, ล้วนให้ผลเป็นอย่างนั้น	๔๙๐
กรรมที่ ๔ ทรงระบุเจตนาที่จะละเสียซึ่งกรรมทั้งปวง	๔๙๑
กรรมที่ ๔ ไม่มีสี ทำให้หมดอวิชชา ตัดเหา อุปาทาน กิเลส	๔๙๒
สรุปกรรมดำให้ผลทุกข์, ขาวให้ผลสุข, ไม่ดำไม่ขาวทำให้สิ้นกรรมทั้งปวง	๔๙๓
การเวียนว่ายทุกอย่างไม่ไหว, ไม่เวียนว่ายเลยดีกว่า	๔๙๔
เวียนว่ายเพื่อเป็นอย่างไหนก็ทุกข์ ไม่ต้องเป็นอะไรดีกว่า	๔๙๕
ผู้ที่ไม่เป็นอะไรเลย นั่นคือเป็นพระอริยเจ้าชั้นสูงสุด	๔๙๖

พระอริยเจ้ามีเจตนาละกรรมทั้งหลายหมด ซึ่งไม่เป็นอะไรเลย	....	....	๔๙๗
เรามักบูชากันแต่กรรมชวายเป็นเหตุอยู่ที่นั่น ไม่ก้าวไปข้างหน้า	....	....	๔๙๘
ให้รู้จักคำว่า สัพพัญญะ มีอาการเบียดเบียน, กับอัญญาบัพพะ ไม่เบียดเบียน	....	....	๔๙๙
เข้าใจสองคำข้างต้น จะเข้าใจคำว่าบาปบุญได้ดี ว่าชบถักอย่างไร	....	....	๕๐๐
ทุกคนลำบากเพราะความชั่วหรือเพราะความดีให้คิดดู	....	....	๕๐๑
คำ ขาว เป็นโลกียะ หมกสีคำขาวเป็นโลกุตตระ	....	....	๕๐๒
ปล่อยให้เป็นธรรมชาติ อย่ามีเรา-ของเรา จะถึงความสันนุทุกข์	....	....	๕๐๓
หลักกรรมในพุทธศาสนาชนิดที่ไม่มีในศาสนาอื่น ; ทรงยืนยันว่า รู้แจ้งเอง	....	....	๕๐๔

อธิบายเกี่ยวกับการทำบุญตายาย.

การทำบุญสารทเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่แต่โบราณ ของภาคใต้ นั้น เรียกกันตามภาษาชาวบ้านว่า “ทำบุญตายาย”. มีใจความสำคัญเป็นลัทธิส่งเสริมความ เป็นคนกตัญญูกตเวทีของมนุษย์ ไม่ใช่เป็นลัทธิบูชาวิญญาณผีสงเคราะห์แต่ประการใด. พิจารณาดูโดยละเอียดแล้ว พอจะเห็นได้ว่า เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมไทยเดิมผสมกัน เข้ากับวัฒนธรรมอินเดียที่เข้ามาพร้อมกัน หรือก่อนพุทธศาสนา สู้จินตนาการส่วนนี้.

โลกภาคตะวันออกเรา ทุกประเทศที่เก่าแก่โบราณ ล้วนแต่มีประเพณี ส่งเสริมกตัญญูกตเวทีกัน อย่างเข้มข้นด้วยกันทั้งนั้น, นับได้ว่าเป็นคุณธรรมศักดิ์สิทธิ์ ที่คุ้มครองวิญญาณของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี. สำหรับโลกตะวันตกนั้น เข้าใจว่าคงจะเคย มีอย่างเดียว แม้จะไม่เข้มข้นเท่า, และได้เจือจางลงเพราะความก้าวหน้าของอารยธรรมใหม่ เมื่อเอากวาระปัจจุบันเป็นเครื่องวัดแล้ว จะเห็นได้ว่า ประเพณีนี้ยังคงเข้มข้นอยู่ทางภาค ตะวันออก อย่างเห็นได้ชัด, และตะวันตกสมัยใหม่ อาจจะมองเห็นเป็นลัทธิบูชาวิญญาณ หรือผีสงไปก็ได้.

สำหรับพิธีที่กระทำนั้น เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่า ถ่ายทอดออกมาจากพิธีแบบ อินเดีย ใช้ภาษาอินเดีย เช่นเดียวกับวัฒนธรรมสาขาอื่น ที่ถ่ายทอดมาจากอินเดียด้วยกัน, และได้ปรับปรุงคัดแปลง ให้เหมาะสมสำหรับตนเองยิ่งขึ้น ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเวลาที่พ้นปี มาแล้วก็ได้.

ในวันนั้น ที่วัดจะมีพิธีที่เรียกว่า “สวดพิมพ์พิสาร” ทำนองอ่านหนังสือสวด ซึ่งแต่งเป็นร้อยยาว (ดังที่ได้นำพิมพ์ไว้เป็นตัวอย่างในหนังสือเล่มนี้ด้วยแล้วส่วนหนึ่ง), ตั้งแต่เช้าตรู่ เพื่อผู้สนใจฟัง จะได้ฟัง เพื่อทราบเรื่องราวอันเป็นที่มาของการทำบุญ ตายาย เป็นการศึกษาและการเพิ่มพูนศรัทธาในการกระทำ; เป็นเรื่องราวที่เก็บจาก

ที่มาต่าง ๆ หลายแห่ง จากอรรถกถาต่าง ๆ ที่มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้. สวดเรื่อย ๆ ไปกว่าจะจบ กินเวลาร่วมชั่วโมงครึ่ง, ในที่ส่วนหนึ่งของวัด โดยมากใช้ศาลาเล็กหน้าโรงอุโบสถ หรือระเบียงอุโบสถ, ซึ่งในขณะเดียวกัน ทางศาลาการเปรียญก็มีการตระเตรียมกันชุลมุน เกี่ยวกับการเลี้ยงพระเป็นการใหญ่.

อีกทางหนึ่ง ในจุดที่เหมาะสม ๆ มีการตั้ง “ร้านเปรต”, ซึ่งเป็นที่วางอาหารเป็นกระถาง ๆ มีของคาวหวาน และเศษสตางค์รวมอยู่ด้วย, ซึ่งทายกทุกคนเตรียมมาจากบ้าน แล้ววาง ณ ที่จัดไว้, เมื่อพระสวดจบแล้ว มีการ “แย่ง” เอากันไปกินหม่ำเล็ก ๆ เป็นส่วนใหญ่, แต่ผู้ใหญ่ก็มีบ้างเหมือนกัน โดยตีความกันไปคนละอย่าง สองอย่าง ว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ เช่นว่าเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์ นำมาซึ่งโชคดีเป็นต้น. แต่ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เป็นเคล็ดหรืออุบายทำลายการถือชั้วรณะในภายในสังคม มากกว่า.

แต่ก็ยังมีอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมีความหมายอันขัดกัน คือมีการวางกระถางอาหารทำนองเดียวกันนั้น ที่นอกประตูวัด ก่อนที่ก้าวเข้ามาในวัด, เรียกว่า ของสำหรับ “เยาะเงาะง่อย”, ซึ่งเข้าใจว่า จะตรงกับคำว่า กระจงก่องง่อย, มุ่งหมายให้เป็นทานแก่พวกที่เข้าไปในวัดไม่ได้ ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมไม่ยอมให้เข้าไปในวัด. ข้อนี้ ทำให้เห็นได้ว่า น่าจะเนื่องมาแต่ลัทธิรณะในอินเดีย ซึ่งไม่ยอมให้คนระดับหนึ่งเข้าไปในวัด, จึงต้องอยู่รับทานนอกเขตวัด, อย่างไรก็ดี นับว่าเป็นสิ่งที่รอบคอบน่าสรรเสริญอยู่มาก สำหรับสิ่งที่ประโยชน์แก่สังคม เพราะยังมีคนเป็นโรคติดต่อน่ารังเกียจอื่น ๆ ที่ไม่อาจเข้าไปในวัด อยู่พวกหนึ่งจริง ๆ, และเขาก็ยอมรับสภาพของเขาอย่างเต็มที่ โดยไม่ทำความยุ่งยากให้แก่ผู้อื่น. สมัยเป็นเด็ก ข้าพเจ้าเคยเห็นคนทุพพลภาพ ร่างกายเปื่อยพัง ๓ - ๔ คนทำหน้าที่ “เยาะเงาะง่อย” อย่างที่กล่าวมาแล้ว, เขียนไว้ในที่นี้ เพื่อเป็นการบันทึกสิ่งที่อาจจะไม่มีใครได้เห็นอีกต่อไป.

นอกจากการเลี้ยงเปรต และ “เยาะเงาะง่อย” ดังที่กล่าวมาแล้ว, สัตว์เดรัจฉาน เช่นสุนัข ก็ได้รับการเลี้ยงโดยอัตโนมัติอยู่ในตัว จนไม่รู้ว่าจะกินกันอย่างไร, ทำให้

(๓)

นึกถึงคำว่า “สารท” ซึ่งเคยแปลกันว่า ฤกษ์เป็นที่ยินดีแห่งสุนัขนั้น คงไม่ใช่เป็นเพียง ฤกษ์สืบพันธุ์อย่างเดียว แต่เป็นฤกษ์ที่มีอาหารกินจนเหลือเพื่อถวายเป็นแน่.

นอกจากการเลี้ยงพระเฉพาะวันนั้นในที่นั้นแล้ว ยังมีการถวายสิ่งที่จะเป็น เสบียง หรืออาหารแห้งอีกจำนวนหนึ่งต่างหาก ซึ่งมีข้าวสาร ปลาแห้ง กะปิ เกลือ ฯลฯ ทุกอย่างที่ถือกันว่าจำเป็นสำหรับวัดจะต้องมีสำหรับครัว, ส่วนผลไม้และขนมแห้งนั้น ก็มีมากจนถึงกับจะแบ่งไปยังวัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน อย่างทั่วถึงอีกด้วย, ที่เป็น ประเพณีอย่างเก่าเท่านั้น ทุกวัดในละแวกนั้น ส่งเตี๊ยมมาวางตลาด มีถ้วยโถโอจาน เป็นแถว ๆ กลางลานวัด หายกทายิกาหีบของจากหม้อใหญ่ ๆ ที่เตรียมมาจากบ้าน ทั้ง หวานและขาว ใส่ลงจนเต็มหรือล้นทุกสำรับ ซึ่งวางเป็นแถวยาวตลอดลานวัดทีเดียว, แล้วชนกลับไปวัดของตน ๆ ของศตบรีโกในวันนั้น ของแห้งเก็บไว้ใช้นานวัน ถวาย การอุ้มหรือฝังศพไว้, ที่มีมากที่สุด ก็เป็นกุ่มกวน้ำตาล, หมี่ฝัด, ทอดมัน ปลาแห้ง ฯลฯ ซึ่งเป็นของที่มีมาก หาได้ง่าย, หรือที่นิยมทำกันเป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณ, ทางใน ศาลาโน้น มีกองผลไม้ ขนม เรียกว่าเชิงบาตร ซึ่งกองสูงนั่งมองไม่เห็นคนข้างโน้น. ผลไม้ เคยเห็นน้อยหน้า ลางสาต มากกว่าอย่างอื่น, ขนมแห้ง เป็นขนมผักบัวเป็น ส่วนใหญ่ ขนมทอดใส่ไส้มีปริมาณรองลงมา.

การบำเพ็ญบุญรอบหลัง ห่างจากรอบแรก ๑๕ วัน เรียกว่า “ส่งตาย” ในวันนั้นมีการบังสุกุลกระดูกบรรพบุรุษด้วย, จึงมีโกศใส่กระดูก นานาแบบนานาขนาด ที่นำมาวาง และจุดเทียนเหนือยอดโกศ อยู่ตรงหน้าหมู่พระที่สวดบังสุกุล, มีการถวาย จตุปัจจัยตามควร.

มีการแสดงธรรม ที่เหมาะสมกับพิธี ซึ่งอ่านจากไบลานเสียดเป็นส่วนใหญ่, เพิ่งจะมีการปรับปรุงร้อยกรองให้เหมาะสมหรือสำเร็จประโยชน์กันในยุคหลัง ๆ, ดัง ตัวอย่างที่พิมพ์อยู่ในหนังสือเล่มนี้ เป็นต้น.

(๔)

การทำบุญสารทน์^๕ ปรากฏว่าเป็นการกระทำที่ทำกันอย่างเต็มที่ ยิ่งกว่าการทำบุญโตในชนบทบ้านนอก เช่นนี้, แต่ก็ค่อยจืดจางลงตามยุคตามสมัยที่สังคมได้เปลี่ยนไปเป็นสมัยใหม่. การแต่งกายอวดกัน หรือการที่ชายหนุ่มไปแอบดูเมียมองหญิงสาว ก็มีมากในโอกาสนี้; ศิลปะการปรุงอาหาร การประดับประดา ไม่สู้จะเคร่งครัด เพราะเป็นเรื่อง “ทั่วไป” สำหรับทุกคนที่ยากดีมีจนอย่างเสมอกัน. นำชมเชยความคิดของคนต้นแบบ ที่กำหนดเวลาที่เหมาะสม คือตรงกับฤดูที่ผลหมากรากไม้ ชาวปลาอาหารกำลังหาได้ง่ายกว่าฤดูอื่น ว่างงานไร่นาพอที จึงทำได้ถึงขนาดที่เรียกว่า “ฤดูเป็นที่ยินดีแห่งสุนัข” ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น.

เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าวัฒนธรรม ชนิดนี้ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศีลธรรมของประชาชนในลักษณะเช่นนี้ ได้ค่อยจางลง หรือค่อยๆ เลือนหายไปๆ จนเหลืออยู่อย่างที่ไม่แน่ใจว่าจะได้ผล ตรงตามความมุ่งหมายเดิม คือความกตัญญู ความสามัคคี การสงเคราะห์กันยากจน ตลอดจนการให้ทานที่เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนา เป็นต้น เหมือนอย่างที่เคยมีมาแต่เพรงกาล, จึงขอบันทึกไว้เป็นอนุสรณ์ถึงสิ่งที่บรรพบุรุษได้เคยกระทำกันมา เพื่อความเป็นสังคมที่มีศีลธรรมดีอย่างที่จะเปรียบกันไม่ได้ กับศีลธรรมสมัยนี้.

บทสวดพินพิสาร*

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ

อะตีเต กाले พินพิสารो राजा नामे ओ हो सि,
सो राखे कहे महाने करे रक्षं कालेति.

โก साठेव, कुगराजसाठुवालसुबुखबुररथ्ठं हेण्णुत्तरित्तंผู้มี
สมภาร อะตีเต กาลे, ก็ในกาลปางก่อน เอโก ราช, ยังมีพระภุชชผู้ทรงอำนาจ
พินพิสารो नामे, ทรงพระนามว่าพินพิสารราชผู้งามไกร; รักษं कालेति, พระองค์ได้
เป็นเจ้าครองเมืองใหญ่, राखे कहे महाने करे, อยู่ในกรุงราชคฤห์มหานคร-
บวรราชธานี, एकेवत्तियं, ในสมัยราชาธิราชครั้งหนึ่ง พระองค์มีพระทัยอนุสรณ์รำพึงถึง
ที่จะบำเพ็ญพระราชกุศล ตอบแทนบุพพการิกชนคือพระญาติกา เป็นต้นว่าพระบิดาและ

* บทสวดพินพิสารนี้ มีธรรมเนียม พระสวด ๔ รูป ในที่สมควรแห่งใดแห่งหนึ่ง ในวันทำบุญถวาย แต่
หัวรุ่งไปจนตลอดเวลาทำบุญ.

มารดร อันถึงม้วยมรณสู่ปรโลก ว่าอาตมานี้จะบำเพ็ญผลกุศลอนุโยคเป็นประการใด
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ใหญ่อุทิศแก่พระญาติกา เป็นต้นว่าพระบิดาและมารดร.

ปุนัปปันัง อนุสสรจิตฺวา ครั้นพระองค์ทรงพระอนุสรณ์อยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ
ปุณนะทิวะเส ครั้งรุ่งขึ้นเพลเช้า รับสั่งแก่ราชบริพารทั้งหลาย ให้ตกแต่งซึ่งข้าวตอกและ
ตอกไม้รูปเทียนชวลา ทั้งรสสุคนธนานาพร้อมสำเร็จ แล้วพระองค์ก็เสด็จลาลกกลาก
พร้อมด้วยเสวกามาตย์ราชบริพาร คมนาคารไปสู่พระเวฬุวัน ที่สมเด็จพระศาสตราจารย์
ประทับอาศัย; **อุปะสังกะมิตฺวา** พระองค์ก็เข้าไปเฝ้าพระมหามุนี ยอพระกรขึ้นเหนือ
พระเกศิกระทำสักการะบูชา ด้วยเครื่องวัตถุทั้งหลาย ทั้งข้าวตอกและตอกไม้สุคันธรส
ของหอมเป็นอันงาม กล่าวคาถาคุณะประณามอันบรร แล้วพระองค์ก็ทรงยอพระกรขึ้น
บังคมแล้วทูลถาม.

ภันเต ภะคะวา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระภาคเป็นอันงามพระพุทธิเจ้าข้า
เมื่อพระองค์ทรงสนองพระคุณพระมารดาในดาวดึงส์สวรรค์ ให้ตั้งมั่นอยู่ในมรรคญาณ
ผลญาณอันวิเศษ กับทั้งหมู่มรเทเวศร์ ทั้งหลายเหลือที่จะนับจะคณนา พระองค์ทรง
พระมหากรุณาตอบแทนพระคุณเพื่อเหตุอันใด บัดนี้เกล้ากระหม่อมจะบำเพ็ญกุศลอัน
ยิ่งใหญ่แก่ญาติวงศ์ทั้งหลาย ขอพระองค์จงทรงอภิปรายโปรดให้กระหม่อมทราบในการ
บำเพ็ญกุศลประโยชน์ ณ กาลบัดนี้เถิด; กระหม่อมจะได้บำเพ็ญกุศลอันประเสริฐ
แผ่ผลแก่พระญาติกานี้หนา.

ภะคะวา สุตฺวา ฝ่ายสมเด็จพระองค์ผู้ทรงสิริสวัสดิ์ ได้ทรงฟังมหากระษัตริย์
พินพิสารราช ที่ท้าวเธอตรัสประภาสรับสั่งถามขึ้นดังนี้; สมเด็จพระชินศรีก็ทรงเปล่ง
เสียงอันไพเราะ มีศัพทสำเนียงอันเสนาะ ดังเสียงท้าวมหาพรหม พระองค์ทรงชรัอง
สาธุการอันอุทิศด้วยพระพุทธรูจาว่า **สาธุ มหาราชะ** ทูก่อนมหาพินิตพระราชาสมภาร

(๗)

ข้อที่พระองค์ทรงอว้ชชนาการตั้งนี้ ก็เป็นพื้นประเพณีบัณฑิตยชาติแต่ปางก่อน พระองค์ทรงอนุสรณ์จะบำเพ็ญพระราชกุศลตอบแทนคุณพระชนกา แลพระชนนีญาติวงศาทั้งหลายนั้น แม้ว่าพรหมทั้งหลายมากกว่าพัน ก็บ่มีอาจจะพรรณนาผลานิสงส์ ที่บุคคลกระทำแล้วอุทิศเจาะจงแก่บิดามารดาทั้งหลายได้. *มะหาราชะ*, กุกรรมหาบพิตรผู้ยิ่งใหญ่, *ท้าวทะสะสุ มาเสสุ*, ถ้าเดือนทั้งหลาย ๑๒ เดือนไซ้ *ยะทา กาเล*, ก็ในกาลใดเมื่อถึงเดือน ๑๐ แรมค่ำ ๑ トラบเท่าถึงแรม ๑๔ อันว่าญาติกาทั้งหลายแห่งบุคคลใดแลมีอันตายไปสู่ปรโลกนั้น ล้วนปรารถนาพากันจะได้เห็นหน้าญาติกาอันอยู่ในเมืองคน; หนึ่งญาติแห่งตนอันตายไปตกนรกหมกไหม้ ในขุมน้อยและขุมใหญ่ แลบังเกิดเป็นเปรต อสุรกาย; หนึ่งญาติทั้งหลายที่บังเกิดเป็นเทพเจ้าในกามาพจร ล้วนแต่มาสโมสรรสนันนิบาทประชุมกันในเมืองมนุษย์โลกสันนิवास แต่เดือน ๑๐ แรมค่ำ ๑ トラบเท่าบรรลุถึงวันจาศุททสีแรม ๑๔ ค่ำ โดยคณนา หมู่เปรตและเทพยดาเที่ยวสืบเสาะแสวงหาหมู่ญาติ ตามเคหาและอวาสรินนี้และล่าคลอง เสาะแสวงหาตามเรือนร้านบ้านช่องทั่วทุกแห่งหน เพื่อให้ประจักษ์ว่าญาติกาได้กระทำกุศลบุญบาปเป็นประการใด; ครั้นเที่ยวเสาะหาไปแต่ยังมีประสบพบพาน จึงเสาะหาทั่วทุกสถานทุกหมู่บ้านทุกเมืองมา ยิ่งไม่พบยิ่งก็หาตามวัดวาอารามทั่วๆ ทุกสถาน เพื่อว่าจะได้ทัศนาการ เห็นหน้าญาติกาในเมืองมนุษย์โลกนี้.

เย ชะนา อันว่าทวยราชภูริ์ทั้งหลายชายหญิงก็ตี *ปญญัง กะโรนตา*, อันได้ประกอบกุศลราศรี ผลบุญทั้งหลาย ก็ได้จัดข้าวน้ำโภชนาหารถวายเป็นจตุปัจจัยทานในพระศาสนา ได้สมาทานศีลเจริญเมตตาภาวนา *ระตะนัตตะยะสะระณัง คะตา*, ถือเอาคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ได้ประกอบกรรม การสักการะแก่พระรัตนตรัย แก้วทั้ง ๓ ประการ ครั้นเปรตทั้งหลายมาเห็นพี่น้องและลูกหลานแห่งตนๆ ประกอบกรรมกุศลบำเพ็ญทานศีลเป็นสภาวะเห็นปานฉะนี้ ก็มีจิตโสมนัสยินดียิ่งนักหนา; *วะเร วะทันตา*, เมื่อจะให้พรแก่เหล่าญาติกา ก็กล่าวพระคาถาว่า *ทิมายุกา*, เป็นอาทิ; *เย ญาตะโย*, อันว่าญาติกา, ทั้งหลายใด ผู้อยู่ในมนุษย์โลกนี้ ได้ประกอบกุศลราศรี เป็น

(๘)

ว่าให้ท่านรักษาศีลเจริญเมตตาและสัจจะบริบูรณ์พร้อมเทศนาเร่งชวนชวายน *สุจิตา โหนตุ* ขอให้ญาติทั้งหลายเหล่านั้นมีความสุข ปราศจากทุกข์โรคร้ายอันตราย ทั้งอาหารความเจ็บไข้ จงพิณาศัญญ์กันไป ให้ประกอบด้วยโภคย์ ไอศวรรยสมบัติ จงประสบสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล เจริญชนมายุยิ่งภียโย ประกอบด้วยปัญญาแลลาภสรรพมงคลทุกประการ ให้มีฉวีวรรณ สันฐานสมส่วนอันอุดม เป็นที่ปราโมทย์ชื่นชมแก่เทพดา มนุษย์ บุรุษ สตรี ทั้งหลาย; *ประรัง มะระณา* เบื้องหน้าแต่การตาย จงให้ได้ถึงความสุขอันประเสริฐ คือให้ได้บังเกิด ในภกามาวจรกุศล.

เย ชะนา อันว่านรชาติหญิงชายทั้งหลายใดก็ดี บมิได้สร้างสรรกุศลผลบารมี แต่ครั้งครา ทานก็บมิได้ให้ ศีลก็บมิได้รักษา มิได้เจริญเมตตาภาวนา สัจจะบริบูรณ์ใด มิได้ห้วงเหี่ยวคุณพระรัตนตรัยเป็นสรณะแห่งอาตมา กระทำแต่การบาปหยาบช้าแสน สาธารณ์ มีการประหัตประหารสัตว์ตัวเป็นให้จำตาย ลักฉ้อข้าวของวุ่นวายมิได้กลัวแก่บาป กระทำมิจจารอันหยาบบมิได้กลัวแก่กรรม พุทฺธมฺุสวาทประมาทคำมิได้กลัวแก่ภัย เสพแต่ สุราและเมรัยมีชชาน พุดโห้หังด้วยโวหารไม่ยำเกรงคนเฒ่าคนแก่ ไม่เคารพต่อพ่อแม่ ครู อุปัชฌาจารย์ ทั้งสมณะชีพราหมณ์มหาศาลก็มิได้เกรงยำ ประมาทต่อพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ องครัตนตรัย ระคนอยู่แต่ในกองบาปอกุศล เป็นมิจชาติปฏิรูปบุคคลแต่เพียง คังนั้นไซ้.

ญาตะโย, ฝ่ายญาติทั้งหลายอันตายไปสู่ปรโลก ครั้นมาเห็นบาปอกุศลที่ญาติ ทำก็ทุกข์โศกโหม่นสยี่งนักหนา *คะระหันตา,* เมื่อจะกล่าวคำสาปซึ่งปวงญาติ ก็กล่าว พระคาถาปรามาสว่า *ทะเลททา ทุกจะสัมปันนา* เป็นอาทิ; *เย ญาตะโย,* อันว่า ญาติกาทั้งหลายที่กระทำอกุศลอันเป็นบาปหยาบช้า จงให้ได้ซึ่งความเศร้าโศกาแลเห็นใจ จงประกอบด้วยสรรพภัยและทุกข์โศก ทั้งอุบ้ทเวโรจจะมีมาอย่าขาดตน สรรพอัปลักษณ์ อัปมงคลจงมีแก่ญาติกา ที่กระทำแต่บาปหยาบช้าสาธารณ์ *มะระณะกาเล* ครั้นทำลาย

(๘)

ชีวิตสังขารของบังเกิด ในกำเนิดนรกเปรตอสุรกาย และสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายนั้นเกิด.
เต เปตา ฝ่ายว่าเปรตทั้งหลายที่เป็นญาติ ครั้นกล่าวพรุสวาทคำหยาบช้า แข่งท่าแก่
พวกพ้องแลดูกลาน แล้วก็นิวัตนาการกลับไปนิวาสสถานที่เคยสถิต.

มหาราชะ, กูก่อนมหาบพิตรพระราชสมภารผู้ยิ่งใหญ่ เย เปตา, อันว่า
เปรตทั้งหลายโต มาประชุมกันในมนุษย์โลกสันนิวาส เที้ยวเสาะแสวงวงศาภคณาญาติตาม
สถานที่ที่บังพร่ง อะทิสวา ครั้นไม่เห็นก็เลยล่องเข้าไปในพระวิหาร เที้ยวเสาะตามสถาน
พระศรีมหาโพธิ์ ค้ำยหวังประโยชน์จะได้เห็นหน้าญาติกาแห่งตน อันจะประกอบกุศล
ให้ท่านเป็นประการใด.

สาธะโว, กูก่อนสาธัสต์บุรุษทั้งหลาย ตัสมา ภะคะวา เหตุฉะนั้นไซ้
สมเด็จพระมหากรุณาจึงมีพระพุทฎีกาตรัสเทศนานัย ว่า สัพเพ ญาตะโย, อันว่าญาติ
ทั้งหลายเป็นต้นว่าบิดาแลมารดา อันถึงม้วยมรณไปอุปติบังเกิด เขากำเนิดกระทั่งถึง
๗๐๐ ชาติล่วงแล้วก็ตี สัพเพ อาคันตวา, ก็มาประชุมกันในโลกนี้ทุกถ้วนหน้า สัพเพสุ
ญาตัสสุ, ครั้นเมื่อเห็นญาติและบุตรนัดตาอันอยู่ในเมืองมนุษย์ มีกายและจิตอันบริสุทธิ์
โสมนัสยินดี กระทำสักการบูชาแก่พระชินศรีด้วยสุกัณธธรมมาลา ทั้งเครื่องลูบไล้แล้วตทา
ผ้าสะบง พร้อมด้วยสังฆาฏิและอุตราสงค์แก่พระศาสดาจารย์ และถวายนาคคโฆชนาหาร
แก่พระมหากรุณา ได้เคารพนบนอบต่อพระศาสดาผู้สัมมาสัมพุทธเจ้า อนึ่ง ญาติกา
บางเหล่ามีความเลื่อมใสและศรัทธา มันสดับพระสัทธรรมเทศนาของพระพิชิตมาร และ
มันถวายจตุปัจจัยทานแก่หมู่พระอริยสงฆ์ แล้วหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลงเหนือพื้นพระ-
ธรรณี อุทิศส่วนกุศลอันนี้แก่ญาติของตน ๆ อันตายจากเมืองคนไปกำเนิดเป็นอสุรกายเปรต
วิสัย เปรตเหล่านั้นมีจิตผ่องใสรับเอาส่วนกุศล อันญาติทั้งหลายอุทิศแก่ตนก็พากันพ้น
จากทุกข์ แลได้เสวยสุขในสรวงสวรรค์อันโอฬาร.

(๑๐)

ตัสม่า ภะคะวา, เหตุฉะนั้นไซ้ร้สมเด็จเจ้าพระศาสดาจารย์จึงตรัสเทศนาแก่มหากระษัตริย์ ว่า *เย ปุคคะลา*, อันว่ามนุษย์หญิงชายบรรพชต์เหล่าใด ประกอบอกุศลกรรมด้วยกายวาจาใจก็ดี; ครั้นจุติจากมนุษย์โลกนี้ ก็เกิดในหุคคตินรกปรตอสุรกาย และที่ไต่พ้นจากนิริยาบายก็ด้วยอำนาจผลกุศลอันญาติกาได้รัรักษาศีลภาวนาและให้ทานหมั่นนมนัสการพระรัตนตรัยอันประเสริฐ แล้วอุทิศส่วนกุศลอันเลิศแก่เหล่าญาติกา จึงพ้นจากห้วงแห่งจตุราณีริยาบาย.

เย ปุคคะลา, ฝ่ายว่ามนุษย์หญิงชายทั้งหลายใด อันมีจิตผ่องใสประกอบกุศลเป็นแก่นสาร ด้วยมโนทวารวจิกายอันล้ำเลิศ ครั้นทำลายขันธ์ก็บังเกิดในทิพยโลกแดนสวรรค์ ครั้นมาได้รับกุศลชั้นธอันญาติแผ่อุทิศให้ ทิพยสมบัติทั้งหลายก็บังเกิดภียโยภาวะยิ่งขึ้นไป ด้วยอำนาจผลกุศลอันญาติอุทิศให้ตลอดกาลนาน. ตูกรมหาบพิตรพระราชสมภาร พระองค์จึงบำเพ็ญพระราชกุศล แล้วอุทิศแผ่ผลแก่พระญาติกา จักเป็นประโยชน์แก่พระญาติวงศา ทั้งแสดงมาจะนี้.

โส พิมพิสโร, ฝ่ายบรมขัตติยาริบัติพิมพิสธารราช พังรับสั่งสมเด็จเจ้าพระ-โลกนาถแล้วก็ถวายนมนัสการ บังคมลาสมเด็จเจ้าพระศาสดาจารย์ก็ขึ้นเข้ายังวังใน *ปุนะทิวะเส*, รุ่งขึ้นเป็นวันใหม่ก็ตรัสสั่งชาวพนักงาน ให้ตักแต่งโภชนาหารอันเป็นกิริยาสารท เป็นตันว่าข้าวบิณฑ์แลข้าวบาทรานันคักรสโภชนา พร้อมทั้งมูลผลอันวิจิตรบรรจง ถวายแก่พระอริยสงฆ์มีพระศพเป็นประธาน. ครั้นพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จสิ้นลง พระราชาพระองค์ก็จับสุวรรณภิงคารอันเต็มด้วยาวารี หลังหล่อทักษิโณทกเหนือพื้นพระธรณีอุทิศผล แผ่พระราชกุศลแก่ปวงญาติกา.

(๑๑)

ตัสมิง ชะเณ, ในกาลครั้งนั้นพระญาติวงศ์ทั้งหลาย อันตายไปกำเนิด
ในปรตอสุรกายแต่ละคน ครั้นได้รับส่วนกุศลมหาทักษิณาทาน ที่กรุงกระษัตริย์พิมพิสาร
ท้าวเธออุทิศแก่ตน ก็ได้เสวยวิบุลย์ผล พ้นจากทุกข์สู่สวรรค์เนาว์พิमान. พวกญาติ
ทั้งหลายที่สิ้นสังขารเกิดอยู่ในสวรรค์แล้วก็ดี ครั้นได้รับส่วนกุศลนี้ท้าวเธออุทิศให้
ทิพยสมบัติอันมีแล้วทั้งหลาย ก็ยิ่งอนันตโอฬารภโยภาวะยิ่งหนักหนา ต่างก็พากัน
โสมนัสปรีดา เสวยสุขสันกาลนาน แลเนา.

ประมุข โภโก นิภูริโต.

สารทกาลิกเทศนา

๑/๒๕๐๐

๒ กันยายน ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐.

โลหกุมภิชาดกกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อิทานิ อฏฐมีทิวเส สนนฺิปตฺติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ฌมฺมิกถา กถฺยเต :

ทุชฺชรีวิตมชฺชิวิมฺห

วิชฺชมาเนสุ โภเคสุ

สญฺฐี วสฺสสทฺทสฺसानิ

นฺิรเย ปจฺจมานานํ

นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต

ตทา หิ ปกตํ ปาปี

โสหํ นฺูน อิตฺโต คนฺตวา

วทญฺญู สึลสมฺปนฺโน

เยสนฺโน น ททามเส

ทีปํนากมฺห อตฺตโน.

ปริปุณฺณานิ สพุพฺโส

กทา อนฺโต ภวิสฺสติ.

น อนฺโต ปฏิทิสฺสติ

มม ตฺยฺหญฺจ มาริส.

โยนึ ลทฺธาน มานุสฺสี

กาหามิ กุสลํ พฺหฺน-ติ

ฌมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนา ในบาลีโลหกุมภิชาตกเพื่อประทับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา – ความเชื่อ และวิริยะ – ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท เนื่องในอภิลักขิตสมัย เป็นที่บำเพ็ญทักษิณานุปัตทาน อุทิศแด่บุพการีบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว กว่าจะยุดึงตัวเวลา.

ธรรมเทศนาในโอกาสเช่นนี้ นับว่าเป็นธรรมเทศนาพิเศษ ควรจะได้ยินได้ฟังเรื่องอันเกี่ยวกับเหตุนี้ ๆ โดยตรง.

การบำเพ็ญกุศลแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ปรารถนาเพื่อความตามทีปรากฏอยู่ในติโรกฐทกัณฑ์ ในโลหกุมภิชาตกนี้เอง จำเป็นจะต้องทราบใจความแห่งเรื่องนั้น ๆ ตามสมควรเสียก่อน.

เรื่องแรกที่สุกก็คือ โลหกุมภิชาตก ยังมีใจความว่า พระเจ้าพิมพิสารได้ยินเสียงที่ประหลาด ทำให้ตื่นตกใจ จนถึงกับต้องไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทูลถามซึ่งความข้อนั้น.

เสียงที่ได้ยินนั้น ตัวเสียงที่ได้ยินแต่เพียง ๔ คำสั้น ๆ ว่า ทู สะ นะ โส แต่เป็นเสียงที่แปลกประหลาด เพราะเป็นเสียงของสัตว์ที่ยังจมอยู่ในนรก. ทำไมสัตว์นรกเหล่านั้นจึงได้ส่งเสียงขึ้นมา ? ก็มีข้อความในอรรถกถากล่าวไว้ว่า พวกเปรตเหล่านั้นต้องการจะแสดงตนให้ปรากฏแก่พระเจ้าพิมพิสาร. เรื่องเป็นอย่างไรเล่า ?

เรื่องมีอยู่ว่า : เปรตจำนวนหนึ่ง ทนทรมาณมานับด้วยพุทธานันตร, หลายพุทธานันตร ; เฝ้าแต่ทูลถามพระพุทธานันตรเจ้าองค์หนึ่ง ๆ ว่า เมื่อไรจะพ้นจากความทุกข์ทรมาณ

เหล่านี้. พระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ๆ ก็ได้ตรัสผิดเพี้ยนว่า รอไว้ถ้าพระพุทธเจ้าองค์หลัง ๆ จนกระทั่งถึงพระพุทธเจ้าองค์นี้; เปรตเหล่านี้หาโอกาสที่จะแสดงตน จึงได้แสดง ด้วยการส่งเสียง ให้พระเจ้าพิมพิสารทรงได้ยินในคืนวันหนึ่ง ดังที่กล่าวแล้ว.

เปรตในที่นี้ กำลังเวียนว่ายอยู่ในนรก; มาถึงสมัยที่กำลังหมกไหม้อยู่ในนรก ต้องการจะพูดประโยคเต็มๆ แก่กันและกัน ก็ไม่ทันจะพูดได้ จึงพูดได้แต่คำแรก หรือพยางค์แรก.

เปรตตัวที่หนึ่งต้องการจะพูดว่า : *ทุขชิวิตมชิวิมฺห เยสนโน น ททามเส วิขฺขมาเนสุ โภเคสุ ทิปํ นากมฺห อตฺตโน* เพียงเท่านั้น ก็พูดได้แต่เพียงว่า ทุ, ไม่พูดเลยไปได้ถึงคำว่า *ชิวิตมชิวิมฺห* เป็นต้น, เพราะที่กำลังเคี้ยวอยู่ในหม้อน้ำเดือด; พูดได้แต่คำว่า ทุ แล้วก็กลับจมลงไปเสีย.

เปรตตัวที่สอง ต้องการจะพูดว่า : *สฺฎฺฐี วสฺสทสฺสทานิ ปรีปฺญณานิ สทฺทโส นีรเย ปัจจมานานิ กทา อนฺโต ภวิสฺสติ.* ก็พูดได้แต่คำว่า สะ, ไม่พูดเลยไปได้ถึงคำว่า *สฺฎฺฐี วสฺสทสฺสทานิ* เป็นต้น.

เปรตตัวที่สาม ต้องการจะพูดว่า : *นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต น อนฺโต ปฏฺฐิสฺสติ ตทา หิ ปกตํ ปาปํ มม ตฺยฺหฺนฺจ มารีส* ก็พูดได้แต่เพียงพยางค์แรกว่า นะ, ไม่เลยไปได้ว่า *นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต* เป็นต้น.

เปรตตัวที่สี่ ต้องการจะพูดว่า : *โสหิ นฺน อิตฺถิ คนฺตฺวา โยนิ ลทฺธาน มานุสฺสี วทณฺญู สึลสมฺปนฺโน กาหามิ กุสฺลํ พหุํ* เป็นอาทิ แต่ก็พูดได้แต่พยางค์แรกว่า โส, ไม่เลยไปได้ว่า *โสหิ นฺน อิตฺถิ คนฺตฺวา* ฯ

เป็นอันว่าทั้งสี่ตัว พุทได้แต่เพียงครั้งแรกอันเดียวเท่านั้น, ไม่สามารถจะพุทได้
เต็มตามที่ตัวต้องการจะพุทได้. เปרטเหล่านี้ต้องการจะพุทว่าอะไร ข้อความเต็มๆ
มีอยู่ว่า :-

เปิร์ตตัวที่หนึ่งต้องการจะพุทซึ่งมีใจความว่า เมื่อทรัพย์สมบัติของเรามีอยู่
เราก็ไม่เคยให้ทาน ไม่กระทำให้ฟุ้งให้แก่ตน จึงได้เป็นอยู่ด้วยความทุกข์ทรมานเห็นบาปนี้.

เปิร์ตตัวที่สองต้องการจะพุทว่า หกหมื่นปีเต็มๆ ที่เราหมกไหม้อยู่ในนรกนี้
เมื่อไรจะสิ้นจะสตกันสักทีหนอ.

เปิร์ตตัวที่สามต้องการจะพุทว่า จะเอาที่สุดมาแต่ไหนกัน ? ที่สิ้นที่สุดจะไม่
ปรากฏแก่พวกเรา; เพราะว่าพวกเราได้กระทำบาปไว้ในกาลครั้งนั้นมากมายนัก.

เปิร์ตตัวที่สี่ต้องการจะพุทว่า ถ้าฉันได้ไปจากนรกนี้แล้ว ได้กำเนิดเป็น
มนุษย์แล้ว จะทำตนให้ถึงพร้อมด้วย ศีล มีปัญญา ประกอบการกุศลให้มากที่สุด.

รวมความว่าเปิร์ตทั้งสี่ตัว ปรับทุกข์กัน ถึงข้อที่ต้องทรมานหมกไหม้มา
นับด้วยหกหมื่นปี ไม่มีหวังว่าจะสิ้นสุก และมีความประสงค์ที่อยากจะพ้นจากนรก แล้ว
ตั้งตนกันใหม่ในการที่จะเป็นผู้มีศีลเป็นต้น; ซึ่งรวมความว่า ต้องการจะสร้างสมความดี
ซึ่งเป็นเหมือน นิธิ-ขุมทรัพย์ อันตนได้สร้างสมไว้ตลอดกาลนาน แล้วก็เป็นที่ฟุ้งแก่ตน
ได้ตลอดกาลนานเช่นกัน.

เกี่ยวกับการสร้างสมขุมทรัพย์ หรือบุญนิธินี้ มีพระบาลีอันท่านกล่าวไว้ว่า :
นิธิ นิเวติ ปุริโส คมภิเร อุตกนฺติเก อตฺเต กิจฺเจ สมฺปฺปนฺเน อตฺถาย เม

ภวิสฺสตี. - บรูษชุตหลุมสร้างขุมทรัพย์ไว้ถึงระดับน้ำที่เดียว, ด้วยความหวังว่าเมื่อธรรอันโตเกิดขึ้น เราจะได้ขุดเอาทรัพย์นั้นขึ้นมาใช้.

ราชโต วา ทุรุตตฺส จโรโต ปิพิตฺส วา อิมฺสฺส วา ปโมกฺขาย
ทฺพภิกฺเข อापฺทาสฺ วา เอตฺตตฺถาย โลกสฺมึ นิธิ นาม นิธิยฺยตี. - แต่ครั้นเมื่อราชภัยมาถึง โจรภัยมาถึงเป็นต้น ก็จะได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้น, หรือว่าเมื่อมีหน้เกิดขึ้นก็จะได้ใช้ทรัพย์นั้น, หรือว่าเมื่อข้าวยากหมากแพง ก็จะได้ใช้ทรัพย์นั้น, หรืออันตรายวิบัติ เกิดขึ้นในโลกก็จะได้ใช้ทรัพย์นั้น คนพากันฝังขุมทรัพย์อันนั้น ด้วยหวังว่าจะได้ใช้จ่ายในยามเช่นนั้นเอง. น สพฺพโส สพฺพทา เยว ตสฺส ตํ อุปกปฺปตี - แต่ด้วยความหวังของบุคคลเหล่านั้นมิได้สำเร็จตามนั้นเสมอไป. นิธิ วา ธานา จวตี - ในบางที่ทรัพย์นั้นเคลื่อนที่เสียบ้าง, สญฺญา วาสฺส วิมฺยฺหตี - ความจำของบุคคลพื้นเพอื่น สิมที่ฝังทรัพย์นั้นเสียบ้าง. นาคา วา อปฺนาเมนฺตี - อมนุษย์ทั้งหลายมีพวกนาคเป็นต้น เคลื่อนย้ายทรัพย์นั้นเสียบ้าง, ยกฺขา วาปี ทรนฺตี นํ - พวกยักษ์ทั้งหลายขโมยทรัพย์นั้นเสียบ้าง, อปฺปิยา วาปี ทายาทา อุตฺตรนฺตี อปฺสฺสโต - พวกญาติ ๆ ที่ร่วมมรดกกัน รู้ที่ซ่อนขุมทรัพย์นั้นแล้วขโมยขุดเสียบ้าง, ยทา ปฺญญกฺขโย โหตี สพฺพเมตํ วินสฺสตี. - หรือเพราะความสิ้นไปแห่งบุญ ซึ่งมีขึ้นในกาลใด ในกาลนั้นทรัพย์เหล่านั้นก็ย่อมพินาศไปเอง ไม่สำเร็จประโยชน์แก่บุคคลผู้ฝังไว้.

ยสฺส ทาเนน สึเลน สญฺญเมน ทเมน จ นิธิ สุนฺหิตโต โหตี อิตฺถิยา
วา ปฺริสฺสสฺ วา เจตฺยมฺหิ จ สงฺเข วา ปฺคฺคฺเล อตฺถิสฺสุ วา มาตริ ปิตฺริ วาปี
อโธ เขฏฺฐมฺหิ ภาตริ เอโส นิธิ สุนฺหิตโต. - แต่ทว่าบรูษสตรีก็ตาม ได้ฝังขุมทรัพย์ไว้ด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีล ด้วยการสำรวมตน ด้วยการบังคับตน เป็นต้น, หรือว่าได้ฝังขุมทรัพย์ไว้ในเจตียสถาน คือ ในการสร้างเจตียสถาน, หรือว่าได้ฝังขุมทรัพย์

ไว้ในหม้อสงฆ์, หรือว่าได้บำเพ็ญพลีมีประการต่างๆ แก่บิดามารดา เป็นต้น ในที่ชาย
น้องชาย เป็นต้น หรือแม่ที่สุกแต่ในแขกผู้มาถึงเข้า : การกระทำการสะสมชุมทรัพย์
เห็นปานนั้นนั้น ย่อมชื่อว่าเป็นชุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้ด้วยดี. *อเขยโย อนุคามิโก* คือ
ใครๆ ก็จะมาแย่งชิงไม่ได้ ก็จะติดตามบุคคลนั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่มีทางจะเสียหายไปโดย
นัยดังที่กล่าวแล้ว.

ปทาย คมนิเยสุ เอตี อาทาย คจฺจติ. - แม่เขาจะไปในที่ใดๆ ก็ชื่อว่า คือ
เอาชุมทรัพย์นั้นไปด้วย. *อสาธารณมณฺเณสึ อโจรทรโณ นิธิ.* - เพราะว่าเป็นชุม
ทรัพย์ที่โจรแย่งชิงไม่ได้ ไม่อาจจะเป็นสาธารณะแก่คนอื่น คงเป็นของเฉพาะบุคคลนั้น
ผู้เดียว. *ภยิราถ ธีโร ปุณฺณานิ โย นิธิ อนุคามิโก* - เขาเป็นนักปราชญ์มีปัญญา
ประกอบสิ่งที่เป็นบุญ ให้เป็นชุมทรัพย์สำหรับติดตามตนดังนี้. *เอส เทวมนุสฺसानิ*
สพฺพกามทโท นิธิ ยํ ยํ เทวภิปฺตฺเตนฺติ สพฺพเมเตน ลพฺภติ. ชุมทรัพย์ของเขานั้น
ชื่อว่าเป็นชุมทรัพย์ที่จะให้สิ่งทั้งปวงแก่เขา ทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก ก็จะได้สิ่ง
ทุกสิ่งที่เขาปรารถนากัน ไม่ว่าจะปรารถนาสิ่งใด นับตั้งแต่เรื่องต่ำที่สุด จนถึงสิ่งที่สูงที่สุด
ในบรรดาสิ่งต่ำๆ ที่สุดที่เขาปรารถนากันนั้นคือ *สฺวณฺณตา สฺสรตา สฺสณฺจანი สฺรูปรฺตา* -
ความเป็นผู้มีผิวพรรณงาม เป็นต้น ความเป็นผู้มีเสียงเพราะ เป็นต้น มีรูปร่างดี เป็นต้น,
อาธิปจฺฉิ ปรีวาโร สพฺพเมเตน ลพฺภติ. - ความได้เป็นใหญ่เป็นโต มีบริวาร เป็นต้น
ก็ย่อมจะสำเร็จได้เพราะการมีชุมทรัพย์ชนิดนี้. *ปเทสฺรขฺมึ อีสฺสรียํ จกฺกวตฺติ สฺขบิยํ*
- การได้เป็นเจ้านายปกครองประเทศ กระทั่งเป็นพระเจ้าจักรพรรดิก็คือ, *เทวฺรขฺมบิ*
ทิพฺเพสุ สพฺพเมเตน ลพฺภติ. - ได้เป็นใหญ่ในเทวโลกทั่วไปก็ดี ย่อมสำเร็จได้ด้วยกรมี
ชุมทรัพย์ชนิดนี้. *มานุสฺสิกา จ สมฺปตฺติ เทวโลเก จ ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ ยา จ*
นิพฺพานสมฺปตฺติ สพฺพเมเตน ลพฺภติ. - เป็นอันว่ามนุษย์สมบัติกัฏฐิ สวรรค์สมบัติกัฏฐิ
นิพพานสมบัติกัฏฐิ เขาจะได้โดยสมบูรณ์ เพราะการมีชุมทรัพย์ชนิดนี้ไว้.

เป็นอันว่าบุคคลผู้ได้ฝังขุมทรัพย์เห็นปานนั้นไว้นั้น จักไม่ต้องร้อนใจ ดังเช่นกับเปรตทั้งหลาย ที่ได้รำพึงรำพันกันว่า : “เราเมื่อทรัพย์สมบัติมีอยู่ ก็ไม่ได้กระทำให้ฟุ้งแห่งตนจึงได้พากันทนทุกข์ทรมาน ; หกหมื่นปีล่วงไปแล้วเต็มๆ เราหมกหมักกันอยู่ในนรกนี้ มองไม่เห็นที่สิ้นที่สุดเลย ; พวกเราทั้งหลายเอ๋ย ที่สิ้นที่สุดจักมีอย่างไรเล่า, เพราะว่าบาปกรรมอันเราทั้งหลายได้กระทำไว้มากนัก ; เอาเถิดเราจากที่นี่ไปแล้ว ได้กำเนิดเป็นมนุษย์แล้ว จักเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีบุญญาประกอบกุศลให้เต็มพร้อมดังนี้.

นี่คือความรำพันว่าไร ของบุคคลผู้ไม่เคยสะสมขุมทรัพย์ไว้ และหวังที่จะสะสมขุมทรัพย์ต่อไปในภายหน้า. ผู้มีบุญญาฝังประกอบขุมทรัพย์เห็นปานนั้นไว้เป็นที่ฝังแก่ตน จักไม่ต้องเดือดร้อน ดังเช่นบุคคลผู้กำลังเดือดร้อนอยู่ในโลกภูมิชาตนั้น.

ข้อความนี้เกี่ยวกับเปรตเหล่านี้ว่า แม้จะมีญาติอยู่ในมนุษย์โลกนี้ พอที่จะทำบุญกุศลอุทิศส่งไปให้ ก็ยังไม่มีใครจะระลึกนึกถึงเลย. แม้ที่สุดแต่ในวันเช่นนี้ เปรตทั้งหลายเหล่านี้ก็ได้มาสวมมนุษย์โลกนี้, ยืนอยู่ตามฝาเรือนบ้าง, ยืนอยู่ตามประตูบ้าง, ยืนอยู่ในที่ต่างๆ แม้ในเรือนที่ตนเคยอยู่อาศัยในกาลก่อนนั้น ก็ดี. คนในเรือนเหล่านี้ก็หาได้ระลึกนึกถึงเปรตเหล่านี้ไม่. อะไรๆ ก็มีอยู่ ข้าวก็มีอยู่ น้ำก็มีอยู่ เครื่องนุ่งห่มต่างๆ ก็มีอยู่ ; แต่บุคคลหาได้ระลึกนึกถึงเปรตเหล่านี้ไม่ ; แม้ที่สุดแต่เมื่อบุคคลบำเพ็ญทานด้วยวัตถุเหล่านี้ ก็หาได้นึกถึงเปรตเหล่านี้ไม่.

เป็นอันว่าเปรตเหล่านี้ ถูกลืมน ถูกละเลยโดยสิ้นเชิง เพราะโทษที่ตนไม่ได้ประกอบกุศลอันเป็นบุญนิธิ โดยนัยดังที่ได้กล่าวแล้ว, เป็นผู้อยู่ในฐานะที่ลำบาก คือเป็น ปรทัตตูปชีวี – มีชีวิตอยู่ได้ก็แต่ด้วยบุญกุศลที่บุคคลอื่นกระทำแล้วอุทิศให้. ถ้าไม่มีใครกระทำและอุทิศให้ ก็ไม่ได้รับ ; แม้การกระทำที่สักว่ากระทำก็หาได้รับไม่,

และจะเป็นผู้แสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีวิตจากผู้อื่น ทางอื่นก็ทำไม่ได้; เพราะว่าเปรตทั้งหลายย่อมไม่อยู่ในวิสัยที่จะประกอบกิจการงาน. น หิ ตตฺถ กสิ อตฺถิ โครกฺเขตฺถ น วิชฺชติ วณฺนิชฺชา ตาทิสี นตฺถิ หิรณฺณเณน กยาภยํ. เขาทั้งหลาย ไม่อยู่ในวิสัยที่จะประกอบกิจการงาน หรือพาณิชยกรรม เป็นต้น ด้วยตนเองได้ดังนี้; เป็นผู้ที่ต้องอาศัยส่วนบุญอันบุคคลอุทิศให้โดยส่วนเดียว จึงจะมีความเป็นอยู่ที่พอมีความผาสุกได้.

นี่เป็นใจความสั้น ๆ ของเปรตทั้งหลาย ที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นอยู่ของเปรตทั้งหลาย ว่าอยู่ในสภาพเช่นไร และจะเอาตัวรอดได้ก็แต่ด้วยการกระทำของญาติทั้งหลาย ที่ยังมีความกตัญญูกตเวทีระลึกนึกถึง แล้วก็พากันบำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั้น, และยิ่งกว่านั้นยังมีความฉลาด มีสติปัญญาสามารถเป็นพิเศษ คือในการที่จะบำเพ็ญกุศลแก่เปรตทั้งหลายเหล่านั้น ๆ, ยังมีวิธีที่จะต้องกระทำให้เป็นไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นอย่างกว้างขวาง.

ข้อนี้ได้แก่การกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา; อธิบายว่าเมื่อบุคคลมาระลึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว ว่าคนเหล่านั้นเคยมีบุญคุณแก่เรา, เคยเป็นบิดามารดาก็มี, เคยเป็นญาติมิตรสาโลหิตก็มี, แม้ที่สุดแต่เคยให้สิ่งนั้นสิ่งนี้แก่เราก็มี่, เคยทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้แก่เราก็มี่; เมื่อระลึกนึกถึงบุคคลที่เคยทำสิ่งเหล่านั้นแก่เรา แล้วเราจะทำอย่างไรดี ในเมื่อเขาตายไปแล้ว คนที่ใจอ่อนแอแล้วก็เสียใจร้องไห้; แต่ว่าการร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่สำเร็จประโยชน์อันใดแก่เปรตทั้งหลายเหล่านั้น. เปรตทั้งหลายเหล่านั้นเคยเป็นไปอย่างไร ก็ยังคงเป็นไปอย่างนั้น, ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น เพราะการร้องไห้ของบุคคลที่รัก.

ส่วนบุคคลมีปัญญาชั้น ได้พยายามบำเพ็ญกุศล ชนิดที่เป็นการเพิ่มกำลัง ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่เปรตทั้งหลาย; เลยทำให้ ได้รับอานิสงส์เป็นสปีรกรรมร่วมกันในคราวเดียว ก็ว่า *โส ภาติธมโม จ อโย นิตสฺสโต* - ได้บำเพ็ญอุทิศกรรม สิ่งที่จะกระทำแก่ญาติก็ได้กระทำสำเร็จไป; *เปตานุ ปุชา จ กตา อุพารา* - สิ่งที่จะกระทำแก่เปรตทั้งหลายก็ได้กระทำแล้วอย่างโอฬาร; *พลญจ ภิกขุณนมุปรุทินุ* - เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก; *ตุมฺเหติ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนุปฺปํ* - ส่วนตัวเองก็ร่ำรวยด้วยบุญไม่น้อยเลย; ดังนี้.

นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า เป็นการกระทำอย่างเดียว คราวเดียวได้รับผลถึง ส้อย่างพร้อมกัน.

ข้อที่จะต้องวินิจฉัยพิจารณาโดยละเอียดก็อยู่ตรงที่ว่า การกระทำสิ่งที่เป็น การเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์นั้น ทำอย่างไร มีความสำคัญอย่างไร จึงทำให้ได้อานิสงส์ สปีรกรรมร่วมกันในคราวเดียว.

ทำไมจึงระบุนี่เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ในพระพุทธานุชา ? ข้อนี้หมายความว่า ท่านมุ่งหมายเอาบุคคล ที่มีชีวิตเป็นอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย เหล่าอื่น แม้แต่ไม่ต้องกล่าวว่าภิกษุในพระพุทธานุชา; แต่ถ้าบุคคลใดมีกาย วาจา ใจ อันบริสุทธิ์ ปราศจากทุกข์ปราศจากโทษแล้ว ส่งสอนบุคคลอื่น ให้มีความรู้ความเข้าใจ ในการดับทุกข์สืบต่อไปอีกด้วย. บุคคลนั้นแหละชื่อว่าจะเป็นที่กษิณณบุคคล ก็ อสามารถทำให้เกิดส่วนกุศล แก่บุคคลผู้หวังจะอุทิศให้แก่เปรตทั้งหลายผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว.

เรามีได้ผู้กล่าวว่า เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา; แต่ผู้กล่าวว่า จะต้องเป็นผู้มีการกระทำชนิดที่เป็นอันเดียวกัน อย่างเดียวกัน กับที่ภิกษุในพระพุทธศาสนากระทำอยู่. ภิกษุในพระพุทธศาสนาทำอะไร, ทำอย่างไร, ก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว ซึ่งมีใจความสำคัญสั้น ๆ ว่า :-

ภิกษุ^๕นี้ชื่อว่าเป็นผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร คือ เห็นภัยในการที่เวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักสิ้นจักสุด แสงหลุ่งทางที่จะเอาชนะจากความทุกข์นั้น. ได้อาศัยสติปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นประมุขแล้ว สามารถปฏิบัติเพื่อดับภัยดับทุกข์เหล่านั้นได้ ได้แก่ : การบำเพ็ญ ศีล สมာธิ บัญญา, ได้รับผลของ ศีล สมาธิ บัญญา ดับทุกข์ของตนได้แล้ว แสดงให้เห็นตัวอย่างแก่คนทั้งหลายโดยประจักษ์อยู่; คนทั้งหลายที่รักทนสงวนตน ก็พากันเอาเป็นตัวอย่าง ถือเอาการปฏิบัติของภิกษุทั้งหลายเป็นตัวอย่างแล้ว พากันปฏิบัติตาม จึงเอาตัวรอดได้ไปตามกันทั้งนี้; เพราะฉะนั้น ภิกษุสงฆ์จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำความดับทุกข์.

เมื่อภิกษุสงฆ์ยังมีอยู่ในโลก^๕นี้อยู่เพียงใด ตัวอย่างแห่งการทำความดับทุกข์ก็ยังมีอยู่ในโลก^๕นี้; โลก^๕นี้ก็ชื่อว่ายังไม่ว่างจากบุคคลผู้ดับทุกข์ได้ เพราะมีภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติโดยนัยแห่งอริยมรรคมีองค์แปดประการ ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ตรัสว่า : *ถ้ายังมีการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปดกันอยู่เพียงใดแล้ว โลก^๕นี้ก็ยังไม่ว่างจากพระอรหันต์เลย.*

การที่ยังมีภิกษุผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการอยู่ในโลก^๕นี้ ก็เท่ากับว่า ยังมีเครื่องคุ้มครองโลก เหมือนกับเครื่องรางอันศักดิ์สิทธิ์ ช่วยคุ้มครองโลก^๕นี้เอาไว้ให้ปลอดภัยจากอันตราย.

หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็เหมือนกับมีร่มโพธิ์ร่มไทร ที่จะมุงบังมิให้ความทุกข์ทั้งหลายตกต้องสัตรโลกนี้ได้. ร่มโพธิ์ร่มไทรนั้น ก็คือ ธรรมะนั้นเอง, ธรรมที่ภิกษุสงฆ์พากันศึกษาเล่าเรียน พากันประพฤติปฏิบัติ แล้วได้รับผลแห่งการปฏิบัติโดยสมควรแก่การปฏิบัติ นั้นแหละคือธรรมะ.

เมื่อธรรมะนี้ยังอยู่ เครื่องคุ้มครองสัตรโลกไม่ให้ความทุกข์มาแผ้วพานก็ยังมีอยู่; จึงเห็นได้ว่า ผู้ที่เรียกว่าภิกษุสงฆ์นั้น เป็นผู้ที่มีหน้าที่ ที่จะต้องกระทำอยู่โดยเฉพาะเป็นพิเศษ ไม่เหมือนชนเหล่านั้น เมื่อมีหน้าที่ ที่ต้องทำเป็นพิเศษอยู่ดังนั้นก็ย่อมเกิดความพิเศษ คือผิดแผกแปลกแตกต่างไปจากบุคคลเหล่านั้น; การถวายทานในชนเหล่านั้น กับการถวายทานในหมู่ภิกษุสงฆ์จึงไม่เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น การที่ใครๆ จะกล่าวว่า การเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นแหละ จะเกิดผลานิสงส์เพียงพอ ที่จะช่วยให้สัตรนรกทั้งหลายขึ้นมาจากรกได้. ให้พวกที่เป็นเปรตพ้นจากความเป็นเปรต หรือแม้แต่จะยังเป็นเปรตอยู่ก็ยังได้รับความผาสุกไปตามประสาของเปรต ที่ได้รับส่วนบุญ. จึงเป็นอันว่า สิ่งที่ควรสนใจในขั้นแรกก็คือ การเพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์ ผู้สืบอายุพระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว การบำเพ็ญทักษิณานุประทานกิจในโอกาสเช่นนี้ คือในเดือน ๑๐ ที่เรากำลังกระทำอยู่ ที่เรียกว่าการทำบุญตายายนี้ก็คือ การเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ให้สืบอายุพระศาสนา.

ถ้าท่านทั้งหลายจะถามว่า พระภิกษุสงฆ์นั้นคือคนพวกไหน? เป็นพระเป็นเณร หรือเป็นฆราวาส? ถ้ากล่าวดังนี้ ถ้าตอบก็มีได้กว้างขวางมากทีเดียว คือ ไม่จำกัดว่าภิกษุสงฆ์นั้นจะต้องเป็นพระ เป็นเณรเสมอไป เพราะได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ผู้ใดบำเพ็ญ คือ สมาริ บัญญา เพื่อจะดับความทุกข์แล้ว ก็ชื่อว่า เป็นภิกษุสงฆ์ในทันที.

พระสงฆ์ที่แท้จริงที่ท่านเรียกว่าอริยสงฆ์นั้น จำแนกไปตามการบรรลุมรรคผล คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ในที่สุดเมื่อมีการบรรลุมรรคผลใน ๔ อย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า พระอริยสงฆ์ หรือเป็นสงฆ์อันแท้จริง, ไม่ต้องจำกัดว่าเป็นพระหรือเป็นเณรอย่างเดียว จะเป็นฆราวาสก็ได้.

ภิกษุสงฆ์ก็คือหมู่แห่งผู้มองเห็นภัย เห็นโทษในวัฏฏสงสาร แล้วประพฤติปฏิบัติอยู่ ดังนั้น การเพิ่มกำลังให้แก่สงฆ์ ก็เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่คน ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอยู่ ได้รับผลของการปฏิบัตินั้นตามสมควรแก่การปฏิบัติ.

พิจารณาดูให้ดี ก็จะยิ่งเห็นชัดว่าเป็นไปอย่างนั้นจริง : ถ้าท่านทั้งหลายที่เป็นทายก ทายิกา มีความรู้ ความเข้าใจ ถูกต้องในพระพุทธศาสนา พวกปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา อยู่เป็นประจำ อยู่ที่นี้ ในบัดนี้ก็ตาม ย่อมนับเนื่องอยู่ในคำว่าสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาด้วยกันทั้งนั้น.

การจะเพิ่มกำลังให้แก่สงฆ์ ก็เป็นอันว่า ควรจะเพิ่มกำลังให้แก่ท่านทั้งหลาย แม้ที่เป็นทายกทายิกาด้วย. การที่เราช่วยเหลือกันและกัน ร่วมมือกันและกัน ทำสิ่งต่างๆ ให้เกิดกำลังขึ้น เป็นส่วนรวมคือแก่เราทั้งหลาย นี้ชื่อว่า เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่สงฆ์อยู่ในตัว. อย่าได้ถือว่าผู้ใดเป็นทายกข้างเดียว เป็นปฏิคาหกข้างเดียว.

ผู้ที่ได้ปฏิญาณตนนับถือพระรัตนตรัยแล้ว เป็นอุบาสกเป็นอุบาสิกา ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา อยู่อย่างเคร่งครัดแล้ว ก็จะมีส่วนที่จะเป็นสงฆ์อยู่ส่วนหนึ่ง. เพราะฉะนั้น จึงมองเห็นความพิเศษข้อนี้สำหรับตนด้วย; ดีกว่าแต่ที่จะคิดว่าเราเป็นทายก ทายิกา มีแต่จะต้องให้ฝ่ายเดียว, บำเพ็ญทานให้เกิดกุศลอุทิศแก่ผู้ตายฝ่ายเดียว.

ลองกล้าคิดว่าแม้เราเองก็เป็นสงฆ์ นับเนื่องอยู่ในหมู่สงฆ์; การกระทำต่าง ๆ ในวันนี้ควรจะเป็นการเพิ่มกำลังให้แก่เราด้วย, เราก็ควรจะมีส่วนร่วมในการที่จะรับการอุปฐาก บำรุง ซึ่งเป็นการเพิ่มกำลังทางกาย, เราก็มีส่วนร่วมที่จะได้ยินได้ฟังให้เกิดกำลังในทาง สติ ปัญญา, มีทั้งกำลังกาย กำลังสติปัญญา แล้ว เราก็จะสามารถสืบอายุพระศาสนาได้โดยเสมอกัน ไม่ว่าจะป็นฆราวาส หรือเป็นคฤหัสถ์ หรือเป็นบรรพชิต.

แต่เนื่องจากว่า ฆราวาสหรือคฤหัสถ์นั้นมีเรื่องมากมิกิจมาก ทำได้น้อย นี้ก็ส่วนหนึ่ง; แล้วอีกส่วนหนึ่งก็พากันตายใจหรือนอนใจเสียว่า “พวกเราเป็นผู้ทำไม่ได้” แล้วก็ไม่ได้คิดจะทำเอาเสียเลย, คอยแต่จะเป็นฝ่ายทายกทายิกา เป็นผู้ถวายทานโดยส่วนเดียว, ไม่กล้าคิดว่าเราก็เป็นหน่วยหนึ่งของสงฆ์หมู่ใหญ่ ประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา คຸ້มครองโลกนี้ไว้ให้ปลอดภัยจากความทุกข์ทั้งหลาย.

....

ต่อเน้ไปน่าจะมีการคิดกันเสียใหม่ว่า เวลาได้ล่วงเลยมามากแล้ว จนสมมุติกันว่าเป็นกึ่งพุทธกาล, นับตั้งแต่เป็นเป็นต้นไป ท่านเรียกว่า หลังกึ่งพุทธกาลแล้ว; หวังว่าสิ่งต่าง ๆ จะเป็นไปในทางดีขึ้น เจริญงอกงามมากขึ้น, ซึ่งท่านอุปมาความข้อนั้นว่าเหมือนสากที่มีความคอดกัตรงกลาง เมื่อกัถึงที่สุดตรงกลางแล้วสองข้างก็ควรจะใหญ่. ต่อไปสากคืออายุของพระศาสนาก็ควรจะใหญ่ คือควรจะเจริญรุ่งเรืองขึ้น เพราะฉะนั้นเราควรมีความกล้าหาญ ในการที่จะคิดจะนึกในการที่จะปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปตามลำดับ ให้สมกับว่า หลังจากกึ่งพุทธกาลแล้วจะมีแต่ความเจริญ.

เราได้พยายามศึกษาเล่าเรียน ตั้งที่เห็น ๆ กันอยู่ คือ ให้อู้สิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน, ให้อู้ใจสิ่งที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน, สิ่งที่ไม่เคยมีเคยสวด เคยร้อง เคยท่อง

เคยบ่นมาแต่ก่อน, บัณฑิตก็มีให้สวดให้ร้องให้ท่องให้บ่น, สิ่งที่ไม่เคยศึกษาอบรม บัณฑิตก็มีการศึกษาอบรม. แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็รู้ธรรมะ หรือพยายามศึกษาธรรมะ จนรู้แล้วนำมาบรรยายกล่าวแก่กันและกัน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจความกล้าหาญ ความพยายาม ความพากเพียร ๆ ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ.

นี่ก็เป็นลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งแสดงว่า เราพยายามให้เวลาหลังจากกึ่งพุทธกาลนี้ เจริญอกงามเบิกบาน ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ ไม่เหมือนกับคนบางพวก ที่เอาแต่จะหลบตาไปตามเดิม ไม่มีความคิดที่จะทำให้ก้าวหน้า ให้เหมาะสมกับข้อที่ว่า หลังจากกึ่งพุทธกาลแล้ว จะต้องมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น. ปล่อยไปตามเดิมก็เพราะมีความขี้เกียจก็มี, ปล่อยไปตามเดิมเพราะความโง่ความหลงก็มี, แล้วก็คอยแต่โทษคนอื่นอย่างเดียว ไม่เคยโทษความโง่หรือความขี้เกียจของตน ในการที่จะไม่มีอะไรเจริญรุ่งเรืองดีขึ้น. เมื่อไม่ทำอะไรให้ดีขึ้นได้ ก็โทษผีโทษนางโทษเทวดา; ในที่สุดก็ยังเอาตัวไม่รอดอยู่นั่นเอง.

ทางที่ดีที่สุดไม่ต้องโทษใคร ไม่ต้องไปบ่นกะใคร อุตสาห์ตั้งหน้าตั้งตาพยายามทำทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เรายังไม่เคยทำ แต่ก็ควรจะทำ มีความกล้าทำ ในสิ่งที่ไม่เคยทำเหล่านั้น ให้ทำจนสำเร็จให้ได้. อย่าได้ท้อถอย อย่าได้นอนใจ เพราะว่าสิ่งต่างๆ ที่เราจะต้องทำนั้นยังมีอยู่อีกมากมาย.

เราจะต้องมีการกระทำมากกว่านี้อยู่อีกมาก; ถ้าเพียงเท่านั้นเราทำไม่ได้เสียแล้ว แล้วก็จึงเตรียมตัวไปตายเป็นเปรตในนรก. เพราะว่าถ้าไม่มีทางจะช่วยตัวต่อไปอีก ได้อีกอย่างใด. เรื่องที่จะต้องทำ ที่จะให้รอดจากการเป็นเปรตนั้นยังมีอีกมาก ที่จะต้องเรียนให้รู้ จะต้องปฏิบัติให้ได้. สิ่งที่ยังไม่รู้ หรือยังปฏิบัติไม่ได้ จะต้องพยายามเอาชนะ

ให้ได้ ให้ทันแก่เวลาที่ล่วงไป ก่อนแต่ที่เราจะตายเสีย; มิฉะนั้น ก็จะต้องเสียใจ เหมือนกับเปรตสัตว์ร้องได้แต่ว่า หุ สะ นะ โส นั้นเป็นแน่ทีเดียว. แม้อยู่ในโลกนี้ ไม่ต้องไปหมกอยู่ในนรก ก็ยังมีลักษณะอย่างเดียวกัน.

คนจำนวนมากในโลกนี้กำลังทนทุกข์ทรมาน ยุ่งยากลำบากเหลือที่จะกล่าวได้; เพราะว่าไม่เคยสะสมความดีไว้ให้พอ. เมื่อสติปัญญา มีอยู่ ก็หาได้ใช้สติปัญญานั้นไม่, สติปัญญาไม่มีก็ไม่พยายามอบรมสติปัญญานั้น. เวลา มีก็ใช้ไปในทางโง่ทางเขลา ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์, เป็นผู้โง่เล่ห์ท้อแท้ในสิ่งที่ควรทำ. ทรัพย์สมบัติมี ก็เอาไปใช้สำหรับเล่นการพนัน เป็นต้น; แทนที่จะใช้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตน. นี้เรียกว่า เมื่ออะไร ๆ มีอยู่ ตนก็หาได้ทำที่พึงแก่ตนไม่.

ตนไม่ได้ทำการสะสมทรัพย์ที่ดีพิเศษ ที่จะช่วยตนได้ในทุกกรณี ตนจึงต้องเดือดร้อนอยู่ เหมือนกับเปรตตัวที่หนึ่งร้องว่าเรากำลังเดือดร้อน ทนทุกข์ทรมาน เพราะว่าเราไม่ได้ทำที่พึงให้แก่ตน ในเมื่ออะไร ๆ ที่จะใช้ทำที่พึงได้นั้นมีอยู่; ครั้นเวลาล่วงไปหรือสิ่งต่าง ๆ สูญสิ้นไป ร่างกายแก่เฒ่าชราฟันเฟือน ไม่อาจจะศึกษาเล่าเรียน หรือประพฤติปฏิบัติสิ่งใดได้ ก็ไม่มีโอกาสที่จะทำที่พึงแห่งตน จึงต้องทนทุกข์ทรมานเห็นบาปนั้น. เมื่อมีความเขลามาก มีความขี้เกียจมาก ก็ต้องทนทุกข์ทรมานตลอดกาลนานนับด้วยหมื่น ๆ ปี, ไม่มองเห็นว่าจะสิ้นสุดลงได้อย่างไรกัน.

ท่านทั้งหลายทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ ลองกล้ำกืดดูให้ดี ๆ ว่าความทุกข์ของเราจะไปสิ้นสุดลงที่ไหน? เมื่อไร? เราจะดับทุกข์ให้สิ้นเชิงได้ในชาติเป็นปัจจุบันนี้หรือไม่? เราพิจารณาดูความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เรากำลังไม่อยู่ในจิตใจของเราซึ่งมีอยู่มากมาย

มีคมวิ เราร้อนนี้มันจะสิ้นสุดลงไปได้ในเวลาอันสั้นนี้หรือไม่ มันจะหมดไป ก่อนแต่ที่ เราจะตายนี้หรือไม่?

บัดนี้ เรากำลังหมกหมมอยู่ใน โลกะ โทสะ โมหะของเรา มันจะสิ้นสุดไป ก่อนแต่ที่เราจะตายนี้หรือไม่? ถ้ามองไม่เห็นมีที่สิ้นสุด นั่นก็คือเป็นเปรตตัวที่สองอยู่แล้ว ในตัว หมกหมมอยู่ในความทุกข์ทรมานมา นับด้วยหกหมื่นปีแล้ว ก็ยังไม่มองเห็นว่าจะ สิ้นสุดลงได้อย่างไร.

เกิดมาในชาติไหนก็มาเราร้อนกันอยู่อย่างนี้ ๆ ำไป ไม่มองเห็นที่สิ้นสุดได้ ; ไม่ควรจะหัวเราะเยาะเปรตตัวที่ลุกขึ้นมา แล้วร้องได้แต่ว่า สะ แล้วก็จมลงไป. เพราะ เหตุใด? ก็เพราะตนก็ยังร้องไม่ได้ว่า สะ ค้าย้ำไปเพราะไม่เคยนึกว่าจะร้องประโยชน์เลย, ไม่เคยคิดว่าตนกำลังทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนี้, ไม่เคยคิดว่าจะร้องคำว่า สะ. นี้เหมือนกับ เปรตตัวนั้น แล้วจะดีกว่าเปรตตัวนั้นได้ ไรกัน; ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วก็ควรจะ สลดใจให้มาก ในการที่เราเป็นเปรตยิ่งกว่าเปรต, หมายถึงความที่เรา ก็มีความทนทุกข์ ทรมานมากเหมือนกะเปรต แม้ว่าความทนทุกข์ทรมานนั้นมันจะแตกต่างกัน.

ขอให้พิจารณาดูว่าความทนทุกข์ทรมานทางกายนั้นมันจะก็มากน้อย? ความ ทนทุกข์ทรมานทางใจนั้นมันจะก็มากน้อย? บัณฑิตนักปราชญ์เขาพิจารณาแล้วเห็นกันว่า ความเป็นทุกข์ทรมานทางกายนั้นไม่น่ากลัวเลย; มันเจ็บปวดที่เนื้อที่ตัว มันจะมีอะไร มากมายไปกว่านั้น. แต่ถ้าทนทุกข์ทรมานทางใจนั้นมันสูญเสียสันเชิง, มันสูญเสียความ ตีงามทุก ๆ ประการ, มันสูญเสียความเป็นมนุษย์, สูญเสียความเป็นอุบาสกเป็นอุบาสิกา, มันสูญเสียความเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, เพราะเหตุที่จิตใจมีคมวิสกปรก หม่นหมอง เราร้อนโดยประการทั้งปวง.

ความเสื่อมเสียทางใจเช่นนี้ เป็นการเสื่อมเสียอย่างใหญ่หลวง ยิ่งกว่าความเจ็บปวดทางกาย ให้เขาเอาใส่หม้อต้มเสียสักร้อยครั้งพันครั้ง มันก็ยังไม่ใช่เสียหายเท่ากับ การที่ถูกกิเลสแผดเผาให้เกิดความมีตมัวสกปรก เราร้อน อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้.

นี่แหละเรียกว่าเป็นเปรตที่ตกนรกในทางใจ : สูญเสียความเป็นมนุษย์ ความเป็นทายก อุบาสก อุบาสิกาอยู่บ่อยๆ เป็นที่น่าอันตราย. น่าหวาดเสียวยิ่งกว่าเปรตทั้งหลายที่อยู่ในโลกุมภี.

เราจงพิจารณาดูให้ถี่ ๆ แล้ว เกิดความไม่ประมาทในข้อนี้ให้มากด้วยกัน ทุกคนเกิด เสาะแสวงหาว่าเมื่อไรจะถึงที่สุดกันเสียสักที. ถ้าต้องการถึงที่สุดกันแล้ว ก็ต้องรีบชวนชวายกระทำให้ถึงที่สุด; “ที่สุด” ในที่นี้หมายถึงที่สุดแห่งความทุกข์ตั้งใน บาลีกล่าวว่า *อนโต ทุกขสฺส, ทุกขสฺส อนตฺทกิริยา* – ที่สุดแห่งความทุกข์, หรือ กระทำที่สุดแห่งความทุกข์ แล้วแต่จะกล่าว; แต่ที่ว่า “ที่สุด” แล้ว ต้องหมายถึง “ที่สุดแห่งความทุกข์” เพราะว่าตามธรรมดาตามปกตินี้เราจมอยู่ในความทุกข์.

“ที่สุด” ควรจะเป็นที่สุดของความทุกข์ เพราะมันมีอะไรนอกจากความทุกข์. การที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันอยู่ดังนี้ ก็คือตัวความทุกข์อยู่โดย สมบูรณ์. “ที่สุด” ก็คือที่สุดของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั่นเอง; เราควรจะเพ่งเล็ง ถึงที่สุดอันนี้ มองหาที่สุดแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย.

ให้มองเห็นที่สุดของการที่บาปกรรมได้หมกสันลง, ไม่มีกิเลสตัดค้นหาเป็น เครื่องแผดเผาให้เราร้อนอีกต่อไป; นี่แหละจึงจะเอาตัวรอดได้ ไม่ต้องตกเป็นเปรต

ตัวที่สาม ได้แต่บ่นว่า “ที่สุดไม่มี” ที่สุดจะเอามาแต่ไหน, ที่สุดจะไม่ปรากฏแก่เรา ผู้ได้เคยทำบาปไว้มากทั้งแก่และฉัน.

เป็นอันว่าสัตว์บุรุษทั้งหลายทั้งหญิงและชาย จะต้องเสาะแสวงหาที่สุดแห่งความทุกข์, จะต้องทำที่สุดแห่งความทุกข์ ให้ปรากฏแก่ตน จึงจะไม่ต้องตกเป็นเปรตในโลกปัจจุบันซึ่งมีแต่ความทุกข์อย่างเดียว แล้วก็ยังไม่รู้ว่าตนจมอยู่ในความทุกข์ด้วย. การตกจมในความทุกข์ในทางใจนี้ ทำให้บุคคลผู้ตกจมนั้นสนุกสนานเพลิดเพลินทีเดียว; เพราะว่าเป็นการตกจมอยู่ในบ่อในบึงของกิเลสตัณหา ซึ่งมีเหยื่อให้กิน แล้วก็หลงอยู่ในเหยื่อไม่อยากจะขึ้นจากบ่อจากบึงเหล่านั้นเลย.

เพราะเหตุที่ในโลกนี้มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือความสนุกสนานเพลิดเพลินทางวัตถุ ทางเนื้อ ทางหนัง เต็มไปหมด; ปลาที่หลงกินเหยื่อเหล่านี้ จึงไม่เคยคิดจะขึ้นจากน้ำ, ไม่เคยอยากขึ้นจากน้ำ; เพราะวาพอใจจะอยู่ในน้ำซึ่งเต็มไปด้วยเหยื่อ. ปลาเข้าใจว่าบนบกไม่มีอะไร ไม่มีเหยื่อจะกินแล้วจะสนุกสนานอะไร จึงได้จมอยู่ในน้ำ ไม่มีที่สิ้นสุด, ไม่มองเห็นที่สิ้นสุด ของการที่จะจมอยู่ในน้ำหรือในบ่อในบึง.

นั่นแหละ คือเป็นเปรตชนิดหนึ่ง ซึ่งจะต้องกล่าวว่า “ไม่มีที่สุดแก่พวกเราทั้งแก่และฉัน” เพราะที่ไม่เคยทำแสงสว่างขึ้นมาเลย คอยแต่จะโง่แต่หลง คอยแต่เกียจคร้านเสียก่อน คอยแต่ท้อแท้ท้อถอย จะเรียนอะไรสักชนิดหนึ่งก็อนใจเสียก่อนว่าจำไม่ได้ จะปฏิบัติอะไรสักชนิดหนึ่งก็อนใจเสียว่า เหลือวิสัยที่เราจะกระทำได้.

คน เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ ในทางวัตถุ แล้วยอมเสียประโยชน์สูงสุดในทางจิตใจ; เมื่อเป็นดังนี้ จะถึงที่สุดแห่งความทุกข์ในทางใจได้อย่างไร; แม้

ว่าในทางกายจะมีกินมีใช้ มีบ้านมีเรือน มีเรือสวนไร่นา ก็ถึงที่สุดแต่เพียงความทุกข์เล็กน้อย ๆ ทางกาย. ส่วนทางใจนั้นยังไม่ถึงที่สุดแห่งความทุกข์เลย; ยังมีคมัว ยังสกปรกเศร้าหมอง ยังเร่าร้อนอยู่เป็นประจำ.

เราควรจะมาคิดพิจารณาให้ถี่ ให้มีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งว่า เกิดมา^{นี้}เพื่ออะไรกัน? เกิดมา^{นี้}เพื่อหาเงินเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง, หรือว่าเกิดมา^{นี้}เพื่อแสวงหาแสงสว่างที่จะกระทำใจให้มีความสะอาด สว่าง สงบ แล้วไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป; นีมันต่างกันมาก.

ถ้าคิดว่าเกิดมาเพื่อหาเงินหาของ ทำไร ทำนา หากินไปจนกว่าจะตาย แล้วก็เกิดมาทำอย่างนั้นอีก นีมันก็อย่างหนึ่ง, แต่ถ้าคิดว่าเกิดมาเพื่อศึกษาในเรื่องศีล สมาธิ บัณฑิตา ปฏิบัติให้ครบถ้วนแล้วหยุดเกิดกันเสียที นีมันก็อย่างหนึ่ง; ไม่มีทางที่จะเหมือนกันได้เลย.

อย่างแรกเกิดมาทำนาจนตายทุก ๆ ชาติไป, ทำสวนจนตายทุก ๆ ชาติไป, หรือค้าขายจนตายทุก ๆ ชาติไป, หรือทำราชการจนตายทุก ๆ ชาติไป; มีแต่อย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้. แต่อย่างหลังนั้นเกิดมาเพื่อศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ บัณฑิตา, ทำจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ, แล้วไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป.

เป็นอันว่าเราต้องเกิดมาเพื่ออย่างนี้ เราต้องทำอย่างนี้ให้ได้; ส่วนที่ทำไร ทำนา หรือทำอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง นั้นเป็นของเล็กน้อย คือทำพอให้ได้มีชีวิตอยู่สำหรับปฏิบัติ ศีล สมาธิ บัณฑิตา. ทั่วการทำงานของเรา^{นั้น} คือการศึกษาและประพฤติปฏิบัติในส่วน ศีล สมาธิ บัณฑิตา, ทับกิเลส ทัບทุกข์ให้ได้ แล้วก็สิ้นสุกกัน; ไม่ใช่

เกิดมาทำนาจนตาย, ค้าขายจนตาย, ทำราชการจนตาย, หรืออะไรทำนองนั้น ซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด, นั่นแหละคือเปรตตัวที่สาม ซึ่งจะต้องร้องอยู่เสมอว่า นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต --- ที่สุดไม่มี ที่สุดจะมีมาแต่ไหน? ที่สุดจะไม่ปรากฏแก่พวกเราเลยทั้งแกและฉัน เพราะว่าได้ทำบาปไว้ไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้.

ถ้าผู้ใดมีความรักตัว มีความสงวนตัว ถนอมเกียรติของตัว ในการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์; พิจารณาดูให้ดีเห็นว่า หน้าที่ของเราโดยตรงก็คือ หน้าที่สุดของความทุกข์แล้ว จึงได้สนใจในการที่จะศึกษา และปฏิบัติ ทำที่สุกแห่งความทุกข์ในทางใจนี้ให้ได้ถึงที่สุด. อย่าเพียงแต่ว่า ทำที่สุกเล็กๆ น้อยๆ มีกินมีใช้ไปจนตาย แล้วก็ถึงที่สุด.

นั่นเป็นเรื่องถึงที่สุดในทางกาย แต่ไม่มีทางจะถึงที่สุดในทางใจ เพราะจะต้องเกิดมาทำนาจนตาย ค้าขายจนตาย ทำราชการจนตาย นับด้วยร้อยชาติ พันชาติ หมื่นชาติ แสนชาติ หรือหกหมื่นชาติ; ดังที่เปรตตัวที่สองได้พร่ำบ่นอยู่เสมอ.

เราทำบุญตายาย ระลึกรู้ถึงบาปกรรมของตายายพวกหนึ่ง ที่ต้องทนทุกข์หมกหม้ออยู่ในนรกนับด้วยหกหมื่นปีดังนี้; เราจะไม่คิดนึกถึงความจริงข้อนี้ จะไม่พิจารณาให้เห็นความจริงข้อนี้แล้ว; จักทำกันไปทำไมให้เสียข้าวเสียแกง ให้อดหลับอดนอน.

ถ้ามานึกถึง ข้อที่ต้องเสียข้าวเสียแกง อดหลับอดนอน ดังนี้แล้ว จะต้องจับใจความของการทำบุญตายายให้ได้ ว่าทำไม? ทำเพื่อประโยชน์อะไร? จะได้สิ่งใด

มาฯ และต้องระลึกนึกถึงอยู่เสมอว่า การกระทำของพุทธบริษัทนี้ต้องไม่โง่เขลาองอาจ, ต้องรุ่งเรืองอยู่ด้วยสติปัญญา, ต้องทำให้ได้ผลคุ้มกับการเสียสละเสมอไป. อย่าให้เอาใจมาลงทุน แล้วซื้อความโง่ใหม่ๆ ที่มากขึ้นไปกว่าเดิม; เป็นการลงทุนด้วยความโง่ซื้อความโง่ตลอดไปหกหมื่นปี ทั้งนี้ ไม่น่าจะสนุกเลย, ไม่น่าจะชื่นอกชื่นใจกันที่ตรงไหนเลย, เพราะว่าจะไม่มีที่สิ้นสุดของความทุกข์ปรากฏเกิดขึ้นแก่เราได้.

เปรตตัวที่สี่นั้นค่อนข้างชั่วหน่อยระลึกว่า *โสฬ โน นู อโโต กุตุตวา* - เราหนีหนีได้ไปจากที่นี่แล้ว, *โยนี ลทธาน มานุสี* - ได้กำเนิดเป็นมนุษย์แล้ว, *วทญญ สีสสมบุโน* - จักเป็นผู้มีปัญญาทำศีลให้สมบูรณ์, *กาหามิ กุสลั พุหิ.* - จะประกอบสิ่งที่เป็นกุศลให้มาก.

พิจารณาดูแล้วก็น่าเลื่อมใสในเปรตตัวนี้ ที่ดีกว่าคนที่ไม่ใช่เรียกตัวตนว่าเปรต; แต่ไม่เคยว่าจะเป็นผู้มีสติปัญญาหรือสมบูรณ์ด้วยศีลเลย, ไม่เคยคิดว่าจะสร้างสมความฉลาดให้มากเพียงพอ.

“สร้างสมความฉลาดให้มากเพียงพอ” นั้นหมายถึงการที่จะต้องพยายามจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่เพียงแต่สวดมนต์ได้ เหมือนที่สวดกันล้นไปหมดแล้วก็พอ; เพราะว่าเป็นแต่เพียงสวดนั้น เป็นแต่เพียงรู้ ได้ยินได้ฟังหลักเกณฑ์ในเบื้องต้น; ยังไม่สามารถจะดับทุกข์ได้.

จะต้องสร้างสมสติปัญญา คือ รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ตนว่า ในสิ่งที่ตนสวด ในสิ่งที่ตนท่อง แล้วประพฤติปฏิบัติให้ได้อย่างจริงๆ. นี่เพียงแต่สวดแต่ท่องเล็กๆ น้อยๆ ก็ยอมแพ้เสียแล้ว เป็นผู้เบื่อหน่ายเสียแล้ว ยอมแพ้ว่าทำไม่ได้เสียแล้ว; แล้วจะไปทำในส่วนที่สูงขึ้นไป คือทำให้สมบูรณ์ในทางสติปัญญาได้อย่างไรกัน.

แม้แต่ศีลก็ยังรับศีลอย่างนกแก้วนกขุนทอง ว่าปาณาติปาตา ฯ อยู่วันละหลาย ๆ ครั้งก็ยังไม่มีศีล; เพราะเหตุที่รับศีลอย่างนกแก้วนกขุนทองไม่ศึกษาให้เข้าใจในความหมายของศีล นั้นว่าอย่างไร. ไม่ดำรงกายวาจาให้เป็นศีลได้; คงร้องแต่ว่า ปาณาติปาตา ฯ เป็นต้นอยู่ตลอดไป ก็ไม่เคยมีศีล. เมื่อเป็นดังนี้ก็ชื่อว่า เป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีกุศล ไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์เลย; เพราะว่าจะไม่เคยดีกว่าสัตว์ทั่วไป ตรงที่จิตใจไม่เคยสูงกว่าสัตว์นั้น ๆ.

คำว่า “ได้เกิดมาเป็นมนุษย์” นี้หมายถึงมีจิตใจสูง; เพราะคำว่ามนุษย์นั้นแปลว่าใจสูง. ใจสูงในที่นี้ก็คือใจมีความสะอาด สว่าง สงบ; ถ้าใจไม่สูงก็คือ ไม่มีความสะอาด - สว่าง - สงบ. แล้วมีอะไร? ก็มีแต่ความสกปรก ความมีคัมภี ความเร่าร้อน; นั่นคือลักษณะของจิตใจที่ต่ำ. ถ้าจิตใจสูงก็ต้องตรงกันข้าม คือมีความสะอาด ความสว่าง และความสงบ.

ทำไมจึงกล่าวว่าจิตใจอย่างนี้สูง? ที่กล่าวว่าจิตใจอย่างนี้สูง ก็เพราะเหตุว่าความทุกข์ทรมานไม่ได้. นั่นคือความช้ำก็ทรมานไม่ได้, ตัวตนคือกิเลสก็ทรมานไม่ได้; จึงได้กล่าวจิตใจชนิดนี้ว่า เป็นจิตใจที่สูง; ใจที่สูงอย่างนี้ต่างหากจึงจะเป็นมนุษย์.

การที่ได้เกิดมาดีกว่าเขาเรียกกันว่าคนนี้เป็นมนุษย์แต่ปาก, เป็นมนุษย์แต่สักว่าบัญญัติ, เป็นมนุษย์แต่สักว่าสมมติ, เป็นมนุษย์สมมติ, ไม่ใช่เป็นมนุษย์จริง เหมือนกับที่รับศีลอย่างสมมติ เป็นนกแก้วนกขุนทองไม่ใช่ศีลจริง ข้อนี้เป็นฉันทะ; คนที่เกิดมาดีกว่าเป็นคนก็ไม่ใช่มนุษย์ฉันทะ.

เพราะไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์นั้นคือเป็นอย่างไร, ไม่รู้ว่าจิตใจที่สูงหรือจิตใจที่ต่ำ นั้นมันแตกต่างกันอย่างไร; ตัวเองรักจะเอาอย่างไร, จะเป็นอย่างไร, จะทำอย่างไร ก็ทำไปตามกิเลสของตัว ไม่คำนึงถึงความสะอาด สว่าง สงบเลย จึงทำไปในทางตรงกันข้าม คือ เป็นไปในทางมีความสกปรก มีคัมภีร์และเร้าร้อนอยู่ตลอดเวลา, กระจายอย่างยิ่งอยู่ตลอดเวลา ว่าจะเอาอันนี้เอาอันนั้น เอาอย่างนั้นเอาอย่างนี้. แม้แต่มาทำบุญนี้ก็ดูเหมือนว่าจะทำให้ตัวเองเสียมากกว่า ทั้งที่ทำบุญให้ตายาย; ที่ว่า “ทำบุญให้ตัวเอง” นี้ก็คือต้องการจะให้ได้อะไร ๆ ตามที่ตนปรารถนา.

สำหรับพวกเรา ควรได้พิจารณา คตินี้กันดูให้ดีกว่า เรารักตายาย บรรพบุรุษ เหล่านั้นจริงหรือไม่? ถ้าเรายังทำด้วยหวังที่จะเอาผลแก่ตัว หาหน้า หาทา หาชื่อเสียงให้ตัว ก็คือ เล่นตลกกับตายาย; ทำบุญให้ตายายแล้วเอาเองทั้งนี้ จะไม่ให้ตายายแซงนั้นสุดวิสัย. ตายายย่อมมีหุทิพย์ ตาทิพย์ รู้จักความหลอกลวงปลิ้นปลอก ของลูกหลานได้เป็นอย่างดีเป็นแน่แท้; เพราะฉะนั้นลูกหลานคนใดอย่าได้กล้าเล่นตลกกับตายาย ที่มีหุเป็นทิพย์ มีตาเป็นทิพย์เหล่านั้นเลย.

เมื่อปากว่ากตัญญูแล้วก็จงกตัญญูให้จริง ๆ, เมื่อปากว่าทำบุญให้ตาให้ยายแล้วก็ทำบุญให้ตาให้ยายให้จริง ๆ. อย่างมาแสวงหาความสุขส่วนตัว แสวงหาความสนุกสนานมานอนหลับมาเล่น อวดตายายอย่างนั้นแล้ว; จะเรียกว่าทำบุญให้ตายายได้อย่างไรกันเล่า. ทั้ง ๆ ที่คนธรรมดาไม่มีตาหุเป็นทิพย์ ก็ยังรู้ว่านี่เล่นตลกกับตายายเสียแล้ว. ควรจะนึกละอาย กระตาคบคัสักันบ้างในข้อนี้ ว่าเราได้ทำบุญให้ตายายอย่างแท้จริงกันหรือเปล่า? ถ้าว่ามีวาทะหลอกล่อ เล่นตลกกันอยู่แล้ว ก็ป่วยการ; จะทำกันอีกสักกี่ร้อยครั้ง กี่สิบครั้ง วลา ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ตามความมุ่งหมายนั้นเลย. ชวนกันเลิกสักทีก็ดีเหมือนกัน จะได้ไม่ต้องเปลือง จะได้ไม่ต้องเหนื่อย จะได้ไม่ต้องอดหลับอดนอน.

แต่โดยเหตุที่ว่า เรายังมีความกตัญญูกตเวทีที่แท้จริง ยังเป็นพุทธบริษัทที่ รุ่งเรืองอยู่ ด้วยปัญญา, ยังเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง จึงมีความคิดนึกรู้สำนึก ในความ รับผิดชอบชั่วดี ว่าสิ่งต่างๆ เหล่านั้น เราไม่อาจจะเล่นตลกได้. สิ่งต่างๆ เหล่านั้นเป็น พันธะที่ถูกทำมาแต่ดั้งแต่เดิม ที่เราจะต้องปลดเปลื้อง, คือว่าเราเป็นหนี้ เป็นบ่าว เป็นทาส ของกิเลสมานานนักหนาแล้ว จะต้องใช้หนี้กันสักที. เราจะเอาชนะกิเลสนั้น ให้ได้ เป็นผู้ตั้งตนอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา คับทุกข์ของตนให้ได้ เป็นการก่อกำเนิดแห่ง ความเป็นมนุษย์ไว้ชั้นหนึ่งก่อน เป็นผู้ถอนตัวออกมาได้ เป็นผู้ชนะแล้ว เป็นผู้ตั้งตัว ได้แล้ว จึงจะกล้าคิดช่วยตายาย ทั้งๆ ที่ตายายนั้นเก่งกว่าเรา.

ตายายเก่งกว่าเรา คือสร้างเรามา คลอกเรามา สร้างขนบธรรมเนียมประเพณี ไว้ให้เรา, สร้างวัดวา สร้างพระเจดีย์ สร้างโบสถ์วิหารอะไรต่างๆ ไว้ให้เรา ชนิดที่ พวกเราสมัยนี้ ไม่อาจจะสร้างได้ก็มีอยู่เป็นอันมาก, และว่าเนื้อตัวของเรา ท่านก็สร้าง ให้มา จิตใจของเราท่านก็สร้างให้มา; แล้วเราจะมาอวดดีในส่วนไหน ที่ว่าจะสร้าง ให้ตายาย. ลองคิดดู.

สติปัญญาของเรานั้นเดินไปถูกทาง ตามแบบที่ตายายได้ให้ไว้หรือเปล่า? หรือว่ากำลังเดินออกไปนอกกลุ่มนอกรทาง ไปเป็นทาสเป็นบ่าวของปีศาจแห่งวัตถุนิยม และแสวงหาความสุขทางเนื้อ ทางหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อยู่เป็นปกติ ยิ่งกว่าสิ่งอื่น; นั่นแหละ เป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องตัดสินว่า เราจะ ช่วยตายาย หรือว่าตายายจะช่วยเรา.

เราจะทำบุญให้ตายาย, หรือเราจะต้องอาศัยบุญของตายายมาหล่อเลี้ยงเรา; นี่เป็นสิ่งที่จะต้องคิดให้ดี จะต้องพิจารณาดูให้ดี จะต้องตั้งจิตตั้งใจให้บริสุทธิ์ ยุติธรรม.

อย่าได้เห็นแก่ตัว ให้ความยุติธรรมในเรื่องนี้ให้มาก; แล้วคติคุณให้คิดว่าเรากำลังเป็นผู้ทำให้ตายาย หรือว่าเรากำลังเรียกร้องเอาของตายายมาเป็นของเรา; เรากำลังเลี้ยงตายาย หรือว่าตายายกำลังเลี้ยงเรา; เรากำลังโปรดปรานตายาย หรือว่า ตายายกำลังโปรดปรานเราไปตามเดิม.

ถ้าเรามีจิตใจเป็นอุบาทุสอุบาทุสกา หนักแน่นมั่นคงในพระพุทธศาสนา กล้าคิด กล้านึก กล้าทำ อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ตรงไปตรงมาแล้ว; เราก็คงจะพบหลายอย่างที่เห็นว่าเรากำลังเหลวไหลโหลเล อ่อนแอกว่าตายาย. ตายายของเราจะต้องมีอะไร ๆ ที่เฉียบขาด เตี้ยขาด เข้มแข็ง อ่อนหยิ่งกว่าพวกเรา จึงได้สร้างเรามาได้ไม่สูญพันธุ์ไป; ได้สร้างเจดีย์วิหาร เช่น สร้างพระธาตุไว้ในบ้านเรา, สร้างสิ่งต่าง ๆ ไว้อีกมากมาย, สร้างพระพุทธรูปด้วยหินทั้งก้อนทั้งก้อนใหญ่ ๆ หนักด้วยร้อย ๆ องค์.

สิ่งที่ตายายทำมาเหล่านี้เราสร้างได้หรือเปล่า? เรามีกำลังใจมากพอ ที่จะทำได้อย่างนั้นหรือเปล่า? หรือว่าเรากำลังจะไปแสวงหาความสุข ความสนุกสนาน ทางหู ทางตา ทางเนื้อ ทางหนัง โดยส่วนเดียว? มีเวลาว่างเมื่อใดเราก็จะนึกแต่จะหาความสุข สนุกสนานไปกับบุตกรภรรยา; ไม่เคยคิดนึกว่าศาสนาต้องการอะไรบ้าง, ศาสนาต้องการจะให้ปรับปรุงอย่างไรบ้าง.

เราจะต้องสืบอายุพระศาสนากัน โดยลักษณะใด โดยวิธีเช่นไร ไม่เคยคิดนึกเลย; มีเวลาที่จะนึกแต่เรื่องส่วนตัว เรื่องทำมาหากิน เรื่องสะสมทรัพย์สมบัติ ในการที่จะทำให้ติดจมอยู่ในทรัพย์สมบัติเหล่านี้มากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม และมากยิ่งขึ้นไปทุกที ๆ. ไม่เหมือนกับตายายของเรา พอตั้งเนื้อตั้งตัวได้ มีกินมีใช้แล้ว ก็โตคเข้าวัด ศึกษาปฏิบัติ สร้างนั่นสร้างนี่กันให้อ่อนไปหมด; ไม่คำนึงถึงเรื่องแต่งตัวของตัว, ไม่คำนึงถึง

เรื่องแต่งตัวของลูกของหลาน เอาหน้าเอาตากัน เป็นการใหญ่ ได้สวย ได้งาม ได้รุ่งเรือง ได้มีนี่มีนั่น อวดเขา เหมือนกับที่คนเที่ยววันเขานิยมกัน.

นี่แหละคือความที่เราผิดกันกับตายายของเรา; ถ้าเราไม่นอกคอก ตายายก็ต้องนอกคอก. ต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกคอกสักฝ่ายหนึ่งเป็นแน่ เพราะดูจะเห็นแตกต่างกันไปทุกที; มีความนิยมเดินกันคนละแนวตั้งนี้ ใครจะเป็นคนนอกคอก ขอให้ลองคิดดู. ถ้าเราจะเอาพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตัดสินว่าใครเป็นคนนอกคอกแล้ว ท่านจะตัดสินว่าอย่างไร; ก็ขอให้ลองคิดดู.

ลู่อูทางหรือทำนองคลองธรรมนั้น มีอยู่อย่างไร? ถ้าไม่นอกคอกจะต้องทำอย่างไร? นี่เป็นปัญหาที่จะต้องสะสาง หรือจะต้องจัดให้ได้กันเสียก่อน ว่าทำนองคลองธรรมนั้นเป็นอย่างไร?

ทำนองคลองธรรมนั้นให้เข้าใจว่า จะต้องเป็นเรื่องของการดับทุกข์โดยตรง, จะเป็นเรื่องของการทำให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เต็มเปี่ยม บริสุทธิ์ สะอาด สว่างไสว แจ่มแจ้ง สงบเย็นโดยตรง. นี่แหละจึงจะเป็นทำนองคลองธรรม; ไม่ใช่การตกเป็นบ่าวเป็นทาสของความสุขทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย. แต่ถ้าเราเอาความติดของตึก ๆ สมัยนี้เป็นเกณฑ์ ก็น่ากลัวว่าทำนองคลองธรรมจะหันเหไปมาก : คือเอาความสนุกสนานทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เหล่านี้มาเป็นของถูกต้องว่าเป็นทำนองคลองธรรม. แต่แล้วจะโทษใคร? บาปกรรมอันนี้ ก็ตกมาอยู่ที่พ่อแม่ ที่อบรมตึก ๆ เหล่านี้ ให้หันเหออกจากทำนองคลองธรรม; ไม่มีดีให้ตึก ๆ เหล่านี้ ให้ยังคงอยู่ในร่องในรอยของทำนองคลองธรรม สนับสนุนให้หันเห ออกไปนอกคลองธรรมเสียเอง แล้วจะไปโทษใคร.

เป็นอันว่า เราสมัยนี้ สมักรใจที่จะดำเนินออกนอกคลองธรรมกันทั้งหมด, นอกคลองธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งวางไว้ ว่าเราจะต้องเอาชนะกิเลส, เราจะต้องเอาชนะความทุกข์; ไม่ใช่ว่าเราจะต้องยอมแพ้กิเลส ลอยไปตามอำนาจของกิเลส และยอมทุกข์ด้วยอำนาจของกิเลสด้วยความหน้าขึ้นตาบาน เพื่อได้มาซึ่งความสนุกสนานทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเป็นความทุกข์ชนิดหนึ่งอยู่ในตัว. แต่ว่ามีอะไรหุ้มห่อเอาไว้ เหมือนกับเหยื่อที่หุ้มเบ็ด; เข้าใจเหยื่อที่หุ้มเบ็ดว่าเป็นความสุข แล้วก็กลืนเข้าไป จึงได้ตกเป็นบ่าวเป็นทาสของวัตถุนิยมยิ่งขึ้น ๆ นับวันแต่จะยิ่งขึ้นไป ชั่วลูกชั่วหลานชั่วเหลนต่อไปข้างหน้า และนับวันจะยิ่งกลืนเบ็ดอันนี้ มากยิ่งขึ้นทุกที แล้วจะสูญเสียความเป็นมนุษย์โดยสิ้นเชิง.

ไม่ต้องพูดถึงความเป็นพุทธบริษัท; แม้จะเป็นมนุษย์ตามธรรมตาสาญญ ก็เป็นไปไม่ได้, เป็นมนุษย์ที่เลว จนกระทั่งเป็นคนก็ยังเป็นไม่ได้. กลายเป็นคนที่เลว คือเป็นคนที่มีความทุกข์ยิ่งขึ้นไปกว่าแต่กาลก่อน, มีความระส่ำระสายเบียดเบียนกัน ในระหว่างตัวต่อตัว ระหว่างหมู่ต่อหมู่ ระหว่างคณะต่อคณะ ระหว่างประเทศชาติต่อประเทศชาติ จนกระทั่งระหว่างครึ่งโลกต่อครึ่งโลก เหมือนกับสัตว์เตรจจาน; และยิ่งขึ้นไปกว่าสัตว์เตรจจาน เพราะว่าเบียดเบียนกันเหมือนกับสัตว์เตรจจานก็จริง แต่ไม่มากเท่ากับสัตว์เตรจจาน.

สัตว์เตรจจานไม่เบียดเบียนกันมากและลึกซึ้ง เหมือนที่คนในโลกสมัยนี้กำลังเบียดเบียนกัน. คิดดูให้ถี่เถิดว่า คนกับสัตว์สมัยนี้นั้นอันไหนจะดีกว่า; ในเมื่อคนตกอยู่ในสภาพที่เลวกว่าสัตว์แล้ว จะเรียกว่าคนกันไปทำไม. เพราะว่ามันแหละคือตกอบาย, ตกอยู่ในอบายภูมิ เป็น สัตว์วันรค เป็น อสุรกาย เป็น เปรต เป็น เตรจจาน หรือเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ของทุก ๆ อย่างที่มีอยู่ในอบายภูมิ. ส่วนสัตว์ยังคงทนน้อยไปกว่านั้น เพราะมันไม่เบียดเบียนกันมากเหมือนอย่างนั้น, ไม่ทุกข์ร้อนเหมือนอย่างนั้น.

นี่เป็นอันว่า สิ่งที่เราเรียกว่าเปรต หรืออสุรกาย หรือสัตว์นรก หรือเทรจันานนั้น จะได้แก่ผู้ที่เรียกตัวเองว่า “คน” เสียแล้วเป็นส่วนใหญ่; น่าจะบัดนี้แก่สัตว์ชนิดที่ไม่เป็นเอามากถึงอย่างนั้น. แล้วเราจะมามัวบูชาคนชนิดนี้กันให้มากไปทำไม; เราจะไปตื่นตามสมัยใหม่ ในการแต่งเนื้อแต่งตัว ในการเล่นการหัว การใช้การสอย ซึ่งมีแต่จะทำให้เขาสูญเสียความเป็นคนมากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิมไปทำไม.

เรามาคิดกันดูเสียใหม่; แล้วอย่าได้ไปเอาอย่างบุคคลชนิดนั้นเลย. กงสงวนตนให้อยู่ในร่องในรอยของพระพุทธเจ้าต่อไป ตามที่ปู่ย่าตายายของเราได้เคยกระทำมา; และเราก็กำลังจะตอบสนองคุณบูชาคุณของท่าน ด้วยการรักษาไว้ให้ได้เป็นอย่างดี.

นี่แหละ คือข้อที่ลูกหลานสมัยนี้ จะต้องระมัดระวัง ในการที่จะจัดทำอะไร ๆ เกี่ยวกับตายายของตน ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามเหตุผล, ถูกต้องตามความจริง. อย่าได้กล้าอวดว่าช่วยตายายส่งเสริมตายาย โปรตปรานตายาย; แล้วที่แท้กลับเป็นฝ่ายตรงกันข้าม : มีอะไรชนิดที่ช่วยตัวเองไม่ได้ อะไร ๆ ของตายายยังดีกว่า ประเสริฐกว่าไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง; แล้วจะเป็นลูกหลานที่กตัญญูได้ตรงไหน.

ความกตัญญูตเวทีก็จะหาได้ยากในลูกหลานชนิดนี้; เพราะว่าเป็นลูกหลานที่ไม่ดีคือไม่มีความกตัญญู หรือมีความกตัญญูน้อยเกินไปนั่นเอง. ถ้ากตัญญูตเวทีที่ต่อปู่ย่าตายายจริง ต้องทำอะไรให้ดีกว่าปู่ย่าตายาย; เพราะปู่ย่าตายายต้องการอย่างนั้น. ปู่ย่าตายายหวังว่าลูกหลานจะทำอะไร ๆ ให้ก้าวหน้า ให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป. นี่เป็นความมุ่งหมาย หรือความต้องการของปู่ย่าตายาย.

ลูกหลานที่กตัญญูกตเวทีที่แท้จริง ต้องทำให้เป็นที่สมหมาย สมหวังแก่ปู่ย่า ตายาย จึงจะถือว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที. เราเอาความจริงความยุติธรรมมาเป็นหลักกันว่า ปู่ย่าตายายต้องการอะไรกันแน่; ต้องการให้เราหันหลังให้ศาสนา หรือว่าต้องการให้หันหน้าเข้ามาหาศาสนา, ต้องการให้เราชนะกิเลสหรือว่าต้องการให้เราแพ้กิเลส, ต้องการให้เราเหไปยึดมั่นในทำนองคลองธรรม, หรือว่าต้องการให้เราหันเหออกไปจากทำนองคลองธรรม.

อะไรที่ตายายเป็นห่วง สิ่งนั้นเราได้ทำสำเร็จแล้วหรือหาไม่? ขอให้ลองกិតกู่. ถ้ากล้าเรียกตัวเองว่าเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทีโดยแท้จริงแล้ว ต้องกิตปัญหาข้อนี้ให้ตก, ต้องสะสางปัญหาคข้อนี้ให้ตก; ต้องกระทำในสิ่งที่สมตามความมุ่งหมายของปู่ย่าตายาย โดยแท้จริงเท่านั้น. นั่นแหละจึงจะเป็นการกระทำที่เป็นการแทนคุณตายาย.

ถ้าจะเรียกว่าเป็นการต้อนรับตายายก็ต้องเป็นการต้อนรับที่ถูกต้อง คือต้อนรับ ด้วยวัตถุสิ่งของ และกิริยาอาการที่ตรงที่ถูก ตามความปรารถนาของตายาย; ทำให้ตายายได้รับการต้อนรับ ด้วยความชื่นบานที่เป็น สุข สงบ เย็น ไม่เป็นการขับไล่เสือกไสตายายให้รำคาญ และรีบหนีกลับไปเสียโดยเร็ว.

ถ้าเราต้อนรับตายายแล้วก็ต้องต้อนรับกันโดยลักษณะนี้; อย่างมาแสดงอะไรที่เป็นการโง่เขลาองมาย ต้อนรับตายาย หรือเล่นตลกกับตายาย หวังในการที่จะเป็นบ่าว เป็นทาสของบิศาจของกิเลสแล้วก็มีมาอ้างว่าทำบุญให้ตายายทั้งนี้. นี่แหละคือการต้อนรับตายายชนิดที่ตายายจะทนไม่ไหว, จะต้องรีบหนีกลับไปโดยด่วน ไม่ต้องมามองหน้ากัน. เพราะเพียงแต่เหลือบเห็นหน้าผาค ๆ ก็พอจะมองเห็นได้ว่าเป็นการขบถ เป็นการหักหลัง เป็นการหลอกลวง เป็นการเล่นตลกของลูกหลาน.

ผู้ที่ทำอะไรงมงาย ไม่กล้าคิด ไม่กล้าพิจารณา ให้เกิดความสว่างไสว แจ่มแจ้ง แล้วทำไปให้ถูกให้ตรงเช่นนี้ เป็นลูกหลานที่โง่เขลากว่าบรรพบุรุษ เป็นลูกหลานที่งมงาย ยิ่งกว่าตายาย. ตายายก็ทนไม่ได้ ตัดขาดจากความเป็นลูกหลานกัน เสียดีกว่า.

ถ้าเรายังกลัวยอมรับความจริงว่า ตายายของเราอยู่ในทำนองคลองธรรม หรืออยู่ในร่องในรอยของธรรมยิ่งกว่าเราแล้ว; เราก็ต้องรีบกลับตัวกันทันที, กลับตัวให้เป็นผู้ที่อยู่ในร่องในรอยของพระธรรม หรือของพระศาสนา ทำนองเดียวกันกับ บู่ ย่า ตา ยาย ในทางจิตทางใจ หรือในทางธรรมนี้โดยบริสุทธิ์บริบูรณ์. พร้อมกันนั้น ก็ต้องควบคุมลูกหลานของเราเองไว้ให้ได้; อย่าให้หนีออกนอกออกไปได้, อย่าให้หนีไปในการทำที่เรียกว่าออกจากคลองธรรม; ไปนิยมแต่ได้ “เห็นแต่ได้แล้วก็ดี” ไม่ต้องคำนึงถึงผิดถูก ไม่ต้องคำนึงถึงว่าผิดหรือชอบ.

เอาแต่ว่า “ได้แล้วก็ดี”; คนสมัยนี้ถือกันอย่างนี้. แล้วที่น้อยไปกว่านั้น กลับถือว่าได้สนุกสนานเอร็ดอร่อยแล้วก็ดี; แล้วก็ไม่ได้ทำอะไรเลยที่เป็นขึ้นเป็นอัน เพียงแต่แต่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อยแล้วก็เป็นที่. นี่มันยิ่งมากไปกว่านั้น; เพียงแต่ถือว่าได้เงินได้ทองแล้วเป็นที่ ไม่คำนึงถึงผิดถูกนั้นก็นับว่าใช้ได้ก็อยู่แล้ว. ถ้ายิ่งเลวไปขนาดถึงว่าเงินทองก็ไม่ต้องกิดสะสม เอาแต่การแต่งเนื้อแต่งตัว ได้สนุกสนานเอร็ดอร่อยไปวันหนึ่งๆ แล้วละก็ดี อย่างนี้เรียกว่าถึงที่สุด ก็เป็นการขบถต่อบู่ ย่า ตา ยาย เป็นการหน้าไหว้หลังหลอกต่อบู่ ย่า ตา ยาย, เป็นการทำลายความหวังของ บู่ ย่า ตา ยาย โดยสิ้นเชิง.

คนชนิดนี้ไม่ต้องมารับตายายดอก; ตายาย ไม่ยินดีให้คนชนิดนี้มาต้อนรับ. แม้ว่าจะเลี้ยงดูตายายก็เหมือนกัน ต้องเลี้ยงดูด้วยสิ่งที่ตายายพอใจ หรือแม้ว่าจะส่งตายายก็เหมือนกัน จะต้องส่งไปด้วยสิ่งของที่ตายายต้องการ ด้วยการกระทำชนิดที่ถูกอกถูกใจของตายาย.

ทั้งหมดนี้ก็พอจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้แล้วว่า ปัญหาเกี่ยวกับตายายนี้ ไม่ใช่เล็กน้อยเลย; ถ้าเราประพฤติปฏิบัติถูกต้องในปัญหาข้อนี้ สิ่งต่างๆ จะดีหมด จะเอาตัวรอดได้หมด จะชนะหมด. เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่าเราจะเป็นลูกหลานของตายายที่ถูกต้อง ก็ต้องทำอะไรๆ ได้ดีกว่านี้มาก ไม่ว่าจะทางวัดทางบ้าน ไม่ว่าจะทางโลกทางธรรม; ไม่ว่าจะทางการศึกษาเล่าเรียน การประพฤติปฏิบัติ หรือการบรรลุสมรรถผลนิพพาน เราก็ต้องทำให้ได้มากกว่านี้. เราต้องทำให้ได้จริงกันกว่านี้; ไม่ใช่ว่าทำกันได้เพียงแต่ปาก หรือทำแต่เพียงกิริยาท่าทาง.

เราจะ “ต้องทำได้มากกว่านี้” หมายความว่าเราต้องมีความรู้มากกว่านี้, เราต้องปฏิบัติได้สูงกว่านี้, เราต้องมีความสะอาด สว่าง สงบ มากกว่านี้. ที่เรากำลังได้นี้มันยังน้อยเกินไป ไม่พอที่จะรอดแก่ตายาย ให้ตายายมีความอึดเอิบปรีดาปราโมทย์ มีมุทิตา ยินดีด้วยลูกด้วยหลานได้ คือ ไม่เพียงพอ ที่จะให้ตายายพลอยยินดีด้วยได้เลย; มีแต่จะทำให้เกิดความสลดใจสังเวชใจ.

ถ้าเราทั้งหลาย แก้ปัญหาข้อนี้ได้ ด้วยการทำให้ตายายยินดีได้จริงๆ แล้ว เราต้องดีกว่านี้ถึงสิบเท่าตัว. แล้วจะเป็นอย่างไร? ก็แปลว่า เราจะต้องมีความสุข ความเจริญ, มีความก้าวหน้าในการดับทุกข์, ก้าวหน้าในทุกสิ่งทุกอย่าง; เป็นผู้ที่

ได้เกิดมาได้ดีที่สุดในชีวิต, ได้เป็นมนุษย์จริง, ได้พบพระพุทธศาสนาจริง, ได้เป็นอุบาสกอุบาสิกาจริง; เพราะเหตุที่เราทำไม่ให้เป็นแก่ตายของเราเท่านั้น ไม่ให้หย่อนกว่าตาย ไม่ให้ตกต่ำกว่าตาย; อย่างน้อยก็ต้องเสมอกัน.

ถ้าเราจะทำให้ดีกว่าตายไม่ได้ อย่างน้อยก็ต้องอธิษฐานว่าเราจะต้องทำให้เสมอกัน; เพราะฉะนั้น เราจึงต้องพิจารณาทำให้ดีให้ละเอียด ว่าตายของเรานั้นทำอะไรได้บ้าง? แล้วเราทำสิ่งเหล่านั้นได้ครบถ้วนหรือเปล่า? ให้เห็นชัดว่าเราไม่ได้หันเหไปในทางที่จะหลงไหลไปตามสมัยใหม่ ไปแสวงหาความสุขอย่างใหม่ๆ เหนือไปอย่างใหม่ๆ กันเสีย; โดยไปยึดสิ่งที่ประเสริฐสุดในจิตใจ “เอาแต่การได้เป็นดี หรือเอาแต่สนุกสนานเป็นดี”. นั้นแหละจึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติลุล่วงไปด้วยดีแล้ว ในปัญหาอันเกี่ยวกับตาย.

เราทำบุญตายชนิดนี้ ได้ถูกต้องอย่างนี้กันเพียงครั้งเดียว ก็คุ้มไปได้ตลอดกาล ไม่ต้องทำอีกก็ได้; ก็ยังคุ้มกัน. แต่ถ้าเราทำ ในทางที่ตรงกันข้ามแล้ว ต่อให้ทำทุก ๆ วัน ก็ไม่อาจจะคุ้มกันได้เลย; ความแตกต่างกันมีอยู่ดังนี้.

.....

วันนี้ก็เป็นวันพิเศษที่เราอุทิศให้ในเรื่องเกี่ยวกับตาย; เพราะฉะนั้น เราจึงมาปรึกษาหารือกันให้ถึงที่สุด โดยไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกัน โดยไม่ต้องยั้งไว้ โดยไม่ต้องเว้นไว้. เราจะต้องพูดกันตรง ๆ พิจารณากันตรง ๆ ชำระสะสางกันตรง ๆ ขอให้พยายามเป็นลูกหลานที่ดี ของตายที่ดีให้จงได้.

ตายายที่เป็นเปรตนั้นคงไม่ใช่ตายายของเรา, คงเป็นตายายของคนอื่น หรือเป็นตายายที่พลั้งเผลอ มีความรู้สึกกระตือกรี้ใจได้แล้ว คิดจะกลับตัวอยู่เสมอ; ตังเปรตตัวที่สี่ ซึ่งแสดงคิดจะกลับตัวกลับใจเสมอเป็นอย่งน้อย; นั้นแหละจึงจะเอาเป็นแบบฉบับได้. ถ้ามีความลุ่มหลงในขนาดที่ไม่คิดจะกลับตัวแล้ว ก็ต้องเป็นเปรตถาวร และคงไม่ใช่ตายายของเรา; เราจะไม่มีชื่อเอาเปรตชนิดนั้นว่า เป็นตายายของเรา.

เราจะยึดถือเอาแต่เปรตที่คิดจะกลับตัวอยู่เสมอ ว่าเป็นตายายของเรา; เพราะว่าการกระทำผิดพลาดอะไรไปบ้าง ตามปกติของคน นั้นเป็นของธรรมดา; พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ติเตียนในเรื่องนี้. ท่านยังตรัสไว้ว่าการล่วงละเมิดในโทษเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นไม่ได้ทำให้การบรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นหมันไปดอก; เพราะว่าเป็นธรรมทานที่คนทุกคนจะต้องมีผิดพลาดเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำคืนเสียแล้ว ก็จะกลับเป็นผู้ที่มีความเจริญอกงามก้าวหน้าได้. แต่ไม่ใช่เป็นทางเปิดโอกาสให้เส้นทางแก้ตัว ว่าอะไร ๆ ก็เป็นของเล็กน้อยไปหมด จนกระทั่งตามใจกิเลสตัณหาถึงที่สุดก็ยังเป็นของเล็กน้อย.

การตามใจกิเลสตัณหานั้น ไม่ใช่ของเล็กน้อย ไม่เหมือนกับชาติศีลเล็กน้อย ๆ ซึ่งไม่ใช่เป็นการตามใจกิเลสตัณหา; แต่เป็นเพราะผลไปบ้าง เป็นเพราะความจำเป็นบังคับบ้างก็มี; เป็นการชาติศีลชาติธรรมไปบ้างนั้นเป็นเรื่องธรรมดา. ส่วนการตามใจกิเลสตัณหา ยึดถือเอาเป็นสรณะในทางเห็นแก่ความสุขสนุกสนาน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อย่างเดียวกัน เป็นของยกเว้นไม่ได้. พระพุทธเจ้าก็ให้อภัยไม่ได้; ไม่มีใครจะช่วยใครได้ ที่ตนจะต้องเป็นไปตามกรรม, จะต้องตกหนัก ลึกลงไปในทางที่จะให้กลายเป็นเปรต ชนิดที่หกหมื่นปีแล้วก็ยังไม่ถึงที่สุดเลย เพราะว่ามันตกหนักมากเพียงนั้น.

เราจะกลายเป็นผู้ตกเสียเอง แทนที่จะกลายเป็นผู้ยกผู้อื่นให้ขึ้นมาจากการตก ; นี่เป็นสิ่งที่จะต้องระมัดระวังให้ดี. การที่บู้ย่ำตายายของเรา จะต้องกำหนดชนบธรรมเนียม ประเพณีให้ทำบุญเช่นวันนั้นกันขึ้นนั้น, แล้วก็แสดงเรื่องต่างๆ ไว้ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่อง เปรตในโลกภูมินี้ ; ท่านเอามาให้เราศึกษากันทำไม ? ท่านบอกเรื่องนี้แก่เราทำไม ? ท่านได้บัญญัติการทำบุญชนิดนี้ว่า ปรารภพวกเปรตสี่คนนี้ทำไม ? นี่แหละเป็นการแสดง ให้เห็นแล้วว่า บู้ย่ำตายายของเรานั้น ท่านฉลาดกว่าเรา, ท่านมีลูกไม้ดีกว่าเรา ; เราอย่าไปอวดดีกว่าตายายของเรา.

เราจะต้องรู้ความมุ่งหมายของตายายให้ถูกต้อง แล้วประพฤติปฏิบัติให้สม ตามความมุ่งหมาย. ท่านเอาเรื่องนี้มาให้เราศึกษาพูดจากันในวันนี้ทำไม ? ก็เพื่อเหตุ อย่างเดียวเท่านั้น คือ อย่าให้เราต้องตกไปเป็นเปรตอีกนั้นเลย. ให้โลกของเปรตนั้น รกร้างว่างเปล่าไปเสียที ; ลูกหลานทั้งหลายในภายหลังอย่าได้ตกไปเป็นเปรตอีกเลย. นี่แหละคือคาถากันเปรต, คาถากันไม่ให้ปรตมารบกวน และเป็นคาถากันไว้ไม่ให้เรา กลายเป็นเปรตด้วย. ควรจะจดจำกันไว้ให้แม่นยำทุกคน ซึ่งที่แท้ก็มีอยู่เพียงสั้น ๆ สี่คาถาท่านนี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นลำดับ ๆ มา.

นี่แหละคืออุบายวิธี ที่บู้ย่ำตายายได้วางไว้ให้ดีที่สุดแล้ว ให้เป็นเครื่องคุ้มกัน ไม่ให้เราตกลงไปเป็นเปรต, เป็นเครื่องคุ้มกันมิให้ปรตมาทำอะไรเราได้ ในเมื่อเรามี สติสัมปชัญญะ รู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอทั้งนี้ ; เป็นเครื่องวางอันศักดิ์สิทธิ์วิเศษสูงสุด สำหรับมนุษย์เรา ที่จะไม่ต้องจมลงไปในความชั่ว หรือความทุกข์แม้แต่หนึ่งน้อยเดียว. ถ้า เราไม่ทำในใจถึงความชั่วนี้ไว้ให้หนักแน่นมั่นคงแล้ว ไม่ต้องสงสัย ; จะกลายเป็นคน ประมาท แล้วก็ตกลงไปในความเป็นเปรตโดยไม่รู้รู้สึกตัว, จะเป็นเปรตให้นาน ยิ่งไปกว่าหกหมื่นปี ; แล้วจะนำบัติน่าละอายอย่างยิ่งสักเพียงใด จงไปคิดดูเถิด.

ไหน ๆ ก็ได้เสียสละมาทั้งวันทั้งคืน เสียสละข้าวของก็มาก เสียเวลาก็มาก เสียแรงก็มาก อุตหลับอดนอนก็มาก; เพื่อประโยชน์อะไรกัน ความเสียสละทั้งหมดนี้? ขอร้องให้ท่านทั้งหลายเสียสละเพื่อให้เกิดความสำนึก ในเรื่องที่ยุ่่าตายายของเราต้องการ ให้เราสำนึกเท่านั้น; ท่านได้เคยสำนึกมาแล้วเป็นอย่างดี. บัดนี้ต้องการให้ลูกหลาน สำนึกบ้าง, เราควรจะสำนึก ควรจะประกอบพิธีทำบุญวันตายายของเราให้สำเร็จสม ตามความมุ่งหมายทุก ๆ ประการด้วยกันทุกคน; จะได้ชื่อว่าตนเป็นลูกหลานที่ดี พอสม กับความเป็นยุ่่าตายายที่ดี ไม่ข้องแะกับการเป็นเปรตเลย.

เปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารนั้น ใคร ๆ ก็รู้ว่าเพราะกินของสงฆ์; เราไม่คิดว่าจะกินของสงฆ์, และเราไม่พยายามที่จะเป็นผู้กินของสงฆ์, แล้วเราจะเป็น เปรตได้อย่างไรกัน. อะไร ๆ ที่จะทำให้เราเป็นเปรต เราก็รู้เสียหมดแล้ว; แล้วลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ เมื่อกลางวันนี้ ก็ได้เอามาเล่าให้ฟังว่า ทำอย่างไรบ้างจึงได้กลายเป็นเปรต แล้วเรา จะต้องพยายามทำอย่างนั้นกันอีกทำไม ในเมื่อเราไม่ต้องการจะเป็นเปรต.

....

การที่ได้ยินได้ฟังมานั้น ว่าเรื่องของการตกเป็นเปรตนั้น ก็เพราะทำสิ่งที่ ไม่น่าทำทั้งนั้น; ตามธรรมดาเราก็ไม่อยากจะทำสิ่งที่ไม่น่าทำอยู่แล้ว เราจะไปทำสิ่ง เหล่านั้น เพื่อให้กลายเป็นเปรตขึ้นมาอีกทำไมกันเล่า. เรื่องของการเป็นเปรต หรือเรื่อง ราวเกี่ยวกับเปรตนี้ มีมาสำหรับเตือนใจเรามากพอแล้ว, ให้เกิดความเข้าใจเพียงพอ แล้ว. ควรจะรู้จักป้องกันตน หรือถอนตนออกมาเสียจากความเป็นเปรตโดยสิ้นเชิง; ให้โลกของเปรตกร้างไป. อย่าเพิ่มขึ้นมาใหม่ อย่าให้มีโลกของเปรตที่ยั่งยืนถาวร ไม่ ว่าในโลกนี้หรือในโลกไหน.

เราจะไม่ข้องแหวะกับเปรตนั้นอีกต่อไป; แต่จะข้องแหวะกับบิ๊ยะตายายที่ตี และข้องแหวะกับลูกหลานที่ตี ยึดมันอยู่ในทำนองคลองธรรมตั้งแต่ต้น คือตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที มาจนกระทั่งถึงบัดนี้ ที่มีอะไร ๆ คຸ້มกันไม่ให้ตกไปเป็นเปรต.

พวกอื่นจะเป็นเปรต ชาวอินเดียนในราวสมัยสองพันกว่าปีมาแล้วจะเป็นเปรต หรือญาติของพระเจ้าพิมพิสารจะเป็นเปรต, นั้นก็ยกไว้ให้พวกนั้น; อย่าเอามาเป็นเรื่องของเรา. เราได้แต่ถือเอาเพียงว่า เรื่องนั้นมันจะมาเป็นเครื่องเตือนใจเรา, บ៉องกันเราไม่ให้^๑เป็นเปรต.

บิ๊ยะตายายของเราเป็นเปรตเล็ก ๆ น้อย ๆ อาจจะมีบ้าง เพราะความสะเพร่า; แต่ไม่เท่าไรก็จะหลุดพ้นไปหมด, เพราะการกระทำ ที่ตั้งอกตั้งใจเป็นอย่างดีของลูกหลาน คือที่เรากระทำกันอย่างน้อยก็ในวัน^๒คืน^๓นี้ เราก็ได้ตั้งใจกระทำให้ดีที่สุดแล้ว พอที่จะปลดปล่อยเปรตเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ เพราะความสะเพร่าเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ให้หลุดพ้นออกไปเสียได้ ไม่มีเปรตเหลืออยู่ในวงศ์ของพวกเรา, หรือญาติพี่น้องของพวกเราอีกต่อไป.

ทั้งหมดนี้สำเร็จได้ ด้วยการที่เราเอาพระธรรมมาเป็นเครื่องวาง มาบ៉องกันเราทั้งหลาย ไม่ให้ตกลงไปในลู่ทางของความเป็นเปรต หรือการตกนรกหมกไหม้ชนิดใดชนิดหนึ่งก็ตาม; หรือแม้แต่เป็นคนชั่วคนพาลในโลก^๔นี้ก็ตาม; ไม่ให้สิ่งเหล่านี้^๕ มาเกี่ยวข้องกับเราโดยประการทั้งปวง. เป็นผู้มี^๖ความเป็นพุทธบริษัทอยู่แก่เนื้อแก่ตัว^๗นั้งใกล้ซีกพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ก็เพราะมีอะไร ๆ ทั้งทางกาย วาจา ใจ เป็นพระรัตนตรัยอยู่ในตัวเอง ซึ่งข้อนี้ก็ได้แก่การที่มีความสะอาด สว่างสงบอยู่ในใจ.

มีหัวใจเหมือนกับหัวใจของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือ มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ประจำในใจของเรา, เป็นผู้ที่มิพระรัตนตรัยเป็นตัวเรา – มีตัวเราเป็นพระรัตนตรัย, มิพระรัตนตรัยเป็นตัวเรา – มีตัวเราเป็นพระรัตนตรัย, มีพระรัตนตรัยเป็นตัวเรา – มีตัวเราเป็นพระรัตนตรัย; มิพระรัตนตรัยเป็นตัวเรา ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ จะทบทวนกันสักกี่ครั้ง ก็ร้อยครั้งพันครั้งก็เป็นอย่างนี้.

นี่แหละคือความเป็นมนุษย์ที่ดี เป็นการได้ที่ดี ได้เป็นมนุษย์พบพระศาสนา, เป็นลูกหลานที่ดี ของปู่ย่าตายายที่ดี ด้วยการศึกษาใน การที่จะฝังนิธิ คือหัวใจของตน ลงไปในธรรม ให้ประกอบอยู่ด้วยธรรม ให้เป็นจิตใจที่เต็มไปด้วยธรรม.

ธรรมนั้นแหละจะเป็นขุมทรัพย์ที่มีอยู่ในหัวใจ สามารถที่จะติดตามตน ไปเหมือนกับเงาตามตัว ไม่สาธารณะแก่คนเหล่านี้ นอกจากเราผู้ทำคนเดียว : โจร แย่งชิงไม่ได้, พระราชาแย่งชิงไม่ได้, น้ำท่วมไม่ได้, ไฟไหม้ไม่ได้, ลมพัดไม่ได้, อะไร ๆ ต่าง ๆ จะมาทำอันตรายขุมทรัพย์ชนิดนี้ไม่ได้; จึงเป็นผู้ที่มีขุมทรัพย์อันแท้จริง คือ มีขุมทรัพย์ของพระรัตนตรัย เป็นเครื่องอำนวยความรอดพ้นจากความทุกข์ ในที่ทุกสถานในกาลทั้งปวง.

นี้สำเร็จได้เพราะความเป็นพุทธบริษัท เป็นผู้รู้ชอบ ทำตนให้เป็นลูกหลานที่ดีของปู่ย่าตายายที่ดี; ดังวิสัยนามา ซึ่งเห็นได้ว่าในขณะนี้จะเป็นผลสำเร็จ, เป็นผลสำเร็จ, เป็นผลสำเร็จ, เพราะความที่เราทั้งหลาย มีความเชื่อความเลื่อมใส ในพระรัตนตรัยไม่คืนคลาย.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังมีด้วยประการฉะนี้.

ภาคผนวก

คำปราศรัยก่อนประกอบพิธี

คำปราศรัยก่อนประกอบพิธี

(กล่าวโดยภาษาและสำเนียงท้องถิ่น แก่ทายกทายิกา ผู้มาประชุมพร้อม)

วันทำบุญสารท ที่สวนโมกขพลาราม วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๐๒

วันที่ระลึกถึงบิดามารดาไป ย่า ตา ยาย ได้มาถึงเข้าเล่าในวันนี้. ขอให้ทุกคนตั้งอกตั้งใจทำให้สำเร็จประโยชน์ ให้สมกับแต่วันนี้เป็นวันแค่อุทิศ เสียสละ ให้แก่บิดามารดา ไป ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษแค่ว่างกลับไปแล้ว.

มันเป็นธรรมเนียมของคนแค้มีความเจริญ หรือคนแค้มีความรู้ มีการศึกษา ไม่ป่าเถื่อน, เป็นธรรมเนียมของคนแค้เจริญแล้ว แค้จะต้องมีวันเป็นที่ระลึกถึงคนแค้ ล่วงลับไปแล้ว; ไม่ใช่ว่าคนล่วงลับไปแล้วก็แล้วกัน, คนแค้ล่วงลับไปแล้วยังมี ความหมาย.

นี่เพราะว่าข้อแรกที่สุด คนแค้ล่วงลับไปแล้วนั้น คือ บิดามารดา ไป ย่า ตา ยาย ของคนแค้อยู่, และยังคงเจริญรุ่งเรืองต่อไปข้างหน้าได้ ก็ด้วยอาศัยสิ่งแก่คน แค้ล่วงลับไปแล้วนั้น ได้ทำไว้; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือขนบธรรมเนียมประเพณีแค้ที่

แค่คนแค่ล่วงลับไปแล้วได้ทำเอาไว้ เป็นหลักเป็นเกณฑ์ ทำให้คนแค่เกิดมาทีหลังมีนิสัยใจคอดี, ทำให้เป็นคนสละสลิมตา รู้จักบุญ รู้จักบาป, นี้เพราะชนบทรธรรมนิยมแค่เขาวางไว้ดี. เราเกิดมาได้รับ ไม่รู้สึกตัว, เราดีไม่รู้สึกตัว เพราะคนแค่ล่วงลับไปแล้วทำร่องรอยไว้ให้ ดี จนเราเกิดมาก็ได้อยู่ในร่องในรอยอันนั้น; เพราะฉะนั้น ความเจริญของเราจึงขึ้นอยู่กับคนแค่ล่วงลับไปแล้วอยู่มากเหมือนกัน. แม้ว่าเราจะต้องทำให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป; แต่ว่าส่วนแค่ที่อยู่ก่อนนั้น เนื่องมาแต่คนที่ล่วงลับมาแล้ว.

ขอให้ทุกคนทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่คิดให้ดี ๆ ในเรื่องนี้; ทำให้สำเร็จประโยชน์ให้สมกับแก่ได้อุทิศสำหรับเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างในวันนี้ เพื่อทำจิตแค่เป็นที่ระลึกถึงคนแค่ล่วงลับไปแล้ว. อย่างน้อยที่สุดก็ต้องนึกให้ได้ว่า **พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า บุตรหลานแค่ดีมีอยู่แต่เพียงสองอย่างคือ บุตรหลานแค่ดีเหมือนบิดามารดา กับบุตรหลานแค่ดียิ่งไปกว่าบิดามารดา; ส่วนบุตรหลานแค่เลวไปกว่าบิดามารดานั้นใช้ไม่ได้.** แต่เหตุไรบุตรหลานในชั้นหลังบางรุ่นบางพวกนี้ เลวเป็นสัตว์เดรัจฉาน ขบกันกัดกันหลงใหลมัวเมาในเรื่องแค่ไม่มีสาระ ฆ่าตัวเองตาย ฆ่าคนอื่นตาย เพราะเหตุนี้ มีจิตใจคล้าย ๆ กับสัตว์นรก. นี้จะเรียกว่าดีหรือเลวกว่าบิดามารดานั้น; ขอให้คิดแล.

บิดามารดาเคยบ้ำเคยหลง ถึงขนาดฆ่าตัวเองตาย ฆ่าผู้อื่นตาย ง่าย ๆ พรรณนั้นหรือเปล่า? ถ้าบิดามารดา ไป ย่า ตา ยาย ไม่เคยทำ ลูกหลานชั้นหลังมันอุบาทว์เต็มที ทำสิ่งแค่ไม่ควรกระทำ เลวยิ่งกว่าเลว; ฉะนั้น จะต้องคิดแล้วว่า ลูกหลานชั้นหลังนี้ ดีกว่ารุ่นบิดามารดาหรือไม่? ดีกว่ารุ่น ไป ย่า ตา ยาย จริงหรือไม่?

ถ้าแลกันถึงการสืบอายุพระศาสนา จะเห็นได้ว่า ชั้น ไป ย่า ตา ยาย ทำด้วย ความตั้งใจ; คนชั้นหลังนี้ ทำอย่างละเมอเพื่อฝัน, และบางทีก็ทำด้วยทุจริต

คือทำความดีด้วยทุจริต ทำบุญด้วยทุจริต; เช่นว่ากิริยาทำทางว่าทำบุญจริง แต่ใจไม่เป็นบุญ คือคิดไปในทางทุจริต และเป็นเรื่องของกิเลส อย่างใดอย่างหนึ่งต่างหาก.

ฉะนั้น การมาทำบุญจึงมีสิ่งแก่นำดูน่าแล, มาหนวกหู, มาทำสิ่งแก่นไม่ควร จะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง อีกหลายอย่าง. นี่เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า เราดีกว่า ไป ย่า ตา ยาย; หรือเราเลวกว่า ไป ย่า ตา ยาย? ขอให้ลองคิดแล; ไป ย่า ตา ยาย เคยทำอะไรได้บ้าง? เราทำได้หรือเปล่า? เช่นการทำถนนหนทาง ขุดสระขุดบ่อน้ำไว้ให้กิน ทำศาลาไว้ให้นั่ง ฯลฯ อะไรเหล่านี้; คนสมัยนี้ทำเหมือน ไป ย่า ตา ยาย หรือเปล่า? หรือมีแต่ว่า ทำศาลาแก่ ไป ย่า ตา ยาย สร้างไว้ให้นั่งรกร้างไปหมด พังทะลายไปหมด ลูกหลานก็ยังแลอยู่ได้; สิ่งที่ทำไว้ดี ๆ ก็ทำลายเสียหมด ตามใจจะเป็นเรื่องอะไร.

นี่แหละ แลฝีมือของลูกหลานสมัยนี้มั่ง. ขอให้นึกแลให้ดี ๆ ว่าสิ่งที่ไม่เคยมี ก็มี; เช่นว่า เทียนโศกหัวในวัด ร้องเพลงในวัด หรือฉิวปากในวัด อย่างนี้ ไป ย่า ตา ยาย ไม่เคยทำ; แต่ลูกหลานสมัยนี้ทำ. อย่างนี้มันเลวหรือดีกว่า ไป ย่า ตา ยาย ขอให้คิดแล. ถ้าลูกหลานของใครทำ ขอให้ถามดูว่า มันดีหรือไม่ดี? ควรทำหรือไม่ควรทำ? มันเป็นมนุษย์แค่เจริญขึ้นหรือเลวลง?

นี่แหละช่วยไปตามลูกหลานของตัวเองแล ทุกๆคน, ว่ายากตัวอย่างแต่เพียงว่า เติบร้องเพลงในวัด ฉิวปากในวัด พุศคำหยาบในวัด โศกหัวในวัด แม้เพียงเท่านั้นไม่ต้องมาก; ทำอย่างนี้ เป็นลูกหลานแก่ดีหรือลูกหลานแก่เลว. หวังว่าทุกคนจะได้ช่วยกันแก้ไขปรับปรุง ให้ลูกหลานของเราสมัยนี้ดี; อย่างน้อยให้ดีเสมอเท่า ไป ย่า ตา ยาย เตอะ; อย่าให้ถึงดีกว่าเลย. ดีกว่านั้นมันยังหวังยากเต็มที; เอาแต่เพียงว่าให้ดี

พอเหมือนกับ โป ย่า ตา ยาย. ทั้งมันในสรณาคมน์เหมือนกับ โป ย่า ตา ยาย, มีศีล มีธรรมเหมือนกับ โป ย่า ตา ยาย เท่านั้นก็พอแล้ว.

ขอให้พ่อแม่พี่น้องทุกคน พิจารณาพิเคราะห์ลูกหลานของตัวเองแล ว่าอยู่ในสภาพเช่นไหน แล้วช่วยกันจัดช่วยกันทำเสียใหม่ ให้พอเหมาะพอสมกับที่เป็นลูกเป็นหลานของ โป ย่า ตา ยาย ของเมืองไชยา, ซึ่งเป็นเมืองโบราณเก่าแก่ แม้แต่พระธาตุองค์หนึ่งก็มีอายุถึง ๑,๒๐๐ กว่าปี. นี่แสดงว่าเขาศึกษามาแล้วทั้งพันสองร้อยกว่าปี แล้วมันจะมาเลวลงอย่างนี้ มันไม่ควร.

ฉะนั้น ขอให้ถือว่าวันแค่นี้ที่ระลึกถึง โป ย่า ตา ยาย เช่นวันนี้ เป็นวันนึกถึงเรื่องนี้, พยายามเรื่องนี้, แก้ไขเรื่องนี้ทุก ๆ คนด้วย. ขอให้ลูกหลานของเราอยู่ในสภาพที่ว่า ถ้าไม่ได้กำไร ก็ขอให้พอเสมอตัว; ให้ดีพอเหมือนกับบิดามารดา โป ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว.

ในการรับสรณาคมน์ก็ดี ในเรื่องศีลธรรมก็ดี; แม้ที่สุดแต่การทำมาหากินในทางโลกก็ดี ทางขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็ดี, เรื่องสร้างถนนหนทาง สร้างบ่อน้ำ สร้างศาลา สร้างกุ สร้างคลอง สร้างเหมืองก็ดี, อย่าให้เลวกว่า โป ย่า ตา ยาย, แล้วเราก็จะได้บุญได้กุศล. ไม่เสียทีแก่ได้หอบกันมาวัดในวันนี้; มาทำบุญในวันนี้ ให้ โป ย่า ตา ยาย. บางคนมาอย่างเห่อ ๆ บ้า ๆ ก็มี, มาเหมือนนกแก้วนกขุนทองก็มี, เห็นเขามากันก็มา. เราจะไม่เป็นพรตนั้น, เลิกกันเสียที; จะได้คิดกันเสียใหม่ว่าวันนี้ต้องออกถนอมตน, ศีลต้องรักษาให้ดี ทานก็ทำให้ดี ๆ ฟังเทศน์ก็ฟังให้ดี ๆ; ทำทุกอย่างก็ทำให้ดี ๆ. เพื่ออุทิศเลือดเนื้อความยากความลำบากน้บูชากุณบิดามารดา โป ย่า ตา ยาย แค่วางลับไปแล้วทุก ๆ คน; ถ้ายังรักมากเท่าไร

ก็ควรมีการเสียสละมากเท่านั้น. ถ้าใครมีความรักความกตัญญู ต่อ โป ย่า ตา ยาย แก่ล่วงลับไปแล้ว ขอให้เสียสละ อดทน ตั้งอกตั้งใจรับศีลให้ดีๆ ทำทานให้ดีๆ ฟังเทศน์ให้ดีๆ ทรวตหน้าให้ดีๆ ทำจิตใจอื่นๆ ให้ดีๆ ก็จะสามารถประโยชน์ ให้ชื่อว่าเป็นลูกหลานที่ดี. ไม่ทำอย่างเคลิ้มๆ ผันๆ : ทำอย่างดี, ทำอย่างให้สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทุกคน.

ในวาระแรกนี้ ต้องรับศีล, ก็ตั้งใจรับด้วยคิดว่ารับเพื่อบูชาคุณของคนที่ล่วงลับไปแล้ว, ในที่สุดถวายทาน ก็ตั้งใจอุทิศให้เป็นส่วนกุศลจริงๆ, ให้ทำไปอย่างสงบเรียบร้อย. อย่าคิดนึกฟุ้งซ่านด้วยความสนุก ให้คิดว่าแค่ทำนี้เสียสละเพื่อ โป ย่า ตา ยาย. เมื่อพระกำลังสวดถวายพรพระ ตักบาตร ทำอะไรให้เสร็จ ให้เรียบร้อย. ไม่ต้องลกลั่นไปไหน ในที่สุดก็จะได้ถวายทาน จะได้ทรวตหน้า เสร็จแล้วพระกำลังนั้น ก็จะได้สวดมนต์; อุทิศส่วนกุศลแก่ไหว้พระนี่อีกครั้งหนึ่ง. ทั้งหมดนี้ทำให้ โป ย่า ตา ยาย ทั้งเพ, ขอให้ตั้งอกตั้งใจทำให้สำเร็จประโยชน์ ให้คุ้มแก่เหนื่อย แก่เดินมาไกล. มาถึงวันนี้ ย่อมจะไกลกว่าวัดอื่นก็ว่าได้ เพราะฉะนั้น ขอให้ตั้งอกตั้งใจทำให้สมกับที่เดินมาไกลและเหนื่อยด้วยกันทุกคน.

ต่อไปนี้ ขอให้ตั้งหน้าตั้งตาตั้งใจรับสมาทานศีล เตอะ.

ศารทกาลิกเทศนา ๒

๑/๒๕๐๒

๔ กันยายน — ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๐

อภิชาติปุตตกถา

[ลูกหลานที่ตายายต้องการ]

นมโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อภิชาติ อนุชาติ	ปุตตมิจฺจนฺติ ปณฺชิตา
อวชาติ น อิจฺจนฺติ	โย โหติ กุลพนฺธโน
เอเต โข ปุตฺตา โลกสฺมี	เย จ ภวานฺติ อุปาสกา
สทฺธาสิเลน สมฺปนฺนา	วทณฺญู วิตมฺจฺจรา
จนฺโท อพฺภกฺขณา มตฺโต	ปริสาสุ วิโรจเร – ตี

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ – ตี.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันหาพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็น
เครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา – ความเชื่อ และวิริยะ – ความพากเพียร ของท่าน

ทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้าในทางแห่งพุทธศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายกว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ประารภเหตุที่ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ ทั้งหมดทั้งสิ้น อุทิศแก่บุพเพชณผู้ล่วงลับไปแล้วในกาลก่อน ตามขนบธรรมเนียมประเพณี และอนุวัติตามทางแห่งพระศาสนา ของชาวไทย และพุทธบริษัท นับว่าเป็นสิ่งที่ได้ทำสิ่งที่ดีที่ควรทำโอกาสหนึ่งโดยแท้.

การทำสิ่งที่ควรทำ หรือสิ่งที่ดี นั้นหมายความว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องทำอยู่เป็นประจำ, เพื่อเป็นเครื่องทำให้ระลึกนึกถึง สิ่งที่กระทำ และเป็นเครื่องทำสิ่งที่ทำอยู่แล้วให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เป็นการทำให้มากขึ้นไป จนกว่าจะสำเร็จประโยชน์. นี้เป็นธรรมเนียม นี้เป็นประเพณีของพุทธบริษัททั้งหลาย ที่มีความรู้, ที่มีความตื่น หรือจะถือเอาประโยชน์จากสิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้ ในเมื่อบุคคลอื่นไม่รู้จักถือเอา : รู้จักแสวงหาสิ่งที่เป็นสุขจากสิ่งที่เป็นทุกข์, รู้จักแสวงหาสิ่งที่มีค่าจากสิ่งที่ไม่มีความค่า ทำร่างกายทำชีวิตจิตใจ; ทำเวลาให้ล่วงไป ด้วยการทำประโยชน์ เป็นผลเป็นกำไร เหลือที่จะนับได้ ผิดจากคนทั้งหลาย ที่หลับหูหลับตาเพราะความไม่เป็นพุทธบริษัทนั้น เกิดมาก็เป็นหมัน ร่างกายก็เป็นหมัน ชีวิตก็เป็นหมัน เวลาก็เป็นหมัน, คือว่าไม่สามารถจะได้รับการประโยชน์ที่ควรได้รับ.

พุทธบริษัท, เกิดมามิใช่สำหรับเพื่อกิน ๆ นอน ๆ แล้วก็ตายไป, หัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง สลับกัน ไม่เท่าไรแล้วก็ตายไป, ไม่เคยได้รับสิ่งที่ดีไปกว่านั้น คือสิ่งที่ได้รับจากพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า; โดยเหตุฉะนั้นแหละ ผู้ที่เป็นพุทธบริษัททุกคน จงตั้งอยู่ในฐานะที่ไม่ประมาท, เป็นผู้พิจารณาเห็นโทษของความประมาทแล้ว เป็นผู้

ไม่ประมาทอยู่ทุกเมื่อ, เป็นผู้ที่ไม่วอกดี เป็นผู้ที่ไม่คิดว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นเรื่องเล็กน้อย, ไม่คิดว่าสิ่งที่ตนจะต้องกระทำนั้นทำเสร็จแล้ว, คิดว่ายังมีสิ่งที่จะต้องทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปอยู่เสมอ, จนกว่าเมื่อไรจะได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้แล้วจึงจะหยุด.

สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้ นั่นคืออะไร? เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและปฏิบัติกันต่อไป; ไม่ประมาทเสีย ไม่่วอกดีเสียว่าเรารู้แล้ว หรือเราได้แล้วทั้งนี้เป็นต้น.

สิ่งที่กำลังคิดว่ารู้อยู่ หรือได้อยู่ นั้นยังไม่พอ ยังต่ำเกินไป ยังน้อยเกินไป ยังกระทำให้ชีวิตร่างกายนี้เป็นหมั่นอยู่นั่นเอง; ควรจะได้สิ่งที่มีค่าสูงสุด เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดจริง ๆ จึงจะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา, รู้จักใช้ประโยชน์จากร่างกาย ซึ่งตามธรรมดานั้นก็ไม่มีราคาอะไร ตายแล้วก็ไปของเฒ่าของหนอน. แต่ถ้ารู้คือมีความฉลาด ในการที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์; ร่างกายนี้จะไปเป็นประโยชน์ได้ถึงที่สุด คือ เป็นที่เกิด ที่ตั้งของการศึกษา ของสติปัญญา ของการประพฤติปฏิบัติ และการบรรลุมรรค ผล นิพพาน; ร่างกายนี้จึงไม่เป็นหมั่นเพราะเหตุนี้.

เพราะฉะนั้น ขอให้ทุกคนดูให้ดี ให้ได้ใช้สิ่งที่ได้มาเป็นทุนนี้ ให้เกิดกำไรให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้; อย่าให้เป็นหมั่น หรืออย่าให้ขาดทุน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าอับอายสำหรับการเกิดมาเป็นอย่างยิ่ง และเป็นสิ่งที่น่าอับอาย สำหรับการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นคนไทย เป็นคนนับถือพุทธศาสนา. ถ้ายังไม่ได้อะไรแล้วก็น่าละอายมากขึ้นไปกว่านั้นอีก; และยิ่งกว่านั้นจะต้องระลึกรู้ถึง ว่าปู่ ย่า ตา ยาย ของเราเป็นพุทธบริษัท ควรจะได้รับสิ่งที่ต้องได้รับ.

ถ้าเราที่เป็นลูกหลานเลยไม่ได้รับสิ่งเหล่านั้น ก็เสียที่ที่เป็นลูกหลานของปู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้เป็นพุทธบริษัท ได้สร้างเกียรติแห่งความที่เป็นพุทธบริษัท ไว้ให้

แก่เรา; โดยที่เราเกิดมาเป็นพุทธบริษัทโดยกำเนิด; แต่เราก็ไม่ศึกษาไม่ประพฤติ ไม่ปฏิบัติ ให้ได้รับสิ่งที่ประเสริฐไปกว่านี้ ยังคงเป็นพุทธบริษัทเพียงแต่ทำตามบัญญัติ หรือสักแต่ว่าลงทะเบียน ลงบัญชี ไว้ว่าเป็นชาติไทย นับถือพุทธศาสนาเท่านั้น. อย่างนี้เรียกว่ายังไม่เป็นพุทธบริษัทเลย, ยังไม่ตีไปกว่านี้ ย่า ตา ยาย ที่ได้ทำสิ่งต่างๆ เหลือปรากฏไว้ให้เป็นหลักฐานแก่พวกเรา.

ปู่ ย่า ตา ยาย ท่านได้ทำอะไรบ้าง ก็จะไปพิจารณาตุสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ แก่ลูกหลานในทุกวันนี้ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ปู่ ย่า ตา ยาย สร้างขึ้น : จะเป็นเรื่องบ้าน เรื่องเมืองเรื่องประเทศเรื่องชาติ เรื่องอะไรก็ได้ ปู่ ย่า ตา ยาย สร้างขึ้น, จะเป็นเรื่องของ ศาสนาธรรมะธัมโม ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ดี; ปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับมาก่อน แล้ว ได้สอนสืบๆ กันมา ได้ประโยชน์ต่อๆ กันมา. ทำเลือกเนื้อเชื้อไขให้กลายเป็นพุทธบริษัทที่ดีมาแต่กำเนิดเพราะว่ามีพืชพันธุ์ที่ดีเหล่านี้.

เราจะเห็นได้ว่าในทางร่างกาย กิติ, ในทางจิตใจ กิติ, ในทางวัตถุ กิติ, ในทางขนบธรรมเนียมประเพณี กิติ, ล้วนแต่บิดามารดาปู่ย่าตายายบรรพบุรุษทั้งหลาย ได้ทำให้แก่เราทั้งนั้น, แล้วเราจะไม่นึกอย่างไรได้ ในเมื่อเราเป็นอย่างนี้. ถ้าเราจะไม่ นึกก็แปลว่าเป็นเหมือนกับหัวหลักหัวตอ เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ; อย่างดีที่สุดก็เป็น สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งไม่อาจจะคิดจะนึกถึงสิ่งที่ดีได้, ไม่อาจจะคิดนึกถึงสิ่งที่สูงไปกว่าการ กินการนอนอย่างนี้เป็นต้นได้. เพราะฉะนั้นเราจะต้องนึกอย่างคน นึกอย่างมนุษย์ นึกอย่างพุทธบริษัท ที่นับถือพระพุทธศาสนา และมีปู่ย่าตายายเป็นพุทธบริษัทมาแต่กาลก่อน.

เราจะต้องนึกว่าอย่างไร อย่างน้อยที่สุด เราจะต้องนึกถึงบุญคุณของปู่ย่าตายาย ที่หลับตาตายไปแล้วนั้น ว่าท่านเหล่านั้นต้องการจะให้เราทำอะไรบ้าง; ถ้าเราระลึก นึกให้ดีก็พอจะเข้าใจได้. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่าบิดามารดาปู่ย่าตายายต้องการลูก

หลานชนิกไหนด, เราลองพิจารณาตามคำของพระพุทธเจ้า มีพระพุทธานุชาตซึ่งได้ยกขึ้นเป็นนิกเขปบทข้างต้นว่า :-

อภิชาต อุนชาต ปุตตมิจฉนฺติ ปณฺธิตา - บุคคลที่เป็นบัณฑิต ย่อมปรารธนาบุตรชนิกที่เป็นอภิชาตและอุนชาต, **อวชาตํ น อิจฉนฺติ โย โหติ กุลพนฺธุโร** - แต่ไม่ต้องการบุตรที่เป็นอวชาต คือ บุตรที่ล้างผลาญตระกูลให้ฉิบหาย, **เอเต โข ปุตฺตา โลกสมฺมึ เย จ ภวนฺติ อุปาสกา สหฺชาตีเลน สมฺปนฺนา วทญฺญู วัตมจฺจรา จนฺโท อพฺภคฺคฺขมา มุตฺโต ปริสาสุ วิโรจเร**. - บุตรเหล่าใดในโลกนี้ เป็นผู้เข้าถึงหรือเข้าใกล้ถึงพระรัตนตรัย สมบูรณ์ด้วยศรัทธาและศีล รู้จักสิ่งที่พระพุทธเจ้า หรือผู้รู้ได้กล่าวไว้ดีแล้ว เป็นคนไม่ตระหนี่เหนียวแน่น เป็นผู้ที่รุ่งเรืองอยู่ในหมู่คนทั้งหลาย เหมือนกับดวงจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น.

นี่เป็นพระพุทธานุชาตซึ่งขอให้พิจารณาว่า แม้พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัส อย่างไรในเรื่องที่เกี่ยวกับบุตร.

ที่ว่า "บัณฑิตทั้งหลาย" นั้นหมายความว่า คนที่ฉลาด คนที่มีความรู้ ไม่ใช่คนโง่ คนพาล; ถ้าเป็นคนโง่คนพาลก็ไม่รู้จักปรารธนาบุตรอย่างนี้, จะต้องปรารธนาบุตรที่เป็นคนโง่หรือคนพาลอย่างเดียวกันกับตน. แต่บุคคลที่เป็นบัณฑิตนั้น รู้จักปรารธนาบุตรเพียงสองอย่างคือ อภิชาตบุตร และอุนชาตบุตร.

อภิชาตบุตร แปลว่า บุตรที่ยิ่งไปกว่าบิดามารดา, **อุนชาตบุตร** แปลว่า บุตรที่เกิดมาพอเสมอกันกับบิดามารดา. ที่ว่ายิ่งกว่าบิดามารดา นั้น พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงจำแนกไว้ในฐานะเป็นผู้ที่เข้าถึงพระรัตนตรัยยิ่งไปกว่าบิดามารดา; คือ มีศีล

มีศรัทธาเป็นต้น ยิ่งไปกว่าบิฑามารดา. บุตรเหล่านั้นเรียกว่า อภิชาติบุตร; ส่วนบุตรเหล่าใดเข้าถึงพระรัตนตรัยมีศรัทธาและศีลเป็นต้น ในระดับเดียวกับบิฑามารดา บุตรเหล่านั้นชื่อว่าเป็นอนุชาติบุตร คือ บุตรเสมอด้วยบิฑามารดา. ส่วนบุตรเหล่าใดเป็น *อวชาตบุตร* คือ ล้างผลาญตระกูลให้ฉิบหายนั้น หมายถึงบุตรที่ไม่เข้าถึงพระรัตนตรัย ไม่ประกอบด้วยศรัทธาและศีลเป็นต้น, ประพฤติเป็นไปแต่ในทางเสื่อมเสีย เป็นผู้ทำลายสกุลวงศ์ให้ฉิบหายไปให้เสื่อมทรามไปในที่สุด; บุตรชนิดนี้ ผู้เป็นบิดิตย่อมไม่ปรารถนาเลย. นี่เป็นการแสดงให้เห็นชัดว่า สิ่งที่เรียกว่าบุตรนั้นมีอยู่สามพวกด้วยกัน คือ ดีกว่าบิฑามารดา, เสมอกันกับบิฑามารดา, และต่ำกว่าบิฑามารดา.

ในบรรดาบุตรทั้งสามนั้น บุตรเหล่าใดเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย เป็นผู้หนึ่งไกลพระรัตนตรัย จะเป็นชายก็ดีจะเป็นหญิงก็ดี; ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีล หมายความว่า เป็นผู้มีการศึกษาดี มีความเข้าใจถูกต้องตามที่เป็นจริงในสิ่งทั้งปวง ในชีวิตนี้ในโลกนี้, รู้จักทำสิ่งที่ควรทำ รู้จักเว้นสิ่งที่ควรเว้น, เป็นผู้มีความประพฤติดีทั้งในทางศีล และอาจารย์มรรยาท คือ ประพฤติดีทั้งอย่างหยาบและอย่างละเอียด เป็นผู้รู้สิ่งที่ควรรู้, ธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นนิยานิกรรม ว่า ประพฤติอย่างไรจึงจะสามารถทำตนออกจากทุกข์ได้ เป็น *วิตมจฺจร* - เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่.

วิตมจฺจร ถือว่าเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว ชนิดที่เป็นการทำลายตัว, เบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่นโดยตรงโดยอ้อม คือ โดยรู้สึกตัวบ้าง ไม่รู้สึกตัวบ้าง. ความตระหนี่ คือ ความเห็นแก่ตัวนั้น ย่อมทำลายทุกฝ่าย; แต่ทำลายไม่ทำให้รู้สึกตัว หมายความว่า ทำให้เห็นเป็นของดีไปเสีย แทนที่จะเห็นว่าเป็นของชั่ว. เพราะฉะนั้นจึงว่าที่บุคคลจะไม่มี ความเห็นแก่ตัวนั้นไม่มี; มีแต่เห็นแก่ตัวทั้งนั้น, เว้นไว้แต่บุคคลผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย หรือผู้หนึ่งไกลพระรัตนตรัยอย่างเดียวกัน. บุตรที่เป็นผู้มีศรัทธาและศีล เข้าถึง

พระรัตนตรัย รัฐธรรมที่ควรรัฐ ปราศจากความเห็นแก่ตัวทั้งนี้แล้ว คงตรัสว่า : อภิชาติ
อนุชาติ ปุตตมิจฉนติ ปณทิตา อวชาติ น อิจฉนติ โย โหติ กุลพนฺธโน เอเต
โข ปุตฺตา โลกสมฺมึ เย จ ภวนฺติ อูปาสภา สทฺธาตีเลน สมฺปนฺนา วทณฺญู วิตมจฺจรา
จนฺโท อพฺภคฺชนา มุตฺโต ปริสาสุ วิโรจเร ; จึงจะเป็นผู้เจริญรุ่งเรือง รุ่งเรืองใน
ท่ามกลางคนทั้งหลายเหมือนกับดวงจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ย่อมรุ่งเรืองอยู่ ในระหว่าง
ท่ามกลางอากาศดวงดาวทั้งหลาย ในท้องฟ้าฉันใดก็ฉันนั้น.

คนทั้งหลายก็เปรียบเหมือนกับดวงดาว ; ส่วนบุคคลที่เป็นอภิชาติบุตรนั้น
ย่อมรุ่งเรืองเหมือนกับดวงจันทร์ ; เพราะฉะนั้นท่านจึงสรรเสริญไว้ในที่นี้ ในฐานะที่
เป็นบุตร ที่บัณฑิตพึงปรารถนา หรือจำปรารถนา นั้นเอง. เมื่อเราทั้งหลายมาระลึก
นึกได้ว่า แม้แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงแสดงไว้ว่า บิฑามารคา ภู ย่า ตา ยาย ทั้งหลาย
นั้น ต้องการลูกหลานชนิดนี้ ไม่ต้องการลูกหลานชนิดอื่นเลย ; แล้วเราจะทำอะไร
ในส่วนตัวเรากับบิฑามารคา ภู ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ๆ.

เราประชุมกันในวันเช่นวันนี้ ที่นี้หรือที่อื่นก็ตาม เพื่อทำกิจอันสำคัญอย่าง
หนึ่ง คือทำกิจทุกอย่างทุกชนิด ที่อุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว คือ ภู ย่า ตา ยาย
นั่นเอง ; นี้ก็ไม่ใช่อะไรอื่น คិតฺตุให้ตีเถิด. ภู ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้นแหละ
ฉลาดมาก ฉลาดกว่าเราจึงได้ตั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันนี้ไว้ ว่าถึงวันเช่นวันนี้แล้ว
คนทุกคนจะต้องช่วยกันระลึกนึกถึง ภู ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว.

ประเพณีที่ท่านตั้งไว้เอง ; แต่ว่าตั้งไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ลูกหลาน เพื่อ
ประโยชน์แก่ลูกหลานที่ยังอยู่ไปข้างหน้า ; เพราะว่ ภู ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนี้ ไม่
หวังจะเอาอะไรจากลูกหลานอีกแล้ว นอกจากว่าเป็นห่วง ว่าลูกหลานผู้อยู่ข้างหน้าจะ

กลับไปเป็นคนพาล คนเขลา, ประพฤติสิ่งที่เป็นความประพฤติเสื่อมเสียแก่ตัวเอง, จึงได้ตั้งขนบธรรมเนียมประเพณีไว้; ว่าถึงวันเช่นวันนี้แล้วให้ประชุมกัน ทำกิจอุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว.

การที่เรามาประชุมกัน ให้ท่าน รักษาศีล เป็นต้นนี้ แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้น ทำไปเป็นส่วนหนึ่งของความกตัญญูกตเวที ความเคารพรักใคร่นับถือ; แม้ว่าจะไม่มุ่งหวังเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ตายไปแล้วก็จริง; แต่กตัญญูเถิดว่าใครได้รับประโยชน์ได้มากกว่ากัน. การที่เราบำเพ็ญกุศลในวันนี้ อุทิศให้ บู่ ย่า ตา ยาย นั้น เราได้มากกว่า หรือ บู่ ย่า ตา ยาย ได้มากกว่า?

ลองพิจารณาดูโดยทุกทางเถิด จะเห็นได้ว่า คนที่ท่านนั้นแหละได้มากกว่า; เพราะท่านได้กล่าวไว้ว่า การทำบุญอุทิศกุศลให้แก่คนที่ล่วงลับไปแล้วนั้น โดยเฉพาะเจาะจงแล้ว จะได้แก่บุคคลผู้ตายไปแล้ว ไปเป็นปรตัตตูปชีวี คือไปเป็นบุคคลประเภทที่ต้องอาศัยเลี้ยงชีวิต ด้วยของที่บุคคลอื่นอุทิศให้.

ทีนี้ใคร ๆ ก็น่าจะคิดว่า บู่ ย่า ตา ยาย ของเรา คงไม่ตายไปเป็นผี เป็นเปรตชนิดนั้น คงจะตายไปเป็นมนุษย์ที่ดี เป็นเทวดา เป็นพรหม; เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว ธุระอะไร, ต้องการอะไรด้วยส่วนกุศลที่ตนอุทิศให้. และเขาไม่ได้เป็นปรตัตตูปชีวี คือไม่ต้องขอทานเขากิน ไม่ต้องอาศัยส่วนบุญที่ลูกหลานส่งไปให้, กลับจะมั่งมีร่ำรวยกว่าลูกหลานที่อยู่ข้างหลังเสียอีก; แล้วใครจะเป็นผู้ได้, อย่างจะได้มากที่สุด คนเหล่านั้นก็จะได้เพียงว่า ยินดีปรีดาปราโมทย์ ว่าลูกหลานทั้งหลายยังเป็นสัมมาทิฐิ ยังประพฤติดี ประพฤติชอบอยู่ แล้วก็อนุโมทนา ให้อุญให้พร ให้ศีลให้พร ให้ลูกหลานที่อยู่ข้างหลังเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ให้คิดดูอีกทีหนึ่งว่า ใครมันได้? มันก็ลูกหลานข้างหลังอีกนั่นเอง ได้ทั้งชั้น ทั้งล่อง แล้วจะเอาอย่างไรกันอีก; ถ้าหากว่าลูกหลานคนใดคิดอย่างละเมอเพ้อฝัน ทำไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ไม่มีคำอธิบายมาแล้ว, เหมะเอาเองว่าทำไปให้ บุษยา ตา ยาย ได้กินปลาแห้ง ได้กินกับกินแกง อย่างที่ตึงอกตึงใจทำมาอย่างนี้ มันก็น่าหัวเราะ. เพราะว่าผู้ที่ตายไปแล้ว ไม่มีอาหารอย่างนี้; แต่มีอาหารอย่างอื่น แล้วจะกินได้อย่างไร. แม้ส่งไปให้ต่อหน้าแท้ ๆ ก็ยังกินไม่ได้.

แต่ว่าทำไมท่านจึงสอนให้ทำอย่างนั้น? นี้หมายความว่า ท่านสอนไว้ฉลาดเกินไปกว่าที่คนเหล่านั้นจะรู้ได้; เพราะคนเหล่านั้นซึ่งเกี่ยวข้องกับ, เป็นคนซึ่งเกี่ยวข้องที่จะคิดนึกศึกษา จึงไม่รู้ว่า ทำไมเขาจึงสอนให้ทำอย่างนั้น, คือสอนให้บริจาคสิ่งต่าง ๆ เพื่อคนที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ว่าเขาหมายความว่าอย่างไร. เช่นว่าบริจาคเงิน แล้วเงินนี้จะไปถึงคนที่ตายแล้ว, บริจาคเสื้อผ้าอาหาร เสื้อผ้าอาหารก็จะไปถึงคนที่ตายไปแล้ว. อย่างนี้ยังโง่มาก; เพราะว่าแม้จะเอาเงินไปให้ได้ เอาเสื้อผ้าอาหารไปให้ได้ คนเหล่านั้นก็ไม่ใช้ไม่กิน เพราะเขามีอะไรอื่นที่ดีกว่านั้นกิน, มีอะไรอื่นที่ดีกว่านั้นใช้.

นี้หมายความว่าอย่างไรกัน? หมายความว่าสิ่งที่เราทำไปนี้ มิได้หมายความว่าอย่างนั้น, หมายความว่า เราเปลี่ยนสิ่งเหล่านี้ให้เป็นบุญเป็นกุศล, เปลี่ยนข้าวปลาอาหารสิ่งของต่าง ๆ ที่บริจาคลงไปในวันซึ่งหมดนั้น เป็นบุญเป็นกุศล แล้วอุทิศบุญกุศลนั้นแผ่ทั่วไปในที่ทั้งปวง. บุญกุศลนั้นแหละเป็นของสากล ใช้กินได้ ใช้นั่งห่มอาบได้ ในที่ทุกโลกทุกสถาน; ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไรที่ไหน ก็ล้วนแต่ต้องการบุญ. เราจึงมีหน้าที่ ที่จะต้องทำสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นบุญ : จะให้ท่านก็ต้องให้เป็นบุญ, จะรักษาศีลก็ต้องให้เป็นบุญ, จะฟังเทศน์ก็ต้องให้เป็นบุญ, หรือจะสวดมนต์ไหว้พระก็ต้องให้เป็นบุญ คือให้เป็นไปในทางที่ฉลาดเป็นบุญที่ถูกต้อง; ไม่ใช่เป็นบุญสำหรับเมา, แต่เป็นบุญสำหรับชะล้าง.

ที่ว่าเป็นบุญสำหรับเมานั้น มีไว้สำหรับคนโง่ คือคนที่ซึ่งศึกษาวิชา ซึ่งศึกษา
ไต่ถาม ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ทำไปตามเขาว่า; คนนี้หรือคนเหล่านี้ได้บุญชนิดที่
กินแล้วเมา : ทำบุญมากก็ยังเมามาก ยิ่งโง่มาก ยิ่งมีนเมามาก. แต่ถ้าเป็นคน
เฉลียวฉลาด คิดนึกศึกษาไต่ถามอยู่เสมอแล้ว ทำบุญก็ได้บุญชนิดที่ดี คือชนิดที่เป็นกุศล,
เป็นบุญที่จะล้างบาปได้จริงๆ. นี่เพราะการที่ได้ทำบุญดี ทำบุญเป็น ทำบุญถูกต้อง,
จะให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ สวดมนต์ ไหว้พระ และอย่างอื่นก็ล้วนแต่ถูกต้อง จึง
นำมาซึ่งประโยชน์โดยตรง เป็นประโยชน์ที่จะทำให้เกิดความไม่เห็นแก่ตัว, เห็นความ
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของสิ่งทั้งหลาย, มีความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย.

จะทำบุญอะไรลงไป ก็ทำให้มันแก้ความยึดมั่นถือมั่น, จะให้ทานก็เพื่อ
แก้ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งของที่ไม่อยากจะให้, จะรักษาศีลก็จะแก้ไขความยึดมั่นถือมั่น
ในเนื้อหนังร่างกาย ชีวิต ที่คอยแต่ห่วงแหน ที่สงวน, จะฟังเทศน์ก็เพื่อจะให้รู้เรื่องราว
ที่จะแก้ไขความยึดมั่นถือมั่น, จะสวดมนต์ไหว้พระก็คือจะให้สรรเสริญคุณของบุคคลผู้ไม่
ยึดมั่นถือมั่นนั้น สวดร้องท่องบ่นบทคำสอนที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น, อะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นไป
เพื่อกำจัดบาปกำจัดอกุศล กำจัดกิเลสกำจัดตัดมหาทั้งนั้น เหล่านี้เรียกว่าบุญจริง.

บุญชนิดที่เป็นกุศล คือฉลาด ทำบุคคลให้บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากกิเลส
และความทุกข์; เมื่อมีบุญกันอย่างนั้นแล้ว ก็จะอยู่เป็นสุขด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะลูกหลาน
หรือปู่ ย่า ตา ยาย. เพราะว่าบุญนี้เป็นสิ่งที่มีอำนาจเหลือหลาย แพร่หลายไปได้ในที่
ทุกแห่ง ใช้ได้ในที่ทุกแห่ง, คือว่ากำจัดทุกข์ได้ในที่ทุกแห่ง ไม่ว่าจะโลกนี้หรือโลกอื่น
หรือโลกไหนก็ตาม. เพราะฉะนั้นเมื่อเราระลึกถึงปู่ ย่า ตา ยายแล้ว เราต้องทำสิ่งที่อาจ
จะเป็นประโยชน์ แก่ปู่ย่าตายายเหล่านั้นจริงๆ คือทำสิ่งที่เรียกว่าบุญ; มีทางที่จะทำสิ่ง
ที่เรียกว่าบุญได้อย่างไรก็ทำทุกทาง นับตั้งแต่ ทาน ศีล การสวดรับฟัง มีการสวดมนต์
ภาวนาเป็นอาทิ.

การกระทำเหล่านั้นเป็นเครื่องให้เกิดบุญ. แต่ก็เกิดต่อเมื่อทำถูกเท่านั้น; จึงได้กล่าวตักเตือนกันอยู่เสมอ ๆ ทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ว่าท่านทั้งหลายจงอย่าได้ประมาทเลย, จงอย่าได้อวดดีเลย, จงได้ระมัดระวังให้มาก ในการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ นี้ ให้เป็นบุญได้จริงๆ; ตามที่เราลูกหลานมาให้ท่าน ด้วยข้าวด้วยปลา ด้วยวัตถุผลไม้ ของขาวของหวานเหล่านั้น ก็ด้วยหวังว่าจะเป็นบุญ.

บุญในลักษณะที่จะชำระชะล้างสิ่งสกปรกเศร้าหมอง จะเป็นได้อย่างไร ในเมื่อเราเอาข้าวเอาปลาเอาน้ำมาในวันนี้? มันจะเป็นได้ ก็ต่อเมื่อทำให้ถูกต้อง ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ สอนไว้ ที่ว่าเป็นการสืบอายุพระศาสนา. ข้อนี้ท่านได้ตักเตือนว่า เมื่อระลึกนึกถึงคนที่ล่วงลับไปแล้ว, อย่าได้มัวร้องไห้อยู่เลย, อย่าได้มัวโศกเศร้ารำพัน ร่ำไรระเหี่ยใจอยู่เลย; แต่จงทำสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้น กล่าวคือ ทำสิ่งซึ่งเป็นการเพิ่มกำลัง ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้สืบอายุพระศาสนา, แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วเถิด.

นี่เป็นความมุ่งหมายแห่งการกระทำที่ทำในวันนี้, หรือเป็นหลักเกณฑ์ของการกระทำ ที่เราจะต้องทำในวันนี้ ในเมื่อระลึกนึกถึงบุคคล ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยความรักใคร่ ด้วยความกตัญญูกตเวทีย่างใจจะขาดอยู่แล้ว. ถ้าใจก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จึงจะเป็นประโยชน์แก่คนเหล่านั้น ก็ได้แต่รำพันใจอยู่นั่นเอง; ถ้าฉลาดจะรู้จักทำ คือทำสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่คนเหล่านั้น และคนทุกคนได้.

การแสดงกตัญญูกตเวทิจำทำได้ โดยทำตามคำที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะไว้ คือการบำเพ็ญทานแต่ทักษิณียบุคคล โดยเฉพาะเจาะจง เจาะอย่างยิ่งก็คือพระภิกษุสงฆ์ ผู้สืบอายุพระศาสนา. การทำอย่างนี้ทำให้พระศาสนายังมีอยู่; เมื่อพระศาสนายังมีอยู่แล้ว

แล้วก็พระศาสนานั้นแหละเป็นเครื่องชำระล้าง, ชำระล้างกิเลสและความทุกข์ในโลก
ทุกโลกให้หมดสิ้นไป; เป็นความดีสูงสุดที่มีอยู่ ซึ่งเราควรที่จะทำ และพอที่จะอวดใคร ๆ
ได้ว่า นี่แหละคือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ และเป็นที่ยกออกพอใจของบุคคลผู้สว่างลับ
ไปแล้ว.

เมื่อบุคคลผู้สว่างลับไปแล้วต้องการบุญ ก็ยังสำเร็จประโยชน์ ด้วยการเปลี่ยน
ส่วนบุญนี้ ให้เป็นสิ่งที่เกื้อกูล หล่อเลี้ยงชีวิตต่อภาพ ของบรรดาชนเหล่านั้นไป; แม้
พวกที่ไปเกิดเป็นปรตัตตูปชีวิ คือเปรต หรือผี ที่ต้องอาศัยเลี้ยงชีวิตด้วยของที่บุคคลอื่น
ให้, หรือแม้ว่าจะต้องอาศัยของที่บุคคลได้ทุกประเภท ส่งให้เป็นผู้เป็นเปรตเป็นผีก็ตาม
ก็ยังสำเร็จประโยชน์อยู่นั่นเอง; เพราะฉะนั้น ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา จะตายไปเกิดเป็น
อะไรผลที่เราทำและอุทิศส่งไปให้ ก็ยังสำเร็จประโยชน์อยู่ดี.

เราอย่ามัวหลงว่าส่งข้าวส่งแกง สิ่งนั้นสิ่งนี้ไปให้ แล้วจะได้กินอีกต่อไป;
นั่นเป็นความคิดที่มกมาย และยังไม่สำเร็จประโยชน์ แล้วยังจะทำให้ตัวให้ถูกหัวเราะเยาะ.
แต่ถ้ารู้จักทำให้สำเร็จประโยชน์ คือทำให้เป็นบุญเป็นกุศลขึ้นมาจริง ๆ แล้ว มันก็มีค่าสูง
ขึ้นไป ยิ่งกว่าข้าวกว่าแกง กว่าลูกไม้ กว่าของหวาน, ก็จะกลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์
เกื้อกูลไปในที่ทุกหนทุกแห่ง เป็นประโยชน์แก่คนทุกคนและทุกโลก ทั้งนี้. นี่ดีกว่า
ให้ข้าวกินให้แกงกิน หรือให้ผ้าถุงผ้าห่มเป็นต้น; แต่กลายเป็นให้ทุกอย่าง และสำเร็จ
ประโยชน์ทุกอย่าง และบริสุทธ์บริบูรณ์สูงสุดทุกอย่าง. นี่คืออุบาย ที่ปู่ ย่า ตา ยาย
ที่ฉลาดกว่าพวกเราได้วางเอาไว้.

แต่ข้อที่ลูกหลานในสมัยนี้จะคิดว่า หรือเลวกว่าปู่ ย่า ตา ยาย นั้นแหละคิดดู
ให้ดี. ที่จะทำให้เราเข้าใจได้หรือไม่ได้ ในข้อที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้วางอุบายนี้ไว้อย่างไร,
และมีความมุ่งหมายอย่างไร, มีความหวังดีอย่างไร. ความฉลาดของบิดามารดา ปู่ ย่า

ตายยล่ำนนั้น มีมาก่อนถึงกับลูกหลานในยุคนั้นสมัยนั้นไม่รู้สึกร้าว; ไม่รู้สึกร้าวแต่ก็ยังมีทำไป ตามความต้องการของปู่ ย่า ตา ยาย อยู่นั่นเอง.

ปู่ ย่า ตา ยาย ที่หลับตาตายไปแล้ว รู้ว่าลูกหลานสมัยนั้นมันจะบ้ากันมาก มันจะคลั่งกันมาก มันจะเหลวไหลไปในเรื่องค้นหา เอิร์ตอรร้อย ทางกาย ตา หู ทางจมูก ทาง ลิ้น ทางกายกันมาก; จึงต้องมีอุบายที่ฉลาดแยบคาย ที่อย่าให้มีเรื่องนั้นกันง่าย ๆ ทั้งที่มันจะบ้ากันมาก ๆ ทั้งที่ยังจะหลงไหลกันในรูปแบบ เสียง กลิ่น รสกันอย่างไร ก็ยังต้องระลึกนึกถึงปู่ ย่า ตา ยาย ไว้, แล้วให้ทำสิ่งที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้วางไว้เป็นแบบแผน. เช่นว่า อย่าให้มันตกนรก อย่าให้มันทำสิ่งที่เสื่อมเสียถึงที่สุดเลย; ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ปู่ ย่า ตา ยาย วางไว้อย่างฉลาดนั้นแหละ ค้ำครองพวกเรา.

ถ้าเราจะไม่เป็นคนนอกคอกคณูญ ก็ต้องเป็นคนกคณูญ; แม้เราจะไม่ระลึกนึกถึงท่าน ก็ต้องระลึกนึกถึงท่าน, แม้เราไม่อยากจะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน คำสอนของบัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เราก็ยังต้องปฏิบัติ. นี่แหละคือความเฉลียวฉลาดของบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว ที่ได้วางขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นไว้ให้; แล้วลูกหลานได้ทำกันโดยสะดวก แล้วได้รับประโยชน์เป็นคนดี เป็นคนมีความสุข เป็นคนร่ำรวยด้วยบุญ กล่าวก็ว่าเป็นบุคคลที่มีทาน มีศีล มีศรัทธา มีการกระทำทุกอย่างที่เป็นไปเพื่อบุญเพื่อกุศล ไม่เป็นผู้ว่างเปล่าจากกุศลเลย.

บุญกุศลที่ได้ทำนั้นแหละ ได้บ่วงกัน ไม่ให้ลูกหลานตกต่ำ เกียตกันกิเลส และความทุกข์ของลูกหลานออกไปได้. ถ้าปล่อยไปตามลำพังลูกหลานสมัยนั้นแล้ว จะต้องตกนรกทั้งเป็น และตายแล้วยังจะต้องตกนรกมากไปกว่านั้นอีก; เพราะว่าโลกนี้ในสมัยนี้ ในเวลานี้ มีสิ่งที่ช่วยวนให้ลุ่มหลงมากเกินไป, ทำให้ลูกหลานตกอยู่ได้

อำนาจของกิเลสตัณหา มากเกินไป. แต่แล้วอะไรจะมากุ้มครอง ? ก็คือสติปัญญาของ บู้ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว นั้นแหละ เกิดเป็นเครื่องรางคุ้มครอง ; ทำให้มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี แม้จะเป็นเรื่องชู้เรื่องหลอกบ้างก็ยังมี, แม้จะเป็นเรื่องชั่วแจ้ง ให้เห็นเหตุผลตามที่เป็นจริงก็ยังดีมากขึ้นไปอีก.

รวมความแล้ว ก็ยังทำให้ลูกหลานตั้งอยู่ในคลองแห่งสัมมาปฏิบัติได้, ให้ลูกหลานยังคงเชื่อพระพุทธเจ้าอยู่, ยังเป็นผู้ที่เข้าใกล้พระรัตนตรัยอยู่, ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ ดังนี้. ลูกหลานนั้นจึงตั้งอยู่ในฐานะที่พ้นจากอบาย พ้นจากนรก พ้นจากความเสื่อมเสียทุกอย่าง. ลูกหลานนั้นอย่างน้อย ก็ตั้งอยู่ในฐานะเป็นอนุชาตบุตร คือ บุตรที่พอจะเสมอกับบิดามารดา ในการนั่งใกล้พระรัตนตรัย หรือในการมีศรัทธา มีศีล เป็นต้น.

เราจงพากันขอบคุณบิดามารดา บู้ ย่า ตา ยาย ในข้อนี้ก่อนข้ออื่น แล้วจึงค่อยระลึกนึกถึงข้ออื่น ; นี่แหละเป็นเครื่องชี้ว่า บู้ ย่า ตา ยาย นั้น ไม่เพียงแต่จะเกิดร่างกายเรามา แต่ได้เกิดจิตใจของเราด้วย ; และไม่เพียงแต่เกิดจิตใจของเรา ยังทำความคุ้มครองป้องกันให้ยี่ชยาวตลอดมา จนถึงปัจจุบันนี้อีกด้วย. ไม่ว่าท่านจะตายไปแล้วก็ร้อยปีก็พันปี, สติปัญญาของท่านก็ยังมากุ้มครองเราอยู่ได้ในบัดนี้ ; แล้วเราจะไม่กตัญญูทเวที่ต่อท่านอย่างไรกันเล่า.

ขอให้ลูกหลานทุกคนจงได้คิดดูให้ดีเถิดว่า การที่เราได้เสียสละ หรืออุทิศส่ำห เสียสละ มาทำบุญในวันนี้นั้น มันคุ้มกันนักหนา มันคุ้มกันยิ่งกว่าที่จะคุ้มกันเสียอีก. ขอให้กล้าเสียสละเวลาวันหนึ่งนี้ ทำในใจโดยละเอียด โดยแยบคายที่สุด นึกถึง บู้ ย่า ตา ยาย ให้มากที่สุด, นึกถึงเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันให้มากที่สุด ; แล้วพยายามจะทำให้ถูกต้อง ตามความประสงค์มุ่งหมายของวันที่ระลึกวันนี้ ด้วยกันจงทุกคนเถิด.

ท่านไม่ได้เกณฑ์ให้เราระลึกทุกวัน เพราะเราคงจะระลึกไม่ไหว หรือทำไม่ไหว; แต่ว่าปีหนึ่งมีอยู่ ๒ - ๓ วัน ก็ระลึกนึกให้มากเป็นพิเศษ ระลึกนึกถึงด้วยกันทุกคน เหมือนกันอย่างเดียวกัน คราวเดียวกันอย่างนี้ อย่างนี้เป็นการกระทำที่ดีอยู่, เป็นการกระทำที่เข้มแข็งล้ำสัน เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับลูกหลานต่อไปข้างหน้า, เป็นการถ่ายทอดมรดกที่ประเสริฐสุด คือถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี หรือธรรมจริยาต่างๆ ให้แก่ลูกหลานสืบไป ๆ อย่างไม่ให้สูญชาติสายได้. เราจงตั้งอกตั้งใจ ทำทุกวันทำบุญของเราในวันนี้ เป็นเช่นนี้กัน จงทุกๆ คนเถิด.

....

สิ่งที่ว่า “เป็นอย่างน้อยก็ *อนุชาตบุตร*” คือเสมอด้วย บู่ ยา ตา ยาย และถ้ามีโชคดีมากไปกว่านั้น ก็จะได้ “เป็น *อภิชาติบุตร*” คือดียิ่งไปกว่า บิฑามารดา บู่ ยา ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว นี่จะเป็นได้อย่างไร? ขอให้ลองคิดดู.

ขอให้คิดดูในข้อที่ว่า ในปัจจุบันนี้ ในโลกนี้นั้น มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยอะไรบางสิ่งบางอย่างที่ทั้งน่าสนใจ และที่ไม่น่าสนใจ; เราจึงควรเลือกเอาแต่ส่วนที่น่าสนใจ. ส่วนที่น่าสนใจในที่นี้ก็คือ ส่วนที่เกี่ยวกับเป็นเครื่องช่วยให้เราทำความพ้นทุกข์ให้แก่เราได้มากขึ้นกว่าเดิม; หมายถึงในขณะนี้ ในยุคนี้ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้เปิดเผย ได้แพร่หลายออกมา มากยิ่งกว่าในยุคก่อนบางยุค. ถ้าเราจะเทียบถึงยุคของ บู่ ยา ตา ยาย ในระยะใกล้ ๆ นี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่าในยุคปัจจุบันนี้ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นกว่าแต่กาลก่อน; แต่แล้วทำไมเราจึงไม่ถือเอาประโยชน์นั้นเล่า?

ข้อนี้มียุ่ว่า; ถ้าเราเป็นคนประมาท เราก็ไม่สนใจกับสิ่งที่ประเสริฐที่สุด เหล่านั้น กลายเป็นพวกลิงพวกไก่ไปเสียหมด, คือเป็นพวกลิงที่ได้แก้วแล้วก็ไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร, กลายเป็นไก่ที่ได้หัวแหวนแล้วก็ไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร; กลายเป็นลิงเป็นไก่ทั้งนั้นกันไปเสียหมด. การแพร่หลายของพระศาสนาก็ไม่สำเร็จประโยชน์; นี้จะไปโทษใคร ถ้าไม่โทษความประมาทของตัวเอง, ไม่โทษความหลง ความเขลา ความเป็นพาลของตัวเอง.

เราจะเห็นได้ในทันทีว่า สิ่งต่างๆ จะมีประโยชน์ขึ้นมาได้นั้น มันอยู่ที่เราเป็นผู้ไม่ประมาทต่างหาก; ถ้าเราเป็นผู้ประมาทเสียแล้ว สิ่งต่างๆ ก็จะไม่เป็นประโยชน์เลย; แม้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นยอดของรัตนะทั้งหลาย ก็จะไม่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ประมาทแล้ว. เราจะต้องเป็นผู้ไม่ประมาท สิ่งเหล่านั้นจึงค่อยๆ เข้ามาเป็นประโยชน์แก่พวกเรา. เราอย่าได้อวดดี เราอย่าได้คึกคิกเอาเองด้วยประมาทว่า : ว่าไม่มีอะไร มีเท่าที่เรารู้และเห็น เท่าที่เราอวดดีอยู่เป็นประจำวัน มีเพียงเท่านั้นไม่มีอะไรมากไปกว่าอื่น; ที่เห็นนั้นมันมีอะไรมากไปกว่านั้นมาก.

ส่วนที่เราอวดดีอยู่เป็นประจำนั้น ไม่มีอะไรเลย ใช้อะไรไม่ได้; มีแต่จะทำลายตัวเราเอง ให้เสื่อมเสียลงไปทุกทีเท่านั้น. ส่วนที่จะช่วยเราได้นั้น คือความไม่ประมาทอยู่ทุกวัน, ตามที่เราสำรวมระวังอยู่เป็นประจำนั้นแหละ จะเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ซึ่งจะช่วยให้เราเอาตัวรอดได้; เพราะฉะนั้นเราจะต้องคิดเสียใหม่ คิดเสียให้ถี่ๆ ว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่อย่างไร, เป็นประโยชน์ได้อย่างไร, เราได้รับแล้วถึงที่สุดหรือไม่. เราอย่าคิดนึกว่าไม่มีประโยชน์, หรือมีประโยชน์สำหรับคนอื่น ไม่มีประโยชน์สำหรับเรา, หรือว่าเราในบัดนี้ยังไม่ต้องการคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รอไว้เมื่อแก่เมื่อเฒ่าจึงจะต้องการธรรมะของพระพุทธเจ้า ดังนี้ เป็นต้น.

แท้ที่จริงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับคนทุก ๆ คน นับตั้งแต่เกิดมาทีเดียว. ถ้าจะกล่าวให้ถูกกว่านั้น ก็นับว่าเป็นประโยชน์ ตั้งแต่ก่อนเกิดมาเสียอีก; ที่ว่าเป็นประโยชน์ตั้งแต่ก่อนเกิดมานั้น หมายความว่าต้องมีบิดามารดาที่ดี เป็นสัมมาทิฐิ แล้วช่วยกันทำให้เกิดลูกออกมา ลูกจึงจะดีเพราะความที่บิดามารดาดี. นี้เรียกว่าธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เป็นประโยชน์ตั้งแต่ก่อนเราเกิด; เมื่อเราเกิดมาแล้ว เราจะต้องประพฤติปฏิบัติ อนุโลมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราจึงได้รับประโยชน์ เรื่อย ๆ มาตามลำดับจนกว่าจะถึงที่สุด.

นี่แปลว่าธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เป็นประโยชน์แก่เราทุกคน ตั้งแต่ก่อนเกิด ตั้งแต่กำลังเกิด และเกิดอยู่แล้ว จนกระทั่งตายไปจากโลกนี้ ก็ยังต้องการธรรมะของพระพุทธเจ้าอยู่นั่นเอง. คนที่ได้อย่างนี้ จะเป็นคนอย่างไร ขอให้ลองคิดดู ก็เป็นคนที่มีความเสมอต้นเสมอปลายอย่างนี้ จะมีค่ามีราคาสักเท่าไร; ขอให้ลองคิดดู.

การที่เป็นได้อย่างนี้ ก็เพราะอาศัยอำนาจของพระธรรมอย่างเดียว; เราทุกคนต้องอาศัยพระธรรม เช่นเดียวกับที่ ภู ย่า ตา ยาย ได้อาศัยพระธรรมมาแล้ว, ได้วางขนบธรรมเนียมประเพณีอันนี้ไว้ให้แก่เรา; เราจึงเป็นผู้ที่มีประโยชน์. ทุก ๆ คนเป็นผู้ที่มีประโยชน์, สิ่งต่าง ๆ เป็นไปในทำนองที่เป็นประโยชน์ เพราะอำนาจของพระธรรมอย่างเดียว. นี่แสดงให้เห็นว่าคนเราดีขึ้นทุกทีก็เพราะอำนาจของพระธรรม; เพราะฉะนั้นบุคคลใด เมื่อต้องการจะเป็นบุตรที่ดียิ่งไปกว่าบิดามารดา ก็ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกชั่วคนแล้ว จะต้องอาศัยพระธรรม, จะต้องสนใจในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, จะต้องพยายามทุกอย่างทุกทางที่จะให้พระธรรมนั้น มาเจริญงอกงามอยู่ในสันดานของตน : ปรากฏอยู่ที่ กาย วาจา ใจ มีอยู่ตลอดเวลา ทุกหนทุกแห่งให้จนได้ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นอภิชาติบุตรได้ สมกับความปรารถนา.

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าจะกล่าวโดยธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็ต้องการให้คนเรา เป็นอภิชาตบุตร คือให้ตียิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกที ทุกชั้น ทุกชั่วคน ; ธรรมชาติแท้ ๆ ก็ยัง ต้องการอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีทางหลีกเลี่ยง ที่ว่าบุคคลผู้ใด จะไม่ทำตนให้เป็น ประโยชน์แก่ตนเองและบุคคลอื่น ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้สมกับเป็นอภิชาตบุตร ดังที่กล่าว แล้วนั้น. ทั้งหมดนี้ไม่มีทางหลีกเลี่ยง ไม่มีข้อแก้ตัวที่ว่าเราไม่ควรจะทำตนให้เป็น อภิชาตบุตร ; คนช้เกียจเท่านั้นที่จะแก้ตัวว่า เรา^{นี้}ไม่อยากดีกว่าพ่อกว่าแม่, เราเอา พ่อเสมอพ่อเสมอแม่ แล้วก็ช้เกียจไม่ชวนชววย ; นี่เป็นข้อแก้ตัวของคนช้เกียจ.

แต่โดยที่แท้แล้ว คนเราอยากจะทำพิเศษ ไม่มีที่สิ้นสุดกันทั้งนั้น ; แต่พอ ถึงคราวที่จะต้องทำอะไรบ้าง พอเหนื่อยยากลำบากเข้าหน่อย ก็แก้ตัวเสียว่าไม่อยากดีแล้ว, เอาแต่พ่อเสมอกับบิดามารดา, หรือเอาแต่พ่อธรรมดาก็แล้วกัน. ^{นี้}เป็นคนหลอก ตัวเอง เล่นตลกกับตัวเอง เป็นคนล่อลวงตัวเองอยู่ทั้งนี้ จึงไม่มีทางที่จะกลายเป็นบุตรที่ดี เสมอบิดามารดาได้ หรือถึงกับตียิ่งไปกว่าบิดามารดาได้ ด้วยเหตุฉะนั้น.

หวังว่าคนทุกคนจะได้มีความซื่อตรงต่อตัวเองกันเสียก่อน เป็นผู้เคารพนับถือ ตัวเองกันเสียก่อน แล้วจึงจะซื่อตรงต่อบิดามารดา บู่ ย่า ตา ยาย หรือต่อธรรมะ ศาสนา ต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ; ถ้ายังเล่นตลกกับตัวเองอยู่เพียงใดแล้ว ก็ยังไม่มีตัวมีตน ที่เป็นเนื้อเป็นตัวซึ่งยังมีแต่กิเลส คือยังมีแต่ภุกตผิปีศาจ^{นี้} ที่กำลังเป็นเนื้อเป็นตัว ไม่มีเนื้อตัวที่เป็นคน เป็นมนุษย์แท้ ๆ. เพราะว่ากิเลสที่เป็นภุกตผิปีศาจ^{นี้} ทำให้เล่น ตลกกับตัวเอง ทำให้หลอกตัวเอง ทำให้โกหกตัวเอง ; ปากว่าอยากดี แต่ความจริง หาเป็นอย่างนั้นไม่. ทำอะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นไปเพื่อกิเลสตัณหาเหล่านั้นทั้งนั้น ; ไม่ได้ เอาดีเอาถูกเข้าว่าจริง ๆ ว่าได้ตามกิเลสตัณหาแล้วก็พอใจ. ^{นี้}เรียกว่าไม่มีเนื้อเป็นตัวของตัวเอง : เป็นผู้ที่ไม่ปราศจากตัวตนอันแท้จริง มีแต่ภุกตผิปีศาจ แล้วจะมีความมกตัญญูตเวที ต่อ บู่ ย่า ตา ยาย ได้อย่างไรกัน.

เพราะฉะนั้น จึงได้กล่าวว่า ข้อแรกที่สุด เราจะต้องเป็นคน^{ที่}ซื่อตรงต่อตัวเราเองเสียก่อน, คือมีตัวเราเองกันเสียก่อน. อย่ามีแต่ตัวของกิเลสตัณหา หรือของภุคตีปีศาจเหล่านั้นอยู่อย่างเดียว จงสลัดออกไปเสียก่อน. จงมีตัวของตัว ที่รักตัวที่สงวนตัว คือยึดถือเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ว่าอะไรดี อะไรถูก เอาจริงกันขึ้นมาให้ได้เสียก่อน ; แล้วจึงจะดำเนินต่อไปตามหลักที่ท่านวางไว้ว่า จะต้องทำอย่างไร. เมื่อเป็นอย่าง^{นี้}แหละ ตนจึงจะไต่ขึ้นมาได้ตามลำดับ มาถึงบุตรที่ดีเสมอบิดามารดา แล้วเป็นบุตรที่ดีไปกว่าบิดามารดาได้จริงๆ.

ควรที่คนทุกคนอย่าได้กระตาค อย่าได้ละอายเลย ในการตั้งใจว่า จะทำอะไร ๆ ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าที่บิดามารดาได้เคยทำมาแล้ว ; เพราะว่าข้อ^{นี้}มันต้องเป็นอย่าง^{นี้}, แม้โลกในสมัย^{นี้} ก็ยังต้องเป็นอย่าง^{นี้}, แม้ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว ก็ยังต้องการให้เป็นอย่าง^{นี้}. ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วไม่ได้โอ้อวดเรา ท่านรักเรา ท่านต้องการให้เราดีที่^{ที่สุด}ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่ต้องกลัวว่าเราจะดีกว่าท่าน ; เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ศีลให้พรว่าให้ลูกหลาน^{นี้}ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด ไม่ต้องกลัวว่าจะดีกว่าปู่ย่าตายายดอก. ลูกหลานควรจะยึดถือเอาความประสงค์มุ่งหมายของปู่ ย่า ตา ยาย เหล่า^{นี้}เป็นหลัก แล้วล้าคิดกล้านึก กล้ากระทำขนาดที่ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นไป ยิ่งกว่าปู่ย่าตายาย ; จะรุ่งเรืองกัน ในทางไหนพระพุทธเจ้าก็ได้กล่าวไว้ชัดแล้วว่า “ให้รุ่งเรืองในการถึงพระรัตนตรัย และสมบูรณ์อยู่ด้วยศรัทธาและศีล” เป็นต้น.

ขอให้เราเข้าถึงพระรัตนตรัย ให้ใกล้ชิดขึ้นไป ยิ่งกว่าบิดามารดา ; จะทำได้อย่างไรนั้น มันมีอยู่ว่า เรามีทางที่จะศึกษาประพฤติปฏิบัติ ให้มีความรู้ยิ่งกว่า ให้มีความเข้าใจกว่า ให้ปฏิบัติได้สะดวกกายกว่า จนกระทั่งเข้าถึงพระรัตนตรัย อย่างน้อยก็

เสมอกัน. ถ้าหากว่าบิฑามารดาของเรา ยังล้มลงและหลับตาตายไปแล้ว เราจะเข้าไปถึงพระรัตนตรัยนั้น ในฐานะให้ยิ่งไปกว่าบิฑามารดา; จะเป็นเครื่องเชิดชูบิฑามารดา, จะไม่ไปไหนเสีย จะติดกันทั้งแม่ทั้งลูก ทั้งพ่อทั้งลูกหลาน ทั้ง บู่ ยา ฑา ยาย. ผลสุดท้ายมันก็เป็นผู้ที่เจริญรุ่งเรือง ไปด้วยกันทั้งนั้น.

อย่าได้กระดากเลยว่าจะจะไปกว่าบิฑามารดา; แต่ข้อนี้มีใ้หมายความว่าความถึงชักชวนให้อวดดี เพียงแต่ชักชวนให้ไม่ประมาท และการทำอะไรให้สุดความสามารถสุดฝีมือของตนนั้น เป็นที่ประสงค์มุ่งหมายของบู่ ยา ฑา ยายตัว, ของพระพุทธรเจ้าตัว, ของคนทุก ๆ คนตัว, ของธรรมชาติตัว, และแม่ที่สุกแต่ของความนิยมในโลกในสมัยนี้ตัว.

คนทุกคนคงไม่ปฏิเสธที่ว่า ตนกำลังทำอะไร ๆ อยู่ ก็ทำตามความนิยมของคนส่วนมากเป็นข้อใหญ่ คือทำตามความนิยม ที่เขากันว่าดี ว่าสวย ว่ารวย ว่าวิเศษอย่างไร นั้นแหละเป็นข้อใหญ่; ทำสิ่งต่าง ๆ กันอย่างนั้นแหละเป็นข้อใหญ่. ถ้าใครว่าไม่ได้ทำอย่างนี้ คนนั้นพูดโกหกมาแล้ว; เพราะใคร ๆ ก็เห็นได้ชัดว่า ทำตามความนิยมที่เขานิยมกัน หรือที่เขาเกลี้ยกล่อมให้นิยม. เขาชักชวนกันให้นิยม ศึกษาอย่างไร, ที่ไหน, ก็อุทิศทรัพย์ยกลำบากหมดเปลืองไปศึกษาอย่างนั้นและที่นั่น. เขานิยมกันว่าประกอบอาชีพอย่างไร, เจริญรุ่งเรืองอย่างไรที่ไหน, ก็อุทิศทรัพย์ไปทำางานที่นั่น ประกอบอาชีพที่นั่น อย่างนั้น. นี้เรียกว่าทำกันไปตามความนิยมทั้งนั้น ไม่มีตัวของตัวเองแท้จริง.

แต่แล้วทำไมเราไม่ทำตามความนิยม ที่เป็นไปในทางที่เขานิยมกันจริงๆ ตามที่บัณฑิตนักปราชญ์ทั้งหลายเขานิยมกัน. อย่าได้ทำตามคนพาลคนเขลานิยมเลย; อย่าให้กิเลสตัณหาของตัวเองนิยม แต่ให้เป็น สติ ปัญญา ความสามารถ ของท่านผู้รู้ทั้งหลาย

นิยม, มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานนั้นแหละเขานิยมกัน. เป็นอันว่าเราจะต้องทำตาม
ธรรมเนียม หรือเรียกว่าธรรมเนียม.

คำว่า ‘ธรรมเนียม’ ก็คือ ธรรมเนียม; ธรรมเนียมก็คือนิยมตามธรรมะ.
นิยมตามธรรมะก็คือนิยมตามที่มีมันถูกต้องจริง ๆ, นิยมตามที่มีมันเป็นไปเพื่อประโยชน์ตน
ประโยชน์ท่านจริง ๆ; ไม่เป็นไปเพื่อกิเลสตัณหา หรือเล่นตลกกับใคร ๆ แต่อย่างใดเลย.
นี่เรียกว่าธรรมเนียม หรือธรรมเนียม.

เมื่อเรายึดถือความนิยมเป็นหลักแล้ว ก็ควรยึดธรรมะหรือธรรมเนียม โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า; พระพุทธเจ้าท่านมีธรรมเนียมอย่างไร เราก็ยึดถือ
ธรรมเนียมอย่างนั้นมาเป็นหลัก. พระพุทธเจ้าท่านมีธรรมเนียมสูงมาก; คือว่า
ท่านรู้ธรรมเนียม ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงก่อนว่าเป็นอย่างไรแล้วจึงประพฤติกกระทำ ให้
ถูกต้องตามธรรมเนียมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.

สิ่งทั้งหลายมีธรรมเนียมอย่างไร? สิ่งทั้งหลายมีธรรมเนียม คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นอนัตตา; ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นี้เรียกว่าธรรมเนียมบ้าง, เรียกว่า
ธรรมเนียมบ้าง, ความหมายก็เป็นอย่างเดียวกันทั้งนั้น เพราะว่า เป็นสิ่งที่ เป็นไปเอง
หรือเป็นอยู่เองตามธรรมตามธรรมดา. นี้เรียกว่าธรรมเนียมของธรรมดา คือไม่เที่ยง
เป็นอนัตตา.

เรารู้ธรรมเนียมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงแล้ว เราก็ประพฤติกให้ถูกต้องตาม
ธรรมเนียมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง; และเมื่อธรรมเนียมมีว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรจะ
ยึดมั่นถือมั่น เราก็ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น; เราก็จะไม่มี ความทุกข์เพราะสิ่งทั้งปวง

นี้ก็เรียกว่าประพตติถูกตามธรรมเนียม. ธรรมเนียมทั้งหลายล้วนแต่เป็นไปเพื่อไม่เห็นแก่ตัว, เพื่อไม่เห็นแก่ยศมั่นถือมั่นงมงม.

ขอให้ลองคิดดูเถอะว่า ขนบธรรมเนียมที่ไหนบ้าง ที่สอนให้เห็นแก่ตัว ที่สอนให้ยึดมั่นถือมั่นว่าเรา – ของเราไปเลยตะพึด. ขนบธรรมเนียมที่ดีแล้วย่อมสอนให้คลายความเห็นแก่ตัว; ความยึดมั่นถือมั่นนั้นจะต้อง คลายออก ว่างออกเสมอ จึงจะเป็นธรรมเนียมที่ดี.

นี่แหละเราจะเห็นได้ว่า ถ้าเราจะนิยมธรรมเนียมที่ดี เราจะต้องศึกษาสิ่งที่ เป็นธรรมเนียมประเพณี, คือตามธรรมเนียมที่ให้คลายความเห็นแก่ตัว และความยึดมั่นถือมั่น. เราจะต้องปฏิบัติอย่างนี้ แล้วจะต้องได้รับผล ของการปฏิบัติ ที่เป็นความไม่เห็นแก่ตัว, เป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละ; เราจึงเจริญ, โลกนี้จึงจะเจริญ. ถ้าผิดจากนี้แล้วก็ เป็นธรรมเนียมของภูตผีปีศาจ คือต่างคนต่างเห็นแก่ตัว, ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว, เอาได้ของตัวเข้าว่า เอาดีของตัวเข้าว่า. ในที่สุดจะเป็นอย่างไร? โลกนี้ก็ต้องถึงซึ่งความเสื่อม และความวินาศไปในที่สุด; เพราะทุกคนชอบอย่างนั้น.

แต่ว่า ถ้าทุกคนมาระลึกรู้ถึง ความดี ความจริง ความงาม ความถูกต้อง ความยุติธรรมเป็นต้นแล้ว รู้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่านแล้ว ประกอบแต่สิ่งนั้น โลกนี้ก็จะเจริญ; นี้เรียกว่าธรรมเนียมที่ดีย่อมนำโลกไปสู่ความเจริญ. ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรมเนียมที่ดี ก็จะต้องไม่มีความทุกข์กังวล.

ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราตั้งอยู่ในธรรมเนียมที่ดี โดยทำตามธรรมเนียมของพระพุทธเจ้ามาแล้ว; เราก็เป็นลูกหลานก็จำเป็นที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียม

ที่ตัวอย่างเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ธรรมเนียมซึ่งมีอยู่สำหรับวันเช่นวันนี้ ;
 ว่าจะต้องเป็นบุตรหลานที่ดี และอย่างน้อยก็ต้องเป็นบุตรหลานที่ดีเสมอกันกับ
 บิดามารดา และถ้ายิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็เป็นบุตรหลานที่ดียิ่งขึ้นไปกว่าบิดามารดา
 บู่ ย่า ตา ยาย ของตน.

เกิดมาที่หนึ่งลองคิดดูที่ว่า อะไรจะดีไปกว่านี้ ? ขอให้ทุกคนที่นั่งอยู่ ณ ที่นี้
 ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ลองคิดดูว่า จะมีอะไรที่ดีไปกว่านี้. คือจะมีอะไรดีไปกว่าข้อที่ว่า
 เราจะสามารถทำอะไรให้ดี ให้รุ่งเรืองยิ่งไปกว่าบู่ ย่า ตา ยายของเรา ; เพราะฉะนั้นแหละ
 เราจะต้องยึดมั่นในอุดมคติอันนี้ และถือเป็นหลักในการที่ว่าอย่าล้มเหลว, ในการที่ว่า
 อย่าได้ประมาท อย่าได้ผิดพลาดเลย ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการปฏิบัติก็ดี อย่าได้
 ผิดพลาดเลย. ให้เราได้ประสบความสำเร็จในการก้าวหน้า มีจิตใจสูง มีการประพฤติดี
 มีความเจริญตามธรรมเนียมที่ดี ยิ่งไปกว่าบิดามารดา ก็จะเป็นที่ภาคภูมิใจว่า เป็นสิ่งสูงสุด
 ที่มนุษย์เราควรจะได้อย่างหนึ่งจริง ๆ ; เพราะมันไม่มีอะไรดีไปกว่านี้จริง ๆ, ะ ะ ะ
 ตัวของเรามีหูอยู่แต่เพียงเท่านั้น จะเป็นหญิงก็ดี จะเป็นชายก็ดี สามารถทำได้ด้วยกันทั้งนั้น.

.....

ความเข้าใจผิดอีกอย่างหนึ่งก็คือมักคิดกันเสียว่า ผู้หญิงทำอะไรมากไม่ได้ไป
 กว่าผู้ชาย ; แต่พระพุทธเจ้าท่านยังไม่ได้ตรัสอย่างนั้นเลย. ในเรื่องการทำความดีนั้น,
 ท่านไม่ได้แบ่งเป็นผู้หญิงเป็นชาย, ไม่มีการพูดถึงความเป็นผู้หญิงเป็นผู้ชาย ; เพราะว่า
 สิ่งที่เราเรียกว่าความดีนั้นไม่มีตัวผู้ตัวเมีย, ความดีมิได้มีหญิงมีชาย. ความดีนั้นเป็นของดี
 อย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีเพศเป็นผู้หญิงเป็นชาย ; เพราะฉะนั้นจะต้องทำได้ทั้งหญิงทั้งชาย
 ดังที่ **พระพุทธเจ้าท่านมีหลักไว้ว่าการบรรลุมรรค ผล นิพพานนั้น ไม่จำกัดว่าหญิง
 ว่าชาย** ดังนี้เป็นต้น.

การที่บุคคลคิดเสียว่า ผู้หญิงไม่สามารถจะทำอะไรให้ดีได้เท่าผู้ชายนั้น เป็นความคิดที่ตัดทอน, เป็นความคิดที่ทำให้ไม่ก้าวหน้า, เป็นความคิดที่ทำให้ผู้หญิงไม่รับการศึกษาให้เพียงพอ; แล้วก็เกิดความยากลำบากยุ่งยากกันขึ้นทุกฝ่าย, ฝ่ายชายไม่สามารถจะตีไปได้ตามลำพังในเมื่อฝ่ายหญิงไม่ตีได้ด้วย. ค่ายเหตุฉะนั้นแหละพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า *น หิ สพฺเพสุ จานesu, ปุริโส โหติ ปณฺทิตो - ไม่ใช่ว่าบุรุษจะเป็นบัณฑิตไปฝ่ายเดียวในที่ทุกฐานะก็หาไม่, อิตถิ ปณฺทิตา โหติ ตตฺถ ตตฺถ วิจฺจขณา - แม้สตรีก็เป็นบัณฑิตได้เหมือนกัน ถ้ามีสติปัญญา ฉลาด พิจารณา อยู่ในกรณีนั้นๆ.*

นี่เป็นการแสดงว่า ความเข้าใจที่ถูกตอ่งนั้น จะต้องเป็นว่าคนทุกคน ไม่ว่าหญิงไม่ว่าชาย; จะต้องทำสิ่งที่ดีที่งาม ที่ถูกตอ่ง บริสุทธิ์ยุติธรรม เหมือนกันหมด จึงจะเป็นสิ่งที่นำความสุขความเจริญ, มาสู่โลกนี้โดยส่วนรวมได้. เพราะฉะนั้นแหละบุตรหญิงบุตรชาย จึงควรจะได้รับการศึกษาพอสมควรแก่ฐานะเสมอกัน, ตั้งอยู่ในฐานะเป็นบุตรที่เชื่อฟังบิดามารดาแล้ว; ในที่สุดก็จะเป็นบุตรที่อย่างน้อยก็เสมอกันกับบิดามารดา และนับวันแต่ที่จะเป็นบุตรที่ดียิ่งไปกว่าบิดามารดาได้ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่ถูกตอ่งตั้งที่กล่าวมานี้.

เมื่อลูกหลานเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปกว่าบิดามารดาทุกชั้นทุกลำดับแล้ว โลกนี้จะเป็นอย่างไร? ไม่ต้องคิดให้มากก็กล่าวได้อย่างกำปั้นทุบดิน ว่า โลกนี้จะต้องตีไปจนถึงที่สุดแน่ๆ. ขอแต่จะให้ลูกหลานทุกๆ คนเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองขึ้นไป ตามลำดับทุกชั้นๆ คือทุกชั่วคนเถิด; มนุษย์เราก็จะก้าวขึ้นไปถึงยอดสุดของความดีได้เป็นแน่แท้. ขอแต่อย่างเดียวว่า อย่าให้มันย้อนกลับหลัง อย่างน้อยที่สุดก็ให้หยุดอยู่ที่ ยังกติว่า. ย่อย้อนกลับหลัง คืออย่าให้เลวลงไปกว่าบิดามารดา, อย่าให้มีความรู้สึกนึกคิดที่ต่ำลงไปกว่าบิดามารดา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือข้อที่เห็นประโยชน์แก่ความสุขทางเนื้อทางหนัง, เห็นแก่ความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย; นั่นแหละถ้าเกิดมากไปกว่าบิดามารดาแล้ว จะต้องเลวลงไปกว่าบิดามารดาโดยไม่ต้องสงสัยเลย.

เราควรจะต้องคิดนึกกันดูบ้างว่า บิฑามารดาได้รักษาระดับในข้อนี้ไว้ในลักษณะอย่างไร; อย่างน้อยเราก็ควรจะรักษาไว้ได้ในลักษณะอย่างนั้น. ถ้าลูกหลานมาตกเป็นบ่าวเป็นทาส ของภูกฤษีปีศาจ คือวัตถุนิยมอย่างนี้ มากไปแล้ว มันก็เป็นเรื่องถอยหลังเข้าคลอง; ลูกหลานจะต้องมีจิตใจต่ำกว่าบิฑามารดา เห็นแก่เรื่องสนุกสนานเปลือกเปลีน ไม่เป็นที่ตั้งของประโยชน์ ยิ่งกว่าเป็นที่ตั้งของประโยชน์, แล้วก็ยังถอยหลังเป็นอวชาตบุตร เป็นบุตรที่ต่ำกว่าบิฑามารดา และเป็น *กุลพนฺธโน*, คือเป็นผู้ล้างผลาญตระกูลให้วอดวายไป อันเป็นสิ่งที่บิฑามารดาทั้งหลายไม่ได้ต้องการเลยตั้งนั้น.

....

^{๕๗} เป็นความคิด, ^{๕๘} เป็นสิ่งที่ต้องคิด, ^{๕๙} เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาหรือ, เพื่อลูกหลานทั้งหลายจะได้ช่วยกันทำสิ่งที่บิฑามารดา บู้ ย่า ตา ยายต้องการ. บู้ ย่า ตา ยายไม่ต้องการให้ต่ำกว่า บู้ ย่า ตา ยาย, บู้ ย่า ตา ยาย ต้องการให้ลูกหลานเจริญรุ่งเรืองกว่า บู้ ย่า ตา ยาย; ลูกหลานจึงจะต้องระมัดระวังว่า อย่างไม่มันเป็นความที่แท้เจริญที่แท้จริงๆ, อย่างไม่มันเป็นความเจริญหลอกๆ, และอย่างไม่มันเป็นความเจริญที่หลอกหลวง. ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก คือจับใส่ลงไปในนรกโดยไม่รู้สีกตัว; ซึ่งไม่เคยมี บู้ ย่า ตา ยายที่ทำอะไร อย่างน่าเวทนาสงสาร เหมือนลูกหลานสมัยนี้.

ลูกหลานสมัยนี้ทำอะไรได้แปลกๆ ดังที่เห็นกันอยู่ ดังที่ปรากฏกันอยู่ทั่วไป ดังที่เสนออยู่เป็นข่าวทั่วๆ โลกว่าลูกหลานสมัยนี้ทำอะไรอย่างน่าบัดสี อย่างน่าสมเพชเวทนา อย่างน่าชยะแขงมากขึ้นอยู่ทุกแห่งทุกมุม; แล้วลูกหลานจะเจริญกว่า บู้ ย่า ตา ยายได้อย่างไรกัน? แต่เมื่อพวกนั้นไม่เป็นพุทธบริษัท ก็ยกไว้ให้เขาเถิด อย่าเอามาเป็นอารมณ์เลย. ควรจะเอาเป็นอารมณ์อยู่แต่ของพวกเราที่เป็นพุทธบริษัท ว่าเราที่

เป็นลูกเป็นหลานของบิดามารดาผู้เป็นพุทธบริษัทนั้นจะต้องดำรงตนไว้อย่างไร; อุทิศให้
 สะกตอกสะกตใจ อุทิศให้ดอกกลั่นอกทน อุทิศให้เสียสละ แม้จะเหนื่อยยากลำบากน้ำตาไหล
 ก็จะต้องทนได้ ทนไว้เพื่อจะรักษาคุณงามความดีอันนี้ไว้ ให้ยังเป็นของที่มีความดี ความ
 งาม นำเอาการบูชาอยู่เสมอ.

ท่านสอนให้เอาตัวอย่างเกลือ ที่รักษาความเค็มของมันให้คงเส้นคงวา;
 ซึ้นชื่อว่าเกลือแล้ว เม็ดไหนก็ตาม ย่อมเค็มทั้งนั้น : เม็ดเล็กก็เค็ม เม็ดใหญ่ก็เค็ม
 เม็ดสีดำนี่ก็เค็ม เม็ดสีขาวก็เค็ม เม็ดสีเหลืองก็เค็ม ไม่ว่าเม็ดชนิดไหน; ซึ้นชื่อว่า
 เกลือแล้วก็ย่อมจะเค็มไปทั้งนั้น.

ที่นี้พุทธบริษัทก็เหมือนกัน ถ้าเป็นพุทธบริษัทแล้ว จะเป็นเด็กผู้ใหญ่ เป็น
 หญิง เป็นชาย เป็นอย่างไร ก็ตาม จะต้องมีส่วนที่เป็นเครื่องหมายของความเป็นพุทธบริษัท
 กล่าวคือ ความสะอาด สว่าง สงบเย็น ตามมากตามน้อย ตามสมควรแก่อายุและวัย
 เป็นผู้ที่เหมาะสมจะดำรงคุณธรรมอันนี้ไว้ให้ยังคงเส้นคงวา ว่าซึ้นชื่อว่า
 เป็นพุทธบริษัทแล้ว ต้องดีจริงๆ, ต้องมีคุณธรรมสมกับที่มีความเป็นพุทธบริษัท คือเป็นผู้
 ชุณฺณ ชุณฺณ ชุณฺณ.

ที่ว่า ผู้รู้ คือรู้จริง, รู้ในทางที่ถูก รู้ในทางที่ควรรู้, อย่าไปรู้ในเรื่องที่
 ไม่ควรจะรู้ ไม่ต้องรู้. ผู้ตื่น ก็คือว่า ตื่นตื่นจริงๆ, สัมมตาจริงๆ อย่าหลับตา
 หรือว่าอย่าหลับทั้งสัมมตา; ต้องเป็นเรื่องที่สัมมตา และเห็น ๆ จริงเหมือนกับบุคคลที่ตื่น
 จริง ๆ ไม่ใช่ละเมอ ๆ. ถ้าไม่ตื่นจริง เป็นผู้ละเมอแล้ว ก็จะต้องตกไปสู่ความยั่ววน
 ของสิ่งซึ่งเป็นอกุศลเป็นบาป ของสิ่งชั่วช้าลามกโดยไม่ต้องสงสัย, เพราะฉะนั้น จงรีบ
 ตื่นจริงๆ อย่ามัวละเมออยู่เลย รีบตื่นออกมาอย่างเต็มหูเต็มตา. อย่าเป็นอย่างครึ่งหลับ
 ครึ่งตื่นเป็นผู้ตื่นจริงๆ แล้วก็จะได้ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัท.

ข้อที่ว่าเป็น **ผู้เบิกบาน** นั้น หมายความว่า เมื่อรู้ เมื่อตื่น แล้วก็ต้องเบิกบาน เหมือนกับดอกไม้ มีดอกบัวเป็นต้น ; เมื่อเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับแล้วก็ต้องเบิกบาน การที่ไม่เบิกบานนั้น หมายความว่าตายเสียกลางคัน ยังไม่ทันจะถึงที่สุด ; แต่ถ้าอยู่ มาจนถึงที่สุดแล้วก็ควรจะต้องเบิกบาน.

คำว่า **เบิกบาน** ในที่นี้ เป็นชื่อของความสะอาด สว่าง สงบ : ต้องเบิกบาน เป็นความสะอาด. ต้องเบิกบานเป็นความสว่าง, ต้องเบิกบานเป็นความสงบจริงๆ, จึงจะชื่อว่าเป็นผู้เบิกบานจริง ; เพราะว่าเมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว มันไม่ทุกข์. ความเบิกบานหมายความว่า ไม่เป็นทุกข์ ; ถ้ายังทุกข์แล้ว เราร้อน รุมร้อน ไม่ชื่อว่าเป็นผู้เบิกบาน มันยิ่งกว่าจะหุบ กว่าที่จะเหี่ยว กว่าที่จะแห้ง. ถ้าเบิกบานต้องหมายถึงสดชื่น แจ่มใส, เบิกบานเต็มที่ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความร้อน. เราจะต้องทำให้สมกับที่เป็น **พุทธบริษัท** ในข้อนี้ คือ **ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน** ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสูงสมชื่อ เหมือนกับเกลือ ; และเราก็จะได้ชื่อว่าเป็นอภิชาตบุตร, เป็นอนุชาตบุตรเป็นอย่างดี โดยไม่ต้องสงสัยเลย.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคนจะได้ระลึกรู้ถึงข้อนี้ให้มาก ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวันนี้ เป็นวันที่เราเสียสละมาเพื่อปู่ ย่า ตา ยาย คืออะไร ก็จะทำเพื่อปู่ ย่า ตา ยาย. ความคิดความนึกทั้งหมดในวันนี้ก็ต้องระลึกรู้ถึงปู่ ย่า ตา ยาย โดยระลึกว่า ทั้งเนื้อ ทั้งตัวของเราทั้งหมดนี้ ได้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย, การที่เสียสละเวลาสักวันหนึ่ง เรียวแรง สักวันหนึ่ง มาทำเพื่อปู่ ย่า ตา ยายนี้ เป็นของถูกต้องอย่างยิ่ง ของควรอย่างยิ่ง, เป็นสิ่งที่ ได้ดีที่สุดแล้ว ที่ได้ทำอย่างนี้ในวันนี้.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้ระลึกนึกถึงกันในวันนี้ และตลอดวันตลอดคืนนี้, แล้วตั้งจิตอธิษฐานแน่วแน่ต่อไปในอนาคต ว่า อนาคตนั้นจะต้องดีแก่อดีตตั้งแต่วันนี้ไป. เราจะต้องพยายามทำสิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้นให้มากขึ้น ในการจะเจริญก้าวหน้าล้ำไปกว่ายุคของ บู่ ย่า ตา ยาย ทั้งในทางการศึกษาก็ดี การปฏิบัติก็ดี และอื่นๆ ก็ดี; เราจะมาพลิกแพลงกันให้แจ่มแจ้งชัดเจน ว่ามีอะไรบ้าง ก็อย่างๆ, แล้วจะทำมันอย่างไรๆ จึงจะก้าวหน้าเป็นไป ยิ่งกว่าการที่ บู่ ย่า ตา ยาย ท่านเคยทำได้.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการเข้าถึงพระรัตนตรัยนั้น เราจะต้องศึกษาให้สมชั้น สมยุค สมภูมิ สมสมัยของเรา; *ไม่เข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างนกแก้วนกขุนทอง เพียงแต่ว่า พุทธิ สรรณี คจฺฉามิ.* เราจะต้องทำให้เหมือนจิตใจของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ให้ได้; นั่นแหละคือ องค์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. ทั่วความสะอาด สว่าง สงบ นั่นแหละ คือองค์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ถ้ามีน้อยก็เป็นองค์น้อย, มีใหญ่ก็เป็นองค์ใหญ่, ถ้ามีใหญ่ถึงที่สุด ก็เป็นองค์ที่ใหญ่ถึงที่สุด.

เราต้องทำองค์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่จริงที่ตรงนั้นให้มาอยู่ในใจเรา เราจึงจะได้ชื่อว่าเป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา คือผู้เข้าใกล้ หรือผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้อย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่า บู่ ย่า ตา ยาย หรืออย่างน้อยก็เสมอกันกับ บู่ ย่า ตา ยาย. เด็กๆ ที่ฉลาดอาจจะถามว่า ถ้าเราก็เข้าถึงพระรัตนตรัย ถ้า บู่ ย่า ตา ยาย ก็เข้าถึงพระรัตนตรัยเสมอกันหมด. เราจะดีกว่า บู่ ย่า ตา ยาย ได้อย่างไร? ข้อนี้ยังมีทางจะคิดว่า ถ้าต่างคนต่างเข้าถึงได้เหมือนกันแล้ว เราก็ยังจะดีกว่า บู่ ย่า ตา ยาย ตรงที่เข้าได้ง่ายกว่า เร็วกว่า เรามีความฉลาดกว่า เรามีการศึกษาว่องไวกว่า. เราจะเข้าถึงพระรัตนตรัยให้เร็วกว่า บู่ ย่า ตา ยาย ให้ง่ายกว่า บู่ ย่า ตา ยาย, นี้ก็ยังเป็นการให้เราดีกว่า บู่ ย่า ตา ยาย ในแง่ใดแง่หนึ่ง ในปริยายใดปริยายหนึ่งอยู่ นั่นเอง.

ขอย้ำได้ประมาทเลย ลูกหลานทุกคน ยังมีทางที่จะดีกว่า บู่ ย่า ตา ยาย บ้าง ในข้อนี้; จนกระทั่งว่าลูกหลานต่อไปข้างหน้า จะมีความสามารถในการศึกษาปฏิบัติ และเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ในชั่วพริบตาเดียว ก็ยังจะได้, ก็ยังเรียกว่าดีหรือเก่งกว่า บู่ ย่า ตา ยาย อยู่นั่นเอง. จึงหวังว่าไม่ควรจะท้อใจ; ท่านทั้งหลาย ควรจะคิดนึก ในทางที่จะทำอะไร ให้ก้าวหน้ายิ่งไปกว่า บู่ ย่า ตา ยาย. ถ้า บู่ ย่า ตา ยาย เข้าถึงพระรัตนตรัย หรือ บรรลุ มรรค ผล ได้ต่อแก่ต่อเฒ่า; ลูกหลานก็จะเข้าถึงได้ตั้งแต่วัยหนุ่มยังสาว. ถ้าเก่งกว่านั้นก็จะเข้าถึงได้ตั้งแต่วัยเป็นเด็ก ตั้งนี้.

ข้อความในพระคัมภีร์ก็ยังมีอยู่ว่า แม่เด็กประพาศถูกต้องตามอุปนิสัย จิตใจอันแท้จริง ตามบารมีธรรมที่เคยอบรมมา ก็ยังลุ่มรรค ผล นิพพานได้; ยังมีหวังอยู่มากถึงเพียงนี้ จึงเห็นได้ชัดว่า ข้อที่กล่าวว่า เราจะต้องทำอะไรให้ดีไปกว่าบิดามารดา บู่ ย่า ตา ยาย นั้น เราจะทำได้เสมอไป.

ทำไมไม่คิดเปรียบเทียบดูว่า เด็ก ๆ นั้นรู้จักแต่งเนื้อแต่งตัวให้สวยกว่า บู่ ย่า ตา ยาย รู้จักเล่าเรียนหนังสือได้เร็ว มีอายุน้อยกว่าบู่ ย่า ตา ยาย ก็รู้อะไรมาก. แต่ที่ที่จะดีจริง ๆ ในการเข้าถึงพระรัตนตรัย ทำไมจึงไม่เร็วและไม่ว่องไวอย่างนั้นเล่า? ทำไมจะต้องเอาสิ่งนั้นมาเป็นอุปสรรคของสิ่งนี้? ทำไมไม่อยากดีกว่า บู่ ย่า ตา ยาย? ทำไมไม่เลือกเอาในสิ่งที่ดีกว่า สูงกว่าประเสริฐกว่าโดยเร็ว ด้วยเล่า?

นี่แหละเป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นอยู่ในตัวว่า ทางที่จะทำได้ก็มีอยู่; แต่บุคคลนั้นไม่สมควรจะทำ ด้วยเหตุที่มีความหลงใหลที่จะไปในทางอื่น ไม่มาทำในทางที่จะเป็นที่พึ่งแก่ตัวได้ แต่ไปทำในทางที่จะทำให้ตัวเองเดือดร้อนมากขึ้นนั่นเอง; แล้วจะดีไปกว่าบู่ย่าตายายได้อย่างไร. บู่ย่าตายายก็ได้แต่จะลุ่มหัวสงสารลูกหลานสมัยนี้ ว่าดีแต่จะวิ่งไปหาความทุกข์ ไม่รู้จักทำตัวให้ออกมาจากความทุกข์; เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ยังมี

ไม่เป็นที่ถูกต้องถูกใจบู๊ย่าตายาย ทำให้บู๊ย่าตายายนอนตาไม่ค่อยหลับ ทั้งที่ยังสงสารเวทนา อยู่บ้าง ทั้งที่เป็นห่วงอาลัยอาวรณ์ ว่าจะพากันกระโจนลงไปใบบายกันทั้งหมดๆ บ้าง เพราะความที่ไม่ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของบู๊ ย่า ตา ยาย และพระพุทธเจ้า เป็นตนเอง.

เราควรจะได้ระลึกนึกถึงเสมอ ว่าบู๊ ย่า ตา ยายนั้นเป็นอาจารย์คนแรก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปุพฺพพหุริยาติ วุจฺจเร - บิฑามารดาเป็นอาจารย์คนแรก, สอนอะไรๆ ก่อนใครอื่นหมด สอนก่อนแต่ครูบาอาจารย์ทั้งหมด. เราทำอะไรควรจะทำให้ดีกว่าครูบาอาจารย์, และเราต้องทำให้ดีกว่าครูบาอาจารย์ จึงจะเรียกว่าสมกัน. เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่าเราไม่ต้องคิดนึกเอง เราเรียนมาจากท่าน; เราเรียนมาจากใคร เราก็ได้เปรียบคนนั้นแล้ว เพราะเราไม่ต้องคิดนึกเอา.

เมื่อเรามีความรู้เท่าเขาแล้ว เราก็ต้องทำอะไรให้มากกว่าเขาได้ จึงจะเรียกว่าตีเสมอเขา. ถ้ามีความรู้ความสามารถหรืออะไรเท่ากัน เราก็ต้องเลวกว่าเขา เพราะเราได้รับมาจากเขาง่ายๆ ตรงๆ; ส่วนเขาต้องคิด ต้องนึก ต้องศึกษามาก.

ถ้าเราเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้า ก็ยิ่งเห็นทางให้เรายกตน รื้อถอนตน ขึ้นได้โดยเร็วยิ่งกว่านั้นอีก; คือเราได้เปรียบพระพุทธเจ้า เพราะเราไม่ต้องทำความเพียรที่จะรู้. พระพุทธเจ้ารู้อะไรมา เราก็เรียนเอาๆ; เพราะฉะนั้นเราควรมีทางที่จะทำอะไรให้ได้เท่าพระพุทธเจ้าหรือเหมือนพระพุทธเจ้า หรือตามที่พระพุทธเจ้าท่านต้องการ. แต่ที่เราเหลวไหลเสียเอง ไม่มีกำลังใจเพียงพอ; เราสมัครเป็นคนที่ใช้ไม่ได้เสียเอง, สมัครเป็นคนที่จะต่ำกว่า, สมัครเป็นคนที่จะด้อยกว่า, สมัครเป็นคนที่จะเดินตามหลังอยู่เรื่อยไปดังนี้; ไม่สมกับที่ว่าเราจะต้องทำให้ดีกว่าครูบาอาจารย์.

คนที่ไม่ทำให้ดีกว่าครูบาอาจารย์นั้นคือคนถอยหลัง; และอีกอย่างหนึ่งบิฑามารคานั้นตั้งอยู่ในหน้าที่เป็นพรหม มีความเมตตากรุณา หวังที่จะสนับสนุนลูกหลานอยู่ทุกเมื่อ. ความเป็นพรหมนี้หมายถึงเมตตากรุณา เพราะฉะนั้นคนที่ตีไปกว่าบิฑามารคาก็ไม่ต้องกลัวว่าบิฑามารคาจะอิจจาริชยา; มีแต่จะอนุโมทนา ประกอบไปด้วยมุฑิตา คือความพลอยยินดีด้วย. ลูกหลานจะตีไปกว่าบิฑามารคาได้เท่าไร บิฑามารคาก็ยังมีความยินดีด้วย; ขอแต่อย่างเดียว คือให้ตีไปในทางที่ถูกที่ควร อย่าให้ตีไปในทางที่เข้าใจผิดคือเป็นไปในทางความเสื่อม; เป็นความดีของคนโง่ เป็นความดีของคนพาลนั้นไม่ใช่ความดีในที่นี้.

ถ้าเรามีจิตใจที่ควบคุมไว้ได้ ไม่ตกไปตามความยั่ววนของคนโง่คนพาลแล้ว ก็จะต้องทำได้ตรงตามความประสงค์ของบิฑามารคา โดยไม่ต้องสงสัยเลย. ในที่สุดก็จะเป็นผู้ที่กล่าวได้ว่า อย่างน้อยก็เสมอกันกับบิฑามารคา; แต่โดยปกตินั้นจะต้องตี หรือเจริญล้ำหน้าบิฑามารคาขึ้นไป : ทำโลกนี้ให้สว่างรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกว่าจะเป็นโลกที่เจริญรุ่งเรืองที่สุด ที่เราสมมติกันว่าเป็นโลกของพระศรีอารย์; เพราะว่าเด็ก ๆ ทุกคนช่วยกันทำตนให้ก้าวหน้ายิ่งไปกว่าบิฑามารคาแล้ว โลกพระศรีอารย์ก็จะอยู่ในกำมือของเด็ก ๆ เหล่านั้น ในชั่วปัจจุบันทันตาเห็นนี่เอง.

แต่ถ้าหากว่าเด็ก ๆ เหล่านั้นสมัครใจ ไปเป็นสมุนเป็นลูกน้องของพญามารของภูตผีปีศาจกันเสียหมดแล้ว ก็มีแต่จะทำโลกนี้ให้ถอยหลัง; อย่ว่าแต่จะไปถึงโลกของพระศรีอารย์เลย เพียงแต่โลกของมนุษย์ธรรมดา ที่แสนจะลำบากน่าเวทนานี้ก็ยังไม่ไ้มีแต่ความเร่าร้อนกันไปทุกคน กำลังเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่น กำลังทำลายซึ่งกันและกัน เห็นแก่ความสนุกสนาน เอรีตอร้อย เพลิดเพลินอย่างเดียวเท่านั้น ก็ฆ่ากันได้

ไม่ต้องพูดถึงเรื่องอื่นซึ่งมากไปกว่านั้น. นี่ก็เพราะเรื่องผลอตัว ลืมตัวมากขึ้นทุกที ๆ จึงเป็นไปได้ถึงอย่างนี้, คือในลักษณะที่ไม่ควรจะเป็นนั่นเอง.

หวังว่าท่านทั้งหลาย ที่ได้มาประชุมกัน บำเพ็ญกุศลแก่บรรพบุรุษ บิณฑามารดา บู่ ย่า ตา ยาย ในวันนั้นนั้น จะถือเอาโอกาสนี้ ในวันนี้ เป็นเครื่องตักเตือนตนว่า เราจะเป็นผู้สร้างโลกนี้ ให้ดีกว่า บู่ ย่า ตา ยาย ได้หรือไม่ มันก็อยู่ที่เราที่นี่แหละ ไม่อยู่ที่ บู่ ย่า ตา ยาย. บู่ ย่า ตา ยาย ได้สร้างมาให้สุดความสามารถของท่านแล้ว; หวังว่าเราทั้งหลายจะพากันสร้างต่อ ๆ ไป ไม่ใช่ให้ทำลายเสีย.

ขอให้เราคิดนึกให้มาก ในการที่จะช่วยสร้างสรรค์โลกนี้ให้ดีให้งาม ให้เจริญ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก. เราอย่าคิดว่าเราเกิดมาเพื่อเห็นแก่ปากแก่ท้อง เห็นแก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในทางเห็นแก่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อยเลย; เราจงคิดว่าเราเกิดมาเป็นลูกหลานที่ดีของ บู่ ย่า ตา ยาย ทำตามความประสงค์ของ บู่ ย่า ตา ยาย ทำโลกนี้ให้เจริญ ให้คงามให้รุ่งเรืองน่าอยู่; ไม่ใช่เกิดมาเป็นคนรกลอก ไม่ใช่เกิดมาเพื่อหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตัวอย่างเดียว, แต่เกิดมาเพื่อทำโลกนี้ให้สวยงามคงามด้วย, เพื่อให้เต็มไปด้วยคนดีมีความประพฤติดี เป็นสัจบุรุษคือเป็นคนดีเต็มอยู่ในโลก แล้วจะเป็นโลกที่น่าดู. พระพุทธเจ้าท่านจะขอบใจและสรรเสริญ พวกเราตามองดูแล้วก็สันทวยอมเพิ่มบุญ.

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ให้ชื่อว่า เราได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดในบุญที่เราควรจะทำ; เพราะข้อที่เราคิดอย่างเดียวกันว่า เราไม่ได้เกิดมาเพื่อตัวเรา แต่เราเกิดมาเพื่อทำโลกนี้ให้ดี ให้เจริญ ให้รุ่งเรืองคงามกันทุก ๆ คน ไม่ใช่เฉพาะแต่เราคนเดียว. เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เป็นสาธารณกุศล สาธารณประโยชน์ของโลกแล้ว เราจะต้องช่วยกันทุกอย่างทุกทาง

ให้สู่ความสามารถ; ไม่ต้องอ้างถึงสิ่งอื่นสิ่งใดไกลมากไปถึงเรื่องใหญ่เรื่องโต, แม้แต่เรื่องทำถนนเดิน เรื่องขุดบ่อน้ำไว้กิน เรื่องสร้างศาลาไว้พักผ่อน เรื่องขุดคลองให้ถ่อเรือสะดวก เรื่องขุดถนนให้ทำนาสะดวก; เหล่านี้ก็ยังเห็นได้ว่า เรายังไม่ได้สร้างสรรค์ให้มันเจริญให้มันดีพอสมควรกับที่เราเป็นคน เป็นมนุษย์.

เราพิจารณากัน เอาเปรียบเกี่ยวงอนกัน ไม่ช่วยกันทำตามที่เราควรจะช่วยได้ค่อยช้าไป แล้วจะเรียกว่าเป็นคนดีที่ตรงไหน, เป็นมนุษย์ที่ตรงไหน, เป็นพุทธบริษัทที่ตรงไหน. สิ่งที่ดีเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ก็ยังไม่ทำ แล้วจะไปทำสิ่งที่สูงส่งขึ้นไปกว่านั้น เช่นมรรค ผล นิพพาน จะไม่มีหวัง; ยังเห็นแก่ตัวจัดมากเกินไปอย่างนี้แล้ว ไม่สามารถจะประพฤติปฏิบัติเพื่อ มรรค ผล นิพพาน ได้. เราควรจะทำประพฤติกุอย่าง ที่เป็นไปเพื่อการขัดเกลาความเห็นแก่ตัวไปเสียตั้งแต่บัดนี้เถิด; สิ่งต่าง ๆ จะเป็นไปในทางของ มรรค ผล นิพพาน เอง.

อย่างวันนี้ ก็เสียสละทุกอย่างเพื่อ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ต้องการจะให้เราทำเพื่อประโยชน์แก่คนทุกคนทั้งโลก หรือทุกโลก; เรื่องมันเนื่องกันอย่างนี้. ถ้าเราเห็นแก่ บู่ ย่า ตา ยาย อย่างเดียวเราก็ทำได้แล้ว; ถ้าเรายังเห็นแก่ตัวเราด้วย เราก็ต้องยิ่งทำมากขึ้นไปอีก, ถ้าเราเห็นแก่พระพุทธเจ้าด้วย เราก็ต้องทำให้มากยิ่งขึ้นไปอีกนั้นอีก, และถ้าเราเห็นแก่สิ่งที่เป็นธรรมะยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือว่าเราไม่เป็นเรา, เราไม่เป็นของใคร.

เราเป็นของธรรมะแล้ว เราทำดีเพื่อความดี เราเกิดมาในโลกนี้เพื่อทำให้โลกนี้ดี ไม่ใช่เพื่อเราเองดี; นี้จะเป็นทางให้โลกนี้ดีจริงๆ คือเต็มไปด้วยคนดีจริงๆ อยู่กันเป็นสุขจริงๆ. ถ้าผิดจากนี้แล้ว มีแต่การที่รอคอยเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เอาเปรียบซึ่งกันและกัน อิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน หรืออย่างน้อยก็ดูตายซึ่งกันและกัน ไม่ช่วยเหลือ

ซึ่งกันและกัน ; ก็จะมีแต่ความเสื่อมสลายไปด้วยกัน ไม่มีบุคคลที่ไหนจะเจริญอยู่ได้ตามลำพังคนเดียว. นี่แหละคือโทษที่ไม่เชื่อฟัง บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว.

ขอให้ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้น จงมาสิงสถิตอยู่ในจิตใจของลูกหลานทุกคน ตั้งเนื้อตั้งตัวกันเสียใหม่ ทำสิ่งที่มุ่งหวังปรารถนานั้นให้สำเร็จด้วยเถิด ตามที่เราหวังทุกประการ, จะสำเร็จได้ด้วยวิธีการกระทำเพียงอย่างเดียว คือการกระทำตามความประสงค์ของ บู่ ย่า ตา ยาย ได้ด้วยกันทุกคนจะนี่. ในที่สุดเราก็จะเป็นบุตรหลานที่ดี หรือเป็นอนุชาตบุตร หรือเป็นอภิชาตบุตรตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสแนะนำไว้ในทุกประการ เป็นผู้ได้รับประโยชน์ตน ได้รับประโยชน์ท่าน เป็นผู้ถึงประโยชน์ทั้งในโลกนี้ และโลกอื่น, และประโยชน์สูงสุด คือ มรรค ผล นิพพาน ได้ตามปรารถนา, เพราะความที่เราเป็นลูกหลานที่ดีของบรรพบุรุษ ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา จงด้วยกันทุกคนเทอญ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลกเทศนา ๓

๒/๒๕๐๒

๒๕ กันยายน - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

อนิจจตากถา

[สิ่งที่ตายาย เคยรู้ดีกว่าลูกหลาน]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อนิจฺจา วต สงฺขารา

อุปฺปาทวธมฺมิโน

อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺชณฺติ

เตสํ วุปฺสโม สุโข-ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิสันา พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประทับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา กว่าจะยุดีลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ประรภเหตุเนื่องด้วยเราทั้งหลาย ประชุมกันบำเพ็ญทักษิณานุปทานกิจ อุทิศแด่บุพเพตชนผู้ล่วงลับไปแล้ว; เป็นการ แสดงออก ซึ่งความรู้สึก ที่เป็นคุณธรรมของบุคคลผู้อยู่ภายหลังจะพึงแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ความสำนึกในบุญคุณของบุคคลเหล่านั้น, ความตั้งอยู่ในฐานะเป็นปุชฌนิย- บุคคลของคนเหล่านั้นเป็นต้น. และนอกจากนั้น ยังได้พากันประกอบกุศลส่วน รั้มมัสสวนมัย หรืออีกส่วนหนึ่ง ก็คือธรรมเทศนามัย ได้แก่การจัดให้มีการแสดงธรรม เทศนาและการฟัง เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในส่วนนั้นอีกส่วนหนึ่งด้วย. นั่นก็เพื่อ ประโยชน์อุทิศส่วนกุศล และเป็นไปเพื่อประโยชน์ตน ในการที่จะมีความรู้สึกอันก้าวหน้า ในการเป็นไปในชีวิตนี้ ในอัมภพนี้ว่ามีอยู่อย่างไร จะได้เป็นผู้ไม่ประมาทในที่ทุกสถาน.

ข้อที่บุตรหลานทั้งหลาย มาระลឹกลึกถึง บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว จัดให้มีการ แสดงธรรมเทศนา แสดงออกซึ่งมาติกา ของพระอภิธรรมนั้น นับว่าอนุวรรตน์โดยควร แก่กาลอยู่ทีเดียว; ก็ว่าโอกาสนี้เป็นโอกาสแห่งการสลตสังเวช; เมื่อมีความสลต สังเวช ก็สามารถที่จะเข้าใจธรรมะอันลึกซึ้ง ที่พระสงฆ์สวดสาธยายนั้นได้ตามส่วน. ตาม ปกติคนเราย่อมอยู่ด้วยความฟุ้งเพื่อ อยู่ด้วยความรู้สึก หลายอย่างหลายประการด้วยกัน; วันหนึ่งคืนหนึ่งล่วงไป ด้วยความประมาทเสียเป็นส่วนมาก หรือมิฉะนั้นก็ล่วงไปด้วยความ เพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่ตั้งอยู่ในฐานะแห่งความสลตสังเวช จึงไม่มีจิตใจที่เหมาะสมจะ ฟังถ้อยคำว่า *อนิจจา วต สงขารว* เป็นอาทิ.

บัดนี้อาศัยความระลឹกลึกถึงบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว, อาศัยความกตัญญูบ้าง, อาศัยความรักชาติบ้าง, อาศัยความเคารพนับถือบ้าง, ยิ่งนึกยิ่งคิดไป ก็ยิ่งรู้สึกเป็นความ สลตใจ หรือเป็นความสังเวชบ้าง ตามส่วน ว่า *สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงนั้นมี ความจริงอย่างไร.* ถ้าอย่างนั้นก็ขอให้พิจารณาตุมบรรพบุรุษทั้งหลาย ที่ล่วงลับไปแล้ว นั้นเถิด ว่าความไม่เที่ยงอยู่ที่ตรงไหน ?

ความไม่เที่ยง อยู่ตรงที่มีอยู่แล้วก็เปลี่ยนไปๆ, มีอาการเกิดขึ้นและดับไปในที่สุด, แล้วก็เกิดใหม่; ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น หมายความว่า แม้ในขณะหนึ่ง ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไป. เราจะพิจารณาธาตุที่ส่วนไหน ก็จะทำให้เห็นว่าส่วนนั้นก็ไม่เที่ยง, จะดูกันในส่วนละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นอย่างนั้น, จะดูโดยส่วนรวมก็เป็นอย่างนั้น, จะดูในระยะสั้นก็เป็นอย่างนั้น จะดูในระยะยาวที่สุดก็เป็นอย่างนั้น, ล้วนแต่เห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็นของไม่เที่ยงจริง.

เหตุไรท่านจึงได้ใช้คำว่า สังขาร ซึ่งแปลว่าสังขารทั้งหลาย? ข้อนี้ก็เพื่อจะอธิบายให้เห็นว่า บรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น เป็นเพียง “ของปรุง”.

คำว่า สังขาร นั้น แปลว่า ปรุง. คำว่า “สังขาร” มาจากคำ ๒ คำ คือคำว่า “สัง” คำหนึ่ง กับคำว่า “ขร” ซึ่งมาจาก “กร”. คำว่า “สัง” แปลว่า “พร้อม” คำว่า “กร” แปลว่า “กระทำ”. คำว่า “สังขาร” จึงแปลว่า “กระทำพร้อมทุกอย่าง”; กระทำพร้อมทุกอย่าง ก็คือปรุงนั่นเอง. เอาอะไรหลายๆอย่าง มาทำให้สำเร็จรูปครบถ้วนบริบูรณ์ อย่างนี้เราเรียกว่า “ปรุง”.

สิ่งที่เรียกว่า “สังขาร” แปลว่า “ของปรุง” ก็เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมันเป็นของปรุงขึ้นมา จากของหลายๆอย่าง. จงดูที่คนๆหนึ่งเกิดว่าปรุงขึ้นจากของก็อย่าง? ที่แยกออกเป็นส่วนใหญ่ แยกออกเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ อย่างนี้ก็ยังมีตั้ง ๖ ส่วนเสียแล้ว ก็ส่วนที่เป็นรูปธาตุนี้มีอยู่ ๔ ส่วน คือส่วนที่เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ. ส่วนที่เป็นนามธาตุ มีอีกส่วนหนึ่งที่เรียกว่า “วิญญาณ”, ส่วนที่ไม่ควรจะกล่าวเป็นธาตุอะไร ก็มีอยู่ส่วนหนึ่งคืออากาศธาตุ. นี้ก็เห็นได้ว่าคนๆหนึ่งประกอบไปด้วยธาตุ ๖ ธาตุ; ที่นี้ในธาตุ

หนึ่งๆ นั้น มันยังประกอบอยู่ด้วยของหลายอย่างด้วยกัน ; เช่นส่วนที่เป็นร่างกายนี้ ประกอบขึ้นด้วย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ตั้งนี้เป็นต้น. ในส่วนที่เป็นส่วนหนึ่ง เช่น ผม ขน แต่ละส่วนๆ นี้ ก็ต้องประกอบขึ้นมา ด้วยของอย่างอื่นอีกหลายอย่าง ; แม้แต่ในผมเส้นเดียวเท่านั้น อาจจะไปแยกออกได้เป็นหลายอย่าง คือธาตุหลายๆ ธาตุ หลายๆ อย่างปรุ่กันอยู่ในนั้น จึงเป็นผมขึ้นมาเส้นหนึ่งได้. ส่วนอื่น ๆ ของร่างกายก็เป็นอย่างเดียวกันหมด ; เพราะฉะนั้นแหละจึงจะกล่าวว่าเป็นของปรุ่ ; ของส่วนหนึ่งก็ปรุ่มาจากของหลายอย่าง และของที่ถูกปรุ่มาที่หนึ่งแล้วนั้น ก็ยังมารวมกันปรุ่เป็นของอย่างอื่นขึ้นไปอีก จึงรวมเป็นกลุ่มใหญ่ เรียกว่า คน ๆ หนึ่ง ตั้งนี้.

ที่เห็นได้ง่ายๆ ก็เป็นธาตุ ที่เห็นได้ยากก็คือ สิ่งที่แฝงอยู่ เช่นความเป็นนั้น ความเป็นนี้ ที่แฝงอยู่ที่ร่างกายนั้น ; เช่นความสั้น ความยาว ความสวย ความไม่สวย ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความดี ความชั่ว อะไรต่างๆ ที่แฝงอยู่ที่ร่างกายนั้น. แต่ละอย่างๆ เหล่านี้ ก็ล้วนแต่เป็นของปรุ่เหมือนกัน ก็ต้องทำขึ้นมาจากของหลายอย่าง, แล้วก็เปลี่ยนแปลงไปตามของเหล่านั้น ; เพราะฉะนั้นท่านจึงรวมเรียกมันว่า ของปรุ่. ถ้าเรียกเป็นไทยก็เรียกว่าของปรุ่, ถ้าเรียกเป็นบาลีก็เรียกว่า สังขาร.

คำว่า อนิจฺจา วต สงฺขารา ที่แปลว่า “สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยงหนอ” นั้น ถ้าพูดเป็นไทยก็ว่า บรรดาของปรุ่ทั้งหลายเปลี่ยนแปลงเรื่อยหนอ ตั้งนี้. “ของปรุ่” ในที่นี้ มันมุ่งหมายให้เราดูไปยังตัวเราเอง มากกว่าที่อื่น เพราะว่าจะดูได้ง่ายกว่า ; แต่แม้ว่าจะดูในร่างกายของบุคคลอื่น หรือที่บุคคลอื่น ก็ต้องดูอย่างเดียวกันกับที่ดูในตัวเรา หรือร่างกายของเรา. เพราะฉะนั้นการที่เราจะดู ฐู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ว่าไม่เที่ยงก็ตาม ; เราก็อาจจะเห็นได้ ด้วยการน้อมมายังตัวเราเองว่า แม้ตัวเราก็ไม่เที่ยงอย่างเดียวกัน เพราะในไม่ช้านัก เราก็จะต้องอยู่ในสภาพอย่างเดียวกันกับ

ปู่ ย่า ตา ยาย. ลูกหลานในวันนั้นจะต้องเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ในวันหน้า; ปู่ ย่า ตา ยาย ในวันหน้า ล่วงลับหายไปอย่างไร, ปู่ ย่า ตา ยาย ในวันหลังก็ต้องล่วงลับหายไปอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นจึงถือว่าเป็นของปรຸงและของปรຸงนั้นเป็นของไม่เที่ยง.

เมื่อนำมาพิจารณาอย่างนี้แล้ว จะเห็นได้ว่า เราได้รับประโยชน์ ยิ่งไปกว่า การที่เพียงแต่จะนึก ๆ เอา หรือเพียงแต่จะพูด ๆ เอา หรือว่าการพิจารณาเห็นธรรมะข้อนี้ นั้น เป็นการเข้าถึงความจริง, เป็นการรู้จัก ปู่ ย่า ตา ยาย ยิ่งขึ้นไปอีก. หรือว่า ปู่ ย่า ตา ยาย สอนอะไรให้เรามากมายทีเดียว ก็อย่างน้อยก็สอนให้รู้จักความไม่เที่ยงเป็นต้น; เพราะฉะนั้นในวันนั้น ซึ่งเป็นวันส่งท้ายการทำบุญ ตา ยาย นั้น เราจึงมาดู ปู่ ย่า ตา ยาย ในฐานะที่เป็นสังขารทั้งหลาย ที่ไม่เที่ยงกันเถิด. เพราะว่ามันก็มีชนบทรรมนิยม ประเพณี ที่ให้มีการบังสุกุล ดังที่ได้กระทำไปแล้ว.

ข้อความเหล่านั้นในเรื่องบังสุกุล ไม่มีอะไรอื่น นอกจากเป็นการแยกแยะ ให้เห็นว่า กลุ่มสัตว์ สังขาร บุคคล นั้น เมื่อแยกออกไปแล้ว ก็เป็นสักว่าธรรมะส่วนหนึ่ง ๆ : ที่เป็นส่วนร่างกายก็ดี เป็นส่วนจิตใจก็ดี แต่ละส่วน ๆ อาศัยกัน, เป็นเหตุ เป็นปัจจัย แก่กันและกัน; และแต่ละส่วน ๆ นั้น เป็นข้าศึกกันก็มี เข้ากันได้ก็มี, แต่ทั้งที่มันเป็น ข้าศึกกัน มันก็ยังเป็นปัจจัยแก่กันและกัน ในฐานะที่มันเป็นข้าศึกกันนั่นเอง. บางที ก็เป็นปัจจัยเพื่อสนับสนุนกัน เพราะสนับสนุนกัน; บางทีก็เป็นปัจจัยเพราะมันเป็น ข้าศึกแก่กัน, คือมันทำให้เกิดการปรຸงขึ้นใหม่ได้ เพราะมันเป็นข้าศึกแก่กัน ดังนั้นเป็นต้น.

ข้อความอันมากมายของบทมัทิกาเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นการแยกให้เห็นส่วน หนึ่ง ๆ หรือสภาวะอันหนึ่ง ๆ ของสิ่งที่เราสมมติ เรียกกันว่า สัตว์ บุคคลนี้เอง; เป็น เรื่องยืดยาวที่จะต้องศึกษากันเป็นพิเศษ. ถ้าเอาแต่ใจความ ก็เป็นการแสดงอย่างเดียวกัน

กับบทที่ว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา หรือ อนิจฺจา วต สงฺขารา ซึ่งมีใจความว่า “บรรดาของปรุงทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง” ดังนี้.

สิ่งซึ่งจะต้องคิดดูให้ตึกอกสักหน่อยหนึ่ง ก็คือว่า ทำไมท่านจึงว่าของปรุงเป็นของไม่เที่ยง? ถ้าอย่างนั้นของที่ไม้ปรุง ก็ต้องเป็นของเที่ยงแน่นอน กล่าวอย่างนี้ถูกแล้ว; แต่ว่าใครบ้างเป็นผู้รู้จัก ว่าอะไรเล่าที่เป็นของไม้ปรุง ในบรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่เราท่านทั้งหลายรู้จักกันอยู่นั้น, อะไรเล่าที่ไม่ใช่เป็นของปรุง ถ้าเป็นของปรุง มันไม่เที่ยง; แต่เมื่อเป็นของ “ไม้ปรุง” มันจึงจะเที่ยง.

เราจงแสวงหาของที่ไม่ปรุงกันเถิด จะได้รับสิ่งที่เที่ยง; นี่เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษามากเป็นพิเศษอยู่เหมือนกัน เพราะว่า ตั้งแต่เกิดมาจนตาย ดูเหมือนว่าไม่มีใครเคยรู้จักสิ่งที่ไม่ใช่ของปรุงนั้นเลย, รู้จักแต่ “ของปรุง” กันทั้งนั้น; นับตั้งแต่รู้จักปรุงข้าวปลา ซึ่งเป็นอาหารบริโภครับประทาน เหล้าก็ล้วนแต่เป็นของปรุง, แล้วมาดูตัวบุคคลที่กินอาหาร บริโภคอาหารเหล้านั้นมันก็เป็น “ของปรุง”; ทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า คน นั้นประกอบด้วยธาตุต่างๆ กัน.

เป็นอันว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ “ของปรุง”; จะเป็นเรื่องเครื่องนุ่งห่มที่เราใช้สอยกันอยู่นั้น มันก็เป็นของปรุง, จะเป็นเหย้าเรือนที่อาศัยอยู่นั้นก็เป็นของปรุง, จะเป็นเงินทองเข้าของทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ที่มีอยู่ก็ล้วนแต่เป็นของปรุง; แล้วอะไรเล่าที่ไม่ใช่ของปรุง.

ย้อนดูไปข้างใน ที่เป็นนามธรรมบ้าง; ความคิดความนึก ความรู้สึก อันหนึ่ง ๆ ของเรานี้ เป็นของปรุง หรือไม่ใช่ของปรุง. ยิ่งคิดก็ยิ่งเห็นว่า ความรู้สึกคิด

นี้ก็^๕เป็นของปรุงร^๕ง มันมีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส, มีอะไรอื่น ๆ อีกหลายอย่างมาเป็นเครื่องปรุงร^๕ง มันจึงเกิดเป็นความคิดนี้^๕รู้สึกขึ้นมา เป็นความรักบ้าง เป็นความชังบ้าง เป็นความกลัวบ้าง เป็นความเขลาบ้าง. ความคิดเหล่านี้ล้วนแต่เป็นของปรุงร^๕ง เพราะว่ามีของภายนอกบ้าง ภายในบ้างปรุงร^๕ง.

ตัววัตถุต่าง ๆ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหล่านี้^๕เล่าเป็นของปรุงร^๕งหรือไม่ปรุงร^๕ง? ยิ่งพิจารณาก็ยิ่งเห็นว่า แม้แต่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหล่านี้^๕ก็เป็นของปรุงร^๕ง; ของปรุงร^๕งเหล่านี้^๕ปรุงร^๕งให้เกิดความรู้สึก เช่น ความรัก ความชัง เป็นต้น ขึ้นมาแล้ว. ความรัก ความชังนั้นจะเป็นของเพียงใดอย่างไร; เพราะฉะนั้น จึงเป็นของไม่เที่ยง เพราะว่าเป็นของปรุงร^๕ง เช่นเดียวกับกับสิ่งอื่น ๆ.

ที่^๕นี้พิจารณา^๕ดูให้ละเอียดขึ้นไป ว่าแม้แต่กรรม หรือการกระทำของเรา ที่กระทำแล้วเป็นบุญ เป็นบาป เป็นกุศล เป็นอกุศล เหล่านี้^๕เป็นของปรุงร^๕งหรือไม่ปรุงร^๕ง? ถ้ามีปัญญาจะเห็นได้^๕ด้วยตนเอง ว่ามันเป็นของปรุงร^๕ง เพราะเราทำมันขึ้น^๕; เช่นว่าคิดจะทำบาปสักอย่างหนึ่ง จะต้อง^๕มีเรื่องราวหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง คือมีสิ่ง^๕ที่ยั่วให้อยากทำ มีจิตคิดที่จะทำ, แล้วก็มี^๕การกระทำไปตามความคิดนั้น เพื่อจะให้^๕ได้สิ่งนั้น, หรือเพื่อจะล้างผลาญสิ่ง^๕นี้^๕ก็สุดแท้; แล้วแต่^๕ว่ามีอะไรเป็นเหตุ.

ตัวจิตเองก็เป็นของปรุงร^๕ง เพราะเป็น^๕ตัวความคิด เกิดขึ้นมาจาก^๕สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นานา; จึงเห็นว่าแม้แต่^๕การกระทำกรรมอันหนึ่ง ก็เป็นของปรุงร^๕ง จะเป็นกรรมฝ่ายบุญ หรือฝ่ายบาป ก็ตาม ล้วนแต่เป็นของปรุงร^๕ง. เมื่อเป็นของปรุงร^๕งมันก็ไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลงได้. เพราะฉะนั้นแม้แต่^๕สิ่งที่เรียกว่าบุญ ก็เป็นของที่ไม่เที่ยง คือเปลี่ยนแปลง เราจะต้องทำ^๕กันเสมอ; เราจึง^๕ได้รับการสั่งสอนให้ทำบุญกันเสมอ

เพราะว่ามันเป็นของไม่เที่ยง มันเป็นของหมดสิ้นได้. ถ้าไม่รู้จักทำเพิ่มเติมเอาไว้ มันก็เป็นของที่ไม่มีเหลืออยู่เลย. นี่คือลักษณะอาการของสิ่งที่เรียกว่าเป็น “ของปรุง”.

จงพิจารณาดูเถิดว่า อะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นของปรุงทั้งสิ้น แล้วอะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยง; เพราะฉะนั้นจะต้องทำอย่างไรกับของไม่เที่ยงเหล่านี้? ท่านสอนให้พิจารณาดู : ให้รู้จักการที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง; ให้เข้าใจตามที่เป็นจริง แล้ววางใจไว้ให้ถูกต้อง คืออย่าไปหลงรัก สิ่งที่เป็นเพียงของปรุงนั้นเลย. ไปรักของปรุงเข้า ก็คือไปรักของที่ไม่เที่ยง; เมื่อของนั้นเปลี่ยนแปลงไป คนที่ไปรักของนั้นเข้า ก็จะต้องมีความทุกข์ โดยไม่ต้องสงสัย.

การที่มีความรู้ ความเข้าใจว่า ของปรุงทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยงนั้นมีประโยชน์อย่างนี้ คือมันมีประโยชน์ในทางที่จะป้องกันไม่ให้คนไปรัก ไปหลงเข้า แล้วก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนทีหลัง; เมื่อคนไปหลงไหลในของปรุงเข้า ก็จะได้ผลเพียง ๒ อย่าง คือไม่หัวเราะก็ร้องไห้ : จะได้หัวเราะ ในเมื่อมันยังเป็นไปตามความต้องการ ขณะหนึ่ง มันเป็นไปตามที่บุคคลนั้นต้องการ ก็เลยหัวเราะว่า; ต่อมามันเปลี่ยนไปในรูปอื่น ไม่เป็นตามที่ต้องการก็ร้องไห้, ถ้ามากไปกว่านั้นอีก ก็ร้องไห้อย่างยิ่งถึงขนาดที่จะต้องทำลายตัวเอง.

นี่เป็นอันว่า การที่ไปหลงไหลในสิ่งที่ เป็นของปรุง หรือของไม่เที่ยงนั้น ไม่มีผลอะไรมากไปกว่าการหัวเราะ กับการร้องไห้. คิด ๆ ดูเถิดมันเป็นการเห็น้อยทั้งซ้นทั้งล่อง : การหัวเราะที่เป็นอาการของความรัก ความพอใจ ความยินดีนั้น ก็เห็น้อยไปทางหนึ่ง, การโกรธ การเกลียด การชัง หรือการร้องไห้ ก็เป็นการเห็น้อยไปอีกแบบหนึ่ง. มันเป็นการเห็นัดเห็น้อย คือทนทุกข์ทั้งซ้นทั้งล่อง หากแต่ว่ามีอะไรมา

ปีคบังไว้ ไม่ให้สัตว์ทั้งหลายรู้ว่า อាកารอย่างนี้ เป็นอาการของความทุกข์; กลับเห็นเป็นอาการของความสนุกสนาน จนถึงกับบางคนได้หัวเราะก็สบายใจ, บางคนได้ร้องไห้ก็ยิ่งสบายใจ ยิ่งร้องไห้มาก ๆ ก็หายโมโห รู้สึกว่าสบายดี ดังนี้ เพราะอำนาจความเข้าใจผิด.

โดยที่แท้แล้ว อยู่เฉยๆ ยังจะดีกว่า ที่จะไปนั่งหัวเราะ หรือนั่งร้องไห้ ซึ่งเป็นอาการที่ขึ้น ๆ ลง ๆ พุๆ แฝบๆ สลับกันเช่นนั้น; นี่ก็เป็นเพราะไม่รู้ ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ไม่รู้ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง. ถ้าเกิดไปรู้ตามที่เป็นจริง เข้าเมื่อไร ก็จะเป็นไทยแก่ตัว คือเป็นอิสระแก่ตัวเอง สามารถที่จะเฉยอยู่ได้ ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องไห้ เป็นผู้มีความสงบระงับ; หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นผู้ที่มีความเป็นอิสระ, ไม่ตกไปอยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหล่านั้น จนถึงกับต้องหัวเราะ จนถึงกับต้องร้องไห้.

การพิจารณาทุกสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง มีประโยชน์อย่างนี้ คือนำไปสู่ความสงบ. ท่านกล่าวไว้เป็นบทสรุปท้ายว่า *เตสํ วุปลโม สุโข - ความสงบระงับของสังขารทั้งหลายเหล่านั้นเป็นความสุข* หมายความว่า ถ้าเราไม่ให้สังขารเหล่านั้นมาปรุงจิตใจ ให้เป็นไปตามอำนาจของมันได้ ก็เกิดความสงบขึ้นมาแทน มันก็เป็นความสุขเท่านั้นเอง. ถ้าเราปล่อยไป ให้สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมาปรุงแต่งอย่างนั้นอย่างโน้นอย่างนี้ได้ เราจะต้องวุ่นวายไป คือไม่หัวเราะก็ร้องไห้ ดังกล่าวแล้ว.

แต่บางคนเข้าใจผิด เพราะว่าไม่รู้ว่ *เตสํ วุปลโม สุโข* นั้น แปลว่าอะไร? เข้าใจว่า *เตสํ วุปลโม สุโข* ก็คือจับใส่โลง แล้วก็สงบสุข นอนสบายอยู่ในโลงคังนี้ จึงสมกันแล้ว กับความโง่ของคณชนิตนนั้น ที่เป็นคนขี้เกียจฟัง ขี้เกียจอ่าน ขี้เกียจถาม ขี้เกียจศึกษา จึงโง่ถึงขนาดที่ไม่รู้ว่า *เตสํ วุปลโม สุโข* นั้นแปลว่าอะไร.

พิจารณาเหตุเกิดว่า ลูกหลานของตายายสมัยนี้ ฉลาดหรือโง่สักเพียงไหน ในข้อที่เข้าใจไปว่า จับใส่โลงแล้วก็นอนสบายไปเลย แล้วก็เรียกว่า นั้น *เตลี วุปสโม สุโข*; ดังนี้ จึงหวังว่า ลูกหลานของตายายต่อไปนี้ คนที่มีการศึกษาที่เพียงพอ คือมีความรู้ที่ถูกต้องว่า *เตลี วุปสโม สุโข* นั้นหมายถึงการไม่ถูกยั่ว, ถูกยุ, ไม่ถูกเหย้า, ไม่ถูกเข้ำ, ไม่ถูกปรุง ไม่ถูกอะไรหมต คือสังขารไม่ปรุงได้อีกต่อไป; เป็นจิตใจที่เป็นอิสระสงบแล้ว จึงจะเป็นความสุข.

เดี๋ยวนี้เรายังมีความโง่ หรือความไม่รู้อยู่มาก อะไรๆ มันจึงมาปรุงได้ มาเหย้าได้; เช่นว่าเดินไปเห็นอะไรเข้านึกเดี๋ยวมันก็อยากได้, บางทีก็ไม่อยากได้ คือไม่รัก ก็เกลียด. ไปเห็นนั่นเห็นนี่เข้า ที่นั่นที่นี้ ก็มีความคิดนึกฟุ้งซ่านไปต่างๆ นานา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งไปที่ร้านตลาดแล้ว มันก็เหมือนกับเป็นบ้า มีเงินเท่าไรก็ซื้อหมต; ไม่ควรซื้อก็ซื้อ; แท้ที่จริงแล้วสิ่งเหล่านั้นไม่ต้องซื้อก็ได้ แต่แล้วก็ยังซื้อมา.

หรือว่า บางทีได้เห็นคนนั้นคนนี้ หน้าตาเป็นอย่างนั้น หน้าตาเป็นอย่างนี้ ก็ไปรักบ้าง ไปเกลียดบ้าง นี้ก็คือได้ถูกยุ ถูกเหย้า ถูกเข้ำอยู่ด้วยอารมณ์ เรียกว่าถูกปรุง; มีอะไรเข้ามาปรุง ยังเป็นอยู่ในลักษณะที่ถูกปรุงอยู่เสมอ เพราะยังโง่อยู่ตลอดเวลา. โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในเรื่องระหว่างเพศ คือเพศหญิง เพศชาย; การได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ปรุงแต่งยิ่งกว่าสิ่งอื่นหมต จึงมีความวุ่นวายมากกว่าสิ่งอื่นหมต.

เป็นอันว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่แวดล้อมเราอยู่นั้น ถ้าเรารู้เท่าไม่ทัน มันก็ปรุงเรา. คำว่า "ปรุงเรา" ในที่นี้ นั้น หมายถึงมันบังคับเรา ให้จิตใจของเรามีความคิดอย่างนั้น มีความคิดอย่างนี้ ไหลเลื่อนไปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนมีการกระทำความ

ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง หรือกลุ่มอยู่ในจิตบ้าง; เป็นกายกรรม มโนกรรม วาจากรรม
อย่างนั้นอย่างนี้, แล้วก็ได้รับผลของกรรมนั้น เป็นการหัวเราะ หรือการร้องไห้ ทั้งใน
ชาติหนึ่งทั้งในชาติหน้า. นี้เรียกว่าเราถูกปรุง.

เราไม่เป็นตัวของเราเองเลย เป็นเหมือนกับ “ตัวที่ถูกเขาจับเข่าอยู่เสมอ”
เอานั่นเอานี้ใส่ลงไป แล้วเข่าให้มันปรุงเข้ากัน เป็นรูปอื่นเรื่อยไปไม่มีหยุด; เราจึง
ต้องระส่ำระสาย ระหกระเหิน เพราะความที่ถูกปรุง. ต่อเมื่อไม่ถูกปรุงอย่างนี้จึงจะเป็น
เตลี วูปสโม สุโข คือ ความเข้าไปสงบระงับแห่งสังขารทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นเป็น
ความสุข; เพราะเหตุฉะนั้นแหละ เราจึงควรศึกษาว่า มีวิธีใดบ้างที่จะทำให้เราสงบ
ระงับสังขารทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นได้.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสิ่งที่จะวางับ สังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้นไว้เสร็จแล้ว ก็คือ
การพิจารณาให้เห็นว่ามันเป็นของปรุง เป็นของไม่เที่ยง : อุปฺปชฺชิตฺวา นฺริชฺชณฺติ-ครัน
เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป. นี้หมายความว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว
ก็ดับไป อุปฺปาทยธมฺมิโน-มฺปกตฺติคือ อุปฺปาทยะ-เกิดขึ้น, วย-เสื่อมไป; หมาย
ความว่าธรรมชาติของมันนั้นไม่มีอะไร นอกจากว่าเกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป, เกิดขึ้นแล้ว
ก็เสื่อมไป และเมื่ออยู่ในแง่ใหญ่ๆ ก็คือ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอีก, ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้.

จะเป็นความรู้สึกชนิดไหนก็ตาม เกิดขึ้นแล้ว ก็เปลี่ยนไปในขณะหนึ่ง แล้ว
ก็ดับไป; เช่น ความเกลียด เกิดขึ้นมามันก็เปลี่ยนไป แล้วในที่สุดมันก็ดับหายไป,
ความรักเกิดขึ้นมา มันก็เปลี่ยนไป ในที่สุดมันก็ดับหายไป. แต่เนื่องจากมันมีอารมณ์
อื่นมาแทนที่ มันจึงเกิดได้ใหม่ ๆ แปลก ๆ เรื่อยไป ไม่มีที่สิ้นสุด, จึงทราบคนได้ไม่มี

เป็นอย่างนี้ มันเป็นอย่างอื่น. มันมีอยู่อย่างนี้ถูกใจเรา แล้วมันก็เปลี่ยนไปเสียอย่างอื่น
 ดังนั้นเราก็ร้องไห้, หรือที่มันยังไม่เคยมีมา เราอยากได้; มันเปลี่ยนไปเสียทางอื่น.
 มันไม่เปลี่ยนมาในทางที่จะมาหาเรา เราก็ร้องไห้; ครั้นมันเปลี่ยนมาอยู่ในทางที่ได้เป็น
 ของเราแล้วมันก็เปลี่ยนไปในทางที่เป็นอย่างอื่นอีก เราก็ต้องร้องไห้อีก. หรือว่า กำลัง
 จะได้มันก็ต้องร้อนใจ, มีอยู่ไว้ในครอบครองก็ร้อนใจ, หายไปจากครอบครองก็ร้อนใจ.
 นี้เรียกว่า มันขบกัดเราตลอดเวลา; เพราะว่า สิ่งเหล่านั้นไม่อยู่ในอำนาจของเรา.

ที่ไม่อยู่ในอำนาจของเรา ก็เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นของไม่เที่ยง สมกับคำที่ว่า
 “สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยงหนอ” ดังนี้. ถ้าเห็นจนถึงกับรู้ว่า “ไม่เที่ยง
 หนอ” ดังนี้แล้ว ก็แปลว่ามีความรู้ความเข้าใจเพียงพอ ที่จะไม่ปล่อยให้สิ่งเหล่านั้นมา
 ขบกัด หรือมาทำความทรมานให้แก่เราได้อีกต่อไป. เพราะฉะนั้นแหละ ขอได้
 พิจารณาตุเถิดว่า ลูกหลานที่อุทิศสำหมางนึ่งพั่งพระสวคมาติกาและสวคบังสุกุลว่า “อนิจจา
 วต สงฺขาราว” นี้มาพั่งอย่างกบ, มาพั่งอย่างจวกักตักแกงกันบ้างหรือเปล่า?

ถ้าว่ามาพั่งอย่างเหมือนกับจวกักตักแกง ก็คือว่ามาบังสุกุลเฉย ๆ มาทำตาม
 ขนบธรรมเนียม พอพระได้สวดว่า “อนิจจา วต สงฺขาราว” ก็แล้วไป. นี้เหมือนกับ
 กบที่อยู่ใต้กอบัว ไม่รู้จักกลิ่นเกสรบัวที่ร่วงลงบนหัว ก็เพราะว่าพระก็ร้องตั้งๆ ว่า
 “อนิจจา วต สงฺขาราว” ได้ยินก้องไปหมด; แต่แล้วไม่ได้มีใครสนใจว่า คำเหล่านั้น ๆ
 หมายความว่าอะไร. เข้าใจเหมือนกับที่กำลังอธิบายนี้หรือเปล่า? ใครเคยคิดอย่างนี้
 บ้าง? หรือว่ามีแต่จะรับพั่ง ๆ แล้วจะรีบกลับไปบ้าน, เมื่อเต็มทีแล้วที่จะต้องทนพั่ง.

นี่ก็เพราะไม่รู้ว่ คำที่ว่านั้น ว่าอะไร นั่นเอง. ถ้าจะรู้จักเสียบ้าง ก็จะเป็นการดี
 จะเป็นทีพอใจของ บู้ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว ที่เป็นห่วง ว่าลูกหลานข้าง

หลังนั้นจะเป็นอย่างไรบ้าง : จะดีขึ้นหรือจะเลวลง, จะมีความทุกข์มากขึ้น หรือจะมีความทุกข์น้อยลง, จะเอาตัวรอดได้ หรือจะไม่เอาตัวรอดได้; จึงหวังว่าลูกหลานทั้งหลาย จะได้นึกถึงอกนึกถึงใจของ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วบ้าง ว่าได้วางชนบทรรมนิยม ประเพณีอันนั้นไว้ได้อย่างไร? เพื่อประโยชน์อะไร? แล้วเราก็ได้รับประโยชน์อันนั้นกันแล้วหรือยัง? ถ้ายังก็รีบทำให้ได้รับประโยชน์เสียเถิด อย่าได้ทำช้ากว่า ทำ-ทำ จนตกไปอยู่ในลักษณะเหมือนกับจวกักตักแกง ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากรสแกงตั้งนั้น.

ที่ว่าตั้งนั้นไม่ใช่แกงที่ว่า เพราะสังเกตเห็นว่า บางคน หรือส่วนมากนั้น ทำอย่างละเมอเพื่อฝัน ทำอย่างให้เสร็จไปโดยเร็วจะได้รับกลับบ้าน แล้วจะมาทำไมก็ไม่รู้; เพราะว่าถ้าจะมาทำให้สำเร็จประโยชน์ ก็ต้องทำให้สำเร็จประโยชน์ คือทำให้เป็นความคิด ความนึก ความรู้สึกขึ้นมาในใจ เป็นความฉลาด เป็นความเข้าใจ มีความสว่างไสวยิ่งขึ้น, มีสติสัมปชัญญะ รู้ว่า เรากำลังทำอะไร, มีปัญญารู้ว่า เราทำทำไม, มีปัญญาทำให้สำเร็จประโยชน์ เป็นการเจริญก้าวหน้าไปตามทางของพระธรรม หรือของพระศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ไม่ว่าทำอะไรคราวไหน ก็ได้รับผลประโยชน์ ที่เป็นความสะอาดสว่างสงบ เพิ่มขึ้นทุกที; ปีหนึ่งทำบุญตักหลายครั้ง นับรวมกันแล้ว ก็ตั้งหลายสิบครั้ง. แต่ว่าถ้าทุกครั้งไม่มีอะไรเพิ่มขึ้น คือไม่มีความรู้ ความสว่างไสวแจ่มแจ้งเพิ่มขึ้น มันก็เหมือนกับไม่ได้ทำ; นั่นแหละคืออาการที่เรียกว่าเหมือนกับจวกักตักแกง มันจะแช่อยู่ในหม้อแกงสักร้อยปี มันก็ไม่อาจจะรู้จักรสของแกงได้. เหมือนกับคนเราจะทำบุญสักร้อยครั้ง พันครั้ง แต่ถ้าไม่สนใจว่าทำทำไม, ทำอย่างไรตั้งนี้เป็นต้นแล้ว มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์ เป็นบุญที่แท้จริง; มันสำเร็จประโยชน์เป็นบุญชนิดที่ละเมอเพื่อฝัน.

บุญชนิดละเมอเพื่อฝันนั้น ไม่ดับความทุกข์ได้ ไม่ล้างบาปได้; แต่เมื่อใด ทำด้วยสติปัญญา เป็นบุญจริงๆ จึงจะล้างบาปได้ จึงจะดับทุกข์ได้. เราจะมีการได้ดี คือได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น ทุกคราวที่ทำบุญ เพราะว่าเราตั้งใจทำให้ดี, เพราะว่าเราสามารถทำให้สำเร็จประโยชน์ ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ จึงได้ขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกคน พยายามที่จะทำสิ่งที่เรียกว่าบุญนั้นให้ตรงตามความประสงค์ ให้เข้าถึงใจความของคำ ให้เข้าถึงความหมายอันแท้จริง; แม้ที่สุดแต่ว่าเราจะบังสุกุลตายยั้งนี้ เราก็ต้องเข้าใจความหมายว่ามันหมายความว่าอะไร. เพียงแต่เอากระดูกมาวางที่ตรงนี้ ให้พระสวคร้องสองสามที แล้วก็สิ้นเสร็จกันตั้งนี้ เป็นการบังสุกุลแล้ว; มันก็เหมือนกับคนละเมอ เพราะว่าคนละเมอก็ทำได้, หรือว่าคนที่ไม่รู้อะไร สอนให้หน่อยก็ทำได้ ทำไปสักว่าอาการกิริยาเท่านั้น.

แต่ถ้าไม่ใช่อย่างนั้น จะต้องทำอะไร? เราก็ควรจะระลึกนึกถึง บู้ ย่า ตายาย ที่เป็นนิมิต, ที่เป็นอนุหาทรณ์ ที่เป็นเครื่องแสดงให้เราทราบได้ว่า เป็นอย่างไร ไม่เพียงอย่างไร ล่วงลับไปแล้วอย่างไร; แปลว่า กระดูกเหล่านี้มันมีความหมายว่าอย่างไร มีความหมายเพียงเก็บไว้ดูเล่น, หรือไว้ร้องให้ถึงคนที่ตายไปแล้วเล่น, หรือว่าเป็นเครื่องแสดงว่า ที่มันไม่เพียงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ปรากฏอยู่เป็นของอย่างนี้.

กระดูกนี้, ในเมื่อคราวก่อนมันไม่ได้เป็นอย่างนี้; เมื่อคราวก่อนมันเป็นคน เดินได้ พุดได้ เป็นพ่อของเราบ้าง เป็นแม่ของเราบ้าง. แต่เดี๋ยวนี้เหลืออยู่แต่ชิ้นขาวๆ ไม่มีอะไรมากไปกว่าธาตุปูน. แล้วพิจารณาเหตุเกิดว่า สิ่งที่เราเรียกว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น เป็นอย่างไร? มีความไม่เที่ยง หรือมีความเที่ยงอย่างไรกันแน่? เมื่อมาอยู่ในธาตุปูนอย่างนี้ เป็นชั้นกระดูกอย่างนี้ มันเที่ยงหรือเปล่า? หรือว่าชั้นกระดูกเหล่านี้ จะเที่ยงอย่างนี้อยู่ตลอดไป, หรือว่าจะเป็นอย่างนี้ในที่สุด. นี่ล้วนแต่มันสอนเรา

เรื่องอนิจจา วตะ สังขารา ทั้งนั้น แล้วเราก็อามาตั้ง เพื่อให้พระท่านสวดว่า อนิจจา วตะ สังขารา; แต่แล้วเราเข้าใจกันหรือเปล่า?

ถ้าเราจะบังสกุสตายายกัน ให้เป็นที่พอกพอกใจตายายกันจริงๆ แล้ว ต้องทำในใจอย่างที่ว่านี้; คือพิจารณาอย่างนี้ ให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกับที่พระท่านว่า, หรือเหมือนกับที่ ตายายได้เห็นแล้ว ต้องการให้ลูกหลานได้เห็นบ้าง.

ตายายตั้งธรรมเนียมบังสกุสไว้ ให้ลูกหลานช่วยกันบังสกุส ไม่ใช่เพื่อให้มาทำอย่างนี้ ให้ป่วยการไปวันหนึ่งเปล่าๆ; แต่ทำให้มาเรียนเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ให้มาเรียนเรื่องสังขารทั้งหลายเป็นอนิจจังตั้งนี้ เท่านั้นเอง. เพราะฉะนั้นในขณะที่ และในเวลานั้นแหละไม่ใช่เวลาอื่น จะต้องทำในใจให้แยบคาย ให้เห็นความที่สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บู้ ย่า ตา ยายของเรา ที่เหลืออยู่แต่กระดูกนี้ ได้สอนเรา เรื่องความไม่เที่ยง ได้แสดงให้เราเห็นความไม่เที่ยง แต่เราไม่ดูเอง. ท่านสอนให้เราฉลาดอย่างยิ่ง ในเรื่องของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นเรื่องสูงสุดของพระพุทธศาสนา แต่เราสมัครจะเป็นนกแก้ว นกขุนทอง เพียงแต่ทำได้ทำ; แต่ไม่รู้ความหมาย. นี้เรียกว่าไม่เป็นการบังสกุสที่ถูกต้อง ตามความประสงค์ของ บู้ ย่า ตา ยาย เลย.

ขอให้ศึกษากันใหม่ ขอให้มีความตั้งจิตคิดนึกกันใหม่ ทำเสียใหม่ ให้สำเร็จประโยชน์. วันอื่น ๆ ก็ฟังกันมากแล้ว ส่วนวันนี้ก็ควรจะหยุดฟังกันเสียบ้าง จะได้มองเห็นว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตาอย่างไร จะได้มีความสลดสังเวชในตัวเอง, ได้เคยตื่นแสร้งตื่นกามาอย่างไร, ได้เคยระหกระเหินระส่ำระสายอย่างไร, ได้เคยเร่าร้อนอย่างไร, ทำอย่างไรจึงจะมีความสงบบ้าง.

อย่าได้เกลียดคำว่า *เตสั วุปลโม สุโข* เลย; เพราะว่าคำนั้นไม่ได้แปลว่า จับให้นอนในโรง. แต่แปลว่ายังเดินได้ เทียวได้ วิ่งได้ นี้นแหละ แต่ไม่มีความทุกข์เลย มีแต่ความเย็นนอกเย็นใจ; ไปนั่งที่ไหนก็เย็นที่นั่น ไปยืนที่ไหนก็เย็นที่นั่น ไปเดินที่ไหนก็เย็นที่นั่น ไปนอนที่ไหนก็เย็นที่นั่น ไม่ต้องไปนอนในโรงหรอก.

เมื่อรู้อย่างนี้ก็เห็นได้ว่าเป็นที่เข้าถึงความหมายของคำว่า *เตสั วุปลโม สุโข* ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด ที่พระพุทธรเจ้าท่านต้องการจะให้เรารู้. ท่านตรัสไว้อย่างนี้ ท่านมุ่งหมายให้เรารู้ ท่านอยากจริง ๆ ท่านมีประสงค์จริง ๆ จะให้เรารู้ เพราะท่านสงสารเรา. ท่านสงสารเราจึงอยากให้เรารู้ ว่าจริงอย่างนี้เสียบ้าง จะได้หยุดคร้อน จะได้หยุดทนทรมาน จะได้หยุดทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่พึงปรารถนา, แล้วมีความสงบราบดับเย็น มีการสงบเย็น มีความเป็นอยู่ที่ เป็นอิสระ เป็นไทยแก่ตัวเอง เป็นผู้ที่มิอะไร ๆ ชนิดที่นี้ถูกแล้ว ไม่น่าสลดสังเวช; แต่มีอะไรพอที่จะเคารพนับถือตัวเองได้ ดังนี้.

หวังว่าการบังสุกุลของเราในวันนี้ คงจะสำเร็จประโยชน์ตามนี้บ้างไม่มากก็น้อย อย่าให้เป็นดังเช่นที่ทำ ๆ ทำ ๆ ไม่รู้ก็สืบกี่ร้อยครั้งแล้ว ก็ยังเป็นอย่างนั้นอยู่อีก. ควรจะมีความเข้าใจให้ถูกต้องกันเสียใหม่ ในบทที่ว่า *อนิจจา วต สุขุขรา* จนกระทั่งถึงบทว่า *เตสั วุปลโม สุโข* นั้นด้วยกันทุกคน. การที่บู้ ย่า ตา ยาย ทำอะไรไว้ ให้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี แล้วลูกหลานไม่เข้าใจ มาทำให้เป็นเล่นหุงข้าวหุงแกงไปหมดอย่างนี้; มันน่าสลดสังเวชหรือไม่ ลองคิดดูเถิด.

ไม่เท่าไรเราก็จะเป็นบู้ ย่า ตา ยาย กันเองทุกคน; ที่นี้ เราจะได้เป็นบู้ ย่า ตา ยาย ที่เล่นหุงข้าวหุงแกง มันน่าสนุกที่ตรงไหน. ถ้าว่าเด็ก ๆ เล่นหุงข้าวหุงแกงก็น่าดู

อยู่บ้าง; แต่ถ้าคนแก่ๆ เล่นหุงข้าวหุงแกงแล้วมันน่าจะสมเพศมาก. แต่แล้วก็ระวังให้ตี มันอาจจะมีขึ้นได้จริงๆ คือข้อที่ทำอะไรไปอย่างหลับหูหลับตา ไม่คิดไม่พิจารณาดูให้ตี ให้เห็นซึ่งตามที่เป็นจริงว่ามันเป็นอย่างไรงันแน่.

ดูให้ตีเถิดว่า เอาอะไรไปวางที่ “ร้านเปรต” นั้น มันมีความหมาย ไม่ใช่ ไม่มีความหมาย. เมื่อพิจารณาเห็นความจริงแล้ว มันเป็นการเล่นหุงข้าวหุงแกงชนิดหนึ่งหรือไม่ใช่? พิจารณาดูให้ตี ว่าคนที่ทำไปอย่างละเมอเพื่อผ่นนั้น มันผิดอะไรกันบ้างกับเด็ก ๆ; มันคงจะเหมือนกันกับเด็ก ๆ ที่ไม่รู้ภาษาภาษาอะไร, เขาว่าวางตรงนี้ก็วางตรงนั้น, เขาว่าวางตรงนั้นก็วางตรงนั้น. แต่ถ้ามีความรู้ความเข้าใจว่า ทำไมจึงวางตรงนั้น, ทำไมจึงวางตรงนั้น, แล้วทำไมจึงต้องเอามาวาง; อย่างนี้ต่างหาก จึงจะพ้นจากการที่เป็นเด็กหุงข้าวหุงแกง.

การวางที่ “ร้านเปรต” นั้น ก็คือทำให้นึกถึงเปรต ให้คิดถึงเปรตบ้าง; อย่าคิดถึงแต่ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตัวรักตัวใคร่กันเสียอย่างเดียว. นั้นจะแก้ความเห็นแก่ตัวได้มากทีเดียว. มันเห็นได้ง่ายที่ตรงไหน?

นี่เห็นได้ง่ายๆ ที่คนทุกคน ทุกบ้านทุกเรือน ล้วนแต่เห็นแก่พวกพ้องของตัว รักแต่พ่อแม่พี่น้องของตัว ไม่ค่อยรักคนอื่นเลย; ถ้าทำอะไรก็ทำไปแต่เพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง หรือพวกพ้องพี่น้องของตัว ไม่ทำเพื่อประโยชน์แก่คนอื่นเลย. เขาเห็นอย่างนี้ เขาจึงสอนธรรมเนียมน่า เอาอะไรไปวางที่ร้านเปรตบ้าง; เพราะว่านั่นเผื่อคนที่ไม่ได้เป็นพ่อ แม่ พี่ น้อง บู่ ย่า ตา ยาย ของเรา. แต่เขาเป็นคนยากจน เชิญใจทั่วไป ตามธรรมค้ำที่มีอยู่ในโลก เราก็ให้เขากิน เราก็ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

แก่เขา; เราจึงสนใจกับร้านเปรต จึงเอาของไปใส่ที่ร้านเปรต เพื่อประโยชน์แก่คนที่ไม่ได้เป็นญาติของเรา.

ส่วนคนที่เป็ญาติของเรา ที่เรารักนั้นเราทำมาดี ๆ เป็นสำรับกับข้าวมาถวายพระ เพื่อให้พระช่วยฉัน เพื่อให้ช่วยสำเร็จประโยชน์แก่คนที่เรารักใคร่เหล่านั้น; นี่มันก็เป็นกรเข้าข้างตัว หรือการเข้าข้างคนที่เรารักมากพออยู่เหมือนกัน ซึ่งก็มากพออยู่แล้ว. แต่ยั้งคิดว่า ที่จะไม่รู้จักร้านเปรตเสียเลย; เพราะฉะนั้นถ้าใครเอาอะไรไปวางที่ร้านเปรตก็นึกในใจเสียบ้างว่า นี่เขาสอนว่า “อย่าเห็นแก่พวกพ้องของตัวข้างเดียว, อย่าเห็นแก่ บิดา มารดา บุ่ ย่า ตา ยาย ของตนฝ่ายเดียว”. แม้นคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เป็นอะไรกับเรา แต่ถ้เขาตกทุกข์ลำบากไต่ยากอะไรแล้ว ก็ต้องรักเขาด้วยเหมือนกัน ก็ต้องช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เขาด้วยเหมือนกัน.

ต่อไปนี้เราก็จะมีเวลา หรือมีอะไร ๆ ที่ทำสำหรับคนอื่นบ้าง; ส่วนที่เรากระทำแก่บิดามารดา หรือแก่บุุตรหลานของเราเองโดยตรงนั้น เราก็ทำ ไม่ใช่ไม่ทำ ไม่ใช่ต้องเลิก คงทำต่อไป. แต่ว่าอย่าทำแต่อย่างนั้นอย่างเดียว จะต้องทำอีกอย่างหนึ่งด้วย; คือทำแก่บุคคลที่มีได้เป็นบิดามารดา หรือเป็นลูกหลาน, ไม่ได้เป็นภรรยาสามี และไม่ได้เป็นอะไรแก่เรามากไปกว่าผู้เป็นเพื่อนร่วมโลกกัน หรือเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายต่อกัน; และให้ขยายออกไปถึงสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วย จะเป็นหมู หมา กา ไก่ อะไรก็ตามเถิด มันก็เป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย แก่เราด้วยกันทั้งนั้น.

เราจะต้องทำอีกส่วนหนึ่งด้วย เพื่อประโยชน์แก่สัตว์เหล่านั้น เราก็ต้องเสียของส่วนหนึ่ง หรือว่ากันเอาอีกส่วนหนึ่ง เพื่อจะทำประโยชน์แก่สัตว์เหล่านั้นสละอีกสิ่ง

แก่บุคคลเหล่านั้น เรียกว่าทำประโยชน์ทั่วๆ ไป ในฐานะที่ว่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายนี้เป็นเพื่อนกัน เป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกัน. ถ้าเขาเจ็บป่วย ถ้าเขาทนทุกข์ทรมาน ก็ควรจะได้รับความสะดวกสบายก่อน; เพราะว่าเขาเป็นคนที่กำลังเจ็บป่วยและทรมาน. พวกที่เป็นเปรตนั้น ก็หมายถึงพวกที่กำลังขัดสนอย่างยิ่ง อดอยากยากแค้นอย่างยิ่ง กำลังทนความลำบากอย่างยิ่ง; เพราะฉะนั้นทุกคนควรจะสนใจ.

.....

เดี๋ยวนี้เราจะต้องคิดว่า ในบ้านเมืองเรา มีใครที่ไหน ที่อยู่ในฐานะที่ต้องการความช่วยเหลือบ้าง เราก็จะต้องพยายามช่วยเหลือเขา; เขาจะเป็นอะไรอยู่ที่ไหน ก็ตามใจ แต่ถ้าเขาเป็นมนุษย์ และเขาก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราแล้ว; เราควรจะระลึกนึกถึง ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราเคยทำอย่างนั้น.

ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา เคยอุทิศทรัพย์เงินไปหาคนชนิกนั้น แล้วช่วยเหลือเขา หรือว่าเขาตกทุกข์ลำบากที่ไหน ก็ช่วยเหลือเขาที่นั่น. อย่างว่ามีคนพลัดถิ่น มาแต่บ้านอื่นเมืองอื่น ไม่มีญาติ มาเจ็บป่วยลง ก็ช่วยรักษา ตายลงก็ช่วยเผาศพให้. เขาไม่ได้เป็นญาติอะไรกับเราเลย และไม่ได้มีหวังจะให้ประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดแก่เราได้; แต่เราทำ เพราะว่าเรามีจิตใจที่เห็นว่า คนเหล่านั้นหรือสัตว์สังขารเหล่านั้นเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันกับเรา. นี่แหละคือ การที่เราจะทำอะไรให้มีความหมาย.

ยกตัวอย่างว่าไปวางของที่ร้านเปรตนั้น ไม่ใช่เล่นหุงข้าวหุงแกง เอาอะไรไปรวมกันไว้ที่นั่น แล้วจะกุศนุกติ ตั้งนั้นก็หาไม่; แต่โดยที่แท้แล้วมันเป็นบทเรียน เป็นบทที่จะฝึกหัด หรือเป็นบทที่สอน หรือเป็นบทที่ทวาดให้เราจำกันเสียบ้างว่า *มัน*

ต่อนักถึงคนอื่นบ้าง : ที่กำลังเจ็บป่วยทุกข์ยากลำบากอยู่ แม้จะไม่ได้เป็นญาติ มิตรสหายที่รักที่ใคร่อะไรแก่เรา.

แล้วยิ่งกว่าที่กล่าวนั้น ถ้าหากว่าเป็นอย่างตามธรรมเนียมที่เก่าแก่ เขายังมี อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า พวกกระจอกงอกง่อย ที่เข้าวัดไม่ได้; ต้องวางกระตังไว้ให้ ที่นอกวัด นอกประตูวัดโน้น. เตียน^๕ไม่เห็นมีใครทำ แต่ที่บางแห่งยังมีทำอยู่. พวกนั้นยิ่งไปกว่าเปรต คือว่าต่ำมาก เป็นที่รังเกียจมาก จนเขาไม่ยอมให้เข้ามาในวัด; เป็นคนที่ถูกดูหมิ่น ถูกเหยียดหยาม. คนทั้งหลายไม่ยอมให้คนพวกนั้นเข้ามาในวัด; ถ้าขึ้นเข้ามาในวัดก็ถูกทำอันตรายจึงเข้ามาไม่ได้ เขาจึงหยุดอยู่ได้เพียงแก่ประตูวัด.

ปู่ย่า ตายายของเรา เคยวางกระตังไว้ให้พวกกระจอกงอกง่อยนอกวัด; แต่ เตียน^๕เราก็กไม่ทำ. บางแห่งยังทำอยู่ก็เป็นส่วนน้อย; แต่รู้ใหม่^๖ว่า ทำเพื่อประโยชน์ อย่างไร? มันก็เช่นเดียวกันกับวางที่ร้านเปรต; แต่ที่มันใกล้ชิดกว่า เพราะว่าเข้ามาใน วัดได้, ส่วนพวกที่ต่ำมาก ที่น่ารังเกียจมาก จนถึงกับเข้าวัดไม่ได้^๗นั้น เรายังไม่เอาใจใส่.

ถ้าสมมติว่าเขาเป็นคนวรรณะต่ำ เขามีการเป็นอยู่ที่น่ารังเกียจสกปรกโสภณ แม้แต่เข้าใกล้ หรือแม้แต่ได้เห็นก็ทนไม่ไหว อย่างนี้แล้ว เราก็คงจะไม่คิดช่วยเหลืออะไร เขาเลยตั้งนั้นหรือ? คิดดูให้ดีละก็ไม่ควรจะทำอย่างนั้นเลย; เพราะว่าถ้าการกระทำ อย่างนั้น มันจะได้เปรียบข้างกิเลส. กิเลสที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวนั้น จะเจริญงอกงาม ขึ้นไปแทน; เราควรจะถือเอาโอกาสอย่างนั้น ในการที่จะแก้ไขกิเลสส่วนนี้ ด้วยการ ไม่เห็นแก่ตัวเอง ไม่เห็นแก่ความสุขสนุกสนานส่วนตัว.

ยกตัวอย่างที่มีอยู่ในคำสั่งสอนต่าง ๆ และเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านทรง สรรเสริญ มีว่า :- พระมหากัสสปนั้น เอาใจใส่กับคนเจ็บคนป่วยทุกคน; คราวหนึ่ง

เอาใจใส่เลี้ยงดูคนโรคเรื้อน ถึงกับนั่งขัดตะหมาดกินอาหารร่วมกัน นิ้วมือที่เปื่อยเน่าของ
คนโรคเรื้อน หลุดลงไปในภาชนะอาหาร ที่พระมหากัสสปจะต้องฉัน ดังนั้น ก็ยังทำได้.

พระมหากัสสปเป็นผู้ที่ไม่มีคามียึดถือตัวยึดถือตน และเป็นพระอรหันต์
ข้อนั้นก็ยกไว้; แต่ที่ท่านไม่ทำก็ได้. ทำไมท่านจะต้องทำอย่างนั้นด้วยเล่า? ท่าน
ไม่ได้มีความกตัญญูที่เห็นแก่ตัว จึงทำไปโดยไม่มีความคิดนึก; เมื่อเป็นอย่างนั้น
ก็แสดงว่า เป็นตัวอย่างที่ดี ที่ว่า ท่านได้ทำไปในฐานะที่ว่า เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ทุก ๆ
คนจริงๆ. คนที่เป็นโรคเรื้อน ใคร ๆ ก็รังเกียจแม้แต่จะเข้าไปใกล้ อย่าว่าถึงกับจะไป
กินอาหาร ซึ่งต้องให้ด้วยภาชนะเดียวกัน ดังนั้น เป็นต้น.

ข้อที่ท่านวางระเบียบวินัย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ไว้ ให้เห็น
แก่สัตว์ทั้งหลายทุกถ้วนหน้า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ใหญ่ สัตว์น้อย สัตว์สูง สัตว์ต่ำอะไรก็ตาม
นี่เป็นการมุ่งหมายเพื่อจะแก้ไขกิเลสของเราเอง.

ข้อที่ว่าเราได้บุญ เพราะเห็นแก่บุคคล นั้นมันยังน้อยเกินไป. สิ่งที่ดีที่สุด
ที่มากไปกว่านั้นที่เราจะได้ ก็คือข้อที่กิเลสของเราน้อยลงไป, ความเห็นแก่ตัวของเรา
น้อยลงไป, ความยึดถือเรื่องสวยเรื่องงาม เห็นแก่ความสวยความงามของตนนั้น ก็น้อย
ลงไป.

ในข้อที่เราทำตนลงไปเป็นเพื่อน กับคนที่น่าสมเพชเวทนาเหล่านั้นดังนั้น,
นี่ก็เห็นได้ว่าบรรพบุรุษของเราฉลาดเท่าไร, บรรพบุรุษของเรามีความเมตตากรุณา
กว้างขวางเพียงไร, จึงได้วางขนบธรรมเนียมประเพณีเช่นนั้นเอาไว้.

หวังว่าเราทั้งหลายทุกคน จะได้มีความรู้ความเข้าใจ ในความมุ่งหมายของ บู่ ย่า ตา ยาย ให้ถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง แล้วพยายามจะทำให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้น มันจะชุกเกลากิเลส กล่าวคือความเห็นแก่ตัวของเราได้เป็นอย่างดีทีเดียว. แต่ในที่สุด จะทำให้เราเห็นชัด ในข้อที่ว่า *สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรจะยึดถือ ว่าเป็นเรา หรือ เป็นของของเรา, สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ ไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นของของเรา.* สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นอยู่อย่างนี้ แล้ว เราจะรักใคร่หวงแหนยึดถือ โดยความเป็นของเราหรือเป็นเราอัน เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเลย, เป็นสิ่งที่น่าคำหิติดีเยน.

เราควรจะประพฤติกให้ถูกต้อง กับการที่สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา กล่าวคือ ความไม่เห็นแก่ตัว, ความที่เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน, หรือสัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ให้เป็นเหมือนกับว่า ชีวิตทั้งหลายทุก ๆ ชีวิตในโลกนี้ เป็นชีวิตเดียวกัน ไม่มีเรา ไม่มีเขา; เพราะว่ามันเป็นตัวเดียวกัน. มันเป็นตัวเดียวกัน เหมือนกับว่ามีแต่คน ๆ เดียว อย่างนี้แล้ว มันจะมีคนอื่นที่ไหน.

การที่จะมีความรู้สึกทั่ว ทั้งหมดเป็นคน ๆ เดียวกันนี้ มันเป็นเรื่องยาก มันต้องพยายาม; ท่านจึงได้มีอุบาย ที่ฉลาด ที่ทำให้เราสามารถจะประพฤติกปฏิบัติ หรือฝึกฝน ให้เกิดความรู้สึกที่ถูกต้อง ว่าทุกคนเป็นคน ๆ เดียวกันนั้นขึ้นมาให้ได้. นี่แหละคืออุบายที่ บู่ ย่า ตา ยาย ได้วางไว้ให้.

ถ้าเราทำไป ก็ทำไปจนกระทั่งเราจะมีจิตใจกว้างขวาง เห็นว่าชีวิตทั้งหลาย ทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นชีวิตเดียวกันได้จริงๆ ก็จะเป็นธรรมะประเสริฐสุด; เพราะว่าไม่

เบียดเบียนกัน ไม่มีการเห็นแก่ตัว ไม่มีการกระทบกระทั่งแก่กัน; เพราะเหตุนี้ จะได้อยู่กันเป็นผาสุก และจะเป็นการใกล้ชิดต่อพระนิพพาน เพราะการที่ไม่เห็นแก่ตัวนั่นเอง.

เท่าที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ ถ้าสรุปความทั้งหมดทั้งสิ้น และพิจารณาดูให้ดีแล้ว ท่านจะเห็นได้ด้วยตนเองว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งหลายนั้น ไม่เพียงแต่ว่า เป็นสิ่งที่ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีเฉยๆ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ มีไว้ให้ทำเฉยๆ; แต่เป็นสิ่งที่ มีไว้สำหรับแก้ไขมนุษย์ให้ดีขึ้น, มีไว้สำหรับฝึกฝนทำลายความเห็นแก่ตน หรือกิเลสของตนทั้งนั้น, และเมื่อทำดีถึงที่สุดแล้ว จะสามารถทำให้บุคคล มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ถูกต้อง. เมื่อเข้าใจในเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถูกต้องแล้ว ก็ไม่มีอะไรอีก; มันเป็นเรื่องสูงสุด เป็นเรื่องที่ทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน; เพราะฉะนั้นเราจึงถือเอาประโยชน์ข้อนี้กันให้ได้จึงทุกคนเกิด.

ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญอะไรก็ตาม ล้วนแต่มีความมุ่งหมาย ที่จะให้เข้าถึงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งนั้น; โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำบุญตายาย ก็เพื่อจะให้เกิดความสลกสังเวช, เพื่อมีความเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เพื่อให้ได้พิจารณาความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสังขารทั้งหลายทั้งปวง; โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นแก่ปู่ย่า ตา ยาย อันเป็นที่รักที่ใครของเรานั่นเอง ว่าแม้บุคคลที่เป็นที่รักที่ใครอย่างนี้ ก็ยังต้องพรากจากไปด้วยความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

คนทั้งหลายก็จะได้มีความเข้าใจถูกต้อง เป็นผู้ที่ไม่หลงยึดถือโดยความเป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา อย่างเหนียวแน่นตั้งแต่กาลก่อน; เพราะฉะนั้นจึงขยันบำเพ็ญกุศลทุกอย่างทุกประการให้ถูกต้อง ให้ตรงตามความหมายเถิด จะได้รับประโยชน์อันสูงสุด เหมือนกับการปฏิบัติเพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพานโดยตรง. ไม่ใช่เพียงแต่เป็น

เรื่องทำบุญให้ทาน ตามธรรมเนียม ตามประเพณี เพื่อ ๆ ไป; แต่เป็นเรื่องที่จะซึมซาบถึงจิตใจ ให้เข้าถึงความจริงที่ลึกซึ้ง กล่าวคือความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้นนี้แล้ว จะมีความเข้าใจถูกต้อง และปล่อยวางสิ่งทั้งปวง แล้วก็จะได้สงบระงับ จะได้มีความสงบเย็นก่อนแต่จะเข้าโลง.

อย่าไปหวังว่าตายแล้วจึงจะเป็นสุข เข้าโลงแล้วจึงจะเป็นสุข; นั่นเป็นความโง่เขลา. มันต้องทำให้ถูกต้อง จะต้องทำให้เอาชนะความโง่ ความเขลา และกิเลสต่าง ๆ ให้ได้ จึงจะมีความสุข; และมีความสุขที่นี้ เกียวนั้น เวลานั้น ในโลกนี้ ไม่ต้องรอจนกระทั่งถึงเข้าโลง. เลิกเข้าใจว่าตายแล้วจึงเป็นสุข หรือว่าจับใส่โลงแล้ว จึงจะเป็น *เตสั วุปลโม สุขิ*; นั่นมันเป็น *เตสั วุปลโม สุขิ* อีกชนิดหนึ่ง คือของพวกคนโง่. แต่ *เตสั วุปลโม สุขิ* ของพระพุทธเจ้านั้น ท่านหมายถึงให้ทำเกียวนั้น เวลานั้น; ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงแล้ว อย่าได้ไปยึดถือเลยมันก็จะ *เตสั วุปลโม สุขิ* ขึ้นมาทันที จะไปอยู่ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร ก็ล้วนแต่มีความสุขสงบ.

จงปรารถนาความสงบระงับ แห่งสังขารทั้งหลายทั้งปวง อันเป็นของสุข ไม่มีทุกข์ โดยนัยะดังที่กล่าวมานี้ จงทุก ๆ คนเถิด. พระพุทธภาษิตที่ว่า *อนิจจา วตสังขารา* นั้นเป็นคำเตือน หรือเป็นการชี้ให้เห็นความจริง จนเกิดความสลัดใจ ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ *อุปฺปาทยธมฺมิโน* – มีแต่การเกิดขึ้นและเสื่อมไป เป็นปกติธรรมดา *อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุชฺฌนฺติ* – ครั้นเกิดขึ้นแล้วก็ดับลง *เตสั วุปลโม สุขิ* – ความสงบระงับ ซึ่งสังขารนั้นเสียได้เป็นความสุข; ซึ่งเราจะต้องสงบระงับสังขารเหล่านั้นให้ได้ ด้วยการที่อย่าให้มันมาปรุงเรา คือเราเห็นตามที่เป็นจริงแล้วไม่ยึดถือมัน มันก็ไม่มาปรุงจิตใจของเรา ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้, เป็นจิตใจที่มีการศึกษาเพียงพอ จนไม่มีความเข้าใจผิดในสิ่งต่าง ๆ. สิ่งต่าง ๆ ก็ไม่มาปรุงได้ คือสังขารทั้งหลายไม่มาปรุงได้ ก็เป็นความสงบระงับดับลง, มีแต่ความดับเย็น ตามที่พระพุทธเจ้าท่านต้องการจะให้.

หวังว่าลูกหลานของตายาย จะได้อะไรอย่างที่ดีของปู่ย่าตายาย มาเป็นเครื่องประพาศปฏิบัติ ให้สำเร็จประโยชน์แก่ตน สมกับที่เป็นลูกหลานของตายาย; เพราะว่บรรพบุรุษของเราทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นพุทธบริษัท มีความรู้ความเข้าใจในธรรมะดี จึงได้มีขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างนั้น

จริงอยู่ที่ปู่ ย่า ตา ยายเหล่านั้นอาจจะไม่รู้หนังสือมากเหมือนเรา, อาจจะไม่ไต่ยนไม่ได้ฟังอะไรมากเหมือนเรา; แต่ท่านเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ว่าไม่เที่ยงนั้นมากกว่าเรา. เพราะเราไปมัวเรียนหนังสือมาก ไปสนุกสนานเพลิดเพลินมาก จึงเลยมืด มองไม่เห็นว่ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่ต้องอ่านหนังสือมาก ไม่มีเรื่องมาก ไม่ยุ่งมาก ตาจึงสว่าง เห็นว่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. นี้กล่าวได้ว่าท่านเห็นอะไรมากกว่าเรา, ท่านฉลาดกว่าเราในข้อนี้, ท่านจึงมีความทุกข์น้อยกว่าเราในข้อนี้.

เราจงเอาตัวอย่างท่านในข้อนี้เถิด ถ้าไม่เอาตัวอย่างในข้ออื่น; จะได้เป็นผู้ที่มีการเข้าถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยสมควรกัน และได้รับประโยชน์สุขจากการที่จะเป็นลูกหลานของตายายชนิดนั้นพอสมควรกัน เรียกว่าไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

หวังว่าลูกหลานทั้งหลาย ที่เป็นพุทธบริษัทของปู่ย่าตายายที่เป็นพุทธบริษัท จะได้พากันคิดนึก ปรีกษาหารือกันเสียใหม่ ทุกครั้งทุกคราวที่มีการบำเพ็ญบุญกุศล ในทำนองนี้; แล้ว แก้ไขอุปสรรคขัดข้องของตนให้ผ่านพ้นไป ทำตนให้มีความระงับดับเย็น, อย่าให้มีความทุกข์ระส่ำระสายเดือดร้อนแต่ประการใดอีกเลย.

ทั้งหมดนั้นจะเป็นผลสำเร็จได้ ก็เพราะการที่เราทั้งหลายยังมีความกตัญญูกตเวที ยึดมั่นในคุณของบรรพบุรุษ, ประพฤติตามพระธรรมคำสอนในพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นวัตถุที่ตั้งแห่งการเป็นอยู่และการปฏิบัติ ตลอดด้วยกันทุกคน

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เขาก็มีด้วยประการฉะนี้

ศารทกาลิกเทศนา ๔

๑/๒๕๐๓

๒๙ สิงหาคม - วัน ๘ คำ เดือน ๑๐

ญาติสังคหกถา

[การทำบุญตายก็สงเคราะห์ในมงคลอันสูงสุด]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อิทานิ อฏฺฐมีทิวเส สนนฺิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ฐมฺมิกถา กถิตเต :

ฌาตกานณฺจ สงคโห

เอตมฺมฺกฺลฺมฺตฺตมฺ

ปฺพุพฺเปตพลีกตสฺส

เอโก โภฏฺฐจาโส-ติ

ฐมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิชันา พระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อและวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธ-
บริษัท เพื่อเจริญก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่ง
ของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ นับว่าเป็นธรรมเทศนาพิเศษ ปรรากเหตุด้วยหวังจะให้ท่านทั้งหลายรู้จักกระทำในใจให้แยบคาย เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ สมกับที่วันนี้ เป็นวันเพื่ออุปพเขตพลี กล่าวคือ มีการอุทิศนาชานิต ด้วยความเสียสละ เป็นเครื่องบูชาคุณเป็นต้น แก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว.

การกระทำเห็นปานนี้ จัดเป็นกุศลโดยแท้ และจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะได้รับรู้จักกระทำใจให้แยบคายยิ่งขึ้นเป็นพิเศษ. ยิ่งจะมีความรู้สึกถึงซึ่งมากเพียงไร; สิ่งที่เราเรียกว่ากุศลจะยิ่งเป็นไปแก่กล้า เพียงนั้น. เพราะฉะนั้น ควรจะกระทำในใจให้สำเร็จประโยชน์เท่าที่ควรจะได้ด้วยกันทุกคน; กล่าวคือการพิจารณากันไปตามข้อความที่จะได้พิจารณาวินิจฉัยกันในวันนี้.

การบำเพ็ญบุญกุศล อุทิศแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เรียกกันง่าย ๆ ว่าอุปพเขตพลี คือ การกระทำพลีกรรมแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว.

คำว่า “พลี” ในที่นั้น บางคนยังเข้าใจผิด เพราะมีอะไรบางอย่าง ทำให้เข้าใจผิดมาแต่เดิม คือเข้าใจไปว่าที่เรียกว่า พลี - พลี เป็นต้นนี้ คือเอาอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งมาเช่นภุกตมีปัสสาจ หรือเหวดกาเป็นต้นก็ตาม เพื่อจะแลกเอาประโยชน์ อย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นของ ๆ ตัว; เช่นเรียกกันว่า ทำบัตร์พลีต่อพระภูมิเจ้าที่เป็นต้น, ก็คือการเอาของเหล่านั้น ไปให้อสุรกายเหล่านั้นบริโภคนั้น แล้วตัวจะได้รับประโยชน์คือการคุ้มครองเป็นต้นเรียกว่าพลี. แต่โดยที่แท้จริงนั้น คำว่า “พลี” มิได้หมายความว่าเช่นนั้นเลย.

คำว่า “พลี” ในที่นี้ ควรจะมีความหมายที่ตึกว่านั่น คือว่า กระทำสิ่งที่ควรกระทำสิ่งใด ที่ควรกระทำต่อบุคคลผู้สูงกว่า โดยคุณวุฒิ วิทยุฒิ หรือชาติวุฒิ หรือ

อะไรก็สุดแท้; เพื่อความเข้าใจซึ่งกันและกันก็ดี, เพื่อความเคารพนับถือรักใคร่
เอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกันก็ดี, ควรจะเรียกว่าพลีได้ทั้งนั้น.

ในที่นี้เรากระทำแก่บุรพการีบุคคล ผู้ล่วงลับไปแล้ว หมายถึงบิดา มารดา
ปู่ ย่า ตา ยาย ถอยหลังขึ้นไปหลายลำดับ, เป็นบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว. เรายังระลึกนึก
ถึงความดีความงาม หรือแม้ที่สุดแต่ระลึกนึกถึงความสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติ ก็ยังรู้สึก
ว่า ท่านทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้มีอะไรๆ อยู่เหนือเรา, อย่างน้อยก็ทรงที่เป็นหนี้
บุญคุณแก่เรา. เราควรจะเอาอกเอาใจ ควรจะรับรู้ความจริงในข้อนี้ แล้วจะต้องตอบ
แทนโดยสมควรแก่เหตุการณ์.

ถ้าได้กระทำลงไปตามนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นการกระทำปุพเปตพลี คือพลีแก่
บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว; ไม่จำเป็นจะต้องเป็นข้าวปลาอาหารเสมอไป, เป็นบุญกุศลก็ได้.
ถ้ามีใจแคบๆ ก็จะรับรู้แต่เพียงว่า บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ๒-๓ ชั่วเท่านั้น ที่เป็น
ญาติ ที่เราจะต้องรับรู้ หรือกระทำปฏิการะตอบแทน; อย่างนี้ควรจะถือว่า ยังมีจิตใจ
แคบอยู่. เพราะว่าโดยที่แท้จริงแล้ว ควรจะได้นึกเลยไปถึงคนต้นตอ คือมนุษย์คนแรก
ที่มีในโลกทีเดียว ที่เป็นต้นตอของมนุษย์ทั้งหลาย.

นั่นนับว่าเราจะเชื่อว่า ครั้งแรกนั้น มีสัตว์ที่เป็นมนุษย์เกิดขึ้นในโลกเพียงคู่
หนึ่งก่อน, หรือ ๒-๓ คู่ก็ตาม; แล้วคนชั้นหลังก็ล้วนแต่ถือกำเนิดมาจากคนเพียง
คู่หนึ่งหรือสองคู่กันด้วยกันทั้งนั้น. เพราะฉะนั้นคนทุกคน จึงเป็นลูกหลานของมนุษย์
คนแรกนั้น ด้วยกันทั้งนั้น. การนึกได้อย่างนี้ จะเป็นวิถีทาง ที่จะให้ความคิดดำเนิน
ไปอย่างกว้างขวาง มีอะไรต่างๆ ที่จะต้องจัดต้องทำ ให้สำเร็จประโยชน์ขึ้นอย่างมาก
มายทีเดียว. เพราะว่ากาลเวลาที่ล่วงมาเป็นพันปี หมื่นปี แสนปี นั้น ได้เกิดมีอะไร

ต่าง ๆ ขึ้น มากมายหลายอย่างหลายประการ หลายสาย หลายแนว; เป็นไปทางเสื่อม ก็มี เป็นไปในทางเจริญก็มี.

แต่จะอย่างไรก็ดี การกระทำของบรรพบุรุษ ก็ล้วนแต่เป็นความรู้ทั้งนั้น คือเป็นความรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นมาเป็นลำดับทั้งนั้น, และความรู้นั้นก็ตกทอดมาจนกระทั่งถึงพวกเราตามลำดับอีกเหมือนกัน. เป็นอันว่าเขาได้สร้างความรู้ ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ขึ้น แล้วก็ตกทอดมาถึงเราทุกคน; เราพลอยได้รับประโยชน์ตรงที่เราไม่ต้องคิดนึกเอง, ถ้าเราต้องมาคิดนึกตั้งแต่ต้นแล้ว เราก็จะไปไม่ได้ถึงไหน.

ความรู้เป็นอันมากเราไม่ต้องคิด ต้องนึก ต้องค้นด้วยตนเอง เป็นแต่เรียนเอาๆ จากที่เขารู้กันอยู่ก่อน แล้วสอนเป็นลำดับๆ สืบๆ ต่อกันมา ชั่วโมงไม่กี่ปีเราก็เรียนความรู้เหล่านั้นได้หมดสิ้น; เราจึงเป็นคนที่มีความรู้ หรือความฉลาดดังที่เห็นๆ กันอยู่ในบัดนี้ : ไม่ว่าจะเป็ความรู้เรื่องอะไร ย่อมล้วนแต่จะเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยความรู้ของคนก่อนๆ ทั้งนั้น.

แม้ว่าเดี๋ยวนี้จะกำลังเรียนอยู่ในชั้นสูงสุด ชั้นพิเศษ ทำอะไรได้อย่างน่าอัศจรรย์ก็ตาม; แต่ความรู้นั้น ไม่ใช่บุคคลคนนั้น หรือชั้นนั้นคิดขึ้นมาได้เอง สำเร็จรูปทีเดียวทั้งหมด, ต้องอาศัยสืบต่อ มาจากความรู้ที่คนชั้นก่อนๆ ได้คิดไว้ แล้วสอนกันมาเป็นพื้นฐาน เป็นบาทฐาน มาตามลำดับ; แล้วคนชั้นหลัง จึงเก็บรวบรวมเอาความรู้ที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นบาทฐานนั้น มาปะติดปะต่อกันเข้า อย่างนั้นอย่างนั้นอย่างโน้น จนเกิดนั้น เกิดนี้ แดกแยกแขนงออกไปมากมาย และวิเศษอัศจรรย์มากขึ้นทุกที. แต่ถ้าไม่ได้ความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้ว ชั่วโมงนี้คิดถึงเท่านั้นไม่ได้ มันก็จะไม่มีอะไรเกิดขึ้น และเราก็จะไม่สามารถฉลาดถึงเพียงนี้.

เราจะเห็นได้ง่าย ๆ ตรงที่พระพุทธเจ้ากว่าจะตรัสรู้ได้ ก็ต้องบำเพ็ญบารมี ที่กล่าวกันว่านานถึง ๔ อสงไขย แสนกัปป์; คือต้องเกิดแล้ว เกิดเล่า, เกิดแล้ว เกิดเล่า, เกิดแล้วเกิดเล่า, เพื่อให้ฉลาดให้ดี ให้สูง ให้ประเสริฐยิ่งขึ้นทุกทีทุก ๆ ชาติ ใช้เวลา ไม่รู้ว่ากี่ร้อยกี่พันชาติ เพื่อจะสร้างสมบารมี คืออบรมจิตใจให้เฉลียวฉลาดขึ้นมา ๕ นั้นเอง.

คนเราในโลกที่เกิดมาเป็นคนใจแคบ เห็นแก่ตัว ก็เพราะสร้างสม อบรม จิตใจมาหลายร้อยชั่วหลายพันชั่ว; ทั้งนี้ก็เพราะว่าทุกคนเห็นแก่ตัวมากเกินไปนั่นเอง. ความเห็นแก่ตัว ทำให้มีความรู้สึกแคบ ๆ ไม่อาจจะขยายยืดยาวออกไปถึงบรรพบุรุษ ที่ ล่วงลับไปแล้วเป็นเวลานาน ๆ; ระลึกนึกถึงแต่เพียงชั่วบรรพบุรุษที่เคยมอบเรียกสวน ไร่มาให้เป็นมรดก, นอกนั้นก็ลืมเสีย. นี้ก็เพราะว่าความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ รั้งรู้ แต่สิ่งที่ได้มาแก่ตัวเท่านั้นเอง, และเป็นเรื่องทางวัตถุ คือการรับมรดกเป็นวัวควาย ไร่ นา ช้าง ม้า เป็นต้น; แต่สิ่งเหล่านั้นมันมีราคาไม่กี่บาทไม่กี่สตางค์.

ถ้าหากว่าไปเปรียบเทียบกันกับคุณความดีทางจิตทางใจ เช่นวิชาความรู้เป็น ต้น ตลอดจนถึงธรรม หรือแม้แต่เพียงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ที่บรรพบุรุษ ได้ตั้งขึ้น และได้ใส่ลงไปในจิตใจของลูกหลาน มอบหมายฝังอยู่ในสันดานของลูก หลานสืบมาตามลำดับ ได้เป็นอารยชนคือเป็นคนที่มีความเจริญด้วยธรรม หรือมีธรรมะ อันเจริญ ก็เพราะการกระทำของท่านเหล่านั้น สิ่งนี้มีค่ามาก เป็นมรดกที่ล้ำค่า และ ศึกษาค้นคว้าไม่ได้ ถ้าจะมาเปรียบเทียบกันกับมรดก เพียงที่เป็นช้าง ม้า วัว ควาย ไร่ นา เป็นต้น แต่แล้วเราก็ไม่นึกถึง คงนึกถึงแต่ว่า ตนได้รับมรดกเป็นวัตถุสิ่งของของวัวควายไร่ นาจาก บิดามารดา จากยายทวด ตาทวด ปู่ทวด ย่าทวด, เลยนั่นหน่อยก็ลืมไปแล้วไม่สนใจ.

เป็นอันว่าเรามีความคิดแคบ ๆ เช่นนี้ จนกระทั่งเป็นนิสัย เป็นคนมีนิสัยแคบ มีอหังการคับแคบ; นิสัยแคบกันเสียทุกอย่าง ก็เลยกลายเป็นโรคของคนจิตใจแคบ ไม่มีความนึกคิด ที่จะเอื้อเฟื้ออารีแก่กันและกัน. ต่างคนต่างเห็นแก่ประโยชน์ตน เห็นประโยชน์เป็นวัตถุ นั้นแหละว่าเป็นสภาวะสูงสุด จึงไม่ยอมเสียสละประโยชน์ เพื่อเห็นแก่ธรรมะ, ไม่เสียสละประโยชน์ เพื่อเห็นแก่ความถูกต้อง หรือความยุติธรรม หรือความดีความงามเป็นต้น.

คน มุ่งแต่จะเอาประโยชน์เป็นวัตถุ ให้มากยิ่งขึ้นไปไม่มีที่สิ้นสุด; มันจึงแคบกันอยู่ชั่วลูกชั่วหลานกับบิดามารดา ชั่วเดียวเท่านั้นเป็นส่วนใหญ่, นอกนั้นก็พร้อมที่จะแข่งขันกัน, พร้อมทั้งจะเบียดเบียนกัน หรือพร้อมที่จะเอาตัวเอาเปรียบกันอยู่เสมอไป; จึงได้กลายเป็นโลกของมนุษย์ที่มีการเบียดเบียนกัน ในทั้งทางตรงทางอ้อมไม่มีที่สิ้นสุด, เป็นโลกของมนุษย์ที่ต้องทำบ้านเรือนแน่นหนาแข็งแรง, เวลาจะนอนต้องปิดประตูใส่กลอนอย่างแข็งแรง ดังนี้เป็นต้น, จะไปไหนก็ต้องพกอาวุธ ต้องกุมพวักอย่างนี้เป็นต้น.

นี่แปลว่า พวกมนุษย์ใจแคบเหล่านี้ ได้สร้างโลกชนิดนี้ขึ้นมาเอง สร้างเอาเอง ทำเอาเอง สมกับที่เป็นผู้มีนิสัยสันดานแคบ, ไม่เหมือนกับโลกของพระอรหันต์ เช่นโลกของพระศรีอารยเป็นต้น ซึ่งนอนไม่ต้องปิดประตูเรือน เหล่านี้เป็นตัวอย่าง. ไม่มีการเบียดเบียน เพราะว่ามีแต่ความรู้สึกรู้คิดนี้กว่า เป็นญาติเสมอกันหมด, ไม่มีใครเป็นคนอื่นมีแต่ญาติ คือมีแต่คนที่รักใคร่เคารพนับถือ : ถือว่าเป็นญาติ มีคุณสมบัติเสมอกัน มีอะไร ๆ เหมือนกันไปหมด; อย่างนี้จึงเป็นโลกที่มีความสุข. แต่แล้วโลกชนิดนี้ ก็ไม่ใช่อะไรอื่นอีกเหมือนกัน เพราะเป็นโลกที่มนุษย์เราทั้งหลายสร้างขึ้น คือว่าเมื่อทุกคนมีใจกว้าง มีจิตใจประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่เห็นแก่ตัวแล้ว ความเบียดเบียน

กันก็มีขึ้นไม่ได้; อยู่ไปๆ มันก็กลายเป็นโลกของพระอริยเจ้าขึ้นมาเอง คือไม่มีการเบียดเบียนกัน มีแต่การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เสมือนหนึ่งเป็นบิตามารคา เป็นลูกเป็นหลานแก่กันและกันหมดทั่วหน้า เหลียวไปทางไหนก็มีแต่ญาติที่แท้จริง ดังนี้.

เหตุการณ์อย่างนี้ สภาพการณ์อย่างนี้ เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาหรือไม่? ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู; และบางทีจะเป็นเพราะความฉลาด ของบิตามารคา บู้ ย่า ตา ยาย หลายชั่วมาแล้ว มองเห็นความจริงข้อนี้ จึงได้ตั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่ให้ลูกหลานระลึกถึงคนที่ตายไปแล้วให้มากๆ, ให้นึกกันด้วยจิตด้วยใจจริงๆ และให้มากจริงๆ โดยไม่จำกัดว่าเพียงเท่าไร หรือคนไหน. แต่แล้วลูกหลานก็ยังงมงายโง่เง่า อยู่นั่นเอง : ถือเป็นเพียงขนบธรรมเนียมประเพณีสนุกสนาน อะไรไปเสียทำนองนั้น; ไม่เข้าถึงความหมายอันแท้จริงของการที่เราจะให้เราเป็นผู้มีใจกว้าง ยอมรับว่าทุกคนที่สืบสายโลหิตกันมาตามลำดับนั้น เป็นญาติโดยเสมอกัน.

ถ้าเราทำได้ตรงตามความประสงค์อันนั้นแล้ว เราก็จะไม่อยู่ในสภาพตั้งเข่นที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ : คือแม้แต่ว่าจะได้ปิดประตูหน้าต่างเรียบร้อยแล้ว ก็ยังนอนหลับไม่สนิท, ยังหวาดระแวงภัยอยู่นั่นเอง เพราะเต็มไปด้วยศัตรูที่คอยเบียดเบียนชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ บุตรภรรยาเป็นต้น; แล้วจะเรียกว่ามีความสุขได้อย่างไรกัน. โดยที่แท้ ก็เป็นการทนทุกข์ชนิดหนึ่ง ทนไปจนชิน เพราะความต้านความหนา ก็ดูไม่สู้จะทุกข์นัก พอทนกันไปได้.

นี่แหละ คือความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เห็นห่างจากธรรมะยิ่งขึ้นทุกที; เพราะฉะนั้นจึงหวังว่า เราทั้งหลายจะได้สนใจ ในขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของพุทธบริษัทเรา ให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง แล้วพยายามประพฤติปฏิบัติ ให้ได้ผลเต็มตามความ

มุ่งหมายนั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ขนบธรรมเนียมประเพณีอันใดที่ดี เราจะต้องรื้อฟื้นขึ้นมาจัดทำ ให้ได้ประสพผล อันเป็นวัตถุประสงค์ ของขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นอย่างแท้จริง ก็จะต้องเรียกว่ามีความก้าวหน้าได้ คือก้าวหน้าไปในทางของความสุจริต; และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขนบธรรมเนียมประเพณีสำหรับการบำเพ็ญกุศลเหล่านี้ นับว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีข้อหนึ่ง อย่างหนึ่ง ที่สำคัญอย่างยิ่ง แต่บางทีจะเห็นยาก เข้าใจยาก.

ที่ว่า “สำคัญอย่างยิ่ง แต่เห็นยาก หรือเข้าใจยาก” นั้น ก็เพราะว่ามันละเอียดประณีต จนเราไม่รู้ได้ว่า ความสุข หรือความสงบสุข ที่เราได้รับกันอยู่นี้ มีอยู่เป็นส่วนใหญ่ ที่มีมูลมาจากการที่เราเคารพนับถือต่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว, กตัญญูต่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว, หรือว่ามีความรู้สึกต่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว อยู่เป็นส่วนใหญ่. มันเป็นการให้ผลซับซ้อน หลายชั้นหลายซ้อน; เพราะถ้า ถ้าล่วงลับนี้เป็นคนกตัญญูกตเวทีแล้ว คนนั้นก็จะต้องทำอะไร ๆ อย่างอื่นต่อไปตามด้วย. แต่ถ้าคน ๆ นี้เป็นคนอกตัญญู คือไม่มีกตัญญูกตเวทีแล้ว ก็แปลว่าคน ๆ นี้มีจิตใจที่เสียหายแล้ว, จะกระทำอะไรให้ดีเป็นธรรมดา เป็นความยุติธรรมนั้นยากนัก. เพราะฉะนั้นจึงมักจะตั้งปัญหาขึ้นเป็นข้อแรกว่า คน ๆ นี้เป็นคนกตัญญูกตเวทีหรือเปล่า? ต่อเมื่อเป็นคนกตัญญูกตเวที จึงจะค่อยไว้วางใจ ว่าความดีความงามในตำแหน่งอื่นในแขนงอื่นก็จะต้องมีด้วย. เพียงแต่เห็นวีแววของความไม่กตัญญูกตเวทีเท่านั้นก็เกิดความไม่ไว้วางใจเสียแล้ว จะลงสันนิษฐานว่าบุคคลคนนั้นใช้ไม่ได้ไปหมดโดยส่วนเดียว; และมันก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ.

ทีนี้อะไรเล่า ที่จะมายืนยันเราตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ให้เป็นคนมีนิสัยกตัญญูกตเวทีได้? มันก็ต้องได้แก่การอบรมสั่งสอนนั่นเอง : สอนแต่ปากนั้น ผู้ทำจริง ๆ ไม่ได้; เพราะฉะนั้น เราจึงสอนด้วยการทำจริง ๆ คือจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอย่างยิ่ง

อย่างโอฬาร เป็นพิเศษ เพื่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ดังเช่นที่เรากระทำในวันนั้น; เพื่อบรมลูกหลาน คือ เต็ก ๆ เล็ก ๆ ให้เกิดกตัญญูทวาทต่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั่นเอง. แต่แล้วเราก้ยังไม่ได้รับผลตามที่เราค้องการ; เพราะว่าบิดามารดาหรือครูบาอาจารย์ยังไม่ได้ทำหน้าที่ของตน ยังไม่ได้สอนลูกสอนหลานให้เข้าใจว่า การทำบุญในวันนั้นนั้น คือทำอะไร, ทำทำไม, ต้องทำให้ได้อย่างไร, จึงจะเรียกว่าสำเร็จประโยชน์ในการทำบุญวันนั้น เป็นต้น.

บิดามารดาได้แต่ชักชวนลูกหลานมากินข้าวสนุก ๆ กันที่วัดสักมื้อหนึ่ง อย่างดีก็รับศีลกัน ฟังเทศน์กัน อย่างนกแก้วนกขุนทองสักพักหนึ่ง แล้วก็เลิกกัน, กระทั่งกลายเป็นโอกาสสำหรับแต่งตัวสวย ๆ มาอวดกัน ดังนี้เป็นต้น; มันก็น้อยมากลงไปอีกไม่สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะอบรมลูกหลาน ให้เกิดนิสัยแห่งความกตัญญูทวาท. นี่เป็นความโง่งมของบิดามารดานั่นเอง ลูกหลานจึงฉลาดไม่ได้; ครั้นลูกหลานฉลาดขึ้นมาได้ จนกระทั่งโตเป็นหนุ่มเป็นสาวเป็นบิดามารดาขึ้นมาอีก ก็ไม่อบรมลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไปอีก, มันก็โง่งม ฉลาดกลับปาวसान เลยเป็นมนุษย์หรือโลกของมนุษย์ ที่รู้จักคุณค่าของความกตัญญูทวาทที่น้อยเกินไป, และไม่มีนิสัยแห่งความกตัญญูทวาท อันเพียงพอที่จะเป็นพลเมืองที่ดี ในทุกแห่งและทุกมุมได้.

โลกนี้จะไม่เป็นโลกของคนดี; แม้แต่เป็นโลกของคนพอดิพอร้ายก็ยังไม่ได้ดีชั่วเข้าไป, จะกลายเป็นโลกของความเบียดเบียนดังที่เราเห็น ๆ กันอยู่ มีแต่ความมระส่ำระสาย นอนตาไม่หลับมากยิ่งขึ้น; เว้นไว้แต่พวกโตพวกหนึ่ง จะหมุ่นมหาหลักของพระธรรม ซึ่งวางไว้เป็นแบบฉบับแน่นอนตายตัว. ต้องเห็นแก่ธรรมะ เห็นแก่คุณงามความดี ยิ่งกว่าเห็นแก่วัตถุสิ่งของ มีทรัพย์สินสมบัติเป็นต้น, ต้องมุ่งหมายจะอบรมจิตใจให้ประกอบไปด้วยธรรมะ หรือความดี มีความสงบสุขเยือกเย็นอยู่ได้ในทุก ๆ กรณี. ส่วน

เรื่องการทำเลียงปากเลียงท้องนั้น ก็ทำไปได้ด้วยโดยไม่ขัดข้องอะไรกัน; แต่ว่าคนพวกที่มีธรรมะย่อมมีความสุขเยือกเย็นอยู่ตลอดเวลา, และเป็นการทำให้โลกนี้เป็นโลกแห่งคนดีมากขึ้น; หรือว่า อย่างน้อย ก็ทำให้หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่มีคนดีมากขึ้น; เพื่อจะได้เอนตาหลับกันมากขึ้น.

นี่แหละคืออานิสงส์อันแท้จริง ของขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างหลายชนิด รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีทำบุญตักบาตร เป็นต้นด้วย.

เราไม่ได้ถือว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีทำบุญอุทิศให้ บู๋ ย่า ตา ยายนี้ อย่างเดียววิเศษเพียงพอ; เรายอมรับว่า ยังมีอีกหลาย ๆ อย่าง. แต่เรายืนยันว่า **ขนบธรรมเนียมประเพณีที่อบรมคนให้เป็นคนกตัญญูกตเวทีนี้สำคัญนัก; เพราะว่าการที่เราจะอดออดมกันได้นั้น มันเนื่องมาจากความกตัญญูกตเวทีทั้งนั้น.** การที่เราอดออดมกันไม่ได้, ฉะนั้นก็ขาดไป หรืออะไรทำนองนั้น, ก็เพราะว่ามันหลับหูหลับตา; ไม่เคยนึกว่า คนเรามีบุญคุณแก่กันและกัน, หรือไม่นึกว่า ถ้าเขาไม่ดีแก่เราโดยตรง บิถามารดาของเขาก็เคยดีแก่เรา หรือแก่บิถามารดาของเรา ดังนี้ เป็นต้น. นับย้อนถอยหลังขึ้นไปสัก ๒-๓ ชั่วโมงเท่านั้น จะพบว่า แต่ละฝ่าย เคยมีความดีความงาม หรือมีบุญคุณต่อกัน แล้วก็อดออดมกันได้; ควรจะนึกเสียว่า คนเรานี้เป็นมนุษย์ด้วยกัน มีบรรพบุรุษร่วมกัน ก็ควรจะเป็นญาติกัน และอดออดมกันได้. แม้การทำอย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นการกตัญญูกตเวที คือรับรู้ในความที่ คนเรามีบุญคุณต่อกัน สืบลงมาตามลำดับ. ความกตัญญูกตเวที ย่อมทำให้มีจิตใจอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง.

นึกดูให้มากเถิด, เราจะเห็นได้ว่า ความอ่อนโยนหรือความอดออดมของเรา นั้น ย่อมเกิดมาจากการเห็นแก่คนใดคนหนึ่งทั้งนั้น; อย่างน้อยที่สุดก็เห็นแก่ธรรมะ,

เห็นแก่พระพุทธเจ้า, เราจึงยอมอดอดอมให้ ยอมยกโทษให้ แก่บุคคลที่มาทำให้เราโกรธ หรือมาทำให้เราเสียหาย ทั้งนี้เป็นต้น.

ความกตัญญูกตเวทิมียู่ในรูปต่าง ๆ กัน จนมองไม่เห็น เช่นว่า เรามาวัด เพื่อให้ศาสนา ตีขึ้น; นี้ก็แปลว่าเรากตัญญูกตเวทิต่อพระพุทธเจ้า. แต่เราก็เรียกว่า เรามำรุงวัด หรือมำรุงศาสนา, ไม่ได้พูดถึงพระพุทธเจ้าเลย แต่ว่าการกระทำนั้น เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิต่อพระพุทธเจ้า.

ที่นี้เราลองคิดนึกต่อไปว่า ถ้าสมมติว่าใจของเราหยาบมากกระต้างมาก จนไม่มีความกตัญญูกตเวทิตี แม้ต่อพระพุทธเจ้าแล้ว มันจะเป็นอย่างไร, มันจะเกิดความ คุดตายกันขึ้นได้อย่างไร, จะเกิดความตึงเครียดกันขึ้นมาได้อย่างไร; แล้วโลกนั้นก็จะต้อง ลุกเป็นไฟไปทันที เพราะการเบียดเบียนกันนั้นหรือหาไม่?

นี่เราอาจจะยังกล่าวได้ว่า อย่างน้อยที่สุด เราก็ยังเห็นแก่พระพุทธเจ้าอยู่, ยังเห็นแก่พระธรรมอยู่, ยังเห็นแก่พระสงฆ์อยู่, ยังเห็นแก่คนนั้นคนนั้น หรือยังเห็นแก่ บิฑามารคาของเราอยู่, ก็เพราะว่าเราเชื่อฟังพระพุทธเจ้า. การที่เราเชื่อฟังพระพุทธเจ้านั้นเอง คือการเห็นแก่พระพุทธเจ้า หรือกตัญญูต่อพระพุทธเจ้า.

ท่านทั้งหลายจงได้พิจารณาดูให้แนบคายยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็ให้เห็น : ว่าการ เคลื่อนไหวที่เป็นไปในทางดีของเราทุกอิริยาบถนั้น เป็นการบูชาคุณแก่พระสัมมาสัมพุทธ เจ้าทั้งนั้น. ถ้าเราทำอะไรลงไป เป็นความดีความงาม ความจริง ความยุติธรรมเป็นต้น มันเป็นการบูชาคุณพระพุทธเจ้าทั้งนั้น; แล้วอะไรมันมาบังคับให้เราทำ มันก็ต้องได้แก่ การที่เห็นแก่ความดีนั่นเอง.

การเห็นแก่ความดีนั้นก็คือ การเห็นแก่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, เพราะมีมูลมาจากการที่เรายึดถือธรรมะของพระพุทธเจ้า ตามแบบของพระพุทธเจ้า, จึงได้เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า เห็นแก่ความดี มีความตั้งใจจะทำให้ดี ดังนี้ เป็นต้น. ทั้งนี้บรรพบุรุษบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราได้อบรมเรามา ให้เป็นคนรักดี, ให้เป็นคนเลือกเอาข้างดี, ให้เป็นคนเห็นแก่ความดีเรื่อย ๆ ไป; อย่าไปเห็นแก่ความชั่ว.

นี่แหละคือสิ่งที่บรรพบุรุษได้มอบฝังเป็นมรดกมาในสันดานของเรา เราจึงเป็นคนที่จะเห็นแก่ความดีอยู่อย่างนี้ได้; มิฉะนั้นเราก็จะต้องเป็นคนที่จะเห็นแก่ความชั่ว เหมือนกับคนมีจลาถวิภูษิตทั้งหลายบางคน ที่เห็น ๆ กันอยู่ เพราะว่าเขาเกิดมาไม่ได้รับการอบรมที่ถูกต้องจากบิดามารดาเสียเลย.

เมื่อเป็นผู้ที่มีจิตใจดี, ผักฝ้ายไปแต่ในทางข้างดี, ไหลไปแต่ในทางข้างดีอย่างนี้ ก็ย่อมเป็นไปแต่ในทางเอาตัวรอดได้. การเอาตัวรอดได้นี้ นับว่าเป็นคุณค่าอันสูงสุด ไม่มีอะไรจะเสมอเหมือนแล้ว; เป็นการได้สิ่งที่ดียิ่งกว่าการได้ทรัพย์สมบัติอะไรหมด, เป็นการได้มรดกโดยธรรม ได้รับธรรมะเป็นมรดก ซึ่งสูงไปกว่าการได้รับวัตถุสิ่งของเป็นมรดก อย่างที่จะเปรียบเทียบกันไม่ได้. ไป ๆ มา ๆ ก็มารวมอยู่ตรงที่เรามีจิตใจอ่อนโยนไม่กระด้าง อยู่ในขนาดที่จะกตัญญูกตเวที ต่อสิ่งทุกสิ่งที่มีคุณแก่เราได้ กระทั่งถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ เราก็ถือว่ามันบุญคุณ เราจะต้องตอบแทนบุญคุณแก่มัน; ก็เลยเป็นเหตุให้ช่วยกันบำรุง สิ่งที่มีมนุษย์ควรบำรุงไว้ เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์เอง.

มนุษย์ได้รับความสุขทางจิตใจแล้ว ก็ยังพลอยได้รับความสุขทางวัตถุ ทางกาย ทางสิ่งของนี้อีกด้วย, ก็เลยเป็นมนุษย์ที่มีความสุขครบถ้วนได้โดยสะดวกตาย ไม่ยากไม่ลำบากเลย. แต่ที่มีนิสัยสันดานแห่งความไม่กตัญญูกตเวทีแล้ว ก็จะไม่เบียดเบียนซึ่งกัน

และกัน หรืออย่างน้อยก็จะมีความคิดที่จะประทุษร้ายต่อกันและกัน ; ด้านอนจิตอยู่
 อย่างนั้นแล้วก็ต้องนอนไม่หลับ จะเป็นทุกข์ทรมานอยู่บนที่นอนนั่นเอง. ถ้ายิ่งถึงกับ
 จะไปเบียดเบียนเขาด้วยแล้ว จะยิ่งมีความทุกข์มากขึ้นไปอีก; และยิ่งกว่านั้น ก็
 ช่วยกันทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์นั่นเอง : เช่นทำลาย ห้วย หนอง คลอง
 บึงบาง ต้นไม้ หรือสิ่งอื่น ๆ ที่มีประโยชน์แก่มนุษย์นั่นเอง ให้หมดสิ้นไปจากบ้านจาก
 เมือง, จนตัวเองก็ไม่มีจะกินจะใช้; นี่คือโทษหรือฤทธิ์เดชของความไม่กตัญญูกตเวที.

เราจะเห็นได้ว่า สิ่งที่เคยอำนวยความสะดวกสบายให้แก่เรานั้น สูญหายไป
 หมดไป ตามลำดับ ๆ จนเราได้รับความลำบากยุ่งยากดังนี้ ก็มีอยู่ทั่วไป; นี่ก็มีมูล
 มาจากต้นตอเดียวกันคือ นิสสัยแห่งความไม่กตัญญูกตเวทีนั่นเอง ได้ขยายตัวออกไปมาก
 ขึ้น ๆ จนกระทั่งเป็นภัยอันร้ายกาจ. เพราะฉะนั้นถ้าบิณฑาคารตาคนใด ต้องการจะอบรม
 ลุกหลานของตน ให้มีความกตัญญูกตเวทีแล้ว จะต้องคิดให้มากสักหน่อย; ก็
 ต้องคิดอย่างใจกว้าง อย่างที่ว่าตนเองก็ต้องเป็นคนทีกตัญญูกตเวทีให้เห็นอยู่, เป็นตัว
 อย่างที่ดี และจะต้องกตัญญูกตเวทีออกไปให้เป็นวงกว้าง แม้กระทั่งสิ่งที่ไม่มีชีวิต
 วิญญาณ.

บิณฑาคารจะต้องสอนให้เด็ก ๆ ของเรา ให้รู้จักรัก รู้จักขอบคุณ แม้แต่ใน
 สัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย สุนัข แมว เป็นต้น. อย่างมองข้ามความดีของมันไปเสียว่า
 สุนัขและแมวนี้ไม่มีราคาอะไร; ที่จริงมันมีราคามาก มีค่ามาก แต่มันไม่ปรากฏแก่หู
 แก่ตา ของคนอกตัญญู. คนอกตัญญูเหล่านั้น ไม่มองเห็นความดีของใครได้ แม้แต่
 ที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน; แล้วจะไปมองเห็นความดีของแมวและสุนัขได้อย่างไรกัน; เพราะ
 ฉะนั้นจึงสามารถทำอันตรายแมวและสุนัขเป็นต้นได้ อย่างที่เรียกว่าทารุณโหดร้าย ทั้งนี้
 เป็นต้น, แม้สัตว์ที่สูงขึ้นไปเช่นวัวควายช้างและม้า เป็นต้น ก็ยังได้รับความทารุณ.

ที่นี่ เขาจะต้องมีความคิดให้กว้างขวางว่า : แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิต มันก็ยังมีบุญคุณ เราได้เคยอาศัยสิ่งใดเป็นประโยชน์อะไรแก่เรา; เราต้องถือว่า มันเป็นสิ่งที่ยังมีบุญคุณ เช่นว่าต้นไม้ต้นที่ได้เคยอาศัยร่มเงาของมันพักร้อน เราก็ต้องถือว่า มันมีบุญคุณ; แต่ถ้ายิ่งมันเป็นต้นไม้ที่ออกลูกให้กินอยู่บ่อย ๆ แล้ว ก็ยังจะต้องมีบุญคุณ มากขึ้นไปกว่าอีก. แต่ทำไมเราจึงไม่สนใจว่าสิ่งเหล่านี้มีบุญคุณ กลับตั้งตัวเอาเป็นเจ้าของ เป็นใหญ่เป็นโต, ย่ำยีมันตามชอบใจ คือตามกิเลสตัณหาของตน ที่ไม่มีความมกตัญญูกตเวทิต. ความรู้สึกมันจึงไม่เป็นไปในทางสร้างสรรค์; แต่เป็นไปในทางทำลาย ให้ออกตายไปที่ละต้นสองต้น จนไม่มีเหลือ. ในบ้านมีแต่หญ้าคาเต็มไปหมด; สมน้ำหน้าของคนอกตัญญูกตเวทิต.

ไปดูเอาเองเถิดว่ามีที่ไหนบ้าง นั้นแหละเป็นป้ายเป็นยี่ห้อ บอกจิตใจของคนที่เป็นเจ้าของบ้านได้เป็นอย่างดี ว่ามีความมกตัญญูกตเวทิต อยู่ในนิสัยสันดานหรือเปล่า. ถ้าจะพูดให้มากไปกว่านี้ ให้ชัดไปกว่านี้ก็ต่อพุดกันไปถึงบ้านถึงเรือน ว่าบ้านเรือนนั้นมีประโยชน์ มีบุญคุณ ทำให้อยู่อบอุ่นสบาย; แต่ทำไมจึงปล่อยให้หลังคารั่ว ให้พื้นพัง ให้ฝาพัง, ทำไมไม่ชอบใจบ้านเรือน ด้วยการซ่อมแซมมันให้ดี ๆ อย่างนี้เป็นต้น.

เมื่อพูดอย่างนี้ คงจะไม่มีใครที่คนนุกที่ยอมรับว่า มันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความมกตัญญูกตเวทิต, แล้วมักจะมองกันไปในแง่อื่น เป็นเรื่องอื่น; แต่จะขอยืนยันว่า ถ้ามีนิสัยสันดานแห่งความมกตัญญูกตเวทิต ข้อเดียวเท่านั้น จะไม่ต้องอาศัยอยู่บนเรือน หลังคารั่ว หรือฝาพัง หรือที่พื้นมีร่องโต ๆ จนลูกตกลงไปได้ดูได้วันหนึ่งไม่รู้กี่ครั้งก็ทน. เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันว่า ความมกตัญญูกตเวทิตข้อเดียวเท่านั้น มันช่างศักดิ์สิทธิ์ ภายสิทธิ์อะไรเช่นนั้น; คือจะทำให้คนทนอยู่ไม่ได้ จะต้องรีบร้อน ให้คนทำความดี ความงาม ทุกอย่างทุกประการที่ควรจะทำ. เพราะว่าจะเสียไปทางไหน ก็มีแต่สิ่งที่

เราจะต้องตอบแทนคุณมัน อยู่หนึ่ง ๆ ไม่ได้, และจะหลบหลีกไปทางไหน ก็จะต้องประสบหน้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่คอยตักเตือนอยู่เสมอ ว่า *จงตอบแทนต่อสิ่งที่ มีบุญคุณ*; หรืออย่างน้อยก็เห็นแก่พระพุทธเจ้าซึ่งมีบุญคุณ ไ้สอนไว้อย่างไร ไ้สั่งให้ทำอะไร ก็จะต้องทำตามนั้น. แต่ถ้าเขาเป็นคนกระต้างมาก ถึงขนาดที่ไม่ยอมรับ ว่าพระพุทธเจ้าก็มีบุญคุณอย่างนี้แล้ว; เขาจะต้องเป็นคนพาลสันดานหยาบ เป็นสัตว์ประเภทอื่นไป ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งไม่ต้องพูดถึงกันให้บ่่วยการ.

ปัญหาของเราอยู่ตรงที่ว่า จะเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น ๆ ตามลำดับ จนเป็นมนุษย์ที่เต็มไปทั่วด้วยคุณสมบัติของมนุษย์ คือถึงขนาดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้; เพราะรู้อยู่แก่ใจว่าตนมีดีมากน้อยเท่าไร. คนอื่นนั่นเขาเป็นประมาณไม่ได้ เพราะเขาไม่อาจจะรู้ความลับอะไรของคนบางคน; แต่ตัวเองนั้นย่อมรู้ได้ทั้งนี้ ว่ามีดีมีชั่วอย่างไร. เพราะฉะนั้น *เราจะต้องตั้งอกตั้งใจ ในการที่จะประกอบคุณงามความดีอยู่ จนถึงกับรู้สึกได้ว่าไหว้ตัวเองได้*; นั่นแหละคือความกตัญญูทศเวทิต่อตัวเอง ซึ่งมีมูลมาจากความกตัญญูทศเวทิต่อธรรมชาติ หรือต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ถ้าลงไม่มีความกตัญญูทศเวทิต่อตัวเอง ก็หมายความว่า ไม่รักแม่แต่ตัวเองแล้ว มันก็ไม่มีเรื่องที่จะต้องพูดกัน; เพราะว่ามันคงจะยิ่งกว่าสุนัขและแมวเป็นต้น ซึ่งล้วนแต่มีความรักตัวเองด้วยกันทั้งนี้. สัตว์มันยังคิดจะตอบแทนความดีความงามต่าง ๆ; และแม่แต่แก่ตัวเอง. สุนัขหรือแมวก็นั่งอุตสำหรับนั่งเลียขนของมัน ให้ร่างกายของมันเรียบร้อยสวยงาม; เพราะมันรักขนของมัน รักเนื้อรักตัวของมัน มันจึงขี้เกียจอยู่ไม่ได้ มันจึงอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ในการที่จะไม่ทำอะไร ให้เป็นประโยชน์แก่ตัวมันเองเป็นต้น.

ทีนี้ เราที่เป็นมนุษย์ดีเท่าสุนัขและแมวหรือเปลา? หรือว่าดีกว่าสุนัขหรือแมว เป็นตัวนั้นหรือเปลา? ถูกแล้วอาจจะดีกว่าสุนัขและแมว ตรงที่รู้จักไปจับกลุ่มสรวลเสเฮฮา กุยกันได้ในเรื่องที่ไม่มีประโยชน์เป็นวัน ๆ ถ้าจะต้องทำเรื่องที่เป็นประโยชน์ที่วัด หรือที่สาธารณะบ้าง ก็ไม่มีเวลา; แต่เวลาพูดเล่นพูดหัว หยอกล้อเล่นไฟ เล่นการพนัน ตื่นน้ำมาอะไรเหล่านี้แล้ว มีเวลามากเหลือเฟือด้วยกันทั้งนั้น. นี่แหละเรียกว่าอยู่ในลักษณะที่เป็นอย่างไรกันแน่? รักตัวเองหรือเปลา? รักพระพุทธเจ้าหรือเปลา? รักพระธรรมหรือเปลา? รักพระศาสนาหรือเปลา? ถ้าจะมองดูกันในเรื่องของความ กตัญญูต่อกตเวทิตี ก็เรียกว่า รู้จักคุณค่าของชีวิตนี้หรือเปลา? ไม่ต้องพูดถึงเรื่องบ้าน เรื่องเมือง ว่าจะรู้บุญคุณของบ้านเมือง; เพราะว่าแม้แต่คุณค่าของชีวิตก็ไม่รู้เสียแล้ว. มันจึงตกหนักถึงกับว่า เป็นมนุษย์กะพี ก็เป็นมนุษย์ที่ไม่มีแก่น มีแต่กะพีที่ใช้ เป็นประโยชน์อะไรไม่ได้, หรือจะเป็นไม้กะพีที่ผุแล้ว ใช้ทำอะไรไม่ได้เสียเลย อย่าง นั้นแหละมากกว่า.

เป็นอันว่าคนเราจะต้องมีอะไรที่เป็นแก่นสาร น่าชื่นอกชื่นใจ; ไม่เป็น มนุษย์กะพี จึงจะสมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์และสมตามที่ว่า บู้ ย่า ตา ยาย ได้หวังไว้ว่าเรา จะไม่เป็นมนุษย์กะพี จึงได้ตั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีที่งาม ไว้ให้พวกเราปฏิบัติกัน ตามฤดูกาล แพบตลอปปีไปหังปีทีเดียว. แต่เราก็หาสนองความต้องการอันนั้นไม่; เราหาทำให้มันเป็นประโยชน์ ตรงตามความต้องการของ บู้ ย่า ตา ยาย ไม่. เรามา คัดแปลงกันเสีย, คัดแปลงให้เป็นเวลามากินเหล้าเมายากันเสีย, คัดแปลงให้เป็นเวลาที่ แ่งตัวสวย ๆ มาอวดกันเสีย ดังนี้เป็นต้น. เราไม่ทำให้ตรงตามความประสงค์ของ บู้ ย่า ตา ยาย ที่มุ่งหมายไว้ ว่าจริงได้ใช้วันเช่นวันนี้เป็นต้น ประกอบพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ที่จะยอมจิต ย่อมใจ ให้มีความกตัญญูต่อกตเวทิตี ยิ่งขึ้นกว่าปีที่แล้วมา ให้เราเป็นคนกตัญญูต่อกตเวทิตี ยิ่งขึ้นทุกปี ดังนี้.

นี่แหละคือข้อที่เราไม่ยอมพลี, ไม่ยอมพลีให้แก่ บู่ ย่า ตา ยาย; เราหวงเอาไว้ สงวนเอาไว้เพื่อความสนุกสนาน ความเอร็ดอร่อย ความเพลิดเพลินของเราคนเดียว. เราไม่ยอมพลีให้บู่ ย่า ตา ยาย, เราไม่ยอมเสียสละออกถื่นนอกตน เพื่อทำตามความหวังของ บู่ ย่า ตา ยาย, และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามหลักของพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. นี่แหละเรียกว่าเรายังไม่ได้ทำปุพพเปตพลี ให้ถูกต้องเต็มตามความหมาย; แม้ที่เราจะมาทำอะไร ๆ กันในวันนี้ให้เอิกเกริกไปหมด. แต่ถ้าใจของเรายังไม่เข้าถึงใจของ บู่ ย่า ตา ยาย และไม่มีอะไรที่ได้ทำลงไป เพื่อความเสียสละให้แก่ บู่ ย่า ตา ยาย ด้วยความกตัญญูกตเวทิตันแท้จริงแล้ว เราก็ยังไม่ได้ทำปุพพเปตพลีอยู่นั่นเอง. เรายังทำอะไรที่เข้าข้างตัว เห็นแก่ตัว เห็นแก่ส่วนตัว ไม่เป็นการพลีให้แก่ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วอยู่นั่นเอง.

เรากำลังคิดถึงเรื่องอะไร? เคี้ยวนี้ก็ลองคิดดู. เราคิดถึงเรื่องทำไร่ทำนา เรื่องการเร่ร่อน เรื่องนั้นเรื่องนี้ มากกว่าที่จะนึกถึงบรรพบุรุษ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว. บางคนไม่เคยนึกเลย บางคนก็เพราะนึกไม่เป็น แล้วก็นึกไม่ได้; ไม่ได้นึกว่าเนื้อตัวของเรทั้งหมดทั้งชิ้น ทั้งกายทั้งใจนี้ ได้มาจาก บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว, ลืมไปหมด ไปนึกถึงแต่ทางอื่น, มีความคิดเดินไปในทางอื่น ว่าเราก็เป็นตัวของเรา ไม่ได้เป็นตัวที่ บู่ ย่า ตา ยาย ให้มา ดังนั้นเป็นต้น, เราก็เดินไปในทางที่ตรงกันข้าม คือไปในทางที่รู้สึกว่าเป็นผู้ไม่มีบุญคุณ แล้วจะเรียกว่า เราได้ทำปุพพเปตพลีทำพลีแก่บู่ ย่า ตา ยาย ในวันนี้ได้อย่างไรกัน.

การที่เอาของมากินกันในวันเช่นวันนี้นั้น จะเป็นพลีแก่ บู่ ย่า ตา ยาย ได้อย่างไรกัน. บางคนจะคิดว่าทำบุญวันนี้ เราก็เอาบุญของเรา เพื่อเราจะได้ดีในชาติหน้า; ไม่หวังถึง บู่ ย่า ตา ยาย อย่างนี้ก็ยังมี. ส่วนมากที่สุดนั้น ไม่ได้ทำจิตใจ

ให้เป็นอย่างนี้ ปล่อยให้เป็นไปตามบุญตามกรรม แล้วแต่ใจมันจะนึกถึงเรื่องอะไร ; เพราะฉะนั้นเมื่อได้มาพบปะกันมากหน้าหลายตา ก็สรวลเสเฮฮากันไปตามเรื่อง ไม่ได้นั่งปรึกษาหารือกันถึงเรื่องบุญคุณของ บู่ ยา ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว, พุทกันแต่เรื่องสนุกสนาน สรวลเสเฮฮาของลูกหลานในบัดนี้อย่างเดียว และมากยิ่งขึ้นไปกว่านี้ จนเลยขอบเขต เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะทำไปเสียก็มี.

นี่แหละเมื่อมันเป็นอย่างนี้มากขึ้นๆ เราก็ได้รับความลำบาก, ลูกหลานของเราข้างหน้าในอนาคตก็ยิ่งได้รับความลำบาก ; เพราะจิตใจไม่ดี, เพราะจิตใจต่ำ, เพราะจิตใจไม่ประกอบด้วยธรรม, เพราะจิตใจไม่มีกตัญญูทเวที่นั่นเอง.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน ที่เป็นพุทธบริษัทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้เอาใจใส่ในเรื่องนี้กันให้มาก แล้วช่วยกันปรับปรุงแก้ไขต่อไปให้จนได้ ; ให้เราเป็นผู้มีความกตัญญูทเวที่ให้จนได้ :-

- ในฐานะที่เราเป็นลูกหลาน, เราจะต้องมีกตัญญูทเวที่ต่อบิตามารดา บู่ ยา ตา ยาย ทั้งหมดทั้งสิ้นด้วยจิตด้วยใจ.

- ในฐานะที่เราเป็นศิษย์ เราจะต้องมีกตัญญูทเวที่ต่อครูบาอาจารย์, ด้วย การเคารพ เชื่อฟัง เป็นต้น

- ในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง เราก็จะต้องกตัญญูทเวที่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันทุกคน.

– ในฐานะที่เราได้อาศัยใช้สอยสิ่งที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ เราก็จะกตัญญู-
กตเวทีต่อสิ่งเหล่านั้น ด้วยการทะนุบำรุงหรือถึงกับสร้างสรรคสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา. ที่สร้าง
ได้ก็สร้างขึ้น, ที่สร้างไม่ได้ก็ทะนุบำรุงให้มีสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์อยู่ตลอดไป.

– ในฐานะที่เราเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, เราก็จะกตัญญูกตเวที
ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง คือสุกตชีวิตจิตใจที่เดียว ในการทำอะไรๆ ให้ตรง
ตามพระพุทธรประสงค์.

เมื่อมีกตัญญูกตเวทีและทำไปอย่างทีกล่าวมานี้เท่านั้น จึงจะเรียกว่าทำพละที่
แท้จริง; เป็นปุพเพตพละ คือทำพละแก่บุคคลผู้ที่ล่วงลับไปแล้วอย่างแท้จริง, เป็นการ
พละด้วยการประพฤติธรรม ด้วยการทำความดีสนองตอบ ซึ่งจะเป็นพละจริงๆ.

การพละด้วยแรงด้วยกับ ด้วยเหล่า ด้วยข้าว ใส่เปลือกหอย ใส่กระทง ไปพละ
ผีสิงเทวดาอย่างนั้น ไม่ใช่พละในที่นี้ เป็นพละอย่างอื่น; พละเรื่องอื่น ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน
และไม่ใช่พละของพุทธบริษัท. พุทธบริษัทเราจะต้องบำเพ็ญพละด้วยธรรมะ คือการ
ประพฤติดีประพฤติกุศล ชอบ ตอบสนองต่อคนที่เราเคารพรักใคร่นับถือและมีบุญคุณแก่เรา
เสียสละได้โดยประการทั้งปวง จึงจะเรียกว่าเป็นพละดังนี้; อย่างนี้เรียกว่าเป็นการทำ
ปุพเพตพละโดยแท้จริง.

หวังว่าโอกาสในวันเช่นวันนี้นั้น เราจะได้คิดนึกกันถึงเรื่องนี้ให้เป็นที่เข้าใจ
แจ่มกระจ่างยิ่งกว่าที่แล้มา, จะได้เป็นหนทางให้เรากระทำลงไปได้จริงๆ สืบต่อไปตาม
ลำดับ, เกิดเป็นผลดีไปทั่วทุกทิศ คือทั้งแก่เราเองและแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว และแก่
คนทุกคน กระทั่งแก่เทวดาและมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย, แม้ที่สุกแก่สัตว์เดรัจฉาน เช่น

ข้าง ม้า วัว ควาย ฯลฯ, และวัตถุต่างๆ ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง บาง เป็นต้น; สำหรับเป็นโลกของพระศรีอารย์ ชนิดที่นอนไม่ต้องมีคูประตูเรือน ขึ้นมาได้โดยไม่ต้องสงสัย ถ้าหากว่าเรากระทำอุปเพตพลีกันในลักษณะเช่นนี้.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ถือเอาโอกาสแห่งวันเช่นวันนี้ นึกคิดกันถึงเรื่อง^๕ ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมะ, เป็นเรื่องที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของธรรมะ ตามที่พระพุทธเจ้า ท่านได้ทรงประสิทธิ์ประสาทไว้ ให้เป็นหลักเกณฑ์สำหรับมนุษย์เรา ได้ถือเอาเป็นที่พึ่ง ให้สมความปรารถนาได้ จงทุก ๆ คน. และด้วยการทำอย่างนี้ ก็จะเรียกได้ว่า เราทำถูกต้องตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม และของพระสงฆ์, และโดยการปฏิบัติอย่างนี้เท่านั้น ที่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะเป็นที่พึ่งแก่เราได้; เพราะที่เราได้ทำให้ท่านเป็นที่พึ่งให้แก่เราได้.

เมื่อเราทำไปในทางอื่น คือไม่ทำให้ท่านเป็นที่พึ่งแก่เราแล้ว ท่านจะเป็นที่พึ่งให้แก่เราได้อย่างไร; เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของเรา ที่จะต้องวินิจฉัยกันเอง คิดเห็นกันเอง, จะต้องแก้ไขกันเอง ปรับปรุงกันเอง ให้สิ่งต่างๆ ที่เรากระทำนั้นเป็นไปตามพระพุทธประสงค์; เพื่อทำพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้เป็นที่พึ่งของเราได้ด้วยกันจงทุก ๆ คน เทอญ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๕

๒/๒๕๐๓

๑๓ กันยายน - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

กตัญญูกตเวทีกถา

[ประเพณีที่ตายายทิ้งไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่เรา]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา - ตี

ธมฺโม สกฺกจํ โสตพฺโพ - ตี.

ณ บัดนี้จะได้วิสันาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อและวิริยะ - ความพากเพียรของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท
ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่ง
ของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนั้นนับว่าเป็นธรรมเทศนาพิเศษ ก็เป็นธรรมเทศนาปวารณเหตุ เนื่องในการทำทักษิณานุปทานกิจ อุทิศแด่บรรพบุรุษบุคคลเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามขนบธรรมเนียมประเพณีของพุทธบริษัทแห่งภากันนี้.

ในคราวก่อน ได้บำเพ็ญกุศล อย่างที่เรียกกันว่ารับตายาย ส่วนในวันนั้นนั้นเรียกกันว่าส่งตาย. ข้อนี้พอจะมีความหมายได้หลายๆ ว่าในครั้งแรกนั้น ต้อนรับเชื้อเชิญมาอยู่ด้วยกัน เป็นที่รำลึกตลอดชั่วระยะเวลาหนึ่ง; ครั้นถึงวันนั้นเป็นการลาจากกัน, เป็นการส่งกลับไป. ได้ความตามนี้ว่า บุคคลประเภทที่เรียกว่าตายายนั้นมาพักอยู่กับลูกหลานตลอดเวลา ๑๕ วัน แล้วก็ลากลับไป; ข้อนี้จะหมายความว่าอย่างไร ก็ลองคิดดู. ถ้าจะหมายความว่าความเป็นธรรมาธิฐาน ก็ต้องหมายความว่า เรามีจิตระลึกนึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นเวลา ๑๕ วันเต็มๆ ตั้งแต่วันขึ้น ๘ ค่ำ ก่อนถึงวันแรม ๘ ค่ำนั้น, คือนับตั้งแต่วันรับตาย กระทั่งถึงวันส่งตายนั้นเอง; เป็นช่วงระยะเวลา ๑๕ วัน, ในปีที่หนึ่งนั้นมีอยู่ ๑๕ วัน ที่จะระลึกนึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นพิเศษ.

ข้อนี้ถ้าจะว่า ในทางบุคคลาธิฐานก็ว่า เชิญตายายมาอยู่ด้วยกัน ๑๕ วัน แล้วก็ส่งกลับไป; ถ้าจะว่าโดยขนบธรรมเนียมประเพณี ก็พอที่จะกล่าวได้เหมือนกันว่าในเวลาปีหนึ่งนั้น เราอุทิศให้สัก ๑๕ วันที่ทำอะไรต่างๆ ทุกอย่างเท่าที่เราจะทำได้ เพื่อเป็นที่ระลึก เพื่อนึกถึง เพื่ออุทิศ เพื่อบูชาคุณ เพื่อสนองคุณ หรืออะไรก็สุดแท้ทุกอย่างทุกประการ ที่จะพึงกระทำแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น. ถ้าเป็นอย่างนี้ก็นับว่าเพียงพออยู่; เพราะว่าเมื่อมาระลึกนึกถึงว่า เราจะเลือกเอาระยะเวลาใดเวลาหนึ่งสำหรับบำเพ็ญกุศลชนิดนี้แล้ว ก็คงจะเลือกเอาระยะเวลาฤกษ์ยามที่มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ เพราะตั้งใจว่าจะทำให้ดีที่สุด ให้เป็นการใหญ่ที่สุดกว่ากิจการอื่น ๆ.

อย่างนี้ก็แปลว่า ธรรมเนียมประเพณีของพุทธบริษัทนั้น นิยมความกตัญญูกตเวทีก่อน ไม่แพ้คนพวกอื่น, ไม่แพ้ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมของคนพวกอื่น; ก็คือเรามีเวลาที่จะเอาใจใส่ด้วยจิตด้วยใจ และด้วยการกระทำ ต่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นเวลา ๑๕ วันจริงๆ. นี้ก็จะเพียงพอที่จะยอมนิสัย ให้เป็นคนมีกตัญญูกตเวทียิ่งขึ้น, หรือว่าอย่างน้อยที่สุด ก็จะหล่อเลี้ยงรักษานิสัยแห่งความเป็นคน กตัญญูกตเวทีนั่นเอาไว้ได้. แปลว่าปีหนึ่งมาซ่อมกันเสียตั้ง ๑๕ วัน ที่จะมีจิตใจเต็มไปด้วยความกตัญญูกตเวทีกองนี้; ไม่ใช่เป็นของเล็กน้อยเลย. มันเสียอยู่อย่างเดียวแต่ในข้อที่ว่า เราจะทำอะไร ก็ทำกันอย่างมกมายกันเสียทั้งนั้น; ไม่ทำให้มีความหมาย ไม่ทำให้สำเร็จประโยชน์เต็มและตรงตามที่บรรพบุรุษได้วางไว้.

ถ้าหากว่าเราได้ทำสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ให้ถูกต้อง และเต็มตามที่บรรพบุรุษได้วางไว้แล้ว สวัสดิ์มงคลเป็นอันมากจะเกิดขึ้นแก่เรา ผู้เป็นลูกหลานที่กระทำนี้ โดยไม่ต้องสงสัยเลย; ข้อที่มีจิตใจตั้งามประกอบไปด้วยธรรมะ นั้นแหละเป็นสวัสดิ์มงคลยิ่งกว่าอย่างอื่น. การทำสักว่าพิธีรีตองและรดน้ำให้พระอะไรกันทำนองนี้ ก็เป็นสวัสดิ์มงคลเพียงสักว่าลมปาก หรือ คิดๆ นึกๆ เอา; แต่ถ้าหากว่าจิตใจประกอบไปด้วยธรรมะจริงๆ แล้ว ก็จะเป็นสวัสดิ์มงคลแท้จริง ด้วยอำนาจของพระธรรมนั่นเอง ไม่เป็นสวัสดิ์มงคลอย่างลมๆ แล้งๆ หรือสักว่าลมปาก หรือสักว่าพอเป็นพิธีเป็นต้น.

เพราะฉะนั้น ขออย่าได้ทำอะไร พอสักว่าเป็นพิธีเลย, หรืออย่าได้ทำอะไรเพียงสักว่าด้วยปากว่า ลมๆ แล้งๆ เลย; แต่จงทำด้วยจิตใจที่มีสติปัญญาแจ่มใส มองเห็นชัดแจ้งตามที่เป็นจริงว่าสิ่งนี้คืออะไร, จะต้องทำทำไม, และเพื่อประโยชน์อะไร, โดยวิธิต, จึงจะถูกต้องและสมบูรณ์. เมื่อเป็นอย่างนั้นแหละ จึงจะได้รับสิ่งซึ่งน่าปรารถนา หรือพึงปรารถนาได้จริงๆ เรียกว่าไม่ทำอะไรพอเป็นพิธี ไม่ทำอะไรอย่าง

งมมาย, เมื่อเรารู้โดยชัดแจ้งว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นของจำเป็นอย่างยิ่งในหมู่มนุษย์แล้ว; เราก็จึงช่วยกันทำ ให้ยังคงมีอยู่ และมีอยู่ต่อกันและกันให้จนได้, ให้เป็นคนมีนิสัยสันดานที่กตัญญูกตเวที รัฐบาล รัชคุณ รัชความงาม ความดี ของคนทุกคนรอบตัว จนไม่มีทางจะทำผิด ทำชั่วได้ที่ตรงไหน. เพราะเหตุว่าถ้าเราทำผิด หรือทำชั่ว อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งลงไปแล้ว ย่อมไม่เป็นการกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าแล้วเป็นแน่นอน.

เช่นว่า ถ้าเราทำชั่วในทางประทุษร้ายเขา เราก็ทำผิดในข้อที่ว่า มนุษย์ทุกคนในโลกนี้มีบุญคุณต่อกัน, หรือว่าถ้าเราทำชั่วแก่ตัวอยู่เพียงลำพังคนเดียว ก็แปลว่าเราไม่เชื่อตรงต่อบิตามารดา ครูบาอาจารย์ และพระพุทธเจ้าของเรา; เราเป็นคนไม่กตัญญูต่อท่านด้วยการที่ไม่ทำตามคำสั่งของท่าน ไม่ได้ทำตามคำปฏิญาณ ซึ่งให้ไว้ต่อกันตั้งนี้เป็นต้น. เพราะฉะนั้น *ถ้าหากว่ายังมีความกตัญญูกตเวทีเหลืออยู่ในใจอยู่เพียงไรแล้ว คนก็ทำชั่วไม่ได้.*

เมื่อคนทำชั่วไม่ได้ก็เป็นสวัสดิมงคลอย่างยิ่งกว่าสิ่งใดหมด; จะไม่มีความทุกข์ เพราะเหตุว่า มีแต่ความดีความงามเท่านั้นที่ตนได้กระทำลงไป, มีปิตุปราโมทย์ อิมก้อมิใจอยู่เสมอ. แม้จะต้องตาย ก็ตายอย่างเบิกบาน ตายอย่างกล้าหาญ ตายอย่างที่จะกล้าร้องห้ามฤดูขุ เป็นผู้ที่ไม่หวาดกลัวต่อความตาย หรือสิ่งใด ๆ หมด เพราะมีความดี ความงามอยู่ในตนอย่างเต็มที.

ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูให้จงดีในข้อนี้ คือข้อที่ว่า จะมีอะไรบ้างที่จะทำให้คนเรากล้าหาญ เบิกบานร่าเริง เช่นกับความดีนั้นไม่มีแล้ว; นอกจากความดีอย่างเดียวเท่านั้น ที่จะทำให้คนเราเบิกบานสำราญใจ เคารพตัวเองได้ โดยไม่รังเกียจกินแหนงแคลงใจตัวเองแล้ว ก็มีความสุขที่สุด.

การที่คนอื่นเขายังไม่กินที่นั่งนั้น มันยังไม่แน่นอน เพราะว่าเขายังไม่รู้ว่
เขายังเป็นอะไรเกี่ยวกับเรา; แต่ข้อที่เรากินที่นั่งตัวเองนั้น เป็นที่แน่นอนว่
เรามีความชั่วเหลืออยู่. เรากระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำเราจึงกินที่นั่งตัวเอง, หรือว่
อย่างน้อยที่สุด เรายังเกียจคร้านเหลือไหลอยู่ ยังไม่ทำสิ่งทีควรจะทำให้ลู่ลงไปด้วยดี,
ยังไม่ปฏิบัติให้ก้าวหน้า ไปตามหนทางของการปฏิบัติ, เป็นคนเฉื่อยชาเหลือไหลโลเล
ดังนั้น; ก็มีความรังเกียจกินที่นั่งตัวเอง. ถ้าทำจนไม่มีความรังเกียจกินที่นั่งตัวเองแล้ว
ก็แปลว่ หมดเรื่องทีจะต้องทำ : แปลว่ได้ทำสิ่งทีควรทำครบถ้วน จนรู้สึกว่ ทั่วเรา
มีอะไร ๆ ทีต้องทำครบถ้วน, จึงมีความเบิกบาน สำราญใจไม่กลัวความตาย กล้าทำความ
ตาย, ความตายมาครอบงำ เต็มนี้ก็ได้ โดยทีเราไม่เสียหายอะไรไป; เรามีแต่ชัยชนะ
ทุกอย่างทุกประการ.

จงพิจารณาดูให้เห็นอำนาจอันสงส์ของความดีโดยประการดังนี้ เราจะได้มี
ศรัทธา มีความพากเพียร และมีความก้าวหน้าเจริญไปโดยลำดับ ในทางของความดีนั้น;
และเอาความดีนี้เอง เป็นเครื่องยกย่องซึ่งกันและกัน, เป็นเครื่องอุทิศบูชาคุณซึ่งกัน
และกัน. แม้แต่จะส่งตายายไป ก็ต้องส่งไปด้วยความดี.

ในเมื่อจะส่งญาติคนหนึ่งกลับไปบ้านของเขาด้วยข้าวของ ส้มสุก ลูกไม้ อะไร
ต่าง ๆ ให้เขาพาติดตัวไปบ้านของเขา; นี้เราก็เรียกว่ เราส่งญาติคนนั้นไปด้วยส้มสุก
ลูกไม้ เป็นต้น. ดู ๆ ก็น่าหัวเราะ ทีคนจะคิดว่ จะส่งตายาย กลับไป ด้วยส้มสุก
ลูกไม้ พักแพง แดงเต้า เกลือ กะปี่ ฯลฯ ดูรุงรังไปหมด; นี้เป็นความคิดในทางวัตถุ
เป็นความคิดของคนธรรมดาทีรู้จักเรื่องทางวัตถุ จึงได้มัวแต่หาของเหล่านี้มาส่งตายาย;
ไม่ได้ส่งตายายด้วยสิ่งทีประเสริฐสุด คือไม่ได้ส่งตายายด้วยความดี ความงาม ในทางจิต
ทางใจ เช่น ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น.

ที่เป็นกันอยู่ไม่ได้ส่งตายาย ด้วยความดี ในทางจิตทางใจ เพราะยังงโง เพราะยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร; รู้แต่ว่า จะเอาเกลือ กะปิ พักแพง แดงเต้า ฯลฯ มาส่ง. นี่เขาจะเอาไปได้หรือไม่ได้; ก็ลองดูเอาเอง. ถ้าสมมุติว่า เอาไปได้จริงๆ จะเอาไปกินได้อย่างไร ในเมื่อตายายนั้นอยู่ในสภาพอีกอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกับพวกเรา. ที่มีปากมีท้องอย่างนี้. ท่านจึงกล่าวไว้เป็นหลักว่า สิ่งซึ่งจะอุทิศต่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ต้องได้แก่บุญ; บุญก็คือความดีนั่นเอง. บุญนั้นแหละเมื่อส่งตายาย หรือพาทายาย กลับไป, หรือส่งไปให้ก็ตาม, ย่อมสำเร็จประโยชน์; เพราะว่าบุญนั้น เป็นสิ่งที่เปลี่ยนรูปไปเป็นประโยชน์ โดยแท้จริงแก่ตายายได้. กะปิ เกลือ ส้มสุก ลูกไม้ ฯลฯ เหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะเอาไปได้ ก็กินไม่ได้, เงินบาท เงินไทยนี้แม้ส่งไปได้ พาไปได้ ก็ไม่ทำให้เอาไปทำอะไรได้ เพราะเขาไม่ใช้เงินอย่างนี้; แต่ถ้าหากว่ามีบุญส่งได้, หรือพามาบุญติดไปได้, เอาไปใช้ได้ในทุกสถาน สำหรับจะเป็นประโยชน์แก่กุล แก่ตายาย เหล่านี้. เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า อย่างน้อยที่สุดเราต้องส่งตายาย กันด้วยบุญ, หรือด้วยความดี. เราอย่าเล่นตลกกันในเรื่องนี้ เราจะต้องทำบุญให้เป็นบุญจริงๆ ทำความดี ให้เป็นความดีจริงๆ; แล้วจึงส่งให้ไปกับตายาย, มอบหมายให้ไปกับตายาย อุทิศบูชาให้กับตายาย จึงจะสำเร็จประโยชน์. เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีความรู้ความเข้าใจใน การที่จะทำความดี หรือทำบุญนั้นให้ถูกต้องจริงๆ.

การที่เราจะมีความดีให้คนอื่นนั้น เราต้องมีของเราเองก่อน; หรือว่าเราจะเก่งมาก ถึงกับจะส่งตายายให้พันทุกข์ ตัวเราก็ต้องพันทุกข์ก่อน. ถ้าเรายังจมอยู่ในกองทุกข์ แล้วเราจะส่งตายายให้พันทุกข์นั้นมันเป็นเรื่องบ้าหลัง. เพราะเหตุฉะนั้นแหละ เราจะต้องระลึกรู้ถึงกันว่า จะทำความดีอย่างไร, จะพันทุกข์ได้อย่างไร, จึงได้เอาไปใส่ใจให้มาก. ว่าที่จริงก็ได้พูด ได้พิจารณา ได้บรรยาย อธิบายในเรื่องนี้กันมามากมาย หลายครั้งหลายหน หรือทุกครั้งที่ทุกหนก็ว่าได้; แต่แล้วตัวก็ยังเฉื่อยชาอยู่ ยังมีคัมภีร์อยู่, ยังไม่กระจางชัดออกมา หงในความรู้และการกระทำ.

หวังว่าเราจะได้แข่งขัอกันใหม่ ในการที่จะทำเรื่องนี้ให้ลุล่วงกันลงไปเสีย สักทีในข้อที่ว่า ความดีนั้นคืออะไร, บุญนั้นคืออะไร, และความพ้นจากทุกข์นั้นคืออะไร แล้วจะได้เป็นเครื่องเชิดชูตัวเองด้วย; จะได้เป็นเครื่องอุทิศส่งแก่ตายายด้วย ให้ตายาย ร่ำรวยด้วยบุญ เหมือนที่ลูกหลานร่ำรวยด้วยบุญ ดังนี้.

....

ข้อที่ว่า *ความดี หรือบุญคืออะไรนั้น*; ถ้ากล่าวกันโดยหลักกว้าง ๆ แล้ว ความดีหรือบุญนั้นก็เป็นที่ตรงกันข้ามกับความชั่วหรือบาป. เราไม่รู้จักความชั่วหรือบาปกันอีก หรืออย่างไร; ถ้าไม่รู้จักความชั่วหรือบาป ก็แปลว่ายังโง่โง่มากต่อความเชื่อในการทำความดี หรือบุญ. อย่างน้อยก็ควรรู้จักว่า ความชั่วหรือบาปนี้เป็นสิ่งที่ทำอันตราย. ทำอันตรายใคร ๆ, ทำอันตรายผู้กระทำ หรือผู้มีหนี้แหละ : *ผู้ใดทำบาป, ความชั่วหรือบาปนั้น ย่อมทำอันตรายบุคคลนั้น.* ทำอันตรายกันได้ในแง่ไหน? ก็ทุกอย่างทุกทางที่เกี่ยว : *ทำให้เป็นอยู่ด้วยความยากลำบาก, ทำให้ประสบอันตรายทางกาย, แต่ในที่สุดก็ ประสบอันตรายทางจิตคือมีความเร่าร้อนใจ ยิ่งกว่าไฟเข้าไปเผาผลาญอยู่ในใจ ไม่ได้ได้รับความสงบเย็นแม้แต่สักงีบเดียว.* นี้เรียกว่าบาปหรือความชั่วเป็นอันตราย, และทำอันตราย.

เราจะต้องพิจารณากัน ให้เห็นใจความสำคัญในข้อนี้ก่อน จึงจะเกิดหิริหรือโอตตปปะในความเกลียดและความกลัวต่อบาปหรือความชั่ว; ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วก็จะเห็น “กงจักรเป็นคอกบัว” สมัครงเป็นเกลือกกับความชั่วหรือบาปนั้นอยู่ตลอดไป โดยไม่ต้องสงสัย, ไม่ยอมละไม่ยอมเว้น พอใจที่จะเสพคบกันอยู่กับบาปหรือความชั่วนั้น เป็นความสนุกสนานไปเสียด้วยซ้ำไป.

ถ้าเป็นคนเศร้าหมองทั้งกาย วาจา ใจ เช่นนี้แล้ว จะเอาตัวรอดได้อย่างไร, จะส่งตายายให้ดี ให้พ้นทุกข์ได้อย่างไร, ขอให้ลองคิดดู : เป็นลูกหลานที่ไม่มีประโยชน์อะไรสักนิด, เป็นลูกหลานที่ไร้ประโยชน์ไร้สาระ; สู้แต่ไม่ทำเลย ๆ อันเดียวก็ไม่ได้. เพราะว่าตายายถือไม้เท้า แล้วยังป้องกันสุนัขเป็นต้นได้; ส่วนลูกหลานเลย ๆ เหลวแหลก เหลวไหลอะไรเช่นนี้ ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ตายาย, สู้แต่ไม่ทำอันเดียวก็ไม่ได้. ขอให้ลองคิดดู นี่คือนักหลานที่มั่งงาย ที่ไม่รู้ว่ายายคืออะไร? ทำบุญตายายคือทำอะไร? จะรับหรือส่งตายายนี่จะต้องทำอะไร?

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้ช่วยกันคิดนึกปรึกษาหารือกัน แก้ไขเรื่องนี้ให้ดีขึ้น; เพราะว่าเท่าที่สังเกตมาแล้วแต่หนหลัง หลายปีมาแล้ว คุณยังไม่ดีขึ้นเลย ทุกวัน ๆ ทุกเวลา. เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีความระมัดระวังบ้าง, จะต้องรู้สึกเสียใจกันบ้าง ที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่ก้าวหน้าไปด้วยดี ยังเป็นเรื่องความมั่งงายอยู่นั่นเอง. ในการที่เราจะขึ้นทำอยู่อย่างนี้ ก็ต้องถือว่า เรายังสมัครที่จะจมปลักอยู่อย่างนี้ ซึ่งยังเนืองอยู่ด้วยบาปหรือความชั่วอยู่ไม่น้อย; ยังไม่ปลอตกภัยเลย.

เราจะต้องชวนช่วยในการทำบุญหรือความดีให้สำเร็จประโยชน์ขึ้นมาได้จริงๆ. เมื่อบาป หรือความชั่ว เป็นสิ่งที่ทำอันตรายแล้ว, บุญหรือความดีก็เป็นสิ่งที่ไม่ทำอันตราย; แต่ทำให้ความเกษมสำราญ ให้ความปลอตกภัย ให้ความดับทุกข์. ถ้าบาปเป็นเครื่องเศร้าหมอง; บุญก็เป็นเครื่องทำความสะอาด. ถ้าบาปเป็นเครื่องทำความเร่าร้อน; บุญก็เป็นเครื่องทำความสงบเย็น. โดยนัยนี้เราก็พอที่จะกล่าวได้ว่า บุญเป็นเครื่องชำระบาป; เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะทำอะไรขึ้นมา ให้เป็นเครื่องชำระบาปได้แล้ว ก็จัดว่าเป็นบุญทั้งสิ้น. เช่นว่า ให้ทาน ก็จัดบาปคือความขี้เหนียว, ถ้าจะ รักษาศีลก็จัดบาป คือทำความผิด, ความชั่วไปตามอำนาจของกิเลสตัณหาได้, หรือถ้าจะ ทำสมาธิ ก็จัดบาปที่ละเอียดย ที่รักรังอยู่รอบ ๆ ใจได้; ทั้งนี้เป็นต้น.

เราจะทำอะไรก็ตาม ถ้าเป็นบุญแล้ว มันต้องเป็นเครื่องขจัดบาปหรือความชั่วได้ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งทั้งนั้น. เราต้องมองดูในข้อนี้ให้ได้ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นการทำบุญอันแท้จริง; เหมือนอย่างว่า เราจะลองคิดดูอีกทีว่า วันนี้ เอาข้าวปลาอาหาร ของคาวของหวาน เป็นอันมากมาเลี้ยงมากินกันทั้งนี้ จะเป็นเครื่องขจัดบาปได้อย่างไร ?

ถ้ายังไม่เป็นเครื่องขจัดบาปได้ ก็แปลว่ายังไม่ได้ทำบุญ; เพราะฉะนั้น จึงควรมองให้ถี่ ให้เห็นเถิดว่าเรากระทำบุญในวันนั้นนั้นเป็นบุญขึ้นได้อย่างไร ? ถ้ายังมองไม่เห็นก็อุทิศสัจจิตนึกไต่ถาม ให้มีความรู้ความเข้าใจกันยิ่งขึ้นไป; คือให้เห็นว่าการให้ทานที่ทำลงไปนั้นเป็นการขจัดบาป ในความขี้เหนียว ความเห็นแก่ตัวบ้างหรือเปล่า? เป็นการขจัดบาปหรือความตามใจตนในความสนุกสนาน เพลิดเพลินไปตามกิเลสตัณหาหรือเปล่า? หรือว่าการกระทำในวันนี้ อาจจะทำความจิตให้สงบ แน่วแน่ ตั้งมั่นอยู่ที่ช่วยคุณธรรมที่ควรตั้งมั่นในวันนี้ ค้ำหรือเปล่า? ตั้งนี้เป็นต้น.

ถ้าผู้ใดไม่ได้รับประโยชน์เหล่านี้ ก็แปลว่ายังไม่ได้ทำอะไรเลย; ได้แต่ความโกลาหลวุ่นวาย ในการไปการมา การลุกการนั่งการกิน การเก็บ เท่านั้นเอง; ไม่เรียกว่าได้บุญได้กุศลอะไรชนิดที่จะบูชาคุณแก่ตายายได้. ที่พูดถึงบูชาคุณของตายายนี้ หมายถึงตายายที่มีสติปัญญา มีความรู้เฉลียวฉลาด ไม่ใช่ตายายโง่เง่า เต่า ปูปลา, มีอายุตั้งร้อยตั้งพันก็ยังไม่รู้จักรัฏฐธรรมเป็นอย่างไร.

....

ถ้าเราจะนึกให้ถี่ เราจะนึกว่าตายายนั้นจะต้องดีกว่าเรา; เพราะว่าอะไร ที่มีอยู่เมื่อเราเกิดมานั้น มีเยอะเยอะไปหมด และดี ๆ ทั้งนั้น. ใครทำไว้? ก็คือตายาย

นั่นเอง. เราจะต้องถือว่า ตายายได้ฉลาด ได้ทำอะไรถูกต้อง ได้วางขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีๆ ไว้เป็นอันมาก; เราเป็นลูกหลานท่าน ก็ได้รับประโยชน์อันนี้โดยตรง และเป็นหนี้บุญคุณท่าน. ควรนึกไว้เสมอว่า ท่านต้องเป็นคนฉลาด ทำอะไรๆ ให้เรา เห็น ซึ่งยังเหลืออยู่ทั้งทางวัตถุและจิตใจ และทางความหมาย ที่ยังมีอยู่ในสิ่งต่างๆ ที่ ท่านได้สร้างสรรคขึ้นไว้ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือเป็นวัฒนธรรมเป็นต้น.

เราจะต้องไม่เล่นตลกกับตายาย โดยคิดว่าตายายที่ตายไปแล้วนั้น ก็ได้ตาย ไปแล้ว หรือถ้ายังมีอยู่โดยประการใด ก็เป็นคนโง่งมมง่าย; แล้วเราก็ทำอะไรหว่าตๆ ส่งๆ ไป เพียงตามทางที่จะได้ประโยชน์ทางวัตถุแก่เราโดยตรงไปเสีย ดังนี้. อย่างนี้ เรียกว่าเป็นการทำบาปซ้ำๆ เข้าอีก; คือเล่นตลก โทหกกับตายาย, เล่นตลกโทหกกับ พระธรรม, แต่ในที่สุดก็เล่นตลกโทหกกับตัวเอง ซึ่งเป็นการทำบาปอย่างยิ่ง. หมายความว่า เป็นผู้ไม่เชื่อตรงต่อตัวเอง, ไม่เชื่อตรงต่อพระธรรม, ไม่เชื่อตรงต่อความดี หรือ บุญกุศลของตนเอง ทั้งนี้แล้วก็หมกกัน. ไม่มีอะไรเหลือสำหรับคนชนิดนั้น คือไม่มี ความดีหรือบุญกุศลอะไรที่จะเหลือ สำหรับคนที่เล่นตลกกับตัวเอง.

เราจะต้องระลึกนึกถึงกันให้ได้ว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ที่มนุษย์ เราควรจะได้; เป็นวัว ควาย ไร่นา เรือกสวน เงินทอง ข้าวปลาอาหารอย่างนั้น หรือ? หรือว่ามีสิ่งอื่นที่มันประเสริฐกว่านั้น ซึ่งเราจะต้องสนใจกันให้มากยิ่งขึ้นกว่า เรือกสวน ไร่นา. ถ้าเรายังมองไม่เห็น; แน่นอนละ, เราจะต้องไปสนใจกับสิ่งเหล่านั้น จนไม่สนใจกับสิ่งอะไรอื่น; แต่ถ้าเรามองเห็น เราคงจะสนใจกับสิ่งที่ดีกว่าเรือกสวน ไร่นานั้นบ้าง. เพราะว่าเรือกสวน ไร่นา คงจะให้ความสะดวกสบายแต่ทางกายเท่านั้น; มันคงไม่ให้ความสงบอก หรือเยือกเย็นใจได้เลย.

เราจะต้องหาสิ่งอื่นมาอีกสิ่งหนึ่ง เอามาทำความสงบเย็นในทางจิตใจ ให้เป็นคู่กันกับความสะทกสะทาบในทางกาย คือเรียกสวน ไร่ นา เงินทอง เป็นต้นเหล่านั้น ซึ่งให้แก่เราได้. นี่แหละคนโง่ ๆ ที่รู้จักแต่เรื่องปากเรื่องท้อง, รู้จักแต่เรื่องเนื้อเรื่องหนัง จึงสนใจแต่เรื่อง ข้าวปลาอาหาร เงินทอง วัตถุสิ่งของ เรียกสวน ไร่ นา แต่อย่างเดียว; ไม่ได้สนใจกับสิ่งที่เรียกว่าบุญหรือความดี หรือคุณธรรมที่มองไม่เห็นตัว แต่มีค่าสูงสุด ประเสริฐสุด ในการที่จะทำให้เราเยือกเย็นอยู่ได้.

ลองคิดดู, ถ้าเราลองเอาแต่สนใจเรื่องทางวัตถุ เอเรียตอร้อย สวยงาม เรื่องความไพเราะเพราะพริ้ง อะไรทำนองนั้นให้เต็มที่ คุ้มกันที่จะเป็นอย่างไร? มันจะต้องเร่าร้อนเป็นไฟ ทั้งหลับและทั้งตื่น. แต่ถ้าสนใจในเรื่องทำจิตทำใจให้ถูกต้อง ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้สอนไว้แล้ว มันจะเยือกเย็นทั้งหลับและตื่น เช่นเดียวกัน. เพราะฉะนั้นเราควรจะมีให้ครบทั้งคู่ จะดีกว่า; คือเรื่องที่ทำให้ความสุขทางกายก็ให้มี, เครื่องที่ทำให้ความสุขทางใจก็ให้มี, และให้พอดี ๆ กัน; ไม่ให้ตึกกัน ไม่ให้ขัดกัน ก็จะเป็นมนุษย์มีบุญที่สุด มีโชคดีที่สุดคือได้รับความสงบสุขทั้งทางกายและทางใจ ทั้งนี้. ปู่ ย่า ตา ยาย ก็หวังอยู่มาก ว่าลูกหลานควรจะเป็นเช่นนั้น, ขอให้ลูกหลานเป็นเช่นนั้น, จึงได้วางขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีไว้ให้เป็นอันมาก; เพื่อจะให้ลูกหลานเป็นเช่นนั้น. แต่เราก็ไม่รู้จักสอนของคุณตาทายาย หรือทำให้ตาทายายขึ้นอกขึ้นใจแต่ประการใด ในความหวังข้อนั้น. ยังคงเห็นห่างอยู่ตามเดิม และเห็นห่างมากขึ้นในการที่จะเอาใจใส่เป็นพิเศษ ในการที่จะทำความดีสอนของคุณตาทายาย อันเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงตัวเองสมความประสงค์ด้วยกันทุกฝ่าย.

รวมความว่า ตาทายายก็ต้องการความสุข ทั้งทางกาย และทางจิต, เราลูกหลานก็ต้องการความสุขทั้งทางกายและทางจิต; เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักทำในเรื่องทางจิตกัน

เสียบ้าง. อย่ารู้จักแต่การทำไร่ ทำนา ในทางภายนอกอย่างเดียว; รู้จักทำไร่ทำนา ในทางภายใน คือทางจิตใจเสียบ้าง.

การทำนาภายนอกนั้น อย่างดีที่สุกก็ได้ข้าวเปลือกมา; แต่การทำนาทาง ภายในนั้นพระพุทเจ้าท่านยืนยันว่า *อมตป/ผล* คือมี *อมฤตเป็นผล*; *อมต* หรือ *อมฤตคือความไม่ตาย* หมายถึงพระนิพพาน นั้นแหละเป็นผลของการทำนาในทางฝ่ายจิต. ถ้าเรารู้จักทำนาทั้งในทางฝ่ายกาย และทางฝ่ายจิตแล้ว เราก็ได้รับผลดีทั้งสองฝ่ายเต็มๆ ตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ; แต่แล้วจงพิจารณาเหตุที่ว่า เราสนใจเรื่องทำนาชนิดไหน กันบ้าง? ดูเหมือนว่าทำนาชนิดนอกนั้นก็ยังไม่รู้จักเพียงพอ, ทำเท่าไรก็ยังไม่รู้จัก เพียงพอ, ทำเท่าไรก็ยังไม่รู้จักเพียงพอ ยังตัวรั้วตัวสน้อยอยู่ตลอดเวลา ไม่มีวันเพียงพอ, แล้วจะเอาเวลาไหนไปทำนาทางจิตทางใจ. เพราะว่าแม้แต่คนนั้นก็ยังมานอนฝันว่า พรุ่งนี้ จะไดนาอย่างไร, จะทำนาอย่างไร, ดังนี้ เป็นต้น; ไม่ได้เคยใฝ่ฝันว่า จะมีจิตใจสงบ ได้อย่างไร, พระพุท พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอย่างไร, คุณของท่านมีอยู่ในใจของเรา มากน้อยเพียงไร, ดังนี้ เป็นต้น. ไม่ใครจะไปตามปรึกษาหารือกันว่า ทำอย่างไรจึง จะเป็นเช่นนั้น; แต่จะปรึกษาหารือกันแต่เรื่องทำไรไถนาตามเคย.

นี่แหละคือลูกหลานที่เอาใจใส่แต่เรื่องทางวัตถุอย่างเดียว; เมื่อควบคุมไว้ ไม่ได้ ก็ต้องตกไปฝ่ายความชั่ว คือหาให้แก้กิเลสตัณหา ไม่ทันแก่ความต้องการของมัน แล้วต้องทำความชั่ว : เบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนผู้อื่น. มันก็หมกกัน จบกัน คือ ไม่มีอะไรเพื่อตัวเอง ไม่มีอะไรเพื่อตายาย เป็นการลุ่มหลงหมด ดังนี้; ก็เพราะลูกหลาน ที่หลับหูหลับตา ไม่รู้ประสีประสา ไม่รู้จักทิศเหนือทิศใต้, ไม่รู้จักไปไม่รู้จักมา, ไม่รู้จักรับ ไม่รู้จักส่ง, ไม่รู้จักอะไรไปทั้งหมดทั้งสิ้น.

นี่หวังว่า เราจะได้คิดนึกกันให้ถี่ ๆ : ได้มีความเข้าใจให้ถูกต้อง ตามที่เป็นจริง ว่าเราจะรับหรือส่งตายายกันอย่างไรนั่นเอง. ตายายมาหลูกหลานนี้ คงไม่ใช่มาหาข้าวหาปลา หาเกลือ หากะปิ เป็นต้น; ที่มาหลูกหลานนี้ ต้องการที่จะมาหาความดี, จะมาดูความดีที่หลูกหลานกระทำ, แล้วจะพลอยมีส่วนในความดีที่หลูกหลานกระทำ แล้วก็อ้อมอ้อมใจกลับไป. นี้เรียกว่าหลูกหลานส่งตายายกลับไปด้วยบุญกุศล เต็มแบกเต็มหามกันทีเดียว, คือเต็มไปด้วยปีติปราโมทย์ในธรรมอย่างยิ่ง ติดอกติดใจไปทีเดียว; นับว่าเป็นการส่งตายายที่ถูกต้องอย่างยิ่งแล้ว. เราควรจะได้สนใจกันในคำว่า “ส่งตายาย” กันให้มากขึ้นเป็นพิเศษ เพราะเหตุตั้งที่กล่าวมานี้.

... ..

ถ้าจะถามว่าส่งตายายไปข้างไหนกันไว้อย่างไร? คนโง่ ๆ ก็จะตอบว่า ส่งกลับไปอยู่บ้านของแ่ : จะอยู่รังหรืออยู่บ้านอยู่เรือน, หรืออยู่รู หรืออยู่ที่ไหนก็ไม่รู้; คนที่พูดนั้นก็ไม่มีรู้. แต่ถ้าหลูกหลานที่ฉลาด ควรจะตอบได้ว่า *เราจะส่งตายายไปให้พ้นทุกข์, ส่งไปให้พ้นทุกข์ก็แล้วกัน; ไม่ได้ส่งไปที่ไหน ไม่ได้ส่งไปที่นั่นที่นี้ แต่ส่งไปให้พ้นจากความทุกข์.*

เราทำอย่างไรจึงจะส่งตายายของเราไปให้พ้นจากความทุกข์ได้? ข้อนี้เราควรระวังเสียก่อนว่าตายายของเรากำลังเป็นทุกข์อยู่ด้วยอะไร? ถ้าตายายของเรากำลังเป็นทุกข์อยู่ด้วยอะไร เราก็จะต้องส่งให้พ้นทุกข์ไป ด้วยควรกำจัดความทุกข์นั้นเสีย.

พูดกันเอาซึ่ง ๆ หน้าดีกว่า : ตายายแ่ ๆ ที่นั่งอยู่ที่นี้ มีความทุกข์เรื่องอะไรบ้าง? แล้วหลูกหลานคนไหนของตายายแ่ ๆ จะส่งตายายคนนี้ ให้พ้นทุกข์แล้วก็จงตามดู; จงทำให้ถูกใจ ให้หมดทุกข์หมดคร้อัน นั้นแหละเรียกว่า ส่งตายายให้พ้นทุกข์.

ถ้าตายเป็นทุกข์ เพราะลูกหลานใช้เงินเปลือง เป็นเจ้าชู้ตั้งแต่เล็ก หรืออะไรทำนองนี้ ; ลูกหลานจะต้องส่งตายอย่างไร ? นอกจากจะต้องเป็นคนประหยัด, จะต้องเป็นคนประพฤติดี, จะต้องมีส่วนการระต่าง ๆ, ให้ตายพันทุกข์พันร้อนในเรื่องนั้นกันเสียที่ดังนี้.

ถ้าตายที่ตายไปแล้ว จะต้องการอะไร หรือเป็นทุกข์อยู่ด้วยเรื่องอะไร ; คิดดูให้ถี่เถิด ทุกคนจะต้องมองเห็นได้ ไม่มีใครค้าน ว่าตายเป็นทุกข์เพราะ เป็นห่วงลูกหลาน ที่อยู่ข้างหลัง ที่ยังไม่พ้นทุกข์. ตายยรักและสงสารลูกหลานที่อยู่ข้างหลัง, เป็นห่วงลูกหลานที่อยู่ข้างหลังที่ยังประมาท ที่ยังมีเมา ที่ยังหลงไหล ; แล้วตายก็เป็นทุกข์. เราจะส่งตายให้พ้นจากทุกข์ได้อย่างไร ? มันก็มีวิธีเดียวกันเท่านั้น ที่เราต้องทำตนให้เป็นคนดี ให้พ้นจากทุกข์ หรือเป็นผู้ที่ไม่มีความประมาท แล้วตั้งตนอยู่ในธรรม ; เมื่อตายได้เห็นได้ทราบความชัดแล้วก็พ้นทุกข์. นี้แหละเรียกว่าเป็นการส่งตายให้พ้นทุกข์. เพราะฉะนั้นจึงมีการทำทุกอย่างทุกประการ ที่จะเป็นการทำให้เราแน่ใจได้ว่า ถ้าตายได้ทราบได้เห็นเข้า แล้วจะไม่เป็นทุกข์ ก็เป็นการส่งตายให้พ้นทุกข์. นี้ดีกว่าส่งด้วยเกลือ ด้วยกะปิ ด้วยส้มสุกผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งดูเหมือนจะทำความรำคาญให้ มากกว่าที่จะเป็นเรื่องความพ้นทุกข์.

.....

ที่นี้ถ้าสูงขึ้นไปกว่านั้นอีก จะส่งตายให้พ้นทุกข์ได้จริงๆแล้ว จะต้องเข้าหาหลักใหญ่ๆ ทั่วๆ ไปว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์อยู่ด้วยอะไร ? ย่อมจะเห็นได้หรืออย่างน้อยก็เคยได้ยินได้ฟัง ว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์อยู่เพราะความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความไม่ได้ตามใจหวังต่าง ๆ นานา, นี้ทางหนึ่ง, หรือภายในเข้าไป ก็เป็นทุกข์เพราะกิเลสตัณหา, เป็นทุกข์เพราะความโลภ เป็นทุกข์

เพราะความโกรธ, เป็นทุกข์เพราะความหลง; เรียกว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์อยู่ เพราะไฟเผาสองประการคือไฟกิเลส ไฟทุกข์; ไฟกิเลสก็คือโลภ โกรธ หลง เป็นต้นนั้นแหละ เภา, ไฟทุกข์ก็คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้นนั้นแหละ เภา; ทั้งสองไฟคือไฟกิเลส และไฟทุกข์รวมกันเผาสัตว์ทั้งหลายอยู่ตลอดเวลาไม่สร่าง. นี่คือความทุกข์ เพราะถูกไฟเผาไม่ว่าลูกหลาน ไม่ว่าตายาย ล้วนแต่มีความทุกข์เหมือนกันหมด, ตรงกันหมดในที่นี้, มีหัวอกเดียวกันหมด; เรื่องที่จะต้องทำจึงเหมือนกันหมด คือพยายามดับไฟกิเลสและไฟทุกข์นั่นเอง.

ถ้าเราจะส่งตายาย ให้พ้นจากความทุกข์ซ้อนแล้ว เราจะต้องทำอะไร? มันจะยากหรือง่ายกว่าการทำไร่นาใหม่? ลองคิดถึงให้ดีๆ. การที่จะส่งตายายให้พ้นจากความทุกข์ เพราะไฟกิเลสและไฟทุกข์ แผลเผาไหม้จะต้องทำอะไร? ถ้าหากว่าตัวลูกหลานเองก็ยังมีไฟลุ่ม อยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน จะพุดออกมาได้อย่างไรว่าจะมาส่งตายายกันเว้ย. ส่งไปไหน? ก็ต้องส่งลงไปใบกongทุกข์ อย่างเดียวกับที่ลูกหลานกำลังมีอยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้น ลูกหลานที่จะส่งตายายให้พ้นทุกข์นั้น จะต้องเปลื้องความทุกข์ของตนให้หมดไปเสียก่อน จึงจะส่งตายายให้พ้นทุกข์ได้ ไม่ใช่จะสำเร็จประโยชน์ได้ด้วยการนิมนต์พระมาบังสุกุลกระดูกของตายายแล้ว ตายายจะพ้นทุกข์ อย่างนี้. คิดดูให้ดีๆแล้ว มันยังห่างไกลกันอยู่มาก แต่ก็ไม่มีใครสนใจ.

การที่จะส่งตายายให้พ้นทุกข์นั้น ลูกหลานจะต้องพ้นทุกข์ก่อน, ลูกหลานจะต้องศึกษาเรื่องความดับทุกข์กันจริงๆ แล้วปฏิบัติกันจริงๆ คับทุกข์กันจริงๆ อย่าให้มีทุกข์กันจริงๆ. ตายายก็จะเข้าใจได้ ได้เห็นตัวอย่างในการกระทำนั้น และก็จะอนุโมทนา แล้วจะกระทำตาม, แล้วด้วยอำนาจบุญกุศลที่ได้อนุโมทานั้นแหละ ก็จะเป็นเครื่องช่วยให้ตายายพ้นทุกข์ได้; เพราะว่าตายายเข้าใจจึงอนุโมทนาถูก, ถ้าไม่เข้าใจก็

อนุโมทนาไม่ถูก. เมื่อเข้าใจถูก และอนุโมทนาถูก ก็หมายความว่าตายายก็รู้เรื่องนี้ด้วย เหมือนกัน.

การที่มีจิตใจปรีดาปรามิทธิในข้อนั้นๆ ทำให้จิตเป็นสมาธิ เป็นบัลลังก์ มี ยถากุตญาณทัสสนะ ไล่ตามลำดับโดยอัตโนมัติด้วยซ้ำไป; เพราะฉะนั้นลูกหลาน คงจะพยายามให้มาก ในการที่จะเปลื้องความทุกข์ของตนออกไป ให้เห็นโดยประจักษ์. อย่าให้มีไฟอย่างใดอย่างหนึ่งเผาผลาญ ควันรบกวน ร้าวร่อนอยู่เลย. จงพยายามที่จะเปลื้องไฟ เหล่านี้ออกไป ด้วยการศีกษา และการปฏิบัติที่ถูกต้องและพอเพียง.

หวังว่าผู้ที่มีความกตัญญูต่อ บู่ ยา ตา ยาย ของตนนั้น จะได้ส่งตายายให้พ้น ทุกข์ทางจิตทางใจ ด้วยการกระทำอย่างนี้ : ส่งตายายให้พ้นทุกข์ คือพ้นจากทุกข์ที่ กำลังทุกข์อยู่; ที่กำลังทุกข์อยู่เพราะว่าลูกหลานเป็นทุกข์ เพราะเหตุว่า ลูกหลาน มันเอาตัวไม่รอด. ลูกหลานจงรีบเอาตัวให้รอดเสียเถิด; จงรีบศึกษาพระธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป, แล้วประพฤติปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้เอาตัวรอด ให้ได้จริง ๆ เถิด. ทำเพียงอย่างนั้นเท่านั้น จะเป็นการส่งตายายให้พ้นทุกข์ได้โดยไม่ต้อง สงสัย ซึ่งจะพ้นทุกข์ได้ ทั้งตายายที่นั่งตากำๆ อยู่, และทั้งตายายที่ตายไปแล้วด้วย; เพราะว่าการกระทำความดีนี้ ประพฤติปฏิบัติถูกต้องในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธ- เจ้านี้ เป็นการเปลื้องทุกข์โดยสันติไม่มีส่วนใดเหลืออยู่.

.....

เดี๋ยวนี้เราไม่สนใจให้มันสมกัน แม้แต่เพียงเรื่องท้องๆ บ่นๆ เล็กๆ น้อยๆ ก็ขี้เกียจเสียแล้ว; แล้วจะไปเข้าใจเรื่องที่จะต้องไปคิดไปนึกเรื่องต่างๆ ที่จะต้องเข้าใจ อย่างมากมายได้อย่างไรกัน; เพราะฉะนั้นคนที่ขี้เกียจท้องๆ บ่นๆ เพียงเล็กๆ น้อยๆ นั้น

ก็ต้องไปนึกดูเสียใหม่ ว่าจะควรจะทำอย่างไรกับเรื่องอย่างนี้, แล้วจะทำอย่างไรต่อไปกับเรื่องอย่างอื่น. ตนจึงจะเป็นตายายที่ดี คือเป็นตัวอย่างให้ลูกหลานเห็นว่า เป็นตัวอย่างที่ดี.

เมื่อปู่ เมื่อตา มันไม่ดีแล้ว ลูกหลานมันจะดีได้อย่างไร; เมื่อบิดามารดา ไม่ดี แล้วลูกหลานมันจะดีได้อย่างไร; เพราะเห็นกันอยู่ตาตาแท้ ๆ เป็นการถ่ายทอดฝ่ายจิตใจกันอยู่ทุกวัน ๆ โดยไม่รู้สีก้าว. เพราะฉะนั้นบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ยังเป็น ๆ อยู่^{นี้} จะต้องรับภาระหน้าที่สำคัญสักอย่างหนึ่ง *กล่าวคือการอบรมสั่งสอนลูกหลานของตน* ให้รู้จักตายายเสียบ้าง ให้รู้จักตายายทั้งที่ยังอยู่ และทั้งตายไปแล้ว. *ให้ลูกหลานเด็ก ๆ เหล่านี้รู้จักเสียที่ว่า ตายายนี้เป็นอย่างไร, จะต้องประพฤติปฏิบัติต่อตายายเป็น ๆ หนึ่งอย่างไร, และปฏิบัติต่อตายายที่ตายไปแล้วนั้นอย่างไร.*

ขอให้ถือเอาเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุด, จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เคร่งครัดที่สุดไม่ยอมให้บกพร่องแม้แต่ประการใด; เหมือนกับขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ดีของชนบางชาติ ที่เขาเคร่งครัดกันนักหนา กับเด็ก ๆ จะต้องประพฤติให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีว่ามันมีอยู่อย่างไร. ^{นี้}จะต้องประพฤติต่อพี่ บ้า น้ำ อา บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ขึ้นไปตามลำดับ; เขาไม่ปล่อยให้บกพร่อง ไม่ให้เด็ก ๆ เป็นลึงหลอกเจ้าต่อ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของตนเองเป็นอันขาด.

นั่นแหละเป็นความดี ที่เกิดมาจาก บิดา มารดา ผู้ทำให้ลูกหลานได้รับผลที่ดีได้; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว *บิดามารดานั้นแหละจะกลายเป็นศัตรู ผู้ทำลายล้างลูกหลานเสียเอง;* มันเกี่ยวเนื่องกันอยู่อย่างนี้ อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้. ขออย่าได้ปฏิเสธเลยในข้อ^{นี้} หรือบ่ักความรับผิดชอบไปให้คนอื่นเสีย; *จะต้องรู้จักรับผิดชอบ*

ด้วยกันทุก ๆ ฝ่าย และผู้ที่เป็**น**บิ**ดา**มารดา**น**ั้นแหละจะต้องรั**บ**ผิ**ช**ชอบมากกว่า เพราะเป็นคนเกิดก่อน, เพราะเป็นคนเลี้ยงเขามา อบรมเขามา.

เป็นอันว่า ถ้ามี**อ**ะไร**บ**ร**อ**งผิ**ช**พลาด**ข**ึ**้น**มา**ใน**โลก**นี้**แล้ว บุ**ค**ค**ล**ประ**ภ**ท**บ**ิ**ดา**มาร**ดา** ครู**บา**อา**จ**าร**ย**์ **น**ั้นแหละ**เป็**น**ผู้**รั**บ**ผิ**ช**ชอบ **ม**ากกว่า**ค**น**พ**ว**ก**อื่น. เราจงมาตั้งหน้าตั้งตา ปร**ิ**ก**ษ**า**ห**าร**ี**อ**ก**ัน**ค**ุ**ห**ิม**เ**น**ห**ั**อ**นี้, และตั้งอกตั้งใจทำให้ดี; ไม่ใช่เชื่อใคร, แล้วทำเพื่อลูกหลาน ตา**ค**ำ**ๆ**นี้**เ**อง เพื่อมันจะเอาตัวรอดได้ในภายหลัง. ถ้าเราไม่ทำ**ก**ัน**เ**อย่าง**นี้**แล้ว เราจะต้องตายไปเป็นเปรต, ห่วงลูกหลานเบื้องหลังที่กำลังเป็นทุกข์ทรมานอยู่ นอนไม่หลับ; ทำ**ไม**่**จ**ึง**ว**่า**ต**าย**ย**ช**น**ิต**ที่** ตายเป็นเปรต? เพราะ**ว**่า**ต**าย**ไป**อย่าง**เป็**น**ค**น**มี**ทุ**ก**ข์, ไป**เป็**น**ค**น**มี**ทุ**ก**ข์ อยู่**ด้**วย**ค**ว**าม**หวั**ง**ล**ู**ก**ห**ล**าน**ที่**อยู่**เบื่**ง**ห**ล**ัง ที่มัน**เป็**น**พ**าล**ก**เร**ม**าก**ย**ิ่ง**ข**ึ**้น**ไป**ทุ**ก**ที**, ทำให้**ค**ัน**ที่**ต**าย**ไป**แล้ว**น**อน**ตา**ไม**่**ห**ล**ับ**. ถ้า**เร**าก**ล**ัว**ใน**ห**ั**อ**นี้** ก็**จ**ึง**ร**ี**บ**อ**บรม**สั่ง**ส**อน**ล**ู**ก**ห**ล**าน**ของ**เร**า**เส**ีย** ใน**บ**ั**ค**นี้**เ**่า**เ**็**ย**ว**นี้** : ให้**ตั้ง**ต**น**อยู่**ใน**ค**ว**าม**ดี** จ**น**เร**า**น**อน**ตา**ห**ล**ับ**, แล้ว**ไม่**ต**อ**ง**ต**าย**ไป**เป็**น**เปร**ต**, จะ**ได้**ต**าย**ไป**เป็**น**ค**น**ที่**มี**ค**ว**าม**สงบ**สุข**ต่**อ**ไป.

....

ปัญหาต่าง ๆ มันเ**น**อง**ก**ัน**อยู่**อย่าง**นี้**; จึง**ห**วัง**ว**่า**เร**า**ทั้ง**ห**ล**าย จะ**ได้**ส**น**ใจ**ใน**การ**ศ**ี**ก**ษา และ**ป**ฏิ**บ**ัติ**พ**ระ**ธ**ร**ม**ค**ำ**ส**อน** ใน**ท**าง**พ**ระ**ศ**า**ส**นา **ของ**พ**ระ**ผู้**มี**พ**ระ**ภ**า**ค**เจ้า** ให้**ย**ิ่ง **ๆ** **ข**ึ**้น**ไป**ด้**วย**ก**ัน**ทุ**ก **ๆ** **ค**น.

ค**ำ**ส**อน**ข**ึ**้น**ส**ู**ง**ส**ุ**ค**น**ั้น**มี**อยู่**ประ**ภ**ท**หนึ่ง, ค**ำ**สั่ง**ส**อน**ที่**เป็**น**ธ**ร**ม**ต**า**สา**ม**ัญ**ห**์**ไป**นั้น** ก็**มี**อยู่**อ**ีก**ประ**ภ**ท**หนึ่ง. เรา**คว**ร**จะ**เป็**น**ผู้**ร**อบ**ร**ู้ และ**แ**ก**ก**จ**าน**; ส่วน**ใ**ต**ที่**พ**อ**จะ**ประ**พ**ต**ิ**ป**ฏิ**บ**ัติ**ได้**. ก็**ต**อ**ง**ประ**พ**ต**ิ**ป**ฏิ**บ**ัติ** ให้**เต็ม**ค**ว**าม**ส**า**ม**า**ร**ถ ให้**เต็ม**ไม้**เต็ม**มือ.

ข้อสำคัญมันอยู่ตรงที่ไม่สนใจ มันก็ดูอะไรๆ ยากไปหมด, เหลือวิสัยไปหมด; แต่ถ้าเกิดความรักความสนใจแล้ว มันไม่มีอะไรที่ยากเลย, มันง่ายเหมือนกับการทำอะไรทำมันเอง. เรารักเราสนใจในการทำอะไรทำมัน มันจึงเป็นของง่าย; แต่การปฏิบัติทางจิตทางใจนั้นเราไม่รัก เพราะเราไม่เห็นผล, เพราะเรายังมกมาย เราจึงไม่รัก; แล้วมันก็กลายเป็นของยาก, แล้วไม่มีใครสนใจ หรือกระทำการกันเท่าๆ กันกับการกระทำเพื่อหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง.

เมื่อไม่หาเลี้ยงจิตเลี้ยงใจกัน เหมือนกับหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง; มัวแต่หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องอย่างเดียวตะพึดไปแล้ว มันก็เป็นเปรตตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ยังไม่ทันตาย. เพราะว่าในจิตใจเต็มไปด้วยความเร่าร้อนทุกอย่างทุกประการ : มีเงินมากก็ร้อนมาก, มีเงินน้อยก็ร้อนมาก, ไม่มีเงินเลยก็ร้อนมาก, อะไรๆ ก็ล้วนแต่มีความร้อนไปทั้งนั้น เพราะไม่รู้จักทำจิตทำใจ. นี่แหละเรียกว่าเป็นเปรตตั้งแต่ยังไม่ทันตาย. จะน่าสงสารสักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู; ธรรมะของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่จะช่วยแก้ปัญหาค้อนนี้ได้ คืออย่าให้ต้องเป็นเปรตตั้งแต่ยังไม่ทันตาย เหมือนที่กำลังเป็นๆ กันอยู่นี้.

ข้อนี้จะจริงหรือไม่จริง ก็ลองไปนอนนึกดู ว่าร้อนหรือเย็นอย่างไร; ตลอดทั้งวันทั้งคืนนี้ มีจิตใจร้อนหรือมีจิตใจเย็น. ถ้าจิตใจร้อนก็ไม่ต้องสงสัย, ตัดสินได้ทันทีว่าเป็นเปรต. ถ้าจิตใจสงบเย็น เยือกเย็น มันก็ถูกต้องแล้ว มันก็ไม่ได้เป็นเปรต แต่เป็นมนุษย์ที่ดี หรือกระทั่งเป็นพระอริยเจ้าในที่สุด. แต่ถ้าผู้ใดยังมีความร้อนนั้นร้อนนี้ แม้แต่นอนก็ไม่ค่อยจะหลับแล้ว ให้ถือว่ายังเป็นเปรตชนิดหนึ่งอยู่เรื่อยไป; จะมีเงินสักกี่หมื่น กี่แสน กี่ล้าน ก็เป็นเปรตเท่านั้น; เพราะมีเงินตั้งล้านก็ร้อนมากเท่าเงินตั้งล้าน มันก็เป็นเปรตตัวใหญ่.

นี้ก็เป็นการช่วยไม่ได้ ที่ว่ามีเงินมากแล้วจะไม่ต้องเป็นเปรต; ยิ่งมีมาก ถ้าทำไม่ถูกต้องไม่ต้อง ก็ยังเป็นเปรตมากคือร้อนมาก. คนที่เรือกสวนไร่นามาก ก็อาจจะต้องเป็นเปรตมาก เพราะมีความเคียดแค้นร้อนใจมาก จนนอนไม่หลับ อยู่เพราะเหตุนี้; เพราะฉะนั้น จะต้องรู้จักหลีกเลี่ยงความทุกข์ช้อ้นกันเสียให้มาก คืออย่าให้เป็นทุกข์ชั้น มาได้. แม้จะมีเรือกสวนไร่นา เงินทอง ข้าวของ สักเท่าไร, มีลูกมีหลานมีเหลน สักเท่าไรก็อย่าให้ต้องร้อนใจเพราะเหตุนี้.

จงรู้จักทำจิตใจให้เยือกเย็น แล้วก็ไม่ต้องไม่เป็นเปรตทั้งเป็น ๆ เหมือนอย่างที่ว่ามา; นี้แหละเป็นวิธีที่จะส่งทั้งลูกหลานและตายาย ให้พ้นไปจากทุกข์. ท่านทั้งหลายจงคิดดูให้ดี ๆ ว่ามันไม่มีวิถีทางอื่น, มีแต่วิถีทางนี้เท่านั้นที่เราจะส่งกันและกัน ให้พ้นจากความทุกข์.

เราจะต้องมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องว่า ความทุกข์ หรือความเร่าร้อน ในทางจิต ทางวิญญาณมันมีมาจากอะไร? คนโง่ ๆ เท่านั้นที่จะตอบว่า ความทุกข์มีมาเพราะไม่มีเงิน. ทำไมไม่ดูว่าคนที่ไม่มีเงินมาก ๆ ทำไมจึงยังมีความทุกข์เล่า. เพราะฉะนั้น ความทุกข์นั้นมันไม่ใช่มีมาเพราะไม่มีเงิน; แต่มันมีเพราะคิดไม่เป็น, เพราะทำจิตทำใจไม่เป็นต่างหาก. ถ้าทำจิตทำใจให้ถูกต้อง แล้วจะมีเงิน หรือไม่มีเงิน ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ทั้งนั้น. เพราะฉะนั้น ความทุกข์จึงไม่ได้เกิดขึ้น เพราะว่าเราไม่มีเงิน; แต่มันเกิดขึ้นเพราะเราไม่มีธรรมะซึ่งประเสริฐกว่าเงิน.

เราจะเรียกธรรมะว่าเงินก็ได้ แต่ต้องเรียกว่า “เงินของพระพุทธเจ้า”. เคียวนี่ เราไม่มีเงินของพระพุทธเจ้าเลย มีแต่เงินของพวกเปรต พวกผีปศาจทั้งนั้น; ยิ่งมีมากมันก็ยิ่งร้อนมาก. เพราะฉะนั้น เราจงรู้จักมีเงินอย่างของพระพุทธเจ้ากันเสียบ้าง.

มันจะช่วยป้องกัน ไม่ให้เงินทางวัตถุนั้น ทำความร่ำร้อนให้แก่เราได้. เรื่องนี้ได้เคยกล่าวกันมาแล้ว หลายครั้งหลายหน ว่าถ้าไม่มีของประเสริฐของพระพุทธเจ้ามาคุ้มครองแล้ว อะไรๆ มันจะเป็นทุกข์ไปทั้งนั้น. ยิ่งมีมากก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก : มีนามาก ก็จะต้องเป็นทุกข์มาก, มีส่วนมากก็ต้องเป็นทุกข์มาก, มีข้าวของเงินทองมาก ก็ยิ่งต้องเป็นทุกข์มาก จนกระทั่งนอนไม่หลับ จนกระทั่งซุบซิดเป็นเปรต, จนกระทั่งเป็นเปรตให้คนอื่นเห็นได้ชัดไปทีเดียว ว่าคนนี้ความทุกข์มาก. แต่ถ้ามีธรรมะของพระพุทธเจ้าเข้ามากำกับเท่านั้น มันจะไม่ทุกข์เลย; มี ๔ - ๕ บาทก็ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ต้องมีตังพันตังหมื่นตังแสน.

แม้ไม่มีเรือกสวนไร่นาเลย ทำงานเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันหนึ่ง ๆ ก็ยังเยือกเย็นยิ้มแย้มแจ่มใส นอนหลับเสียยิ่งกว่าคนที่มั่งเงินมาก; นี่เพราะอะไร? ก็เพราะเขารู้จักวางจิตวางใจให้ถูกต้องตามความจริงของพระพุทธเจ้า เท่าที่ท่านได้จัดไว้สอนไว้ว่า **ตัณหา อุปาทานเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์**; เพราะฉะนั้น เราจึง **ต้องกำจัดตัณหา อุปาทาน ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้.**

เราจะประกอบภาระงานอะไรเราก็ประกอบได้ กระทำต่อไปก็ได้; แต่เราไม่ทำด้วยตัณหาอุปาทาน, เราทำด้วยสติปัญญา, ทำด้วยจิตใจที่สงบเยือกเย็น เป็นอิสระ, แล้วเราก็ไม่มีความทุกข์เลย. ตั้งแต่แรกคิดจะทำก็ไม่มี ความทุกข์. ลงมือทำก็ไม่มี ความทุกข์, กำลังทำอยู่ก็ไม่มี ความทุกข์, ทำเสร็จแล้วก็ไม่มี ความทุกข์, เพราะว่าตั้งใจไว้ถูกต้อง. ส่วนคนที่ตั้งใจไว้ไม่ถูกต้องนั้น มันทุกข์ตลอดเวลา : พอนึกว่าจะทำเท่านั้น มันก็ทุกข์เสียแล้ว, พอลงมือกระทำเข้าแล้วมันก็ทุกข์ กำลังทำอยู่ก็ทุกข์, ทำเสร็จแล้วก็ทุกข์. แม้แต่ได้ข้าวได้ปลาмаเก็บไว้ในยุ้งในฉางแล้ว ก็ยังเป็นทุกข์; มันสมกันกับคนที่ไม่รู้จักทำจิตทำใจ คือไม่รู้จักเอาของดีของประเสริฐของพระพุทธเจ้า มากู้กันไว้กับของที่ไม่มี ประเสริฐของตน.

ของที่ไม่ประเสริฐของตานั้น มันเป็นพิษ เป็นอันตราย มันต้องมีอะไรอันหนึ่งมาคุ้มครอง, มีเครื่องรางศกัศสิทธิ์มาคุ้มครอง. เครื่องรางศกัศสิทธิ์มาคุ้มครองนี้คือธรรมะ, เราต้องเอาธรรมะมาเป็นเครื่องคุ้มครองใจ; เงินทองข้าวของ วัวควาย ไร่นาลูกหลานจึงจะไม่ทำความทุกข์ให้แก่ตนได้. ถ้าผิดจากนี้แล้ว ทุกอย่างที่ตนมีจะทำความทุกข์ให้แก่ตนทั้งนั้น; ไม่ว่าของเล็กของใหญ่ของมากของน้อย มันก็ทำความทุกข์ให้แก่ตนทั้งนั้น.

หรือถ้าจะให้ดียิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีกก็คือ รู้จักอบรมคนข้างเคียงในครอบครัว ได้แก่บุตร ภรรยา ลูกหลานนั้นแหละ, จะต้องได้รับการอบรม ให้มีความรู้และการปฏิบัติอย่างเดียวกับตัวเราเองด้วย การที่เราจะขึ้นไปแต่ลำพังตนเอง โดยไม่เหลียวแลอบรมตนเอง หรือไม่อบรมคนข้างเคียงรอบ ๆ ตัวเรานั้น ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก. เพราะฉะนั้นเราจะต้องรับผิดชอบในการที่เราไปมีครอบครัวเข้า เราจะต้องรับผิดชอบในการที่จะต้องอบรมครอบครัวให้เดินทางเดียวกันด้วย; ถ้าเราทำไม่สำเร็จ เราก็ตกนรกทั้งเป็นหรือเป็นเปรตทั้งเป็น อย่างที่ว่ามาแล้วนั้นอีก. เราจึงหลีกเลี่ยงภาระอันนี้ไม่ได้ คือภาระในการที่จะอบรมคนในครอบครัวนั้น ให้เดินทางตามธรรมะของพระพุทธเจ้า อย่าให้กลายเป็นเปรตขึ้นมา.

อบรมคนให้เป็นมนุษย์ที่ดี มีธรรมะของพระพุทธเจ้าด้วยกันทั้งนั้น แล้วเรื่องก็จะดำเนินไปแต่ในทางที่ดี คือความสงบเยือกเย็น ทุกอย่างทุกประการไปตามลำดับ สิ่งอื่นช่วยไม่ได้; จะไปชวนชวาวิ่งเต็นอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น มันก็ได้บุญลมๆ แล้งๆ ไปเท่านั้น. ของจริงมีอยู่อย่างเดียวกันก็คือ ศึกษาให้รู้จริง และปฏิบัติกันจริงๆ มันจึงจะทับทุกข์ได้จริงๆ และช่วยตัวเราได้จริงๆ. เพราะฉะนั้นจึงขอให้สนใจจริงๆ ปฏิบัติจริงๆ และทับทุกข์ให้ได้จริงๆ อย่างนี้ เท่านั้น จึงจะเรียกว่าส่งใครๆ

ออกไปพ้นจากทุกข์หมด : ส่ง บู้ ย่า ตายาย ออกไปพ้นจากทุกข์หมด ส่งตัวเองให้ไปจาก
ทุกข์หมด, ส่งลูกหลานออกไปจากทุกข์หมด; เพราะเรารู้จักดำเนินตนอยู่ด้วยธรรมะ
ของพระพุทธเจ้า ไม่มีความทุกข์เลย.

ส่งความทุกข์นั้นแหละออกไปหมดจากเรา จากลูกหลานของเรา จาก บู้ ย่า
ตา ยาย ของเรา เรียกว่าส่งทุกคนออกไปจากความทุกข์; อย่างนี้แล้ว บู้ ย่า ตา ยาย ก็
ยิ้มละไมไปเท่านั้นเอง : ว่าลูกหลานนี้มีคุณงามความดี นำเคารพนับถือ นำรักใคร่
นำบูชา; แล้วเราจะเอาอย่างไรกันเล่า. มันก็นับว่าได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้กัน
อยู่แล้ว ดังนี้. เพราะฉะนั้นจึง *ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน สนใจในการที่จะเปลื้องจิต
เปลื้องใจของตน ออกมาเสียจากความทุกข์ ดังที่กล่าวมาแล้วนี้.*

....

พึงจับความจริงที่เป็นหลักใหญ่ๆ ให้ได้ว่า เราจะต้องมีชีวิตอยู่ ด้วยความไม่
ยึดมั่นถือมั่น; ถ้าเรามีลมหายใจอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันต้องเป็นทุกข์โดย
แน่นอน. เห็นกันได้ง่ายๆว่า ถ้าเราหิว หรือหอบ หรือทุนอะไรอยู่มันก็หนัก, เว้นไว้
แต่เราจะวาง จะปล่อยลงเสียเท่านั้น จึงจะไม่หนัก. ทางจิตทางใจนั้นก็เหมือนกัน; ถ้ามี
จิตยึดมั่นด้วยอุปาทานในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่แล้ว ก็จะเป็นทุกข์; เพราะมันมีลักษณะ
เหมือนกับเราหิวอะไรอยู่ไม่ยอมปล่อย. แต่ทางจิตทางใจนั้นมันเป็นเรื่องที่เบา, เป็น
เรื่องที่วากะทำง่ายก็ง่าย; เพราะเป็นเรื่องที่เบา ไม่ได้ทำด้วยมือ. แต่ถ้าจะว่าเป็น
เรื่องยาก มันก็ยาก; เพราะว่าถ้าไม่มีความเข้าใจแล้ว มันก็ยากแสนยากเหมือนกัน.

การจะปล่อยวางต้องอาศัยสัมมาทิฐิ - ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เท่านั้น
จึงจะช่วยให้สำเร็จประโยชน์ได้; คือว่า เรามักจะเป็นไปโดยมีความเข้าใจผิด ไปหลงสิ่งใด

สิ่งหนึ่งเข้า ว่าเป็นของที่น่ารัก น่ายึดถือ น่าหวงแหน. เพราะว่าโดยที่แท้แล้ว สิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดมั่นไม่ได้ พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นหลักที่เด็ดขาด ชนิดที่ไม่มีใครคัดค้านได้ : ว่า *สิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น* ; แต่เราก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นเราหรือเป็นของเรา. บาลีว่า *สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสยา - สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น*. ถ้าเราไม่มีความรู้ข้อนี้ เราก็จะมีความยึดมั่นถือมั่นทุกกราวไป ที่เราได้เห็น ได้ยิน ได้ดม ได้ลิ้ม ได้สัมผัส หรือได้คิดนึกอะไร.

คนเรา^๕นั้นต้องได้เห็น ได้ยิน ได้ดม ได้ลิ้ม ได้สัมผัส หรือได้นึกคิดอยู่ตลอดเวลา ไม่มีใครจะเว้นสิ่งเหล่านี้ได้ ; แต่ว่ามันมีอยู่ ๒ ทาง ก็คือ ถ้าเมื่อได้เห็น หรือได้ยิน ได้ฟัง ฯลฯ แล้วไปยึดถือเข้า มันก็เป็นทุกข์, ถ้าได้เห็นได้ยินได้ฟังแล้ว ฯลฯ ก็ไม่ยึดถือ มันก็ไม่ทุกข์. แต่เกี่ยว^๕นี้เรามันเต็มไปด้วยความยึดถือ แล้วก็ยังไม^๕รู้ว่ายึดถือเสียอีก.

เหมือนอย่างว่า เรามีเงิน เราใช้มันสะควก ซื่อหาอะไรมาตุเล่นสวยๆ มาตมเล่นหอมๆ หรือมากินเล่นเอร็ดอร่อย ; เราก็รักเงินหลงเงิน บุษชาเงิน, บุษชาเงิน ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า ; นี่กล่าวพูดอย่างนี้. เอาไปคิดดูให้ตีทุกคนเถิด ; ว่าบุษชาเงิน ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า นี่จริงหรือไม่จริง. นี่เป็นเครื่องแสดงว่า มีความยึดมั่นถือมั่นในเงินนั้น ; อย่างนี้ก็เรียกว่าจิตใจมันไปผูกพันอยู่ที่เงินนั้น ; เหมือนกับหัวงูเงินหนักๆ อยู่ตลอดเวลา อยู่ในจิตใจ, แล้วจะไม่ให้มันเป็นทุกข์อย่างไรได้. จิตใจมันหัวงูเงินอยู่ ไม่ยอมปล่อย ถึงหนักเท่าหนักก็ยังขึ้นหัวงูเงินอยู่ได้, แขนงคอบ้าง แขนงบ่าบ้าง ; เพราะฉะนั้น จึงหนักอยู่ตลอดเวลา, หนักทั้งหลับทั้งตื่น. กิริยาอาการอย่างนี้แหละ เรียกว่ายึดมั่นถือมั่นในเงินนั้น เพราะว่าเงินนั้นอำนาจรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธัมมารมณต่างๆ ได้ ตามที่กิเลสตัณหาต้องการ. เพราะฉะนั้น จึงเข้าไปเกาะเกี่ยวผูกพันอยู่ในเงินนั้น ^๕ถึงนี้เป็นตัวอย่าง.

ที่นี้ มันไม่ใช่เรื่องเดียวแต่เรื่องเงิน, มันเป็นเรื่องบ้าน เรื่องเรือน วัวควาย ไร่นา ลูกหลาน เหลน อีกเล่า, มันยังมีอีกมากมายหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความ ยึดมั่นถือมั่นเช่นเดียวกับเงิน. เมื่อเป็นดังนี้ ก็เป็นอันว่ามีการยึดมั่นถือมั่นอยู่ ๕ ทั้งหลาย อย่างพร้อมกัน, เหลียวหน้าไปทางไหนก็เกิดความยึดมั่นถือมั่นที่นั่น: เหลียวหน้า ไปเห็นเงินก็ยึดมั่นเงิน, เหลียวหน้าไปเห็นบ้านเรือน ก็ยึดมั่นบ้านเรือน, เหลียวหน้าไป เห็นลูกหลาน ก็ยึดมั่นลูกหลาน, มันเต็มไปด้วยความยึด.

ลองเปรียบเทียบดูกับที่เราอยู่ที่บ้านที่เรือน กับมานั่งอยู่ตามป่าตามเขาเหล่านี้; จิตใจมันเบาหรือมันหนักผิดกว่ากันอย่างไร? เราจะรู้สึกได้ทันที ไม่ต้องมีใครมาบอกว่า พอเราก้าวเท้าลงไปจากเรือนเท่านั้น มันก็เบาลงไปตั้งเยอะแล้ว. พอเราช่างขึ้นรถไฟ, พอรถไฟออกเท่านั้น มันก็เบากว่านั้น, ถ้าเราไปอยู่ตามป่าตามภูเขา ซึ่งไม่มีอะไรเป็น ของเราสักนึกเดียว เราก็เบายิ่งกว่านั้นไปอีก. ถ้าเราสามารถทำจิตใจ อย่ายึดมั่นถือมั่น ทั่วๆ : ว่ากูเป็นอย่างนั้น, กูเป็นอย่างนี้, กูยังมีชีวิต, กูยังไม่อยากตาย, อย่างนี้เป็นต้น แล้ว; อย่ายึดมั่นถือมั่นด้วยประการใดเลยแล้ว มันก็เบาถึงที่สุด คือทำให้ มีจิตใจเป็นวิมุกตจิตหลุดพ้น ปล่อยวางจากสิ่งที่เคยยึดถือโดยประการทั้งปวง ดังนี้.

คนที่เคยไปนอนค้างตามป่าตามเขา ย่อมรู้สึกความจริงข้อนี้ได้ไม่มากนักน้อย; แต่ถ้าเป็นคนไม่ฉลาด แม้กำลังนอนอยู่ในป่าในเขา ก็คิดถึงบ้านถึงเรือนคิดถึงลูกคิดถึงเมีย มันก็มีความวุ่นวายกระสับกระส่ายอยู่นั่นเอง. แต่ถึงอย่างนั้น เมื่อเทียบกันดูแล้ว มัน ก็ยังมีความหนัก น้อยกว่าที่อัดแออยู่ด้วยสิ่งเหล่านั้น เพราะมันเป็นแต่เพียงธัมมารมณ เป็นเพียงความคิดนึกไปตามสัญญาในอดีต; มันยังไม่รุนแรงเท่ากับมีสิ่งเหล่านั้นมาวาง อยู่ต่อหน้า. นี้เรียกว่าอย่างไรเสียก็ดี การที่เราหาทางถ่ายเท ปล่อยวางสิ่งต่างๆ ออกไป เสียบ้างนั้น มันก็ยังเป็นการดีกว่า ที่จะไม่รู้จักถ่ายเท หรือปล่อยวางเสียเลย.

เหมือนอย่างว่า วันพระ ๘ ค่ำนี้ ถ้ารู้จักทำให้มันเป็นวันพระ ๘ ค่ำ กันขึ้น มาจริง ๆ แล้ว, มันก็ยิ่งดีกว่านี้มาก; คือว่าวันอื่น ๆ นั้น ๆ เราก็ยึดมันถือมันกันอยู่ อย่างเต็มहुเต็มตาทีเดียว, แต่พอถึงวันพระ ๘ ค่ำ ก็รู้จักปล่อยวาง พักผ่อนหายใจให้ โล่ง ๆ ให้เยือกเย็นกันเสียบ้าง. เพราะฉะนั้นเขาจึงมีระเบียบประเพณีที่ว่า *ให้ถือศีลกัน ในวันพระ ๘ ค่ำ* โดยเฉพาะก็คือถือศีลอุโบสถ เข้าไปอยู่ในความสงบของพระธรรม; ก็เรียกว่าในวันนั้นคืนนั้น ความยึดมั่นถือมั่นรบกวนเราได้น้อย, หรือว่าอย่างน้อยก็เป็น การหลีกเลี่ยงสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นนั้น ได้มากกว่าวันธรรมดา นับว่าเป็น กำไรอยู่แล้ว. แต่เราก็ไม่ควรสนใจกัน เพราะสมักรจะเป็นเปรตทั้งเป็น อย่างที่ว่ามาแล้ว ข้างต้นนั้นมากเกินไป; น่าจะทะเลาะในเรื่องนี้กันเสียบ้าง, คือว่าถ้ามันไม่มีทางอื่นแล้ว ก็ต้องนึกหาทางที่ บู้ ย่า ตา ยาย ไต่ว่างไว้ให้เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดี ว่าวันพระ ๘ ค่ำนั้นไปวัดกันเสียบ้าง.

สำหรับพระพุทธเจ้าที่ท่านไม่ได้สอน ว่าวันพระ ๘ ค่ำนั้นไปวัดกันเสียบ้าง; ท่านสอนดีเกินไป คือท่านสอนว่า *ทุกวันให้เป็นวันพระทุกวัน*; แต่พวกเป็นเปรต ทั้งเป็นนั้นคงทำไม่ได้แน่ เพราะว่ามี ๗ วัน ๘ วัน ไปวัดสักวันก็ยังทำไม่ค่อยจะได้เสียแล้ว, แล้วจะให้ทำได้ทุกวันได้อย่างไร. นี่แหละจึงเรียกว่า พระพุทธเจ้าท่านสอนดีเกินไป สำหรับคนพวกนั้น; แต่เอาเถอะถึงอย่างไร หลักเกณฑ์ของท่านก็ยังคงใช้ได้ ว่าถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นที่ไหนแล้ว เป็นต้องมีความทุกข์ที่นั่น. เพราะฉะนั้นเราจะอยู่ที่ไหน ก็ตาม จงทำลายความยึดมั่นถือมั่น, จงป้องกันความยึดมั่นถือมั่น อย่าให้เกิดขึ้นมาได้ : อยู่ที่บ้านก็ทำที่บ้าน อยู่ที่วัดก็ทำที่วัด อยู่ที่กลางทุ่งนาก็ทำกลางทุ่งนา เดินอยู่กลางทาง ก็ทำที่กลางทาง ในการที่จะป้องกัน ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่ประดังกันเข้ามา เพราะว่ามันอาจจะประดังเข้ามาเวลาไหนก็ได้. นี่แหละที่ เรียกว่า วิธีของพระพุทธเจ้าท่านใช้ได้, และมีไว้ใช้ได้ในที่ทุกแห่งทุกสถาน.

พระพุทธเจ้าท่านไม่จำกัดเวลา ว่าวันพระ ๘ คำ จึงไปวัด; แต่ว่าท่านต้องทำอยู่ทุกขณะจิตทุกเวลาไม่ว่างเว้น; ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว มันจะต้องเป็นเปรตทั้งเป็น ขอให้จำคำนี้ไว้ให้ดี; เพราะว่าใครก็ตี ที่กลัวความร่ำร้อนเผาผลาญนทรมานทั้งเป็น ๆ แล้ว จะต้องนึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้มากในข้อที่ว่า **สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น** : มีวัวควายไร่นา ก็อย่ายึดมั่นวัวควายไร่นา, มีข้าวของเงินทองก็อย่ายึดมั่นข้าวของเงินทอง, มีลูกหลานเหลนก็อย่ายึดมั่นลูกหลานเหลน, แต่ว่าทำสิ่งต่าง ๆ ไปด้วยสติปัญญา ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น. อะไรควรทำอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น; อย่าทำไปด้วยจิตใจที่ยึดมั่นถือมั่น ทำด้วยจิตใจที่มีสติปัญญา ปล่อยวาง มันก็ไม่เกิดโทโสโมโห, ไม่เกิดความรักความชัง, ไม่เกิดความลำเอียงเกิดอะไรต่าง ๆ ที่เป็นกิเลส; อย่างนั้นมันจึงจะทำได้ดี.

ถ้าทำอะไรด้วยความยึดมั่นถือมั่นเสียแล้ว อย่างน้อยมันก็มีโมโห อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาทีเดียว; แม้แต่ลูกหลานตาตา ๆ ก็ยังตบตีเอาได้ง่าย ๆ. นี่แหละคิดดูเถิด, คนที่เป็นเปรตทั้งเป็น ๆ นั้น มันร้ายกาจอย่างนี้. ถ้าอย่ามีความร่ำร้อนช้อนเป็นไฟสุ่มเราอยู่ในใจ แล้วมันก็ไม่เป็นอย่างนี้; เราจึงต้องรีบส่งอาการอย่างนี้ หรือโทษทุกข์อย่างนี้ ความร่ำร้อนอย่างนี้ออกไปเสียให้หมดจากจิตใจ, และป้องกันอย่าให้มันเกิดขึ้นได้ ในที่ทุกแห่งทุกเวลา และในที่ทุกแห่งโดยอาศัยคำสั่งสอนสั้น ๆ ของพระพุทธเจ้าที่ว่า **สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น** โดยความเป็นตัวตนหรือของตนนั่นเอง.

อย่ายึดมั่นว่ากูเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ : เป็นต่ำเป็นสูงเป็นที่เป็นที่เป็นอย่างนั้น, แล้วก็อย่ายึดมั่นว่าของกู; เพราะว่าถ้ายึดมั่นว่ากูหรือของกูขึ้นมาแล้ว กิเลส มันก็แข็งแรง มันต้องไม่ยอมใคร, มันต้องโลกจืด, มันต้องโมโหแค้น, มันจะต้องมกมายมาก. ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ต้องมีสติปัญญาเข้ามาแทนที่ แล้วก็จะไม่ประมาท จะไม่

โมโห จะไม่ละโมบโลภมาก จะไม่มมงาย; ความไม่ยึดมั่นถือมั่นมีอนิงสงส์อย่างนี้, เป็นสิ่งที่ต้องพยายามน้อมนำมากระทำไว้ในใจ ให้เป็นหลักที่คุ้มครองตัวเอง เป็นเครื่องวางอันศักดิ์สิทธิ์ดีกว่าแขวนพระแขวนตะกรุดให้รุงรังเปล่าๆ. ต้องเอาธรรมะจริง พระจริง เข้ามาใส่ไว้ในใจ ไม่ต้องแขวน มันก็จะเป็นเครื่องวางที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่คุ้มครองได้จริงๆ.

ขอให้มึธรรมซึ่งเป็นองค์พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ในจิตใจโดยแท้จริงเท่านั้น บัญหาต่างๆ ก็จะมีหมดสิ้นไป; ความทุกข์จะไม่เหลืออยู่ สำหรับจะให้เที่ยวส่งกันอีก มันก็ไม่มีเรื่องจะส่งกันอีกแล้ว ถ้าความทุกข์ไม่มี เพราะฉะนั้นเราจงอย่ายึดมั่นถือมั่น; เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้ว ความทุกข์ก็ไม่มี.

เราจะมีสติสัมปชัญญะเมื่อตาได้เห็นรูป เมื่อหูได้ฟังเสียง เมื่อจมูกได้ดมกลิ่น เมื่อลิ้นได้ลิ้มรส หรือเมื่อกายได้สัมผัส เมื่อใจได้รู้สึกก็ตาม; เราจะมีสติสัมปชัญญะในการที่จะไม่หลงว่าเป็นของน่ารักน่าชัง, จะรู้สึกแต่ว่า มัน เป็นเพียงแต่สิ่งที่มีอยู่ และเป็นไปตามธรรมชาติ ประกอบอยู่ด้วยความเป็นธาตุ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม; มันไม่มีความดีความเลว น่ารักน่าชัง อะไร. เว้นเสียแต่จิตใจของเราจะไปโง่หลงเข้าเมื่อไร; เมื่อนั้นมันจึงจะกลายเป็นของน่ารักหรือน่าชังขึ้นมา; ถ้าจิตใจมีสติปัญญาธรรมตาแล้ว จะเห็นเป็นธรรมชาติธรรมดาไปหมด. นี่เป็นอุบายที่จะป้องกันไม่ให้ไปยึดมั่นถือมั่นว่านั่นน่ารักน่าชัง เป็นต้น; ใจก็จะปกติอยู่ได้ ไม่เที่ยวไปรักหรือไปชัง.

ข้อที่ไปรักไปชังอะไรเข้า มันก็ลงโทษผู้นั้น ให้กระวนกระวายตั้งแต่ที่แรก, แล้วถ้าขึ้นไปเบียดเบียนเขาเข้า มันก็จะมีการเบียดเบียนตอบ หรือมีบาปกรรมตอบแทน

ขึ้นมา. ถ้าไปรักมันเข้า มันก็จะมีความยึดเหนี่ยวแน่น ทำให้เกิดความเร่าร้อนอยู่ตลอดเวลา; ถ้าควบคุมไว้ไม่อยู่ มันก็ทำผิดทำชั่วที่ไม่ควรทำ ได้รับทุกข์ โทษอย่างเดียวกันอีก. นี้เรียกว่าใช้ไม่ได้ ทั้งความรักและความชัง; เพราะมันเป็นความยึดมั่นถือมั่นด้วยกันทั้งนั้น.

เพราะฉะนั้น เราจะมีสติปัญญาหรือสัมปชัญญะอันเพียงพอ ที่จะมองสิ่งทั้งหลายทั้งปวงรอบด้าน โดยความเป็นของไม่น่ารักไม่น่าชัง, แต่เป็นสักว่าสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ และประกอบกันอยู่ด้วยธาตุต่างๆ. เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันอย่างไรเพียงไร ก็ให้รู้เสียก่อน, แล้วก็ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น เท่าที่จะไม่เป็นทุกข์ เท่าที่จะให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ควรจะมีจะเป็น แต่ไม่ให้เป็นทุกข์ขึ้นมาได้ คือ ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง, มีจิตใจปกตಿಯู่เสมอ. อย่างนี้แหละ เป็นอุบายอย่างเดียว ที่จะป้องกันไม่ให้คนมีความทุกข์ ทั้งสิ่งที่ตนกำลังมีอยู่ในความยึดครองแล้ว หรือกับสิ่งที่ตนจะไปพบเข้าข้างหน้าก็ตาม.

นี้หมายความว่า จะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน หรืออนาคต ก็ตาม จะไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นได้เลย เพราะความที่เราไม่ยึดมั่นถือมั่น ทั้งนี้; นับว่าเราเปลื้องทุกข์ออกไปได้จริงๆ. เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัทกันทั้งนี้, ขออย่าได้เสียที่ที่เป็นพุทธบริษัท จะต้องกำหนดจดจำกฎเกณฑ์อันสำคัญของพระพุทธเจ้าเอาไว้ให้ได้ และอย่างน้อยที่สุดก็คือ **ข้อที่สำคัญที่สุดที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงอย่าเข้าไปยึดมั่น”** นั่นเอง.

เราจะมีอะไรไว้บนเรือน : แม้จะมีอะไรไว้ในห้องนอน ก็ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น, แม้จะมีอะไรไว้ที่เนื้อที่ตัว จนกระทั่งชีวิตของเราเอง ก็ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น;

เราไม่มีความยึดมั่นทั้งข้างนอกและข้างใน คือทั้งภายในตัวเราและภายนอกตัวเรา จึงจะเป็นความไม่ยึดมั่นถื่อมั่นจริง ๆ.

เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ท่านจึงสรุปรวมความไว้ว่า อย่าไปยึดมั่นว่าตัวตน, อย่าไปยึดมั่นว่าของตน. ถ้าพูดหยาบ ๆ ก็ว่า อย่าไปยึดมั่นว่าตัวกู อย่าไปยึดมั่นว่าของกู. ถ้าไปยึดมั่นว่าตัวกู ขึ้นมาเมื่อไร มันก็หัวแข็ง มันก็ไม่ยอมใคร, ตายเป็นตาย ไม่มีเรื่องผิดเรื่องถูกกันแล้ว เอาแต่เรื่องตัวกูก็แล้วกัน. หรือถ้ายึดมั่นว่าของกู มันก็ต้องหนักอกหนักใจในเรื่องที่มี “ของกู” นั้นไว้, แล้วก็ต้องมีความห่วงใยอาลัยอาวรณ์ แม้กระทั่งนอนก็ไม่หลับ เพราะความเป็นห่วงสิ่งซึ่งเป็นของกู ทั้งนี้เป็นต้น.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีอยู่ในจิตในใจของคนทุกคนแล้ว; ไม่ใช่เป็นเรื่องที่แปลกประหลาด ที่จะต้องไปค้นไปหากันที่ไหน, มันเต็มอึดอยู่ในใจของคนทุกคนแล้ว แต่ว่าคนเหล่านั้นมองไม่เห็นเอง; มองก็ไม่เห็น; แม้ว่าจะเอามาตำที่ลูกตาก็ยังไม่เห็น เพราะว่ามันมีความโง่มากเกินไป, มีความมกมายมากเกินไป มองสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในร่างกายของตนก็ไม่เห็น. เพราะฉะนั้นพึงให้คิดว่า : *พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า โลกก็ดี, เหตุให้เกิดโลกก็ดี, ความดับสนิทของโลกก็ดี, หนทางให้ถึง ความดับสนิทของโลกก็ดี, ทั้ง ๔ ประการ ตถาคตบัญญัติไว้ ในร่างกายอันยาวประมาณวาหนึ่งนี้ ที่ยังมีอยู่ที่สังขญาและใจ.*

นี้หมายความว่าในร่างกายของมนุษย์ที่ยังเป็น ๆ นี้แหละ มีอะไรครบทุกอย่าง ๆ หมกอยู่ในนั้น คือว่าโลกก็ดี, เหตุให้เกิดโลกก็ดี, ความดับสนิทของโลกคือนิพพานก็ดี, และทางให้ถึงความดับสนิทของโลกคือมรรคมีองค์ ๘ ก็ดี, ล้วนแต่รวมอยู่ในร่างกายอันยาวสักว่าวาหนึ่งนี้เท่านั้น. เพราะฉะนั้นอย่าได้ตั้งดูกว่า ร่างกายที่ยาวประมาณ

วาหนึ่งนั่นเท่านั้น และที่ยังเป็น ๆ คือ ไม่ใช่ตายแล้วนี่ มันมีอะไรหมด ครอบถ้วนบริบูรณ์
ในนั้น; แล้วใครจะมองเห็นบ้างว่า ความทุกข์ก็อยู่ในนั้น, เหตุให้เกิดทุกข์ก็อยู่ใน
นั้น, พระนิพพานก็อยู่ในนั้น, ทางให้ถึงพระนิพพานก็อยู่ในนั้น มันมองไม่เห็น เพราะ
ความที่ว้าจิดใจมันเร่าร้อนกระวนกระวาย ระส่ำระสายอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ชนิดที่
เรียกว่าเป็นเปรตทั้งเป็นอยู่นั่นเอง.

จงได้กล่าวอาการที่เป็นเปรตทั้งเป็นนี่กันสักหน่อยเถิด มันจะค่อยเบาบางลง
บ้าง; ในเมื่อมีความรู้สึกขยาดแล้ว ก็จะมีคามสำนึกระลึกได้ หรือมีสติสัมปยุติขึ้นมา
ตามส่วน. โอกาสใดมีความสงบราบตามควรแล้ว มันก็พอจะเห็นได้บ้างว่า ความทุกข์นี้
เป็นอย่างไร, เหตุให้เกิดทุกข์นี้เป็นอย่างไร, ความไม่มีทุกข์เลยนั้นมีสภาพเป็น
อย่างไร, และทางไหนที่จะทำให้เกิดสภาพเช่นนั้นขึ้นมาได้; อย่างนี้ก็พอจะมองเห็น
ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง สำหรับสภาพที่เป็นเอง.

นี่เรียกว่าเห็นลู่เห็นทางแล้ว; เป็นมนุษยชาติ, เป็นกัลยาณบุดูชน ที่กำลัง
จะดำเนินไปสู่ความเป็นพระอรียเจ้า; อย่างนี้แล้วเรียกว่าเริ่มสัมผัสสมาแล้ว ไม่เป็นเปรต
ทั้งเป็นอีกต่อไป และจะไม่เป็นเปรตต่อเมื่อตายแล้วด้วย. ถ้าในเป็น ๆ นี้ไม่เป็นเปรต
แล้วรับรองได้ว่า ตายแล้วต้องไม่เป็นเปรตแน่; คนที่มตายเกินไป จนกระทั่งเป็น
เปรตอยู่ทั้งเป็นก็ไม่รู้นั้นแหละ จึงได้ตายไปเป็นเปรต ไม่มีที่สิ้นสุด, คือ มีความเร่าร้อน
มีความทนทุกข์ทรมานไม่มีที่สิ้นสุด.

....

ที่นี้ เมื่อมองเห็นโดยประจักษ์ชัดอย่างนี้แล้วก็รัฐทศรัฐทาง รัฐศีลรัฐก รัฐเหนือ
รัฐใต้ รัฐรับรัฐส่งหรือรัฐอะไรต่าง ๆ ที่ควรจะรัฐหมด, ก็สามารถที่จะเอาชนะความทุกข์ ความ

เราร้อน นั้นได้จริง; แล้วก็ส่งตัวเองไปให้พันทุกข์, ส่งตายายไปพันทุกข์, ส่งลูกหลานออกไปให้พันทุกข์, แม้แต่พระพุทธเจ้าก็เรียกว่า ท่านยังพลอยยินดีด้วย; ถ้าสมมุติว่าท่านยังอยู่ และทราบได้โดยทางใดทางหนึ่งแล้ว ท่านก็ต้องอนุโมทนา.

นี่กล่าวโดยรู้ใจของพระพุทธเจ้า ว่าท่านหวังอย่างนี้ ท่านไม่หวังอย่างอื่น; ท่านหวังอย่างนี้ด้วยความเมตตากรุณาต่อพวกเรา ว่าคำสอนของพระองค์จะเป็นประโยชน์แก่พวกเราในขั้นนี้, ความกรุณาของพระองค์ที่ได้อบรมมามากตั้งหลายอสงไขยกัปป์นั้นก็มุ่งหมายอย่างนี้ทั้งนั้น. เพราะฉะนั้นจึงทายน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้าได้ ว่าท่านจะต้องพลอยยินดีด้วย; ถ้าหากว่าเราจะเลิกเป็นเปรตทั้งเป็นกันเสียบ้าง. คำสอนของพระองค์ก็จะได้เป็นหมัน, เรา, ความเป็นพุทธบริษัทของเราจะไม่เป็นหมัน; การเกิดนั้นก็จะเป็นการเกิดที่ดีและไม่เป็นหมัน เพราะได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้รับ ประจำชั่วอยู่ที่ตั้ง.

นี่แหละ อย่าทำเล่นกับประโยคสั้น ๆ ว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” เลย; ความทุกข์ทั้งหมดมันรวมอยู่ตรงที่เรายึดมั่นถือมั่นไปเสียทุกอย่าง ทั้งอดีต ทั้งอนาคต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอย่างเลว ทั้งอย่างกลาง และอย่างละเอียด. อะไรๆ ทุกอย่างล้วนแต่เป็นความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกูว่ของกูไปเสียทั้งนั้น; เพราะฉะนั้นเราไปคิดดูใหม่ ไปนอนนึกดูใหม่ นึกให้มาก ๆ เท่ากับที่จะนึกเรื่องทำสวนทำนา. แต่ว่ามากคิดเรื่องธรรมะกันเสียบ้าง ว่าความยึดมั่นถือมั่นนี้ มันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จริงหรือไม่? แล้วยังมีหนทาง มันยังไม่เพียงพอ มันยังชักจะจุกจุกเข้าไปหาความทุกข์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีกหรือไม่? ขอให้ลองคิดดูให้ถี่ ๆ; เราจะต้องแก้ปัญหาข้อนี้ให้ได้. สิ่งที่เรากำลังทุกข์อยู่ในปัจจุบันนี้ ต้องแก้ไขตัดเสียก่อน, แล้วจึงค่อยเขยิบขยายออกไปทำสิ่งอื่นใหม่ๆ ออกไปโดยไม่ต้องเป็นทุกข์อีกด้วย.

สมมติว่าที่เรามี เราครอบครองอยู่เท่านั้นแล้วนั้น เรารู้จักทำให้มันไม่เป็นทุกข์เสียก่อน แล้วเราจึงค่อยขยายออกไป มีใหม่หามาใหม่ เพิ่มเติมให้มากขึ้น มันจึงไม่เป็นทุกข์เท่ากัน. แต่ถ้าว่า เท่าที่เรามีอยู่แล้วในเวลานี้ เรายังไม่รู้จักทำให้หมดทุกข์พ้นทุกข์แล้ว ไม่ต้องสงสัย; ยิ่งไปกว่าเอาเข้ามามากเท่าไร มันก็ยิ่งเป็นทุกข์มากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะต้องเราร้อนทรมาณมากขึ้นไปเปล่าๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด. นี่เป็นปัญหาสำคัญที่ต้องคิด, เป็นปัญหาสำคัญยิ่งกว่าที่เราจะคิดว่าทำสวนอย่างไร ทำนาอย่างไร; ปัญหานี้ไม่สำคัญ. เพราะว่ายิ่งคิดไปในทางยึดมั่นเท่าไร ก็ยิ่งรู้ว่าจะต้องเป็นทุกข์เสมอไปโดยแน่นอน; แต่ปัญหาทางธรรมะนี้ยิ่งคิดได้เท่าไร มันยิ่งไม่เป็นทุกข์เท่านั้น จะทำให้ทุกข์เท่านั้นดับไป ทุกข์ใหม่ก็ไม่เกิดขึ้น เป็นความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ดังนี้.

นี่แหละคือเป็นความหลุดพ้น เป็นวิมุตติหรือการหลุดพ้น; เป็นความหมายอันแท้จริงของคำว่า “ส่ง” ที่เราจะใช้ในการที่จะส่งตายาย, หรือส่งใครก็ตามออกไปให้พ้นจากความทุกข์. ลูกหลาน จงเป็นผู้ที่มีตนอันพ้นไปจากความทุกข์แล้วเสียก่อน แล้วจึงจะส่งคนอื่นให้พ้นทุกข์ได้; จงส่งตนเองให้พ้นทุกข์เสียก่อนแล้วจึงส่งตายายที่หลัง; นี่นับว่าเป็นการถูกต้องดี.

หวังว่าทุกคนจะได้พิจารณากันใหม่ในข้อนี้ ให้สัมพันธ์กับวันนี้เป็นวันที่ส่งตายายให้สามารถถือเอาประโยชน์จากธรรมเนียมประเพณีอันนี้ให้ได้กันทุกคน แล้วผลก็จะแผ่ไพศาลกว้างขวาง เป็นการเจริญในทางของธรรมะทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด; คือสามารถเอาชนะประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า และสามารถเอาประโยชน์สูงสุด กล่าวคือนิพพานได้จริง เพราะเราทำการส่งได้ถูกต้อง ตรงจริง ตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังมีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๖

๑/๒๕๐๔

๑๗ กันยายน - ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

อุปาทานปัปฺนุทนกกถา

[ตายายมีตัวกู - ของกู น้อยกว่าลูกหลาน]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

นตฺถิ นุ โข ตํ กิณฺจิ โลกสฺมี

ยมฺหํ อุปาทิยมาโน นวชฺชวา อสฺสนุ - ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิสันาพระธรรมเทศนา ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาของท่านทั้งหลาย, ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้าไปในทางแห่งพระพุทธศาสนา กว่าจะยุดิลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาในอภิลักขิตสมัย ทั้งที่ท่านทั้งหลายทราบได้เองแล้วว่า เป็นวันบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว; พุทธบริษัทมีประเพณีของตนเช่นนั้น เป็นการอนุวรรตน์ไปตามคำสั่งสอนในพระพุทธานุศาสนานั่นเอง การที่จะเกิดมีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นนั้น ย่อมหมายความว่ามีความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น จนจะเป็นที่เสียหายแก่ประชาชน; บรรพบุรุษของเราผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด จึงได้ตั้งประเพณีเหล่านั้นขึ้น ให้มีความศักดิ์สิทธิ์พอที่ลูกหลานทั้งหลายจะได้ประพฤติปฏิบัติตาม. แม้ว่าตกมาถึงสมัยนี้ ประเพณีบางอย่างก็ยังเป็นประโยชน์อย่างยิ่งอยู่นั่นเอง; ถ้ามองเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ คนทั้งหลายก็พากันเคารพการปฏิบัติตามประเพณีนั้น ๆ.

สำหรับในหมู่พุทธบริษัทนั้น ย่อมถือเอาข้อนี้เป็นหลัก; เราทั้งหลายควรจะได้พิจารณาให้เห็น ว่าประเพณีการบำเพ็ญกุศลแก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น มีความสำคัญอย่างไร? เป็นความโง่เง่า หรือว่าเป็นความฉลาดสมกับความเป็นพุทธบริษัทอย่างไร? ถ้าเมื่อจะเปรียบเทียบกัน ในหมู่นที่ถือศาสนาอื่น เขาจะมีความรู้สึกในการกระทำของเราอย่างไร?

การที่บุคคลมาระลึกนึกถึงบรรพบุรุษ คือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้นที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของมนุษย์ทั่วไป ไม่เฉพาะพวกพุทธบริษัท; เพราะว่าคุณธรรมอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นได้ โดยสัญชาตญาณของคนทั้งหลาย คือความรู้สึกรักและเคารพ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย. ดูเหมือนว่าคุณธรรมอันนี้มีมาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีความรู้สึก อย่างเป็นมนุษย์ทีเดียว. ในพุทธศาสนานี้ถือว่าคนที่ไม่รู้สึกความหมายของบิดา มารดานั้น จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิ ทั้งที่ท่านทั้งหลายก็ได้ทราบกันอยู่แล้ว; แต่ควรนำมาระลึกนึกถึงไว้เนื่อง ๆ ว่าบุคคลที่มีความคิดน้อมไปในทางที่จะให้เห็นว่าบิดา มารดาไม่มี ครูบาอาจารย์ไม่มี เหล่านี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ.

บุคคลพวกหนึ่งมีความรู้สึกต่ำมากเหมือนสัตว์เดรัจฉาน **ไม่รู้สึกว่าบิดา มารดามี**; รู้สึกแต่เหมือนกับว่า สัตว์อีกตัวหนึ่งเท่านั้น. เขาารู้สึกว่าบิดามารดาไม่มี เพราะความรู้สึกยังต่ำมากเกินไป. ที่นี้ อีกพวกหนึ่งตรงกันข้าม คือฉลาดอย่างเฉโก มากเกินไป ก็เห็นว่าคนไม่มีตัวไม่มีตนอะไรกันที่ไหน; ไม่ยึดถือตัวไม่ยึดถือตนแล้ว ใครจะเป็นบิดามารดาให้แก่ใคร, ก็เลยถือว่าบิดามารดาไม่มีด้วยเหมือนกัน. **นี่เป็น มิจฉาทิฏฐิ** เพราะเข้าใจเรื่องอัตตา เรื่องอนัตตาคิดไป จากความเป็นจริง; ไม่รู้สึกว่า การบัญญัติที่เป็นไปเพื่อศีลธรรมนั้น มีอยู่อย่างหนึ่ง ประมัตตสัจจ์, ที่กล่าวถึงเรื่องไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง.

แต่ถ้าคนนั้นไม่โง่เกินไป ก็ยังคงจะคิดได้ต่อไปว่า : แม้ว่าไม่มีสัตว์ไม่มี บุคคลแล้ว, เราควรจะทำอย่างไรจึงจะอยู่กันเป็นผาสุก หรืออย่างมนุษย์ ? ข้อนี้ ก็อาจจะพบว่า ความคิดที่ว่าบิดามารดามี, คือความคิดที่ว่าผู้ที่มีบุญคุณมี; แล้วก็ เป็นหน้าที่ของผู้ที่เป็นหนี้บุญคุณนั้น จะต้องตอบแทน นั่นก็เป็นความคิดที่ดี ที่จะทำ ให้มนุษย์เราอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก, หรือว่าจะทำให้ชีวิตของครอบครัวเป็นผาสุกเป็น อย่างน้อย. คนพวกนี้ก็ยังคงมองเห็นความจำเป็นที่มีอยู่ของศีลธรรม, หรือหลักเกณฑ์ ของศีลธรรมเป็นต้น ก็มีการถือปฏิบัติ เกี่ยวกับบุคคลประเภทที่เรียกว่า บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่มีบุญคุณเหล่านี้. ในที่สุดผลก็เป็นไปตามที่ประสงค์ได้ คือ อยู่กันเป็นผาสุกจริง.

การที่ถือว่าไม่มีบิดามารดาไม่มีครูบาอาจารย์นั้น เป็นมิจฉาทิฏฐิในข้อที่เป็น ความคิดคดโกง เป็นผู้เห็นแจออกไปนอกราง หรือว่าเพราะเห็นแก่กิเลสเป็นส่วนสำคัญ จึงได้มีความคิดเห็นไปในทำนองนั้น. แต่แล้วในที่สุดก็หาหลักเกณฑ์อะไรไม่พบ ว่าตน

จะต้องประพฤติปฏิบัติอะไรอย่างไร ก็เลยไม่มีการประพฤติอย่างใด นอกจากประพฤติไปตามโลภะ โทสะ โมหะ อันแรงกล้าของตนนั่นเอง.

นี้จะทำให้เห็นได้ว่า ความที่ถือว่าบิฑามารดาเป็นต้น ไม่มี ในลักษณะเช่นนี้ ย่อมจะเลวไปกว่าสัตว์เดรัจฉานเสียอีก; เพราะว่ามันุขย์นั้นถ้าลงทำอะไรตามความโลภ ความโกรธ ความหลง ของมันุขย์แล้ว ย่อมทำอันตรายให้เกิดขึ้นในโลกนี้ ยิ่งกว่าที่สัตว์เดรัจฉานจะทำอันตรายให้เกิดขึ้นได้; เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันว่า *ความคิดที่ว่าบิฑามารดาไม่มีนั้น จะเป็นอย่างต่ำหรืออย่างสูงก็ตาม ล้วนแต่เป็นมิจฉาติฎฐิตังนั.*

ผู้ที่เป็นมันุขย์ ควรจะเว้นให้ห่างไกลจากมิจฉาติฎฐิตี ทุกอย่างทุกประการ; ควรจะมีความเข้าใจให้ถูกต้องว่า ความรู้สึกที่ว่าอะไรมี; เช่นว่า บุญบาปมี นรกมี สวรรค์มี บิฑามารดามี ครูบาอาจารย์มี เป็นต้น; เหล่านี้ เป็นความรู้สึกของสติปัญญาแท้ ๆ. หมายความว่าเมื่อบุคคลเอาความเห็นแก่ตนออกไปเสียให้หมด, เอาความโง่ ความหลงออกไปเสียให้หมด, เอาความรู้สึกที่เห็นแก่ตัวกู—ของกู ออกไปเสียให้หมดแล้ว, เหลืออยู่แต่สติปัญญาที่ไม่เป็นทาสของกิเลสตัณหาแล้ว; มันจะรู้สึกของมันได้เองว่า มีบิฑามารดา ครูบาอาจารย์, มีดี มีชั่ว, มีบุญมีบาป, มีนรก มีสวรรค์, เป็นต้น.

เราจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ ให้ถูกต้องตรงตามที่ควร แต่ว่าได้ประพฤติอย่างงมงาย ไปตามอำนาจของความยึดถือ; ทั้งนี้เพราะว่ามีคนอื่นจำพวกหนึ่ง มีความรู้สึกที่งมงาย ทำไปตามความยึดถือ ไม่ประกอบไปด้วยสติปัญญา. อย่างนั้นแม้ว่าจะทำไปในรูปเดียวกัน มีกิริยาอาการอย่างเดียวกัน แต่ก็เป็นไปด้วยความหลงสำคัญผิด เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน ความยุ่งยากลำบากขึ้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง. เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทจึงไม่นิยมกระทำอะไรลงไป ด้วยความงมงาย;

แต่จะต้องมีสติปัญญามองเห็นชัดแจ่มแจ้ง : เป็นสติปัญญาที่ไม่ใช่ความเห็นแก่ตน, เป็นสติปัญญาที่เปลื้องความเห็นแก่ตนออกไปเสียก่อน, แล้วจึงจะมองอะไร ๆ ว่ามันเป็นอย่างไร.

เมื่อกิเลสตัดหาอันแรงกล้าออกไปแล้ว คนเราจะรู้สึกบุญคุณของผู้มีบุญคุณได้เอง; แม้ไม่ต้องมีใครสอน ก็พอจะรู้ได้. แต่ถ่าสิ่งที่เรียกว่ากิเลสตัดหาเป็นไปแก่กล้าแล้ว; แม้สอนอยู่เขาก็ไม่รู้บุญคุณของบิฑามารดา. เราจึงเห็นได้ว่า มีคนที่เคยบวชเคยเรียนมาแล้วนี่แหละ ไม่รู้จักบุญคุณของบิฑามารดาก็ยังมี; นี้ก็เพราะว่ากิเลสตัดหาไม่ให้โอกาส ไม่ให้ช่อง แก่สติปัญญาเสียเลย. ทำอะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นไปด้วยกิเลสตัดหาทั้งนั้น จึงไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีบุญคุณ ทั้งที่เรียกว่า เป็นผู้ที่มีการศึกษาอยู่แท้ ๆ.

เพราะฉะนั้น เราควรจะจับหลักให้ได้ว่า สิ่งทีเรียกว่ากิเลสตัดหานี้ เป็นอุปสรรคศัตรูอันร้ายกาจ ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว; ซึ่งที่แท้ก็คือ ความเห็นแก่กิเลสนั่นเอง. เพราะว่าเป็นผู้เห็น ไม่ใช่สติปัญญาเป็นผู้เห็น; มันจึงเป็นความคิดความเห็น ที่เห็นแก่กิเลสนั่นเองทั้งนั้น มันจึงไม่มีบิฑามารดา, บุปุ่ ย่า ตา ยาย ที่มีบุญคุณ; เลยเป็นผู้ที่เนรคุณถึงขนาดที่ดำว่ หรือทำอันตรายบิฑามารดาของตนได้ก็มี. ถ่าเราได้พบเห็นคนอย่างนี้ เราคงจะรู้สึกว่มันเลวไปกว่าสัตว์เดรัจฉาน ด้วยเหตุหลายประการทีเดียว; และเราย่อมรังเกียจขยะเขยงต่อบุคคลเช่นนั้น, ไม่ไว้ใจบุคคลเช่นนั้น มีความหวาดกลัวต่อบุคคลเช่นนั้น เมื่อเข้ามาใกล้เรา.

นี่แหละจงดูอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นศัตรูอันร้ายกาจของมนุษย์เรา ให้ดี ๆ; ว่เมื่อครอบงำเข้าแล้ว ย่อมไม่รู้จักแม้แต่บุญคุณของบิฑามารดา, แล้วในที่สุด มนุษย์เราก็จะไม่เป็นมนุษย์กันเพราะเหตุนี้.

เมื่อพุทธบริษัทเราได้ชื่อว่า เป็นหมู่ชนที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา ตามการ
 ตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว อาการอย่างนั้นย่อมจะเป็นไปไม่ได้. ถ้าเป็น
 ไปได้ก็แปลว่า คนนั้นเป็นพุทธบริษัทที่คดโกง, ก็เป็นพุทธบริษัทที่หลอกคนอื่น
 หลอกหลวงคนอื่น, เป็นพุทธบริษัทที่ไม่รู้จักตัวเองว่า เป็นพุทธบริษัทนั้นหมายถึงอะไร;
 จึงเป็นอันว่า ไม่ต้องเอาบุคคลเช่นนั้น เป็นหลักเป็นเกณฑ์. เราจะเอาอะไรกับบุคคล
 เช่นนี้ไม่ได้; เราจะต้องถือเป็นหลักเป็นเกณฑ์กันตรงที่เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง, ที่ตั้ง
 อยู่ในทำนองคลองธรรม ด้วยอำนาจของสติปัญญาที่บริสุทธิ์ทั้งที่กล่าวแล้ว.

.....

จงจำไว้ว่า ที่เราเรียกกันว่า “สติปัญญา” นั้น มีอยู่เป็น ๒ ประเภท :
 ที่คดโกงก็มี ที่บริสุทธิ์ก็มี. สติปัญญาที่คดโกงนั้น มันเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมะ,
 ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ; มีสติปัญญาที่ใช้สติปัญญาคดโกง, มีความมุ่งหมายที่จะ
 คดโกง. อย่างนี้เรียกในภาษาบาลีว่า *เป็นคนเจโก*; คำว่า *เจโก* แปลว่า *มีปัญญา*
แต่ว่ามีปัญญาในลักษณะ คดโกงเช่นนี้เอง. ส่วนผู้มีปัญญาแท้ หรือเป็นนักปราชญ์นั้น
 ย่อมจะหมายถึงแต่สติปัญญาที่บริสุทธิ์ คือ เป็นไปเพื่อเอาตัวรอดพ้นจากความทุกข์ได้
 ทั้งเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น โดยวิธีที่ไม่มีใครเดือดร้อน; ไม่ใช่เอาตัวรอดด้วยการ
 ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน แล้วจะเรียกว่ามีสติปัญญา.

เป็นอันว่า คนเราจะต้องนึกถึงคนอื่นด้วยเสมอไป สติปัญญาจึงจะดำเนินไป
 ถูกต้อง; ถ้ามองเห็นแต่แก่ตัวข้างเดียว แม้จะมีความฉลาดเฉลียวมากมายเพียงใดก็ตาม
 ความฉลาดนั้นไม่ชื่อว่าปัญญาเลย, ยังเป็นความคดโกง หรือปัญญาอย่างเจโกอยู่นั่นเอง.

ผู้ที่มีสติปัญญาตกโงงเป็นเงาเช่นนั้น จะมีความรู้สึกที่เป็นความกตัญญูทวนเวียนไปไม่ได้; เช่นเดียวกับที่เขาไม่อาจจะมีความรู้สึก ที่เป็นธรรม เป็นบุญเป็นกุศลอย่างอื่นได้. คนเช่นนั้นจึงไม่รับรู้ในการที่ตนมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ มีบุญคุณสัมพันธ์แก่กันและกัน. เขามองเห็นแต่ประโยชน์ตนข้างเดียวเท่านั้น, แล้วก็ลุ่มหลงอยู่แต่ที่ตัวประโยชน์เท่านั้น; ไม่ได้นึกถึงว่าอะไรเป็นธรรมะ อะไรไม่เป็นธรรมะ, อะไรเป็นความจริงหรือความเท็จ, อะไรเป็นความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม เป็นต้น, เหล่านี้ไม่นึกเลยไม่มองเลย; จะมองแต่ประโยชน์ของตนเท่านั้น.

เมื่อบุคคลอย่างนั้นมีมากเข้าในโลกนี้ การเบียดเบียนกัน ก็จะเป็นไปแก่กล้ายิ่งขึ้น; แต่ว่าเขาที่มีสติปัญญา ไม่ใช่ไม่มีสติปัญญา. เพราะฉะนั้น ก็มีการเบียดเบียนกันที่ลึกซึ้งที่สุด กว้างขวางใหญ่หลวงที่สุด และยึดเยื้อไม่มีที่สิ้นสุด; มีผลเป็นความเดือดร้อนกันทั้งโลก และยังคงเดือดร้อนไปถึงโลกอื่น ๆ ด้วย. เช่น สมมติว่าเทวโลกก็จะพลอยเดือดร้อน; ถ้าหากว่ามีเทวโลกก็ต้องพลอยเดือดร้อน เพราะการประพฤติกของบุคคลชนิดที่วานี้ ที่มีอยู่ในมนุษย์โลกนี้เอง : ทำให้สวรรค์ร่วงไปก็ได้; ไม่มีใครตายไปเกิดในสวรรค์ได้เลย. อย่างว่าถึงนิพพาน แม้แต่เพียงสวรรค์ก็จะไม่มีคนไปเกิดได้; เพราะว่ามีแต่คนที่เป็นเงา, ตีแต่จะเบียดเบียนกันในทางที่ลึกซึ้งเช่นนั้น ทั้งนั้น ด้วยกันทั้งโลก มันจะรบกันถึงขนาดกลืนของควันทินป็นเหม็น ไปถึงสวรรค์ก็ได้ เพราะมันไม่มีที่สิ้นสุด.

ขอให้ลองคิดนึกดูเถิดว่า บุคคลประเภทนี้ แม้จะมีอยู่ในโลกนี้ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร มีแต่จะทำให้เดือดร้อนกันไปทั้งโลก หรือว่าทุก ๆ โลกทีเดียว. เมื่อพิจารณาดูแล้ว ก็จะเกิดความสลดสังเวชใจ ในการที่มองเห็นว่า กิเลสนี้มีพิษร้ายกาจสักเท่าไร; ทำคนไม่ให้เป็นคนมนุษย์, หรือว่าทำโลกนี้ไม่ให้เป็นโลกของมนุษย์. แม้แต่

เราที่ตั้งใจจะเป็นมนุษย์ ก็พลอยลำบากเดือดร้อนไปด้วยกับเขา; แต่เราในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ยังคงยึดมั่นอยู่ในทำนองคลองธรรม จึงต้องต่อสู้ทุกอย่างทุกประการที่ว่าเราจะรักษาเอาไว้ซึ่งธรรมะให้ได้ และเป็นมนุษย์ให้ได้.

ถ้าจะให้เป็นอย่างนั้นได้ เราก็ต้องมีการกระทำที่ไม่เหมือนพวกเหล่าโน้น; คือว่าเราจะต้องมีการกระทำ ที่ยึดถือความดี ความจริง ความงาม ความถูกต้อง ความยุติธรรม เป็นต้น เป็นหลัก. แม้ว่าเราจะยังไม่มีปัญญามากพอ ที่จะมองเห็นอะไรได้ด้วยตนเอง; ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ติงามก็มี, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็มี, สติปัญญาของเราก็อาจจะเกิดได้ ในเมื่อเราปฏิบัติตน ให้เป็นคนบริสุทธิ์สะอาด ปราศจากความเห็นแก่ตัวอยู่ได้เป็นขณะๆ.

เมื่อใดจิตใจเราสงบเย็น ไม่มีความเห็นแก่ตัว ก็ขอให้สังเกตให้มาก ว่าในขณะนั้นความคิด ความนึก ความรู้สึกต่างๆ ย่อมถือเป็นหลักเป็นเกณฑ์ได้, และเราก็จะพอใจในความรู้สึกนึกคิดของเราในขณะนั้นด้วย. เราก็จะนับถือตัวเราเอง ถึงกับในขณะนั้น บางทีเราก็อาจจะไหว้ตัวเองด้วยซ้ำไป. ความดี ความงามของธรรมะ มีอยู่ถึงเพียงนี้ ทุกคนควรจะสนใจ; พยายามศึกษาเข้าใจธรรมะให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนกว่าจะถึงที่สุดที่จะเป็นไปได้ ก็จะได้ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัท หรือเป็นมนุษย์ที่ขึ้นไปได้ถึงที่สุด. ที่มนุษย์จะขึ้นไปได้ คือ ได้รับความดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ นั้นเอง, และนั้นก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า ความหมดความเห็นแก่ตัวตน.

.....

มนุษย์จะมียอดสุด สูงสุด ประเสริฐสุดไปที่ไหนกัน? ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู. แต่เอาตามอยากจะยืนยันว่า มันไปสูงสุด ที่สุดลงตรงที่การหมดความเห็น

แก่ตัว, ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู—ว่าของกู แต่ประการใดเลยนั่นเอง. ถ้าไปทางอื่นนอกจากนี้แล้ว เป็นไปในทางต่ำทั้งนั้น, หรือถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว มันก็เป็นไปในทางที่เห็นแก่ตัวกู—หรือของกู นั่นเอง. เพราะฉะนั้น เราจะสรุปให้สั้นที่สุดเหลือแต่เพียง ๒ อย่างว่า : ถ้าเป็นไปเพื่อเห็นแก่ตัวกู—ของกูแล้ว เรียกว่ามันเดินลงต่ำแล้ว, แต่ถ้ามันเป็นไปเพื่อไม่เห็นแก่ตัวกู ไม่เห็นแก่ของกูยิ่งขั้นแล้ว เรียกว่ามันเดินไปในทางสูงแล้ว.

ถ้าไปถึงที่สุดในทางสูงได้จริงมันก็หมดตัวกู—ของกูโดยสิ้นเชิง, ที่เราเรียกกันว่าหมตกิเลส—อาสวะ หมดคตัณห หมด—อุปาทาน และเป็นพระอรหันต์ บรรลุพระนิพพานในที่สุด; เพราะว่าพระนิพพานนั้น ย่อมหมายถึงการดับสนิทไม่มีเชื้อเหลือ. ดับสนิทไม่มีเชื้อเหลือก็หมายถึงดับความรู้สึกว่าตัวกู—ของกู ได้สนิท ไม่มีเชื้อเหลือ, ไม่มีอวิชชา ไม่มีความโง่เหลือให้รู้สึกว่าตัวกู—ของกูอีกต่อไป. นี่เป็นทางไปในเบื้องสูง เป็นยอดสุดของธรรมะ.

ที่ตรงกันข้ามเป็นไปในทางต่ำ เบื้องต่ำนั้น ไปตามทางของความเห็นแก่ตัวกู—เห็นแก่ของกู ยิ่งขั้น ๆ จนเป็นเหมือนกับสัตว์ จนร้ายกาจยิ่งไปกว่าสัตว์ จนกระทั่งเป็นอะไรก็เรียกไม่ไหว, ยากที่จะเรียกได้ว่าเป็นอะไร คือมีร่างกายเป็นมนุษย์นี่แหละ; แต่มีอะไร ๆ ในการคิด การพูด การทำนั้น ร้ายกาจยิ่งไปกว่ายักษ์กว่ามารกว่าสัตว์เดรัจฉานกว่าสัตว์นรก. เราก็เลยต้องสมมติเรียกว่า เป็นอะไร ๆ ในพวกนั้นแหละ; แต่ว่าเป็นอย่างยิ่งทีเดียว เพราะว่ามันเป็นอยู่ในร่างของมนุษย์นี่. ถ้าเป็นยักษ์ที่มีรูปร่างเหมือนกับยักษ์ มันก็จะพอคุได้, ไม่น่าจะกำหนดิตีเยนอะไร; แต่เป็นยักษ์ในรูปร่างของมนุษย์นี่ มันไม่ไหว มันเหลือกว่าที่จะคิดเตียนได้เสียอีก. จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ควรจะต้องหลีกเลี่ยงให้ไกล; อย่าให้ลักษณะเช่นนั้นมาเกี่ยวข้องกันกับเราได้เลย.

ไหนๆเราก็มีรูปร่างอย่างมนุษย์แล้ว ขอให้มีการคิด การพูด การทำเหมือนกับมนุษย์ ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ที่มีใจสูง. เราทุกคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ต้องถือว่าเป็นมนุษย์ทั้งนั้น; ผู้หญิงก็เป็นมนุษย์ ผู้ชายก็เป็นมนุษย์ อยู่ที่บ้านก็เป็นมนุษย์ อยู่ที่วัดก็เป็นมนุษย์; แปลว่าไม่มีใครที่ไม่เป็นมนุษย์. ลองไปคำว่าไม่ใช่มนุษย์ ก็จะโกรธเป็นพื้นเป็นไฟ; แต่ทำไมไม่รู้สึกรู้ว่า การเป็นมนุษย์นั้น สำเร็จอยู่ที่มีจิตใจสูงสมตามคำว่ามีมนุษย์. ขอให้แยกศัพท์เอาตรงๆว่า *মনะ* แปลว่า *ใจ*, *อุษยะ* แปลว่า *สูง*; *มนุษย์* ก็แปลว่า *ใจสูง*, *มีใจสูง*.

ที่นี้ ใจจะสูงไปในทางไหน? เลือกเอาเองอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ามันมีอยู่ ๒ ทาง : ถ้าเดินไปในทางตัวกู - ของกู มันก็ต่ำลงๆ จนไปเป็นอะไรอย่างที่ว่ามาแล้ว, ถ้าเดินไปในทางที่ไม่ใช่ตัวกู - ไม่ใช่ของกู คือเห็นแก่ธรรมะ หรือความดี ความงาม ความจริง ความยุติธรรมยิ่งขึ้น มันก็มีตัวกู - ของกู เบาบางลง, เบาบางลง. ก็เดินไปทางสวรรค์, นิพพานเป็นสวรรค์ที่มีความสุขอย่างชาวโลกหรือเทวดา; ไปทางนิพพาน, นิพพานก็คือมีความสุขอย่างพระอรหันต์ นับตั้งแต่พระโศคนัน ขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ คือมีตัวกู - ของกู ที่เคยลุกเป็นไฟนั้น ตับเย็นลง ตับเย็นลง กระทั่งไม่ปรากฏ นี้เรียกว่าเป็นความดับตัวกู - ตับของกู และเป็นนิพพาน เพราะเหตุนี้ มันมีทางเลือกอยู่ ๒ ทางเท่านั้น คือว่าทางตัวกูทางหนึ่ง, ทางไม่มีตัวกูทางหนึ่ง; ถ้าเป็นทางตัวกู ธรรมะก็กระเด็นออกไป, ถ้าเป็นทางที่ไม่มีตัวกู ธรรมะก็วิ่งเข้ามา. จะเลือกเอาอย่างไร? ก็จะต้องพิจารณาดู. คนที่เป็นปุถุชนมากเกินไป ทำอย่างไรเสียก็จะต้องเลือกเอาข้างตัวกู คือข้างเห็นแก่ประโยชน์ของตัวกู - ของกูเข้าไปไว้ก่อน. ถ้าอย่างนั้นก็ได้; แต่อย่าขอให้เลือกเอาตัวกูชนิดดี ๆ. อย่าเอาตัวกูชนิดที่เป็นมิชฌาติปฏิ หรือเป็นตัวกูที่เป็นภัย เป็นอันตราย.

....

....

....

....

ตัวกูที่ตี ๆ ในที่นี้ หมายความว่า ตัวกูที่รู้จักเชื่อฟัง, อย่างน้อยก็รู้จักเชื่อฟัง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ติงามของบรรพบุรุษ, รู้จักเชื่อฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอนไว้อย่างไร. อย่างนี้เป็นตัวกูที่ว่านอนสอนง่าย ไม่มีทางที่จะทำผิดแต่ประการใด ได้เลย. ตัวกูที่ตี ๆ ชนิดนี้ จะเจริญงอกงามไปตามธรรม; จนในที่สุดไม่วันใดก็ วันหนึ่ง จะมองเห็นสิ่งที่ดียิ่งขึ้นไปกว่านั้น คือความที่ไม่เห็นแก่ตัวกู เห็นแก่ผู้อื่นบ้าง, จนกระทั่งมองไม่เห็นแก่ตัวกูเองโดยประการทั้งปวง. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ ชนิดที่เป็น ที่ตั้งแห่งความยึดถือ; แต่ได้เห็นแก่ประโยชน์ที่เป็นไปตามธรรม, เป็นไปเพื่อประโยชน์ เกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง; ไม่ใช่สิ่งที่หวงแหนเอาไว้เป็นของตนโดยผูกขาด แต่เห็นว่าเป็นประโยชน์ร่วมกันว่ามนุษย์ที่มีชีวิต สัตว์ที่มีชีวิตนี้ ควรจะมีประโยชน์ร่วมกัน, เป็นผู้รักใคร่เมตตาการุณา. แม้ประโยชน์นั้นก็เห็นแต่เพียงเท่านั้น; หาได้มีจิตใจที่ ยึดถือจนถึงกับเป็นทุกข์เป็นร้อนไม่.

นี้เรียกว่าเป็นผู้ที่ทำประโยชน์คนทั้งหลายก็ได้ โดยไม่ต้องมีความยึดถือว่า ตัวกู — ว่าของกู. ส่วนที่เป็นสติปัญญา นั้น ทำอะไรไปแล้วไม่มีความยึดถือ; ส่วนที่เป็นกิเลสตัณหา นั้น จะต้องทำด้วยความยึดถือ และมีความยึดถือเป็นเหตุให้ทำ; เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่มีความยึดถือจึงไม่มีความทุกข์. เหมือนอย่างว่าทำนาคอยู่ด้วยกัน เหมือนกันแท้ ๆ, ทำไร้ไถนาอยู่ด้วยกิริยาอาการอย่างเดียวกัน; แต่ถ้าทำด้วยความยึดถือแล้ว ใจก็ร้อนเป็นไฟ. แต่ถ้าทำด้วยความไม่ยึดถือ คือทำด้วยสติปัญญาแล้ว ใจก็ไม่ร้อนเป็นไฟ, งานก็สำเร็จได้เหมือนกัน.

ที่ว่าทำด้วยความยึดถือ นั้น หมายความว่า เป็นคนโง่ เป็นคนหลง เป็นคน อยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา มากเกินไป. ตัวรว้ ตัวสั้นอยู่แต่เรื่องปากเรื่องท้องเท่านั้น; เพราะมองเห็นแต่เท่านั้น แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นแต่เรื่องปากเรื่องท้องเท่านั้น. อย่างนี้

เรียกว่าทำไปด้วยความยึดถือ มันจึงก่อให้เกิดความวิตก ความหวาดกลัว ความระแวง ล้วงหน้า, ความกังวลต่าง ๆ นานา, มันจึงเป็นเรื่องทุกข์ร้อนอยู่ตลอดเวลาที่ทำ.

พระพุทธเจ้าท่านสงสารคนพวกนี้ สงสารคนประเภทนี้ ท่านจึงได้สั่งสอน วิธีที่จะคิดจะนึกว่า เราไม่จำเป็นจะต้องมีชีวิตอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น เช่นนั้น. เรา มาใช้ชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญากันเถิด; เราจะทำอะไรก็ได้ แต่ว่าอย่าทำไปด้วยความยึดมั่น-ถือมั่น : ทำไปด้วยสติปัญญา, รู้จักผิดชอบชั่วดี, แล้วมันก็จะสนุกสนานไปหมด.

เหมือนอย่างว่าทำนา น้อย่าได้ทำเพราะเห็นแก่ปากแก่ท้อง ด้วยความยึดมั่นถือมั่นเลย; ทำไปด้วยความรู้สึกรู้สึกผิดชอบว่า มันเป็นสิ่งที่ควรทำ หรือต้องทำ. แต่ ถ้าใช้คำว่าต้องทำ ก็เป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่น; ควรจะรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ “ควรทำ” เพราะว่สัตว์ทั้งหลาย ต้องประกอบกรทำมาหาเลี้ยงชีวิต.

การทำไร่นานี้ เป็นการหาเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมหรือสะดวกที่อยู่แล้ว ก็เป็น เรื่องที่ควรทำ เราทำด้วยความรู้สึกว่าการทำอย่างนี้ หมายความว่ามันมีสติปัญญา ไม่ได้ ยึดมั่นถือมั่น. ถ้าด้วยความรู้สึก ว่า ต้องทำตัวรั้วตัวสันแล้ว นี่ทำด้วยความยึดมั่นถือมั่น; แสดงให้เห็นว่า มันก็ต่างกันอยู่แล้ว.

คนที่รู้สึกว่าเป็น “ต้องทำ” นั้น ก็รู้สึกว่ามันจำเป็น มันมีอะไรบังคับ; ในที่นี้ มันก็มีกิเลสตัณหาซึ่งอยู่บนหลังบนคอ ทำให้รู้สึกตัวรั้วตัวสันที่จะต้องทำ มันก็เป็นทุกข์ เพราะเป็นทาสของกิเลสตัณหา. แต่ถ้าเอากิเลสตัณหาออกไปได้ มีอยู่แต่สติปัญญา มันก็เหลืออยู่แต่ว่าควรทำ; ควรทำเพราะว่า เมื่อมีเรียวมีแรงอยู่ มันก็ทำไป, เหนื่อย ก็นอนเสีย พักก็เที่ยวก็หาย ที่มันขึ้นมาก็ทำใหม่.

สิ่งที่ได้มานั้น มันเป็นประโยชน์ ใช้จ่ายตามที่ควรจะใช้แล้ว, เหลืออยู่ก็ให้แก่อื่น ให้เป็นประโยชน์ต่อไป; เอื้อเฟื้อเจือจานกันอย่างนี้ เป็นผู้ที่ไม่มียึดถือตัวตนแล้ว มันไม่มีความรู้สึกว่าจะต้องได้ หรือจะต้องเสีย : เสียไปก็ได้ ได้มาก็ได้; เพราะว่าตายก็ได้ อยู่ก็ได้ สำหรับผู้ที่ไม่มียึดถือตัวตน, กลายเป็นจิตสนุกสนานเลยไปได้ว่า เราอยู่ในโลกนี้ด้วยความสนุกสนานกันดีกว่า. อย่างทำอะไรทำนานมันทำให้โลกนี้ทั้งงาม ดีกว่าที่จะปล่อยให้รกรุงรังอยู่; คิดว่าทำโลกนี้ให้ทั้งงาม กับคิดว่าจะหาใส่ปากใส่ท้องเท่านั้น มันต่างกันมาก.

มีชวานาคคนไหนบ้างที่คิดว่า ทำนานี้ ทำไปเพื่อทำให้โลกนี้มันทั้งงาม; มีแต่จะรู้สึกว่ามันจำเป็นจะต้องหาใส่ปากใส่ท้องกันทั้งนั้น. ชวานาชนิดนั้นไม่ใช่ชวานาของพระพุทธเจ้า. จงจำไว้ให้ดี ๆ และเข้าใจด้วย; เพราะชวานาที่เป็นทาสของกิเลสตัณหาเช่นนั้น ไม่ใช่ชวานาของพระพุทธเจ้า. ถ้าจะเป็นชวานาของพระพุทธเจ้า ที่ทำด้วยสติปัญญาแล้ว มันไม่ต้องมีความรู้สึกจำเป็นเช่นนั้น; เพราะว่าเราจะอยู่ก็ได้, เราจะตายก็ได้. เราจะต้องวิตกกังวลมันไปทำไม; ทำให้พอเหมาะสมตามที่สติปัญญา มันมีก็แล้วกัน, แล้วก็เอากำไรตรงที่คิดกว้างไปจนถึงว่า ที่ทำนี้ทำเพื่อทำให้โลกนี้มันทั้งงาม ไม่ใช่เพื่อเอาตัวเราคนเดียว. เราจะสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นในโลก เพื่อให้โลกทั้งหมดมันทั้งงาม เป็นโลกที่น่าดู; อย่างนี้มันก็สบายใจเสียแล้ว เพราะว่าพอขุดดินไปที่หนึ่ง มันก็รู้สึกว่าได้ทำโลกนี้ให้ทั้งงามไปที่หนึ่งแล้ว มันก็สบายใจ ตีใจ พอใจ อิ่มใจ ให้อำนาจตัวเองได้, ยกมือไหว้ตัวเองได้ขึ้นมาทันที.

แต่ถ้าทำด้วยความเห็นแก่ปากแก่ท้องอย่างรุนแรงแล้ว มันก็อิ่มใจไม่ออก; มันมีแต่ความรู้สึกเหน็ดเหนื่อย มีแต่ความรู้สึกกระวนกระวาย ว่าเมื่อไรมันจะเป็นรวง เป็นดอก เป็นผลออกมา จะได้เอาไปขายไปกินไปใช้; มุ่งมันอยู่แต่อย่างนี้. บางที

ถึงกับนอนไม่หลับด้วยความวิตกกังวลเป็นต้น; นี้เรียกว่าเป็นคนที่เผาผลาญทุกข์ทรมาน อยู่ตลอดเวลา; อย่างที่เคยบอกให้ฟังแล้วว่า *กลางคืนอึดควัน กลางวันเป็นไฟ*. คน ชนิดที่เป็น “กลางคืนอึดควัน กลางวันเป็นไฟ” นั้น มันน่าดูที่ตรงไหน; จะเป็น สาวกของพระพุทธเจ้าได้อย่างไร.

คำว่า “*กลางคืนอึดควัน*” นั้น หมายถึงว่า กรุ่นคิดอยู่ด้วยความวิตกกังวล, ด้วยอำนาจกิเลสตัณหา; เป็นเหตุให้วิตกกังวล จนนอนไม่หลับ. แม้จะนอนอยู่มัน ก็คิดพล่าน : คิดว่าจะต้องอย่างนั้น, คิดว่าจะต้องอย่างนี้ นั่นก็ส่วนหนึ่ง; แล้วคิด วิตกกังวลว่า ที่ทำค้างไว้นั้นมันจะเสียหายไป มันจะมีใครมาเบียดเบียนแย่งชิง นี้ก็อย่าง หนึ่ง. ที่นี้ ถ้าคุมไว้ไม่อยู่ก็มีมากจนถึงว่า จะทำอะไร จึงจะได้มาเร็วๆ, ก็เลย เป็นเหตุให้คิดไปในทางทุจริต เอาเปรียบผู้อื่น กดโกงผู้อื่นเป็นต้น. คิดอึดควันอย่างนี้ มันหมายความว่า “ร้อน”, แล้วก็ทนอึดความร้อนนั้นอยู่ในใจ เป็นควันกลุ้มอยู่ แม้ว่า จะหลับก็มีการอึดควัน คือ ฝันร้าย.

พอรุ่งสว่างขึ้นก็ “*เป็นไฟ*” คือว่า วิ่งไปกระทำสิ่งที่ตนอยากจะทำนั้นตาม อำนาจของกิเลสตัณหาตามเคย, มีการชุลมุนวุ่นวาย ไม่มีหยุดไม่มีหย่อน เป็นไฟไป ที่เดียว. ลักษณะเช่นนี้บางคนอาจจะชอบ; แต่ก็ชอบกันอยู่แต่ในหมู่บุคคลผู้เห็นแก่ตน หรือเป็นทาสกิเลสตัณหาด้วยกันทั้งนั้น. สำหรับในหมู่บัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เป็นประธานแล้ว ย่อมไม่ชอบคนที่ “กลางคืนอึดควันและกลางวันเป็นไฟ” เลย; แต่ว่า จะชอบคนที่กลางคืนก็ไม่อึดควัน กลางวันก็ไม่เป็นไฟ, คือ กลางคืนก็เย็น, กลางวัน ก็เย็น, มีความเยือกเย็นอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเวลาอะไร.

คนเรานั้น ถ้าจะมองดูกันตามเวลาแล้ว ก็มีเวลาทำงานอย่างหนึ่ง, เวลา พักผ่อนตลอดถึงกินอาหารอย่างหนึ่ง รวมทั้งนอนหลับด้วย; เรียกว่าเป็นเวลาการทำงาน

อย่างหนึ่ง, เป็นเวลาพักผ่อนอย่างหนึ่ง. เวลาการงานก็ไม่ใช่ไฟ, เวลาพักผ่อนก็ไม่ใช่ไฟ, แต่มันเย็นเป็นน้ำไปหมด ทั้งเวลาพักผ่อนและเวลาการงาน. ส่วนคนที่ เป็นทาสของตัณหานี้ เวลาพักผ่อนคือเวลากลางคืนก็อดควัน, คือว่าเป็นไฟชนิดที่ อดควันอยู่; พอถึงเวลาการงาน, คือเวลากลางวันมันก็เป็นไฟทีเดียว : ได้โอกาส แล้วยังลุกโผลงๆ; อย่างนี้มันเป็นการร้อนทั้งเวลาพักผ่อนและทั้งเวลาการงาน. ส่วน พุทธบริษัทที่แท้จริงนั้น ไม่ร้อน, เป็นความสงบเย็นทั้งเวลาพักผ่อน และเวลาการงาน.

ท่านทั้งหลายจงได้เอาความซื่อ^๕ ไปสอบสวนตัวเองดูเถิดว่า ได้มีความ เร้าร้อนอย่างไร เมื่อไร ในลักษณะเช่นไรอยู่บ้าง; แล้วก็จะได้จัดการให้ความร้อนนั้น บรรเทาเบาบางลงไป จนเหลือแต่ความเย็น ทั้งเวลาพักผ่อนและเวลาการงาน. เมื่อ ทำนอยุ่ก็สนุก เมื่อพักผ่อนก็สบาย เรียกว่าเกิดมาไม่ใช่เพื่อตกรทกทั้งเป็น; เกิดมา เพื่อได้รับความเยือกเย็นตามทางของธรรมะทั้งนั้น. ยิ่งในขณะที่คนอื่นเดือดร้อนระส่ำ ระสายกันด้วยแล้ว; เราที่เป็นพุทธบริษัท^๕ จะเป็นอยู่อย่างเยือกเย็นให้ดู. อย่าว่า แต่ในกรณีที่เห็นตเห็นน้อยด้วยการทำงานเลย; แม้ในกรณีที่เจ็บปวดด้วยความเจ็บความไข้ หรืออะไรก็ตาม เราก็จะต้องเยือกเย็นให้ได้.

เราจะต้องมีความอดกลั้นอดทนได้, หรือพูดอีกทีหนึ่งก็คือ มีการปลงที่ตัก; ปลงตักจึงจะเยือกเย็นได้. ถ้าอดทนมันก็ทนได้ยาก ต้องปลงให้ตักแล้วไม่ต้องอดทน มาก มันก็ไม่ร้อน. เพราะเหตุนี้ เรื่องเจ็บ เรื่องไข้ เรื่องเป็น เรื่องตาย ก็ไม่เป็น ความทุกข์ความร้อน สำหรับบุคคลพวกนี้, เรื่องการเรื่องงานก็ไม่ใช่ความทุกข์ ความ ร้อนสำหรับบุคคลพวกนี้. นี่แหละคือพุทธบริษัท ที่ว่าเป็นหมู่คณะของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความรู้ ความตื่น และความเบิกบาน.

.....

เราจะต้องจำคำ ๓ คำนี้ไว้ เป็นหลักสำหรับเราด้วย; ไม่ใช่เฉพาะสำหรับพระพุทธรเจ้าองค์เดียว; คำว่า **พุทธะ** นี้จะต้องแปลว่า **มีความรู้ มีความตื่น มีความเบิกบาน**; **รู้** ก็คือ **ไม่โง่**, **ตื่น** ก็คือ **ไม่หลับ**, **เบิกบาน** ก็คือ **ไม่เร่าร้อนหรือขบเซา**. ถ้ามีอาการที่เร่าร้อน ก็เรียกว่าตรงข้ามจากพุทธะ; ถ้ามีอาการที่รู้ ที่ตื่น ที่เบิกบาน จึงจะมีอาการตรงกับที่เรียกว่าเป็นพุทธะ หรือเป็นพุทธบริษัท.

แม้จะเป็นชานาชาสวณ แม้จะเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย อะไรก็ตาม ล้วนแต่จะต้องฝึกฝนในหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน คือ ให้มีความรู้; ให้มีความตื่น : ตื่นนอน, ไม่หลับ; ไม่ใช่แค่ตื่น. แล้วก็มีความเบิกบาน คือความเยือกเย็นสงบเย็นอยู่ได้ ไปตามประสาที่เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย ตามที่สูงต่ำอยู่; อย่างที่เรียกว่าเป็นชาวบ้าน หรือเป็นชาววัด จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติ ตรงตามหลักเกณฑ์ของพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา ซึ่งบิณฑามารคา บู้ ย่า ตา ยาย ของเราถนอมรักษากันไว้เป็นอย่างดี, แล้วมอบหมายมาแก่ลูกหลานตามลำดับ ๆ เป็นต้นมา.

แต่แล้วมันก็มาเสียท่า ตรงที่ชั้นลูกหลานนี้เอง รักษาคุณสมบัติชั้นนั้น ที่เคยสูงสุด ศักดิ์สิทธิ์นั้นไว้ไม่ค่อยจะได้; เพราะว่าลูกหลานในชั้นหลังนี้ ได้ค่อย ๆ กลายมาเป็นคนเห็นแก่ตัวกู - ของกู มากยิ่งขึ้นกว่า บิณฑามารคา บู้ ย่า ตา ยาย ที่แล้วมาแต่หนหลัง.

ข้อนี้จริงหรือไม่จริง? ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนนี้กรุณาด้วยจิตใจที่ยุติธรรมที่เป็นธรรม อย่าลำเอียง; ว่า บิณฑามารคา บู้ ย่า ตา ยายของเรา, ถอยหลังขึ้นไปถึงปู่ทวด ตาทวด มากมายโน้น กับพวกเราบัดนี้; ใครเป็นพวกที่เห็นแก่ตนมากกว่ากัน? หรือว่าใครเป็นพวกที่เห็นแก่ธรรมะ หรือแก่ศาสนามากกว่ากัน? ข้อนี้เป็นสิ่งที่ต้องกิติคุณให้ดี, คิติดให้ตกเสียก่อน; แล้วจึงค่อยคิคว่า มันเป็นเพราะเหตุไร? มันเป็นการ

สมควรหรือไม่ ที่คนสมัยนี้จะต้องเห็นแก่ตนให้มาก ? แล้วก็คิดต่อไปถึงว่า อย่างไหน มันจะนำมาซึ่งความทุกข์ ? อย่างไหนมันจะทำให้ทุกคนรทงเป็นดังที่กล่าวแล้ว ?

นี่เป็นการคิดบัญญัติกันดูว่า มันจะเป็นการได้กำไรหรือการขาดทุน ในระหว่าง คน ๒ พวก คือเรากับบรรพบุรุษของเรา; ว่าใครจะได้กำไรหรือขาดทุนมากกว่ากันเท่าไร ในการที่หายใจเป็นคนอยู่^{นี้}. เพราะว่าบรรพบุรุษก็เป็นคน, เราก็คือเป็นคน ก็เป็นมนุษย์ด้วยกัน มีการกระทำไปตามความต้องการด้วยกัน; แต่ว่าใครเป็นคนทุกข์มากทุกข์น้อย หรือว่าใครได้กำไรในการเกิดมาเป็นคนมากที่สุด, และใครขาดทุนมากที่สุดนั่นเอง. มันเป็นเรื่องที่ต้องคิดหรือควรคิด; เพราะว่าเราระลึกถึงบรรพบุรุษของเราในวันนี้; เราไม่มีทางอื่นใดที่ดีไปกว่า ที่จะระลึกกันแต่ในข้อได้ข้อเสียที่แท้จริง.

....

ที่เรียกว่าข้อได้ข้อเสียที่แท้จริงในที่นี้ก็คือ การจะได้อะไรจากการที่ได้เกิดมาเป็นคนนี้แหละมากน้อยเท่าไร ? หรือว่าจะเสียอะไรไป ในการที่ได้เกิดมาเป็นคนนี้แหละมากน้อยเท่าไร ? ลองคิดดูให้ดี, นั่นแหละจึงจะพบว่า เราจะทำตัวสมควรที่จะเป็นลูกหลานของบรรพบุรุษหรือไม่; หรือว่าอีกทางหนึ่งก็ว่า เราดีขึ้นหรือเลวลง ในเมื่อเปรียบเทียบกับกับบิดา มารดา บู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษของเรา.

พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญบุตรที่ดีขึ้น หรือว่าเสมอกันกับบิดามารดา; ไม่สรรเสริญบุตรที่เลวกว่าบิดามารดา. ^{นี้}เชื่อว่าท่านทั้งหลายทุกคนคงจะไม่คัดค้าน คงจะยอมเห็นด้วยว่า อย่างน้อยเราก็ควรจะเสมอกันกับบิดามารดา หรือยิ่งขึ้นไปกว่าบิดามารดา; เพราะว่าเราเกิดมาทีหลัง ในยุคที่มีอะไร ๆ มีไว้ให้เราศึกษาเล่าเรียน มากกว่าในสมัยบิดามารดา, หรือว่าวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่บิดามารดาของเรามี มอบมาให้เป็น

มรดกแก่เรา นั่น เราก็ได้รับ. เพราะฉะนั้น เราควรจะมื่อะไรดีกว่าบิฑามารดา เก่งกว่า บิฑามารดา คือส่วนที่เราคิดได้เองนั้นเพิ่มเติมขึ้นบ้าง; ครั้นจะเป็นเพียงแต่บุตรที่เสมอ ด้วยบิฑามารดานั้น ก็น่าตึเตียนเสียแล้ว. ควรจะทำอะไรได้กั้วหน้ากว่าบิฑามารดา บู้ ย่า ตา ยาย จึงจะเรียกว่าเอาตัวรอดหรือแก้ตัวไปได้. ขอให้ลองกิดคุดันในข้อนี้ก่อน.

เมื่อเรามาคิดกันคุดันในข้อที่ว่า เราเป็นบุตรที่เสมอกับบิฑามารดา หรือเลวกว่า บิฑามารดา หรือดีกว่าบิฑามารดา ซึ่งหมายถึง บู้ ย่า ตา ยายถอยหลังขึ้นไป กังนี้แล้ว; หลักที่จะเอา มา เป็นเครื่องตัดสิน ท่านจะเอาอะไรมาเป็นหลัก? จะเอาความสวย ความรวยความงาม ความอะไรเหล่านี้เป็นหลัก หรือว่าจะเอาหัวใจที่ประกอบไปด้วย มนุษย์ธรรม หรือธรรมะนี้เป็นหลัก. ถ้าจะเอาอาการภายนอกต่าง ๆ มาเป็นหลัก มันก็ได้เหมือนกัน; อาจจะเป็นได้ว่า เตียนเราอยู่เรือนที่คุดูหรรหกว่าบิฑามารดา, เราแต่งเนื้อแต่งตัว กินอยู่ หลับนอน ด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่หรรหสวยงามกว่าบิฑามารดา บู้ ย่า ตา ยาย; แล้วเราก็ดีกว่าบิฑามารดา; อย่างนี้ก็คุด.

แต่ถ้าเอาอย่างนี้เป็นหลักแล้ว ก็กลายเป็นว่า เป็นเรื่องที่จะเป็นทาสของกิลีส ตัณฑหาได้มากกว่าบิฑามารดาโดยแน่นอน. นี้จะเป็นการพ้องและตัดสินอยู่แล้วในตัวว่า พวกลูกหลานนี้ไปสมัครภักดี เป็นทาสของกิลีสตัณฑหา ยิ่งไปกว่าบิฑามารดา, ไปสมัคร เป็นทาสของกิลีสตัณฑหา ยิ่งกว่าที่จะจงรักภักดีต่อพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์; แปล ว่าลูกหลานได้พลัดออกไปนอกคอก นอกลู่ นอกทาง ไปสวมมิกัดจรักรักต่อกิลีสตัณฑหา ซึ่งเป็นพญา มาร ซึ่งเห็นแก่เหยื่อ ซึ่งเป็นความเอริตอรรอย สนุกสนานทางหนังกทางเนื้อ กันนั่นเอง. นี้เรียกว่าเก่งแล้ว บิฑามารดา บู้ ย่า ตา ยาย สู้ไม่ได้ในทางนี้ คือในทาง ที่จะเป็นทาสของกิลีสตัณฑหา; มีอาการที่เรียกว่า “กลางคินอัครควัน กลางวันเป็นไฟ” นั้น ยิ่งไปกว่าบิฑามารดา บู้ ย่า ตา ยาย ของตนโดยแน่นอน.

....

ที่นี้ เรามองกันดูอีกทางหนึ่ง คือทางจิตใจ เอาเรื่องจิตใจเป็นหลักกัน : ถ้าจะตีคดีในตำนานจิตใจ คือมีปัญหาก็เกิดขึ้นว่า ; ใครเป็นคนเห็นแก่ตัวน้อยกว่า ? ใครเป็นผู้มีจิตใจ ที่เป็นความสะอาด สว่าง สงบ กว่า ? ใครมีลักษณะอาการที่เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานยิ่งกว่ากัน ? ดังนี้. ก็ขอให้ลองวินิจฉัยด้วยตัวเองเถิด ว่า บู้ ย่า ทา ยาย ของเรากับเราในสมัยนั้น ; ใครเป็นคนเย็นกว่ากัน ? ใครเป็นคนร้อนกว่ากัน ? ใครเป็นทาสของกิเลสตัณหามากกว่ากัน ดังที่กล่าวมาแล้ว ? ใครเป็นคนที่ใกล้ชิดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มากกว่ากัน ?

นี้ถ้าจะพูดอย่างอุปมาว่า ใครจะนั่งใกล้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มากกว่ากัน ? ถ้าใครเกิดนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นมาแล้ว มันก็ต้องไม่ใช่เหตุอะไรอื่น ; มันก็เป็นเหตุเพราะว่า สมัยไปเป็นทาสของกิเลสตัณหาอีกนั่นเอง ที่นิยมชมชอบกันเป็นอันมาก. ถ้าลูกหลานในอนาคตของตนได้ไปเป็นทาสของกิเลสตัณหา มาก แล้วก็ยินดีมากทีเดียว ; เพราะว่ามันจะได้สวย ได้รวย ได้สนุกสนานกันใหญ่โตทีเดียว. มุ่งหมายบูชากันแต่ลักษณะอาการอย่างนี้ ไม่ไ้ระลึกรู้ถึงว่า ที่แท้จริงนั้นอะไรเป็นความทุกข์, และอะไรเป็นความไม่ทุกข์ที่แท้จริง ; มีอาการชนิดที่หันเหไปในทางตรงกันข้ามจากที่เป็นมาแล้ว.

สรุปความว่า เราตื่นหรือเลวลง จงตัดสินใจตามแต่ที่จะชอบใจของตนเองเถิด ; เพราะว่าเราย่อมจะถือว่า ทุกคนมีอิสระเสรี ที่จะเลือกที่จะทำ. แต่สำหรับพุทธบริษัทนี้ รู้สึกว่าถ้าจะมีอิสระเสรีกันแล้ว มันต้องเป็นไปให้ถูกทาง ; ถ้าให้กิเลสเป็นผู้มีอิสระเสรีแล้ว มันก็ต้องเหยียบย่ำธรรมะ ถ้าให้ธรรมะมีอิสระเสรีแล้ว มันจะต้องเหยียบย่ำกิเลส. จะต้องเลือกเอาข้างไหน ข้างใดข้างหนึ่ง ; เพราะว่ามันเป็นการเหลือวิสัยที่เราจะทำ ทั้งสองข้าง หรือทั้งสองอย่าง : ถ้าต้องการให้ร่างกาย หรือทางฝ่ายร่างกายที่เป็นของต่ำนี้

เป็นอิสระเสรีแล้วก็ให้กิเลสนั้นแหละมีอำนาจ, ถ้าเลือกจิตใจที่เป็นของสูงมีอิสระเสรีแล้ว
 ต้องให้ธรรมชาติมีอำนาจ. ถ้าเราจะถือว่าร่างกายเป็นใหญ่ ก็ปล่อยไปตามความต้องการ
 ของกิเลสตัณหา, ถ้าเราจะถือว่าจิตใจเป็นใหญ่ ก็ต้องปล่อยให้เป็นไปตามความต้องการ
 ของธรรมชาติ หรือพระธรรม.

คนในโลกทุกวันนี้ จะถือเอาอะไรเป็นใหญ่? ท่านทั้งหลายลองพิจารณาดู
 เขานิยมชมชื่นกันที่ตรงไหน ว่าเป็นของดี ของสวย ของน่าเลื่อมใส น่าบูชา? คนสมัย
 บู๊ ย่า ตา ยายของเราเขายึดถืออะไรเป็นหลัก ในการที่จะออกปากมาศกัคำว่า มั่นดี มั่น
 งาม มั่นน่ารักน่าบูชา? ถ้าสังเกตดูตามแนวนี้ เราก็มองเห็นได้เหมือนกันว่า มั่นเดินกัน
 คนละอย่าง คนละทาง. สมัยหนึ่งอาจจะนิยมความดี ความงาม ความจริง ความยุติธรรม
 เป็นหลัก, สมัยหนึ่งอาจจะนิยมความร่ำรวย ความสนุกสนานสรวลเสเฮฮา อำนาจวาสนา
 เป็นหลัก.

แต่แล้วลองเปรียบเทียบกันดูเถิดว่า อันไหนมันเป็นสิ่งที่น่าอันตราย? แล้ว
 อันไหนมันเป็นของจริง? อันไหนมันเป็นของปลอม? อันไหนเป็นเรื่องของสติปัญญา?
 และอันไหนเป็นเรื่องของกิเลสตัณหา? หรือว่าอันไหนเป็นตัณู — ของกุจัด? อันไหน
 เป็นตัณู — ของกุที่เบาบางลง จนกระทั่งไม่มีเหลือ? เหล่านี้มันย่อมเป็นเครื่องรับรอง
 กำกับกันอยู่ในตัวของมันเองด้วยกันทั้งนั้น; และเราทั้งหลายก็จะพอมองเห็นได้ด้วย
 ตนเองด้วยกันทั้งนั้น.

นี่แหละล้วนแต่จะเป็นเครื่องฟ้องตัวเอง แล้วตัดสินได้ด้วยตนเอง ว่าทำผิด
 หรือทำถูก ตรงที่เลวลงหรือดีขึ้น; ในเมื่อเปรียบเทียบกันกับบรรพบุรุษของตน ที่จะ
 เอาวัตถุเป็นหลัก, หรือจิตใจเป็นหลัก, จะเอาความจริงเป็นหลัก, หรือว่าจะเอาความเท็จ

เป็นหลัก, ต้องให้แน่ลงไป. ถ้าจะให้ถูกต้องจริง ตรงจริง ที่จริง ก็ต้องเอาความจริงเป็นหลัก แล้วก็ตัดสินใจตัวเองคุณคิดว่า เรามันดีขึ้นหรือมันเสวยลง. เราอย่าได้บั่นทอนความรับผิดชอบ^๕ไปให้บิดามารดา หรือให้ใครที่ไหนอื่นอีกเลย; เรามากล้าหาญกันบ้างที่จะรับผิดชอบตัวเอง ว่ามันเป็นการกระทำของเราเอง. ถ้ามันผิดมันถูก เราก็รับผิดชอบเอง : ถ้ามันผิดเราก็จะหาเสียให้ถูก; ไม่ไปมัวโทษว่า บิดามารดาไม่สอน ครูบาอาจารย์ไม่สอน หรืออะไรทำนองนี้.

ถ้าว่ากันโดยที่แท้แล้ว คำสอนนั้นเหลือเพื่อ เพราะว่าอะไร ๆ ก็มีสอนทั้งนั้น : พระพุทธเจ้าก็สอน, คำสอนของพระพุทธเจ้าก็กลาตกลื่อนไป, เราได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่านกันอยู่ทั่วไป; แต่แล้วมันมาข้อยู่ข้อหนึ่ง คือข้อที่ว่า *เราไม่อาจจะบังคับตัวเองให้เป็นไปได้* ในทางที่เราเห็นว่า มันดี มันจริง และถูกต้อง เพราะเราเป็นทาสของปากของท้อง; ไม่เป็นอิสระแก่ตัวเอง ก็เป็นทาสของกิเลสตัณหา ไม่เป็นอิสระแก่ตัวเอง แล้วจะมาประพฤติธรรมะได้อย่างไร. พวกคริสเตียนเขาสอนว่า *คนเราจะมิ นายสองคนที่เดียวพร้อมกันไม่ได้*, คือว่านั่นต้องตายแน่ ถ้ามีนายสองคนพร้อมกัน : นายคน^๕นี้ใช้ไปทาง^๕, นายคนโน้นใช้ไปทางโน้น, แล้วว่าเราจะทำอย่างไร. นี่แหละเราจะเป็บบ่าวของกิเลสตัณหาหรือพญามารดี, หรือว่าเราจะเป็บบ่าวเป็นทาสของพระพุทธเจ้าดี.

พุทธบริษัทประกาศตัวว่าเป็นทาสของพระพุทธเจ้าอยู่ทุกเช้าทุกเย็น ในเวลาที่ทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น; เช่นว่า *พุทธสฺสาหสมิ ทาโส* ๖ ดังนั้นเป็นต้น ก็ประกาศตัวว่าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า. นี่มันควรจะแน่นอนลงไปว่า เป็นทาสของพระพุทธเจ้าจริง ๆ; อย่าได้ไปเป็นทาสของกิเลสตัณหาหรือพญามารเลย. แต่แล้วทำไมจึงไปเป็นทาสปากทาสท้อง ซึ่งเป็นเครื่องหมายของกิเลสตัณหา หรือพญามาร ไปเสียหมดแล้ว.

ถ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้าจริงก็ต้องทำไป ตามสมควรแก่การที่จะเป็นทาสของพระพุทธเจ้า. นี่ไม่ได้หมายความว่า ให้หยุดกินอาหาร ไม่ต้องกินอาหาร หรือไม่ต้องทำอะไรเหล่านั้น ก็ห้ามมิได้; แต่ว่าเราจะกินอาหารหรือจะแสวงหาอาหาร สะสมอาหาร ก็ขอให้ทำอย่างที่เป็นทาสของพระพุทธเจ้า; ไม่ใช่เป็นทาสของพญามาร; มีอาการเหมือนกับตัวอย่างที่ได้ยกมาให้เห็นข้างต้นแล้วว่า คนทำนานั้นทำด้วยกิเลสตัณหาก็คือ, ทำด้วยความรู้สึกที่เป็นธรรมชาติได้. ชาวนาคนแรกนั้นแหละเป็นทาสของพญามาร; ชาวนาคนหลังนั้นแหละเป็นทาสของพระพุทธเจ้า.

ขอให้เราทุกคน เป็นทาสของพระพุทธ เป็นทาสของพระธรรม และเป็นทาสของพระสงฆ์; ซึ่งรวมความแล้ว ก็คือเป็นทาสของพระธรรม คือมีนายแต่คนเดียวเถิด. อย่าได้มีนายชนิดที่ตรงกันข้ามเข้ามาอีกคนหนึ่งเลย คือนายที่เป็นกิเลส เป็นตัณหา; เราจะปฏิบัติไม่ได้ ในเมื่อมีนายสองคนคราวเดียวกัน เพราะมันแตกต่างกันตรงกันข้าม. ถ้าเรามีนายเพียงคนเดียว คือถือเอาหลักเกณฑ์ของพระพุทธเจ้า เป็นหลักปฏิบัติแล้ว ก็เป็นสิ่งที่พอที่จะทำไปได้ โดยไม่ต้องสงสัย; เพราะมันมีแต่แนวเดียว เรื่องเดียว สายเดียว ที่จะต้องเดินไปอย่างไร.

เพราะฉะนั้นเราจะต้องคิดบัญชีกันให้เด็ดขาดลงไป ให้แน่ใจว่า เราจะเดินกันแนวนั้น; เราจะทำอะไรทุกอย่างให้เป็นไปตามแนวของพระพุทธเจ้า, คือว่าอย่างไรๆ ก็อย่าให้มันเกิดความทุกข์ขึ้นมาให้ได้. เราถือเอาข้อนี้เป็นใหญ่; เพราะว่าถ้าจะรำรวยสวยงามอย่างไร แต่ถ้าเป็นทุกข์แล้ว มันก็ใช้ไม่ได้. เพราะว่าเอาตรงที่ความทุกข์หรือไม่ทุกข์กันเป็นใหญ่ : เราจะเอาที่ไม่ทุกข์เป็นใหญ่ก่อน; ส่วนจะรวยหรือไม่รวย จะสวยหรือไม่สวยนั้นได้ทั้งนั้น. ถ้ามันทั้งสวยทั้งรวยและทั้งไม่เป็นทุกข์ ก็เรียกว่าเป็นการได้ที่สมบูรณ์; ถ้าจะเรียกว่ารวยว่าสวยกันให้จริงๆ เราต้องอยู่ ต้องเอา ที่ถูกต้องจริง

ที่เป็นธรรมชาติต่างหาก จึงจะเป็นเรื่องรวบรวบที่สวยงามที่แท้จริง. สวยหรือสวยอย่างอื่นนั้น เป็นเรื่องปลอม, เป็นของปลอมหรือเป็นของเท็จเทียมทั้งนั้น.

ถ้าว่าเรายึดหลักในทางธรรมะ, ถือพระพุทธเจ้าเป็นหลัก, อย่างนี้ มันง่าย ในการที่จะเดินไปตามทางนี้ แล้วเราก็จะสนใจในเรื่องนี้ให้มากยิ่งขึ้น; แล้วเราก็จะ เหมือนกับบรรพบุรุษของเรา ในส่วนที่จะ เป็นทุกข์น้อยที่สุดได้ โดยไม่ต้องสงสัยเลย. เราอย่าไปสนใจแต่เรื่องที่จะขยับขยายในทางวัตถุ ในทางเนื้อทางหนัง ทางกิเลสตัณหา. เราสนใจเรื่องจริง คือเรื่องธรรมะกันเสียก่อน; แล้วถ้าจะทำอะไรลงไป ก็ให้เป็นไปตามทางของธรรมะ : จะหาเงินก็จะต้องหาไปตามทางของธรรมะ, จะแต่งงานให้สวยก็จะ ให้สวยไปตามทางของธรรมะ.

ตลอดเวลาทั้งหมดนั้น จะต้องมึนงงใจที่ไม่เร้าร้อน เพราะอำนาจของกิเลส ตัณหา; แต่เรามีจิตใจที่มั่นคงแน่นอน เยือกเย็นอยู่ด้วยสติปัญญา ที่รู้จักผิดชอบชั่วดี ที่มั่นคง อยู่ด้วยอำนาจของความคิด ความถูกต้อง ไม่มีกิเลสตัณหาเข้ามาเบียดเบียนหรือ ย้ายเลย. อย่างนี้เราก็มีอะไรได้เหมือนกันกับที่เขามีๆกัน : จะมีรถยนต์ก็ได้ มีดีกรามีอะไรก็ได้; แต่เรายังมีพิเศษอีกอย่างหนึ่งก็คือที่ในใจนั้น ไม่มีความเร้าร้อนไปตาม กิเลสตัณหา เพราะไม่มีกิเลสตัณหาเข้ามาแทรกแซงนั่นเอง.

พูดไปพูดมา ก็ควรจะจับหลักกันให้ได้เสียทีว่า จะทำอะไร หรือจะมีอะไร ก็อย่าได้ทำ อย่าได้มีด้วยกิเลสตัณหาเลย. ให้ทำ ให้มี ด้วยสติปัญญาที่ปราศจากกิเลส ตัณหาเท่านั้น; เมื่อเป็นอย่างนี้จะไม่ทุกข์, จะตรงกันข้ามจากความทุกข์โดยประการ หนึ่งปวง.

นี่แหละคือใจความสำคัญของการเป็นพุทธบริษัท หรือการประพฤติปฏิบัติ ทุกอย่างทุกประการ ของพวกพุทธบริษัท มารวมอยู่ที่ว่า *เราไม่ทำอะไร หรือไม่มีอะไร ไม่เป็นอะไร ด้วยกิเลสตัณหา; มีหรือทำ หรือเป็นไป ตามอำนาจของสติปัญญา,* ควบคุมกิเลสตัณหาไว้ให้ได้. สิ่งเหล่านั้นก็จะมีแต่ความเยือกเย็นโดยส่วนเดียว, ไม่เป็นทุกข์เป็นร้อนแต่อย่างใดหมด เยือกเย็นได้จนตลอดชีวิต.

นี่แหละคือความลับหรือความสำคัญ เป็นเคล็ดอันประเสริฐของการที่จะเป็นพุทธบริษัทหรือไม่เป็น, จะเป็นพุทธบริษัทหรือไม่เป็นพุทธบริษัทกัน มันก็อยู่ที่ตรงนี้. ที่ตรงอื่นนั้นไม่เป็นหลักเป็นเกณฑ์อะไร; เพราะว่าใคร ๆ ชาติไหน ภาษาไหน ศาสนาไหน ก็หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเป็นด้วยกันทั้งนั้น ชนชั้นแข็งเป็นด้วยกันทั้งนั้น; แต่ว่าคนเหล่านั้น จะต้องมียะไรแตกต่างกัน.

ในเมื่อมาเปรียบเทียบกันกับพุทธบริษัทเรา คือว่าหากินก็หากินด้วยกัน; แต่เขาร้อน เราไม่ร้อน, หรือว่าในขณะที่กินอยู่แต่ ๆ ด้วยกัน เขาก็ร้อน เรากก็ไม่ร้อน. เมื่อจะคิดจะนึก ความคิดของเขาย่อมประกอบไปด้วยความร้อน, แต่ความคิดของเราไม่ประกอบไปด้วยความร้อน. นี้เรียกว่าจะคิด จะพูด หรือจะทำก็ตาม ไม่มีความร้อนเลย; เป็นพุทธบริษัทอยู่ที่ตรงนี้, มันแปลกกันอยู่ที่ตรงนี้ ที่เรียกว่า *มีความเบิกบาน สดชื่น;* ถ้าไม่มีตรงนี้แล้ว มันก็เหมือนกัน, คือไม่มีความเป็นพุทธบริษัท.

.....

ที่นี้ เราจะไม่เข้าข้างตัวเอง หรือจะไม่ยึดมั่นถือมั่นข้างตัว จนถึงกับว่าเป็นพุทธบริษัทแต่เรา; เราจะต้องเปิดไว้กว้างว่า ใครก็ตาม อยู่ที่ไหนก็ตาม กำลังเรียกตัวเองว่าเป็นอะไรก็ตาม แต่ถ้าเขาเป็นอยู่อย่างที่ว่ามาแล้ว คือ *มีความนึกคิด*

มีการพูด การทำ ชนิดที่ไม่เป็นความทุกข์แล้ว เขาก็เป็นพุทธบริษัทเหมือนกัน. บางที่เขาอาจจะเรียกชื่อตัวเขาอย่างอื่นก็ได้ ในสมัยอื่น ในที่อื่น ในถิ่นอื่น, เขาอาจจะเรียกเป็นอย่างอื่นก็ได้; นั่นไม่สำคัญ. เราเอาแต่หลักเกณฑ์ที่ประพศุภปฏิบัติกันจริงๆ ว่าร้อนหรือไม่ร้อน, ว่าทุกข์หรือไม่ทุกข์, ว่าสงบหรือไม่สงบ, ว่าโง่หรือว่าฉลาด, ว่ายังหลับตาอยู่ หรือว่าลืมตาขึ้นมาแล้ว, ตั้งนี้เป็นสิ่งสำคัญ; เพราะว่าพุทธบริษัทมีความหมายอยู่ที่ตรงนั้นเท่านั้น.

เดี๋ยวนี้เราพยายามที่จะเป็นพุทธบริษัทกันให้มากยิ่งขึ้น โดยเหตุที่ว่า ตามธรรมดาเราก็ต้องเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว, และยังมีเหตุอีกประการหนึ่งว่า เราอย่าได้เสียที่เป็นลูกหลานของ บู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยตั้งมั่นอยู่ในธรรมะ ในพระศาสนาเลย; มันจะได้สมกันทั้งสองอย่าง. นี้เรียกว่านี่ถึง บู่ ย่า ตา ยาย ในฐานะเป็นตัวอย่างที่ดี, ในฐานะเป็นหลักเกณฑ์ที่ดี ที่เราผู้เป็นลูกหลานจะต้องสอบสวนตัวเองว่า เรากำลังเป็นอย่างไร.

ถ้าเผื่อ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปหลายร้อยปีแล้วนั้น กลับมาเห็นเราตกต่ำเสื่อมโทรมในทางจิตใจมาก, คือว่าไปเป็นทาสของกิเลสตัณหาจนหมดแล้วไม่มีลูกหลานคนไหนที่เป็นอิสระแก่ตัวเลย ตั้งนี้แล้ว; บู่ ย่า ตา ยายนี่ก็ต้องน้ำตาไหลอาบแก้มทีเดียว เพราะว่ามันเป็นการเสียหายแก่ลูกหลานของตายายอย่างยิ่ง. ฉะนั้นลูกหลานของตายายที่แท้จริง ที่กตัญญูนี้ จะต้องรักษาเกียรติยศของพุทธบริษัทอันนี้ไว้ให้ได้ อย่าให้ตายายมาเห็นแล้วต้องร้องไห้ตั้งที่กล่าวมาแล้วนั้นเลย.

ตายายมาเห็นลูกหลานล่มหลง ในเรื่องของวัตถุทางเนื้อทางหนังเกินไปแล้ว จะต้องร้องไห้โดยไม่ต้องสงสัย; เพราะว่าตายายทั้งเกลียดทั้งกลัว ต่อสิ่งเหล่านั้น. ต้องการจะเป็นอิสระแก่ตัวจริงๆ ตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอนจริงๆ, จึงได้ถือว่าการเป็นเช่นนี้

เป็นการเสียหายอย่างยิ่ง แล้วก็สงสารลูกหลานด้วยเสียใจตัวเองด้วย จึงได้ร้องไห้เพราะเหตุนั้น.

นี่คือคำว่า เราไม่มีหุทิพย์ตาทิพย์อะไร ที่จะมองเห็นตายายที่ตายไปแล้ว เราจึงไม่รู้สึกละแล้วก็สนุกกันใหญ่; ทำบุญให้ บู่ ย่า ตา ยายนี้ ดูเหมือนมีความหมายเป็นความสนุกกันไปเสียก็มี, มาอวดรูปอวดโฉมกันก็มี, และอะไรอื่นซึ่งไม่น่าปรารถนาก็มี; นั่นก็ไม่ใช่ไร ทำไปบ้างก็ได้. แต่ว่าส่วนใหญ่ ส่วนสำคัญนั้น อย่าให้มันขาดเสียคือการนึกถึง บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วจริงๆ, และนึกถึงความรู้สึกที่ถูกต้องว่า เราได้ทำความเสื่อมเสียให้แก่ บู่ ย่า ตา ยายหรือเปล่า, ก็ว่าเราได้ทำความเสื่อมเสีย ให้เกิดขึ้นแก่สิ่งที่ บู่ ย่า ตา ยายของเรา ได้สร้างขึ้นไว้ดีแล้วหรือเปล่า? นี่ก็คือพระศาสนาที่สืบ ๆ กันมา โดยน้ำมือของ บู่ ย่า ตา ยายของเรานั่นเอง, ก็ความเป็นชาวพุทธที่เราสืบ ๆ กันมา จากเลือดเนื้อของบิตามารตา บู่ ย่า ตา ยายนั่นเอง. มันได้ตกต่ำลงไปแล้วอย่างไร, หรือว่ามันยังดีอยู่ หรือว่ามันดีขึ้น. ขอให้คิดในข้อนี้กันให้มาก การทำพิธีที่ระลึกแก่ บู่ ย่า ตา ยาย ในวันนี้ก็จะสมบูรณ์ จะน่าชื่นใจ; เรียกว่าเรารักษาสิ่งที่ดีเอาไว้ได้ ยังคงเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องอยู่เสมอนั่นเอง.

....

ที่นี้ เราจะมองย้อนกันไปอีกทางหนึ่ง, คือมองไปข้างหน้าบ้าง ดูว่าลูกหลานที่จะมีมาในอนาคตนั้น มันจะเป็นอย่างไร; เพื่อว่าคนที่จะเป็น บู่ ย่า ตา ยาย, และกำลังเป็น บู่ ย่า ตา ยายอยู่ในขณะนี้แล้ว จะได้ช่วยแก้ไขและป้องกัน. อย่าให้มันพลาดเหมือนกับที่เราได้พลาดมาแล้วกับ บู่ ย่า ตา ยายส่วนที่ตายไปแล้วนั่นเอง.

เด็ก ๆ กำลังจะเป็นอย่างไร บิถามารคาที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ ควรจะนึกถึงกันบ้าง. อย่าได้ลุ่มหลงไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา ที่กำลังครอบงำโลกนี้ยิ่งขึ้นเลย; ถึงเราจะไม่มีความรู้บางอย่างมากมายเหมือนเด็ก ๆ; แต่เราก็ต้องมีความรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งดีมากกว่าเด็ก ๆ คือ ความรู้เรื่องความสุขความทุกข์, เรื่องจิตเรื่องใจที่จะเป็นสุขเป็นทุกข์อย่างไรนั่นเอง.

เราจะต้องรู้ดีกว่าเด็ก ๆ ที่เกิดมาแล้วว่าเรียนมากกว่าเราเป็นแน่นอน; เพราะว่าการที่เด็กนั้นเพียงจะเกิดมา ก็รู้จักแต่เรื่องของกิเลสตัณหาอย่างหยาบอย่างละเอียด ไปตามเรื่องตามราวของ การสั่งสอนสมัยนี้ ซึ่งไม่มีการสั่งสอนเพื่อให้ความคุ้มครองกิเลสตัณหาเสียเลย; แต่ว่าเรานั้นได้เข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้ามาตั้งแต่เกิด จนกระทั่งศีรชะหงอกแล้ว. เราก็มีความรู้จากโรงเรียนของพระพุทธเจ้า ในทางที่จะควบคุมกิเลสตัณหา มากกว่าเด็ก ๆ เหล่านั้น เป็นธรรมดา. เพราะฉะนั้นส่วนนี้เองเรามีพอ ที่จะตัดเคื้อน หรือจะควบคุมลูกหลาน ให้เดินไปตามร่องตามรอย ตามทำนองคลองธรรมของพุทธบริษัท. เราอย่าได้เข้าใจผิด และทำผิดในเรื่องนี้เป็นอันขาด.

การที่เด็ก ๆ เติลิตเปิดเบิ่งไปตามวิชาความรู้สมัยใหม่นั้น มันต้องไปเป็นทาสของกิเลสตัณหามากขึ้นโดยแน่นอน มันจะสววยอย่างไร, มันจะรววยอย่างไร, มันจะรู้มากอย่างไร? มันก็ยิ่งเป็นทาสของกิเลสตัณหามากขึ้นเท่านั้น หรือเพียงนั้นหรือตามนั้น โดยไม่ต้องสงสัย; เพราะมันเรียนกันเพื่ออย่างนั้น, แล้วมันก็ต้องเป็นทุกข์ มากกว่าที่ บู้ ย่า ตา ยาย ของตนเคยเป็นมา; เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ปล่อยให้มันเป็นไปแต่อย่างนั้นอย่างเดียว.

เราจะต้องอบรมเขาตั้งแต่เล็ก ๆ ว่า คนเรานั้น มันมี ๒ ซีก : คือร่างกายซีกหนึ่ง, จิตใจซีกหนึ่ง. ร่างกายนั้นมันเป็นซีกของกิเลสตัณหาหรือพญามาร, จิตใจนั้น

มันเป็นซีกของธรรมชาติหรือของพระ. เราจะต้องควบคุมกันให้ดี เราแยกกันให้ดี; แล้วจัดให้ถูกต้องสองซีก จึงจะเป็นมนุษย์ทั้งกายและทั้งใจ จึงจะได้เป็นมนุษย์ชนิดที่ไม่ตกนรกทั้งเป็น, ไม่ลุ่มหลงหัวเราะเหมือนคนบ้าอยู่ตลอดเวลา; นั่นก็หัวเราะ นี่ก็หัวเราะ สนุกสนานรื่นเริงเรื่อย.

ที่หัวเราะนั้น หารู้ไม่ว่า มันหัวเราะด้วยความเป็นทาสของกิเลสตัณหา; ไม่ใช่หัวเราะด้วยชัยชนะของพระพุทธเจ้า ที่ชนะกิเลสตัณหา. มันโง่งมต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า มันจึงโง่งมต่อชัยชนะของพระพุทธเจ้า. มันไม่ชอบจะชนะอย่างพระพุทธเจ้าชนะ; แต่มันไปชอบชนะอย่างกิเลสตัณหาชนะ, คือว่าได้ทำอะไรตามใจตัวทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส ทางสัมผัส ได้ตามใจตัวแล้ว ก็ถือว่าเป็นความชนะ เป็นชัยชนะ.

ที่แท้เป็นความพ่ายแพ้อย่างยับเยิน, คือพ่ายแพ้แก่กิเลสตัณหา สูญเสียความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง; เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอกต่อโลกนี้ ต่อสังคม ซึ่งที่แท้ก็ต่อตัวเอง คือเขารู้ว่าทำอย่างนั้นมันผิดแน่ ผิดธรรมชาติแน่ แต่เขาบังคับไม่ได้ ก็ทำ แล้วก็ปกปิดไว้; แล้วก็มีความมีเพื่อนเป็นอันมาก ที่จะทำกันอย่างนั้น, มันก็เลยเป็นสมาชิกหรือเป็นสมุน เป็นลูกน้องของพญามารกันไปหมด.

โลกนี้มันก็จะจมลงทันที คือในทางจิตใจแล้ว หากความเป็นมนุษย์แทบจะไม่พบ; ผลมันจึงเกิดขึ้นในทางที่จะต้องเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น. เบียดเบียนผู้อื่นนั้นหมายถึงนับตั้งแต่เบียดเบียนบิดามารดาของตน เป็นต้นไปทีเดียว จนถึงผู้อื่นจริงๆ จนถึงได้รับราฆ่าฟันกันด้วยเลือดด้วยเนื้อ ไม่มีหยุดไม่มีหย่อน เพื่อจะชิงกันเป็นทาสของกิเลสตัณหาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้; มันอวดเก่งกัน ว่าใครจะเป็นทาสของกิเลสตัณหาได้มากกว่าใครต่างหาก.

นี่แหละขอให้คิดดู ถึงข้อที่ลูกหลานของเราในอนาคตกำลังจะเป็นอย่างไร ; เราควรจะตักเตือนกันไว้บ้าง. ถ้าตักเตือนดีเขาก็คงจะเชื่อฟังบ้าง แล้วเขาก็จะได้รู้จักจัด รู้จักทำ ให้เป็นไปในทางที่ถูกทั้งสองฝ่าย : คือทั้งทางฝ่ายกายและฝ่ายใจ, ทั้งทางฝ่ายโลกและทั้งทางฝ่ายธรรม. เขาจะมาเป็นเนื้อเป็นตัวของมันเอง ไม่เป็นทาสของกิเลสตัณหา; หรือว่าอีกทีหนึ่ง ก็จะมาเป็นทาสของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกับที่ บู้ ย่า ตา ยายของเขา ได้เคยเป็นมาแล้ว, และเขาก็จะได้รับความสุขสวัสดิ์โดยแน่นอน, เขาก็จะมีชัยชนะเหมือนที่พระพุทธเจ้าชนะ.

.....

อยากจะทำอะไรให้ระลึกนึกถึง สิ่งที่น่าหัวเราะสักอย่างหนึ่งว่า ชัยชนะของพระพุทธเจ้านั้น หมายถึงชัยชนะมาร; มีชัยชนะเหนือมารโดยเด็ดขาด เราเรียกว่าชัยชนะของพระพุทธเจ้า. เราเรียกกันว่า ชัยันโต คือบทธสวต *ขยันโต โภธิยา มูเล* อะไรเหล่านั้น ซึ่งมีใจความว่า *พระพุทธเจ้าท่านได้ชนะมารที่โคนต้นโพธิ์อย่างนั้น ๆ*; นี่เป็นการช้องสรรเสริญชัยชนะของพระพุทธเจ้า.

แต่แล้วก็มีพวกคนโง่ ๆ เอาชัยชนะนี้ มาสวดให้แก่คนแพ้; เหมือนพระที่อยู่ไม่ได้ จะต้องสู้ก เป็นการพ่ายแพ้ เขาก็สวดชัยันโตให้, หรือคนจะแต่งงานกัน ซึ่งเป็นเรื่องพ่ายแพ้แก่กิเลส เขาก็สวดชัยันโตให้; แต่คนที่จะทำตนให้มีความชนะแก่กิเลสนั้น ไม่มีใครสวดชัยันโตให้เลย. คิดดูอย่างนี้ ก็จะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่น่าหัวเราะคนโง่เง่าเหล่านั้น ที่ไม่รู้ว่ามีสิ่งเรียกว่าชัยชนะนี้ มันหมายถึงอะไรกัน.

อะไรเป็นความพ่ายแพ้ และการตกไปเป็นทาสของกิเลสตัณหา, ใครเป็นผู้ก่อสร้าง สิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ให้เดินกันผิด ๆ; ก็ไม่มีทางที่จะกล่าวเป็นอย่างอื่น นอกจาก

ให้เป็นที่พักของคนที่ในโลกนี้ตลอดกาลนาน ; เรียกว่าเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญกุศลอันใหญ่หลวง เพื่อประโยชน์แก่มนุษยทั้งปวงทีเดียว.

....

ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาที่เราจะต้องศึกษา สะสางเกี่ยวกับเรื่องบรรพบุรุษทั้ง ข้างหน้าและข้างหลัง ; เพราะว่าเราเองอยู่ตรงกลาง เรามีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นตัวอย่างที่ดี, แล้วเราก็จะตั้งตัวในฐานะเป็นตัวอย่างที่ดี ของลูกของหลาน อันจะ มาในอนาคต. แต่ไม่ช้าเราก็จะเป็น บู่ ยา ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว ซึ่งลูกหลานใน อนาคต จะต้องปฏิบัติอย่างเดียวกัน : รักษาคลองธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ไว้ให้ได้ แล้วก็ จะอยู่กันเป็นผาสุกทุกคนทีเดียว ; และนั่นแหละคือประโยชน์อย่างยิ่ง คือประโยชน์ อันแท้จริงของพระธรรม ของศาสนาหรือของพระรัตนตรัยตลอดลงมาจนกระทั่งถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตักขามของพุทธบริษัททั้งหลาย.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะได้นำไปคิดไปนึกพิจารณาดูให้เป็นอย่างดีใน ข้อนี้ ; แล้วพยายามทำให้ดีให้งาม ให้สุดความสามารถของตนเถิด จะเป็นการกระทำ ที่มีค่าอย่างยิ่ง, ยิ่งไปกว่าการกระทำที่เป็นไปเพียงเพื่อปากเพื่อท้อง ซึ่งคนบางพวกบูชา กันเป็นนักรบเป็นหนานจนกระทั่งลืมไปว่า ตนจะต้องทำอะไรอีกบ้าง จนกลายเป็นว่าเกิด มาทำเพื่อปากเพื่อท้องอย่างเดียวกับขอแล้ว. นั่นแหละคือเกิดมาเพื่อเพิ่มสมาชิกของ พญามารให้มากขึ้น, ไม่มาเพิ่มจำนวนสมาชิกของสาวกของพระพุทธเจ้าให้มากขึ้นได้เลย.

ท่านลองคิดดูสักนิดหนึ่งว่า การกล่าวว่าเป็นสมาชิกของพญามาร กับเป็น สมาชิกของสาวกของพระพุทธเจ้า นั้นมีความหมายอย่างไรแก่พวกเราที่นี่. อันไหน

เป็นสิ่งที่น่าสะอึ้ง น่าขยะแขยง น่าอับอายขายหน้า? ขอให้คิดดูเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว และไม่ต้องการคำอธิบายอะไรมากมายไปกว่านี้ ก็จะพอทำให้เราสะอึ้ง หรือกลับตัวกันเสียใหม่. ช่วยกันใหม่ : ช่วยกันไปในทางที่จะรื้อฟื้น หรือปรับปรุงส่งเสริมพระศาสนาอันเป็นที่พึงของเรา ให้ตั้งอยู่อย่างมั่นคง ให้เหมือนกับว่า มีเราทุกคนๆ นี้แหละ เป็นเครื่องค้ำยัน.

อุปมาข้อนี้ เปรียบให้เห็นได้เหมือนกับต้นโพธิ์บางต้นที่อายุมาก ทอดกิ่งออกไปไกลจากโคนต้น จนต้องเอาไม้ค้ำไว้, ไม้ค้ำไว้ๆ จนเต็มไปด้วยไม้ค้ำนับด้วยร้อย ด้วยพันก็มี. ถ้าไม้ค้ำกิ่งมันหักลงมา เพราะมันอยู่ใต้ด้วยไม้ค้ำ สำหรับต้นโพธิ์ต้นนั้น; นั้นแหละเหมือนกันกับที่พระศาสนาของเราที่จะแผ่ไพศาลออกไป เป็นประโยชน์แก่มหาชนไม่จำกัดชาติ ไม่จำกัดสถานที่ได้ ก็ด้วยคนทุกคนช่วยกันเป็นเสมือนกับไม้ค้ำ, คือว่าเราจะต้องเอาใจใส่. เราจะไม่เอาใจใส่นั้น ก็เหมือนกับการปลดไม้ค้ำ หรือไม่สนใจที่จะค้ำ ต้นโพธิ์ก็ต้องหักลงมา คือสาปสูญไปนั่นเอง.

ถ้าว่าทุกคนช่วยกันทำให้เป็นเหมือนไม้ค้ำ ต้นโพธิ์นี้ก็จะแผ่ไพศาลกว้างขวางออกไป; เพราะฉะนั้น เราทุกคนจึงเป็นเหมือนกับไม้ค้ำต้นโพธิ์. ใครจะสลัดหน้าทีอันนี้ทิ้งไปก็ตามใจ; แต่ถ้ามีความกระดากอายอยู่บ้าง ก็คงจะสลัดทิ้งไปไม่ลง, คงจะนึกถึงบุญคุณของสิ่งนี้ ซึ่งได้มีบุญคุณแก่เรา หรือแก่พวกเรา นับตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรามา ไม่รู้ว่ากี่ชั่ว ก็สืบชั่ว หรือก็ร้อยชั่วบรรพบุรุษมาแล้ว.

ลูกหลานชั้นนี้ ยุคนี จะปล่อยให้ต้นโพธิ์นี้หักลงมาอย่างไร ก็ลองคิดดู. ความกตัญญูหรือความไม่กตัญญูมันจะมีอยู่ที่ตรงนี้หรือไม่? ขอให้ลองคิดดู. แล้วเราก็กำลังพูดถึงเรื่องความกตัญญู : ความกตัญญูต่อกันนั้น ความกตัญญูต่อกันนี้; ถ้าใคร

สารทกาลิกเทศนา ๗

๒/๒๕๐๔

๒ ตุลาคม — แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

อเสสนิโรธกถา

[ฉบับไม่เหลือคือ สิ่งที่เขาใจง่ายสำหรับตายาย]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อหํการมมํการสฺส อเสสวราคานิโรธ-ติ

ธมฺโม สกฺกจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสัชนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องสดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย, ผู้เป็น
พุทธบริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา
อันเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะสมควรแก่เวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ นอกจากจะเป็นธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะตามปกติแล้ว ยังเป็นธรรมเทศนาพิเศษ ประารภเหตุตั้งที่ท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่ดีแล้วว่า เป็นวันบำเพ็ญกุศลเนื่องด้วยบุพเพตชน เป็นชนบธรรมนิยมประเพณีของพุทธบริษัททั้งหลาย ซึ่งนิยมกระทำกันอยู่ในถิ่นนี้, และโดยเฉพาะวันนี้ เราสมมติเรียกกันว่า เป็นวันส่งตายาย. ท่านทั้งหลายควรจะระลึกนึกให้ได้ว่า บรรพบุรุษของเรา ได้จัดวางระเบียบประเพณีอันนี้ไว้ เป็นวันรับตายายและเป็นวันส่งตายาย. บางแห่งก็มีเป็น ๓ วัน : คือ วันรับตายาย, วันเลี้ยงดูตายาย, และวันส่งตายาย, ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ๆ สำหรับคนทั่วไป นับตั้งแต่เด็ก ๆ เป็นต้นขึ้นมา ให้เข้าใจได้ว่า; เราระลึกนึกถึง บรรพบุรุษ บู่ ยา ตายายที่ตายไปแล้ว เชิญมาต้อนรับ เลี้ยงดูอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็ส่งกลับไปตามสมควรแก่อริยาศัย.

ความมุ่งหมายทั้งหมดนั้น อยู่ตรงที่ให้เราประพฤติปฏิบัติให้ถูกแก่กาลเทศะ ในเมื่อจะสมมติว่ามีตา ยาย มาเช่นนั้นจริง ๆ เราจะจัดจะทำการอย่างไร? ควรจะทำการุณวิธี คือมีประโยชน์ เป็นไปเพื่อประโยชน์ สมกับที่เป็นพุทธบริษัท. การบำเพ็ญบุญเนื่องในโอกาสเช่นนี้ ก็เป็นการบำเพ็ญทาน เช่นเดียวกับเกิดมีการเป็น การตาย ทั้งหลาย บำเพ็ญทักษิณานุประทานกิจ อุทิศแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั้น; แต่ว่าการจะทำกุศลเพื่ออุทิศส่วนบุญแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น; เราเลือกทำ เรานิยมทำในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่พระศาสนา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้ที่จะสืบอายุพระศาสนานั่นเอง. เพราะฉะนั้นจึงมีการให้ท่าน เป็นไปในหมู่พระภิกษุสงฆ์ด้วยวิธีต่าง ๆ; ประโยชน์อันนี้จักไม่ถูกทำลายไม่เสียไป ก็ว่าอย่างน้อยที่สุด ก็ได้เป็นกำลังแก่พระภิกษุสงฆ์, ผู้สืบอายุพระพุทธศาสนาเต็มตามความประสงค์นั้นทุกประการ. ส่วนที่จะอุทิศส่วนกุศล หรือว่าจะกระทำเพื่อเป็นที่ระลึกก็ตามแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ก็มุ่งหมายที่จะให้ปลุกฝังคุณธรรมที่เรียกว่า *ความกตัญญูกตเวที*

อันเป็นเครื่องหมายของคนดี ให้หนักแน่นมั่นคงลงเป็นนิสัยแก่บุคคลทั่วไป นับตั้งแต่เด็ก ๆ ขึ้นมา จึงได้ชักจูงลูกหลานให้มาบำเพ็ญกุศลในวันนี้ โดยทั่วกันทุกถ้วนหน้า.

ควรจะระลึกนึกถึง ความมุ่งหมายข้อนี้ไว้ให้แจ่มชัดอยู่เสมอ แล้วพยายามกระทำ ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้นยิ่งขึ้นทุก ๆ ปี เป็นลำดับไป; ไม่เท่าไรหมู่คณะของพุทธบริษัท นับตั้งแต่เด็ก ๆ ขึ้นไปที่เดียวกันจะเป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนโยนเป็นไปในการทำนงคลองธรรมได้โดยง่าย เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่น ในการที่จะอยู่กันเป็นผาสุก สมตามความมุ่งหมายของการเกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนาทุกประการ.

ในโอกาสที่เป็นวันสงกรานต์นี้ เรามีธรรมเนียมกันเป็นปกติ ซึ่งในวันนี้ก็จัดให้มีอย่างเดียวกัน, และจะถือเอาเสคนัยแห่งวันสงกรานต์นี้ ว่าเราจะทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่ ตายาย ในการที่จะส่งกลับไป. นึกดูแล้วไม่เห็นมีอะไรดีไปกว่าที่จะมีของฝาก ในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์แก่ตายายเหล่านั้น; และก็ไม่มีอะไรจะดีหรือจะสูงไปกว่าข้อความซึ่งเป็นธรรมะในพระพุทธศาสนา. การจะให้วัตถุสิ่งของ มีอาหารเครื่องนุ่งห่มเป็นต้นนั้น ก็นับว่าเป็นสิ่งที่มุ่งหมายกระทำ และกระทำกันอยู่แล้ว โดยปริยายต่าง ๆ กันตามที่อยู่จะทำ แต่การกระทำนั้นยังไม่ถือว่าเป็นประโยชน์แก่ตายายอย่างยิ่ง สมกับที่เราคิดจะตอบแทนคุณผู้มีบุญคุณเหล่านั้น.

ในบรรดาการให้ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า การให้ความรู้ในทางธรรมนั้น เป็นการให้ที่ชนะการให้ทั้งปวง คือเลิศกว่าการให้ทั้งปวง; เมื่อเรานึกถึงข้อนี้กันแล้ว ก็ควรจะช่วยกันให้ทานธรรม ให้เป็นไปในหมู่บุคคล ที่สมมติเรียกกันว่าตายาย. ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมายนัก และลึกซึ้ง หรือมีนัยอันวิจิตรต่าง ๆ กัน; เมื่อเรามากำหนดถึงข้อที่ว่า หมู่ชนที่เรียกกันว่าตายายนั้น เป็นคนแก่เฒ่า เป็นคนงก ๆ เงิน ๆ

มีความจำพืดเผื่อ และส่วนมากก็ไม่รู้หนังสือ แล้วจะทำอย่างไรดี ในการที่จะให้ได้รับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ไปให้สมควรกัน ; เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องมีการคัดเลือกเอามากกว่าเอามาบรรยาย ให้เหมาะสมกับคนที่แก่ ๆ กง ๆ เงิน ๆ ไม่รู้หนังสือจะพาเอาไปได้.

.....

การที่จะเลือกข้อธรรมะมากล่าวนั้น ส่วนใหญ่อยู่ตรงที่ให้ความหมายอันถูกต้อง, และให้อยู่ในคำพุทธธรรมคาสาณญ์ เพียงแต่พูดให้ฟังก็อาจจะเข้าใจได้ หรือจำได้โดยง่าย ; เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายลองคิดดูเถิดว่า เราจะพูดกันว่าอย่างไรดีที่จะเป็นถ้อยคำสั้น ๆ ง่าย ๆ เข้าใจได้ทันที หรือเรียกว่าปฏิบัติได้ทันทีด้วยซ้ำไป. เพราะว้าธรรมะนี้เป็นของแปลก ทำความเข้าใจนั้นแหละก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมะ ; ถ้าทำความเข้าใจได้ ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมะสำเร็จ, เพราะว้าธรรมะในชั้นนี้ หมายถึงการกระทำในทางใจเป็นส่วนใหญ่.

เราไม่ให้หมายถึงการประพฤติปฏิบัติในขั้นต้น ๆ ที่เป็น ทวน เป็น คีล, หรือแม่แต่ที่เป็น สมภาธิ มันก็มากเกินไปสำหรับบุคคลประเภทตายาย จึงยังเหลือแต่ธรรมะประเภทเป็น ปัญญา คือความรู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่รวมเรียกว่าสังขารทั้งหลายนั้นแหละ. ในบรรดาความรู้ที่เป็นความรู้เท่าทันสังขารทั้งหลาย แล้วประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จผลประโยชน์ได้นั้น พิจารณาดูแล้วไม่เห็นว่ามีอะไร จะดีไปกว่าถ้อยคำสั้น ๆ คือคำว่า “ดับไม่เหลือ” ซึ่งเป็นคำแปลของคำว่า “นิพพาน”.

คำว่า “นิพพาน” แปลว่า ดับไม่เหลือ, นิ แปลว่า ไม่เหลือ, พา-นะ แปลว่า ไป, ไปไม่เหลือ ก็คือดับไม่มีเหลือ ไม่มีอะไรปรากฏอยู่. แต่เนื่องจาก

คำนี้เป็นคำที่เข้าใจได้ยาก; พุทฺธมากไปตามตัวหนังสือ ก็จะทำให้พื้นผิวมากขึ้นไปอีก จึงขอให้ถือเอาใจความแต่เพียงสั้น ๆ ว่า เราจะพูดกันเรื่องนิพพานในฐานะเป็นความคับไม่เหลือก็แล้วกัน.

ความคับไม่เหลือในที่นี้ หมายถึงความคับไม่เหลือของอะไรเล่า? หมายถึง *ความคับไม่เหลือของความทุกข์ทั้งปวง*. ความทุกข์ทั้งปวงนั้นอยู่ที่ไหนเล่า? *ความทุกข์ทั้งปวงนั้นอยู่ที่ความรู้สึกลึกซึ้งมึนตึ่มมั่นว่าตัวกู ว่ของกู*. ที่ใดมีความรู้สึกนึกคิดเป็นไปในทำนองการยึดมั่นถือมั่น ว่าตัว ว่าของกูแล้ว ที่นั่นเป็นต้องมีความทุกข์โดยแน่นอน; สมตามที *พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาทุกฺขา* ว่าเป็น *เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานทั้ง ๕ นั้นแหละเป็นตัวทุกข์*. ข้อนี้หมายความว่า *สิ่งที่ถูกยึดถือว่าเป็นตัวกู - เป็นของกุนั้นเอง เรียกว่าเบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน*.

เบญจขันธ์ นั้น แปลว่า *ส่วน ๕ ส่วน* เป็นชื่อของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลก : ส่วนใดที่เป็น *รูปธรรม* ก็เรียกว่า *รูปขันธ์*, ส่วนที่เป็น *จิตใจ* นั้น เรียกว่า *เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ*. รวมความแล้วก็คือสิ่งที่ เป็นรูปธรรม นามธรรม คือ เป็นวัตถุธาตุ กับเป็นวิญญาณธาตุนี้เอง, หรือถ้าเรียกสั้น ๆ ไปกว่านั้นก็คือ กายกับใจ. กายกับใจ ๒ อย่างนี้ ขยายออกเป็น ๕ เรียกว่า *เบญจขันธ์*; ทีเรียกว่า *รูปขันธ์* นั้นเป็นกาย, *เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ* นั้นเป็นใจ, หรือว่าใจนั้นแหละ อาจจะขยายออกไปให้เป็น *เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ*. แต่ถ้ามัวพูดอยู่อย่างนี้ ตายายก็พื้นผิวทำอะไรไม่ได้ แม้แต่สักคำเดียว จึงควรจะต้องเอาเพียงแต่ใจความสั้น ๆ ว่า : *ทั้งรูปธรรมและนามธรรม* คือทั้งวัตถุธาตุและวิญญาณธาตุ ทั้งหมดทุกอย่างทุกประการนั้น

ไม่มีอะไรที่ควรจะยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา, คือไม่ยึดถือสิ่งใดไว้โดยความเป็นตัวกู - หรือเป็นของกู นั้นเอง.

เราจงสังเกตตรงความรู้สึกที่ว่า ถ้ามีความรู้สึกว่าเป็นตัวกู เป็นของกู ขึ้นมาแล้ว มันจะต้องยึดถือเอาอะไรเข้าอย่างหนึ่งแล้ว; จะยึดถืออะไรก็ตามใจ ก็ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งนั้น. เพราะฉะนั้นระวางอย่ายึดถือ ก็แล้วกัน มันง่ายดี; หรือว่าเมื่อเกิดยึดถือเป็นตัวกู - ของกู ขึ้นมาแล้ว ก็ดูว่ายึดถืออะไร ทั้งนี้ก็ได้, จะได้คิดนึกต่อไปในข้อที่ว่าสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น นั้นเป็นสิ่งที่ยึดถือไม่ได้. ถ้ามีการยึดถือก็เป็นแต่การกระทำของจิตใจ ที่โรงที่หลงเท่านั้นเอง; อยู่เฉยๆ ไม่ไปยุ่งไม่ไปเหน้อย ไม่ไปยากไปลำบาก เสียยังจะดีกว่า, คือว่ามีสติปัญญาตามปกติธรรมดาทำอะไรก็ทำไป ทำได้ทุกอย่าง โดยไม่ต้องยึดถือว่าเป็นตัวกู - ของกู.

ถ้าตัวกู - ของกูไม่เกิด ทั้งนี้ก็เรียกว่าตัวกู-ของกูนั้นแหละมันยังดับอยู่ ไม่เกิดขึ้นมา; ถ้าเมื่อสามารถทำให้ดับเด็ดขาด ไม่มีเหลือเกิดได้อีกต่อไปแล้ว นั้นแหละเรียกว่าดับไม่เหลือ, และนั่นแหละเรียกว่านิพพาน คือการดับไปโดยไม่มีส่วนเหลือของกิเลสที่เป็นตัวกู - ของกู. เมื่อกิเลสดับแล้ว ความทุกข์ก็ดับไปโดยไม่เหลือด้วย; เพราะกิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, หรือทุกข์เกิดมาแต่กิเลส ทั้งนี้. เพราะฉะนั้นถ้ากิเลสดับไป ความทุกข์ก็ดับไป, หรือถ้าว่าความทุกข์ดับไป ก็ต้องหมายความว่ากิเลสได้ดับไป, หรือถ้าจะกล่าวอย่างทีกล่าวเป็นตัวกู - ของกูก็เหมือนกัน คือถ้าตัวกู - ของกูดับอยู่ หรือดับไปแล้ว ความทุกข์ก็ดับไป.

.....

การระวางไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกูขึ้นมา นั้นแหละเป็นวิถีปฏิบัติเพียงข้อเดียวสั้น ๆ ลัด ๆ ที่เหมาะแก่คนแก่ก ๆ เงิน ๆ ที่ไม่รู้หนังสือ; โดยไม่

ต้องคำนึงถึงว่า พระไตรปิฎกมีเท่าไร, อะไรมีอย่างไร, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีอย่างไร, เบญจขันธ์มีอย่างไร, อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีอย่างไร, เหล่านี้ไม่ต้องคำนึงถึงก็ได้ เก็บไปไว้เสียที่ไหนก็ได้ คือไม่ต้องเอามาใส่ใจ; ใส่ใจไว้แต่ว่า จะ **ระวังไม่ให้ตัวกู—ของกูเกิดขึ้นมา** ก็แล้วกัน.

พอความมั่งรู้ที่ตัวกู—ของกูไม่เกิดเท่านั้น ในขณะที่นั้นย่อมกล่าวได้ว่ามีอะไรทั้งหมด คือมีพระธรรมทั้งหมดทั้งสิ้นในพระไตรปิฎกอยู่ในบุคคลนั้นทั้งสิ้น, และมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริงอยู่ในบุคคลนั้น. เป็นผู้ที่รู้อะไรทุกอย่างทุกประการ ซึ่งรวมอยู่ในคำ ๆ เดียวว่า “ความไม่ทุกข์”. เพราะว่าความรู้ทุกอย่างนั้นต้องสรุปรวมอยู่ที่ความไม่ทุกข์ทั้งนั้น; ว่าโดยที่แท้แล้ว แม้ความรู้ทางโลกที่ต่ำที่สุดก็มุ่งหมายที่จะไม่ทุกข์เหมือนกัน, เป็นความไม่ทุกข์อย่างโลก ๆ อย่างต่ำ ๆ. ส่วนความรู้ในทางธรรมนั้น ก็ยังมุ่งหมายที่จะไม่ให้ทุกข์, ไม่ให้ทุกข์โดยเด็ดขาด โดยสิ้นเชิง โดยประการทั้งปวงทีเดียว. เพราะฉะนั้นเราจึงกล่าวได้ว่า ความไม่ทุกข์นั้นแหละเป็นที่รวบรวมหมดของความรู้ทั้งหลาย.

ถ้าเมื่อใดมีความไม่ทุกข์แล้ว; เมื่อนั้นก็เรียกว่ามีความมั่งรู้ และเป็นความมั่งรู้ที่แท้จริง, ไม่ใช่ความมั่งรู้ชนิดที่รู้ตั้งท่วมหัว แล้วก็ยังเอาตัวไม่รอด คือยังทุกข์อยู่นั่นเอง. คนทุกวันนี้มีความมั่งรู้มากกว่าท่วมหัว เพราะฉะนั้นจึงยังเอาตัวไม่รอด ตามส่วนมากขึ้นไปอีก คือมันยุ่งมากเกินไป จนไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี; มีอะไรมายั่ว มาล่อ มาดึง มาจูง จนไม่รู้ว่าจะไปทางไหนดี : ทางตากก็ถูกดึง ทางหูก็ถูกดึง ทางจมูกก็ถูกดึง ทางลิ้นก็ถูกดึง ทางกายก็ถูกดึง ทางใจก็ถูกดึง; ถูกดึงทั้ง ๖ ทาง คือทั้ง ๖ อายตนะที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ความซึ้งนันท่านเปรียบอุปมาไว้ เหมือนกับว่าบุรุษจับเอาสัตว์ต่างๆ กัน : เช่นงู เช่นจระเข้ เช่นลิง เช่นนก เช่นเหยี่ยว เป็นต้น; มาผูกเชือกเข้าแล้ว ผูกเป็นปมเดียวกัน. สัตว์ต่างๆ เหล่านั้นก็จะต้องไปตามวิสัยของตน : จระเข้ก็จะตั้งลงน้ำ, เหยี่ยวก็จะตั้งเข้าโพรง, นกก็จะตั้งขึ้นบนอากาศ, ลิงก็จะตั้งขึ้นไปบนต้นไม้, สุนัขจิ้งจอกก็จะตั้งไปในป่าช้า ซึ่งเป็นที่อาศัยของมัน; มันจึงเป็นการชักกะเย่อ ที่ไม่รู้จุกว่าจะไปกันทางไหนดี, เต็มไปด้วยความลำบากตรากตรำอย่างยิ่ง.

คนเรานี้ ก็จะมีลักษณะคล้ายกันนั้น : ตาก็ตั้งไป หูก็ตั้งไป จมูกก็ตั้งไป ลิ้นก็ตั้งไป ภายก็ตั้งไป และแม้แต่ใจเองก็ตั้งไป ตามวิสัยของตนๆ; จิตใจของคนเรา จึงเหมือนกับถูกตั้งไปทางหนึ่งที ตั้งมาทางนี้ที จึงยากที่จะตั้งตัวได้, ยากที่จะเอาแน่เอาอนลงไปว่าจะเอาอย่างไรกันแน่. เพราะฉะนั้นจะชอบไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง; แต่ละอย่างก็ไม่รู้จุกจอก ไม่รู้จุกพอ. เพราะฉะนั้นมันจึงมีการชวนชววยมาก ทั้งในการที่จะเรียนให้รู้, และเอาความรู้นั้น มาเสาะแสวงหาเหยื่อให้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ภาย ใจ ของตน อย่างที่ไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกัน, อาการที่เรียกว่า “ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด” มันจึงเกิดขึ้นมา เพราะว่ามันมีแต่ความทุกข์มากขึ้น ทั้งๆ ที่ความรู้มันมากขึ้น. เพราะความรู้เหล่านั้น มันไม่กำจัดความทุกข์เลย; แต่มันกลับส่งเสริมหรืออำนวยให้เกิดความทุกข์ได้มากขึ้น, คือรู้จักอยาก รู้จักยึดมั่นถือมั่นที่แปลกๆ ออกไปนั่นเอง.

จงดูตัวกู – ของกูของคนสมัยนี้กันเถิด ว่ามันเป็นตัวกูที่หรรหรรรุงรัง มากไป กว่าตัวกู – ของกู ของปู่ ย่า ตา ยาย แต่เก่าก่อนนั้นสักเท่าไร. คนในสมัยโน้น ซึ่งมีแต่เพียงข้าวกิน มีผ้าหุง ก็พอใจกันแล้วนั้น เขาไม่มีตัวกูที่หรรหรรรุงรังมาก เหมือนคนสมัยนี้เลย; เพราะฉะนั้น เรื่องจึงไม่มาก, ตายายจึงสามารถเอาตัวรอดได้ ในการที่จะทำความดับตัวกู – ของกูได้โดยไม่ยาก.

....

พิจารณาในข้อที่ว่า *ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู* เพราะว่าถ้าไปยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกู — ของกูเข้าที่ตรงไหนแล้ว ที่จะไม่เป็นทุกชั้นนั้นย่อมจะไม่มี; เพราะฉะนั้นจึงไม่มีสิ่งที่ควรจะยึดมั่นถือมั่น. เพราะว่าไปยึดมั่นถือมั่นเข้าที่สิ่งใด ก็จะเป็นความทุกข์เข้าที่สิ่งนั้นทั้งนั้น จึงไม่ควรจะไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด; เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่ *ไม่มีสิ่งใดที่ควรจะยึดมั่นถือมั่น*; ถ้าทำใจเสียได้อย่างนี้แล้ว มั่นก็ไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่น.

ถ้าไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละ เรียกว่าไม่มีตัวกู — ของกูเกิดขึ้นมา, เป็นความคับสนิหอยู่เสมอ, เป็นผู้ที่มีความสุขได้ โดยที่ไม่ต้องมีความรู้อะไรมากมาย ไม่ต้องมีทรัพย์สมบัติอะไรมากมาย; มีแต่ข้าวกิน ผ้านุ่ง ที่อยู่อาศัย และยาแก้โรค พอสมควรแก่อัตภาพ ก็พอแล้ว, แล้วก็ไม่ต้องมีความรู้อะไร มากไปกว่าประโยคสั้น ๆ ว่า *“ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น”*. เพราะได้กล่าวมาแล้วว่า พระไตรปิฎกทั้งหมดทั้งสั้น, หรือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งหมดทั้งสั้น อยู่ที่นี่; อยู่ตรงขณะที่จิตใจไม่มียึดมั่นถือมั่นอะไร โดยประการทั้งปวงนั่นเอง.

เพื่อจะให้จิตใจหยุดไม่ไปยึดมั่นถือมั่น หรือเป็นนั่นเป็นนี่ ด้วยความยึดมั่นถือมั่น เอนั้นเอนี้ด้วยความยึดมั่นถือมั่นนั้น; *มีทางที่จะทำได้ ด้วยการพิจารณาอยู่เสมอว่า ไปเอาอะไรเข้าที่ไหน ไปเป็นอะไรเข้าที่ไหน ด้วยความยึดมั่นถือมั่นแล้วจะเป็นทุกข์โดยประการทั้งปวง.* ที่เราเอาเราเป็นกันอยู่ทุกวันนี้ เป็นความยึดมั่นถือมั่น; เราไม่ฉลาดเหมือนพระอริยเจ้า.

พระอริยเจ้าท่านทำกิริยาเหมือนกับว่าเอา เหมือนกับว่าเป็น อยู่เหมือนกัน; แต่ไม่ได้ทำด้วยความยึดมั่นถือมั่น เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่เป็นทุกข์. ที่แท้ท่านก็มีอะไร

หรือกินอะไร หรือใช้อะไร หรือดำรงภาวะเช่นไรเหมือนกับเราเหมือนกัน ก็ว่าท่านเอา ท่านเป็นด้วยเหมือนกัน; แต่ไม่ได้เอาด้วยความยึดมั่นถือมั่น, ไม่ได้เป็นนั่นเป็นนี่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น. ส่วนพวกเรานั้นจะเอาอะไรสักชนิดหนึ่ง ก็เอาด้วยความยึดมั่นถือมั่น, จะเป็นอะไรสักชนิดหนึ่ง ก็เป็นด้วยด้วยความยึดมั่นถือมั่น; เพราะฉะนั้นจึงเป็นทุกข์.

นี่แหละคือความแตกต่างอย่างสำคัญที่แท้จริง ที่เป็นการแตกต่างระหว่างคนธรรมดาสามัญ คือพวกเรา กับ พระอริยเจ้า. จับใจความได้สั้น ๆ ว่า เอาเป็นด้วยความยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นบุญคุณ, มีการเอากการเป็นด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นพระอริยเจ้า ซึ่งมีค่าเท่ากับไม่เอาไม่เป็น.

ที่ว่า *เอาหรือเป็นด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น* นั้น อย่างเช่นจะมีทรัพย์สินสมบัติไว้ เอาเงินเอาทองไว้ แสวงหาอะไรมาเก็บไว้; นี้เรียกว่าเอา. ถ้าเอาด้วยความยึดมั่นถือมั่นนั้น คือจิตใจที่ยึดมั่นถือมั่น ด้วยความเป็นของของกู, มีตัวกูที่เป็นเจ้าของสิ่งนั้น. ถ้ามีความรู้สึกอย่างนั้นแล้ว มันก็เป็นทุกข์; แต่ถ้าเอา-เป็น อย่างเดียวกันนั้นแหละ โดยกิริยาอาการ, แต่จิตใจหาได้ยึดมั่นถือมั่นไม่ อย่างนี้ก็ไม่ใช่เป็นทุกข์.

พระอริยเจ้าก็มีแต่ทรัพย์สมบัติตามที่ควรจะมี : ถ้าเป็นพระโสดาบัน ที่เป็นพระอริยเจ้าขั้นต้น ๆ แล้วก็มีบ้าน มีเรือน มีบุตรภรรยาสามี เหมือนกับเราทั้งหลายทั้งปวง; แต่ว่ามีสิ่งนั้นไว้ เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับสิ่งนั้น ด้วยความที่ยึดมั่นถือมั่นน้อยกว่าเรา ไม่มากเท่าเรา จึงมีความทุกข์น้อยกว่าเรา. เพราะว่าท่านเป็นผู้ลืมหูลืมตา มองเห็นชัดอยู่ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น. แม้จะผลอไปยึดมั่นถือมั่นบ้าง ก็นึกได้เร็วกว่าเรา, แม้จะมีความยึดมั่นถือมั่นบ้าง ก็ยังน้อยกว่าเรา ด้วยอาการที่เบาบาง; จึงจัดไว้เป็นพระอริยเจ้า คือจัดไว้อยู่ในพวกที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยแน่นอนในกาลข้างหน้า.

ส่วนบุุชชนกนธรรมคาสาณัญหังหลายนั้น ยึดมั่นถือมั่นอย่างเต็มที่ จึงได้เรียกว่า เป็นคนที่มีใฝ่ฝ้าในดวงตาหนา มีธุลีในดวงตาหนา; สมตามคำที่เรียกว่าบุุชชน คือคนหนา : มีวิชา ความโง่เขลา ปัดบัง จิตใจหนา จึงได้ยึดมั่นถือมั่นเต็มที่, มีการเอาการเป็นด้วยการยึดมั่นถือมั่นอย่างเต็มที่ จึงได้เป็นทุกข์เต็มที่; คือว่ามีอะไรไว้ มั่นก็มาอยู่เหนือจิตเหนือใจ มั่นไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย. ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มีสวานก็มาอยู่บนจิตใจ, มีนาก็มาอยู่บนจิตใจ, มีทรัพย์สมบัติอย่างอื่นก็มาอยู่บนจิตใจ, มีลูกมีหลานก็มาอยู่บนจิตใจ, ไม่ว่ามีอะไรก็มาอยู่บนจิตใจ; เพราะฉะนั้นมันจึงหนัก คือเป็นทุกข์เหมือนกับแบกภาระหนัก ยึดทุกสิ่งทุกอย่างไว้ โดยความเป็นของตน อย่างที่เรียกว่า *ภารา หเว ปญจกฺขุณฺธา-ขันธํทงฺหลาย ๕ เป็นของหนักเว้ย* ก็เพราะความยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง.

แต่ถ้าไม่มีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว ขันธ ๕ นั้นแหละ, ที่เคยเป็นของหนักเว้ย นั้นแหละ มั่นก็หาเป็นของหนักไม่. มั่นเป็นของที่ไม่มีน้ำหนักไป; เพราะไม่ได้ยึดถือไว้ เหมือนกับเมื่อเราไม่ได้หิ้ว ไม่ได้หาบ ไม่ได้แบก ไม่ได้ทุ่นอะไรไว้ มั่นก็ไม่หนัก. เมื่อไม่หิ้วก็ไม่หนักมือ, เมื่อไม่ทุ่นก็ไม่หนักหัว, เมื่อไม่แบกก็ไม่หนักบ่า, มั่นจึงเหมือนกับไม่มีน้ำหนัก; แต่ถ้าเกิดยึดถือ เหมือนกับแบก กับหาม กับทุ่นแล้ว มั่นก็หนัก.

ลองคิดดูเถิดว่า จะเอากันอย่างไรกันดี : มีเงินมีทอง มีเรือกสวนไร่นา จะเอามาทุนไว้บนหัว; อย่างนั้นมันจะดีไหม? หรือว่าวางไว้เฉยๆ ใช้สอยมันไปตามเรื่องตามราว จะดีไหม? ที่ว่าเอาไรเอานามาทุนไว้บนหัวนั้น ก็คือการยึดมั่นถือมั่น ด้วยความรู้สึกรู้สึกที่เป็นตัวกู – เป็นของกู, กระสับกระส่ายกระวนกระวายอยู่เสมอ นอกนั้นก็หลับสนิท มีแต่ความคิดวุ่น ชนิดที่กลางคืนอดควัน กลางวันเป็นไฟ. กลางวันทำงานเป็นไฟไป

ทีเดียว แต่กลางคืนก็หาได้หลับไม่ นอนอึดควัน, คือนอนคิด นอนนึกวิตกกังวล ระส่ำระสาย กระสับกระส่าย นอนไม่หลับสนิท จนเคยชินเป็นนิสัย. นี่แหละคืออาการ ที่เรียกว่า มีความยึดมั่นถือมั่นในทรัพย์สินสมบัติ ในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตน ก็ได้เป็น ผู้ที่ตกนรกทั้งเป็น สมน้ำหน้าของมันแล้ว.

.....

ที่นี้ ถ้าจะเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า หรือประพฤติปฏิบัติอย่างพระสาวก อริยสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ต้องหักกันเสียใหม่ คือ **หักในการที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร มีก็เอาไว้ได้ผ้าเท้า;** นี้พูดเพื่อให้จำง่าย คือว่ามีไว้โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ไม่ให้มาอยู่บนศีรษะของเรา; แต่มีอาการเหมือนกับอยู่ใต้ผ้าเท้าของเรา คืออยู่ไปตาม เรื่องตามราวของมัน. เรามีสติปัญญาควบคุมมัน จะต้องไปเป็นทุกข์เป็นร้อนอะไร.

การที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น ไม่ใช่จะทำให้มันหายไปไหนเสีย; ถ้าสติปัญญา ยังจะต้องการใช้มันอย่างไร ก็ทำไปได้. จะต้องการเก็บงำมันไว้อย่างไร ก็เก็บงำมันได้; แต่ไม่ต้องเป็นห่วง ไม่ต้องมีวิตกกังวล ไม่ต้องกระสับกระส่ายในทางจิตใจ ซึ่งเต็มไปด้วย ความยึดมั่นถือมั่น. นี้เรียกว่าเป็นเคล็ดหรือเป็นความลับ หรือว่าเป็นศิลปะ หรือว่า จะเป็นอะไรก็แล้วแต่จะเรียก, ที่เป็นประโยชน์ที่สุด ที่มนุษย์เราจะต้องเป็นทุกข์ เหมือนที่เป็นทุกข์กันอยู่ตามธรรมดาสามัญ.

ถ้าเรารู้จักความลับอันนี้ เราก็จะรู้จักอยู่โดยไม่ต้องเป็นทุกข์, มีอะไรก็ไม่ ต้องทำให้เป็นทุกข์; เพราะว่าเป็นทุกข์นั้น มันเป็นทุกข์เปล่าๆ, เป็นทุกข์ไม่มี ประโยชน์อะไร. แม้ว่าจะเป็นทุกข์จนนอนไม่หลับ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใคร, และไม่มีประโยชน์อะไร ในการที่จะรักษาทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้น, หรือไม่มีประโยชน์

อะไรแก่ลูกแก่หลานแก่เหลน ที่เราเป็นห่วงจนนอนไม่หลับนั้น. นอนหลับเสียยังดีกว่า เพื่อจะได้มีร่างกายจิตใจผ่องใสแจ่มชื่น, แล้วสติปัญญาจะได้สมบูรณ์ จะได้มีมากพอ ที่จะคิดจะนึกจะคิดตัดสินใจจะทำอะไร โดยไม่ต้องผิดพลาด เกี่ยวแก่ลูกหลานทรัพย์สินสมบัติ เป็นต้นนั่นเอง.

นี้เรียกว่า *เอา* หรือ *มี* เหมือนกับว่าไม่เอาหรือไม่มี เหมือนกับที่พระอริยเจ้า ท่านเป็นกันอยู่; คือมีอะไรหรือเอาอะไรโดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น และมีค่าเท่ากับไม่ได้เอา ไม่ได้เป็น หรือไม่ได้มี จึงไม่มีความทุกข์.

เกี่ยวกับ *ความเป็น* นั้น มันก็เป็นความยึดมั่นถือมั่นอย่างหนึ่งเหมือนกัน เช่นยึดถือว่าเป็นนั่นเป็นนี่เกี่ยวกับตัวกู; ยึดถือที่เราเป็นบิณฑมารดา จะต้องมีความทุกข์เกี่ยวกับบุตร ตามหน้าที่ของบิณฑมารดา, หรือยึดมั่นว่า เราเป็นเจ้าของนายเขา เราก็ต้องมีความรู้สึกวิตกกังวล ที่จะทำหน้าที่เป็นนายเขา, หรือว่าจะยึดถือที่เราเป็นผู้หญิง เราเป็นผู้ชาย เป็นสามี เป็นภรรยา; เหล่านี้ก็ล้วนแต่ทำให้เกิดความรู้สึกนึกต่าง ๆ ที่เป็นไปในทางค้นหา อุปาทาน ล้วนแต่เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น. หรือแม้แต่ที่สุด เรารู้สึกว่าเราเป็นคนมั่งมี หรือเป็นคนยากจนอย่างนี้ ก็ยังทำให้จิตใจกระสับกระส่ายไป ตามอาการของคนรู้สึกว่าตัวกูมั่งมี หรือตัวกูยากจน.

เมื่อเราถูกตำ หรือเราตำเขา ตัวกูของเราจะมีอาการเป็นผู้ตำเขา หรือเป็นผู้ถูกเขาตำ ซึ่งล้วนแต่ไม่สงบทั้งนั้น, เป็นไปเพื่อความเร่าร้อน กระวนกระวาย ระส่ำระสายทั้งนั้น. เมื่อรู้สึกว่าคุณเขาทำ เราเป็นผู้แพ้ เขาเป็นผู้ชนะ เราก็มีความทุกข์อย่างผู้แพ้; ถ้าเราเป็นผู้ชนะ เราก็มีความทุกข์อีกแบบหนึ่ง ตามวิสัยของผู้ชนะ เป็นความวิตกกังวลว่า จะกลับแพ้ดังนี้เป็นต้น; เพราะรู้ที่อยู่ที่ว่า *ผู้ชนะนั้นจะต้องถูกจองเวร*.

การที่รู้สึกรู้ว่าเป็นอะไรนั้น ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น; ไม่นึกถึงเสียเลย จะดีกว่า. แต่ให้มีสติปัญญาว่า ในกรณีนี้เราจะต้องจัดการอย่างไร : ในกรณีที่เรา เป็นคนยากจนก็ดี, เราเป็นผู้ถูกเขาค้ำก็ดี, เป็นผู้แพ้กี้ดี, เราไม่ต้องมีความสำคัญว่าตัวถูก ทำอย่างนั้น แล้วก็เสียอกเสียใจ หรือหลงระเวริง; แต่จะมีเพียงความรู้สึกที่เป็น สติปัญญาว่า เมื่อเรื่องมันเกิดขึ้นเช่นนี้ เราควรจะจัดจะทำอย่างไร ก็พอแล้ว, แล้วก็จัดทำไปตามที่สติปัญญานั้นมีอยู่ ด้วยจิตใจที่สงบ ด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว ต่ออารมณ์ ที่เป็นความยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง.

.....

ถ้าจิตหวั่นไหวต่ออารมณ์ ที่เป็นที่ตั้งของความยึดมั่นถือมั่นเสียแล้ว มันก็ มีไปหมด ไม่มีสติปัญญาอะไรที่ไหนที่จะมาช่วยให้เกิดความสุขสว่างไสว แจ่มแจ้ง และ มั่นคงได้; มันจึงทำผิด พุคผิดต่อไป หรือคิดผิดต่อไป; เรื่องก็เป็นไปในทางที่ จะเป็นทุกข์มากขึ้นเท่านั้นเอง, ความทุกข์ลุลกลามมากขึ้นเท่านั้นเอง. นี่แหละเรียกว่า ความไม่ดับ แล้วมันยังก่อเกิดมากขึ้น เป็นไฟกองใหญ่ทีเดียว; ไม่ใช่เป็นไฟที่ดับลงไป แต่เป็นไฟที่กลับลุกมากขึ้น มากขึ้น เท่าที่อายุมากขึ้นทีเดียว จึงกลายเป็นผู้ที่เสียหาย อย่างสิ้นเน้อปราศทั่ว, เรียกว่าสูญเสียสิ่งที่ควรจะได้ คือความสงบเย็นที่มนุษย์ควรจะได้ นั้นหมดสิ้น, เรียกว่าเป็นความเสียหาย ที่ไม่มีอะไรจะเป็นความเสียหายมากกว่า สิ่งนี้แล้ว. แต่คนทั้งหลายก็ไม่กลัว เสียเงินสักสตางค์หนึ่ง ก็ยังกลัวมากกว่าที่จะสูญเสีย ความสงบของมนุษย์ หรือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้.

นี่เป็นความเข้าใจผิดกันที่นี้ และเดี๋ยวนี้เอง; เป็นการเห็นกงจักรเป็นดอกบัว กัน ที่นี้และเดี๋ยวนี้เอง. มันจึงได้มีอากาแห่งความทนทุกข์ทรมาน เหมือนกับรับเอา กงจักรมาใส่ไว้ที่ศีรษะ ให้มันพัดศีรษะอยู่ตลอดเวลา ไม่มีสร้าง; แล้วก็หลงสำคัญผิดว่า

การถูกทำอย่างนั้นกลับเป็นความดี, เห็นเลือดที่ไหลแดงฉานนั้นเป็นความสนุกสนาน เป็นความเอร็ดอร่อยไป ด้วยความเข้าใจผิด. เพราะว่าความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นมาจาก ความโง่ ความหลง หรืออวิชา อุปาทานนี้ มันไม่แสดงความเจ็บปวดเหมือนกับงจักร เหล็ก มาพื้นที่หัว, เพราะว่ามันเป็นงจักรในทางจิตทางใจ มันฟาดฟันในภายใน ทางจิตในทางใจ; คนจึงไม่เข้าใจและรู้จักมันไม่ได้, มันจึงได้กลายเป็นงจักรที่ถาวร อยู่ในจิตในใจของคนได้.

ถ้ามันเป็นงจักรเห็นง่าย ๆ พ้นอยู่ที่หัวเลือดแดงฉาน ก็จะมีสลัดทิ้งไปโดยเร็ว และรีบหาหมอมารักษา ด้วยความชวนชวยอย่างยิ่ง; แต่นี่มิได้มีการทำอย่างนั้นเลย เพราะไม่มีความรู้สึก ว่า งจักรพัดอยู่ที่ไหน, หรือว่ามีเลือดแดงฉานมีอยู่ที่ไหน, มีความเจ็บปวดอย่างไร ก็ล้วนแต่ไม่รู้ทั้งสิ้น; มีแต่ความหัวเราะ ร้องไห้ อย่างโง่ ๆ เชลา ๆ สลัดกันตลอดวันตลอดคืน; มีการพูดพรวดไปตามความไม่รู้ พุดพรวดไปตาม ความยึดถือในตัวกู - ในของกู อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอไป. นั่นแหละคืออาการที่ เรียกว่า เหมือนกับงจักรพัดอยู่ที่ศีรษะ เลือดสาตกอยู่แดงฉานไปหมด. การเป็นอยู่ อย่างโง่เชลาตลอดวันตลอดคืนนั้นแหละ คืออาการของการที่งจักรพัด ให้เลือดแดงฉาน อยู่ตลอดเวลา; แต่ใครรู้จักบ้าง ใครรู้สึกบ้าง.

จงดูเถิดว่าใครมันรู้จักสงบปากสงบคอ หยุดพุดกันเสียบ้าง หยุดอวดคิบบอวคิตี หยุดพุดนั้นหยุดพุดนี้ ในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ได้ทั้งวันทั้งคืนบ้าง; ส่งเสียงหนวกหู คนอื่นอยู่ตลอดเวลา เป็นเสียงที่ไม่มีประโยชน์อะไร เพราะเป็นเสียงของความโง่ ความ หลง ที่เพ้อไปตามความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู ว่าของกูเท่านั้นเอง. นี่แหละเป็นสิ่งที่มิ อยู่เป็นประจำธรรมดาสามัญทั่วไปหมด ยังไม่เห็นทางที่จะรื้อฟื้นแก้ไขให้สูญสิ้นไปได้

อย่างไร เป็นที่น่าสมเพชเวทนาแก่ตายายยิ่งนัก; เพราะว่าตายายที่ไม่ค่อยจะรู้หนังสือ ก็มักจะมีอาการอย่างนี้เสียโดยมาก; แต่ก็ไม่ต้องกลัว :-

ทั้งที่ไต่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า จะรู้หนังสือหรือไม่รู้หนังสือนั้นไม่เป็นประมาณ ขอแต่ให้เราารู้เรื่องนี้ก็แล้วกัน, ขอให้มารู้เรื่องที่ว่าอย่าได้ยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวกู - ของกู นี้แหละ. ให้มีจิตใจว่างจากตัวกู - ของกู แล้วก็แล้วกัน; เพราะว่าจิตใจที่ว่างจากตัวกู - ของกูนั้น มันย่อมฉลาดอยู่ในตัวมันเอง, เพราะว่ามันเป็นความสงบอยู่ในตัวมันเองก่อน. เมื่อมีความสงบแล้ว มันก็มีความรู้ที่ถูกต้องประจำอยู่ที่นั่น : จะไม่พูดอะไรจะไม่ทำอะไร ชนิดที่จะให้เป็นความทุกข์ได้เลย. มันรู้จักอยู่หนึ่ง ๆ เหมือนก้อนหินที่มันรู้จักอยู่หนึ่ง ๆ ไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ซึ่งเรียกว่ามันมีความฉลาดเต็มที่แล้ว ที่ไม่ทำความยุ่งยากระส่ำระสายให้เกิดขึ้น. จิตใจที่สงบจึงมีค่าเท่ากับมีความรู้ อะไรทั้งหมด; ก็สามารรถทำให้เกิดความสงบเย็น ไม่มีความทุกข์ความร้อน เป็นยอดของความรู้ทั้งหลายทั้งปวง.

นี้แหละเรียกว่า เมื่อจิตใจสงบแล้ว ความรู้ย่อมมีอยู่โดยสมบูรณ์. เมื่อจิตใจว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว สติปัญญาย่อมตั้งมั่น ย่อมคงอยู่ประจำจิตใจเป็นที่พึ่งได้; คือไม่มีทางที่จะให้ไปทำอะไรผิด เพราะมันไม่จงใจให้ไปทำอะไรด้วยกิเลสตัณหาอุปาทานเลย. ทำไปด้วยจิตที่สงบ ทำไปด้วยจิตที่เป็นปรกติ ก็เรียกว่าเป็นสติปัญญาอย่างยิ่งอยู่แล้ว จึงไม่มีความทุกข์เลย.

ขอให้สังเกตความข้อนี้ให้มาก ๆ ด้วยกันทุกคน เพื่อว่าจะเป็นผู้หลุดเสียได้ ซึ่งอาการที่น่าทุเรศเวทนา คือเป็นอาการของสัตว์ผู้ทนทุกข์ในนรกทั้งเป็น โดยไม่รู้สีกตัว แม้แต่ชนิดเดียว, เราไม่มีนรกอะไรที่น่ากลัว ยิ่งไปกว่านรกอย่างนี้; เพราะว่านรกที่

ตกแล้ว ถูกทัมถูกฆ่าถูกแกงนั้น เป็นไม่ตกแน่; เพราะว่าเราไม่ได้ทำความชั่ว ความบาป หยาบฆ่าอะไร. นรก ที่ว่าไม่ได้ทำบาปหยาบฆ่าอะไร แต่ว่าเก่งในการยึดมั่น ถ้อมมั่นเรื่องตัวกู - ของกูนั้น มองไม่เห็น ว่าตกอยู่แล้วตั้งแต่เกิดขึ้นมา, และกำลังตกอยู่ ทุกๆ วันที่เดียว; มันจึงเป็นนรกที่น่ากลัวกว่านรกที่เขียนไว้ ตามฝาผนังโบสถ์ : ถูกเผา ถูกแทง ถูกตบถูกตี ถูกจิก ถูกหึงอย่างนั้นอย่างนี้ : นั้นมันเป็นไปแต่ทางร่างกาย เท่านั้น.

ถ้ามันตายเสีย มันก็หมดเรื่องกันไป; แม้จะเป็นอยู่ มันถูกรุทรมานทางกาย มันสลบไปหรือมันหลับไป มันก็ไม่รู้สึกได้. แต่ว่านรกในทางจิตทางใจนี้ มันทำให้หลับไม่ลง สลบก็ไม่ลง อะไรๆก็ไม่ลง; ล้วนแต่เป็นการรุกรานทั้งนั้น, ล้วนแต่คงอยู่ ด้วยความทนทุกข์ทรมาน ทั้งนั้น. เพราะฉะนั้น ควรจะรู้จักทำตนให้พ้นจากนรกชนิดนี้ อีกทีหนึ่ง; และเป็นสิ่งที่อาจจะทำได้โดยอาศัยสติปัญญา ที่จะเกิดขึ้นมาจากการไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวกู - ของกู ตามแบบที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนสิ่งนั้นไว้แน่นอน.

แม้ในครั้งพุทธกาล คนแก่ไม่รู้หนังสือ, ไม่ได้ยินไม่ได้ฟังอะไร ในเรื่อง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เรื่องนั้นเรื่องนั้นเลย; แต่ก็ได้ฟังเรื่องให้ถอนเสียซึ่ง ความยึดมั่นถ้อมมั่นว่าตัวกู, แล้วมองเห็นจริง เข้าใจตรงที่นั่นนั่นเอง. เขากลายเป็นพระ อรหันต์ไปโดยไม่ต้องสวดร้องท่องบ่นอะไร โดยไม่ต้องจดจำอะไรให้เหนื่อยยากลำบาก ให้เวียนหัว; แต่กลับเป็นผู้รู้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง ได้อะไรหมดทุกสิ่งทุกอย่าง คือได้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครบถ้วน หรือว่าได้ความรู้ในพระไตรปิฎกทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ครบถ้วน มาอยู่ในบุคคลนั้น.

เพราะว่าการดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงแล้วนี้ กลายเป็นผู้ได้หมด ทั้งที่ไม่รู้หนังสือ ทั้งที่เป็นคนแก่ อายุมากแล้ว จำอะไรไม่ได้ ท่องอะไรไม่ได้; จึงถือว่า นี่เป็นสิ่งที่

เหมาะอย่างยิ่ง สำหรับจะเป็นของขวัญฝากไว้ให้ แก่ตายายที่ไม่รู้หนังสือ. แม้เป็น
คนแก่ที่อายุมาก งบๆ เงินๆ แล้ว ก็ยังพอจะฟังได้ ว่าคับไม่เหลือนี้ช่างประเสริฐจริง.
มีลมหายใจอยู่ก็น้อมไปเพื่อแต่จะคับไม่เหลือแห่งตัวกู—ของกู น้อย่างเดียว ; พอถึง
วาระสุดท้ายร่างกายนี้จะแตกดับไป จะต้องละจากโลกนี้ไป จะต้องทิ้งลูกทิ้งหลานไป
ก็สมควรใจที่จะคับไม่เหลือ, บั๊กใจแน่วแน่ในความคับไม่เหลือ. ให้จิตดับไปพร้อม
กับร่างกาย ด้วยสติปัญญาอย่างยิ่งว่า ความคับไม่เหลือเป็นสิ่งสูงสุดเหนือสิ่งทั้งปวง.

เราสมควรใจที่จะคับไม่เหลือโดยประการทั้งปวง ปล่อยให้กายและใจดับไป
ด้วยความปลงตกแน่นอน เฉียบขาดลงไปอย่างนั้น ก็ชื่อว่าเป็นผู้น้อมลงไปสู่ความคับ
ไม่เหลือ หรือพระนิพพานได้โดยวิธีง่ายตาย ดังนี้. ตายายจึงควรเตรียมไว้แต่เพียง
สองอย่างว่า :—

มีลมหายใจอยู่ **ก็ระวังให้คับไม่เหลือ ไม่มีตัวกู—ของกูเกิดขึ้น,** และ
มุ่งหมายเด็ดขาดว่า **คับไม่เหลือเด็ดขาดของตัวกู—ของกูนี้แหละ** คือสิ่งที่ประเสริฐสุด
น้อยอยู่เป็นประจำทุกลมหายใจเข้าออก.

ครั้นถึงวาระสุดท้ายที่จะไม่ต้องแตกตายทำลายขันธ์ ก็ปลงลงไปอย่างเด็ดขาด
อีกครั้งหนึ่งว่า **สมควรคับไม่เหลือ** ก็เป็นหมดเรื่องกันเท่านั้นเอง. มีชีวิตอยู่ หายใจอยู่
ก็ต้องการความคับไม่เหลือ ; พอชีวิตจะแตกดับลงไปจริงๆ ก็กระโจนลงไปสู่ความ
คับไม่เหลือจริงๆ. เรื่องมันก็สั้นเพียงเท่านั้นเอง ไม่ต้องมีการเรียนมาก ท่องมาก จำมาก
หรือปฏิบัติมาก ; ปฏิบัติแต่เพียงมองเห็นความไม่มีทุกข์เลย ในความคับไม่เหลือ
แห่งตัวกู—ของกู, คอยจ้องอยู่แต่อย่างนั้น. ถ้าจะทำอะไรไปก็ทำด้วยสติปัญญาที่เกิดมา
จากความคับไม่เหลือแห่งตัวกู—ของกู จนถึงวาระสุดท้าย ก็จะกลายเป็นบุคคลผู้ที่ได้

รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ; ไม่เสียสิ่งที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระ-
พุทธศาสนาเลย.

ทุกคนควรจะต้องเอาของขวัญอันนี้เป็นของฝากตายาย : ถ้าตัวเองแก่ชรา
เป็นตายายเสียเอง ก็จงถือเอาของขวัญอันนี้; แต่ถ้ายังหนุ่มแน่นอยู่ จะเป็นตายาย
ในโอกาสข้างหน้า ก็เตรียมตัวที่จะรับเอาของขวัญอันนี้ไปสำหรับใช้อยู่ตลอดเวลา จนกว่า
จะเป็นตายาย.

เป็นอันว่าไม่มีอะไรที่ไหน ไม่มีบุคคลใดที่ไหน ที่จะไม่ต้องอาศัยเรื่องการดับ
ไม่เหลือ; แม้แต่ยังเด็ก ๆ อยู่ ถ้าเข้าใจและอาศัยเรื่องความดับไม่เหลือ ก็ยังจะมี
ประโยชน์อย่างยิ่ง คือจะไม่ต้องหัวเราะร้องไห้สลับกันไป เหมือนกับคนทั้งหลาย; แต่มี
สติปัญญาที่จะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร หรือจะเล่าเรียนศึกษาอะไรก็ตาม ใน
ลักษณะที่ไม่มีความทุกข์เลย, ในลักษณะที่ไม่มีการระส่ำระสายวุ่นวาย เป็นชนิดที่มี
ความรู้ท่วมหัวแล้วยังเอาตัวไม่รอด. แม้ว่าจะมีทรัพย์สินสมบัติ มีเกียรติยศ ชื่อเสียง
ก็กลายเป็นคนเจ้าทุกข์มากขึ้นไปมากกว่าเดิม; เพราะการทำผิด คิดผิด, เพราะการ
ตั้งใจไว้ผิด, เพราะการดำเนินตนไปผิด, เพราะการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในเรื่องการดับไม่เหลือ.

แม้เด็กบางคนก็ยังเป็นพระอรหันต์ได้ ปราภภูมิอยู่ในพระคัมภีร์ แม้จะไม่มี
มากนัก แต่ก็เชื่อกันว่าเด็กบางคนอาจจะรู้เรื่องความดับไม่เหลือ, หรือเข้าใจความดับ
ไม่เหลือได้. ถ้าเด็กคนใดได้อย่างนั้นก็นับว่าดีกว่า ตายาย คือได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์
ควรจะได้รับ ทั้งยังเป็นเด็กที่เดียว. ควรจะแนะนำให้สนใจกันบ้าง ให้โอกาสที่จะ
ได้ฟังได้คิดได้นึก ได้รู้สึกในเรื่องการดำรงจิตไว้ไม่ให้เป็นที่หาสับัญญา; ให้เป็นไทย
แก่ตัว ด้วยความรู้จักทำให้ไม่ไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดเข้า ด้วยกิเลส ความงอ ความหลง.

แต่ให้มีสติปัญญาควบคุมตนเองได้, แล้วก็ควบคุมสิ่งทั้งหลายนอกนั้นได้; ไม่ให้สิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องนั้นมาทำความทุกข์ให้แก่ตนได้โดยวิธีทางใดเลย, นับว่าเป็นการกระทำที่ดีที่งาม ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมของพุทธศาสนา, นับตั้งแต่เด็ก นับตั้งแต่คนหนุ่ม คนสาว คนแก่ คนกลางคน และคนเฒ่า คนชรา สมกับที่เรียกว่า เป็นพุทธบริษัท ก็เป็นบริษัทของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน สมตามนัยที่กล่าวไว้ว่า *อติโรจติ ปณฺณาย สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก* - สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น *ต้องรุ่งเรืองอยู่ได้ด้วยปัญญา* ทั้งนี้ ไม่ได้รุ่งเรืองอยู่ได้ด้วยสิ่งอื่นเลย; แต่รุ่งเรืองอยู่ด้วยปัญญาที่ทำลายเสียได้ซึ่งกิเลสตัณหา อันเป็นความไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู - ของกู โดยนัยดังวิเศษนามา พอสมควรแก่เวลา.

เอวก็มีด้วยประการฉะนี้.

ศารทกาลิกเทศนา ๘

๑/๒๕๐๕

๒๔ สิงหาคม - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

บุพพเปตบุชนกถา

[ศีลธรรมของลูกหลานสมัยนี้บูชาทายได้อย่างไร?]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

โส ชาติธมฺโม จ อโย นิสฺสึโต
เปตานปฺปชา จ กตา อุพารา
พลณฺจ ภิกฺขุณฺณนุปฺปทินฺนํ
ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนปฺปกนฺ - ติ.)
ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิสันหาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียรของท่านทั้งหลาย, ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

เดี๋ยวนี้คนเราใจบาปหยาบขำ มีจิตใจแข็งกระด้าง จึงได้พากันทำบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ควรจะทำ; อย่างนั้นนับว่าผิดจากที่บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้เคยหวังไว้ นับว่าเป็นการอกตัญญู หรือออกตเวทีอย่างยิ่งอยู่ในตัวแล้ว; เป็นสิ่งที่จะต้องคิดนึกกันให้มากช่วยกันทุกคน.

.....

โอกาสในวันนี้ ก็จะได้กล่าวถึงเรื่อง *การต้อนรับตายาย* อีกนั่นเอง คือถ้าตายายได้มาจริง เราจะต้อง *ต้อนรับกันด้วยวิธีไร* จึงจะเป็นการดีที่สุด สมกับที่เป็น *พุทธบริษัท* นับถือพระพุทธศาสนา.

การต้อนรับนั้นมีอยู่มากมายหลายอย่าง; ถ้ากล่าวโดยทั่วไปก็คือ :
ต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ มีอะไรให้กินให้ใช้นี้ก็อย่างหนึ่ง, แล้วก็ต้อนรับด้วยการประพาศหรือกระทำให้ได้รับประโยชน์ หรือให้ถูกอกถูกใจ นี้ก็อีกอย่างหนึ่ง อย่างแรกเรียกว่า *ต้อนรับด้วยามิส*, อย่างหลังเรียกว่า *ต้อนรับด้วยธรรม*.

ท่านสรรเสริญว่า การต้อนรับด้วยธรรม ย่อมประเสริฐกว่าการต้อนรับด้วยามิส; เช่นเดียวกับที่ว่าบูชาด้วยธรรม ย่อมประเสริฐกว่าบูชาด้วยามิส. บูชาด้วยามิสก็คือสิ่งของอีกนั่นเอง ให้เป็นเครื่องบูชา, ส่วนบูชาด้วยธรรมนั้น ก็คือการปฏิบัติตามธรรมให้ถูกธรรม, เพราะเห็นแก่บุคคลนั้น จึงเป็นการบูชาบุคคลนั้นด้วยธรรม.

เหมือนอย่างว่าเด็ก ๆ หาข้าวของมาให้บิดามารดา ได้กินได้ใช้ในยามแก่ชรา ก็ได้ชื่อว่าเป็นการบูชาด้วยามิส คือ สิ่งของ; แต่ถ้ากระทำด้วยการประพาศให้ถูกอกถูกใจ อย่างนี้เรียกว่าเป็นการบูชาด้วยธรรม เพราะเป็นการประพาศธรรม. ประพาศ

ตามธรรมแล้วจึงบูชา จึงเรียกว่าเป็นการบูชาด้วยธรรม. อย่างนี้เป็นการบูชาที่ยิ่งกว่าบูชาด้วยสิ่งของ เพราะว่าได้ทำให้บิดามารดาที่มีความสุขใจ ยิ่งไปกว่าบูชาด้วยสิ่งของ คือถูกอกถูกใจสบายอกสบายใจ ปลื้มอกปลื้มใจยิ่งกว่าการได้รับสิ่งของ.

เมื่อมองถึงประโยชน์ ก็มีกว้างขวางกว่ากันมากในเมื่อมีคนประพฤติธรรม, แล้วก็มีคนพอใจในธรรมที่ประพฤตินั้น ย่อมมีผลกว้างขวางออกไปถึงคนข้างเคียง คนแวดล้อม หรือคนได้พบได้เห็นอีกเป็นอันมาก ; คือมีประโยชน์ที่มองไม่เห็นอีกเป็นอันมาก. ท่านจึงได้ถือว่า การบูชาหรือการต้อนรับก็ตาม ที่กระทำไปด้วยธรรมนั้นมีผลกว่า มีอนิสงส์กว่า ที่จะต้อนรับหรือบูชาด้วยอามิส.

ถ้าเราตกลงใจดังนั้น ก็ควรจะใส่ใจในเรื่องการบูชาด้วยธรรมอีกส่วนหนึ่ง แทนที่จะบูชาด้วยอามิสสิ่งของเพียงอย่างเดียว. จะบูชาต้อนรับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยธรรมอย่างไร ข้อนี้ก็จะต้องมองให้เห็นว่า การบูชาด้วยสิ่งของทำอะไร เป็นเบื้องต้นก่อน, แล้วจึงค่อยพิจารณาดู การบูชาด้วยธรรม. แต่ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว การประพฤติกระทำ ที่กระทำอยู่ด้วยกายด้วยใจนั้น ย่อมเป็นการบูชาด้วยธรรมไปเสียทั้งนั้น ; แต่เดี๋ยวนี้เราแยกกัน ตรงที่ว่า ถ้าเอาสิ่งของเป็นที่ตั้ง ก็เรียกว่าบูชาด้วยสิ่งของ, ถ้าเอาการประพฤติกระทำเป็นที่ตั้ง ก็เรียกว่าเป็นการบูชาด้วยธรรม. เพราะในการบูชาด้วยสิ่งของนั้นก็ต้องมีการกระทำด้วยเหมือนกัน, และการกระทำนั้นก็ต้องกระทำด้วยสิ่งของ ; เพราะฉะนั้นมันจึงเนื่องกันอยู่. เราจึงพึงเล็งส่วนที่พึงเล็งเป็นเบื้องหน้า ; ว่าพึงเล็งถึงสิ่งของ ก็เป็นการบูชาด้วยอามิส, ถ้าพึงเล็งถึงการกระทำ หรือแม้ด้วยน้ำใจ ซึ่งเป็นการกระทำทางใจก็นับว่าเป็นการบูชาด้วยธรรม.

....

ที่นี่ เราจะได้นึกกันถึงข้อที่ว่า บู้ ย่า ตา ยายที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ถ้าสมมติว่า ได้มาเห็นพวกเรา, ได้มาเห็นบ้านเมืองของเราในเวลานี้ จะรู้สึกอย่างไร? จะอึ้งอ้อมใจหรือว่าจะคลื่นเหียนเวียนหัวเป็นลมตายไป? ก็ลองพิจารณาดู, ว่าในบ้านเมืองเราในโลกเราในเวลานี้มันมีอะไรบ้าง.

ถ้าเราจะลองมองดูง่าย ๆ อย่างที่เราได้ยินได้ฟัง จากหนังสือข่าวสารต่าง ๆ ที่บอกกล่าวกันอยู่ : ว่า มีคนฆ่าตัวเองตาย ฆ่าผู้อื่นตาย หรือฆ่าทั้งตัวเองและผู้อื่นตายพร้อม ๆ กันทั้งนี้ ก็มีหนาหูขึ้น, หรือว่าฆ่าตัวเองตาย ฆ่าบุตรภรรยาตายพร้อม ๆ กันไป ด้วยความกลุ้มใจ คราวละหลาย ๆ คน อย่างนี้ก็หนาหูขึ้น, และการทำร้ายผู้อื่นอย่างซึ่งหน้า ในลักษณะที่ไม่เคยมีมาก่อนมีหนาหูขึ้น. ถ้า บู้ ย่า ตา ยายได้มาเห็นสิ่งเหล่านี้ซึ่งไม่เคยมีแต่กาลก่อน; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยที่ศีลธรรมของ บู้ ย่า ตา ยายยังบริสุทธิ์ผุดผ่องอยู่นั้นจะนึกอย่างไร? จะนึกว่านี่มันเป็นลูกหลานของเราหรือเปล่า? ควรจะลองนึกดู.

ที่แรก เราลองนึกดูในเรื่องทางวัตถุสิ่งของกันก่อน : ว่าบ้านเมืองถนนหนทางอย่างนี้; ถ้าตายาย บู้ ทวด ตาทวด ที่ได้ตายไปแล้ว กลับมาเห็น ก็คงจะจำไม่ได้ คงจะรู้สึกงงงันไปหมด. เหมือนอย่างว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่สร้างกรุงเทพมหานครเมื่อราว ๒๐๐ ปีมาแล้วนั้น กลับมาเห็นบ้านเมืองเดี๋ยวนี้ก็คงจะจำไม่ได้ ว่าเป็นบ้านเมืองของตัว เพราะมีความแปลกประหลาดผิดไปมาก. แต่ที่นี้พอมาดูที่คนก็จะถึงกับสะดุ้ง เพราะว่าแทนที่คนจะมีความเป็นสัตบุรุษเรียบร้อย ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี มีหิริ โอตกัปปะ; กลับมีคนจำนวนมาก ซึ่งเป็นเหมือนกับยักษ์กับมาร หรือเป็นสัตว์นรกที่อยู่ใ้ในร่างของมนุษย์ ทั้งนี้มากขึ้น. แล้วก็จะคิดอย่างไร? คงจะคิดว่า หรืออย่างน้อยก็คงจะคิดว่า เป็นการขาดทุน ที่ได้สร้างเมืองขึ้นขึ้นมาก็เป็นได้.

บ้านเมืองอื่นก็เหมือนกัน ถ้าคิดดูให้ดีแล้ว มันเป็นการได้กำไรหรือเป็นการขาดทุน ก็เป็นการนำปลื้มอกปลื้มใจ หรือนำเวียนหัว; ทุกคนก็พอจะมองเห็นได้. แล้วก็มองดูให้ถูกให้ตรง; สิ่งที่เรียกว่าความเจริญก้าวหน้าเหล่านั้น ว่ามันหมายถึงอะไร? ถ้ามองกันหยาบ ๆ ก็ดูจะสนุกดี. แต่ถ้ามองกันอย่างละเอียดแล้ว ก็คงจะรู้สึกสลดสังเวช ในสิ่งที่เรียกว่าความเจริญ; เพราะมันช่างสมกันกับว่าความเจริญ. คำว่า *เจริญ* นี้ แปลว่า *รกรุงรัง* หรือ *ยุ่งเหยิง* มากขึ้น; มันมีความรกรุงรังไปด้วยสิ่งที่ไม่ควรจะมีมากขึ้น, มันยุ่งเหยิงไปด้วยความมระส่ำระสาย ก้าวถ่างกันไม่เป็นระเบียบ ไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์ที่ชัดเจนถูกต้อง. นี่คือการเจริญของสมัยนี้; เพราะว่าถ้าเรามองดูให้ดีแล้ว คนที่ไม่ควรจะมีอยู่ในโลก มันเหลืออยู่ในโลกมากขึ้น. ข้อนี้หมายถึงทางฝ่ายร่างกาย และทั้งทางฝ่ายจิตใจ.

ทางฝ่ายร่างกายนั้น ถ้าจะพูดให้ตรง ๆ โดยไม่ต้องเกรงใจกันแล้ว ก็น่าจะพูดว่าคนที่ควรตายไปเสียมัน เหลืออยู่มากเหมือนกัน, คือว่าโรคภัยไข้เจ็บบางอย่างนั้น วิชาทางการแพทย์ก้าวหน้า รักษาช่วยชีวิตให้รอดไว้ได้ ไม่ต้องตาย. ที่มันก็เหลืออยู่เป็นคนอ่อนแอ เป็นพืชพันธุ์ที่ไม่ดี เป็นพืชพันธุ์ที่มีจิตใจไม่สมประกอบ เจือปนอยู่ในหมู่มนุษย์นั้นมากขึ้น.

ถ้าปล่อยให้ธรรมชาติตัดสิน คนที่ไม่แข็งแรงพอ ก็ต้องตายไปหมดแล้ว; ก็เหลืออยู่แต่ที่ตี ๆ ที่เข้มแข็ง ที่แข็งแรง ซึ่งมีร่างกายดี มีอนามัยดี มีจิตใจดีอยู่ตามธรรมชาติ, ไม่เข้มแข็งเป็นโรคปวดหัวหรือโรคเส้นประสาท หรืออ่อนแออย่างอื่นเหมือนคนสมัยนี้. ธรรมชาติมันต้องการอย่างนี้ คือต้องการให้อยู่แต่ที่แข็งแรง; ธรรมชาติจึงมีโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมา เป็นเหมือนกับการสอบไล่ คัดเลือก กวาดล้างทิ้งไป. แต่เดี๋ยวนี้เรามีความเจริญในทางการแพทย์ ช่วยคนอ่อนแอไว้ ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำบุญหาบุญยาก

ให้เกิดขึ้นมากขึ้น ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ; อย่างนี้ลองคิดดูเถิดว่า มันดีขึ้นหรือว่ามันเสื่อมลง.

แต่ถ้าเราพูดกันอย่างธรรมคาสามัญ ก็เรียกว่ามันดีขึ้น มันเจริญขึ้น คือช่วยชีวิตกันไว้ได้มากขึ้น มีพลเมืองมากขึ้น; แต่อีกทางหนึ่งก็จะว่ามันไม่ได้ดีขึ้น เพราะว่ามีแต่คนที่ไม่สมประกอบ อยู่ในโลกนี้มากขึ้นก็ได้; มันเป็นเรื่องรกรุงรังไปเท่านั้นเอง จึงไม่ถือว่าเป็นความเจริญก้าวหน้า แม้ชนิดที่น่าสรรเสริญบูชา : เช่นความเจริญก้าวหน้าในทางช่วยชีวิตคน นั้นมันไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำให้โลกนี้ตั้งงามเสมอไป; มันต้องมีส่วนที่ทำให้ยุ่งยากลำบาก หรือเป็นโทษรวมอยู่ด้วยเหมือนกัน.

ที่เอามากล่าวนี้ ก็เพียงแต่จะชี้ให้เห็นว่า แม้ในทางร่างกายนี้ เราก็ไม่ได้ดีขึ้น ไม่ได้สูงขึ้นเท่ากับที่ว่า วิชาการแพทย์มันก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป; แต่มันเพิ่มปัญหายุ่งยากบางอย่างบางประการให้มากขึ้น ไม่ได้เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ที่ว่าเอาแต่น้อย ๆ เหลือแต่ที่แข็งแรง; อย่างนี้เป็นตัวอย่าง.

....

ที่นี้มองดูกันในทางจิตใจ ก็อย่างยิ่งร้ายไปกว่านั้น เพราะว่าจิตใจนั้นเนืองกันอยู่กับร่างกาย; เมื่อคนมีร่างกายที่ไม่สมประกอบมากขึ้น จิตใจก็ไม่สมประกอบมากขึ้น. ฉะนั้น จึงมีการกระทำที่นอกกลุ่มนอกทางมากขึ้น : มีการเบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนผู้อื่นอย่างแปลกประหลาดมากขึ้น ๆ; ดังนั้น มันก็เป็นการเสื่อมทรามไปตามกัน.

เราเอาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่เป็นเกณฑ์แล้ว เราจะเห็นว่ามันโกลาหล วุ่นวายระส่ำระสาย ยุ่งยากไปหมดทั้งโลกทีเดียว; ไม่ได้มีความสงบออกสงบใจ เหมือน

ในสมัยที่เรียกว่ายังไม่เจริญ. เพราะว่าความเจริญนี้ มันเจริญไปตามเรื่องของชาวโลก ที่มีจิตใจอย่างโลก ๆ ซึ่งคอยแต่จะละทิ้งธรรมมากขึ้นทุกที; ถ้ามันเจริญทางธรรมควบคู่กันไปด้วยนั้นแหละจึงจะเรียกว่าเจริญจริง. แต่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นอย่างนั้น รีบเร่งเจริญแต่ทางฝ่ายเนื้อหนัง หรือทางฝ่ายโลก ๆ ทางฝ่ายวัตถุ ทางฝ่ายร่างกายเป็นส่วนใหญ่มันจึงเกินพอดี; ความเจริญนั้นจึงกลายเป็นโทษขึ้นมา ทำปัญหายุ่งยากให้แก่มนุษย์นั่นเอง, จนลำบากยากเย็นกันไปทั่วทุกหัวระแหง กระทั่งผู้ที่สนใจจะตั้งตัวอยู่ในธรรมก็พลอยได้รับความยุ่งยากลำบาก. เพราะว่าในโลกนี้มีคน ที่มีจิตใจผิดปกตินั้น มากยิ่งขึ้นทุกที; ผลสะท้อนถึงกันโดยที่ใคร ๆ ช่วยป้องกันไว้ไม่ได้.

จึงกล่าวสรุปให้สั้น ๆ ไว้ สำหรับจะได้ไปคิดไปนึก ไปประวังตัวกันทุกคนว่า : ยิ่งนับวันยิ่งอยู่ในโลกนี้ ยากลำบากมากขึ้นทุกที; เพราะว่ายิ่งนับวันเท่าไร ก็ยังมีแต่คนที่ไม่ประกอบด้วยธรรมมากขึ้นทุกที, เพราะไปหลงบูชาเรื่องทางฝ่ายวัตถุ หรือทางฝ่ายร่างกายมากขึ้นทุกที ถ้าไม่ได้ตั้งใจเขา; เขาก็ฆ่าตัวเอง เขาก็ฆ่าผู้อื่น, หรือว่าเขาพยายามที่จะแย่งชิง กอบโกยผลประโยชน์ของผู้อื่น, หรือว่าเขาจะทำทุก ๆ อย่าง, เพื่อให้เขาได้รับประโยชน์ส่วนตัวเขา โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น; ฉะนั้น ผู้คนที่อยู่ร่วมโลกกับเขาก็พลอยลำบากกันมากขึ้น.

ที่กล่าวนี้ไม่ได้กล่าวเฉพาะเรื่องส่วนตัวบุคคลเป็นคน ๆ; แม้เรื่องหมู่คณะก็ยังเป็นอย่างนั้น, และแม้เรื่องในระหว่างประเทศต่อประเทศก็เป็นอย่างนั้น, หรือว่าเรื่องระหว่างหลาย ๆ ประเทศ ก็กลุ่มของประเทศก็ยังเป็นอย่างนั้น. ทั้งนี้ ก็เพราะว่าพลเมืองทุกคน มีความหันเหไปในทางนั้น; เพราะประเทศนั้นประกอบขึ้นด้วยพลเมืองคนหนึ่ง ๆ; เมื่อพลเมืองคนหนึ่ง ๆ มีจิตใจอย่างไร ส่วนมากของประเทศก็เป็นอย่างนั้น. เมื่อเกิดนิยมความสุขทางวัตถุกันมากขึ้น; ทั้งประเทศก็กลายเป็นประเทศ

ที่นิยมวัตถุ ไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ของธรรม ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตใจ, หรือถือเอาจิตใจ เป็นหลัก. ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ จึงพูดว่านับวันแต่จะยิ่งอยู่ในโลกนียกชั้นทุกที; เพราะว่ โลกนั้มันผันแปรไป ในลักษณะที่ทำให้ยุ่งกันยากลำบากมากชั้นทุกที.

....

ทีนี้ มาถึงปัญหาที่ว่า จะแก้ไขกันอย่างไร, หรือว่าเราจะอยู่อย่างไร, จะต้องทำอย่างไร, เราจะรีบชิงไปฆ่าตัวเองตายเสียก่อนเช่นนั้นหรือ? มันก็เป็นเรื่องที่น่าหัวเราะ หรือเป็นเรื่องที่โง่ น่าสงสารมากเกินไป และมันก็ได้อะไรเพิ่มขึ้นมา; ฉะนั้น ทางที่ดีอย่างน้อยมันก็เป็นโอกาส ที่จะได้ศึกษาหาวิธีที่จะเอาชนะสิ่งเหล่านี้ให้ได้ เรียกว่าเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ เป็นผู้ที่มีอะไรบางอย่างบางสิ่งที่ดี ที่จะต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้ได้.

ไป ๆ มา ๆ ก็ไม่มีอะไรอื่นอีก นอกจากสิ่งที่เรียกว่าธรรม หรือธรรมะอีก นั้นเอง; ซึ่งถ้าผู้ใดมีก็จะยอมแก้ปัญหาข้อนี้ได้ ทั้งส่วนตัวและส่วนผู้อื่น. ว่าช่วยกันทำให้มีธรรมะขึ้นมา ในบ้านในเมือง หรือในโลก อย่างเดียวเท่านั้น จึงจะแก้ปัญหาข้อนี้ได้ คือทำให้สังคมหรือโลกนี้ เป็นส่วนรวมดีขึ้น.

ทีนี้ ถ้าหากว่ามันไม่ดีขึ้น เราก็ยังเอาชนะได้ ตรงที่ว่า เรามีธรรมะ ชนิดที่ทำให้จิตใจไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร, คือไม่เป็นทุกข์ไปตามสิ่งเหล่านั้น ไม่หลงไหลไปตามสิ่งเหล่านั้น เป็นผู้ที่หัวเราะเยาะได้อยู่เสมอไปจนกว่าจะถึงวาระสุดท้าย. เมื่อยังไม่ถึงวาระสุดท้าย ก็ยังทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีที่งามสำหรับคนทุกคน; เขาจะเอาอย่างหรือไม่ก็ตามใจเขา แต่ว่าเราทำก็แล้วกัน.

ขอให้อยู่เป็นแบบฉบับ เป็นหลัก เป็นเกณฑ์ ว่าธรรมะเป็นอย่างนี้, มีเนื้อ
มีตัวเป็นธรรมะอย่างนี้; อยู่ก็อยู่ด้วยธรรมะ ตายก็ตายไปด้วยธรรมะ, หรือถ้าถึงธรรม
จริงๆ แล้ว มันไม่มีอยู่ มันไม่มีตาย. เพราะว่าธรรมะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ได้ตาย จะเรียก
ว่าอยู่ก็เกินกว่าอยู่ เพราะมันไม่ตาย มันไม่เกิด มันไม่เปลี่ยนแปลง.

จงมีจิตใจเป็นธรรมะเสียให้หมดโดยสิ้นเชิง อย่ามีอะไรเหลือเป็นของตัว;
มันก็อยู่เหนือการกระทบกระทั่งทุก ๆ ชนิด : ความเจ็บก็กระทบกระทั่งไม่ได้, ความ
ตายก็กระทบกระทั่งไม่ได้, จึงเป็นจิตใจที่จะไม่เป็นทุกข์. พอดับสิ้นไปก็เลิกกัน ถึงจะ
มีความรู้สึกอยู่ ก็ไม่เป็นทุกข์; นี้เรียกว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงสิ่งเดียว ที่จะต่อสู้ได้,
หรือจะช่วยแก้ปัญหามาให้เราทั้งหลายได้.

ถ้า บู้ ย่า ตา ยาย มาเห็นความเป็นอย่างนี้ของเรา ก็มีความพอกพอใจ
เป็นอย่างยิ่ง; คงจะถึงกับยกมือขึ้นไหว้ท่วมหัว อนุโมทนาสาธุการต่อการกระทำของ
ลูกหลานที่เดียว; ไม่เหมือนกับที่มาเห็นลูกหลานตกเป็นฝ่ายเสื่อมเสีย ทั้งในทางร่างกาย
และทั้งในทางศีลธรรม แล้วก็เสียอกเสียใจร้องไห้ร้องไห้ ไม่เป็นการต้อนรับที่ดีเลย.
ถ้าจะมีการต้อนรับที่ดี ก็ควรจะเป็นการต้อนรับในลักษณะที่ ทำให้ตายายเหล่านั้นเกิด
ความปลื้มอกปลื้มใจ : ได้เห็นสิ่งที่ดี, ได้ฟังสิ่งที่ดี ในการกระทำของลูกหลานจนบอก
ไม่ถูกว่าจะดีอกดีใจอย่างไร; นี้เรียกว่าเป็นการต้อนรับที่ดี. ถ้าเราพยายามคิดกันดังนี้;
อำนาจของความมกตัญญูทเวที ดังที่กล่าวแล้วนั่นเอง จะช่วยให้มีการประพฤติกระทำ
ที่น่าสรรเสริญ น่าบูชา น่าปลื้มอกปลื้มใจยิ่งกว่านั้นมาก.

.....

เตี้ยวนิ่งงลองมองดูตามที่เป็นจริงเกิด จะเห็นได้ว่า; แม้แต่สิ่งที่เป็น
 สาธารณประโยชน์ก็ยิ่งถูกละเลย. หมายความว่าสิ่งที่ตัวเองได้รับประโยชน์อยู่แท้ ๆ
 ก็ยังพากันละเลย; อย่างว่าจะช่วยกันรักษาความสะอาดที่หน้าบ้าน ก็ยังเห็นว่าไม่ใช่
 หน้าที่ของตัวด้วยซ้ำไป เป็นหน้าที่ของใครก็บอกไม่ถูก. แต่เวลานั้นมันหน้าบ้านของตัว,
 มันก็เป็นถนนที่ตัวเองก็เดินมากกว่าคนอื่น; แต่แล้วการที่จะช่วยกันรักษาความสะอาดนั้น
 กลายเป็นไม่ใช่หน้าที่ของตัว. หรือว่าถนนหนทางห้วยหนองคลอง บึง บาง ที่คนมาคม
 ที่แสวงหาประโยชน์อย่างอื่น ก็เช่นเดียวกัน; สิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์นั้น นอกจาก
 ไม่ช่วยกันบำรุงรักษาแล้ว ยังช่วยกันทำลายเสีย จนกระทั่งเดือดร้อนกันไปหมด. เหล่านี้
 เรียกว่า ไม่ได้กระทำตามตัวอย่างที่ดีของ บู่ ยา ตา ยาย, แล้วก็ไม่ได้ทำเพื่อให้ถูกอก
 ถูกใจตายายด้วย; เพราะมันฝืนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ บู่ ยา ตา ยาย ได้วางไว้.

คนที่มียายุมากสักหน่อย ก็พอจะย้อนระลึกนึกถึงความหลังได้ ตามที่ได้เคย
 เห็นบิดามารดา บู่ ยา ตา ยาย ของตนได้กระทำอย่างไร, ได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อย่างไร,
 ได้มีจิตใจชนิดที่เห็นแก่ผู้อื่นอย่างไร; แล้วมาเทียบกันดูกับการกระทำของคนสมัยนี้
 ว่ามีความเห็นแก่ตัวโดยเฉพาะอย่างไร. เรื่องมันจึงผิดแปลกกัน ถึงกับชนิดที่เรียกว่า
 ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย; นี้ปรากฏขึ้นทุกวัน ๆ. ถ้าขึ้นปล่อยไปอย่างนั้นมันก็ไม่มีอะไรอื่น
 นอกจากการล้างผลาญกัน คราวเดียวหมดทั้งโลกเข้าสักวันหนึ่งเป็นแน่.

นี่ก็คือการกระทำของมนุษย์ใช่หรือไม่? ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาดูอีก
 เหมือนกัน ว่ามนุษย์เรามีมาเจริญขึ้นมา, และเจริญขึ้นไปตามลำดับนี้ เพื่อไปสู่ความ
 วิชาในที่สุด หรือจะเพื่อไปอย่างไรกันแน่.

เรามองเห็นว่าเราจะไปสู่ความสงบสุข เย็นอกเย็นใจ, หรือว่าเรามองเห็น
 แต่ว่า มันจะมีแต่ความล้างผลาญกันอย่างวิनाศ. ขอให้ทุกคนลองพยายามมอง, หรือ

ลองพยายามคาดคะเน, หรือจะเอาเขาก็ตาม, ว่ามันคงจะเป็นอย่างไร. เรื่องที่หนาหูมากขึ้นทุกวัน ๆ นั้น จะบอกได้คือว่าในอนาคตมันจะเป็นอย่างไร; นี่แหละคือการละทิ้งร่องรอยของบรรพบุรุษ ของ บู่ ย่า ตา ยาย จนกระทั่งว่าถ้าคนเหล่านั้น กลับมาเห็นลูกหลานแล้ว แทบจะจำไม่ได้ว่า บ้านเมืองของตัว หรือลูกหลานของตัว มันช่างผิดกันไกลเสียเหลือเกิน ดังนี้.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เรารวมเรียกกันสั้น ๆ ว่า เรื่องความเสื่อมทรามของศีลธรรม ท่านทั้งหลายพอได้ยินคำว่า “ศีลธรรม” ก็คงจะนึกสบายใจบ้าง; แต่ถ้าได้ฟังว่าเป็นเรื่อง “เสื่อมทรามทางศีลธรรม” ก็คงจะนึกเศร้า, นึกหวนกลัว; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่น่ากลัวยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ. เรื่องความเสื่อมทรามของศีลธรรมนั้น มันทำลายล้างโลกยิ่งกว่าลูกระเบิด, หรือยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ, ยิ่งกว่าภัยพิบัติกว่ามารจะมาทำลาย.

.....

ความเสื่อมทรามทางศีลธรรมของมนุษย์นั่นเอง จะทำลายโลก ยิ่งกว่าภัยพิบัติหรือมารจะมาช่วยทำลาย, หรือว่าลูกระเบิดจะมาทำลาย; หรือว่าถ้าพูดถึงลูกระเบิดหรือภัยพิบัติหรือมารที่แท้จริงแล้ว มันก็ต้องได้แก่ ความเสื่อมทรามทางศีลธรรมนั่นเอง. เพราะฉะนั้นอย่างน้อยที่สุด ก็ควรจะมองเห็นหรือรู้สึก โดยประจักษ์ว่า : ความเสื่อมทรามทางศีลธรรมนี้ เป็นข้าศึกศัตรูสุดยอกของมนุษย์เราที่เดียว, ไม่มีอะไรจะเป็นข้าศึกศัตรูยิ่งเท่านี้. การที่คนเป็นศัตรูกัน ก็ยังไม่ทำอันตรายกันได้เท่านี้, หรือว่าจะเอาลูกระเบิดมหาประลัยมาทิ้งให้เป็นहांฝน ก็ยังไม่ทำลายกันได้เท่านี้; เพราะจะทำลายกันได้ แต่เพียงร่างกายเท่านั้นเอง ไม่ทำลายความดีความงามอะไรให้เสียไปได้.

ถ้าเป็นความเสื่อมทรามทางธรรมทางศีลธรรมแล้ว มันทำลายความดีความงามของมนุษย์หมดสิ้น จนไม่เหลือความเป็นมนุษย์ เหลืออยู่แต่ความเป็นสัตว์; มันก็เลย

ยิ่งร้ายกาจไปกว่า ที่จะยังมีชีวิตอยู่เสียอีก. ถ้ามีชีวิตชนิดไม่เป็นมนุษย์ หรือต่ำกว่า มนุษย์มากเกินไป หรือทนทุกข์ทรมานมากเกินไป; อย่างนี้ใคร ๆ ก็คงจะสมัครตาย เสียดีกว่าที่จะอยู่; ฉะนั้น เราจึงถือว่าความเสื่อมทรามทางศีลธรรมนั้น เป็นสิ่งที่น่า สะอึกกลัว ยิ่งกว่าสิ่งใดหมด.

ถ้าปู่ ย่า ตา ยายมา แล้วพบความเสื่อมทรามทางศีลธรรมของลูกหลาน; นั้นแหละก็จะมีการอย่างที่เราเรียกว่า ผงะหงายหลังเป็นลมตายไปเลย; เพราะได้มาเห็นสิ่งที่น่ากลัว แสบที่จะน่ากลัวนี้. นี้เรียกว่าเราจะรับผิดชอบหรือไม่ ในการที่ ปู่ ย่า ตา ยาย จะได้มาเห็นสิ่งเหล่านี้ แล้วก็มีการอย่างที่ว่านั้น; ลูกหลานในโลกในสมัยนี้ เคยสนใจกับเรื่องเหล่านี้หรือเปล่า? หรือว่าสนใจแต่เรื่องปากเรื่องท้องของตัวเอง เป็นเรื่องสำคัญเรื่องเดียว, แล้วเรื่องนอกนั้นไม่มีความหมาย. อย่างนี้แล้วจะมาทำบุญ ทายาทที่นี่ ให้อภัยการทำไม; เสียเวลาเปล่า ๆ เสียของเปล่า ๆ ไม่มีประโยชน์อะไร สำหรับคนที่มึนจิตใจชนิดนั้น.

มีทางที่จะทำก็แต่เพียงอย่างเดียว ก็ว่าจะต้องรู้สึกรับผิดชอบอย่างยิ่ง ในการที่จะทำให้ถูกอกถูกใจของบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วให้จนได้. ขอให้ถือว่าความเสื่อมทรามทางศีลธรรมนี้ เรารับผิดชอบ; เรามีหน้าที่ที่จะต้องแก้ไข ไม่ให้มันเกิดขึ้น ไม่ให้เสียความหวังของ ปู่ ย่า ตา ยาย นั้นเอง. เพราะฉะนั้น จึงได้กล่าวแล้วกล่าวอีก ย้ำแล้วย้ำอีกว่า; วันเช่นวันนี้ขอให้หนักถึงตายให้มากเป็นพิเศษ อย่าได้นึกถึงเรื่องอื่นเลย. จงนึกถึงแต่เรื่องสำคัญ ที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้า; ว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้ตายบปลื้มอกปลื้มใจ ในการที่ได้มาเห็นลูกหลานของตัว ในโอกาส เช่นนี้.

ปีหนึ่งเรานึกถึงตายกันอย่างมาก สักวันหนึ่งสองวัน; อย่างนั้นก็นับว่าพิเศษอย่างยิ่งแล้ว หรือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว ก็จะคุ้มไปได้ทั้งปีทีเดียว. ขอแต่ให้นึกถึงอย่างแท้จริง อย่างสุขชีวิตจิตใจจริงๆ กันสักวันหนึ่งให้กันได้ : ว่าอย่าให้เสียที่เป็นลูกเป็นหลานของตายาย ผู้มีกำเนิดมาจากตายาย ที่ได้ทำอะไรไว้ อย่างเป็นความสงบสุข, เป็นความสุขในทางจิตทางใจ, มีความเป็นมนุษย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนทุกอย่าง.

การที่รู้จักแต่งเนื้อแต่งตัวสวยขึ้นกว่าแต่ก่อน หรือทำอะไรได้รุกรุหรรกว่าแต่ก่อนนั้น อย่าได้เข้าใจไปว่าเป็นความดี เป็นความเจริญหรือว่าจะเป็นที่ถูกอกถูกใจของตายาย; มันมีแต่ตายายโง่ ๆ เท่านั้น ที่จะพอกพอกใจในความเป็นอย่างนั้นของลูกหลานของตัว เพราะเป็นตายายโง่ ๆ เหนือไปตามลูกตามหลานที่มันหลงไม่รู้เหนือไม่รู้ได้.

อยากจะเล่าอะไรให้ฟังสักอย่างหนึ่งว่า เทียบลูกหลานจูงตายายมากขึ้นเท่าไรแล้ว; ตายายก็เลยหกละเมนไป เพราะลูกหลานจูง. เรื่องเขาเล่ากันมีอย่างนี้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าอบายมุข คือความฉิบหายนั้นมีอยู่ ๖ ประการ; แต่เทียบเขาเพิ่มให้อีก ๑ ประการเป็น ๗ ประการ. อบายมุขที่ ๗ นี้ก็คือ การส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ เพื่อให้มันรู้มาก เพื่อให้มันเก่งกล้าสามารถมาก; ในที่สุดก็ถูกลูกหลานนั้นหลอกหลวงทำให้เสียเงินเสียทองไปเป็นอันมาก จนถึงกับต้องจำนำจำนองที่ดินไร่นา ใช้เป็นค่าเล่าเรียน, แล้วก็ไม่ได้อะไรเลย. ความเป็นอย่างนี้ มีมากขึ้นทุกที จนจัดว่าเป็นอบายมุขข้อที่ ๗ ขึ้นมา สำหรับคนบ้านนอก.

ถ้าอยากฉิบหายก็ส่งลูกหลานไปเรียนที่บางกอก เป็นอบายมุขข้อหนึ่งที่เดียว. นี้มิได้หมายความว่าเป็นอย่างนี้ทุกคน แต่ว่ากำลังเป็นมากขึ้น ๆ เพราะตายายที่หวั่นหวั่นกลัวกลัวไม่ทันลูกหลาน; ทำให้ลูกหลานหลอกได้ ต่าง ๆ นานาจนถึงกับจำนำ

จำนองที่ดินส่งไปเรียนหนังสือ, แล้วก็ไปทำเหลวไหลไม่มีอะไรเหลือ. ใจความสั้น ๆ มันอยู่ตรงที่ตายายเป็นฝ่ายมงายเสียเอง ลูกหลานสมัยใหม่จึงทำให้ตายายหกละเมนไป.

ถ้าตายายฉลาดก็คงจะควบคุมไว้ได้ คงจะรู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร, แล้วก็รู้จักพอกพอกใจในทางที่ถูกต้อง; ไม่ใช่ว่าลูกหลานได้แต่งตัวสวย ๆ ได้เที่ยวหุหุราแล้ว ก็เป็นเรื่องวิเศษวิโสไปทั้งหมด. นั่นเป็นเรื่องความเข้าใจผิด; มันต้องดูตรงที่ว่า ความจริงมันมีอยู่อย่างไร; มีความประพฤติ มีความรู้ดี มีจิตใจดีด้วยหรือเปล่า. ถ้าการส่งให้ไปเรียนที่กรุงเทพฯ จะทำให้มีความรู้ดี มีความประพฤติดี มีจิตใจดี มันก็เป็นการถูกต้องอย่างยิ่ง; แต่ถ้าเป็นเรื่องเห่อ ๆ ให้ไปนำความหุหุราสวยงาม มีหน้ามีตาอะไรมาตาม ๆ กันไปแล้ว มันก็เป็นเรื่องอบายมุข อย่างที่กล่าวนั่นเอง. นี่คือข้อที่ตายายพวกหนึ่งมงาย.

แต่เราอย่าได้เข้าใจว่า ตายายจะเป็นคนมงายอย่างนี้ หรือเป็นอย่างนี้ไปทั้งหมด. ตายายในสมัยเก่าก่อนนั้น มันคงอยู่ในทางธรรมอย่างยิ่ง เอาดีเองมากันในทางธรรม แล้วเกลียดชังในเรื่องหุหุราฟุ้งเฟ้อสนุกสนานทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนังยิ่งกว่าของสกปรก; เพราะฉะนั้น ตายายเหล่านั้น จึงไม่มีทางที่จะถูกลอก. ตายายเหล่านั้น รู้จักยึดถือเอาส่วนที่ดี เอาของที่ดีเสมอไป เอาส่วนที่แท้ไว้เสมอไป; แม้ส่วนที่เป็นของปลอมจะวิจิตรงดงามสักเท่าไร ก็เอามาหลอกมาลวงกันไม่ได้. ถ้ายังอยู่กันในสภาพเช่นนี้อยู่เพียงไร ก็นับว่ายังเป็นไปตามทำนองคลองธรรมอยู่เพียงนั้น, คือทุกคนยังอยู่ในทำนองคลองธรรม ทั้งตายายทั้งลูกหลาน; แล้วธรรมะนั้นเอง ก็จะช่วยคุ้มครองเอาไว้ได้ไม่ให้เสื่อม ไม่ให้ตกจม นับว่าสมกับที่ยังเป็นมนุษย์ หรือยังมีมนุษย์อยู่ในโลก ซึ่งมีที่คนก็ล้วนแต่ใช้ได้ทั้งนั้น ไม่มีทางที่จะเป็นเหมือนกับภูตผีปีศาจ เบียดเบียนตัวเองเบียดเบียนผู้อื่น โดยไม่มีเหตุผล เหมือนคนสมัยนี้.

นี่แหละคือจะเรียกว่าตัวอย่าง หรือจะเรียกว่าของจริงที่สุดแท้ ที่แสดงถึงความเสื่อมทรามทางศีลธรรม ว่ามันมีอยู่อย่างไร และกำลังเพิ่มมากขึ้นอย่างไร, และจะทำให้โลกนี้เป็นไปในลักษณะเช่นไร. เราทำอะไรเสีย ก็ต้องรับผิดชอบ ในฐานะที่เป็นคนที่อยู่ในโลกเวลานี้ ซึ่งจะต้องถูกสมมติว่าเป็นเจ้าของโลกในเวลานี้. ถ้าโลกในเวลานี้มันเป็นอย่างอื่นไป มันก็ต้องปรับ, หรือว่าจะต้องให้เกียรติแก่นมนุษย์ ที่อยู่ในโลกนี้ในเวลานี้เอง.

ถ้าว่าในโลกนี้เวลานี้มันเต็มไปด้วยความระส่ำระสาย หรือแม้ที่สุดแต่เต็มได้ด้วยความหลอกลวง มันก็เป็นเพราะว่ามนุษย์ในโลกสมัยนี้ เป็นมนุษย์หลอกลวง ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น. มันเป็นที่น่าเสียดาย ที่ว่าโลกอันงดงามนี้ มากลายเป็นโลกของความหลอกลวง, หรือเต็มไปด้วยภูตผีปีศาจของความหลอกลวง. ความงามนั้นไม่มีประโยชน์อะไร และเป็นหมันไป, หรือบางทีก็ยิ่งเป็นเหยื่อ สำหรับหลอกลวงมากยิ่งขึ้นไปอีก. คนที่อยู่ในโลกจะเป็นอย่างไร; จะมีค่า หรือมีความหมายสักก็เล็กน้อย ในการที่เป็นคนอยู่ในโลกนี้ ในสภาพอย่างนี้. นี่แหละคือสภาพปัจจุบันของลูกหลานของทายาย.

ขอให้ย้าและทบทวนอยู่เสมอว่า สภาพปัจจุบันของลูกหลานของทายายกำลังเป็นอย่างไร; แล้วเราจะได้เกิดความรู้สึก เกิดความละอาย ในส่วนที่ควรละอาย; แล้วก็ช่วยกันแก้ไขเสียให้ได้. ส่วนใครยังคงถูกต้องตั้งมาอยู่ ก็จะได้ปลื้มอกปลื้มใจในส่วนนั้นกันอยู่ต่อไป. อย่าได้เป็นผู้หลงไหลประมาทหลงระเรีง เห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี หรือว่ามีความคิดผุผอนผลัน ทำอะไรไปในลักษณะที่เห็นผิดเป็นถูก แล้วก็ยิ่งทำผิดมากขึ้น โดยไม่รู้สึกรู้สึ; ในที่สุดก็แก้ไขอะไรไม่ได้ ช่วยอะไรไม่ได้ เพราะความประมาทนั่นเอง.

โอกาสสำหรับความประมาทไม่ควรจะมี; ไม่ควรจะมีโอกาสให้ความประมาท แม้แต่ในทีเดียว. จงเป็นผู้มีความกลัวในข้อนี้, มีความละอายในข้อนี้, มีความระมัดระวังในข้อนี้, ให้มากกว่าที่กำลังมีอยู่ในใจ; เพราะว่าดูเหมือนจะมีกันอยู่น้อยเกินไปทุกคนก็ว่าได้. เพราะว่าเราถูกจูง หรือถูกยั่ว หรือถูกล่อไปในทางนั้นอยู่เสมอ คือในทางที่ให้ประมาทอยู่เสมอ จนไม่รู้จักความพอดี ไม่รู้จักความถูกต้อง ไม่รู้จักความยุติธรรม; เห็นแต่เรื่องได้เป็นที่ไปเสียทั้งนั้น มันก็เลยทำไปในทางที่เอาแต่ได้เป็นที่.

เมื่อไม่ได้ก็ถือว่าไม่ดี, และเมื่อแก้ไขอะไรไม่ได้ก็ฆ่าตัวตาย. มนุษย์อย่างนี้ไม่ควรจะเรียกว่ามนุษย์เลย; แม้แต่เป็นคน ก็ยังเป็นคนที่ยิ่งต่ำกว่าสัตว์เดรัจฉานไปเสียอีก. เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานไม่เคยฆ่าตัวตาย; ทำอย่างไรเสียมันก็แก้ปัญหาของมันได้ ไม่ว่าจะสูงหรือต่ำ จะยากหรือง่ายอย่างไร. มันไม่เคยฆ่าตัวของมันตาย; ถ้าความตายมาถึงในลักษณะที่สุวิสัย มันก็ตาย; แต่ที่จะไปฆ่าตัวตายเพราะความโง่งนั้น เป็นสิ่งที่มันไม่ได้.

.....

ที่นี้ สำหรับมนุษย์นั้นโง่มาก ถึงขนาดที่ฆ่าตัวตายได้มากขึ้น ๆ มากขึ้นทุก ๆ ชั้นของความเจริญของโลกสมัยใหม่นี้. นี่แหละคือข้อที่มนุษย์เป็นอะไรไปแล้ว, ฝึกจากความเป็นมนุษย์ของ บู้ ย่า ตา ยาย ไปอย่างมากมายแล้ว. มีจิตใจชนิดไหน ก็ยากที่จะกล่าวได้; แต่ว่ามันมีจิตใจชนิดที่มีตมหนักนั้นเป็นแน่นอน, มีจิตใจที่เร้าร้อนนั้นเป็นแน่นอน, แล้วเป็นจิตใจที่สกรปรก นึกแล้วน่าสะอิดสะเอียน นี้เป็นแน่นอน, มันจะมีมูลมาจากอะไร มันก็มีมูลมาจากเรื่องต่างๆ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น.

เพราะฉะนั้น เรา, ในฐานะที่เป็นลูกหลานของตายาย ก็จะต้องมีความรับผิดชอบในเรื่องศีลธรรมของตัวเองด้วยกันทุกคน; แล้วก็ยังรับผิดชอบร่วมกัน ใน

เรื่องศีลธรรมของส่วนรวม. ข้อนี้เราอย่าได้เป็นคนใจแคบ เห็นแต่เรื่องของตัวเอง
เดียว; ถ้าว่าศีลธรรมของเราดีแล้ว ก็จงช่วยให้ผู้อื่นดีด้วย. นี้ไม่ใช่ที่เราจะเป็นคน
ก้าวก่ายและทำอะไรนอกหน้าที่, หรือว่าไปหาเรื่องยุ่งมาใส่ตัว; นั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง
ต่างหาก. คนที่เขาเรียกกันว่า เสือกกระโหลก หรือก้าวก่ายนั้น มันเป็นอีกชนิดหนึ่ง
ต่างหาก; ไม่ใช่เรื่องเดียวกับคนที่มิเมตตากรุณา.

ตัวเองได้ตีมีความสุขแล้ว ก็อยากจะให้ผู้อื่นได้ตีด้วย เพราะว่าหนทางมันต่าง
กัน เรามีหนทาง ที่จะทำให้เขาได้รับความดี หรือประโยชน์สุข โดยที่ตัวเราไม่ต้อง
เดือดร้อน ก็ยังมีอยู่มาก; แล้วมันยังเป็นการทำให้ความดีมากขึ้น, ให้เป็นโลกที่น่าอยู่
มากขึ้น, ไม่ใช่เรื่องนอกหน้าที่. แต่ว่ามีคนเหล่าๆบางคน ทำตนเป็นอาจารย์คนอื่น
จนเขาเกลียดน้ำหน้า ได้รับความทุกข์ความลำบากเพราะเหตุนี้ ก็มีอยู่มากเหมือนกัน
จะเอามาปนกันไม่ได้; นั้นมันเป็นเรื่องโง่เขลาทำผิด, ทำให้ถูกไม่ตรงไม่รู้ประมาณ,
เป็นเรื่องประมาท เป็นเรื่องหลงโหล, และเป็นเรื่องเจตนาไม่ดี หรือเจตนาจะเป็นอาจารย์
เขา เจตนาจะเอาประโยชน์อะไรจากเขา; อย่างนั้นมันเป็นเจตนาทุจริตเสียตั้งแต่ที่แรก
แล้ว. ถูกเข้าอย่างนั้นก็สมกันแล้ว.

แต่ถ้าเป็นคนมิเมตตากรุณาจริง ไม่จำเป็นจะต้องเข้าไปตั้งตัวเป็นอาจารย์เขา
หรือจะเอาเปรียบเขาอย่างใดอย่างหนึ่ง; เพียงแต่เป็นเพื่อนกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
บอกทางประโยชน์ให้แก่กันและกัน; อย่างนี้คงไม่มีใครโกรธ คงไม่มีใครรังเกียจ
เป็นสิ่งที่ทำไปได้ด้วยกันทั้งนั้น. ต่างคนต่างมีความดี หรือวิธีอะไรของตนๆ ไม่เหมือน
กัน ก็แลกเปลี่ยนกันได้ ไม่มีใครเกลียดใคร; เพราะว่าล้วนมีเจตนาดี เมตตาทปราณี
ตั้งใจช่วยกันทั้งนั้น. ไม่เหมือนคนที่จะไปยกตนข่มท่าน หรือจะไปตั้งตัวเป็นอาจารย์เขา
หรือจะแสวงหาประโยชน์อะไร อย่างเร้นลับจากเขา; อย่างนั้นมันแน่นอน ที่จะต้องถูก

เขารู้ทัน แล้วเกลี้ยคน้ำหน้าเอา หรือทำอันตรายเอาก็ได้. เราไม่ได้มุ่งหมายอย่างนั้น ; มุ่งหมายแต่จะทำตัวเองให้ตีเสียก่อน ให้สมกับที่เป็นลูกหลานที่ดีของตายายเสียก่อน แล้ว ก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ตีไปพร้อม ๆ กัน เท่าที่จะทำได้ เพื่อแก้ไขส่วนที่ไม่ดีนั้นให้ มั่นดีเสีย ก็จะได้อยู่กันมีความสุข.

เดี๋ยวนี้ก็ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว มันจึงตีไปไม่ได้, มันตีไปคนเดียวไม่ได้ ถ้า มีความเห็นแก่ตัว; ก็ว่า แม้เราจะตีอย่างไร จะไม่เบียดเบียนคนอื่นอย่างไร แต่ถ้า ในโลกนี้มันมีคนพาลมาก เราก็ต้องเดือดร้อนโดยไม่ต้องสงสัย. เราจะไปฆ่าไปฟันเขา ก็ไม่ได้; แต่เราอาจจะยืมมือของพระพุทธรเจ้ามาใช้ได้ : คือเราจะช่วยกันทำให้ธรรมะนี้ ระบายออกไป; ธรรมะนั้นแหละจะจัดการ ให้คนชั่วคนพาลนั้นเบาบางลงไป. เดี่ยวนี้ เรามันเห็นแก่ตัวมากเกินไป ไม่ช่วยเหลือร่วมมือกันในข้อนี้; คนพาลมันจึงยังเต็มโลก แล้วก็พลอยได้รับความเดือดร้อนกันไป ทั้งที่ตัวเป็นคนดี.

ที่นี้บางคนก็แย้งว่า เราคนเดียวจะไปทำได้อย่างไร, มันมากมายจะไปทำ ไหวหรือ; นั้นมันก็มีส่วนจริงอยู่นิดเดียว ในข้อที่ว่ามันต้องช่วยกันมากหน่อย, มันไม่ ใช่เป็นเรื่องที่ไม่ไหว. มันเลยกลายเป็นเรื่องแก้ตัวของคนชั่วเหินแวง ของคนชั่วเกียจใน การที่จะไม่ช่วยใคร ไม่บริจาคอะไรมากกว่า; ในที่สุดต้องถือว่า คนชื่อนั้นมีส่วนที่ ช่วยเหลือโลกนี้ เพิ่มคนพาลมากขึ้นเหมืองกัน, แล้วเขาเองก็ต้องได้รับโทษอันนี้ด้วย และโลกนี้ก็ต้องเป็นอย่างนี้ด้วย.

ถ้าคนเราช่วยกันในเบื้องต้น ก็ตั้งตัวของเราเองให้ตีเสียก่อน; แล้วก็ ช่วยกันทำส่วนรวมให้ตี โดยบริจาคเวลาเล็กๆ น้อยๆ ช่วยกันแก้ไข, บริจาคเงินทอง เล็กๆ น้อยๆ ช่วยกันแก้ไข, บริจาคเรี่ยวแรงเล็กๆ น้อยๆ ช่วยกันแก้ไข; เมื่อหลายเล็กๆ

หลายน้อยๆ มันมากคนด้วยกัน รวมกันแล้วมันก็มากชั้นอยู่เอง มันพอที่จะแก้ไขโลกนี้ ให้ดีขึ้นได้ตัวเอง.

เดี๋ยวนี้ต่างคนต่างมากคิดเสียว่า กูก็ไม่ช่วย มึงก็ไม่ช่วย เป็นเรื่องช่วยเล็กน้อย จะได้ประโยชน์อะไร มันก็เลยไม่ได้ช่วยกันจริงๆ ไม่มีการแก้ไขอะไรเลย; บ้านเมือง หรือโลกทุกวันนี้ มันจึงเป็นอย่างนี้. ข้อนี้จะจริงหรือไม่ ขอให้ลองสังเกตดูต่อไป ในไม่เท่าไรก็จะมองเห็นได้เอง ด้วยกันทุกคน.

เพราะว่าถ้ามันจริงอย่างที่คนช้เกียด หรือช้เหนียวคิดแล้ว ธรรมชาติของพระพุทธรูปเจ้าก็ไม่มีประโยชน์อะไรโดยแน่นอน; ถ้าว่าธรรมชาติของพระพุทธรูปเจ้าเป็นของจริง และมีประโยชน์แล้ว คำพูดเหล่านั้นก็ผิดโดยแน่นอน. เพราะฉะนั้นธรรมชาติของพระพุทธรูปเจ้า นั้น ต้องการให้ทุกคนประพฤติธรรมก่อน, แล้วพยายามช่วยเหลือผู้อื่นคนละเล็กคนละน้อย; รวมกันเข้าแล้วมันมากเอง มันพอจะแก้ไขคนทั้งเมืองหรือคนทั้งโลกให้ดีขึ้นได้เอง, และ บัญญัติไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยกันทุกคน ต้องทำอย่างนั้นด้วยกันทุกคน.

อย่าได้ไปคิดว่า เราตีคนเดียวจะเอาตัวรอดไปได้. มันลำบากมากเกินไป กว่าในการที่จะเอาตัวรอดคนเดียวได้; สู้พยายามให้เอาตัวรอดพร้อมๆ กันไปไม่ได้, และ เราก็ไม่เสียหายอะไรมากมาย มีแต่ได้ประโยชน์มากมาย. แล้วก็จะได้ช่วยกันแก้ปัญหาล้วนๆ ที่กล่าวแล้วกล่าวอีก, กล่าวแล้วกล่าวอีก มาอย่างซ้ำซากกว่า ลูกหลานของ ตายายสมัยนี้ ไม่ไหวเสียแล้วนั้น; จะได้เป็นการกลับกันเสียที่ว่า ลูกหลานของตายาย สมัยนี้ มันดีขึ้น.

.....

นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปก็ได้, ขอให้ลูกหลานของตายายสมัยนั้นมันดีขึ้น อย่าให้มันเลวลง หรือกลับทรุดลง; อย่าให้มีคนหนุ่มคนสาว ที่มัวแต่ฟุ้งเพื่อสืมตัว ไม่รู้ทิศเหนือทิศใต้, วันหนึ่งคืนหนึ่งเอาแต่หัวเราะร่วนไปด้วยเรื่องบ้า ๆ หลัง ๆ ของตัว เท่านั้น ไม่มีสิ่งที่เป็นแก่นสารสาระอะไร; เพราะเหตุ همینเหตุตายาย ว่าเรื่องของตายายนั้น มันครึ่งหนึ่ง เรื่องของตัวเองนั้นแหละดี. แต่ความจริงนั้นมันตรงกันข้าม : เรื่องของคนสมัยนี้ไร้สาระ, หมกเปลืองเวลา หมกเปลืองสิ่งที่ไม่ควรหมกเปลือง, แล้วมาทำให้จิตใจนั้นคล้ายกับภูตผีปีศาจ ที่ร่างกายสวยงามวิบ ๆ แวม ๆ เท่านั้นเอง : ไม่มีอะไร มากไปกว่านั้น.

ปู่ ย่า ตา ยาย สมัยโน้นแทบจะว่าไม่มีผ้าห่ม ไม่มีเสื้อจะใส่ ไม่มีกางเกงเนื้อ แต่งตัว; แต่ถ้ามองกันในทางจิตใจแล้ว ยังมีความสะอาดสว่างสงบเหลืออยู่มากทีเดียว, มีจิตใจเป็นธรรม ตั้งอยู่ในธรรม หรือประกอบไปด้วยธรรมมากทีเดียว; ฉะนั้นจึงอยู่เย็นเป็นสุขและไม่มีทุกข์ไม่มีร้อน. แม้ว่าไม่มีอะไรจะแต่งเนื้อแต่งตัว ไม่มียาจะแก้โรค มากมายเหมือนเดี๋ยวนี้ ก็ยังเยือกเย็นกว่าเดี๋ยวนี้ ไม่มีปัญหาที่เกี่ยวกับส่วนนั้นเลย; เพราะว่าการตายไม่มีความหมาย สำหรับบุคคลที่มีจิตใจถึงธรรม. เมื่อมันจะต้องตาย มันก็ตายของมันเอง; แต่เมื่อยังไม่ตาย ก็เอาข้างดี ข้างถูก ข้างบริสุทธิ์ ข้างยุติธรรมไว้ ก็แล้วกัน เป็นความสงบสุขก็แล้วกัน ตีกว่าที่จะอยู่กันอย่างซุกมุ่นุ่นวาย ไม่มีความสงบสุขเลย.

สมัยนี้ แม้ว่าจะยังไม่ตาย, แม้ว่าจะรอดตายกันมากขึ้น ก็มารอดตายกันอยู่ อย่างซุกมุ่นุ่นวาย หากความสุขสงบมิได้; อย่างนี้ไม่เห็นว่าจะประเสริฐที่ตรงไหน เป็นเรื่องโง่ เป็นเรื่องหลงมากขึ้นไปเสียอีก สู้อยู่กับอย่างเยือกเย็นไม่ได้. มีอายุอยู่สักวันหนึ่งก็ยั้งดี ถ้ามันเยือกเย็น, มีอายุอยู่ด้วยความเยือกเย็นวันหนึ่งยังดีกว่า ที่จะอยู่กับ ความวระส่ำระสายตึงปี ๆ หรือตึงสปีหรือตึงร้อยปี.

บางทีจะมีความหลงไหลกันในเรื่องนี้ คือเอาแต่ให้รอดไว้ได้ก็แล้วกัน โดยไม่ต้องนึกถึงว่ามันดีหรือไม่ดี; ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว มันก็มีแต่จะร้อนยิ่งขึ้น แล้วมันก็จะขึ้นไปในทางที่ว่า ที่อยู่นี้แหละจะเร็วกว่าที่ตายไปเสียอีก. ที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ จะยังเป็นโทษเป็นภัย ยิ่งไปกว่าที่ตายไปเสียอีก; แปลว่าอยู่ในนรกนี้ มันจะดีอย่างไร. เขาให้อยู่ในนรกสักพันปี กับอยู่ในเมืองที่สงบสุขสักวันเดียว; อย่างนี้ จะเลือกเอาข้างไหน? ทุกคนก็ลองคิดดูให้เห็น แล้วนำมาเปรียบเทียบกันดู กับการเป็นอยู่ของเราทุกวันนี้; ว่าเราสมควรจะอยู่กันไปเพื่อความทนทานอย่างนั้น, หรือว่าเราจะทำให้เกิดความสงบเย็นขึ้น แม้ว่าจะได้อยู่สักวันหนึ่งก็ยังดี.

นี่แหละคือความมุ่งหมายของการมีธรรมะ ว่าให้ยอมเสียสละสิ่งที่หลอกหลวงเหล่านั้นเสีย. ให้เข้าถึงธรรมะ แล้วมีความสุขสงบเย็นสักวันเดียว แล้วแตกดับไป, ก็ยังดีกว่าที่จะไม่รู้จักความสงบเสียเลย. ตายไปด้วยความเร่าร้อน เหมือนกับปีศาจที่กระหายจัด แล้วก็ตายไป; มันก็ต้องเกิดมาเป็นปีศาจที่กระหายจัดอีกนั่นเอง ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้. มันควรจะเป็นมนุษย์ตามแบบของพระอรียเจ้ากัน ให้มากเท่าที่จะมากได้; แล้วเป็นได้สักวันหนึ่ง แยกดับไป ก็ยังเป็นการดี. ฉะนั้นจึงขอให้ขยันบากบั่นพากเพียร ในการที่จะเข้าถึงธรรมะให้ได้ก่อนแต่ที่จะตาย แม้แต่สักว่าวันหนึ่งก็ยังดี; ยังจะเป็นที่ชื่นอกชื่นใจของตายาย ว่าลูกหลานนี้ก้าวหน้าจริง, ลูกหลานนี้เก่งกว่าตายายจริง, หรือว่าลูกหลานนี้อย่างไรเสีย ก็ต้องไม่เลวกว่าตายายเลย.

ขอให้เราพุทธบริษัททุกคนจงได้พยายามสะสมบุญบารมีของตน ให้ลุล่วงไปให้เป็นอย่างดี ให้เหมาะสมแก่ความเป็นพุทธบริษัทของตนทุกคนเถิด, ไม่ใช่ว่ามีข้าวกิน มีบ้านอยู่ มีอะไรหรรษาแล้ว มันก็จะพอแล้วเท่านั้นก็หาไม่ได้; นั้นมันพอแต่เรื่องทางฝ่ายโลกนี้, มันพอแต่เรื่องทางฝ่ายร่างกาย มันพอเท่านั้น มันก็ดีเหมือนกัน. แต่

มันยังไม่หมด, มันยังไม่แก้ปัญหาล้วนใหญ่ได้. ทำอีกนิตเดียว เขยิบก้าวหน้าไปอีกนิตเดียว คือให้เรื่องทางจิตใจมันสว่างไสว สะอาด สงบเย็น เป็นธรรมให้มากยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งไม่ต้องทิ้งบ้านเรือนไร่นาไปที่ไหนยังคงทำไปตามเดิมได้; แต่ว่าสนใจในเรื่องทางจิตใจ ให้มากขึ้นอีกสักหน่อย, เพิ่มขึ้นมาอีกเรื่องหนึ่ง ให้เป็น ๒ เรื่อง, ให้เป็นการสมบูรณ์ ทั้งภายนอกและภายใน : คือร่างกายก็สบาย จิตใจก็สบาย, ร่างกายก็เป็นสุข จิตใจก็เป็นสุข, นั่นแหละนับว่าถูกต้องอย่างยิ่ง.

เดี๋ยวนี้คงจะหลงไปว่า ถ้าได้รับความสบายทางกาย แล้วทางใจก็จะเป็นสุขเอง อย่างนั้นมันไม่ถูกแน่; ถ้าให้สบายทางกายแล้ว มันไม่มีทางที่จะสบายใจได้. ยิ่งจะให้สบายมาก มันก็ยิ่งยุ่งยากลำบากเดือดร้อนมาก; เพราะมันต้องอาศัยความโลภ ความอยากให้มาก ในเรื่องของทางกาย. มันจึงเป็นความทุกข์อยู่ในความสุข, เป็นความเร่าร้อนอยู่ในความสุข; ถ้าเป็นเรื่องทางกายฝ่ายเดียว ยังมีมากก็ยิ่งทุกข์มากยิ่งขึ้น.

แต่ถ้ามีธรรมะเข้ามาช่วยแล้ว แม้จะมีมากเท่าไร มันก็หาทุกข์หาร้อนไม่, แล้วยังได้ใช้เป็นประโยชน์ สูงยิ่งขึ้นไปอีก; ไม่หวงไว้บำรุงบำเรอกายเพียงอย่างเดียว. แต่เอาไปใช้ให้มันเป็นประโยชน์ แก่กายนั้นแหละมากขึ้นไปอีก : แก่ผู้อื่นหรือแก่โลก หรือแก่ศาสนา หรือแก่อะไรมากขึ้นไปอีก. แล้วมันก็ไม่ไปไหนเสีย; มันก็คงเป็นของคนนั้นเหมือนกัน หากแต่ว่ามองไม่เห็น เพราะคนนั้นเห็นแต่เรื่องกาย. เห็นแต่เรื่องวัตถุสิ่งของอย่างเดียว. มองไม่เห็นเรื่องความดีความงาม ที่ว่าทำไปแล้วมันก็ไม่ได้อะไรไปไหน มันคงอยู่เป็นของเรา; แต่มันไม่ได้เป็นชั้นเป็นขั้นเป็นก้อนเหมือนกับข้าวปลาอาหาร, มันจึงทุกข์ล้าย ๆ กับว่า ไม่ได้อยู่กับเรา.

นี่เป็นเรื่องของคนทั้งก่ในสิ่งของทางวัตถุ มองไม่เข้าใจในเรื่องของธรรม ซึ่งเป็นเรื่องไม่ใช่วัตถุ หรือมองไม่เห็นตัว; แต่แท้ที่จริงมันก็มีอยู่ เมื่อใครทำมันก็เป็นของคนนั้น, มันอยู่เป็นของคนนั้น, และมันยังไม่ทำความลำบากยากใจให้แก่คนนั้น, ไม่ต้องเก็บรักษาใส่หีบใส่ห่ออะไร. โจรก็ลักไปไม่ได้ ไฟก็ไหม้ไม่ได้; มันคงอยู่เป็นของเราตลอดเวลาโดยแท้จริง ไม่ทำความยุ่งยากลำบาก เหมือนกับทรัพย์สินสมบัติทางกายอย่างนี้. เพราะฉะนั้นทุกคนน่าจะมีการจัดการทำเสียใหม่ ชนิดที่ไม่เป็นการทรมาณตนให้มากเกินไป คือมีความชวนชวยพร้อม ๆ กันไปทั้ง ๒ ทาง :-

มีทรัพย์สินสมบัติในทางวัตถุสิ่งของนี้ พอสมควรแก่การที่จะเป็นสุข, ก็เหลือนอกนั้นก็แสวงหา ความงามความดีในทางจิตทางใจ คือในทางธรรมนั้น เอามาเพิ่มให้อีกส่วนหนึ่ง. ให้เป็นผู้ได้ทั้ง ๒ ส่วน คือทั้งส่วนโลก และส่วนธรรม, ทั้งประโยชน์โลกนี้และประโยชน์โลกอื่น. นั่นแหละจึงจะเรียกว่า เป็นผู้มั่งคั่งธรรมดี เป็นลูกหลานของทายาทที่มีศีลธรรมดี แก้ปัญหาต่างๆ ได้, อยู่ในร่องในรอยของธรรม เหมือนกับที่ บู้ ย่า ตา ยาย ได้เคยมีมาแล้ว.

ถ้าเราจะไปถาม บู้ ย่า ตา ยาย ของเราว่า จะเลือกเอาเงินก่อน หรือเอาธรรมะก่อน? บู้ ย่า ตา ยาย ในยุคที่มีศีลธรรมดี ก็จะต้องตอบว่าเลือกเอาบุญกุศลหรือเอาธรรมะก่อน; แต่ส่วนลูกหลานสมัยนี้ต้องเอาเงินก่อนเป็นแน่นอน. มันเป็นเรื่องที่ตรงกันข้าม; ใครจะถูกใครจะผิดคนนั้น มันต้องวินิจฉัยกันให้จริงๆ สักหน่อย. จะทำอย่างประมาทไม่ได้; เพราะว่าในสมัยนี้มันได้ล้มตัวไปมากแล้ว คือได้ประมาทไปมากเสียแล้ว จนบูชาเงิน บูชาวัตถุ กันเกินไปเสียแล้ว; คงจะต้องตอบว่าเงินดีกว่าธรรมะ หรือดีกว่าบุญกว่ากุศล เป็นแน่นอน. แต่มันจะจริงหรือไม่จริง มันจะถูกหรือไม่ถูกนั้น ธรรมชาติเท่านั้นจะเป็นฝ่ายที่ตัดสิน; คือถ้าทำผิดแล้ว ก็ต้องได้รับทุกข์

กันทั้งบ้านทั้งเมืองหรือทั้งโลก อย่างไม่มีทางที่จะแก้ไขได้; แต่ถ้าทำถูกแล้ว มันก็จะได้รับความสงบสุขกันทั้งบ้านทั้งเมืองเหมือนกัน.

นี่แหละคือข้อที่ลูกหลานของตายายจะต้องรับผิดชอบ ในความเสื่อมทรามของศีลธรรม หรือว่าความเจริญงอกงามของศีลธรรมของชนร่วมกัน; เพื่อประโยชน์แก่การที่จะยืนยันกับตายายทั้งหลาย ว่าลูกหลานทำถูกหรือทำผิด, ลูกหลานได้ทำให้เสียชื่อเสียงของตายาย, หรือว่าได้ทำไปอย่างดีที่สุดแล้ว.

.... ..

ถ้าว่าเราทั้งหลาย ได้หยิบยกเอาปัญหาข้อนี้มาวินิจฉัย เพื่อเสาะแสวงกันในวันเช่นวันนี้ให้บ่อย ๆ และให้จริงจัง ๆ โดยไม่ต้องเกรงใจกันแล้ว เรื่องมันคงจะดีขึ้นโดยแน่นอน.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนถือว่า วันทำบุญตายายเช่นวันนี้นั้น เขาได้ตั้งขึ้นไว้สำหรับให้เราพูดกันถึงเรื่องนี้, ให้เราคิดกันถึงเรื่องนี้, ให้เราปรึกษาหารือกันถึงเรื่องนี้, แล้วให้เราทำกันเพื่อจะแก้ไขปัญหานั้น; เพราะฉะนั้น เราอย่าได้ใช้วันเช่นวันนี้ ไปทำอย่างอื่นเสียเลย, หรืออย่าได้ทำพอให้แล้ว ๆ ไปว่า เอาข้าวมากินกันสนุกสักมือหนึ่งแล้วก็กลับบ้าน; อย่างนี้ไม่ตรงกับความประสงค์ของวันทำบุญให้ตายาย.

เราจะต้องใช้วันนี้ นั่งทำสมาธิถึงตายาย สอดส่องถึงความเสื่อม หรือความเจริญแห่งศีลธรรมของลูกหลานของตายาย, แล้วต้องรับผิดชอบในความเสื่อม ช่วยกันแก้ไขให้ได้จริงๆ, หันหน้ามาปรึกษาหารือกัน แก้ไขความเสื่อมทรามทางศีลธรรมของลูกหลานของบ้านนี้ให้ได้อย่างจริงจัง, แล้วบ้านอื่นก็กระทำอย่างนั้นด้วย, แล้วทุกบ้านก็จะดีขึ้น เป็นลูกหลานของตายายชนิดที่เรียกว่าตายายให้พรมีความสุขมีความเจริญ ไม่มี

ทางที่จะเสื่อมเลย. สิ่งที่เราเคยกลัว ก็ไม่ต้องกลัว เพราะว่าเดี๋ยวนี้ตายได้ให้พรแล้ว ไม่ได้แข่งซักหักกระดูกแล้ว; ก็นับว่าไม่มีอะไรดีไปกว่านี้ การทำบุญตายของเรา ก็ประสบผล สมตามที่ประสงค์มุ่งหมายทุกประการ.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน จงได้อาไปคิดไปนึกดูด้วยตนเองเถิด ว่าที่พูดนี้เป็นเรื่องพูดจริงหรือพูดเล่นอย่างไร, หรือว่ามันเป็นเรื่องจริง, หรือว่าเป็นเรื่องไม่เป็นเรื่องอย่างไร? มันเกี่ยวกับคนทั้งหลาย มันเกี่ยวกับโลกนี้ทั้งหมดหรือไม่? ขอให้คิดว่า ความรอดของเรามันอยู่ที่นี้, หรือว่าความวินาศของเรามันก็อยู่ที่นี้เหมือนกัน คือการกระทำผิดหรือการทำบุญนี้. แต่ว่าทำผิดหรือทำบุญนี้ มันต้องอยู่ที่ความหมายอันแท้จริง; ไม่ใช่ว่า พอมาทำบุญให้ครบตามพิธี, หรือว่าแม่แต่ร้านเปรตก็ยังไม่ขาดอย่างนั้นแล้วจะครบจะบริบูรณ์; อย่างนั้นมันยังไม่ได้ มันต้องถึงถึงความหมาย ว่ามันหมายถึงอะไรกันแน่.

... ..

จะยกตัวอย่างสักนึกหนึ่งว่า อย่างเรื่องร้านเปรตเราไม่ให้ชาคนั้น โดยรูปร่างลักษณะท่าทางมันก็ถูกแล้ว; แต่ว่าโดยความหมายมันอาจจะยังไม่ถูกก็ได้. *ร้านเปรตนั้นมันมีความหมายเรื่องการสงเคราะห์คนยากจน, เที่ยวนี่เราสงเคราะห์คนยากจนกันหรือเปล่า? เราซึ้งเห็นียวมากกว่าแต่ก่อนหรือเปล่า? เราให้ทานแก่คนยากจน เหมือนดัง บู้ ย่า ตา ยาย เคยทำหรือเปล่า? ถ้าเปล่าแล้วก็ป่วยการ; เลิกร้านเปรตเสียทีก็ได้ มันกะกะรุงรังไปเปล่า ๆ มันไม่มีความหมาย.*

ถ้าว่ายังทำร้านเปรตอยู่ มันก็ต้องให้รู้ความหมาย : ว่าสอนให้ช่วยสงเคราะห์คนยากจน, ให้อุทิศส่าห์เชื้อตเนือเถื่อนหนึ่งของเราให้ เจ้าจานแก่คนยากจน; แม้ว่าจะ

เจ็บปวดเล็ก ๆ น้อย ๆ บ้าง มันก็ยังเป็นสิ่งที่ดีกว่า. นั่นแหละคือความหมายของคำว่า “ร้านเปรต”; หมายความว่าคนชั้นที่ยากจน ไม่อยู่ในสังคมเดียวกัน แต่เขาก็ยังมีชีวิตอยู่ในโลก. เราต้องเจียดเนื้อเจียดหนังของเรา สงเคราะห์ให้อื่อเพื่อเจือจานแก่เขา เท่าที่จะทำได้. แม้ว่าจะทำไปเป็นส่วนเล็กน้อย มันก็ยังประเสริฐ, มันประเสริฐอยู่ที่จิตใจงดงาม มีจิตใจอื่อเพื่อเผื่อแผ่ ยังเคารพนับถือคนยากจน ว่าเป็นเพื่อนมนุษย์เหมือนกันกับเรา; ไม่ถูกดูถูกหมิ่นเขาแต่ประการใดเลย. นั่นแหละคือความหมายหรือคางวิญญาณของสิ่งที่เรียกว่าร้านเปรต.

ถ้ายังรักที่จะมีร้านเปรต ก็จงช่วยประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ด้วย; การบำเพ็ญบุญตายาก็จะมีความหมาย ครบถ้วนถูกต้องทุกประการ. ไม่เพียงแต่ตั้งร้านเปรตให้สุนัขมันกิน จนสุนัขไม่กิน, แล้วก็ไปหลอกลูกเด็ก ๆ ให้อือมากิน ว่าจะได้บุญได้กุศล; อย่างนี้เป็นเรื่องหลอกเขาก็คือหนึ่ง. ความจริงเขาไม่ได้ตั้งไว้ให้ลูกเด็ก ๆ กิน; แต่เขาคังไว้ให้คนยากจนที่อยู่ในสังคมที่ต่ำเกินไป จนไม่สามารถจะมาทัดเทียมกันได้นั้นได้กิน.

แต่เดี๋ยวนี้คงจะคิดกันเสียว่าเปรตนั้นไม่มีแล้ว ก็ให้คนนั้นแหละกิน. นึกมองดูให้ดีเถอะว่า คนที่มีจิตใจอย่างเปรตนั้น ก็ยังมีอยู่อีกมาก; เพราะฉะนั้นเปรตยังมีอยู่ในโลกยังไม่ได้สูญหายไปไหน มันก็ควรจะให้คนเหล่านั้นกิน. ฉะนั้น เราก็ควรจะสงเคราะห์คนที่อยู่ในลักษณะเหมือนกับเปรต : คือให้เขากิน แล้วก็ช่วยอบรมสั่งสอนเขาช่วยเหลือเขาให้เขายกตัวขึ้นมาให้ได้ทัดเทียมกับเรา; จึงจะชื่อว่าตรงตามความมุ่งหมายเดิมอยู่ นั่นเอง.

ทำไมจะต้องทำอย่างพิริรีตองละเมอ ๆ ไป พอครบตามธรรมเนียมประเพณีเล่า. เราควรจะทำให้ถูกต้องตามความหมาย ให้ตรง ให้จริงตามความจริง ให้มันลึกซึ้ง

ถึงความจริง ให้มันสมกับที่เราเป็นพุทธบริษัท คือเป็นผู้รู้จริง; เพราะได้อาศัยการ
ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราจึงได้รู้จริง. เพราะจะต้องทำให้สมกับที่เรารู้จริง คือปฏิบัติ
ให้ถูกต้องความหมายจริง ๆ ให้สำเร็จประโยชน์จริง ๆ; แม้ที่สุดแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น
เรื่องร้านเปรตนี้ เป็นต้น.

ส่วนเรื่องใหญ่ ๆ ที่เราจะกระทำ ต่อ บู้ ย่า ตา ยาย โดยตรงนั้น มันใหญ่
กว่านี้มาก มันยังจะต้องทำอีกมาก เหมือนกับที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. ซึ่งสรุปความแล้ว
ก็คือว่า เราจะต้องตั้งตัวของเราเป็นลูกหลานที่ดี ของ บู้ ย่า ตา ยาย ให้ได้เสียก่อน, แล้ว
เราก็จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันออกไปแก่กันและกัน จนกระทั่งติดกันไปหมด, จนตายายชมเชย
ได้ว่า : ทั้งบ้านทั้งเมืองมันเป็นลูกหลานที่ดีกันไปหมด, จงอยู่กันด้วยความเยือกเย็น
เป็นสุขเถิด ดังนี้. เราจงระลึกอย่างนี้ บิหนึ่งครั้งหนึ่ง เป็นอย่างน้อยทุก ๆ ปี ระลึกมาก
เป็นพิเศษ; แล้วกระทำให้จริงให้จงจนตลอดปี; การทำบุญตายายของเราก็จะประสบผล
สมความมุ่งหมายทุกประการ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เหว่ก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๙

๒/๒๕๐๕

๒๑ กันยายน - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

ปฏิบัติกขนยกถา

[ของฝากชั้นเลิศ จากตายาย แก่ลูกหลาน]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

สมมาทิฏฺฐิสมาทานา สพฺพํ ทุขํ อุปจฺจคฺคฺน - ติ.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิสันหา พระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย, ผู้เป็นพุทธ-
บริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อัน
เป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุดิลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ บรรณาการบำเพ็ญกุศล เนื่องด้วยบุพเพตชน ผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามขนบธรรมเนียมประเพณี ของพุทธบริษัททั้งหลาย การกระทำนี้ นอกจากเป็นขนบธรรมเนียมแล้ว ยังเป็นการถูกต้องตามทำนองคลองธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย; เพราะว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่ในตัว : มีการประพฤติธรรม เช่นความกตัญญูกตเวที เป็นต้นนี้ นับว่าเป็นคุณธรรมที่ไม่ต่ำเลย. เราทั้งหลายจึงได้ชวนกันพยายามประกอบกุศลในวันเช่นวันนี้ เต็มความสามารถทุกปีมา; นับว่าไม่เสียทีที่ได้เป็นพุทธบริษัท ที่ได้สดับพระธรรมคำสั่งสอนของพระอรหันต์ สืบ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน ถ้าจะนับก็จะนับด้วยพันปีมาเป็นอย่างน้อย.

ข้อที่มีจิตใจผ่องใส และมีการประพฤติปฏิบัติ เกี่ยวข้องกันอยู่กับพระศาสนา เช่นนี้ ทำให้ชาวไทยเรามีความเป็นอยู่อย่างผาสุก เห็นได้ชัดว่า มีความสงบเย็น กว่าชนทั้งหลายเป็นอันมาก ซึ่งไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา; แต่ข้อนี้เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ยาก, หรือมองเห็นไม่ได้สำหรับบางคน และบางคนก็ไม่สนใจจะมอง จึงไม่ได้ทราบ ไม่ได้ซาบซึ้งถึงอันสงฆ์ของพระศาสนา ไม่ได้สนใจในธรรมให้พอสมควรกัน; เป็นการสนใจในธรรมพอเป็นประเพณี พอเป็นพิธีเสียเป็นส่วนใหญ่. เพราะฉะนั้นถ้าจะได้ปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้มีความรู้ความเข้าใจ ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก และให้มีการประพฤติกระทำ ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรม หรือพระศาสนายิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก ก็จักอยู่เย็นเป็นสุขกันยิ่งไปกว่านี้.

ในวันนี้เป็นการบำเพ็ญกุศล เพื่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ที่เรียกว่า บู่ ย่า ตายาย. พิจารณาตุแล้ว ก็ยังทำเป็นประเพณีอยู่มาก; เพราะว่าเป็นการกระทำโดยไม่ได้คิดไม่ได้นึก; เพราะว่าการกระทำอย่างกันเท่านั้นเอง. ถ้าคิดนึกให้มากสักหน่อย ก็คงจะทำได้มากกว่านี้; และข้อนี้ก็โต้แย้งข้อที่โต้กล่าวกันแล้วทุกปี ๆ เดือนกันแล้ว

เตือนกันอีกทุกปีๆ ว่าควรจะบำเพ็ญกุศลให้ตายายนั้น ให้ตียิ่งขึ้นไปทุกปี, ให้แทนคุณของตายาย ให้สูงยิ่งขึ้นไปทุกๆ ปี. อย่าทำแต่พอสัปดาห์เป็นประเพณี เป็นทำเป็นทาง เป็นกิริยาทำทางอย่างเดียว ส่วนจิตใจนั้นยังไม่รู้แจ้งเห็นจริง.

ข้อที่ว่า ให้ทำให้ยิ่งขึ้นไปในการตอบแทนคุณของตายายนั้น สำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าสมมติว่าตายายมาตุ มาเห็นลูกหลาน ในทุกวันนี้เข้าจริงแล้ว จะรู้สึกอย่างไร? และ จะต้องการอย่างไร? ข้อแรกที่สุดที่เตือนให้คิดอยู่เสมออยู่นั้น ก็คือข้อที่ว่า ลูกหลานเดี๋ยวนี้ เห็นแก่ตัวจัดยิ่งขึ้นทุกที. ลูกหลานสมัยนี้ ต่างคนต่างเห็นแก่ตัวของตัวจัดยิ่งขึ้นทุกที; ไม่เหมือนคนสมัย บู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งมีจิตใจกว้างขวางเห็นแก่ผู้อื่น มากกว่าคนสมัยนี้. คนสมัยนี้จะอะไรๆ ก็ยึดมั่นแต่ในส่วนตัวของตน ถือเอาแต่ได้ของตนเองเป็นประมาณ; ส่วนบู่ ย่า ตา ยาย มีจิตใจเป็นธรรมมากกว่านี้ คือเห็นแก่ผู้อื่นอยู่มาก.

.....

เดี๋ยวนี้ในโลกเราเห็น เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว หรือความเอาตัวเอาเปรียบกันอย่างยิ่ง ไปทั่วทุกหัวระแหง; เพราะว่าความเจริญอย่างใหม่ในโลกนี้ มันเป็นอย่างนี้เอง : คือทำให้คนเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ส่วนตัวจัดยิ่งขึ้น. ดังนั้นจึงได้เบียดเบียนกันฆ่าฟันกันอย่างไม่น่าจะเป็นไปได้, และเมื่อกลัดกลุ้มมากไปกว่านั้น ก็ทำลายตัวเองทำลายบุตรภรรยาของตัวเอง อย่างที่ไม่น่าจะเป็นไปได้. นี่แหละคือโทษของการที่ไม่เอาเพื่อในธรรม เป็นไปแรงกล้าหนักยิ่งขึ้น.

การที่บุคคลสมัยนี้ ไม่สนใจในธรรมนั้น คงจะมีคนคิดกันต่างๆ นานาว่าไม่สนใจก็อยู่ได้ เพราะว่าเรื่องมันมาก; อย่างนี้มันก็ถูกเหมือนกัน. บางคนก็จะคิดเลยไปเสียว่า ธรรมไม่จำเป็นแล้ว หาแต่เงินแต่ทองไว้ให้มากก็พอแล้ว; เพราะว่า

สมัยนี้เขาเอาดีที่เงินที่ทองกัน. คิดอย่างนี้ก็ได้เหมือนกัน ไม่มีใครห้ามได้; แต่แล้วในที่สุด ผลมันก็จะแตกต่างกัน คือจะได้รับผลไม่เหมือนกัน.

ถ้าลองทุกคนเห็นแก่ตัวทำนองนี้ ก็มีแต่จะเบียดเบียนล้างผลาญกันยิ่งขึ้น แล้วก็ไปโทษใครไม่ได้; เพราะเรื่องหันเหไปในทางผิด หรือเห็นผิดเป็นชอบกันไปมีมากยิ่งขึ้น, เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะมีเงินมีทอง มีข้าวมีของมากมายอย่างไร ก็หาความสุขไม่ได้; เพราะว่าเต็มไปด้วยความเบียดเบียนกันและกันเสียแล้ว. ทางข้างในนั้นก็เหมือนกัน คือทางในจิตในใจนั้น แม้ว่าจะมีเงินมีทองมาก ก็ยังหาความสุขไม่ได้; เพราะว่าจิตใจมีความยึดมั่นถือมั่น จนเป็นทุกข์เป็นร้อนมากขึ้นทุกที.

นี่แหละลองพิจารณาดูให้ดีๆ แม้จะมีเงินมีทอง มีข้าวมีของอะไรมาก แต่ถ้าข้างนอกก็เต็มไปด้วยการเบียดเบียนกันและกัน, ข้างในก็เต็มไปด้วยกิเลสตัณหา ยึดมั่นถือมั่น ทำให้นอนไม่หลับ; อย่างนี้แล้วจะมีประโยชน์อะไร. ถ้าเราจะลองนึกเปรียบเทียบกันถึงสมัย บู่ ยา ตา ยาย เขาไม่ต้องมีอะไรมากมายนัก แต่ก็อยู่เป็นสุข; เพราะที่ข้างนอกก็ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน, ข้างในก็มีจิตใจสงบได้ด้วยตนเอง เยือกเย็นอยู่ได้ด้วยตนเอง. เพราะฉะนั้น จึงมีความสุขอย่างแท้จริงได้ โดยไม่ต้องมีเงินมีทอง มีข้าวมีของมาก เหมือนคนสมัยนี้.

ความแตกต่างกันอย่างนี้ เป็นสิ่งที่น่าคิดดูหรือไม่? ที่จริงเป็นสิ่งที่น่าคิดดูอย่างยิ่ง; เพราะเราจะเห็นจะเห็น้อยกันไปทำไม ถ้าเป็นไปเพื่อความทุกข์ เพื่อความเบียดเบียนกัน และเบียดเบียนตนเองด้วย.

การที่คนไม่เห็นโทษของความเบียดเบียนนี้ จะเรียกว่าเป็นคนพาล หรือเป็นบัณฑิต? ถ้าพูดตามพระพุทธเจ้าตรัส ก็ต้องถือว่าเป็นคนพาลอย่างยิ่ง, เป็นผู้ไม่เห็นโทษของการเบียดเบียน, แม้เป็นผู้กระทำการเบียดเบียนอยู่ ก็ยังไม่เห็นโทษของการเบียดเบียน. นี้เรียกว่า เป็นคนพาลอย่างยิ่ง. เพราะฉะนั้น เราจะต้องสนใจกันในเรื่องการไม่เบียดเบียน ทั้งภายนอกและทั้งภายใน.

ควรจะกำหนดจดจำกันไว้ให้แม่นยำว่า การเบียดเบียนภายนอกและการเบียดเบียนภายในนี้; อันไหนมันสำคัญกว่ากัน? การเบียดเบียนภายนอก คือ คนอื่นมาเบียดเบียนเรา, การเบียดเบียนภายใน คือ ความโลภ ความหลง อวิชชา ตัณหาของเราเบียดเบียนเราเอง. สองอย่างนี้ อันไหนมันร้ายกาจกว่ากัน? เด็กอมมือคงจะพูดว่า การเบียดเบียนของคนภายนอกร้ายกาจ; เพราะว่ามันกัด ทำให้เจ็บปวด. แต่การเบียดเบียนภายใน คือกิเลสนั้น ไม่รู้สึกเจ็บปวด; บางทีก็สนุกสนานดี. ถ้าคิดอย่างนี้จึงเข้าใจว่า มันเป็นเรื่องคิดอย่างเด็กอมมือ.

ถ้าคิดอย่างผู้ใหญ่แล้ว ต้องคิดให้ดูว่า การเบียดเบียนภายนอกนั้น มันมาจาก การเบียดเบียนภายในเสมอไป; ถ้าการเบียดเบียนภายในไม่มีแล้ว การเบียดเบียนภายนอกยากที่จะมีได้. ข้อนี้หมายความว่า บุคคลนั้น ๆ มีกิเลสอยู่ในภายในของตัวเบียดเบียนตัวเองอยู่; แล้วกิเลสเหล่านั้นแหละ จะทำให้เกิดกระทบกระทั่งกับผู้อื่น ทางกายทางวาจา หรือแม้แต่ทางน้ำใจ. มันเป็นการสร้างศัตรูคู่เวรคู่ภัยกันขึ้นมา, แล้วจึงได้เบียดเบียนกันในทางภายนอก.

บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านถือว่า การเบียดเบียนภายนอกนั้น มาจากการเบียดเบียนภายในเสมอ; เพราะว่า ถ้าใครเป็นคนที่ไม่มีการเบียดเบียนภายใน คือ ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้ว จะไม่มีการเบียดเบียนภายนอกเลย.

ความโลภ ความโกรธ ความหลงไม่รู้จริงนั่นแหละ ทำให้เราคิดผิด พุคผิด ทำผิด, แล้วมันจึงสร้างศัตรูภายนอกขึ้นมา หรือว่าอย่างน้อยที่สุด เพราะเราหลง ไม่ฉลาด นั่นแหละ จึงได้กระทำอะไรไป ในทางที่ให้เกิดเป็นเวรเป็นภัยกันขึ้นมา โดยไม่มีเรื่อง มีราว จึงเป็นการยุ่งยากลำบาก; เพราะความไม่รู้เท่าถึงการ หรือที่เรียกว่า โมหะ ชนิดหนึ่งนั่นเอง.

ถ้าเราทุกคน สนใจเรื่องการเบียดเบียนตนนี้ให้มาก แล้วกำจัดเสียให้มาก การเบียดเบียนภายนอกก็จะมี. เมื่อแต่ละคน ๆ มีธรรมะมากขึ้นตามส่วนแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนภายใน; ในที่สุดก็จะไม่มีการเบียดเบียนภายนอก. กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็ว่า ถ้าคนในโลกทุกคนมีธรรมะ ไม่มีเบียดเบียนตนเองในภายในแล้ว ย่อมไม่มีทางที่จะเบียดเบียนกันภายนอก; เช่นรบราฆ่าฟันกันเป็นต้นได้เลย.

เดี๋ยวนี้ทุกคนมีข้าศึกอยู่ในตน เบียดเบียนตนเองอยู่ในภายในของตน เป็นข้าศึกแก่ตนเสียแล้ว; สิ่งต่าง ๆ ก็ดำเนินไปผิดทาง คือผิดไปหมด, เป็นไปแต่ในทางที่จะกระทบกระทั่งกัน แม้แต่บุคคลข้างเคียง; แล้วกระทบกันออกไปเป็นวงกว้าง เป็นระหว่างหมู่ ระหว่างคณะ ระหว่างชาติ. เรื่องก็ไม่มีที่จะสิ้นสุดลงได้; เพราะเหตุที่ว่า มีกิเลสอันเป็นข้าศึกในภายในอย่างเดียวเท่านั้น.

เพราะฉะนั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายจึงกล่าวว่า *ไม่มีอะไรเป็นข้าศึก ยิ่งไปกว่ากิเลสเลย. อย่าได้เห็นคนนั้น คนนี้ พวกนั้นพวกนี้ เป็นข้าศึกศัตรูเลย แต่จงเห็นกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความโง่ ความหลงของตัวเองนั่นแหละว่าเป็นข้าศึกที่แท้จริง;* แล้วพยายามบรรเทาในส่วนนี้เสีย ก็จะเป็นการบรรเทาในส่วนลึกที่สุดของจิตใจ, ตัดต้นตอทางมาของข้าศึกได้อย่างแท้จริง. การที่เรานับถือ

พระพุทธรูปนั้นก็เพราะเหตุนี้, หรือการที่เราทำมากไปกว่านั้น เช่นออกไปบวช
ไปเรียนเป็นพระเป็นเณร เป็นต้น ก็เพื่อความประสงค์อันนี้ : คือความประสงค์เพื่อจะ
ชนะข้าศึก คือกิเลสในภายในนั่นเอง; เรื่องมันจึงมีแต่เพียงเท่านี้.

....

ที่นี้มาถึงลูกหลานสมัยนี้ เราเปรียบเทียบกับกันดูแล้ว รู้สึกว่า ทำไมมันจึง
ช่างหนาไปด้วยกิเลสภายใน; ไม่เหมือนกับ บู้ ย่า ตา ยาย ซึ่งหลับตาตายไปแล้วนั้น.
แม้ว่าจะไม่สวยสดงงาม ร่ำรวย หรือหา อย่างพวกลูกหลานสมัยนี้; แต่ก็อยู่กันเป็น
ผาสุก ด้วยความสงบสุขยิ่งกว่าเดี๋ยวนี, มีกิเลสในภายในน้อยกว่าลูกหลานสมัยนี้.

ถ้าเราเอาเรื่องนั้นมาคิด เราก็คงจะคิดได้ต่อไปว่า บู้ ย่า ตา ยายคงจะเสียอก
เสียใจมากในข้อนี้ : เกี่ยวกับการที่ลูกหลานเสื่อมทรามลงในทางจิตใจ เห็นแก่ตัวมากขึ้น
ซึ่งเป็นเหตุให้เบียดเบียนกันมากขึ้น. เมื่อเห็นดังนั้นแล้ว; ทำไมจึงไม่ตอบแทนคุณ
ของบู้ ย่า ตา ยาย ด้วยการกลับตัวกันเสียใหม่ ให้ถูกใจบู้ ย่า ตา ยาย ก็เป็นคน
เห็นแก่ตัวน้อยลง, แล้วมีการเบียดเบียนกันและกันน้อยลง และอบรมลูกหลานเล็กๆ
ให้มีความรู้ความเข้าใจกันให้ถูกต้องในข้อนี้กันให้มากขึ้นแล้ว; ทำไมจึงปล่อยให้ไปตามสบาย.
ผู้ใหญ่ก็คิดว่า ไปเล่นไฟเสียสนุกกว่า ที่จะมาเอาใจใส่กับลูกหลานเล็กๆ, ไปกินเหล้า
เมายาหัวทกกันขวิดกันเสียสนุกกว่า ที่จะมาคอยชี้แจงพรีสอนลูกหลานเล็กๆ; เมื่อมา
คิดกันเสียอย่างนี้แล้ว ลูกหลานเล็กๆ ก็ถูกปล่อยให้ปล่อยปละละเลย ชัดไปที่คนโน้นชัดไปที่คนนี้
ไม่มีใครรับผิดชอบ ว่าลูกหลานเล็กๆ นี้จะถูกรอบรมเพียงพอรหรือไม่.

นี่คือข้อที่ความเห็นแก่ตัวจัดนั้น มันเป็นไปเลยขอบเขตเสียแล้ว, เห็นแก่
ตัวเองจัด จนกระทั่งไม่เห็นแก่ลูกหลานเล็กๆ ตาทำ ๆ; เหมือนในตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว

ว่าพ่อมันจะไปกินเหล้ากินยาเสียให้สนุกสนาน ลูกมันจะเป็นอย่างไร ก็ปล่อยไปตามเรื่อง นี้เรียกว่า พ่อมันเห็นแก่ตัวมากเกินไปเสียแล้ว ไม่เห็นแก่ลูกหลานตาตาๆ จึงไม่ค่อยเผื่อคุณแลระวังรักษา บัองกันไม่ให้ทำผิด คิคคิต หรือว่า อบรมสั่งสอน ให้รู้ถูกข้งๆ ขนไป.

นี้เรียกว่า เด็ก ๆ ปล่อยปละละเลย เพียงด้วยเหตุผลสักแต่ว่า พ่อมันถือว่าไปกินเหล้ากินยาเสียดีกว่า, หรือแม่มันก็ถือว่าไปเล่นไฟเสียดีกว่า, หรือไปทำอะไรบางอย่างบางประการ ที่เป็นสนุกสนานส่วนตนนั้นเสียดีกว่า ที่จะมากอยตืดตามลูกหลานเล็ก ๆ; ว่ามันจะทำอย่างไรกัน, มันจะไปเล่นกันในคลอง หรือในไร่ ในนา หรือที่ไหนก็ไม่รู้, หรือปล่อยไปตามเรื่องตามราว ไม่ได้อบรมสั่งสอนเรื่องการพูดจา กิริยาท่าทาง. เด็ก ๆ จึงเป็นเด็กที่กระต้าง แล้วก็ไปซัดให้ครูที่โรงเรียน จะเป็นผู้อบรมสั่งสอน; เรื่องมันก็ไม่พอกัน เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นเด็ก ๆ ที่ไม่ควรจะเป็นไปในทางลักษณะบางอย่างบางประการนั้นมากขึ้น; เรียกว่าเสื่อมลงในทางจิตใจ ไม่เป็นที่สรรเสริญของบัณฑิต มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น. แม้ บู่ ย่า ตา ยายที่ตายไปแล้ว เกิดมามองเห็นเข้า ก็จะมีเพศเวทนา เสียอกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง.

นี้จึงหวังว่า เราทุก ๆ คนควรจะตอบแทนบุญคุณ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้น ด้วยการช่วยกันปรับปรุงแก้ไข ให้ความเป็นอยู่ของพวกเราในสมัยนี้ บริสุทธิ์สะอาดแจ่มใส สว่างไสวยิ่งขึ้นจงทุกคน คือให้ความเห็นแก่ตัวนั้นน้อยลง; ให้เห็นแก่ผู้อื่นให้มากขึ้น เพราะเดี๋ยวนี้เห็นแก่ตัวมากเกินไปเสียแล้ว เห็นแก่ตัวจนจะเชือดคอตตนเองแล้ว. หมายความว่า ถ้าความเห็นแก่ตัวมันมากหนักเข้าแล้ว มันก็มีค มีคจนไม่รู้ว่าจะทำอะไรให้ถูกต้อง มันจึงทำผิด จนกระทั่งทำลายตัวเอง ก็ยังเห็นว่าเป็นการถูกต้อง.

การทำตัวเองให้เสื่อมเสีย ก็ยังเห็นว่าเป็นการถูกต้องอยู่; นั่นแหละคืออาการของคนมีดี, แล้วมันมีดียิ่งขึ้นเพราะการเห็นแก่ตัว ที่เป็นไปหนักขึ้น ๆ; เห็นแก่ตัวด้วยความโลภ, เห็นแก่ตัวด้วยความโกรธ, เห็นแก่ตัวด้วยความหลง, มันล้วนแต่เป็นการเห็นแก่ตัวทั้งนั้น. ฉะนั้นคนที่โลกมากนั้น ก็เป็นคนที่คิดว่าจะรวยใหญ่, จะเอาให้ได้มากนั่นเอง; แต่แล้วมันกลับไม่ได้ แล้วยังกลับเสียหาย; นี้เรียกว่าความมีดี.

ถ้ามีความสว่างแล้ว ก็จะไม่รู้จักทำให้พอเหมาะพอดี ไม่ให้เสียไปในทางที่ไม่ควรจะเสีย มีแต่จะเจริญงอกงามยิ่งขึ้นเท่านั้น; เพราะฉะนั้นแหละจึงได้กล่าวไว้ว่า เห็นแก่ตัวมากเกินไปแล้ว ก็จะเชือกคอตัวเองเป็นแน่นอน, ไม่ต้องมีใครมาเบียดเบียนจากข้างนอกเลย ก็จะเบียดเบียนตนเอง ได้มากกว่าที่คนข้างนอกจะเบียดเบียนเสียอีก. เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสั่งสอนให้ระวังศัตรูข้างใน : ศัตรูข้างในก็คือ จิตใจที่ตึงไว้ผิด.

จงจำไว้ให้ดี ๆ เป็นคำสั้น ๆ ว่า จิตใจที่ตึงไว้ผิด. "จิตใจที่ตึงไว้ผิด"

เป็นศัตรูของมนุษย์ ยิ่งกว่าศัตรูใด ๆ มันเป็นศัตรูข้างใน แล้วทำอันตรายยิ่งกว่าศัตรูข้างนอก; ใจที่ตึงไว้ผิดแล้ว เป็นศัตรู เป็นข้าศึกใหญ่หลวงทีเดียว, แล้วก็ถึงศัตรูข้าศึกข้างนอกรอบค้ำเข้ามาทีเดียว, ก็เลยวินาศกันหมดไม่มีเหลือ เพราะมีศัตรูทั้งข้างนอกและข้างในทั้งนี้ เพราะฉะนั้น จงระวังศัตรูข้างใน คือจิตใจที่ตึงไว้ผิดนี้ให้มาก.

จงพยายามสอดส่องมองให้เห็น แล้วพยายามฆ่าทำลายมันเสีย : คือการละความเห็นผิด ละการที่ตึงไว้ผิดเสีย นั่นเองให้กลายเป็นการตึงไว้ถูก. ถ้าไม่สามารถจะทำได้ด้วยตนเอง ก็อาจจะศึกษาได้จากพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่ดาษดื่นแพร่หลายที่สุด; แล้วเอาไปเป็นเครื่องชำระชะล้างความผิดนั้นเสีย ให้เป็นผู้

ตั้งใจไว้ถูกต้อง. เมื่อจิตใจตั้งใจไว้ถูกต้องแล้ว ก็จะกลายเป็นมิตรที่ดี ไม่มีมิตรอันใดจะยิ่งไปกว่า; จิตใจที่ตั้งใจไว้ถูกต้องนั้นแหละจะเป็นมิตรที่ดียิ่งกว่ามิตรใด ๆ ทั้งสิ้น, จะเป็นผู้ช่วยให้รอดจากความทุกข์ทั้งปวง.

เรื่องมันจึงเหลืออยู่นิดเดียว เพียงสองคำว่า จิตใจที่ตั้งใจไว้ผิด น้อย่างหนึ่ง, จิตใจที่ตั้งใจไว้ถูกต้อง น้อย่างหนึ่ง, จิตใจที่ตั้งใจไว้ผิด ก็เป็นข้าศึกศัตรูอย่างร้ายกาจ ไม่มีข้าศึกศัตรูอันใดจะร้ายกว่า; จิตใจที่ตั้งใจไว้ถูกต้องนั้น ก็เป็นมิตรเป็นสหาย เป็นผู้สงเคราะห์ เป็นผู้ช่วยเหลือคำชู้อย่างยิ่ง ไม่มีมิตรอันใดจะยิ่งไปกว่า. เดียวนี้เรามีจิตใจที่ตั้งใจไว้ผิด หรือตั้งใจไว้ถูกต้อง เราควรจะพิจารณาดูให้ดี; ที่ต้องพิจารณาดูให้ดี ก็เพราะว่ามันพิจารณายากมาก.

คนที่เมาก็เถียงว่าตัวไม่เมา, คนที่บ้าก็เถียงว่าตัวไม่บ้า คนที่ตั้งใจไว้ผิด ก็เหมือนกัน *จะต้องมีความรู้สึกว่าคุณตั้งใจไว้ถูกต้องเสมอ*; เพราะฉะนั้น มันจึงลอลงตัวเองอยู่ตลอดเวลา : ตั้งใจไว้ผิดก็เห็นเป็นตั้งใจไว้ถูกต้อง มันจึงได้แต่ทำไปอย่างนั้น ตามที่ได้ตั้งใจไว้ผิด. ฉะนั้นอย่าได้ประมาทเลย อย่าได้ประมาทเป็นอย่างยิ่ง; เพราะว่าเป็นเรื่องที่ประมาทไม่ได้ เป็นเรื่องที่ยากที่จะมองเห็นได้จริงๆ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสแล้วอีก ย้ำหนักย้ำหนา ในเรื่องความไม่ประมาท. เราควรจะเชื่อฟังท่านเป็นอย่างยิ่ง ในข้อที่จะไม่ประมาท, แล้วมาคิดดูให้ดี ด้วยจิตใจที่เป็นธรรมเที่ยงตรง ตรงไปตรงมา : อะไรผิดอะไรถูก, ตั้งใจไว้ผิดหรือตั้งใจไว้ถูกต้อง; อย่างนี้ต้องคัดลั่นกันให้เป็นธรรม, ถ้าเห็นว่ามันผิดแล้ว ก็จะต้องละเสีย; ถ้าเห็นว่ามันผิดแล้วยังไม่ละ อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่มีประโยชน์อะไร.

การที่ตั้งใจไว้ผิดแล้วไม่ละ อย่างนี้เรียกว่าเป็นการผิดสองซ้อนสองซ้ำ เข้าไปที่เดียว; หรือมีบางสิ่งบางอย่างมาบีบบังคับ ทำให้ละไม่ได้ : เช่นติดการเล่นไฟรู้ว่ามันผิด แต่มันก็ละไม่ได้ หรือติดสุรายาเมา ทั้งที่รู้ว่ามันไม่ควร ก็ละมันไม่ได้; นี้เรียกว่า ไม่มีการบังคับตัวเองที่เพียงพอ, และต้องยอมรับว่า จิตนั้นยังตั้งใจผิดอยู่นั่นเอง. จะถือว่าตั้งใจไว้ถูกไม่ได้; เพราะว่าถ้าตั้งใจไว้ถูกได้ มันก็ต้องเป็นเรื่องละได้แน่นอนอน บังคับตัวเองได้แน่นอน.

นี่แหละคือข้อที่จะต้องคิดแล้ว สำหรับลูกหลานสมัยนี้ ในเมื่อเรานึกถึงปู่ ย่า ตายายที่ล่วงลับไปแล้วนั้น; ว่าท่านมีหลักเกณฑ์อย่างไรกัน, ท่านมีการเป็นอยู่อย่างไรกัน, แล้วต่อจากนั้นก็จะได้พยายามทำให้ถูกใจ ปู่ ย่า ตา ยายยิ่งขึ้น.

....

เรื่องที่จะต้องกล่าวต่อไปในคราวนี้ ต่อไปจากที่กล่าวมาแล้วแต่ปีก่อนๆ ก็ควรจะมิ; เราไม่จำเป็นจะต้องพูดซ้ำซากกันทุกปี ด้วยเรื่องเดียวกัน. แต่ได้เอาใจความที่สำคัญบางอย่างบางประการมากล่าวซ้ำๆ เพื่อกันลืม.

สำหรับเรื่องที่จะกล่าวต่อไปข้างหน้านี้ สำหรับคราวนี้ ก็มีอยู่ว่า *เราน่าจะลองนึกถึงข้อที่ ปู่ ย่า ตา ยายมีอะไรดี ๆ ที่เราจะเอาของท่านมาได้บ้าง?* เราทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตายานักหนาแล้ว เตี่ยวนี่เราจะเรียกเอาอะไรจากตายายบ้าง. คิดดูแล้วก็ไม่เห็นมีอะไรดีไปกว่า ตัวอย่างที่ดีของ ปู่ ย่า ตา ยายอีกนั่นเอง หรือว่าความดีบางอย่างบางประการ ที่ปู่ ย่า ตา ยายได้ทำไว้.

ข้อนี้เราต้องระลึกนึกถึง สิ่งที่เป็น ภูเขา ภูเขา ภูเขา ได้มีไว้ ได้ทำขึ้น ชนิดที่พวกเรา
เดี๋ยวนี้ทำไม่ได้; เกี่ยวกับเรื่องนั้น ถ้าจะสรุปพูดกันให้สั้น ๆ ก็ต้องพูดว่า ภูเขา ภูเขา
ภูเขา สมัยโน้น รัฐธรรมเข้าใจธรรมะดีกว่าพวกเราสมัยนี้. ขอยืนยันซ้ำอีกทีหนึ่งว่า ภูเขา ภูเขา
ภูเขา ของเราสมัยโน้น รัฐธรรมดีกว่าพวกเราสมัยนี้.

ที่นี้คนซึ่งพูดบางคนก็จะเถียงว่า สมัยภูเขา ภูเขา ภูเขา ไม่ได้เรียนอะไรมากมาย
หนังสือสักเล่มก็หาแทบจะไม่ได้ มีสักเล่มก็ยืมกันจนไม่เหลือสักก็ใบ ขาดแล้วขาดอีก;
แล้วคนสมัยนี้มีหนังสือมากมายจนนับไม่ไหว แล้วก็มาสอนกันอยู่ทุกหนทุกแห่ง แล้วทำไม
ภูเขา ภูเขา ภูเขา จะรัฐธรรมได้มากกว่าคนสมัยนี้.

ข้อนี้มันไม่จริงอย่างที่พูดเสียแล้ว คือว่าคำว่ารัฐธรรมนี้ มันมีหลายรัฐ : รัฐนิต
เรียน ๆ จำ ๆ ซัด ๆ เขียน ๆ จด ๆ วัณนี้ มันก็เป็นการรัฐเหมือนกัน; แต่เป็นการรัฐชนิดที่
ผิวเผิน, เป็นการรัฐที่ไม่ได้ฝังอยู่ในจิตใจ, เป็นเพียงความจำไว้พูดไว้ เขียนไว้ เพื่ออวด
ติดกัน ซึ่งเป็นเหตุให้ลูกหลานสมัยนี้บ้าน้ำลายในการพูด ยิ่งกว่าภูเขา ภูเขา ภูเขา ซึ่งไม่ค่อย
รัฐอะไร แล้วก็พูดไม่ค่อยเป็น. สมัยนี้เขาเรียนมาก เลยพูดบ้าน้ำลายได้มาก; มัน
ไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริงที่อยู่ภายในใจ.

นี่จึงคิดว่า ความรู้ชนิดไหนจะดีกว่ากัน, หรือว่าความรู้ชนิดไหน จะดับ
ทุกข์ได้มากกว่ากัน. ความรู้ที่สำหรับพูดนั้น มีแต่จะสร้างเรื่องทะเลาะวิวาทกันขึ้นมาก
กว่า; แล้วจะสร้างเรื่องความเห็นแก่ตัว ยกตนข่มท่าน หรืออะไรทำนองนี้ กันขึ้น
มากกว่า. หรือว่าอย่างดีที่สุด มันก็รัฐสำหรับเอาไปพูด เอาไปหลอกคนอื่น เพื่อหา
ประโยชน์เป็นเงินเป็นทองมากกว่า; ไม่ใช่รัฐเพื่อจะประพฤติปฏิบัติทำลายข้าศึกในภายใน
เพื่อชำระจิตใจให้สะอาด ดังนั้นก็หาไม่.

ส่วนความรู้ของ บู้ ย่า ตา ยายนั้น บางทีรู้ถึงขนาดที่พูดออกมาไม่ได้ พูดออกมาไม่เป็น พูดออกมาไม่ออก; แต่ก็รู้พอที่จะหยุคยั้งกิเลส หรือความรู้สึกที่ต่ำที่ทราม, กลายเป็นคนที่มีจิตใจสะอาดดี สว่างดี สงบดี กว่าคนที่รู้มาก หรือพูดได้มาก ในสมัยนั้นไปเสียอีก.

ดังนั้นขอให้ทุกคน จับใจความสำคัญให้ได้ว่า ที่ว่ารู้ ๆ นั้น มันเป็นหลายรู้ด้วยกัน มันไม่เหมือนกัน; ถ้ารู้จริงต้องหมายความว่า ตบช้ำศึกหรือกิเลสในภายในได้ จึงจะเรียกว่ารู้จริง; ถ้าตบกิเลสช้ำศึกในภายในไม่ได้ แม้จะรู้หมดทั้งพระไตรปิฎก ก็เท่ากับไม่รู้ผู้นั้นเอง; เพราะฉะนั้นลูกหลานสมัยนี้ จะต้องคิดดูเสียใหม่ ก่อนที่จะพูดว่า ตายายไม่รู้อะไร.

ถ้าหากว่าเราได้พิจารณาด้วยกันอย่างละเอียด ด้วยความยุติธรรม ด้วยความเคารพ แล้วจะพบว่า บู้ ย่า ตา ยาย รู้อะไรอย่างแท้จริงและลึกซึ้ง; แม้ว่าพูดไม่ได้ แต่ก็รู้จริงและลึกซึ้ง, พูดออกมาได้สักคำหนึ่ง ก็ถูกมากมาย เป็นหลักเป็นฐานมากมาย. ถ้าว่ากันตามทีจริงแล้ว เราจะเห็นได้ว่า บู้ ย่า ตา ยาย รู้ธรรมะมาก ถึงขนาดที่พูดได้เหมือนกัน แม้จะไม่ทุกคน; ถ้าเรายังได้เห็น.

แม้แต่ว่าบทเพลงสำหรับกล่อมลูกให้นอน : อย่างบทเพลงเรื่องมะพร้าว นาฬิกา หรืออะไรทำนองนี้ มันก็เป็นบทเพลงธรรมะอย่างสูงถึงเรื่องนิพพาน. แต่ว่าลูกหลานสมัยนี้มันโง่ จนถึงขนาดที่ไม่รู้ว่า เรื่องนั้นเป็นเรื่องนิพพาน; เข้าใจว่าเป็นเรื่องมะพร้าวธรรมคา, แล้วก็เลียงงไม่รู้ว่ามันจะเป็นได้อย่างไร แล้วก็เลิกกัน. แม้จะเอามากล่อมลูกเล่นด้วยบท ๆ นี้ ก็ไม่รู้อะไรเลย.

นี่เป็นเครื่องชี้ว่า บู้ ย่า ตา ยาย นันรู้เรื่องนิพพาน ถึงขนาดเอามาผูกเป็น
 กำกลอน สำหรับให้เด็ก ๆ กล่อมน้องกล่อมลูกก็ยังได้; แล้วคนสมัยนี้ทำได้ไหม ?
 ยังมีทำที่ไหนบ้าง ? นี่ก็มองเห็นได้ว่า ไม่มีทางที่จะทำได้; เพราะมัวแต่ไปกินเหล้า
 เล่นไพ่ หรือมัวแต่ไปทำอะไรบางอย่างซึ่งตรงกันข้ามเสมอ จะมาสนใจในเรื่องนี้ได้อย่างไร.

....

ทีนี้ จะมานึกดูกันอีกทีหนึ่ง ว่าในบรรดาคำที่ บู้ ย่า ตา ยาย ฐรรมะดี แล้ว
 พุทโธวสัน ๆ นั้น ๆ มีคำอะไรบ้าง ? ในที่นี้จะยกตัวอย่างมาให้ฟังสัก ๒ - ๓ คำ : บู้ ย่า
 ตา ยาย ได้สรุปธรรมะหมด ทั้งพระไตรปิฎกทีเดียว สรุปไว้เป็นคำสั้น ๆ ไม่กี่คำ เช่นว่า :
 “งามน้อยที่ผี ดันน้อยที่ละ พระน้อยที่จริง นิพพานน้อยที่ตายเสียก่อนตาย”
 เพียง ๔ คำ เท่านั้น

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า บู้ ย่า ตา ยาย พุทโธวสันหรือพุทโธวณู; พุทไปอย่างไร
 หรือว่าพุทอย่างไร, และเป็นคำที่มีใจความกว้างขวาง กรอบจำกัดสอนทั้งหมดได้หรือไม่.
 ลองฟังดูใหม่ซิ ตายายพุทว่า “งามอยู่ที่ผี” ผีในที่นี้ คือซากศพที่เหม็นเน่าว่างามอยู่ที่ผี,
 “แล้วก็ดันน้อยที่ละ”, แล้ว “พระน้อยที่จริง”, “นิพพานน้อยที่ตายเสียก่อนตาย”.
 นี้เรามาพิจารณาดูความหมายของคำ ๔ คำนี้กันดีกว่า เผื่อจะได้รู้จักตายายของตัวเองดีขึ้น.

ข้อที่ตายายว่า “งามอยู่ที่ผี” นั้น หมายความว่า *ลูกหลานสมัยนี้* มันงาม
อยู่ที่แต่งเนื้อแต่งตัว; เอาสิ่งต่างๆ มาลูบไล้ ฉาบทา กัดแปลง ปรับปรุง แก้ไข
 เนื้อหนัง ให้มีความงาม, แล้วก็หลงใหลกันว่างาม. ส่วนตายายนั้นบอกว่า “งาม
 อยู่ที่ซากผี” แล้วลองไปคิดว่าของใครจะถูกลง ของใครจะจริงกว่ากัน.

เรื่องงามอยู่ที่การประทับตกแตงนี้ มันมีความหมายอย่างไร? ทุกคนก็พอจะมองเห็นได้ว่า มันตกเป็นบ่าว เป็นทาส เป็นซี้ซ่าของกิเลสตัณหา มันจึงจะเห็นว่างามอยู่ที่ประทับตกแตง. ถ้าจิตใจไม่เป็นทาสเป็นบ่าวของกิเลสตัณหาแล้ว มันจะไม่มัวเหินตเหิน้อยอยู่ด้วยการประทับตกแตง หรือไม่สิ้นไม่เปลืองอยู่ ด้วยการประทับตกแตง; เพราะมันเป็นเรื่องหลอกลวงทั้งนั้น, มันเป็นเรื่องมายาหลอกตนเองด้วย, หลอกคนอื่นด้วยให้เห็นว่างาม. คิดได้ตั้งนี้ก็เลยหยุดกัน ไม่ไปหลงงามที่เรื่องมายาอย่างนั้น.

ที่นี้ มาดูว่า “งามที่ซากผี” นั้น งามอย่างไร? ข้อนี้มันจะเห็นได้แต่คนที่มิจิตใจสูง สูงกว่าที่จะไปกิดคิดๆ ไปหลงคิดๆ จึงจะมองเห็นได้; เพราะถ้ายังไปหลงขนาคว่า เรื่องอบายมุขต่างๆ มีสุรา ยาเมา การพนัน เสเพลต่างๆ เป็นของดีแล้ว คนชนิดนั้นจะมาเห็นซากผีว่างามไปไม่ได้.

คนที่เห็นผิดเป็นผิด เห็นถูกเป็นถูก อย่างแท้จริงแล้วเท่านั้น จึงจะมาเห็นว่างามนั้นอยู่ที่ผี; หมายความว่า ถ้ามีสติปัญญาถูกต้องอยู่กับเนื้อกับตัว มองดูที่ซากผีแล้ว ก็จะเห็นอะไรต่างๆ มากมาย ที่เป็นประโยชน์ ที่เป็นเครื่องแก้กกุล ไม่ให้โง่ ไม่ให้หลง; แต่กลับจะชักจูงไปในทางที่จะประพฤติกุฏ ประพฤติดี และประพฤติกุอย่างสูง คือปล่อยวาง, ประพฤติไปในทางที่จะกำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลงเสีย.

อย่างเช่น ถ้าจะมองดูที่โครงกระดูก ที่แขวนอยู่ข้างหน้าเรา^{นี้} ใครจะมองเห็นว่างามบ้าง? เว้นไว้เสียแต่คนบางคน จะมองเห็นว่า มันแสดงให้เห็นความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วช่วยให้จิตใจสงบเย็นลงไปทันที; มันเป็นมิตรสหายแก่เรา, มันแสดงสิ่งที่มีประโยชน์แก่เรา, หรือว่ามันแสดงของจริงอยู่ที่นั่น. แสดงความจริงอยู่ที่นั่น คือที่ซากผีนั้น^{นี้} แสดงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่เต็มตัว, แสดงความจริง

บางอย่างบางประการอยู่เต็มตัว. ยิ่งมองยิ่งเห็น, ยิ่งเห็นก็ยิ่งรู้สึกกว้างขวาง ทำให้ใจ
ว่างจากของสกปรก คือความโลภ ความโกรธ ความหลงนั่นเอง.

ของสกปรกอย่างยี่งั้น คือ กิเลส : ความโลภ ความโกรธ ความหลง ;
แต่ถ้าไปเห็นของสกปรกเหล่านั้น ว่าตีว่างามเสียแล้ว มันก็ไม่อาจจะเห็นอนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา นั้น ว่างามได้ ; ฉะนั้น จึงไม่เห็นว่าเป็นชากฝืนงาม. แต่ถ้าเป็นคนรักที่จะ
เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, รักที่จะมีจิตใจสงบแล้ว เห็นชากฝืนยอมจับตาจับใจ ยิ่งกว่า
เห็นคนที่ประทับใจประคองคางคาง สวยสดงดงาม ตามภาษามายาหลอกลวง ซึ่งไม่ใช่ของจริง.
เตี้ยนั่นมาเห็นของจริงที่ชากฝืน จึงเห็นว่างาม แล้วก็พอใจที่จะดู. ฉะนั้น ปู่ ย่า ตา ยาย
ของเราฉลาดมากหรือฉลาดน้อย ลองกิดกุดกันในเรื่องนี้ก็แล้วกัน ; ที่ปู่ ย่า ตา ยาย กล่าวว่
“งามอยู่ที่ผี”.

ถ้าคนเราที่เป็นลูกหลานนี้ มางามกันอยู่ที่ผี ให้ได้ทุกคนแล้ว บ้านเมืองจะ
ดีกว่านี้ จะอยู่เย็นเป็นสุขกันกว่านี้ ; เตี้ยนั่นมันไปงามอยู่ที่ของหลอกลวง.

ทีนี้ เราลองพูดกลับกันเสียใหม่ ให้มันสมน้ำหน้าคนสมัยนี้ ว่าคนที่แต่งตัว
สวยสด งดงาม ลูบลู่ ปรุรงแต่ง กันเป็นอย่างดี ; นั้นแหละมันคือผี เพราะว่ามันเป็น
ของหลอกลวง ด้วยเสื้อผ้า อาหาร แก้วแหวน เงินทอง น้ำมันน้ำมัน แป้งหอมต่างๆ
ที่เอามาลูบมาทา จนดูว่างาม. พอแต่งเสร็จมันก็เป็นผี คือมันหลอกคนอื่นให้เห็นว่างาม
ทั้งที่ข้างในไม่งาม ; เพราะฉะนั้น การที่ ปู่ ย่า ตา ยาย พูดว่า งามอยู่ที่ชากฝืนนั้น มันก็
ถูกดีแล้วเหมือนกัน. แต่เรื่องมันกลับกัน ในการที่จะพูดว่า งามอยู่ที่ชากฝืน เพราะมี
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้คุณมันก็ถูก ; แต่ถ้าจะว่า งามอยู่ที่พวกประคองคางคาง
ของปฏิภูลให้ดูเป็นงาม มีอาการคล้ายกับผี เพราะหลอกลวงนั้น มันก็ถูกเหมือนกัน.

คำพูดของปู่ ย่า ตา ยาย ของเรามันถูกทั้งชนทั้งล่อง ไม่มีทางที่จะผิดได้ดังนี้; แล้วทำไมยังไม่รู้จักนับถือ ปู่ ย่า ตา ยาย กันเสียบ้างเล่า. ควรจะกตัญญูให้ที ๆ ให้เข้าใจ คำกล่าวข้อนี้ แล้วเอาไปประพฤติปฏิบัติ ให้สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทุกคน.

ทีนี้ เราลองดูข้อต่อไปที่ว่า “**ดีอยู่ที่ละ**”. ตายายท่านว่า ดีอยู่ที่ละ; ส่วนคนสมัยนี้ว่า ดีอยู่ที่ได้. ลูกหลานสมัยนี้พูดว่า ดีอยู่ที่ได้, ได้เอามากๆ ได้มาเท่าไร ยิ่งมากยิ่งขึ้น, ถ้าได้แล้วก็เป็นที่. ส่วนตายายนี้ว่าดีอยู่ที่ละ คือสละให้มันหมดไป สละออกไป สละออกไป สละออกไปให้หมด มันจึงจะดี; แล้วลูกหลานสมัยนี้เอามาให้มาก เอาเข้ามาให้ไม่รู้จักสิ้นสุด จึงจะดี มันเดียวกันอยู่อย่างนี้.

ขอให้ลองวินิจฉัยกันดูว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ผิดหรือถูก? เราเป็นผู้ผิดหรือผู้ถูก? ปู่ ย่า ตา ยายพูดไป ด้วยความหมายอย่างไร? เราเห็นได้ว่า ท่านมีความหมายเหมือนพระพุทธเจ้า ในข้อที่กล่าวว่า “**ยิ่งยึดมั่นถือมั่นเอาไว้มากเท่าไร ก็ยิ่งเป็นความทุกข์มากเท่านั้น**”; คือยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกู - ของกูมากเท่าไร ก็ยิ่งมีทุกข์มากเท่านั้น. ฉะนั้น ละเสียแม้โดยจิตใจ : สละออกไป ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู - ของกู นี้ก็ยังไม่เป็นทุกข์แล้ว; ฉะนั้น มันจึงดีอยู่ที่ไม่เป็นทุกข์ และดีอยู่ที่สละออกไป. ที่เอาเข้ามา เอาเข้ามาได้ แล้วว่าดีนี้ มันดีอยู่ที่กิเลสตัณหา, มันดีอยู่ที่ความยึดมั่นถือมั่น; เอามาสำหรับเผาตนเองให้เร่าร้อน และจะต้องทะเลาะวิวาทแย่งชิงกัน ไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้น ใครจะดีกว่ากันก็ลองนึกดู.

สำหรับตายายนี้ เข้าข้างพระพุทธเจ้าโดยแท้ ว่ายิ่งสละออกไป ก็ยิ่งไม่มีความทุกข์, สละออกไปกิเลสก็ยิ่งเบาบาง; ถึงแม้จะมีอยู่เก็บไว้ ก็ไม่รู้สึกรู้ว่า เป็นของมีอยู่ เป็นของตน จึงเรียกว่าเป็นการละอยู่ตลอดเวลา ก็เลยไม่มีความทุกข์. ฉะนั้น

ท่านจึงพอใจที่จะกล่าวว่า “คตินั้นอยู่ที่ละ” ไม่ใช่ที่อยู่ที่เขาเข้ามา, เขาเข้ามา. **นี่เป็นหลักธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ที่ว่าความทุกข์เกิดมาจาก ตัณหา และอุปาทาน.**

ตัณหานั้นคือความอยาก, อุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่น; ความทุกข์เกิดจากตัณหาและอุปาทาน. ถ้าไม่มีตัณหาอุปาทาน ก็ไม่มีทุกข์; ฉะนั้น บุปุ่ ย่า ตา ยาย ว่า “ที่อยู่ทีละ” ก็เป็นการดูอย่างยิ่ง, คือที่อยู่ที่ไม่มีความอุปาทาน. แปลว่าท่านเข้าข้างพระพุทธเจ้าเต็มที, แล้วคำพูดนั้นก็ถูกต้องอย่างเต็มที; เพราะมันที่อยู่ทีละ ไม่ใช่ที่อยู่ที่เขาเข้ามา.

ถ้าเราจะเป็นลูกหลานของ บุปุ่ ย่า ตา ยาย แล้วเรามาประพาศิตนเป็นอย่างไร “**คืออยู่ที่ใด**”, คืออยู่ตรงที่ใด อย่างนั้นแล้ว; จะเป็นลูกหลานของบุปุ่ ย่า ตา ยาย ใด้อย่างไร ในเมื่อ บุปุ่ ย่า ตา ยาย ถือหลักว่า “**ละออกไปจึงจะดี**” แล้วลูกหลานมาถือหลักว่า “**เอาเข้ามาจึงจะดี**”; อย่างนั้นมันจะเป็นลูกหลาน เป็นตาเป็นยายกันได้อย่างไร. ในที่สุดก็ต้องแยกทางกันเกิน : บุปุ่ ย่า ตา ยาย อยู่ด้วยความสุขสงบ, ลูกหลานก็อยู่ด้วยความเร่าร้อน : เร่าร้อนมากถึงขนาดที่เรียกว่า “**กลางคืนก็อดคควัน กลางวันก็เป็นไฟ**” หากความสงบสุขไม่ได้ ทั้งหลับและทั้งตื่น. นี่การที่ลูกหลานมาพลิกไปเสียว่า “**ได้จึงจะดี**”; ไม่ยอมรับว่า “**ละออกไปจึงจะดี**”.

ข้อที่ว่า “**ได้จึงจะดี**” นี้หมายถึงได้ในทางวัตถุ เป็นเงิน เป็นทอง เป็นข้าวของ; เป็นเหยื่อของกิเลสตัณหาทั้งนั้น, ไม่ใช่ได้มรรค ผล นิพพาน. เรื่องได้มรรค ผล นิพพานนั้นเป็นเรื่องละ; คนเราจะต้องมีการละ, แล้วจะมีมรรค มีผล มีนิพพาน อยู่ในตัวการละนั้น. การละต่างหากเป็นตัวมรรค ผล นิพพาน; ไม่ใช่ตัวการได้. อย่าได้เข้าใจผิดไปว่าขึ้นชื่อว่าได้แล้วก็จะเป็นการดี; มันไม่มีทางที่จะเป็นการดีที่ตรงไหน นอกจากจะเป็นปัญหายุ่งยากไปทั้งนั้น.

แม้จะไต่มาโดยสุจริต เอามายึดถือไว้ว่าเป็นตัวกู เป็นของกูอย่างนี้ มันก็เผาผลาญ หรือขบกัดบุคคลนั้น อยู่ทั้งกลางวันกลางคืนไม่มีสร้าง มันจึงไม่มีที่ตรงไหน ถ้าไต่มาเก็บรักษาไว้ แต่อย่ารู้สึกว่าได้ ในใจต้องละออกไปจากความเป็นของตน ; นี้เรียกว่าละ มันจึงจะไม่เป็นทุกข์ ไม่วิตกกังวล เพราะการที่มีอะไรไว้ หรือได้อะไรมา.

นี่จะเห็นได้ว่า คำพูดของ ปู่ ย่า ตา ยาย นี้ ในข้อที่ว่าที่อยู่ทีละนี้ ไม่มีทางที่จะผิดเลย, เป็นการถูกต้องโดยสมบูรณ์ ไม่มีส่วนบกพร่องอย่างใด; แล้วลูกหลานก็ยังไม่สนใจ หรือลูกหลานก็ยังไมยินดีที่จะประพฤติตาม. นี้เรียกว่า เราก็ไม่ได้รับของดีจากตา ยาย ทั้งที่หวังจะได้ : งามอยู่ที่ซากผืนนี้ ก็ไม่เอาอย่างหนึ่งแล้ว, แล้วให้ดีตรงทีละนี้ ก็ไม่เอาอีก.

ลองพิจารณาคู ข้อถัดไปที่ว่า “**พระอยู่ที่จริง**” นี้ ตายายหมายความว่าอย่างไร ตายายไม่ได้พูดว่า พระอยู่ที่วัด, ไม่ได้พูดว่า พระอยู่ที่โคนหัวนุ่งเหลือง, หรือว่าไม่ได้พูดว่า พระอยู่ที่ต้องทำพิธีอย่างนั้นอย่างนี้ ทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้; แต่ว่า “**พระอยู่ที่จริง**”. ตายายหมายความว่า **คนที่บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สืบอายุศาสนาจจริง; ครบทั้งห้าจริงนี้ จึงจะเรียกว่าเป็นคนจริง และเป็นพระ,** ไม่ได้พูดเป็นอย่างอื่นเลย; พูดว่าจริงสั้น ๆ เพียงคำเดียวว่า “**พระอยู่ที่จริง**”.

ทีนี้ จริงของ ปู่ ย่า ตา ยาย จะต้องว่า บวชก็จริง เรียนก็จริง ปฏิบัติก็จริง ได้ผลก็จริง สอนผู้อื่นก็จริง แต่คนฟังบางคนอาจจะคิดว่า ต้องบวชเป็นพระเป็นเณรเสมอไป จึงจะเป็นพระ; ความจริงมันไม่เป็นอย่างนั้น. ความจริงนั้นมีอยู่ว่า **ถ้าใครเป็นคนจริงคนนั้นก็เป็นพระ; แม้อยู่ที่บ้านที่เรือนมีครอบครัวก็เป็นพระได้.** เพราะเราอมรบังคับว่า พระโสดาบันอยู่บ้านอยู่เรือน มีภรรยาสามีก็มี, พระสัทธาคามีอยู่บ้าน

อยู่เรือน มีสามีภรรยาที่มี, พระอนาคามีเป็นฆราวาสอยู่บ้านไม่อยู่วัด ก็ยังมี; แล้วทำไมพระจะอยู่ที่บ้านไม่ได้. พระอยู่ที่บ้านได้ ก็เพราะว่า *ที่ไหนมีเรื่องจริง พระก็มีอยู่ที่นั่น*, คือมีการรู้จักจริง ปฏิบัติจริง ตักสิเลสได้จริง เป็นผู้ดับทุกข์จริง; นี้ก็เรียกว่าเป็นพระได้.

ข้อที่ว่า *บวชจริง* นั้น ไม่จำเป็นจะต้องบวชอย่างพระอย่างเณรเสมอไป; บวชอย่างชาวบ้านก็ได้. *บวชอย่างชาวบ้านก็คือ เป็นพุทธบริษัทที่ดี เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกาที่ดี*; เพราะคำว่า “บวช” นี้ แปลว่า “เว้น” เท่านั้นเอง; *เมื่อเว้นสิ่งที่ควรเว้นได้แล้ว ก็เรียกว่าบวชทั้งนั้น*, เพราะคำว่าบวชแปลว่าเว้น.

ท่านทั้งหลายจงจำคำว่าบวชนไว้ให้ดีๆ ว่าคำว่าบวชนแปลว่าเว้น; ถ้าที่ไหนมีการเว้นจากสิ่งที่ควรเว้นแล้ว ที่นั่นก็มีการบวช. ฉะนั้น เราเลิกพูด เรื่องอยู่ที่บ้านหรืออยู่ที่วัดกันเสียที; พูดถึงกันแต่ว่า ที่ไหนมันมีการเว้นจริงที่นั่นก็มีบวชจริง ชนิดที่ทำให้คนเป็นพระได้ เป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี เป็นอนาคามี ก็ยังได้; ถ้าให้มันจริง.

นี่เรามาสงใจที่จริงกันดีกว่า, สนใจกันที่คำว่าจริงเพียงคำเดียวก็พอแล้ว; แล้วจะทำอะไรก็ให้มันจริง อย่าให้มันเป็นเท็จ เป็นมายา เป็นหลอกลวงตัวเองและผู้อื่นต่อไปอีกเลย. เมื่อชั่วก็ให้มันชั่วจริง จะได้ละเสียจริงๆ; ถ้าว่าดีก็ให้ดีจริง จะได้ประพฤติกฎปฏิบัติกันให้จริงๆ. อย่าเห็นว่าชั่วแล้วก็ยังไม่ยอมละ ยังบังคับตัวเองให้ละไม่ได้; อย่างนั้นมันเรียกว่าไม่จริง. เช่น เล่นไพ่ ก็รู้ว่าไม่ดี และไม่จริง, กินสุรายาเมา ก็รู้ว่าไม่ดี ไม่จริง; แต่แล้วก็ยังไม่ยอมละ นี่ก็ว่าไม่จริง.

ถ้าจริงมันก็ต้องละทันที แล้วมันก็มีการเว้นจริง มีผลที่จริง มีอะไรเป็นจริงขึ้นมา; อย่างนี้ก็เหมือนพระโตเหมือนกัน. อย่าว่าแต่ผู้ใหญ่อะไรเลย แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ถ้าเขามีอะไรจริง ก็จงยกมือไหว้เขาเถิด; เพราะว่าเขาก็เป็นพระเหมือนกัน เป็น “พระอยู่ที่จริง”, อยู่ที่ความจริง ดังนี้.

นี่ปู่ ย่า ตา ยาย พุทธคุณมากหรือคุณน้อย ก็ลองคิดดู ว่าพระอยู่ที่จริงนี้ มันเป็นอย่างไหน? เราจะได้สนใจกันแต่เพียงเรื่องเดียวสั้น ๆ ว่า จริงกับไม่จริง, แล้วเราจะได้พบพระจริง ๆ จะได้มีพระที่แท้จริง; ไม่ใช่พบพระแต่เพียงว่าเป็นพิธี. ปู่ ย่า ตา ยายของเรา พุทธสันที่สุกว่า “พระอยู่ที่จริง” แต่ลูกหลานก็หาพระนั้นไม่พบ ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหนแล้วยังไปสนใจผิดพระ หรือยังไปติดต่อดีผิดพระ ไปทำบุญผิดพระ อย่างนี้ก็ยังมีได้; เพราะไม่นิยมนับถือว่าพระอยู่ที่จริงนั่นเอง.

ขอให้มึหลักเกณฑ์ที่แน่นอนกันเสียใหม่ว่า “พระนั้นอยู่ที่จริง” นี้จะเอาไหม? บางทีจะเอาได้ง่ายกว่า คือมันง่ายกว่าที่จะให้งามที่ผี, หรือว่าให้ที่ที่ละ นั้นมันยากเกินไป สำหรับคนเห็นแก่ตัว. แต่ถ้าว่า “พระอยู่ที่จริง” นี้ก็อย่งชั่วหน่อย; เพราะมันไม่ค่อยน่ากลัวมาก เหมือนอย่างนั้น ตัวเองก็จะได้อาศัยความจริงนี้ ลากเข็นตัวเองขึ้นมา ให้สูงขึ้นมาได้ตามลำดับ.

ที่นี้ ข้อต่อไป ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย ที่เรียกว่า “นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย”. ถ้าพูดว่านิพพานอยู่ที่ไหน? ลูกหลานโง่ ๆ ก็ขึ้นไปบนฟ้าบ้าง หรือที่ไหนบ้าง จนไม่รู้ว่า จะอย่างไร, และกำหนดเวลาไว้ว่า หลังจากตายไปแล้วจึงจะได้นิพพาน; นี้เป็นความโง่ ๒๐ เท่า ที่ว่าตายไปแล้วจึงจะได้นิพพาน. ส่วน ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราพูดว่า “นิพพานนั้นอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย”; ลูกหลานโง่ ๆ ก็ฟังไม่ออกอีกตามเคย ไม่รู้ว่า

ให้ตายเสียอย่างไรก่อนตาย. มันรู้แต่เรื่องตายเข้าโลง แล้วนำไปเผาไปฝัง, แล้วให้ตายเสียก่อนนั้น มันทำไม่ถูก. แต่ บู้ ยา ตา ยาย ทำถูก บู้ ยา ตา ยาย ทำเป็น, คือตายเสียก่อนตายนี้ท่านทำเป็น. ท่านจึงได้สอนลูกหลานไว้ว่า “นิพพานนั้นอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย” อย่าให้หันเข้าโลง อย่าให้หันดับดวงชีวิตที่เอาใส่โลงนั้น; ให้ตายเสียก่อนนั้น.

ข้อนี้หมายความว่าลึกซึ้งมาก ถ้าผู้ใดไม่สนใจกับธรรมะบางอย่างบางประการ มาก่อนแล้ว อาจจะเข้าใจไม่ได้เลย ไม่อาจจะเข้าใจได้เลย; เพราะคำว่า “ตาย” ในที่นี้ มีความหมายลึก คือไม่ใช่ตายของร่างกาย; แต่ว่าเป็นตายของกิเลสตัณหา, เป็นตายของจิตของใจ ที่ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู - ของกู. ท่านถือกันว่า เมื่อมีความรู้สึกว่าตัวกู หรือของกูอยู่; นั่นแหละคือเกิดขึ้นมา. แต่ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าตัวกูว่าของกูแล้ว นั่นคือดับลงไป คือตาย, อย่างมีตัวกู นี้เรียกว่าตาย; พอรู้สึกว่ามีตัวกู ก็เป็นเกิด. ความรู้สึกที่ตัวกู ว่าของกูนี้ ขอให้มันหมดสิ้นเสีย อย่าให้มีเชื้อเหลือ, ให้หมดสิ้นไปเสียตั้งแต่ก่อนร่างกายตาย. นี้คือหมดกิเลส, เป็นพระอรหันต์เสีย ตั้งแต่ก่อนร่างกายตาย.

เราไม่ต้องพูดถึงเรื่องพระอรหันต์กันให้ยุ่งยาก พวกกันแต่เพียง “เรื่องตายเสียก่อนตาย” : ว่าทำให้ความยึดมั่นถือมั่นอะไร ว่าตัวกู - ว่าของกู นี้ ให้หมดเสียก่อนร่างกายตาย, คือหมดอุปาทานที่ยึดมั่น ว่าร่างกายนี้ของกู ว่าอะไรของกูนี้ ให้หมดเสียก่อนแต่ร่างกายตาย; นี้ก็มีค่าเท่ากับตายแล้วก่อนตาย เพราะว่าตัวเราไม่มี, ตัวเราไม่มีอยู่, ตัวเรามีได้มีอยู่; มีแต่ร่างกายล้วน ๆ จิตใจล้วน ๆ ไม่มีความรู้สึกว่าตัวเราว่าของเรา. ร่างกายล้วน ๆ จิตใจล้วน ๆ นั้น จะไปตายไปดับเมื่อไร ก็ตามใจมัน;

แต่ส่วนตัวกู – ของกูที่เป็นอุปาทานนี้ ต้องดับก่อน เดี๋ยวนี้ ไตยงติ, ดับให้เสร็จเร็ว ๆ ได้เท่าไรยงติ, และอย่างน้อยก็ให้เสร็จก่อนที่ร่างกายตาย จึงจะได้ชื่อว่า “ตายเสียก่อนตาย”.

ก่อนแต่ที่ร่างกายจะตายลงไปในนี้ เรายังทำ ให้ความยึดมั่นว่าตัวเรานั้น ดับไปเสียโดยสิ้นเชิง อย่าให้เกิดมาอีกได้, ความยึดมั่นว่าตัวกู – ว่าของกูนั้น ให้สิ้นสูญ เต็มขาดไปเสีย ก่อนแต่ที่ร่างกายจะตาย; ทำได้อย่างนี้ เรียกว่าตายเสียก่อนตาย. ตายอย่างนี้ไม่มีตายอีกต่อไป เพราะว่าตัวกูไม่มีอยู่อีกต่อไป แล้วมันจึงไม่ตายอีกต่อไป; มันเป็นเพียงการเปลี่ยนไปของสังขารเท่านั้นเอง. เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียกมันว่าไม่ตาย. อย่างนี้แหละ คือไม่ตาย.

ตัวกูไม่มี แล้วก็ไม่มีอะไรตาย มีแต่สังขารร่างกายเปลี่ยนไป ๆ ก็เป็นเรื่องเปลี่ยนไป ๆ ของดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ของธาตุ ของขันธ์ ของอายตนะ ไม่ใช่ของกู. ส่วนตัวกูนั้นไม่มีอยู่แล้ว ตายเสร็จแล้ว ตั้งแต่หมดอุปาทาน. ใครทำได้ อย่างนี้ก่อนร่างกายแตกตาย คนนั้นเรียกว่าตายก่อนตาย, ตายเสร็จแล้วก่อนตาย.

ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรายืนยันว่า “นิพพานนั้นอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย” ไม่ได้อยู่ที่ภายหลังจากตายแล้ว เหมือนที่คนทั้งหลายเข้าใจกันโดยมาก. คนโดยมากเข้าใจว่า ต้องทำอะไรอีกมากมายหลายสิบชาติ หลายร้อยชาติ หลายพันชาติ หลายแสนชาติ จึงจะได้ นิพพาน จึงแม้แต่พูดอย่างหนักแก่ว่า นิพพานปัจจุโย โหตุ, นิพพานปัจจุโย โหตุ ไม่รู้จักสิ้นจักสุด ว่า “จึงเป็นปัจจุโยแก่นิพพาน ในอนาคตเบื้องหน้าโน้นเทอญ” แล้วก็ไม่รู้หนานสักเท่าไร.

นี้หมายความว่า ถ้าหวังไปอีก ๑๐๐ ชาติ จึงจะนิพพาน ก็คือโง่ ๑๐๐ เท่า; ถ้าหวังว่า อีกพันชาติจึงจะนิพพาน นี้ก็คือโง่พันเท่า, ถ้าหวังว่าอีกสองไชยชาติ จึงจะ

นิพพาน นี้ก็โง่งอสงสัยเขา; เพราะว่าตายบอกวา นิพพานนี้อยู่ที่ตายเสีย
ก่อนตาย คือที่นี้ และเดี๋ยวนี้.

....

ที่นี้ ถ้าว่าจะพูดเป็นชาติ ๆ กันบ้าง ตายมีวิธีพูดอย่างอื่น คือว่าตัวกูเกิด
ขึ้นมาทีหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง, ตัวกูเกิดขึ้นมาทีหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง. วันหนึ่ง ๆ
มันเกิดได้หลายชาติ หลายสิบชาติ เกิดแก่งตั้งหลายร้อยชาติก็มี ถ้าคนนั้นมันเก่งมาก
คือมันมีอะไรที่ยึดมันถ้อมมันเป็นตัวกู ตัวเราขึ้นมา วันหนึ่งหลาย ๆ สิบครั้ง ก็คือเกิด
หลายสิบครั้ง แล้วก็ตายหลายสิบครั้งเหมือนกัน; ฉะนั้น ถ้าจะนิพพาน หลังจาก
เกิดตายหลายสิบชาติ ก็ให้มันเป็นการเกิดตายหลายสิบชาติชนิดนี้เถิด. เพราะว่ามันหนึ่ง
คืนหนึ่ง มันก็หลายสิบชาติแล้ว; เมื่อหลายสัปดาห์หลายเดือนเข้า มันก็หลายร้อย
หลายพันชาติ หลายปีเข้า มันก็หลายหมื่นหลายแสนชาติ. ร่างกายยังไม่ทันเข้าโลง
ก็ทำให้สิ้นตัวกูเสีย ภายในไม่กี่หมื่นก็แสนชาติก่อนร่างกายยังไม่ทันเข้าโลง มันก็ได้
เหมือนกัน.

นี้ถ้าให้ตายมาพูดอย่างลูกหลานเขลา ๆ พูด แล้วก็ต้องเปลี่ยนคำว่า “ชาติ”
นี้ให้มันเป็นการเกิดของตัวกู ที่เกิดขึ้นวันหนึ่ง หลายหมื่น หลายสิบหมื่น หลายร้อยหมื่น,
แล้วหลายวัน หลายเดือน หลายปีเข้า มันก็พอแล้ว สำหรับเกิดหลายร้อยชาติ หมื่นชาติ
แสนชาติ; แล้วมันควรจะตายเสียก่อนตาย คือนิพพานได้ ก่อนที่ร่างกายจะเข้าโลง.
ถ้าเข้าใจคำว่าชาติกันอย่างถูกต้องอย่างนี้แล้ว ก็พอพูดกับตายารู้เรื่อง, ก็ตายายยืนยัน
ว่า “นิพพานคือตายเสียก่อนตาย”.

แต่ถ้าเป็นลูกหลานเขลา ๆ ไม่รู้อะไร เตาสุ่ม ๆ กันไป ว่าชาติเข้าโลงทีหนึ่ง,
ชาติหนึ่งเข้าโลงทีหนึ่ง, ชาติหนึ่ง อย่างนี้แล้ว; มันก็ต้องโง่งหลายสิบชาติ หลาย

ร้อยชาติ หลายพันชาติไปตามเดิม. แล้วจะไปหวังอะไรที่ไหนได้ ว่าเข้าโลงไปแล้วจะไปเอาอะไรที่ไหน; ในเมื่อยังไม่เข้าโลงแท้ๆ มันก็ยังเอาให้อะไรไม่ได้. มันยังเขลา ยังโง่เกินไป กว่าที่จะเอาอะไรได้เดี๋ยวนี้ที่นี่; แล้วจะไปเอาอะไรต่อตายแล้วนั้นมันจะได้อย่างไร.

พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ได้สอนอย่างนั้น คำว่า “ชาติ” ของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ได้หมายถึงการเข้าโลง; แต่หมายถึงการเกิดอุปาทาน ว่าตัวกู-ของกูครั้งหนึ่ง เรียกว่าชาติหนึ่ง. เมื่อมีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น มากกระทบตาหู เป็นต้น เกิดเป็นผัสสะ เกิดเป็นเวทนา แล้วเกิดเป็นตัณหา อยากอย่างนั้นอยากอย่างนี้, มีตัวกูเป็นผู้อยากขึ้นมา เรียกว่า อุปาทานตั้งขึ้นแล้ว; ก็เรียกว่าเกิดครั้งหนึ่ง. เรียกว่าชาติหนึ่ง, แล้วมันก็เป็นทุกข์ทุกชาติ; เพราะฉะนั้น วันหนึ่งมันเกิดได้หลายสิบชาติ หลายร้อยชาติ.

พระพุทธเจ้าท่านหมายถึงชาติอย่างหนึ่งอย่างหนึ่ง; ส่วนที่หมายถึงชาติเกิดมาจากท้องแม่ครั้งหนึ่ง ตายเข้าโลงครั้งหนึ่งนั้น นั่นชาวบ้านพูด. พระพุทธเจ้าท่านก็พูดเหมือนกัน ถ้าต้องพูดอย่างชาวบ้านพูด, แต่ท่านพูดอย่างท่านพูดของท่านเอง ท่านไม่พูดอย่างนั้น : ท่านพูดว่า การเกิดแห่งอุปาทานครั้งหนึ่ง ก็คือชาติๆ หนึ่ง; ฉะนั้น วันหนึ่งมันเกิดก็สิบชาติ ก็ร้อยชาติก็ได้.

ตายายของเรา รู้ความประสงค์ของพระพุทธเจ้า ดีกว่าพวกเรา; ตายายของเราจึงพูดว่า “นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย”. ส่วนลูกหลานจะยึดมันถือมันในบุญกุศล หรืออะไรของตายาย ที่สะสมไว้มากๆ; แก่ก็จะรออยู่เรื่อยไป ไว้ให้เข้าโลง ตายแล้วเกิดมาเข้าโลง หลายๆ ร้อยหลายๆ พันชาติ จึงจะนิพพาน. นี่มันคนละเรื่องกัน.

ถ้าเราจะคิดว่า เราไม่เข้าข้างใครหมด เราจะเอาเหตุผล ชนิดที่จะเป็นประโยชน์เห็นได้ชัดแล้ว; เราต้องคิดดูกันใหม่ ว่าเราคิดอย่างไร; เรายอมรับอย่างไร มันจะเป็นประโยชน์แก่เรามากที่สุด แล้วเราก็จงเอาอย่างนั้นก็แล้วกัน. ถ้าถือหลักอย่างนี้ เราก็คงจะมองเห็นด้วยกันทั้งนั้น ว่าสัญคิดว่า เกิดตัวกูในความรู้สึกขึ้นมา ครั้งหนึ่งเรียกว่าชาติหนึ่งไม่ได้; เพราะไปถือว่าเป็นเรื่องการเกิดจริง ๆ. ถ้าไม่เกิดความรู้สึกอย่างที่ว่านั้น; แม้ร่างกายจะเกิดมาจากท้องแม่ มันก็เหมือนที่นอนไม้อยู่นั่นเอง ในเมื่อจิตใจมันมีความคิดไปในทางอื่น ไม่เป็นไปในทางตัวกู - ของกู มันก็ไม่มี ความหมายเป็นการเกิด, แม้ว่าได้เกิดออกมาแล้วจริง ๆ.

เฉพาะเวลาที่จิตใจมันมีความรู้สึกเป็นตัวกูเท่านั้น เมื่อนั้นแหละร่างกาย จึงจะพลอยมีการเกิดไปด้วย; ฉะนั้น จึงต้องมีหลักว่า ในร่างกายที่กำลังมีความรู้สึก ว่าตัวกูเท่านั้น จึงจะเรียกว่าเป็นชาติ หรือความเกิด. ในร่างกายที่ปราศจากความรู้สึกว่าตัวกู หาได้มีชาติหรือความเกิดไม่; เช่นในเวลาหลับเป็นต้น, หรือในเวลาที่ไม่ได้คิดนึกไปในทางตัวกู - ของกูเป็นต้น. ให้ถือว่า เป็นเพียงขันธ์ ธาตุ อายตนะ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยล้วน ๆ ก็แล้วกัน ไม่มีตัวกู; เฉพาะเวลาที่จิตปรุงแต่ง คิดนึกเป็นตัวกูขึ้นมา อย่างนั้นเรียกว่าชาติ, แล้วชาตินั้นมันอยู่กับที่ก็ตามใจ หรือก็ชั่วโมงก็ตามใจ แล้วมันดับไป ก็เรียกว่าสิ้นไปชาติหนึ่ง กว่ามันจะเกิดอีก.

ชาติอย่างนั้นมันมีระยะสั้น ทำให้เราสามารถที่จะปรับปรุงมันได้ ควบคุมมันได้ แก้ไขมันได้ เอาชนะมันได้ และสามารถทำให้มันสิ้นสุดลงได้; อย่างนั้นมันได้เปรียบข้างเรา. ฉะนั้น เรามาเอาข้างนี้ อย่างนี้ก็ดีกว่า; ดีกว่าที่จะไปเอาชาติทางวัตถุ

เกิดมาจากห้องโดยร่างกาย และอยู่ไปจนเข้าโลง. อย่างนี้ มันเป็นสิ่งที่ตายตัวทำอะไรไม่ได้, แล้วความทุกข์มันก็โตอยู่ที่นั่น; ความทุกข์มันอยู่ที่ยึดมันถือมัน ว่าตัวกู้นี้ต่างหาก.

แม้ร่างกายจะมีมา ถ้าไม่ยึดว่าเป็นตัวกู – เป็นของกู มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร; แม้ว่าความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย จะมีอยู่. แต่ไม่ได้ยึดว่าเป็นของกู มันก็ไม่มีทุกข์อะไร; ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ที่ถูกยึดมันด้วยอุปาทานเท่านั้น จึงจะเป็นทุกข์ คือไปยึดเข้าว่า เป็นความเกิดของเรา เป็นความแก่ของเรา เป็นความเจ็บของเรา เป็นความตายของเรา มันจึงจะเป็นทุกข์. ถ้าไม่มีอุปาทานไปยึดอย่างนั้น; ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนั้นก็ไม่ใช่ความทุกข์, เป็นเรื่องเพียงธรรมชาติเฉย ๆ ไป.

ดังนั้นท่านจึงถือว่า ความทุกข์นี้เกิดมาจากความยึดมันถือมัน ในเบญจขันธ์ ว่าตัวเรา หรือว่าของเรา; ฉะนั้น เมื่อยึดมันที่ไร ก็เป็นทุกข์ทุกที. ความที่เข้าไปยึดมันเข้าแต่ละที ๆ นั้นแหละ เรียกว่าความเกิด; เพราะเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่าตัวกู – ว่าของกู; คำว่าชาติเป็นอย่างนี้.

เมื่อเราถือหลักอย่างนี้ เราก็ควบคุมได้, คือควบคุมไม่ให้มันเกิดได้ ในเมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น เป็นต้น; หรือว่าเมื่อใจมันจะหม่อมนี้ก็คิดไปในทางไหนก็ตาม เราก็ควบคุมมันได้ ให้เป็นไปในเรื่องของความรู้ และสติปัญญาอยู่ตลอดเวลา; ไม่ให้เป็นไปในทางที่จะเกิดอุปาทาน ยึดมันถือมัน ว่าตัวกู ว่าของกู ดังนี้. เราจึงหยุดความเกิดนั้นเสียได้ คือทำให้ความตายของอุปาทานนั้นสิ้นสุดลงไปได้; แล้วเราก็สามารถตายเสียก่อนตาย เหมือนที่ปู่ ย่า ตา ยาย สอนให้, แล้วเราก็ได้รับประโยชน์เต็มที่ คือนิพพาน ไม่มีจิตใจที่มีกิเลสหรือเป็นทุกข์อีกต่อไป เพราะสามารถตายเสียก่อนตาย ดังนี้.

นี่คือเหตุเถอะว่า ลูกหลานสมัยนี้ จะอวตติไปถึงไหน เพียงแต่ตายายพูดว่า “ตายเสียก่อนตาย” ก็ยังฟังไม่ถูก, แล้วจะเอาปัญญาไหนมาพูดเองว่า ตายเสียก่อนตาย. ตายายพูดให้ฟัง ก็ยังฟังไม่ถูก จะให้ตัวเองพูดเองนั้นคงจะเหลือวิสัยโดยแน่นอน; ฉะนั้น ลูกหลานสมัยนี้ อย่าได้อวตติไปนั้เลย. จงยินดีรับเอาสิ่งที่ตายายมีให้ กันเสียบ้าง : ว่าตายายมีอะไรให้ ก็จงรับเอามา, แล้วก็จงมาพิจารณาดู.

มันมีอยู่หลายอย่างเหมือนกัน; แต่ที่ว่าเป็นอย่างดีที่สุดที่สุด ที่ควรจจะรับเอาทันทีและเร็ว ๆ นั้น เห็นว่าข้อนี้เอง คือข้อที่ตายายพูดว่า “งามอยู่ที่ผี, ดีอยู่ที่ละ, พระอยู่ที่จริง, และนิพพานนั้นอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย”, เพียง ๔ ข้อนี้เท่านั้น เราก็จะใช้อะไรทั้งหมด ที่ตายายมีให้เรา และดีที่สุดด้วย; แล้วยังแถมได้อะไร ๆ ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ที่ดีที่สุดด้วย คือหมดทั้งพระไตรปิฎกทีเดียว.

เพราะว่า พระไตรปิฎกทั้งหมดทั้งสิ้น ก็ไม่มีเรื่องอะไร นอกจากเรื่องเอาชนะกิเลสตัณหา ดับอุปาทานเสียให้ได้, อย่าให้มีอุปาทานยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวเราว่าของเราเท่านั้นเอง; พระไตรปิฎกทั้งสิ้นมีใจความเพียงเท่านั้น. ที่คำพูดมันมีมากก็เพราะว่าเป็นคำอธิบาย; ฉะนั้น ตายายพูดนั้น ก็เป็นพูดหมดทั้งพระไตรปิฎกด้วยเหมือนกัน.

นี่เป็นการสะดวกแก่ลูกหลาน ที่ได้ยินได้ฟังแล้ว เอามาคิดมานึก ประพฤติปฏิบัติเพียงสั้น ๆ เท่านั้น ก็จะบรรลุนิพพานได้; แล้วจะเห็นได้ว่า ตายายไม่พูดอะไรที่คำ. ตายายพูดแต่ว่า “งามอยู่ที่ผี ดีอยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย” เท่านั้นก็พอแล้ว; พอเหมือนกับที่ลูกหลานสมัยนี้ จะพูดเป็นข้วโมง ๆ เป็นเดือน ๆ ปี ๆ หรือจนตลอดชีวิต; แม้กระนั้นก็ไม่พูดให้มากไปกว่า ๔ คำนั้นได้.

นี่เรียกว่าเราพ่ายแพ้ตายอย่างหลุ่ดลุ่ดที่เดียว, หรือจะคิดอีกอย่างหนึ่งว่า ตายายนั้รู้จะไรมากกว่าเรา ทั้งๆที่ไม่มีหนังสือจะเรียน แต่ก็รู้จะไรมากกว่าเรา. เรารู้ พร่าหรือเลื่อน จนไม่รู้ว่าจะไปจับจุดที่ตรงไหน; ส่วนตายายนั้พูดไว้อย่างไม่พร่า ไม่เลื่อน มีจุดเฉพาะ, ถูกตรงตามเรื่องตามราว : ให้ตั้งต้นอยู่ด้วยการเห็นงามอยู่ที่ ผีก่อน คืออย่าไปหลงสิ่งสวยงาม อย่างที่ชาวบ้านว่างามนั้นเข้า; แล้วให้ไปเห็นงาม ที่ซากผี ที่แสง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ที่แสงทางมาของมรรค ผล นิพพาน แล้วก็พอใจ แล้วก็ชื่นอกชื่นใจด้วยการเห็นนั้น. นี่เรียกว่าเห็นงามอยู่ที่ผีก่อน.

ที่นี้ ก็พยายามที่จะละสิ่งที่ควรละ : ให้ยึดหลักที่ว่า “คืออยู่ที่ละ” มันเห็นชัด ออกไปแล้วว่า อันไหนเป็นเหตุเกิดทุกข์? อันไหนเป็นเหตุให้ไม่ทุกข์? นี้ก็ละที่เป็นเหตุ ให้เกิดทุกข์ คือที่ยึดมันถือมันเอาไว้ว่าเป็นตัวกู - ของกูนั่นเอง. ที่นี้ก็เกิดเป็น พระชนมา คือเป็นผู้รู้จริงชนมาแล้ว; เพราะว่ายึดมันนั้นรู้จริงแล้ว มองเห็นจริงแล้ว อยู่ในตัวว่า “งามอยู่ที่ผี คืออยู่ที่ละ” นั้นก็ตาม, หรือว่าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่ที่ ซากผีนั้นก็ตาม. เตี้ยนี้เรียกว่าเห็นจริงแล้ว รู้จริงแล้ว เป็นพระชนมาแล้ว, เป็นการ ปฏิบัติที่เกิ่ช้้นโดยกระทันหัน เพราะการรู้จริงเห็นจริงนั้น นี้เกิดเป็นพระชนมาแล้ว.

เมื่อเกิดเป็นพระอย่างนั้นชนมาแล้ว ก็หมายความว่า ตายแล้วนั่นเอง, ตายแล้ว ก่อนตายนั่นเอง; เพราะคับตัวกู - ของกูได้เสียก่อนแต่ร่างกายจะแตกดับนั่นเอง. นี้ เรียกว่า นิพพานแล้วตั้งแต่ก่อนตาย, นิพพานเสร็จแล้วตั้งแต่ก่อนที่ร่างกายตาย; เรื่อง มันก็หมดกัน ไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับจะต้องพูด หรือต้องวินิจฉัยอะไรกันอีกต่อไป. สิ้นสุดอยู่ที่คำเพียง ๔ คำ ว่า “งามอยู่ที่ผี คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสีย ก่อนตาย” ตั้งนี้.

.....

ตายายได้ชู้ตักัน เหมือนกับว่าชู้ตักันพบเพชรที่อยู่ในหิน ภูเขาสูงใหญ่ลูกโต มหิมาเท่าพระสุเมรุ มีเพชรฝังอยู่ในใจกลางเมืคเดียว ตายายก็ชู้ตักันได้; ส่วนลูกหลานนั้น กั้นแล้ว จนตายแล้วตายอีกก็ไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่ามีเพชรอยู่ที่ไหน. อย่างนี้จะขึ้นอวดดี ไปว่า ลูกหลานสมัยนี้ไม่สนใจกับคำพูดของตายาย ไม่สนใจกับข้อปฏิบัติของตายาย; อย่างนั้นมันเหลือที่จะทนทานได้ สำหรับผู้ชู้ตักัน. ดังนั้นจึงได้รับการตอบแทนสาสมกัน คือ เป็นลูกหลานที่อยู่ด้วยความทนทุกข์ทรมาน เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น : ตัวเองเป็น สัตว์นรกทั้งเป็น, ตัวเองเป็นเปรตทั้งเป็น ก็ยังไม่รู้สึกตัว; กลับไปหาว่า บู้ ยา ตา ยาย เป็นเปรต จะมารับทานในวันนี้ ส่วนข้อที่ตัวเองเป็นนรก, หรือเป็นเปรตอยู่ทั้งเป็น มองไม่เห็น.

ทำไมจึงว่าอย่างนี้ ? เพราะว่าลูกหลานสมัยนี้ มีจิตใจเร่าร้อนเหมือนกับสัตว์ นรก หิวกระหายอยู่เป็นนิจ ไม่รู้จักอิ่มจักพอ เหมือนกับเปรต; เพราะฉะนั้นจึงถือว่าเป็น สัตว์นรก หรือเป็นเปรตอยู่ทั้งเป็นแล้ว โดยไม่ต้องแก้ตัว. ส่วน บู้ ยา ตา ยาย ที่กล่าวคำว่า “งามอยู่ที่ผี คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย” เป็นต้นนั้น ไม่มีจิตใจที่จะเป็นสัตว์นรก หรือเป็นเปรตได้เลย; เพราะเป็นผู้เห็นธรรมะมีจิตใจ เยือกเย็น สะอาด สว่าง สงบ ไม่เป็นสัตว์นรก ไม่เป็นเปรต, แล้วไปถูกลูกหลานหาว่า เป็นเปรต, มาอย่างเปรต มาชอกกินอย่างเปรตอย่างนี้; มันเป็นความเขลา ความมึนงง ของลูกหลานที่เป็นเปรตอยู่แล้วนั่นเอง. เราจะต้องกตัญญูเรื่องนี้กันเสียใหม่ ว่าใครเป็น เปรต ? หรือใครเป็นสัตว์นรกกันแน่ ? คนที่มีจิตใจอยู่อย่างชนิดที่เรียกว่า “กลางคืน อดควันกลางวันเป็นไฟนั่น” เป็นเปรตหรือไม่ ? เป็นสัตว์นรกหรือไม่ ?

ข้อนี้ต้องยืนยันเป็นหลักกันอยู่ก่อนว่า เปรตหมายความว่า สัตว์ที่หิวอย่างยิ่ง อยู่ตลอดเวลา. นรกหมายความว่า เร่าร้อนกระวนกระวายอยู่ตลอดเวลา. เปรตหิว อยู่ตลอดเวลา, สัตว์นรกร้อนอยู่ตลอดเวลา.

ที่นี้ ลูกหลานที่กลางคืนอัครวัน กลางวันเป็นไฟนั้น หิวอยู่ตลอดเวลา หรือไม่? ร้อนอยู่ตลอดเวลาหรือไม่ แล้วใครจะเป็นเปรตจริง หรือเป็นสัตว์นรกกันจริง. ฉะนั้นอย่าได้กล่าวพูดอย่างมง่ายพูด หรือหลับตาพูดว่า มาต้อนรับตายายเป็นเปรต, เอาของมาเลี้ยงดูตายายเป็นเปรต, หรือว่าทำบุญกุศลอุทิศให้ตายายเป็นเปรต. ถ้าคิดดูใหม่แล้ว มันจะกลับตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงก็ได้; ขอให้นึกไว้เสมอว่า ตายายเป็นผู้พูดว่า “งามอยู่ที่ผี คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย”. คำนี้ลูกหลานไม่ได้พูด คำนี้ตายายพูด; ฉะนั้นใครเป็นคนรู้ธรรมะข้อนี้ มันก็ต้องยกให้แก่ตายาย. แล้วใครจะเป็นเปรต ตามความหมายของคำว่าเปรต, หรือเป็นสัตว์นรก ตามความหมายของคำว่าสัตว์นรก ก็ต้องไปคิดดูอีก.

ถ้าใครเร่าร้อนอยู่ในใจ หิวกระหายอยู่ในใจ ไม่มีสัน ไม่มีสุข ไม่มีสร้างแล้ว; พวกนั้นแหละเป็นสัตว์นรก และเป็นเปรตอยู่แล้ว ทั้งกลางวัน ทั้งกลางคืน ทั้งหลับ และทั้งตื่น; เพราะว่าแม้แต่ฝัน มันก็ยังฝันไปในทางเช่นนั้น ฝันไปในทางไม่รู้จักอิม จักพออยู่เช่นนั้น, ฝันไปในทางเร่าร้อนกระวนกระวายอยู่เช่นนั้น และต้องยอมรับว่า นรกหรือเปรต มันอยู่ที่นั่น และมันเกิดขึ้นกระทันหันเมื่อไรก็ได้ เพราะว่าการเกิดอย่างนี้ มันเกิดได้รวดเร็วยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ. ถ้ามันหิวกระหายไม่มีสร้างขึ้นมา, มันก็เป็นเปรต ถ้ามันร้อนกระวนกระวาย ไม่มีสร้างขึ้นมา มันก็เป็นสัตว์นรก ที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ ผู้หญิงก็ได้ ผู้ชายก็ได้ อยู่ที่วัดก็ได้ อยู่ที่บ้านก็ได้ มันล้วนแต่ได้ไปทั้งนั้น; ฉะนั้นสิ่งที่ดี ที่ถูก ที่จริง ที่แน่นอน ที่ตายตัวนั้น มันต้องอยู่ที่คำกล่าวที่ว่า “งามอยู่ที่ผี คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย” นั้นเสมอไป โดยไม่มีทางที่จะเป็นอย่างอื่น ได้โดยแน่นอน.

ทั้งหมดนี้ เป็นการนำมากล่าวเพิ่มเติม ต่อจากปีที่แล้ว ๆ มา นี้ เพื่อให้รู้จัก บุญคุณของตายาย; นี้ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะปล่อยไว้ไม่ได้,

ที่จะต้องเอามานึกมาคิด แล้วมาจัดมาทำเสียใหม่ให้ถูกต้อง, อย่าให้เป็นไปอย่างผิด ๆ อย่างมวงมายอยู่ตามเดิม. ทำบุญให้ตายายปีหนึ่ง ๆ ก็ควรจะมื่ออะไร ที่ก้าวหน้าถูกต้องดีขึ้น คราวละนิต คราวละหน้อยเสมอไป; ให้เป็นการทำบุญตายายที่มีความหมายที่แท้จริง ให้สำเร็จประโยชน์จริง ๆ, อย่าทำอย่างละเมอ ๆ เหมือนอย่างที่ทำกัน จะสักก็สิบปีก็ร้อยปี มันก็ไม่มีอะไรเพิ่มขึ้น. มีความมวงมายนั่นแหละเพิ่มขึ้น อย่างอื่นไม่ได้เพิ่มขึ้น, คือมันเหมือนอย่างเดิมอยู่ ๆ ไป; แต่มันมีมากขึ้นทุกปี ฉะนั้นจึงถือว่า ความมวงมายเท่านั้นแหละเพิ่มขึ้น.

แต่ถ้ามารู้จักคิด รู้จักนึกกันเสียใหม่ ให้ถูกต้องให้ตรง ให้ความเป็นธรรมแก่ตายายบ้าง; ว่าตายายเป็นอย่างไร? ลูกหลานเป็นอย่างไร? สมัยก่อนเป็นอย่างไร? สมัยนี้เป็นอย่างไร? แล้วทำให้มันถูกต้องให้มันสมกัน; นี้เรียกว่า ให้ความเป็นธรรมแก่ตายาย. ถ้าลูกหลานสมัยนี้ หันหลังให้แก่ศาสนามากเกินไปเสียแล้ว ก็รู้จักเอาอย่างตายาย ที่หันหน้าเข้าหาศาสนากันเสียบ้าง, จะได้ทำอะไรถูกต้องมากขึ้น แล้วก็เข้าใจตายายดี ที่สามารถแต่งบทร้องกล่อมลูก ให้เป็นเรื่องของนิพพาน บทกล่อมนี้มีว่าก็ได้, และกล่าวพระไตรปิฎกทั้งหมดทั้งสั้นไว้ในคำสั้น ๆ ๔ คำว่า “งามอยู่ที่ผี คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย” ดังนี้ก็ใช้ได้.

เรื่องก็จะต้องเป็นไปในทางดียิ่งขึ้นโดยแน่นอน ทั้งฝ่ายลูกหลาน และทั้งฝ่ายตายาย; ไม่เสียที่ที่มาประชุมกันในวันนี้ บำเพ็ญกุศลอุทิศการกระทำทุก ๆ อย่าง เพื่อประโยชน์แก่ปู่ ย่า ตา ยายนั้นเลย, แล้วการกระทำนี้ ก็จะเป็นการกระทำที่กล้าทำให้ใครพิสูจน์ ให้บัณฑิตนักปราชญ์พิสูจน์ ให้เทวตาพิสูจน์ ให้ใคร ๆ ก็พิสูจน์ ว่ามันถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, ว่ามันเป็นไปถูกต้องตรงตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธเจ้า, หรือไม่เป็นไปตามหลักของพระพุทธเจ้า.

ในที่สุดเราก็พอใจ ด้วยความที่ทนต่อการพิสูจน์; คือว่ายิ่งพิสูจน์ก็ยิ่งเห็นว่ามันถูกต้อง เราจึงยังมีความพอใจ และมีความอึดใจในการกระทำของตน. ความอึดใจนั่นเองเรียกว่าบุญ เรียกว่ากุศล ที่เกิดขึ้นแล้วแก่คนทุกคน; เพราะการกระทำที่ถูกต้อง และทนต่อการพิสูจน์เช่นนี้ พิสูจน์เท่าไร ๆ ก็ไม่มีทางที่จะเป็นของมลายไปได้; ตรงกันข้าม คือยิ่งพิสูจน์ยิ่งเห็นว่าถูกต้องจริง.

ขอให้มีการกระทำอย่างนี้ พยายามแก้ไขให้มีการกระทำอย่างนี้ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ปี และทุก ๆ คนเกิด ก็จะมีความจริงออกมาก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายได้ทุกอย่างทุกประการ ทั้งรับประทานวิสาขามาศพอสมควรแก่เวลา.

เอวก็มีด้วยประการฉะนี้.

ศารทกาลิกเทศนา ๑๐

๑/๒๕๐๖

๑๑ กันยายน - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

จิตตสัมมาปณิธิกถา

[ตายายเกยตังจิตไว้ถูก : ทำงานเพื่องาน]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

สมฺมาปณฺหิตํ จิตฺตํ เสยฺยโส นํ ตโต กร-ติ.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิชันนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา-ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญองกาม ก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา กว่าจะยุติลงท้ายเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ประการการบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่บุพเพชชน ที่ล่วงลับไปแล้ว; ทั้งนี้จักได้กล่าวทุกอย่างทุกประการ ที่เนื่องด้วย

บุพการีบุคคล อันอนุชนรุ่นหลัง จะพึงนำมาคึกคึก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ตนเองสืบไป.

ก่อนอื่นทั้งหมด ขอให้ทุกคนระลึกถึงบุคคลที่ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้น ด้วยความรู้สึกกตัญญูทุกเวที. ครั้นรู้สึกระลึกถึงแล้ว ให้กระทำทุกสิ่งทุกอย่าง ที่จะเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่บุคคลเหล่านั้น. เมื่อบุคคลเหล่านั้นได้ ตายจากไปแล้ว ก็ไม่ต้องทำความโศกเศร้า; หากแต่ว่า จะต้องทำ สิ่งที่มีประโยชน์ แก่เขาจริงๆ. เพราะว่า การทำความโศกเศร้า เป็นต้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์อะไร แม้แก่บุคคลที่ยังอยู่ และแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว จึงถือว่า เป็นความหลงผิดเป็นอวิชชา; ดังนั้น แทนที่จะทำความเศร้าโศก ก็ต้องทำสิ่งอื่นแทน.

สิ่งอื่น ในที่นี้ ก็ได้แก่สิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์; สิ่งที่เป็นคุณเป็น ประโยชน์ในที่นี้ก็คือ เป็นประโยชน์แก่ผู้ทำ เป็นประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็น ประโยชน์แก่โลก. พอล่าвтังนี้ ทุกคนก็พอจะเห็นได้ว่า การกระทำอย่างนั้น ไม่ใช่ เรื่องเล็กน้อยเสียแล้ว แต่เป็นการกระทำอย่างเดียวเท่านั้น กลับได้ประโยชน์มากอย่าง หรือ หลายอย่าง; เหมือนที่เราจะพูดโดยสำนวนโวหารว่า ยิ่งบั้นที่เดียว ก็ได้หนักตั้ง หลายๆ ตัว. เพราะว่าการกระทำที่อุทิศแก่บรรพบุรุษนั้น เป็นประโยชน์ แก่บุคคลที่ ล่วงลับไปแล้วด้วย, เป็นประโยชน์แก่พระศาสนาด้วย, แล้วเป็นประโยชน์แก่บุคคล ผู้ทำนั้นเองด้วย; เป็นอันว่าได้หมด.

ที่ว่า เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น มองกันได้หลายสถาน ด้วยกัน; เพราะมีความเชื่อว่า บุคคลนั้น มีญาณวิดี รู้ได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เพราะ ไปมีกำเนิดเป็นสัตว์บุคคล อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในภพอื่น; ดังนั้นแล้ว ก็ย่อมจะเกิดผลดี

ในข้อที่ท่านเหล่านั้นได้เห็นพวกเรามาเพื่อกุศล และข้อที่ท่านเหล่านั้นได้อุโมทนา เป็นผู้เจริญด้วยบุญด้วยธรรม; นี่เราเห็นผลคืออย่างนี้เราจึงทำบุญให้ท่าน.

.....

ที่นี้ ถ้าหากว่าเราสงสัยอยู่ว่า มันจะถึงหรือไม่ถึง, รู้กันหรือไม่รู้กัน, มันก็ยังเป็นการคือนั่นเอง; เพราะว่าหน้าที่ของเรา เราได้ทำเสร็จ และสิ่งที่ทำลงไปนั้น เป็นประโยชน์แน่นอน เป็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง. เราผู้มีความกตัญญูกตเวที จะต้องทำอะไร เราก็ได้ทำลงไปแล้วจริงๆ; นี้เรียกว่า หน้าที่ที่เราจะต้องทำนั้น ทำเสร็จแล้ว ไม่มีข้อบกพร่องอันใดในทางฝ่ายเรา เรียกว่าเราเป็นผู้ที่ทำดี ทำบุญ ทำกุศล ประพฤติธรรม ปฏิบัติธรรม สุกความสามารถของเราแล้ว ไม่มีอะไรที่จะต้องสงสัยว่า ยังเหลืออยู่สำหรับไม่ได้ทำ, ไม่มีอะไรที่เป็นความดี ที่ยังไม่ได้อำนาจ.

เมื่อได้ทำตามหน้าที่แล้วเป็นอันว่า กิจที่จะต้องทำแก่บุคคล ที่ล่วงลับไปแล้ว นั้น ได้ทำแล้วโดยสมบูรณ์, เราทำแล้วโดยสมบูรณ์. การทำนี้ เราใช้คำว่าบูชา ดังในบทที่กล่าวว่า *เปตานุบูชา จ กตา อุพารา - การบูชาแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ก็ได้กระทำแล้วอย่างอุพารา.* คำว่า "อุพารา" ก็คือ กระทำอย่างกว้างขวาง ใหญ่หลวง สุกความสามารถ. ส่วนคำว่า "บูชา" นั้นลองคิดดูให้ดีว่า หมายถึงอะไรกัน :-

เช่น อย่างที่เรามาบำเพ็ญกุศลในวันนี้ ที่นี้ ที่ทำไปแล้วนั้น จะจัดเป็นการบูชาแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วได้อย่างไรกัน? ท่านใช้คำว่า "บูชา" นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้น่าคิดอยู่มากทีเดียว. ถ้าใช้คำว่า "ให้" นี้ก็จะเหมือนกับการแลกเปลี่ยนกัน ไม่มีความหมายเหมือนกับคำว่า บูชา; เพราะว่า คำว่า บูชานั้น ย่อมหมายถึงการให้แก่บุคคลที่สูงกว่า ที่ประเสริฐกว่า ที่เป็นเจ้าหนี้บุญคุณล้นเหลือที่จะตอบแทนไหว.

เหมือนอย่างว่า เราเอาอะไรไปถวายพระพุทธเจ้า ก็เรียกว่า บูชาทั้งนั้น จะเรียกว่าเอาไปถวายก็ไม่ถูก เพราะไม่อยู่ในฐานะอย่างนั้น คือมันอยู่ในฐานะที่สูงค่ากว่า กันเกินไป อย่างหนึ่งด้วย, และว่าอยู่ในฐานะที่เป็นลูกหนี้เป็นเจ้าหน้าที่ต่อกันอย่างยิ่ง อยู่ด้วย.

เราเป็นลูกหนี้พระพุทธเจ้า เราจะต้องใช้หนี้ และหนี้มันมากมายเหลือที่จะ กล่าวได้ว่า เป็นหนี้อันสูงสุดเช่นนี้ เราจึงกล่าวได้ว่าเป็นบูชา; แม้จะเอาข้าวปลา อาหารไปถวาย ก็เรียกว่าเอาไปบูชา, ไม่เหมือนกับการให้ ที่เราเอาไปให้แมว หรือเอา ไปให้คนขอทาน หรือเอาไปให้เพื่อนฝูงกัน หรือเอาไปให้เจ้าให้นาย ดังนี้เป็นต้นไม่.

คำว่า “บูชา” นั้น เป็นคำพิเศษ; แล้วทำไมท่านเอามาใช้กับบุคคลที่ ผู้ ล่วงลับไปแล้ว และยังใช้กับคำว่า เปตะ ซึ่งเราแปลกันว่าเปรต นี้อีกด้วย?

การบูชาแก่เปรตทั้งหลาย ซึ่งได้กระทำแล้วอย่างโอฬาร; คำว่าเปรตนั้น คนเรายังเข้าใจผิดกันอยู่ คือ เข้าใจว่า เป็นสัตว์ที่อดอยาก ที่ทนทุกข์ทรมาน เป็นปีศาจ ชนิดหนึ่ง หรือ เป็นครึ่งคน ครึ่งปีศาจ เรียกว่า เปรต. อย่างนั้นก็เรียกว่า เปรตด้วย เหมือนกัน แต่เป็นคำพูดที่คนพูดกันในชั้นหลัง; โดยภาษาบาลีแท้ๆนั้น คำว่า *เปรต* หรือ คำว่า *เปต* นั้น แปลว่า “ผู้ล่วงลับไปแล้ว” เท่านั้น, หรือแปลได้แต่เพียงว่า ผู้ที่ละ โลกนี้ไปแล้วเท่านั้น มิได้หมายความว่าเป็นอย่างอื่นเลย. ฉะนั้น *บุคคลใด ที่ละโลกนี้ไป แล้วก็เรียกว่า เปรต ทั้งนั้น ซึ่งแปลว่าละไปแล้ว.*

การกระทำ หรือ การบูชาแก่บุคคล ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ก็เรียกว่า เป็น การบูชาแก่บุคคลที่สูงสุด ที่เป็นเจ้าหนี้บุญคุณแก่เรา. บิฑามารคา ฐู่ ย่า ตา ยายทุกชั้น

ทุกระดับ ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นล้วนแต่เรียกว่า เปตบุคคลทั้งนั้น คือ ผู้ที่ละไปแล้ว; ไม่ใช่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว จะไปเป็นทุกข์ทรมานใหม่, หรือแม้แต่ว่า เป็นเทวดา ถ้าละจากโลกนี้ไปแล้ว ก็เรียกว่าผู้ละไปแล้ว ทั้งนั้น.

เพราะฉะนั้น ขอให้เราถือเอาความหมายให้กว้างว่า บิฑามรตาสของเรามีได้ตายไปเป็นเปรตอย่างทีคนเข้าใจกัน. ไม่ได้ตายไปตกที่ทนทุกข์ทรมานอย่างนั้นเลย ไปเป็นเทวดา อย่างน้อยจะดีกว่า; แต่ถึงอย่างนั้น เราก็ยังต้องบูชาแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เพราะเรายังเป็นหนี้บุญคุณท่านเหล่านั้นอยู่นั่นเอง เราจึงต้องนึกถึง เราจึงต้องบูชา.

รวมความว่า ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จะไปอยู่ในสภาพเช่นไร โดยที่สมมติกันนั้น ก็ล้วนแต่ต้องบูชา และอุทิศส่วนกุศล ด้วยความกตัญญูทเวที เสมอหน้ากันหมด. เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันกล่าวได้ว่า เรา ผู้เรียกตัวเองว่า เป็นลูกเป็นหลาน ที่อยู่ข้างหลังนี้ นึกถึงคนทุกคนที่ล่วงลับไปแล้วโดยไม่เลือกหน้าโดยไม่ยกเว้น แล้วจะพยายามนึก ด้วยความกตัญญูทเวที; และเมื่อนึกด้วยความกตัญญูทเวทีแล้ว จะต้องทำสิ่งที่ดีที่สุดที่ควรกระทำ ให้สมกับที่ทเวทีจริงๆ. นี้แหละคือ สิ่งที่เรียกว่า บูชา, สิ่งที่เรียกว่า เครื่องบูชา, และบูชาแล้วอย่างโอฬาร.

เพียงแต่เอาข้าวให้กิน คิดดูเถิด ไม่ก็สังฆทาน แล้วจะโอฬารไปได้อย่างไร; แต่ถ้านึกบูชาด้วยการกตัญญูทเวที ด้วยการประพฤติกิริ สนองคุณท่าน นั้นแหละจึงจะเป็นการบูชาอย่างโอฬาร. ดังนั้นจึงได้กล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันอยู่ชั่ว ๆ ซาก ๆ ทุกปี ๆ ว่าเราจงกระทำอย่างนี้; จงได้กระทำอย่างนี้ อย่าได้ลืมเสีย. จงกระทำอย่างนี้แก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว คือ นึกถึงท่าน และทำให้ถูกต้องใจท่าน. ทำสิ่งที่จะทำให้เชิดชูเกียรติ

ยศของท่าน เป็นผู้สืบสกุลดีของท่านโดยแท้จริง, และอย่างน้อยก็อย่าให้มีการตกต่ำเกิดขึ้นในหมู่พวกเราหรือในยุคของเรา.

.....

ที่นี่ ขอให้นึกถึงข้อที่ว่า การกระทำของเรา^{นี้} นอกจากจะบูชาแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่โลกด้วย. ข้อนี้ต้องคิดต่อไปอีกว่า การที่เราเอาข้าว เอาน้ำ มาบำเพ็ญทานในวันนี้ อุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เราได้ทำอย่างไร ? โดยเนื้อแท้เราได้กระทำไป ในลักษณะที่เรียกว่า เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนา. ท่านทั้งหลาย ก็ต้องสนใจในข้อนี้ให้เป็นอย่างมาก ; อย่าได้ทำบุญให้ทาน เพียงสักว่าทำ ๆ ให้พอแล้ว ๆ ไป อันจะได้บุญอย่างสม ๆ แล้ง ๆ ไม่ได้บุญจริง ไม่สมเหน็ดสมเหนื่อย เป็นบุญอย่างสม ๆ แล้ง ๆ ; เป็นบุญจริง แต่ว่าเป็นบุญอย่างสม ๆ แล้ง ๆ.

ถ้าจะให้เป็นบุญที่แท้จริงและสมบูรณ์ เราจะต้องรู้จัก ว่าการกระทำของเรา^{นี้} ได้เป็นในลักษณะเช่นไร. เรามีได้เพียงแต่เอาอาหารมาให้คนอื่นกิน แต่เราได้ให้กำลังแก่เขา ในการที่จะสืบอายุพระศาสนา, ก็คือว่า ถ้ามีบุคคลใดทำหน้าที่สืบอายุพระศาสนา เราก็ช่วยให้กำลังแก่บุคคลนั้น.

โดยทั่วไป เราจะเห็นว่า พระภิกษุสงฆ์^{นั้น}แหละ เป็นผู้สืบอายุพระศาสนา เพราะว่าท่านเรียนพระศาสนา, ท่านปฏิบัติพระศาสนา, ท่านได้รับผลจากพระศาสนาแล้ว ท่านก็สอนพระศาสนา ให้แก่บุคคลอื่นต่อ ๆ กันไปอีก จึงเรียกอาการทั้งนี้ว่า สืบอายุพระศาสนา. ฉะนั้น ท่านต้องได้กำลังจตุปัจจัย คือเรื่องอาหารการกิน เรื่องนุ่งเรื่องห่ม เรื่องที่อยู่อาศัย เรื่องยาแก้โรค เครื่องบำบัดโรค.

ที่นี้ เราเพิ่มกำลังให้แก่ท่านด้วยการช่วยเหลือ ในเรื่องจตุบัจจย ซึ่งได้นำอาหารการกินเช่นวันนี้ ดีกว่าถวายอย่างอื่น, ที่เป็นประโยชน์แก่อกุศลก็มี เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และเครื่องบำบัดโรค ดังนี้เป็นต้น. จึงเห็นว่า การที่เราทำอะไร เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เราทำไปโดยวิธีที่เพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนาด้วย.

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลนั้นจะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องใหญ่สองเรื่อง เป็นอย่างน้อย ซ้อนกันเข้ามาแล้ว จึงควรจะทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะกระทำไปได้; แม้ที่สุดแต่การที่เราเป็นผู้กตัญญูกตเวที เช่นนี้แล้ว ก็เรียกว่าเราเป็นผู้ประพฤติกุศลธรรม เป็นผู้สืบอายุของธรรม อยู่ในตัวเองด้วยเหมือนกัน.

....

เมื่อเรามองดูกัน ในแง่ต่อไปอีก ก็จะเห็นได้ว่า เรายังทำความดีให้แก่ตัวเรามากเป็นส่วนหนึ่ง : การที่เราให้ทานกตติ การที่เรารักษาศีลกตติ พังเทศน์กตติ หรือทำอะไรกตติ ในวันนี้มันเป็นการทำประโยชน์แก่ตัวเราเองโดยเฉพาะอีกอย่างหนึ่ง จึงกลายเป็นสามเรื่องด้วยกัน.

ที่นี้ ที่จะเป็นประโยชน์แก่พระพุทธานุชาสนานั้น ควรจะมองให้กว้างไปถึงว่าเราเองก็ได้รับประโยชน์จากพระศาสนาอยู่; ถ้าพระศาสนายังเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรอยู่ในโลก เราก็ได้รับประโยชน์ด้วย, เพื่อนฝูง มิตรสหาย ญาติของเรา ก็ได้รับด้วย, คนทั้งโลกก็พลอยได้รับด้วย, เราเป็นประโยชน์แก่คนทั้งโลกทีเดียว ไม่มีใครที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการกระทำของเรา. ดังนั้น เราจึงภาคภูมิใจว่า เรากระทำไปชั่วเวลาอันนิดเดียวเท่านั้น ก็ยังเป็นประโยชน์กว้างขวาง เหลือที่จะกล่าวได้ถึงเพียงนี้.

ขอให้คิดดูส่วนนี้ให้มาก จะมีประโยชน์ทุกอย่างทุกทาง พร้อมกันไปในตัว; ที่เป็นหัวข้อสำคัญก็คือ : **เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที** อยู่อย่างหนึ่ง, **เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น ให้ได้รับความสุข** นี้อย่างหนึ่ง, และ **เป็นผู้ทำลายความเห็นแก่ตัว อยู่เสมอ** นี้อย่างหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด.

การที่ **ทำลายความเห็นแก่ตัว** นั้นแหละ **เป็นการปฏิบัติขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา**. ข้อนั้นขอให้คิดดูให้ดี อย่าได้ทำผิดในข้อนี้เลย เพราะว่าถ้าทำผิดในข้อนี้แล้ว จะขาดทุนมาก จะขาดทุนย่อยยับ หรือขาดทุนอย่างหนึ่งบุคคลล้มละลายก็ได้; คือว่า การให้ทานของเรา การรักษาศีลของเรา การเจริญสมาธิของเรา หรือการทำกุศลอย่างอื่นของเรา **นี้เราต้องระวังให้ดี** อย่าให้มันเป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตัวเราเอง. แต่ให้ **เป็นไปเพื่อความเห็นแก่ผู้อื่น** จนกระทั่งไม่เกี่ยวกับตัวเราเองเลย. ถ้าเราทำอะไรๆ เพื่อตัวเราทั้งหมดแล้ว มันจะวิเศษที่ตรงไหน ขอให้ลองคิดดู.

ถ้าเราทำบุญอะไรสักอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่ตัวเรา; อย่างนี้แล้ว มันก็ได้แก่ตัวเรา และได้แต่ตามกิเลสตัณหาของเรา ไม่เป็นการขุดเกลาคความเห็นแก่ตัวเลย จึงนับว่ายังได้น้อยอยู่. ถ้าทำบุญอย่างเดียวกันนั้นแหละ แต่ทำด้วยจิตที่คิดจะทำลายความเห็นแก่ตัว คือ ให้หมดความโลภ ความโกรธ ความหลง ลงไปโดยตรง จึงเป็นการกระทำที่มีประโยชน์มาก.

จะชี้ให้เห็นชัด ให้แคบ ให้ง่าย เข้ามาอีก ก็เช่นว่า : เราทำบุญให้ทาน ถ้าเราคิดว่า การทำบุญให้ทานนี้ จะทำให้เราร่ำรวยมากขึ้น, จะทำให้เรามีโชคตีมากขึ้น, แล้วอะไรๆ ก็จะได้ตามที่เรต้องการมากขึ้น; อย่างนี้เรียกว่า ทำบุญสร้างความสำเร็จหรือเพิ่มความโลภใช่หรือไม่? ขอให้ลองคิดดู.

นี่ ถ้าอีกคนหนึ่งทำบุญให้ท่าน ด้วยการเผื่อแผ่เจือจาน โดยบริสุทธิ์ ไม่นึกถึงตัว, ลืมตัวเสียเลยโดยเด็ดขาด นึกถึงแต่คนอื่นจะเป็นสุข, นึกถึงแต่พระศาสนาจะเจริญรุ่งเรือง, นึกแต่จะบูชาคุณ ผู้ควรบูชา ไม่นึกมาถึงตัวเป็นอันขาด; อย่างนี้มันเพิ่มความโลภ หรือว่า มันตัดทอนความโลภ ขอให้ลองคิดดูเถิด.

ทำบุญอย่างเดียวกันแท้ ๆ คราวหนึ่งเป็นการเพิ่มความโลภก็ได้, คราวหนึ่งเป็นการตัดทอนความโลภก็ได้. ทั้งนั้น จึงได้ขอร้อง หรือตักเตือน หรือขอวิงวอนรบเร้า เข้าชี้ ต่อกันทั้งหลายทั้งปวงทุกคนให้ช่วยกัน ให้คิดให้นึกถึงเรื่องนี้ ว่าขอให้ช่วยกันระมัดระวังให้ดี ให้เลื่อนชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ, อย่าได้ย่ำเท้าซ้ำอยู่ที่ตรงนั้นกันเลย.

เราเคยทำบุญด้วยความโลภมาแล้ว ก็จึงทำบุญเพื่อตัดทอนความโลภเสียบ้าง, ที่เคยทำบุญเพื่อความเห็นแก่ตัวเองมาากแล้ว ก็จึงทำบุญเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวเองเสียบ้าง, นั่นแหละมันจึงจะเลื่อนสูงขึ้นไปตามลำดับ. เกี้ยวนี้ก็ปีแล้ว ก็สิบปีแล้ว กำลังจะตาย จะเข้าโลงกันอยู่แล้วใช่หรือไม่? แล้วเรายังทำบุญด้วยความโลภอยู่นั่นเอง, ทำบุญเพื่อจะเอาอะไรเข้ามาเพิ่มให้มากขึ้น ตามที่กิเลสต้องการ; อย่างนี้มันไม่ก้าวหน้า มันย่ำเท้าอยู่ที่ตรงนั้นนั่นเอง มันซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่ที่ตรงนั้น เป็นการทำบุญอย่างเด็กอมมืออยู่ตามเดิม. เด็ก ๆ เขาทำบุญ ก็เพื่อว่าจะได้เกิดสวย เกิดรวย จะได้เก่ง จะได้ไม่จน จะได้มีอะไร ๆ ที่เขาต้องการ แล้วทำกันมาอย่างนั้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นคนแก่ คนเฒ่าก็ยังทำกันอย่างนั้นอีก แล้วจะไม่ให้เรียกว่ายังย่ำเท้าอยู่อย่างไร, หรือจะไม่ให้เรียกว่า ทำบุญอย่างเด็กอมมืออยู่อย่างไรเล่า.

นี่จึงเตือนด้วยความเห็นอกเห็นใจกันว่า จงเลื่อนชั้นขึ้นไปบ้าง เลื่อนจากชั้น ก ข ก กา เลื่อนขึ้นไปเป็นชั้น สอนอ่าน สอนเรียน สอนเขียนบ้าง เลื่อนเป็น

ชั้นประถม เป็นชั้นมัธยมกันบ้าง ดังนี้ ; มันจะค่อยๆ ไกลชั้นสูงสุด หรือชั้นอุคมขึ้นไปบ้าง. อย่าได้ย่ำทำอยู่ที่นี้เลย. ดังนี้จึงได้รับเราเข้าซัดกันทุกคราวถึงข้อที่ว่า จะทำอะไร ขอให้ทำให้สำเร็จประโยชน์โดยแท้จริง.

แม้การทำบุญให้ตายายนี้ ก็ให้เป็นอย่างที่ว่า ยิ่งทำยิ่งรู้ยิ่งเห็น ให้แจ่มแจ้ง ยิ่งเข้าใจเพิ่มขึ้นทุกทีๆ ; ไม่ใช่ทำบุญตามธรรมเนียมประเพณีพอให้แล้วๆ ไปเท่านั้น, และจะทำอะไรต่อไปอีก ก็ขอให้เป็นการเข้าใจที่ถูกต้อง ; แม้ที่สุดแต่การทำบุญให้ทาน ที่ทำอยู่เป็นประจำนั้น ก็ให้เป็นการกระทำที่เลื่อนสูงขึ้นไปตามลำดับ คือ ทำลายความเห็นแก่ตน.

ความเห็นแก่ตน นี้คือกิเลสทั้งหมด นี้เป็นสิ่งซึ่งจะต้องทำลายเสีย.

ความเห็นแก่ตนนี้แหละเป็นเหตุให้โลก, ความเห็นแก่ตนนี้แหละเป็นเหตุให้โกรธเขา, และความเห็นแก่ตนนั้นแหละเป็นที่ตั้งเป็นตัวแห่งความหลงเข้าใจผิด. เรารวมความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าไว้ในคำสั้นๆ ว่า ความเห็นแก่ตน ความมีตัวตน แล้วก็เห็นแก่ตน.

ที่นี้ เราทำอะไรทุกอย่าง ก็ทำเพื่อทำลายความเห็นแก่ตนเสีย : ให้ทานก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตน, รักษาศีล ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตน, จะเรียนสมาธิ วิปัสสนา หรือการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างอื่นออกไปอีก ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตน คือ ทำลายโลภะ โทสะ โมหะ พร้อมกันไปในคราวเดียวกัน. นี้เรียกว่า มันสูงขึ้นไป หรือ ไกลต่อ มรรค ผล นิพพานขึ้นไป.

ถ้าแม้แต่ทำบุญเอาสวรรค์อยู่เรือนั้น มันย่ำทำอยู่ที่นั่นเอง ถึงแม้จะสวยสดงดงามอย่างไร มันก็เอาชนะความโลภ ความโกรธ ความหลงไม่ได้, คือยิ่งทำให้เกิด

ความโลภ ความโกรธ ความหลงมากขึ้นด้วยซ้ำไป; ไม่เอาชนะความเกิด ความแก่ ความตายได้. ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสสรรเสริญว่า ไม่มีสิ่งใดที่เป็นการกระทำอัน สูงสุด เหมือนการกระทำ ที่ทำลายเสียซึ่งความเห็นแก่ตน, ทำลายโลภะ โทสะ โมหะ ไปตามลำดับจนกว่าจะหมดกิเลสเหล่านั้น แล้วจะไม่มีความทุกข์เลย.

การทำลายความเห็นแก่ตัวเสียได้ จะไม่มีกิเลส ที่เป็นเหตุให้เบียดเบียนใน ภายในเหลืออยู่แม้แต่ประการใด เรียกว่า ไม่มีความทุกข์เลย ไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้อง หัวเราะ เหมือนพวกเทวดา. นี้เรียกว่า เรารู้จักทำบุญทำกุศล ให้ได้รับผลที่ดีที่สุด มากที่สุด เต็มเปี่ยมที่สุด.

.....

ที่นี่ ก็มานึกถึง บู้ ย่า ตา ยายกันอีก ว่า บู้ ย่า ตา ยายของเราเคยโง่ หรือ เคยฉลาดในเรื่องนี้อย่างไร. ได้กล่าวมาแล้วหลายครั้งหลายหนว่า บู้ ย่า ตา ยายฉลาด กว่าเรามาก คือสามารถจะวางระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรไว้ให้ลูกหลานทำ ตาม ชนิดที่เป็นความไม่เห็นแก่ตัว; ซึ่งแม้แต่การทำบุญตักทายในวันนี้ ก็เป็นระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตายาวางเอาไว้ให้, กล่าวไว้อย่างลูกหลานต้องกลัว และ ต้องทำตาม เมื่อไปทำตามเข้า ก็เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว ไม่มากก็น้อย.

ถ้าตายายไม่บอกไว้อย่างนั้น ลูกหลานก็ไม่ทำ : คือว่า ถ้าไม่บอกว่า ทำ เพื่อตายายก็ไม่มีใครทำ จึงต้องบอกว่า ให้ทำให้ตายาย; แต่เมื่อทำให้ตายายแล้ว มัน ก็หมดความเห็นแก่ตัวไปได้เหมือนกัน เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้เหมือนกัน. อย่างน้อยที่สุด เราจะต้องถือว่า บู้ ย่า ตา ยายนั้นเคยทำบุญ เพื่อทำลายความเห็นแก่ ตัวมาแล้ว และมีจิตใจสูงกว่าพวกเรา ซึ่งมีจิตใจจมไปในทางต่ำ ก็มีความเห็นแก่ตัว

มากขึ้นทุกทีจนถึงกับเบียดเบียนกัน จนถึงกับทำลายสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์ของบ้านของเมือง เหล่านี้เป็นต้น. นี่เรียกว่า มันเสื่อมลงเสียแล้ว; เราจะต้องนึกถึงปู่ ย่า ตา ยายกันใหม่ แล้วก็จะระลึกถึงข้อที่ว่า ปู่ ย่า ตา ยายนั้น มีอะไรดี ๆ.

ถ้าจะกล่าวถึงสิ่งที่ตายายมีอะไรดี อย่างนี้แล้ว เรื่องมันก็มาก. ดังนั้น จะขอกล่าวเพียงสั้น ๆ แต่ข้อเดียวว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรานั้น เคยมีการกระทำที่ดีที่สุด ก็คือ “การตั้งใจไว้ถูกต้อง”. เตี้ยวนี่กำลังพูดถึงคำที่ว่า “การตั้งใจไว้ถูกต้อง”, ขอให้ทุกๆ คนกระทำ ความเข้าใจในคำๆ นี้ไว้ให้เป็นอย่างดี ว่า “การตั้งใจไว้ถูกต้อง”; การตั้งใจไว้ถูกต้อง เป็นการตรงกันข้ามกับการตั้งใจไว้ผิด ผู้ที่ตั้งใจไว้ผิดนั้นจะต้องได้รับผลร้าย.

แต่เตี้ยวนี่ขอให้รู้สึกตัวว่า เขาตั้งใจไว้ผิด เขาก็กำลังได้รับผลร้ายอยู่ ทั้งๆ ที่ตนเข้าใจว่า ตั้งใจไว้ถูกต้อง; ดังนั้นอย่าได้ประมาทในเรื่องนี้เลย การตั้งใจไว้ถูกต้องนั้น มันต้องถูกจริงๆ. อย่าได้เขลาๆ ไปว่า อย่างนี้ถูกต้องแล้ว แต่ที่แท้มันยังผิดอยู่. นี่แหละ เป็นอย่างที่เราเข้าใจไว้ว่า ถ้าตนตั้งใจว่าจะทำเอาบุญเอารวย เอาสวย เอาสวรรค์ อย่างนี้; นี้จะเรียกว่าตั้งใจไว้ผิด หรือ ตั้งใจไว้ถูกต้อง.

ทุกคนก็คิดว่า คงจะตั้งใจไว้ถูกต้อง เพราะว่า ตั้งใจจะทำบุญเอาสวรรค์; แต่ถ้าวากันถึงธรรมะที่บริบูรณ์ ที่สมบูรณ์แล้ว ยังไม่ถูกต้อง. **ถ้าจะตั้งใจไว้ให้ถูกต้องแล้ว จะต้องทำบุญ เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว** ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างยืดยาวนั่นเอง.

คนที่ตั้งใจจะทำบุญ เพื่อเอานั่นเอานี้ให้มากขึ้นนั้น มันเป็นการตั้งใจจะค้าขาย ไม่ได้ตั้งใจจะทำบุญ. แต่ถ้าพูดว่า ตั้งใจจะทำบุญเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวให้หมดคนนั้น นั่นแหละคือ การทำบุญที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นการค้าขายทางอ้อม; เพราะฉะนั้นเราอาจ

จะกล่าวได้ว่า การตั้งใจไว้ว่า จะทำบุญเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวนี้ เป็นการตั้งใจไว้ถูกต้อง. ส่วนการตั้งใจไว้ว่า ทำบุญแล้วจะได้กำไรให้มากขึ้นนั้น คุณจะไม่ถูกเสียแล้ว, คุณจะไม่เป็นการทำบุญกุศล ที่บริสุทธิ์เสียแล้ว, จะเป็นการค้าโดยอ้อมอย่างหนึ่งเสียแล้ว.

ท่านทั้งหลายอาจจะคิดว่า ตายายของเราคงจะโง่มาก ถึงกับจะทำบุญเอาทำไมกันมาก ๆ ทำบุญเอาสวรรค์ ทำบุญเอาหน้าเอาเนื้อ; แต่อาตมาคิดว่า หรือมองเห็นอยู่ว่าไม่เป็นอย่างนั้นเลย. ตายายไม่ได้เป็นคนเห็นแก่ตัวมากถึงขนาดนั้น เพราะเราจะเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีที่วางไว้ให้เรา หรือที่จะสอนให้เราสละทั้งนั้น, หรือจะสอนให้เราสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทั้งนั้น; ทั้งนั้นอย่าได้ทำปากแก่ปาก โดยหาว่าตายายล้วนแต่เป็นคนเห็นแก่ตัว ทำบุญเพื่อเห็นแก่ตัว ทำบุญเอาหน้า ทำบุญเอาสวรรค์ ทำบุญเอารวย ทำบุญเอาสวย เหมือนพวกเราสมัยนี้เลย. นี้แหละคือข้อที่ตั้งใจไว้ผิด หรือ ตั้งใจไว้ถูก.

....

บัดนี้จะได้กล่าวถึงในข้อที่ว่า ตั้งใจไว้ผิด หรือตั้งใจไว้ถูกต้องอย่างไรต่อไปอีก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำการงาน หรือการทำบุญนั่นเอง. ให้คิดดูให้ดีว่า เราทุกคนต้องทำการงานประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต. ช่วยฟังถึงเรื่องนี้ ให้เด็ดขาดลงไปอีกหน่อยว่า *คนทุก ๆ คนต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ แม้แต่พระพุทธเจ้า*; แต่ว่ามันต่างกันมากเท่านั้นเอง :-

คนธรรมดา ต้องไปทำการ *ประกอบอาชีพทำการงาน* อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น จะทำไร่นา หรือทำอะไรก็ตาม เรียกว่า ทำอาชีพ; ส่วน *พระภิกษุสงฆ์* นั้นก็ทำ *อาชีพ* แต่ไม่เหมือนกัน คือ ทำอาชีพอีกชนิดหนึ่ง *เป็นอาชีพของเจ้าหนั เป็นการ*

สืบอายุพระพุทธศาสนา, ทำประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นแล้ว เขาเลี้ยงดูให้มีกินมีใช้ เพราะว่า เขาบูชา. ฉะนั้นจึงกล่าวว่า มีอาชีพอยู่ด้วยเครื่องบูชา เพราะว่าตัวมีคุณความดี หรือมีคุณค่าอะไรพอที่จะให้เขาบูชา แล้วก็เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยเครื่องบูชา; ไม่เหมือนกับท่านทั้งหลาย ที่มีชีวิตอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตด้วยเหงื่อไคล ที่หาเอามาด้วยลำแข้งลำขา แต่ถึงอย่างนั้นก็เรียกว่าอาชีพเหมือนกัน. ดังนั้นเขาจึงเรียกว่า อาชีพของสมณะบ้าง อาชีพของชาวบ้านบ้าง.

อาชีพของสมณะ เช่นพระอรหันต์ เช่นพระภิกษุสงฆ์ เช่นพระพุทธเจ้า นั้นมีเหมือนกันหมด; คือ มีอาชีพอยู่บนเครื่องบูชา ที่ชาวโลกเขาบูชา แล้วแต่ว่าจะมีคุณธรรมสูงต่ำกว่ากันอย่างไร จนกระทั่งสูงสุดเช่นพระพุทธเจ้า จนเราแทนคุณ บูชาคุณ ท่านไม่ไหว. ท่านมีอาชีพอยู่ด้วยเครื่องบูชาเหล่านั้น; เพราะท่านทำความดีให้ก่อน ท่านเสียสละให้ก่อน ท่านทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ให้แก่บุคคลผู้อื่น คือทำประโยชน์ให้แก่บุคคล, เป็นผู้อยู่เหนือการบูชาของบุคคลอื่นดังนี้. นี้เรียกว่า ทุกคนต้องมีอาชีพ.

ที่นี่ จะพูดถึงเรื่องอาชีพของเวทคาบั้ง เวทคาก็ต้องมีอาชีพ เวทคานั้นไม่ต้องทำอะไร เอาแต่สนุกสนานด้วยกามคุณ ก็ตามเถิด; แต่ว่าได้สร้างสมอะไรไว้มาก คือได้ทำบุญไว้แต่ปางก่อนมาก มีเหลือกินเหลือใช้เรื่อยๆ มา จึงได้มีความสุขสนานสรวลเสเฮฮาอยู่ได้; อย่างนี้ก็ควรเรียกว่า มีอาชีพที่ได้ทำไว้แล้วแต่กาลก่อน.

เป็นอันกล่าวได้ว่า ไม่มีใครที่จะไม่มีอาชีพ แต่ว่าอาชีพของคนเหล่านี้ดังเช่นอาชีพของพระพุทธเจ้า หรือของเวทคาเหล่านั้น ไม่ต้องพูดถึง ไม่เป็นปัญหา เพราะว่าไม่เกิดเป็นปัญหาสำหรับเรา; ที่เป็นปัญหาสำหรับเรา มีประโยชน์สำหรับเรา คือคนธรรมดานั้นแหละ ที่ต้องมีอาชีพ ที่ต้องประกอบกิจการ. แม้ว่าจะไม่ต้องมี

อาชีพโดยตรง ก็เป็นอาชีพโดยอ้อม, แม้ว่าจะไม่เป็นเครื่องหากินโดยตรง ก็ยังเป็นโดยอ้อม, เป็นเครื่องบริหารชีวิต บริหารร่างกายให้เป็นปกติอยู่ได้; เช่นเรามีอะไรไว้เราก็ต้องรักษาคุณแลมัน ดังนั้นเป็นต้น ล้วนแต่เรียกว่า การงานไปทั้งนั้น.

เมื่อทุกคนมีการงานแล้ว ก็มองดูต่อไปว่า; การงานนี้เป็นอย่างไรบ้าง? การงานนี้เป็นความทุกข์ หรือเป็นความสุข. เทียบกันทุกคนจึงได้คึกคักปัญหาข้อนี้กัน ทุกคนเถียงว่า สิ่งที่เรียกว่าอาชีพ หรือการงานนี้เป็นสุข หรือเป็นทุกข์; เอาตามความรู้สึกที่อยู่ในใจจริงๆ ท่านทั้งหลายคงจะคิดว่า เป็นทุกข์เพราะมันเหนื่อย เมื่อมันเหนื่อยมันก็ต้องเป็นทุกข์.

ทีนี้ มันเป็นเรื่องจริงอย่างนั้นหรือเปล่า? มันยังจะต้องมองดูต่อไปว่าที่รู้สึกเหนื่อยหรือเป็นทุกข์นั้นเพราะมันเป็นความโง่ของตนเอง เพราะเป็นความโลภของตนเอง จึงได้รู้สึกเหนื่อย. ถ้าท่านรู้จักตั้งจิตใจไว้ให้ถูกต้อง อย่าทำการงานอาชีพด้วยความโลภหรือด้วยความโง่แล้ว มันไม่เหนื่อย. ที่ทำงานเหนื่อยนั้นมันเป็นเพราะความอยาก เพราะความต้องการ เพราะความหลงยึดมันถือมัน หรือเพราะความเห็นแก่ตัวนั่นเอง ซึ่งเรียกง่ายๆว่า เพราะความโลภ, ทำงานเพราะความโลภต่างหากที่มันเหนื่อย.

ถ้าทำงานด้วยสติปัญญานั้น ไม่ได้รู้สึกเหนื่อยอะไรมากมายนัก แต่มันสนุก. ขอให้ลองคิดว่า บางครั้งบางคราวที่เราไม่เห็นแก่ตัว ไม่ทำงานด้วยความโลภ นั้นมันสนุกใช่ไหม? จะไถนา จะตำนา จะเกี่ยวข้าว หรือจะทำอะไรก็ตาม ในขณะที่ความโลภไม่ครอบงำแล้ว มันสนุกใช่ไหม?

การทำสวน ทำอะไรทุกอย่าง ที่ต้องทำด้วยเรี่ยวด้วยแรงอะไรทั้งหมดนั้นก็เหมือนกัน ถ้าทำด้วยจิตใจที่โลภแล้ว มันเหนื่อย, มันรู้สึกเหนื่อย รู้สึกกระวนกระวาย

รู้สึกหิว รู้สึกไม่พออยู่เสมอ. นี่เรียกว่าทำเพราะความโลภ ทำด้วยความโลภ ทำด้วยความโลภ ทำด้วยความโลภ ทำด้วยความเห็นแก่ตัว มันจึงรู้สึกเหนื่อย, เราจึงพูดว่า มันสมกันแล้วที่ทำด้วยความโลภ.

พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า *อย่าทำด้วยความโลภ* : คือว่า อย่าโลภ; คนทั้งหลายก็เข้าใจผิดไปเสียอีกว่า ถ้าหากไม่ให้โลภแล้ว ก็คือไม่ให้ทำ, พาลหาเรื่องว่า พระพุทธเจ้าพูดผิดไปเสียอีก ว่าถ้าอย่าโลภ แล้วก็คืออย่าให้ทำ; นี่มันเป็นเรื่องแก้ตัว เป็นเรื่องหาเรื่อง ให้รู้สึกเป็นเรื่องผิดไปเสียอีก.

พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่าโลภ ไม่ได้สอนว่า อย่าทำ; ดังนั้นจึงเป็นอันว่า อย่าทำด้วยความโลภ คือในขณะที่ทำอะไรอยู่ด้วยเร็วด้วยแรงนั้น อย่าให้มีความโลภ เกิดขึ้นเลย, อย่าได้มีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเลย. ให้ทำไปด้วยความรู้สึก ว่า นี่มันเป็น เรื่องที่ควรทำ นี่มันเป็นการกระทำ ที่ทำตามหน้าที่ของมนุษย์.

เช่นว่า เราไดนาเหนื่อยนี้ ถ้าเราคิดว่า นี่เป็นหน้าที่ของมนุษย์ ทำไปเรื่อย ๆ ก็แล้วกัน มันก็ไม่ค่อยจะเหนื่อย, มันไม่เหนื่อยใจ จะเหนื่อยบ้างก็เป็นเพียงแต่ร่างกาย. แต่ถ้าว่าไดนาอยู่ด้วยความโลภแล้ว มันเหนื่อยทั้งกาย มันเหนื่อยทั้งใจ มันทรมาณจิตใจ มันเหมือนกับตกนรกทั้งเป็นอยู่ที่นั่นเอง. นี่แหละคือการทำงานด้วยความโลภ.

พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า *อย่าทำด้วยความโลภ* คือ อย่าโลภ ในใจนี้อย่าโลภ แล้วก็ทำอะไรไปตามที่ควรทำ; ท่านไปไม่ได้สอนว่าให้หยุดทำ แต่ว่าให้ทำด้วยความรู้สึก ที่เป็นสติปัญญา อย่าทำด้วยกิเลสตัณหา หรือความโลภ. นี่เรียกว่าตั้งใจไว้ถูกต้อง.

ขอให้ท่านทั้งหลายจำไว้ให้ติดใจว่า นี่แหละเรียกว่า ตั้งใจไว้ถูก ตั้งที่ปุ่ ย่า ตา ยาย ของเราได้เคยตั้งใจไว้ถูกมาแต่ก่อนแล้ว; เพราะฉะนั้นขอให้หลับตา, หลับตา แล้วมองให้เห็นภาพของ ปุ่ ย่า ตา ยาย ในครั้งกระโน้น ว่า ไถนาไปพलग ทำนาไปพलग ก็ล้มไปพलग หัวเราะสรवलเสเสซาไปพलग; ไม่หน้าคำคร่ำครีดยศ ไม่โทโสโมโห ไม่โลภโมโทสัน เหมือนกับลูกหลานสมัยนี้. เมื่อทำนาก็ล้ม เมื่อเสร็จทำนาก็ล้ม เมื่อนอนอยู่ที่บ้านก็ล้ม เมื่อมาทำบุญอยู่ที่วัดก็ล้ม; อะไร ๆ ก็ล้วนแต่มีความสุข ไม่มีความสุข ทุกข์ เพราะที่ตั้งใจไว้ถูก คือไม่ให้ความโลภครอบงำนั่นเอง.

เดี๋ยวนี้ ขอให้ไปคิดกันเสียใหม่ ว่าอย่าทำอะไรด้วยความโลภ รวมทั้งความ โกรธ ความหลง; ประการสำคัญอยู่ที่ความโลภ อย่าได้ทำอะไรด้วยความโลภ, อย่าได้มีชีวิตจิตใจอยู่ด้วยความโลภ, อย่าได้หายใจอยู่ด้วยความโลภเลย. แม้ทำบุญ ที่นี้เดี๋ยวนี้ ก็อย่าได้ทำด้วยความโลภเลย, แม้จะไปทำไร่นาที่บ้าน ก็อย่าได้ทำด้วยความโลภเลย, แม้แต่จะเดินไปหาผักหาหอยที่ไหน ก็อย่าได้เดินไปด้วยความโลภเลย. เดินไปด้วยจิตใจที่ปรกคติดกว่า, จะไปเก็บผักหักพินที่ไหน ก็อย่าเดินไปด้วยความโลภเลย อย่าได้เก็บอยู่ด้วยความโลภ เดินไปเก็บไปอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นปรกคติดกว่า.

นี่เรียกว่าการตั้งใจไว้ถูก ถ้าจะเรียกให้เพราะกว่านั้น ก็เรียกว่า การทำงาน เพื่อประโยชน์แก่งาน หรือการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่, หรือการทำอาชีพ เพื่อประโยชน์แก่อาชีพเอง. อย่าเอามาเป็นประโยชน์แก่เรา อย่าเอาตัวเราเข้าไปผูกมัด ด้วย คือว่า อย่าทำความรู้สึกว่า “ตัวเรา” ให้เกิดขึ้นนั่นเอง. ในหลักธรรมชั้นสูงนั้น ก็มีหลักเหมือนกันกับหลักธรรมชั้นที่กำลังกล่าวอยู่นี้ ที่เราจะเอามาใช้กับการทำไร่นา.

....

....

....

....

ในธรรมะชั้นสูงนี้มีอยู่ว่า อย่าได้ปล่อยให้ความคิดปรุงแต่งเกิดขึ้น จนเกิดเป็นความเห็นแก่ตัวเรา ว่าเราทำดีทำชั่ว เราได้รับผลดีผลชั่ว ดังนี้ เป็นต้น. *อย่าได้ปล่อยความคิดปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมาว่า “ตัวเรา” อย่างนี้เป็นอันขาด เพราะว่า ถ้าปรุงแต่งขึ้นมาว่าเป็นเราแล้ว มันเป็นความทุกข์ทันที : เราดีก็ทุกข์อย่างคนดี เราไม่ดีก็เป็นทุกข์อย่างคนไม่ดี, เราเป็นมนุษย์ก็ทุกข์อย่างเป็นมนุษย์ เราเป็นเทวดาก็ทุกข์อย่างเทวดา ไม่ยกเว้นเลย. นี่แหละโทษของความเป็นเราขึ้นมา.*

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ระมัดระวังจิตใจของเราเองของตัวเอง อย่าให้มันเกิดความคิดเป็นตัวเราขึ้นมา, ให้มันมีแต่ทำอะไรเป็นอะไรไปตามเรื่องตามราวของมัน, ให้ร่างกายจิตใจสติปัญญาทำอะไรไปตามเรื่องตามราว คือตามสติปัญญา. อย่าได้ปรุงขึ้นมาเป็นตัวเรา แล้วเกิดความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง ความหลงบ้าง ซึ่งเป็นของตัวเราอีกทีหนึ่ง. การทำอย่างนี้แหละเรียกว่า เป็นการประพฤติธรรมในขั้นสูงสุด คือเพื่อมรรค ผล นิพพาน ; เพราะว่าการกระทำเหล่านั้น เป็นการกระทำเพื่อมิให้เกิดตัณหาอุปาทานโดยประการทั้งปวง. เมื่อไม่เกิดตัณหาอุปาทานว่าตัวเรา – ว่าของเรา โดยเด็ดขาด แล้วก็เกิดการบรรลุมรรค ผล ในขั้นสูงสุดนั่นเอง คือหมดกิเลสตัณหา นั่นเอง.

เที่ยวนี้เราอมให้กิเลสเป็นเจ้าก็เจ้าการ เกิดขึ้นอยู่ในใจ บังคับผลักไสให้ เป็นไป : เป็นเราทำ เราต้องการ เราอยาก เราบริโภค เราเสวย เราเอร็ดอร่อย เราอย่างนั้น เราอย่างนี้ จนกระทั่งเราเกิด หรือเราตาย มันก็เลยเป็นความทุกข์ของเราไปหมดสิ้น.

ลองอย่ามีเรา อย่ามีความรู้สึกนึกคิดว่าเรา, อย่าไปโง่ไปเปลอ ไปหลง ปรุงแต่งเป็นความคิดว่าเรา เท่านั้น มันก็เรียกว่า ไม่มีเรา มีแต่ชั้นรูล้วนๆ หรือสังขาร

ล้วน ๆ คือร่างกายกับใจกับสติปัญญา; ทำงานไป มั่นก็สบาย ไม่มีเร่าร้อน ไม่มี
ความกระวนกระวาย ไม่มีความทะเยอทะยาน ไม่มีควมรีบร้อน จะไปไหนมาไหน
ที่ไหนทำไปเรื่อย ๆ ด้วยความสนุกสนาน.

นี่แหละคืออาการที่ บู้ ยา ตา ยายของเราทำอะไรก็มีความสุข. มีความสุข เย็นออก
เย็นใจไปทั้งนั้น ไม่ว่าจะทำงานในนา หรือว่าทำงานทั่วๆ หรือว่านอนเล่นอยู่ที่บ้าน;
เพราะว่า เขาไม่ให้ความคิดว่า “ตัวเรา” เกิดขึ้น, ไม่มีความคิดว่า ตัวเราจะเอาอย่างนั้น
อย่างนี้ เราจะเป็นอย่างนั้น เราจะเป็นอย่างนี้ เราจะรวยเท่านั้น เราจะรวยเท่านั้น ดังนั้น
เป็นต้น ซึ่งเป็นการทำงานด้วยความเื่อง ความหลง ความโลภ จึงได้มีความสุขมาก,
สมน้ำหน้า.

ความมีทุกข์มาก ทำให้คนเคียดแค้นเป็นโรคเส้นประสาทกันมาก เป็นโรคจิต
กันมาก; แม้ที่สุดก็เป็นโรคของมนุษย์ที่บ้า ๆ บอ ๆ กันเป็นส่วนมาก เต็มไปด้วยความ
ทะเยอทะยาน ชนิดที่ไม่ได้ทำตามต้องการ, แล้วมีอาการคุ้มตีคุ้มร้าย ไม่ปรกคิสุข หรือ
เรียกว่า โรคที่ตึงใจไว้ผิตนั้น มันเป็นโรคที่น่าอันตราย อย่างนี้มีมูลมาจากของเพียง
อย่างเดียว คือ จิตที่ตึงไว้ผิตนั่นเอง.

จงตั้งจิตเสียใหม่ให้ถูกต้อง, จงตั้งจิตไว้ให้ถูกต้อง, อย่างน้อยที่สุดก็ว่า เราทำการ
งานนี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่การงาน. อาตมาจะอธิบายในส่วนนี้อีกสักเล็กน้อยว่า สิ่ง
ทั้งหลายทั้งปวงนั้น พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สำเร็จอยู่ที่จิตอย่างเดียว มันแล้วแต่ว่า
จิตเป็นอย่างไร สิ่งต่างๆมันก็เป็นอย่างนั้นหมด; ถ้าจิตตั้งไว้ผิต เรื่องราวต่างๆมัน
ก็ผิตหมด; ถ้าจิตตั้งไว้ถูกต้อง เรื่องราวต่างๆมันก็ถูกต้องหมด.

การที่จิตไปคิดผิดว่าอะไรเป็นอะไร มันก็เป็นอย่างนั้นขึ้นมาหมด, ถ้าจิตไปคิดถูกว่าอย่างนั้นเป็นอะไร มันก็เหมือนกับไม่มีอะไร. เมื่อเรารู้จักควบคุมจิต หรือ ปรคับปรคองจิต หรือตั้งจิตไว้ถูกแล้ว สิ่งต่างๆ มันก็เป็นไปได้ ในลักษณะที่ตรงกันข้ามทีเดียว; เหมือนกับเรื่องการทำงานที่กำลังพูดอยู่นี้ หรือที่จะพูดต่อไปก็ตาม ก็คืออยากพูดว่า *ขอให้ทำงานเพื่องาน ขอให้ทำงานเพื่อประโยชน์แก่งาน.*

....

ขอให้ทำงาน เพื่อประโยชน์แก่งาน นี้ขอให้ฟังดูอีกที : *อย่าได้ทำงานเพื่อเรา เพื่อปากเพื่อท้องของเรา, อย่าได้ทำงานเพื่อปากเพื่อท้องของเรา; แต่ให้ทำงานเพื่องาน; อย่างนี้ฟังดูใหม่?*

เรื่องที่สำคัญมาก ที่จะต้องฟังให้ถูก คือ “เรื่องทำงานเพื่อปากเพื่อท้องของเรา” นั้นเป็นทุกข์ทันที, “ทำงานเพื่องาน” นั้นไม่เป็นทุกข์เลย. การทำงานอย่างเดียวกันนั้นแหละ จะปลุกกล้วย ปลุกอ้อย ปลุกข้าว ปลุกยาง ปลุกอะไรก็ตามก็ทำอย่างเดียวกันนั้นแหละ แต่ส่วนในใจนั้นมันตั้งไว้คนละอย่าง. ความคิดของคนๆ หนึ่งตั้งไว้ว่า ทำงานเพื่อปากเพื่อท้อง, อีกคนหนึ่งตั้งไว้ว่า ทำงานเพื่องาน. ลองคิดถึงว่าความคิดของคนไหนจะเป็นทุกข์, ความคิดของคนไหนจะไม่มีเป็นทุกข์.

คนบางคนอาจจะโง่ไปจนถึงกับว่า ถ้าคิดว่า ทำงานเพื่องานแล้ว มันจะไม่ทำ, ต้องคิดว่าทำเพื่อปากเพื่อท้องมันจึงจะทำ นั่นมันเป็นเรื่องโง่ นั่นมันเป็นเรื่องตั้งใจไว้ผิด; เพราะฉะนั้น *ขอให้ตั้งใจไว้ให้ถูก* และให้รู้เสียด้วยว่า อาจจะตั้งใจไว้อย่างนั้นได้. แต่ *พระพุทธเจ้าท่านว่ามันสำเร็จอยู่ที่ใจ*; เราฝึกฝนจิตใจให้เกิดการรู้สึกนึกที่ถูกต้องแล้ว ย่อมอาจจะตั้งใจไว้ว่า ทำงานเพื่องานได้โดยแน่นอน.

ทำงานเพื่อนั้น มันก็คือ ปลูกกล้วย ปลูกข้าว ปลูกยาง ฯลฯ อย่างเดียวกันนั้นอีก แต่มันมีความรู้สึกว่า ทำไปเพื่อนาน, ทำไปเพื่อน้ำที่, ทำไปเพื่อน้ำที่ของมนุษย์, ไม่ใช่ทำไปเพื่อปากเพื่อท้อง; แต่ที่นี้เมื่อทำลงไปแล้วก็ผลมา ก็เอามากินมาขาย มาใช้ อย่างเดียวกัน ไม่ใช่เอาไปทิ้งที่ไหน. ถึงแม้จิตที่ตั้งไว้ว่า ทำงานเพื่อนาน ทำน้ำที่เพื่อน้ำที่อยู่ มันก็ทำมาเลี้ยงชีวิต เอาใช้เป็นประโยชน์ส่วนตน; นี่มันเลยได้เงินมาเพื่อเลี้ยงชีวิต ได้เงินได้ของเหมือนกัน; แต่คนหนึ่งรู้สึกเหนื่อยใจ ส่วนอีกคนหนึ่งไม่รู้สึกเหนื่อยใจเลย เพราะตั้งจิตไว้ว่า ทำงานเพื่อนาน หรือทำงานเพื่อน้ำที่ มันก็ได้ของเหมือนกัน; แต่คนหนึ่งได้ความทุกข์ความร้อนในทางใจ, อีกคนหนึ่งไม่ได้ความทุกข์ความร้อนในทางใจ.

ที่นี้ ที่ตีไปก่อนั้น อีกทางหนึ่งก็คือว่า คนที่ตั้งจิตไว้ว่า ทำงานเพื่อนานนั้น เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างสูง เพราะว่า การตั้งจิตไว้ว่า ทำงานเพื่อนานนั้น ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู มีแต่ทำงานเพื่อนาน; เพราะฉะนั้นในการทำงานของเขานั้น จึงเป็นการปฏิบัติธรรมชั้นสูง คือ ชั้นที่ไม่มีตัวตน; ดังนั้นเขาจึงมีความสงบเย็นเป็นสุขตลอดเวลา และใกล้ต่อพระนิพพานยิ่งขึ้นไปทุกที. ส่วนคนที่ว่า ทำงานเพื่อน้ำที่เพื่อน้ำที่นั้น มันสร้างตัวตนหนาใหญ่มาก; ตัวตนโตขึ้นมากขึ้นเรื่อย มันก็ใกล้ต่อพระนิพพานยิ่งขึ้นทุกที.

นี่ไปคิดดูเถิดว่า ปลูกกล้วย ปลูกข้าว ปลูกยาง ปลูกแตงโม ฯลฯ มันก็ทำงานอย่างเดียวกัน ทำงานเหน็ดเหนื่อยกลางแดด อย่างเดียวกัน; แต่ว่าความรู้สึกในใจนั้นต่างกันอย่างยิ่ง. คนหนึ่งที่ทำงานเพื่อนานนั้น ไม่ทุกข์ไม่ร้อน ไม่เหน็ดเหนื่อยไม่ระส่ำระสาย ไม่สะดุ้งไม่ผวา, แต่แล้วยังเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างสูงอยู่ด้วยการงานนั้น ไม่ต้องไปทวดอีกแล้ว มันเกินกว่าที่จะไปทวดแล้ว. ส่วนอีกคนหนึ่งนั้น ทำงานเพื่อ

ปากเพื่อห้อง เพื่อลูกเพื่อเมีย เพื่ออะไรต่างๆ มันเต็มไปด้วยความกระวนกระวาย วิตกกังวล และเป็นการเพิ่มกิเลสให้มากขึ้น ไม่เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัวการงานเลย.

นี่ลองคิดดูเถิดว่า มันได้เปรียบกันก็มากน้อย ที่คนหนึ่งทำงานด้วย ได้กุศลด้วย ได้เงินด้วย ได้ปฏิบัติธรรมในชั้นสูงด้วย. คนหนึ่งทำงาน มีความทุกข์มาก ได้แต่เงินอย่างเดียว ไม่เป็นการปฏิบัติธรรมแต่ประการใด. นี้เรียกว่ามันผิดกันไกล เหลือที่จะเปรียบกันได้แล้ว ใช่ไหม ? นั่นแหละคือผลหรือโทษ หรือคุณของความที่ตั้งใจไว้ผิด หรือว่าตั้งใจไว้ถูก.

.....

ที่นี้ จะไม่พูดถึงการงานแล้ว แต่จะพูดถึงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามธรรมดา เช่นการรักษาร้านเรือน สิ่งของ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบ้านเรือน. ถ้าคน ๆ หนึ่งทำไปด้วยความรู้สึกเพียงว่าหน้าที่ ที่ควรต้องทำ มันก็ไม่ได้เป็นทุกข์เป็นร้อนอะไรมากมาย ; แต่ถ้าทำไปด้วยความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวกู - ของกู เพราะมีกิเลส ตัณหาแล้ว ก็มีความทุกข์ร้อนมากเหมือนกับที่ทำงานหนักเหนื่อย :-

มีความทุกข์เนื่องจากเป็นห่วง วิตก กังวล แล้วมันมีความขี้เกียจ มันก็ต้องฝืนความขี้เกียจ เมื่อมีความฝืนใจ มันก็เป็นความทรมาน เป็นความทุกข์. หรือว่าทำได้สำเร็จ ก็อวดว่าสวย ว่างาม ว่าดีกว่าคนอื่น ว่าวิเศษกว่าคนอื่น ตั้งนี้เป็นต้น ; ล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งนั้น เพราะฉะนั้น มันจึงเป็นเรื่อง ความทุกข์ไปเสียทั้งนั้น ไม่ว่าทำอะไรทั้งหมด ถ้าตั้งใจไว้ผิดแล้ว มันย่อมเป็นความทุกข์ทั้งนั้น.

ถ้าตั้งจิตไว้ถูกแล้ว ย่อมไม่มีความทุกข์เลย; เพราะฉะนั้น เรามาสรุปความตามพระพุทธภาษิตกันเสียสักทีหนึ่งก่อนว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า จิตที่ตั้งไว้ผิดนั้น ย่อมทำอันตรายแก่บุคคลนั้นอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าพวกศัตรู หรือไฟริ จะมากระทำเสียอีก. ส่วนจิตที่ตั้งไว้ถูกนั้น ย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลนั้นยิ่งไปเสียกว่าบุคคลที่รักใคร่อย่างยิ่ง เช่น บิดามารดา เป็นต้น จะพึงทำให้ได้เสียอีก. นี่เป็นพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ดังนี้.

ขอให้ลองคิดดูว่า มันไม่มีอะไรใช่ไหม? มันมีแต่จิตที่ตั้งไว้ผิด และจิตที่ตั้งไว้ถูกเท่านั้น. ใครจะเป็นคนชานา ชาวสวน เป็นคนค้าขาย เป็นอะไรก็ตาม ก็เป็นอย่างเดียวกันกับที่เราเป็นใช่ไหม? มันยังเหลือแต่ว่า เราตั้งจิตไว้ผิด หรือตั้งจิตไว้ถูก ในเมื่อเราทำนา หรือทำสวน หรือค้าขายนั้น ถ้าเราตั้งจิตไว้ผิดแล้วจะทำอย่างไรวิธีไหน มันก็ต้องมีความทุกข์โดยแน่นอน. จะขายได้มาก ร่ำรวย มีกำไร มันก็เป็นทุกข์, จะขายขาดทุน มันก็เป็นทุกข์ทั้งสองอย่าง.

ที่กล่าวนั้น หมายความว่า ถ้าจิตตั้งไว้ผิดแล้ว มีวิตกกังวลมาก แม้ขายได้กำไร มันก็วิตกว่า ยังไม่พอ วิตกว่าจะสูญหาย วิตกว่าอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็ยังเป็นทุกข์อยู่ ทั้งที่ได้กำไรมาก. แต่ถ้าจิตตั้งไว้ถูกแล้ว จะขาดทุน หรือจะได้กำไรก็ตาม ไม่หวั่นไหวอย่างใดเลย จะไม่มีความกระเพื่อมในใจแต่อย่างใดเลย มันจึงไม่มีความทุกข์. เมื่อตั้งจิตไว้ถูกแล้ว ได้ก็จะไม่ตีใจ เสียก็จะไม่เสียใจ ทำไปตามหน้าที่ที่ควรทำ อย่างนี้มันไม่ไปไหนเสีย มันมีแต่ความสำเร็จประโยชน์ไปตามลำดับๆ จนกระทั่งถึงที่สุดได้ในวันหนึ่ง; แต่มันได้กำไรเหลือแสน ตรงที่ว่าในขณะนั้นมันเป็นการปฏิบัติธรรม ไม่มีตัวกู - ไม่มีของกูอยู่ในตัวมันเอง พร้อมกับไปที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน.

นี่แหละ *การทำงานเพื่องานนั้น เป็นการปฏิบัติธรรมชั้นสูง เป็นการทำงานด้วยจิตว่าง*, เป็นการทำงานด้วยจิตที่ไม่มีความรู้สึกว่า ตัวกู – ของกู ทั้งนี้ ; การงานนั้นจึงสำเร็จดีบริสุทธิ์ บริบูรณ์ดี ไม่มีความทุกข์เลย. ถ้าทำงานเพื่อเงิน ทำงานเพื่อตัวกู – ของกู เพื่อปากเพื่อท้อง เพื่อครอบครัวแล้ว มันต้องเป็นทุกข์จนได้ มันต้องทรมานใจจนได้. ไปคิดดูเองก็แล้วกันว่า จิตนั้นได้ตั้งไว้ผิดเสียแล้ว คือได้ตั้งไว้สำหรับความโลภ ความโกรธความหลง หรือกิเลส ตัณหาเสียแล้ว, ไม่เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัวเสียแล้ว มันจึงต้องถูกความทุกข์ครอบงำโดยแน่นอน.

ถ้าจะเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ก็ต้องทำงานด้วยจิตที่ตั้งไว้ถูก คือจิตที่ประกอบไปด้วยธรรม, ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลงมาครอบงำแล้วก็ทำอะไรไปตามหน้าที่ ; เมื่อมนุษย์เกิดมาแล้ว ต้องทำหน้าที่ แล้วก็จะสนุกสนานเบิกบานใจ เพราะได้ทำหน้าที่ ซึ่งเป็น*การปฏิบัติธรรม*.

การทำหน้าที่ ที่ถูกต้องนั้นแหละคือการปฏิบัติธรรม ; ไม่ใช่มานั่งหลับตาภาวนาอยู่ตามป่าตามเขาอย่างเดียว จึงจะเป็นการปฏิบัติธรรม. การทำหน้าที่อะไร ๆ ก็ตาม ถ้าทำบริสุทธิ์ถูกต้องดีแล้ว ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรมทั้งหมด ; แม้แต่เด็ก ๆ ถ้าปฏิบัติหน้าที่ของเด็ก ๆ ถูกต้องดีแล้ว ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรมสำหรับเด็กบริบูรณ์แล้ว. คนหนุ่มคนสาวก็เหมือนกัน ถ้าปฏิบัติหน้าที่ของตน บริสุทธิ์ บริบูรณ์ดีถูกต้องแล้ว ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม, คนเฒ่าคนแก่ก็เหมือนกัน ถ้าปฏิบัติหน้าที่ของตนบริสุทธิ์ บริบูรณ์ดีแล้ว ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม, พระเจ้าพระสงฆ์ก็เหมือนกัน ทำหน้าที่ของตนบริสุทธิ์ บริบูรณ์ดีแล้ว ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม ; เพราะฉะนั้น ธรรม ก็คือหน้าที่นั่นเอง.

การปฏิบัติธรรมก็คือ การปฏิบัติที่ทำไปตามหน้าที่นั่นเอง ; เว้นแต่ว่าเดี๋ยวนี้เรามีหน้าที่ชั้นสูงคือ มีหน้าที่ ที่จะกำจัดกิเลส มีหน้าที่ที่จะทำลายตัวกู – ของกู

ทำลายความยึดมั่นด้วยอุปาทาน, เพื่อในอันดับสุดท้ายได้บรรลุถึง มรรค ผล นิพพาน คืออันดับสุดท้ายเท่านั้นเอง. นี้เรียกว่า หน้าที่ ในอันดับสูงสุด.

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชื่นเชื่อว่า หน้าที่แล้ว *ไม่ว่าหน้าที่ในอันดับไหน ล้วนแต่เป็นธรรมะทั้งสิ้น*; แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็มีธรรมะสำหรับเด็กเล็ก ๆ ให้ต้องประพฤติปฏิบัติ ตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ ให้ประพฤติปฏิบัติ ให้ศึกษาเล่าเรียน ก็เรียกว่า พระพฤติปฏิบัติ, ถ้าเขาทำได้ดี ก็เรียกว่าเขาประพฤติปฏิบัติธรรม. เพราะฉะนั้นจึงให้เกียรติแก่เขา, จงยกย่องเขา ว่าเขาเป็นผู้ปฏิบัติธรรม; แล้วไม่จำเป็นจะต้องมาบวชเป็นพระเป็นเณร ไม่จำเป็นต้องทำอะไร ชนิดที่เขาเรียกกันว่า “สง” หรือ “ชั้น” หรือว่า “สูงสุดประเสริฐที่สุด” ซึ่งเป็นความเขลาทั้งนั้น.

โดยที่แท้แล้ว ธรรมะอยู่ที่หน้าที่; ทำหน้าที่ถูกต้องที่ไหน ก็เรียกว่า ปฏิบัติธรรมที่นั่น. เพราะฉะนั้น ให้ทำหน้าที่หรือการงานทุกอย่างทุกประการ ด้วยจิตที่ว่างจากตัวกู – ของกู, คือ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำงานเพื่อนาน ไม่มีจิตที่เป็นคึดหาอุปาทานว่า ตัวกู – ของกูแล้ว; นั่นแหละคือการปฏิบัติ เพื่อนิพพานทั้งนั้น. เราอาจจะสอนลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ ของเราว่า : จงทำหน้าที่เพื่อหน้าที่เถิด จะได้บุญ อย่าทำหน้าที่เพื่อจะเอาสตางค์ หรือเพื่อให้แม่ชอบ หรือเพื่อให้ได้ยกย่องสรรเสริญเลย จะไม่เก่งเท่าไร เป็นของธรรมดาเท่านั้น; แต่ถ้าทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำงานเพื่อนานนั้น พระพุทธเจ้าท่านจะสรรเสริญว่าเก่ง ว่าสูงสุด ว่าประเสริฐ.

การทำหน้าที่ เพราะเรารู้สึกรับผิดชอบว่า เราเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว เราต้องทำความดี มนุษย์มีหน้าที่ ที่จะต้องทำความดี; เพราะฉะนั้น เราจึงทำความดีเพื่อเห็นแก่หน้าที่ ไม่ใช่เพื่อความดี ไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ใครหมด ไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ค่าจ้าง ไม่ใช่เพื่อเห็นแก่วัตถุสิ่งของ.

ถ้าเด็ก ๆ นั้นเข้าใจถูกต้องแล้ว มีจิตใจตั้งใจไว้ถูกต้องแล้ว ทำทุกอย่างเพื่อหน้าที่ ;
 อย่างนี้ก็เรียกว่าเด็ก ๆ นั้นปฏิบัติธรรม ในขั้นที่จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน ด้วยเหมือนกัน
 เพราะว่าเขาไม่มีตัวกู - ของกูอะไรมากมาย ทำไปด้วยสติปัญญาบริสุทธิ์ ว่าเรื่องนี้เป็น
 สิ่งที่ต้องทำสำหรับมนุษย์ แล้วก็ทำไป. นี่จึงเห็นได้ว่า การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่
 ทำงานเพื่องานนั้น ใครก็ตาม ทำเข้าแล้ว เรียกว่า ทำหน้าที่เพื่อนิพพาน หรือ ใกล้เคียง
 ด่อนิพพาน ด้วยกันทั้งนั้น อย่าสงสัยเลย.

ดังนั้น จึงขอซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อจะไถนาอยู่ที่ใด เมื่อทำสวนอยู่ที่ใด หรือ
 เมื่อกำลังทำอะไรอยู่ที่ใด ขอให้ตั้งใจไว้ให้ดีกว่า เราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างมนุษย์
 ที่มีหน้าที่ ที่จะต้องทำ; ไม่ใช่ทำเพื่อจะบำรุงบำเรอตัวกู หรือของกูเลย, แล้วก็ทำ
 ไปด้วยความสนุกสนาน หัวเราะสรวลเสเฮฮาอยู่ได้ หรือไม่หัวเราะก็หัวเราะอยู่ข้างใน
 คือยิ้มเอิบยิบอยู่ในภายใน ว่าเราได้ทำสิ่งที่ที่สุด ที่ถูกต้องแล้ว ที่มนุษย์ควรทำ;
 นั่นคือได้ทำงานเพื่องาน มิใช่ทำงานเพื่อปากเพื่อท้อง ดังที่ไต่กล่าวมาแล้วนั้น.

เมื่อทำอยู่ดังนี้เสมอ ก็จะประสบความเจริญทุกอย่างทุกประการ เจริญด้วย
 ทรัพย์สมบัติ, เจริญด้วยเกียรติยศชื่อเสียง, เจริญด้วยมิตรสหาย, เจริญด้วยจิตใจในธรรม
 จนกระทั่งบรรลุธรรม. นี่แหละผลของการปฏิบัติธรรมขั้นสูงสุด ซึ่งมีมูลมาจากการ
 ตั้งใจไว้ถูกต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ต้องเป็นโรคเส้นประสาท ไม่ต้องเป็นโรคหนังโรคนี้.

ขอให้ทุกคนเข้าใจว่า โรคภัยไข้เจ็บทุกอย่างทุกประการนั้น ก็มาจากการ
 ตั้งใจไว้ผิดด้วยเหมือนกัน. จงดูให้ถี่ ๆ เดียวจะไม่เข้าใจว่า มันจะเกี่ยวกันได้อย่างไร :
 อันหนึ่งเป็นโรคเกี่ยวกับร่างกาย, อันหนึ่งเป็นโรคเกี่ยวกับจิตใจ, เดียวจะฟังไม่เข้าใจ.

....

ขอให้เข้าใจเสียใหม่ให้ถูกต้องว่า โรคภัยไข้เจ็บทุกชนิด เนื่องมาจากการตั้งใจไว้ผิดทั้งนั้น คือว่า ถ้าจิตงังตั้งไว้ผิดแล้ว มันก็ผลอให้ถูกบาปถูกเจ็บป่วยเดือดร้อนอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นธรรมดา. นี้ก็ยังไม่ใช่ใจความสำคัญ; ใจความสำคัญมีอยู่ว่า เมื่อคนเรารังจิตไว้ผิด มีกิเลสครอบงำอยู่เสมอแล้ว มันก็มีตัวตนจิต มีความยึดถือตัวตน - ของตน ตัวกู - ของกูนี้จัด. เมื่อมีความยึดถือจัดแล้ว มันก็มีความวิตกกังวลมาก, เมื่อมีความวิตกกังวลมาก; มันก็ระส่ำระสาย ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ; ดังนั้นมันจึงนอนหลับไม่สนิท อาหารย่อยไม่ดี.

นี่แหละขอให้ดูให้ถี่ต่อไปเถิดว่า : คนที่นอนหลับไม่สนิท อาหารย่อยไม่ได้นี้ มันจะเกิดอะไรขึ้นมาได้? อาหารที่ย่อยไม่ทันนั้น จะเกิดโรคภัยหลายอย่างหลายประการแก่ทางร่างกาย : เช่นมันจะเกิดคันขึ้นมา, จะเกิดโรคพุพองขึ้นมา, จะเกิดโรคลำไส้ทุกชนิดขึ้นมา อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นอนไม่หลับนั้น เมื่อเป็นกันมากเข้า จะเกิดอะไรขึ้น มันก็จะเกิดการไม่ย่อยอาหาร, ไม่ย่อยอาหารอย่างดี หรือไม่ย่อยอาหารเลย มันก็เกิดโรคลำไส้อย่างใหญ่หลวงขึ้น, จะเกิดโรคเส้นประสาทขึ้น กระทั่งโรคจิตในที่สุด. เพราะฉะนั้นโรคที่เห็น ๆ กันกับการที่ย่อยอาหารไม่ดี หรือนอนไม่หลับนี้ ยังมีอีกมากมาย เป็นโรคอัมพาต โรคเบาหวาน โรคอะไรเรื่อยเปื่อยประการ ซึ่งเนื่องมาจากร่างกายผิดปรกติทั้งนั้น เพราะอาหารย่อยไม่ดี เพราะนอนหลับไม่สนิท นั่นเอง.

นี่จะเห็นได้ว่า โรคทุกชนิดนั้นเกิดมาจาก การตั้งจิตไว้ผิด; ถ้าเรารังจิตไว้ถูกแล้ว ไม่มีวิตกกังวลแล้ว จะนอนหลับสนิท จะย่อยอาหารดี. โรคที่มีมากมายก็จะหายไป และความมกเจ็บโดยอุบัติเหตุจะไม่เกิดขึ้น; เพราะจิตใจตั้งไว้ถูกแล้ว จะมี

สติสัมปชัญญะตี เคนไม่หกล้มหลุก ไม่ถูกหนามตำ ไม่ถูกงูกัด เพราะว่ามีสติสัมปชัญญะตี เพราะทำจิตไว้ถูก อย่างนี้เป็นต้น.

รวมความแล้วก็กล่าวได้ทันทีว่า โรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายทั้งปวง ดังกล่าว แล้วนั้น มาจากการตั้งจิตไว้ผิดด้วยเหมือนกัน ; เพราะฉะนั้น อย่าได้ประมาทเลย ในข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงกำชับว่า จงตั้งจิตไว้ให้ถูก เพราะว่าจิตที่ตั้งไว้ถูกนั้น จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลนั้น ยิ่งกว่าบิณฑามารดา บู่ ยา ตา ยาย หรือคนที่รัก อย่างยิ่งจะทำให้แก่เรา. จิตที่ตั้งไว้ถูกนั้น จะทำให้แก่ตัวมันเอง ให้ชนะความทุกข์ได้ อยู่ในตัวเอง มีแต่ความสงบสุข มีแต่ความก้าวหน้า เจริญทั้งในทางโลก ทั้งในทางธรรม ดังนี้.

สำหรับวันนี้ ต้องการจะขอฝากไว้ในความทรงจำของท่านทั้งหลาย ในข้อที่ว่า จงตั้งจิตไว้ให้ถูกต้องนี้เอง, และการตั้งจิตไว้ถูกนี้ ขอจำเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ในการทำงานขอให้ตั้งจิตไว้ให้ถูก ว่าการทำงานนั้น ทำเพื่อหน้าที่ของมนุษย์ ไม่ได้ทำเพื่อปากเพื่อท้อง เพื่อลูก เพื่อเมีย เพื่อเงิน เหมือนที่เคยคิดมาแต่ก่อน, เพราะการคิดอย่างนั้น มันเป็นการตั้งจิตไว้ไม่ถูก มันมีการทนมรมาน มันเป็นนรกอยู่ในตัว.

ถ้าหากว่า ตั้งจิตไว้เสียให้ถูก ว่าทำงานเพื่องาน เป็นหน้าที่ของมนุษย์แล้ว มันไม่เป็นทุกข์ นอนก็หลับสนิท อาหารก็ย่อยดี ก็เลยไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ แล้วเงินก็ได้ บุญก็ได้ งานก็ได้ ร่างกายจิตใจก็สบายดี จิตใจไกลพระนิพพาน เพราะทำงานด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น ; แล้วจะเอาอย่างไรกันอีก. มันก็หมดเพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรตีไปกว่านั้น.

ในที่สุต^๕นี้ ขอให้ลูกหลานนึกถึง ฐู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยตั้งจิตไว้ดี โดยทำงาน เพื่อประโยชน์แก่งานมาแล้ว ก็คือว่า ทำอะไรก็ทำเพื่อความดี เป็นของความดีนั่นเอง ไม่ใช่ทำเพื่อมาเป็นของเรา นี่เป็นข้อสำคัญ. จะทำอะไรก็ทำเพื่อความดี เพื่อความถูกต้อง เพื่อความเป็นธรรม หรือเพื่อพระพุทธเจ้าก็ยิ่งดี ; แต่อย่าว่าเพื่อตัวเราเอง. ถ้าทำเพื่อตัวเราเองแล้ว มันก็เป็นความทุกข์ เป็นนรก หรือเป็นอะไรไป อย่างที่เรียกว่า กิเลส ตัณหา อุปาทาน เป็นความทุกข์ทรมานก็ไม่สมกันกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา. แต่ถ้าทำไปเพื่อความดี เพื่อความถูกต้อง และเพื่อความเป็นธรรมแล้ว ก็จะไม่สมกันกับที่เป็นมนุษย์ ซึ่งแปลว่า เป็นผู้มีจิตใจสูง และสมกับที่ได้พบพระพุทธศาสนา.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.^๕

ศารทกาลิกเทศนา ๑๑

๑/๒๕๐๗

๑๔ กันยายน - ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐
กัณฑ์บ่าย เวลา ๑๓.๐๐ น.

ปฐมนิยมนุสสกา

[เป็นมนุษย์อย่างถูกต้องนั้นเป็นเครื่องบูชาตาย]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

รูกฺเขยฺย อตุตฺตโน สารุํ ลวณํ โลณตํ ยถา - ติ.

ธมฺโม สกุกฺกจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิชันาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อและวิริยะ - ความพากเพียรของท่านทั้งหลาย, ผู้เป็นพุทธบริษัท
ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระพุทธศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็น
ที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ เนื่องด้วยเป็นวันบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานกิจ อุทิศแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว; และพึงสมัยกันกับวันธัมมัสสวนะ หรือวันอุโบสถ หรือวันพระ. การที่วันธัมมัสสวนะเช่นวันนี้ เป็นวันพึงกันกับวันที่ระลึกแก่บรรพบุรุษนั้น นับว่าเป็นวันที่เราทุกคนจะต้องกระทำในใจให้เป็นพิเศษ ให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งไปกว่าวันพระตามธรรมดา; เพราะว่าในปีหนึ่ง ๆ นั้น เราก็มียู่เพียงวันหนึ่ง หรือว่าคราวหนึ่งซึ่งบำเพ็ญสิ่งต่าง ๆ ประพฤติสิ่งต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราจะกระทำได้ โดยอุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว. ข้อนี้อย่างน้อยที่สุดก็ต้องนึกว่า : เพื่อว่าปีหนึ่งนั้นเราจะได้ไม่ลืมกันจนตลอดปี; *อย่างน้อยก็มีสักวันหนึ่งซึ่งนึกถึงเป็นพิเศษว่า บรรพบุรุษของเราที่มีความสำคัญอย่างไร; เรามีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกระทำอย่างไร.*

ถ้าพิจารณาดูให้กว้าง ๆ เราจะเห็นว่า มนุษย์ทุกชาติทุกภาษามีประเพณีจัดวันเป็นที่ระลึกวันหนึ่ง ถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยกันทั้งนั้น และมีความเห็นตรงกันทั้งหมด ไม่มีมนุษยชาติใดภาษาใดที่จะคัดค้านการกระทำอันนี้; เพราะว่ามีมนุษย์ย่อมรู้สึกได้ด้วยความรู้สึกตามธรรมชาติ อันเป็นความรู้สึกรักหรือชอบคุณบรรพบุรุษของตน; ชนบางชาติบางภาษายังถือว่าเป็นเรื่องพิเศษกว่าเรื่องอื่นใดก็ยังมี.

ถึงแม้ในหมู่ชนชาวไทยเรานี้โดยเฉพาะในถิ่นนี้ ก็เห็นอยู่แล้วว่า พอถึงวันเช่นวันนี้ ทุกคนพยายามที่จะมาบำเพ็ญกุศล ผิดจากการกุศลอื่น ๆ อยู่ทั่วไป. นี้เพราะเหตุว่าได้รับการอบรมไว้ดี, หรือเพราะเหตุว่าบรรพบุรุษของเรานั้นแหละได้จัดได้ทำไว้เป็นอย่างดี; คือให้ลูกหลานในชั้นหลังนี้ระลึกนึกถึงบรรพบุรุษ และรักษาประเพณีอันนี้เอาไว้ด้วยยามมาถึงบัดนี้. ลูกหลานนั้นเองอาจจะเขลาไป คือไม่รู้สึกรู้ว่า นี่เป็นเพราะเหตุอะไรด้วยซ้ำไป. ส่วนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมิสทิปัญหา มาก จนถึง

กับคุ้มครองลูกหลานในภายหลังได้ คือผู้คุ้มครองลูกหลานไว้ในขอบเขตของศีลธรรมที่ดีโดย
แน่นแฟ้นเห็นปานนี้.

ที่นี้ ถ้าเราในชั้นลูกชั้นหลานนี้ไม่มีความรู้สึกแล้ว ก็นับว่าเป็นผู้ประมาท
อย่างยิ่ง เป็นผู้เขลาอย่างยิ่งทีเดียว. เราจะต้องระลึกนึกว่า ลูกหลานข้างหน้าก็ยังมี
ถ้าบิดามารดาในชั้นนี้ทำไว้ไม่ดี ลูกหลานข้างหน้าก็จะไม่เป็นผู้หนักแน่นในธรรมข้อนี้
เหมือนกับที่แล้วมาก็ได้ บาปนั้นก็จะต้องตกอยู่แก่บิดามารดาในชั้นนี้โดยแน่นอน ;
เพราะว่าได้ทำให้เกิดความเสื่อมทรามลงไป ในจิตใจของมนุษย์, ทำให้มนุษย์มีความต่ำลง
ในทางศีลธรรม, แล้วใครจะเป็นคนรับผิดชอบ ถ้าไม่ใช่บิดามารดาชั้นนี้.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนจงได้ระลึกรู้ถึงข้อนี้ให้มากเป็นพิเศษ คือข้อที่ว่า
มนุษย์เรามีการสืบต่อกันไปเป็นช่วง ๆ ; จะดีหรือจะชั่ว จะเจริญขึ้นหรือจะเสื่อมลง
ก็แล้วแต่การกระทำของมนุษย์ในช่วงนั้น ๆ. ถ้าทำผิดก็เกิดความเสื่อมลง ; เราก็
ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำความเสื่อมลงให้แก่มนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นบาปกรรมอย่างมหันต์ อย่าง
เหลือหลายทีเดียว เราจะต้องระมัดระวังในข้อนี้ เราจะต้องกลัวในข้อนี้ เพราะว่าเป็นสิ่ง
ที่น่ากลัว ยิ่งกว่าการตกนรก ที่กลัว ๆ กันเสียอีก.

....

การที่มนุษย์เสื่อมลงนี้เป็นสิ่งที่น่ากลัว ยิ่งกว่าการที่ใครสักคนจะตกนรก
เพราะว่ามีความเสียหายมากมายเป็นส่วนรวม ; เพราะฉะนั้น ทุกคนจะต้องรู้จักรับผิดชอบ
จะต้องรู้จักหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ และรับช่วงสืบ ๆ กันมาจากมนุษย์ใน
กาลก่อน คือบรรพบุรุษของเรา.

สิ่งที่เราจะต้องนึกกันดูก่อนสิ่งอื่นก็คือลองเปรียบเทียบดูว่า มันมีอะไรผิดแปลกแตกต่างกันไปบ้าง; ในหมู่บ้านเรา นี่มันมีอะไรผิดแปลกไปจากที่แล้วมา; อย่างที่เราจะเดินไปตามทุ่งนา เราจะได้ยินนกเขาขันแม่สักตัวหนึ่งในเวลานี้. คนแก่ๆ ลองนึกดูว่า เมื่อสมัยที่ตัวเองยังเป็นเด็กนั้น ยังมีเสียงนกเขาขันทั่วๆ ไปตามทุ่งนา; เตี้ยวนี่ทำไมมันหายไปไหนหมด. ลองคิดดูต่อไปว่า มันเป็นผลของอะไร. ใครๆ ก็จะต้องนึกได้ว่า มันเป็นผลของคน หรือเด็ก ๆ ในยุคนี้เอง ที่ทำทารุณต่อสิ่งเหล่านี้ จนกระทั่งว่า เดินจากที่นี้ไปถึงตลาด ก็ไม่เคยได้ยินเสียงนกเขาขันสักคำเดียว.

เรื่องเสียงนกเขาจะมีหรือไม่นั้น มันยังไม่สำคัญเท่ากับว่าในหัวใจของมนุษย์นั้นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร; ถ้ามันเป็นไปได้ว่า มนุษย์มีจิตใจคล้ายกับยักษ์กับมารคล้ายกับสัตว์เดรัจฉานยิ่งขึ้นทุกทีแล้ว มันจะน่ากลัวหรือไม่น่ากลัว ขอให้ลองคิดดู.

คนแก่ ๆ ขัน บู้ ย่า ตา ยาย ของเรามีหัวใจอย่างไร, คนสมัยนี้มีหัวใจอย่างไร, นี่ก็เป็นเรื่องที่ต้องลองคิดดู. คนแก่ ๆ บิดามารดา บู้ ย่า ตา ยาย ของเราที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมีความคิดว่า : สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลายเป็น เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายด้วยกันทั้งนั้น แล้วก็ทำอันตรายกันไม่ค่อยจะลง; แม้แต่สัตว์เล็กๆ เช่นนก เช่นหนูก็ยังยากที่จะฆ่าได้. อย่าว่าแต่มนุษย์ด้วยกัน.

บัดนี้เราเห็นได้ว่า ความเมตตาปราณีอย่างนั้นมันน้อยลง มันหายไป แม้แต่สัตว์ที่น่าเอ็นดูน่ารัก ก็ยังถูกฆ่าถูกทำลายจนหายไป; แล้วใจคนจะเหมือนเดิมอยู่ได้อย่างไร. คำตอบมันก็มีอยู่แล้วในข้อที่ว่า เตี้ยวนี่คนทำอันตรายกันโดยง่าย, ทำลายชีวิตหรือฆ่ากันโดยง่าย อะไรนิดหน่อยก็ฆ่ากันได้; ไม่เหมือนกับที่แล้วๆ มา กว่าจะฆ่ากันได้สักคนหนึ่ง ก็เป็นเรื่องใหญ่เรื่องโต. แต่สมัยนี้ทะเลาะกันนิดเดียวก็ฆ่ากันได้ นั่นแหละคือการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเท่าไรในจิตใจของมนุษย์เรา.

เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างยุคของเรากับยุคของบิคา มารคา ปู่ย่า ตายายแล้ว มันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร; นี่แหละคือสิ่งที่จะต้องคิดนึก ให้เห็นว่า เราได้ทำตามอย่างบรรพบุรุษของเรามากน้อยเท่าไร; หรือว่าเราได้เดินเฉไฉออกไปนอกกลุ่มนอกทางห่างไกลจากแนวของบรรพบุรุษมากน้อยเท่าไร, แล้วเราจะเหมือนหรือไม่เหมือนกันกับบรรพบุรุษของเราอย่างไรต่อไปอีก. เราจะอยู่กันอย่างสงบสุขเหมือนปู่ ย่า ตายายของเราหรือไม่ ก็ลองคิดดู; คนจะนอนตาหลับได้สบายเหมือนอย่างสมัยปู่ ย่า ตายายหรือไม่ ก็ลองคิดดู.

ในสมัยหนึ่งมีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ว่า คนนอนโดยไม่ต้องปิดประตูบ้านปิดประตูเรือน; ^{นี้}หมายความว่า ไม่มีใครจะเบียดเบียนใคร จึงนอนได้โดยไม่ต้องปิดประตูบ้านปิดประตูเรือน, หรือว่าจะไปไหนก็ไม่ต้องปิดประตูบ้านประตูเรือน ไม่ต้องใช้ลูกกุญแจ. ครั้นมาถึงสมัยหนึ่ง สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีแล้ว แม้แต่ปิดประตูอยู่ ใส่อุญแจอยู่ ก็ยังได้รับความเสียหาย มีความทุกข์เกิดขึ้นในรูปอย่างนี้เพราะเหตุอะไร; ก็เพราะเหตุว่ามีความเสื่อมทรามในทางจิตใจของมนุษย์เราใช่หรือไม่.

^{นี่}เป็นสิ่งที่เราจะต้องคิดดูต่อไปว่า เราเอาอย่างบรรพบุรุษของเราอย่างไร; ^{เรา}ดีขึ้นหรือเลวลงในเมื่อเทียบกับบรรพบุรุษของเรา. ถ้าจะกล่าวเป็นส่วนรวมก็ว่า ^{มี}ความเห็นแก่ตัวมากขึ้นหรือน้อยลงอย่างไร; หรือว่าทุก ๆ คนพร้อมที่จะเอาเปรียบกัน ทำลายกันมากหรือน้อยเพียงไร.

ถ้าเรามองเห็นความจริงข้อนี้แล้ว ก็จึงได้ถือโอกาสนี้ ในวันเช่นวันนี้ช่วยกันอธิษฐานจิตใจให้แน่วแน่ ในการที่จะต่อต้าน ในการที่จะรักษาไว้ ซึ่งธรรมะที่ดีของบรรพบุรุษ ให้ยังคงมีอยู่ต่อไปได้ อย่าให้สูญหายไป; ที่เลวลงไปก็ขอให้แก้ไขให้มัน

ดีขึ้น, หรือว่าปรับเปลี่ยนแปลงให้กลับมาสู่แนวทางที่ยังที่อยู่ เหมือนแต่เดิม. ทำอย่างนี้แหละการบำเพ็ญบุญเช่นในวัน^{นี้}จึงจะมีความหมาย.

ขออย่าได้คิดแต่เพียงว่า พอถึงวันก็มา แล้วก็ทำบุญให้ทาน แล้วก็กลับไป; อย่างนั้นมันยังน้อยไป มันยังได้ผลได้บุญได้กุศลน้อยเกินไป. บางคนก็มาด้วยความขลาดกลัว คือเชื่อว่า ในวันเช่นวันนี้ บู่ ยา ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว ซึ่งมีวิญญาณเหลืออยู่นั้น จะได้มาที่นี่; และจะมาดูว่า ใครมาทำบุญหรือไม่. ถ้าใครมาทำบุญก็ดีใจ สรรเสริญ ให้พร; ถ้าไม่เห็นลูกหลานของตนมาก็แข่งค่า. บางคนก็กลัว ตา ยาย จะแข่งค่า จึงได้มา คนพวกนี้มักจะมาแต่พอเป็นพิธี คือมาทำบุญทำทานเสร็จแล้วก็กลับไป; ไม่ได้มานั่งคิดนั่งนึก นั่งพิจารณา นั่งกระทำในใจ ถึงเรื่องอันเกี่ยวกับบรรพบุรุษ. ถ้าขึ้นทำอยู่อย่างนี้จะทำไปนานเท่าไรมันก็ไม่ดีขึ้น.

ถ้าเรามานึกให้มาก นึกให้สำเร็จประโยชน์ มันจึงจะเป็นสิ่งที่ได้ผล เต็มตามความหมาย คือช่วยกันแก้ไขทุกสิ่งทุกอย่าง ในยุคของเรา^{นี้}ให้ยังคงที่อยู่ เหมือนยุคของ บู่ ยา ตา ยายนั่นเอง. ให้ทุกคนปรึกษาหารือกัน; มีกำลัง มีอิทธิพล มีบารมีอย่างไร ก็ต้องใช้กำลังนั้น *ช่วยกันแก้ไข กล่าวคือช่วยกันชี้แจง ว่ากล่าว ตักเตือน สั่งสอน ลูกหลานของเรา ให้อยู่ในทำนองคลองธรรมของมนุษย์ ให้เป็นมนุษย์ที่ดีสืบต่อไป.* อย่าให้เป็นอย่างอื่นได้

ดังนั้นควรจะนึกกันไปให้เป็นเรื่องเป็นราวเสียที คือให้รู้ในข้อที่ว่า *มนุษย์* *เรา^{นี้}เกิดมาทำไม*; ท่านทั้งหลายลองคิดดูด้วยกันทุกคน ว่าถ้าบรรดาพวกเราที่นั่งอยู่ที่นี้ไม่รู้^{ว่า}เกิดมาทำไม อย่าง^{นี้}แล้ว มันจะเป็นที่น่าขบขัน หรือว่า เป็นที่น่าละอาย สักเท่าไร.

ขอให้ลองคิดดูด้วยกันทุกคนว่า *ตนเองนั้นแหละเกิดมาทำไม?* บางคน อาจจะมีตมัวสลัว จนไม่รู้ที่เกิดมาทำไม ก็มีอยู่เป็นอันมาก; อย่างนี้เรียกว่ายังมีวิชา หรือความไม่รู้มากมากเกินไป. ถ้าพูดตรง ๆ ก็คือว่า ยังเป็นคนหลับหูหลับตามากเกินไป ยังไม่เห็นเดือนยังไม่เห็นตะวัน ยังไม่เห็นแสงสว่าง, แทนที่จะนำขบขัน กลายเป็น นำสงสาร และนำเสียใจในที่สุด, เพราะฉะนั้น ทุกคนจะต้องคิดกันให้เห็นชัดเจนนajem กระจางลงไปว่า เราเกิดมาทำไม ให้แน่ใจลงไป; *แม้แต่จะคิดสั้นว่า ๆ เกิดมา เพื่อทำมาหากินกันจริง ๆ อย่างนี้ก็ยังมีดี* ขอให้เป็นอย่างนั้น คือว่าจะได้ตั้งใจทำมาหากิน กันจริง ๆ; อย่าไปเที่ยวคิดเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์; อย่าไปเที่ยวคิดเบียดเบียน สัตว์เครือ जान; อย่าไปทำลายสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์สาธารณะทั่ว ๆ ไป; นั้นแหละ จึงจะเรียกว่าเราเกิดมาเพื่อทำมาหากิน.

เดี๋ยวนี้มีคนเป็นอันมาก เกิดมาสำหรับทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ แก่มนุษย์ด้วยกัน, หรือว่าเกิดมาเพื่อเอาเปรียบคนอื่น; คนอื่นเขาทำสิ่งซึ่งเป็น ประโยชน์สาธารณะ ตัวเองเอาแต่ใช้ แล้วไม่ทำ แล้วไม่ช่วยทำ. เขาก็ไม่ ช่วยทำ แต่ประโยชน์นั้นตนพลอยเอาของเขาด้วย; อย่างนี้ไม่ใช่เรียกว่าเกิดมา เพื่อทำมาหากิน กลายเป็นคนเกิดมาเอาเปรียบคนอื่น : เกิดมาเป็นอสุรกายชนิดหนึ่ง คือแฝงตัวหากินบนบุคคลอื่น ไม่ใช่เป็นคนที่เกิดมาเพื่อทำมาหากินโดยสุจริตเลย. อย่างนี้ บู้ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว จะเสียใจอย่างยิ่ง ที่ว่าได้เห็นลูกหลานของตนเป็นอย่างนี้ และจะยิ่งกว่าสาปแช่งด้วยซ้ำไป.

....

เราควรจะคิดกันเสียใหม่ว่า ถ้าเราเห็นแก่ตัวเราก็ตาม เห็นแก่ บู้ ย่า ตา ยาย ก็ตาม; เราต้องเกิดมาเพื่อทำประโยชน์โดยแท้จริง ถ้าเกิดมาเพื่อทำมาหากิน ก็ทำมา

หากินกันให้เจริญกันจริง ๆ ก็จะเป็นการดี; อย่าได้เกิดมาเพื่อทำลาย, อย่าได้เกิดมาเพื่อเอาเปรียบคนอื่น, อย่าได้เกิดมาเพื่อทำตนให้ผู้อื่นเดือดร้อน.

คนเรานี้อยู่ในโลกด้วยกัน เมื่อมีความเดือดร้อนแล้ว ก็ย่อมจะพลอยเดือดร้อนปะทะกันไปหมด ไม่มีใครสบายอยู่ได้; เพราะฉะนั้น ศีลธรรมในโลกนี้จึงมีหลัก เป็นหลักใหญ่ๆ ในข้อที่ว่า ทุกคนต้องไม่เดือดร้อน, มีความมุ่งหมายเพื่อจะให้ทุกคนต้องไม่เดือดร้อน; และจึงมีขนบธรรมเนียมประเพณี มีกฎหมาย มีศีลธรรม มีศาสนา มีอะไรทุกอย่าง ที่จะทำการป้องกัน ไม่ให้บุคคลเดือดร้อน. เราก็หวังกันอยู่แต่ในข้อนี้ เป็นเรื่องใหญ่กว่าเรื่องอื่น.

ทุกสิ่งทำไปก็เพื่อให้มนุษย์ไม่ต้องเดือดร้อน; แม้แต่เรื่องทำมาหากินส่วนตัวของเราเอง ก็เพื่อไม่ให้เราเดือดร้อน เมื่อเราไม่เดือดร้อนแล้ว คนอื่นก็ไม่เดือดร้อนด้วย; เพราะว่าถ้าลงเดือดร้อนแล้ว มันก็เกี่ยวเนื่องกันไปหมด ไม่มีใครเป็นสุขอยู่ได้. เขาจึงสอนให้รักกัน, สอนให้ถือว่าเหมือนกับคน ๆ เดียวกัน, เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนสุขด้วยกันทุก ๆ คนในโลกนี้.

ที่นี้เราจะเห็นได้ราง ๆ ว่า เรานี้ไม่ใช่เกิดมาเพื่อทำมาหากินคนเดียวเสียแล้ว; แต่ว่าเกิดมาเพื่อคนอื่นด้วย คือเพื่อช่วยกันทำมาหากิน; ช่วยกันทำโลกนี้ให้มีความสุข. เพราะว่ามันมากเกินไป มันใหญ่เกินไป กว่าที่เราคนเดียวจะทำได้; เราจึงต้องช่วยกันทุกคน เพื่อทำให้โลกนี้เป็นสุข.

ลองคิดดูต่อไปว่า เรามีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขในโลกนี้ เราจะอยู่ไปทำไมกันอีกเล่า? คิดดูให้ดีๆ เรามีอาหารกิน มีเครื่องใช้ไม่สอย มีอะไรทุกอย่าง เป็นอยู่อย่าง

ผาสุก ไม่ตาย ไม่เจ็บ ไม่ใช่เช่นนี้ แล้วเราอยู่ไปเพื่อทำอะไรกันต่อไปอีก, หรือว่าอยู่ มันเฉย ๆ ไปอย่างนั้น จนกว่ามันจะตายไปเอง. ถ้าใครคิดยังไม่ออกในข้อนี้ ก็นับว่า ยังมีความประมาท หรืออวิชชาที่เหลืออยู่มากอีกนั่นเอง; เพราะยังไม่ผ่านไปได้ จนถึง กับเป็นความปลอตกภัย.

คนมักจะไม่คิด มักจะคิดแต่เพียงว่า มีกินมีใช้สบายแล้ว ก็จะนอน สบายไปจนตาย; ไม่เคยคิดว่าในระหว่างที่ไม่ตายนั้น ควรจะทำอะไร. บางทีคิด ผิดไปว่า เราไม่ต้องทำอะไรดีกว่า; เรามีกินมีใช้นอนสบายไปจนตายก็พอแล้ว. ถ้าคิด อย่างนี้คงจะไม่ดีกว่าว่ากลัวว่าควาย เพราะว่าการกลัวว่าควายกลัวสัตว์ทั้งหลายมันก็ทำอย่างนั้นได้; มันก็มีกินมีใช้ แล้วนอนไปไ้จนตาย. สัตว์ในป่ามันก็เป็นอย่างนี้ได้; แม้สัตว์ที่บ้าน มันก็ยังเป็นอย่างนี้ได้.

ถ้าใครคิดว่า เรามีกินมีใช้แล้วนอนสบายไปจนตายอย่างนี้ มันเป็นความคิด ที่ไม่ดี คือไม่น่าเคารพนับถืออะไรเลย; มันจะย้อนกลับไปเป็นความคิดที่ตำหนามอย่าง สัตว์ก็ได้; หรือเรียกว่าเป็นคนไม่รู้อะไร เป็นคนโง่เง่ามมง่าย เหมือนกับสัตว์ทั่วไป ก็ได้. เพราะฉะนั้น เราจะต้องคิดอีกทีหนึ่งว่า ในการที่เราได้ปลุกปล้ำทำมาหากิน มีบ้าน มีเรือน มีหลักทรัพย์จนพอที่จะอยู่สบายก็ได้แล้วนี้ จะต้องทำอะไรต่อไป; คิดให้มัน ออกแล้วทำให้มันได้.

ถ้าคิดถูก คิดเป็น ก็คงจะพบในที่สุดว่า มนุษย์นี้ต้องเป็นมนุษย์กันให้ได้ จนถึงที่สุด; คือมนุษย์จะต้องไปให้ไกล ไปให้สูง ไปให้ถึงที่สุดที่มนุษย์จะไปได้ โดยที่สัตว์เดียรัจฉานทั่ว ๆ ไป ไปไม่ถึง ไปไม่ได้; นั่นแหละมนุษย์จะต้องไปให้ได้ ไปให้ถึง. ไปถึงไหนกัน? เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่เห็นตัว คือเป็นเรื่องทางจิตทางใจ

เป็นเรื่องนามธรรม; หมายความว่า *มันไปด้วยใจ คือให้ใจนั้นไป ไปสูงขึ้น ๆ จนเป็นจิตใจที่สูง คือมีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบเย็น* ชนิดที่เรายังไม่เคยได้รับมาก่อน เราจะต้องได้รับในที่สุด.

.....

เราจะต้องมีจิตใจที่บริสุทธิ์สะอาด กว่าที่แล้วมา และให้บริสุทธิ์สะอาดถึงที่สุด *ข้อนี้ มองดูที่ตัวของเรา, ที่การกระทำของเราเอง, ที่ความคิดนึกที่แล้วมาแต่ไหน* หลังจากที่ *เราเป็นคนไม่สะอาดอย่างไร; และความไม่สะอาดนั้นน่ารังเกียจน่าขยะแขยง* เท่าไร : เป็นความชั่ว เป็นความลับ เป็นความคดโกง เป็นความทุจริตที่น่าขยะแขยง น่าละอาย น่าอดสูสักเท่าไร; แล้ว *เราก็เกลียด แล้วเราก็กลัวให้มาก เพื่อจิตใจของเราจะได้เดินต่อไป คือสูงขึ้น คือสะอาดขึ้นนั่นเอง; จะต้องไปกันจนถึงที่สุด* ของความสะอาด.

ที่อีกทางหนึ่งก็คือ *ความสว่าง; ความสว่างนี้ หมายถึงความรู้. ความรู้* ทุก ๆ อย่างที่ควรจะรู้ โดยเฉพาะก็คือรู้ธรรม; *คือรู้ว่า ความทุกข์ที่แท้จริงนั้นเป็น* *อย่างไร; อะไรเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์; และความไม่มีทุกข์เลยนั้นเป็น* *อย่างไร; และ ปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ความดับทุกข์นั้นมา; คือรู้เรื่อง มรรค ผล* *นิพพานนั่นเอง. ถ้ามีความรู้เรื่อง มรรค ผล นิพพาน แล้ว ก็นับได้ว่าเราเป็นผู้มี* *ความสว่างถึงที่สุด.*

เดี๋ยวนี้เรายังมีทมนต่อเรื่องเหล่านี้; *เรายังมีท* *เรายังไม่มีความสว่าง. เรา* *จะต้องใช้เวลาของเราศึกษา ค้นคว้า ประพฤติ ปฏิบัติ จนให้เกิดความสว่างขึ้นมาให้* *ได้; อย่าได้นอนรอความตายอยู่เลย. ข้าพลาที่มีกินมีใช้แล้ว, ลูกหลานก็พอมี*

ที่จะเลี้ยวอยู่แล้ว; เราจึงใช้เวลาที่เหลืออยู่นั้นสร้างแสงสว่างขึ้นเรื่อย ๆ, ให้มีแสงสว่างเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ให้ได้รับความสว่างสูงสุด ถึงที่สุดเสียก่อนแต่จะตายไป. นี้เรียกว่าเราเดินทางไปจนถึงที่สุดอีกทางหนึ่ง เรียกว่าแสงสว่าง. อย่างที่แรกเรียกว่าความสะอาด อย่างที่สองนี้เรียกว่าแสงสว่าง.

ที่นี้อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า *ความสงบ*; หรือความสงบสุข; ที่แล้วมาเรามีความสงบสุขที่มากน้อย เราจะเห็นได้ว่ามีความสุขไม่ก็มากน้อย; เพราะว่า *แม้จะไม่มีใครมาเบียดเบียนเรา เราก็ยังเบียดเบียนตัวเอง* : คือเบียดเบียนอยู่ด้วยความโลภ ไม่รู้จักสิ้นสุดบ้าง, เบียดเบียนอยู่ด้วยความโกรธความขัดใจบ้าง, เบียดเบียนอยู่ด้วยความโง่ ความหลง ความสงสัย ความเป็นห่วง ความวิตกกังวลบ้าง; นี้เรียกว่าหากความสงบไม่ได้.

ที่นี้เราจะกระทำให้มันมีความสงบขึ้นมา คือให้มีความสงบเพิ่มขึ้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยอาศัยความสะอาดหรือแสงสว่างที่กล่าวมาแล้วนั้น; เพราะว่าเมื่อเราประพฤตินั้นให้เป็นคนสะอาด และทำจิตใจให้มีความสว่างไสว แจ่มแจ้งแล้ว ทุกอย่างก็จะเป็นไปในทางของความสงบ คือว่าจะไม่มีอะไรที่เป็นความผิด ไม่มีอะไรที่เป็นความโง่ความหลง และทำผิด ๆ. เมื่อไม่มีผิด มันก็ต้องเป็นความสงบโดยแน่นอน.

เรารู้จักประพฤตินั้นในทางกาย ในทางวาจา ในทางใจ ให้เป็นไปแต่ในทางของความสงบแล้ว, ที่เป็นไปในความวุ่นวายนั้นเราก็สลัดมันเสีย. เต็มวัน *คนโดยมาก* ไม่เป็นอย่างนั้น : *พอใจที่จะไปยึดมันถือมัน ก็จะไปโกรธคนนั้น ก็จะไปโกรธคนนี้ อยู่เสมอไป ไม่ยอมเสียสละ ไม่ยอมให้อภัย.*

ถ้าว่าที่ถูกแล้ว ไม่มีความจำเป็นอะไรเลย ที่เราจะต้องไปโกรธเขา จนเราเดือดร้อนเอง; และการให้อภัยนั้นไม่ได้เสียหายอะไรเลย แต่ก็ให้อภัยไม่ได้; เพราะมีความโง่เป็นเหตุให้ถือมานะทิฐิอยู่ ถอนออกไม่ได้ จึงได้รับความเร่าร้อนอยู่ในจิตใจ. นี้เรียกว่าไม่มีความสงบอยู่ตลอดเวลา; แทบทั้งวันแทบทั้งคืน ก็มีแต่ความสะดุ้ง ความผ่นรำย ความมุ่งงำนอยู่ในใจ ไม่มีความสงบเลย.

ความไม่สงบนั้นไม่มีใครที่ไหนมาทำให้ ทำเอาเองด้วยความโง่ ความหลง ความไม่เข้าใจของตัวเอง; เรียกว่ามีแต่ความปั่นป่วนอยู่เป็นประจำจนกระทั่งตายไป. อย่างนี้เรียกว่า มนุษย์คนนั้นยังไม่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์; ยังไม่ใช่มนุษย์ที่ถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์. เขายังเป็นเพียงคนที่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ของความเป็นมนุษย์; มัววนเวียนปั่นป่วนเบียนอยู่แต่ในเรื่องของความทุกข์, ความที่หลงสร้างทุกข์ขึ้นมาใส่ตน, หลงทำในเรื่องที่ไม่ควรจะทุกข์ ให้กลายเป็นความทุกข์ขึ้นมาให้จนได้.

ว่าโดยที่แท้มันไม่ควรจะทุกข์ ไม่ควรจะโกรธ ไม่ควรจะยึดถือ, มันก็ไปเที่ยวทุกข์ เที่ยวโกรธ เที่ยวยึดถือ เที่ยววิตกกังวล, เอามาเป็นความทุกข์จนได้. นี้เรียกว่า เรื่อง ไม่จำเป็นแท้ ๆ ก็ยังอดสำคัญไปเอามาเป็นทุกข์ให้จนได้ แล้วจะเรียกว่า มีจิตใจสูง ขนาดที่เรียกว่าเป็นมนุษย์ได้อย่างไรกัน; เพราะหาความสงบสุขไม่ได้.

.... ..

ความเป็นมนุษย์นั้น อย่าได้คิดว่า เกิดมาเป็นคนก็เป็นมนุษย์; ควรจะจัดความเป็นมนุษย์นี้ไว้ให้สูงกว่าความเป็นคน. ความเป็นคนนั้นมันง่าย เกิดมาด้วย บิถา มารดาที่เป็นคน ก็เป็นคนแน่; เพราะฉะนั้นความเป็นคนนี้เป็นกันแต่เพียงร่างกายเท่านั้น. ส่วนในทางจิตใจนั้นจะต้องมากไปกว่านั้น ก็จะต้องเป็นมนุษย์; หมาย-

ความว่าคนนั้นจะต้องมีจิตใจที่ประกอบไปด้วยธรรม; ที่ เป็นความสูง ไปจากความต่ำ, ซึ่งหมายถึงความชั่ว ความทุกข์ ความโง่ ความหลง.

ส่วน *ความสูง* นั้น เราหมายถึงตรงกันข้าม คือมีความสะอาด สว่าง สงบ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. เมื่อจิตใจสูงอย่างนี้ เราจึงจะเรียกว่ามีจิตใจอย่างมนุษย์; ดังนั้นเราเป็นมนุษย์กันที่จิตใจ เหมือนกับที่เราเป็นคนกันที่ร่างกาย; เราอย่าได้เหมาๆ เอาว่า เป็นคนแล้วก็ เป็นมนุษย์ได้. เราเองก็ยังไม่ชอบที่จะเรียกคนที่ไม่ถือว่าเป็นมนุษย์; เพราะเรายังค่าเขาอยู่บ่อยๆ ว่าไม่เป็นมนุษย์. บางทีก็ค่าเขาว่าไม่เป็นคนก็ยังมี; แล้วเรารู้หรือเปล่าว่า ที่เราค่าเขาอย่างนั้นๆ มันมีความแตกต่างกันอย่างไร ระหว่างความเป็นคนกับความเป็นมนุษย์. นี่แปลว่า บางทีเราก็อยากจะเป็นมนุษย์อยู่เหมือนกัน; แต่มันยังมีคัมภีร์ มันยังสลัว ยังไม่รู้ว่าจะเป็นกันได้อย่างไร ทั้งๆที่เราอยากจะเป็น และ พุดถึงอยู่บ่อยๆ.

ที่นี้ เรามานึกถึง ปู่ ย่า ตา ยาย; ท่านได้สร้างอะไรไว้? ท่านได้สร้าง สะพานไว้เป็นอย่างดี ที่จะให้ลูกหลานเดิน จากความเป็นคนไปสู่ความเป็นมนุษย์; เพราะว่าปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้นได้ทำอะไรที่ดีๆ ไว้มาก เป็นแบบฉบับที่ดี เป็น ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ขลังที่ศักดิ์สิทธิ์ ให้เราต้องเดินตาม. นี้เรียกว่าปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้นยังหวังอยู่ว่า ลูกหลานจะเดินทางต่อไป จนกว่าจะถึงจุดปลายทางของ ความเป็นมนุษย์. ถ้าเราคิดดูอีกที ก็คือคิดกันให้กว้างๆว่า ถ้ามนุษย์เรานี้จะถึงที่สุด ของความเป็นมนุษย์ได้แล้ว มันจะเป็นความดีสูงสุดแก่มนุษย์นั่นเอง.

ที่นี้ มนุษย์คนหนึ่งๆ ไม่สามารถจะเดินไปให้ถึงที่สุดได้จนตลอดชีวิต; หมายถึง ความว่า มนุษย์ชั่วคนหนึ่งนั้นเดินไม่ถึง ก็ยังหวังอยู่ว่าเราตายแล้ว ให้ลูกหลานเดินต่อไป.

ลูกหลานรุ่นนั้นก็เดินต่อไป; แต่ก็ยังไม่ถึง แล้วก็ตายไปอีก แล้วก็หวังอยู่ว่า ลูกหลานรุ่นต่อไป คงจะได้เดินต่อไปอีก และช่วยกันเดินต่อไป อย่าให้ถอยหลัง อย่าให้หยุดชะงัก ให้ไปถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์ให้ได้. ถ้าว่ามนุษย์เราทำกันอย่างนี้จริงๆ แล้ว ไม่ก็ชั่วมนุษย์ มนุษย์ก็จะต้องถึงที่สุด; ที่สูงสุดของความเป็นมนุษย์ คือบรรลุ มรรค ผล นิพพานได้.

แต่เดี๋ยวนี้เราไม่คิดอย่างนั้น เพราะว่าเรากลายเป็นอะไรไปแล้วก็ไม่รู้ คือเราไม่ได้คิดว่าเราเป็นมนุษย์; **เราไม่ได้รับผิดชอบในการเป็นมนุษย์ของเรา, เราเห็นแก่ปาก เห็นแก่ท้อง เห็นแก่ความสุขสนุกสนานทางวัตถุ ทางเนื้อ ทางหนัง. นี้เรียกว่าภูต ผี ปีศาจเข้ามาสิงเสียแล้ว ความเป็นมนุษย์หมดไปแล้ว,** ความเป็นคนก็ไม่มีแล้ว มีแต่ความเป็นภูตผีปีศาจ ที่เห็นแก่ปากแก่ท้อง เห็นแก่ความสนุกสนาน เอรีตอร้อยทางวัตถุ ทางเนื้อ ทางหนัง. อย่างนี้มันถอยหลังกรูดๆ ลงไปที่เดียว, มันไม่ก้าวไปข้างหน้า.

ถ้ามนุษย์ในปัจจุบันนี้ทั้งๆ โลก มีความประพฤติและกระทำ หรือคิดนึกอย่างนี้แล้ว; ก็เป็นอันว่า มนุษย์ในยุคนี้ได้ถอยหลังลงไปเป็นภูตผีปีศาจเสียแล้ว : หมดความเป็นคน, หมดความเป็นมนุษย์แล้ว, แล้วจะเอาอะไรกัน. นี่มันไม่สมกับความมุ่งหมายของบรรพบุรุษ ของ บู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้ทำอะไรไว้มากมายหลายอย่างหลายประการ; ซึ่งเป็นเสมือนสะพาน ที่ให้ลูกหลานเดินไป ถึงที่สุดจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์นั้น.

เราอย่าได้หลงไปตามเขา อย่าได้คิดว่าเกิดมา เพื่อหาความสุขสนุกสนานทางวัตถุ; เราจะต้องคิดว่านั่นมันเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นอะไร และเป็นเรื่องที่ไม่ควรจะเข้าแล้ว

ก็จะกลายเป็นภุคณ์ปิตาจ. เราเอาแต่เรื่องทำมาหากิน ที่พอเหมาะพอสมแก่ความเป็นมนุษย์, และเป็นอยู่ให้ถูกต้องให้ปรกติ, และใช้เวลาที่เหลือนี้แหละเดินทางต่อไปให้ไปถึงที่สุดที่มนุษย์ควรจะไปถึง ซึ่งเรียกว่ามรรค ผล นิพพาน. เราจะทำอย่างนี้ให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกหลาน.

เราตายไปแล้ว ลูกหลานก็ยังจะได้พยายามเดินต่อไป คือตีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป : วัชรธรรมะ ประพตติธรรมะยิ่ง ๆ ขึ้นไป; ถ้าหากว่าบิฑามารดาได้คอยอบรมสั่งสอนให้รู้จักหนทางไว้ ทุก ๆ ชั่วโมง ๆ ขึ้นกันไปที่เดียว.

ถ้าบิฑามารดาเกิดละเลยในหน้าที่อันนี้ เพราะบิฑามารดาเองก็ไม่รู้ ก็เลยปล่อยให้ลูกหลาน นั้นพลัดตกลงไปในทางของความเห็นแก่วัตถุ เห็นแก่ความสุขอย่างหนึ่งอย่างหนึ่ง ตามแบบของภุคณ์ปิตาจ ก็คือกิเลส แล้วมันก็จะจับกันแก่นั่นเอง. คือลูกหลานของเราจะไม่เดินไปตามทางของเรา จะไม่เดินไปตามทางของธรรมะ; แต่วกกลับไปหาหนทางของกิเลสตัณหา; หรือที่เรียกกันว่าพระยามาร ภุคณ์ปิตาจ หรืออะไรทำนองนั้น.

ถ้าขึ้นพวกกันทำนองนี้ ไม่กี่ชั่วอายุคน โลกนี้ก็จะเป็โลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์เหมาะสมที่จะเรียกว่าเป็นโลกของภุคณ์ปิตาจ ที่เต็มไปด้วยความทุกข์. เต็ยวันมันก็ใกล้ ๆ เข้าไปแล้วกรรมัง ถ้าลองคิดดูว่า ทั้งโลกมีแต่การเบียดเบียนกัน; มีแต่การคอยจ้องเอารัดเอาเปรียบกัน, เพื่อจะช่วงชิงเอาประโยชน์มา เป็นประโยชน์ของตน ให้มากที่สุดที่จะมากได้ จนไม่มีความสงบสุข มีแต่ความต่อสู้ ความดิ้นรน ความหวาดระแวง และการเบียดเบียนกัน เท่าที่จะเบียดเบียนได้; เบียดเบียนต่อหน้าไม่ได้ ก็เบียดเบียนลับหลังอยู่ตลอดเวลาตั้งนี้. อย่างนี้มันไม่เคยมีมาแต่กาลก่อน; เรียกว่าเป็นสิ่งที่เพิ่งจะเกิดขึ้น เพราะความประมาทของมนุษย์ในยุคนี้ เพราะความผลล, เพราะความปล่อยตนให้

ตกไปสู่อำนาจของกิเลสตัณหา ทีละเล็กทีละน้อย, ทีละเล็กทีละน้อย; นานเข้าก็มาจน เหลือที่จะแก้ไขกันได้ง่าย ๆ.

.....

คนสมัยนี้ แม้จะเรียนอะไรให้มาก ก็เรียนเพื่อจะตามใจกิเลสตัณหา ไม่ได้เรียนเพื่อจะบังคับข่มขี้ ย้ายกิเลสตัณหา เหมือนคนสมัยก่อน; เพราะฉะนั้น คนสมัยนี้ก็ยังเรียนอะไรเท่าไร ก็ยังเป็นทาสของกิเลสตัณหามากขึ้น, กิเลสตัณหาก็จึงไปในทางที่จะเบียดเบียนตนเอง และเบียดเบียนผู้อื่นมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งว่าโลกนี้เต็มไปด้วย ความเบียดเบียน. นี่แหละมันทั้งไกลกับร่องรอยของปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเคยนอนเป็นสุข ซึ่งเคยอยู่เย็นเป็นสุขในทางจิตทางใจ ทำมาหากินเท่าที่จำเป็น แล้วก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า การทำจิตใจให้สูงขึ้นไปในทางของความสงบสุข; จึงไม่มีการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อย่างลึกซึ้งมหาศาลเหมือนมนุษย์ในยุคนี้.

เดี๋ยวนี้เรามาทำบุญกุศลอุทิศให้แก่ปู่ ย่า ตา ยาย พังคูกี่ไพบาระ; แต่ลองคิดดู ก็อาจจะเศร้า เพราะว่าปู่ ย่า ตา ยาย ตีกว่าลูกหลาน แล้วลูกหลานยังมีหน้ามีตาทำบุญ ทำกุศล อุทิศให้ปู่ ย่า ตา ยายอย่างนี้. มันเป็นเรื่องเล่นตลก มันเป็นเรื่องที่มองดูแล้ว น่าเศร้า, น่าสงสาร; ปู่ ย่า ตา ยาย คงจะหัวเราะเยาะอยู่อย่างยิ่งทีเดียว สำหรับลูก หลานที่โง่เขลามามากถึงขนาดนี้.

ทีนี้ ถ้าเราจะแก้ปัญหานั้นกันให้ได้ เราก็ต้องเลิกโง่ เลิกหลง เลิกมกมาย กันเสียที ทำอะไรให้ดี อย่างน้อยก็ไม่แพ้ปู่ ย่า ตา ยาย; ในทางจิตใจ ก็ต้องมี จิตใจงดงาม ไม่แพ้จิตใจของปู่ ย่า ตา ยาย และควรจะทำให้ก้าวหน้าไป กว่าปู่ ย่า ตา ยาย จึงจะพ้นจากการตีเตียน. เพราะว่า เราเกิดมาได้รับสิ่งที่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทำไว้ให้

มากมาย; เราได้เปรียบถึงเพียงนี้เราควรจะทำให้ก้าวหน้าได้อีกส่วนหนึ่ง. เราไม่ต้องมัวคิดมัวคั่นอะไรบางอย่าง; เพราะว่า บู้ ย่า ตา ยาย คิดไว้ให้แล้ว เราก็ควรจะเดินต่อไป. ถ้าทำไม่ได้ก็แปลว่า เราเหลวไหล, เราเป็นผู้ที่ไม่มีอะไรที่ควรจะอวดได้ว่าเป็นฝีมือของเราเอง.

มาทำบุญตักบาตรกันทุกปี ก็ได้เคยปรารภเรื่องนั้นกันทุกปี แต่ก็รู้สึกว่ายังไม่ค่อยจะเห็นอะไรที่ดีขึ้น หรือไม่ค่อยจะเห็นอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้น ยังคงเหมือน ๆ กันอยู่ตามเดิม; เพราะว่ามีจะทำแต่พอเป็นพิธี ไม่ค่อยคิด ไม่ค่อยนึก ไม่ค่อยจะฉลาด. แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แม้แต่เรื่องจะตักบาตรก็ทำให้เรียบร้อยไม่ได้, แม้แต่เรื่องจะถวายทานก็ทำให้น่าดูไม่ได้, ยังมมายังเป็นไปตามธรรมเนียมตามพิธีละเมอ ๆ ไปนั่นเอง.

นี่เรียกว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยแท้ ๆ ก็ยังทำให้ก้าวหน้าไปไม่ได้; ส่วนเรื่องใหญ่เรื่องจิตใจ เรื่องลึกซึ้ง เรื่องสำคัญที่สุคนธ์ จะก้าวหน้าไปได้อย่างไร; เพราะว่ามีแต่ตั้งมายอยู่อย่างนี้ ฉะนั้นต้องรีบคิดรีบนึกให้มาก. เอาเวลามาคิดมานึกเรื่องนั้นกันบ้าง แล้วแก้ไขให้ดีขึ้นทุกที ให้มันเป็นเรื่องที่มีความรู้สึกนึกคิดด้วยสติปัญญามากขึ้นทุกที. *อย่าทำเพียงแต่ปากว่าไปตามธรรมเนียม : ร่างกายก็กราบ ๆ ก้ม ๆ ไปตามธรรมเนียม, หรือทุก ๆ อย่างก็ทำไปตามธรรมเนียม เหมือนกับตัวหุ่นที่เขายักให้กะดุกกะคิกไปตามธรรมเนียม.*

เราเป็นคน เราเป็นมนุษย์ เราเป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา ไม่ต้องให้มีใครชักหรือไม่ต้องให้มีใครกำกับ เราต้องมีสติปัญญาของเราเอง; รู้แจ้งเห็นจริงแจ่มชัดอยู่ในจิตใจของเราเอง ในการที่จะทำให้มันดีขึ้น ๆ ให้มันเป็นสิ่งที่มีความหมายจริง ๆ : คือว่า

หัวใจนั้นมีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ เพิ่มขึ้นจริง ๆ โดยไม่ต้องเชื่อใคร หรือโดยไม่ต้องเคา ไม่ต้องสนนินษฐาน.

บางคนถือเสียว่า พอได้ประกอบพิธีต่าง ๆ ครบถ้วนตามประเพณีแล้ว เราก็คิดแล้ว เราก็ก้าวหน้าแล้ว เราก็ไปสวรรค์แล้ว; อย่างนี้มีอยู่เป็นส่วนมาก. ถ้าจะเป็นเรื่องดี เป็นเรื่องสวรรค์ก็เป็นอย่างด้อย่างมงาย, เป็นเรื่องสวรรค์อย่างมงายอย่างนี้ยังไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน.

สิ่งที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน นั้นไม่เกี่ยวกับความมงาย และไม่เกี่ยวกับพิธีรีตองต่างๆ; จะต้องอาศัยสติปัญญาที่แจ่มใสแจ่มแจ้งอย่างเดียว; อาศัยการประพฤติกระทำที่ถูกต้องอย่างเดียว, ไม่เกี่ยวกับพิธี. เราทำพิธีนั้น ก็เพื่อให้เป็นระเบียบ ให้เรียบร้อย ให้สะดวก ในการที่จะทำพร้อมกันมากๆ; พิธีช่วยได้เพียงเท่านั้น. ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องของแต่ละคน แต่ละคน จะต้องทำด้วยหัวใจของตน ด้วยสติปัญญาที่เกิดขึ้น, มีแสงสว่างเพิ่มมากขึ้นทุกคราว ๆ แล้วมันก็จะเป็นการปรับปรุงกันอยู่ในจิตใจนั่นเอง.

เมื่อความโง่ ความหลง ภายในจิตใจหายไป ความสว่างใสแจ่มแจ้งก็เกิดขึ้นแทน, ความไม่สะอาดหายไป ความสะอาดก็เกิดขึ้นแทน, ความวุ่นวายหายไป ความสงบก็เกิดขึ้นแทน. เรารู้อเอง เรารู้สึกเอง เราได้ชิมรสเหล่านี้ด้วยตัวเราเอง; โดยไม่ต้องมีใครมาเป็นผู้รับประกันให้เรา หรือมาชักชวนเรา เป็นนายประกันให้แก่เราว่าเราจะได้มีความสุข ว่าเราจะได้ไปสวรรค์หรืออะไรทำนองนี้ มันเป็นเรื่องของคนงมาย.

เราไม่ต้องอาศัยคนอื่นหรือความเชื่อจากคนอื่น เรามีปัญญาพอที่จะมองเห็นได้ด้วยตัวเราเองยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกที; อย่างนี้แหละเรียกว่ามันทันกับเวลา คือมันทันกับ

เวลาที่ยังเหลืออยู่น้อยนักแล้ว, อีกไม่กี่ปี เราก็จะต้องตาย. คนแก่ ๆ น้อย ๆ อีกไม่กี่ปี ก็จะต้องตาย, เรียกว่าเวลาที่เหลืออยู่เล็กน้อยแล้ว. ถ้ายังมีตัวเราไปวกมา หรือทำแต่พอ เป็นพิธีรีตองอยู่แล้ว มันต้องไม่ทันแก่เวลาโดยแน่นอน; เพราะจะต้องตายไปอีกชาติ หนึ่ง. ถ้ามีหวังอยู่ว่าลูกหลานจะทำต่อไปหรือไม่, หรือว่า ถ้าว่าตัวเองเกิดมาใหม่ มันจะดีขึ้นได้อย่างไร; อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นการทำให้มนุษย์นี้ไม่ก้าวหน้า ทำให้ มนุษย์นี้หยุดชะงักไปวกมา กระทั่งถอยหลัง ไม่มีสิ่งที่น่าอึดอัดใจที่ตรงไหนเลย ไม่สมตามความมุ่งหมายของการทำบุญตาย.

....

การทำบุญให้ตายอย่างที่เราทำกันอยู่นี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องทำบุญให้ตายโดย งามาย อย่างที่คิดกันอยู่; แต่ว่าทำบุญให้แก่ความมุ่งหมาย ความต้องการของตายาย คือ บู่ ยา ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้น มุ่งหมายไว้อย่างไร หวังไว้อย่างไร เราจะทำให้ ความมุ่งหมายหรือความหวังนั้นเป็นผลสำเร็จ. ถ้า บู่ ยา ตา ยายหวังอยู่ว่า มนุษย์นี้จะ ดีขึ้นทุก ๆ ชั่วอายุคน และบรรลุสมรรถ ผล นิพพานกันได้โอกาสข้างหน้าแล้ว; เรา ต้องทำบุญให้แก่ความหวัง หรือ ความมุ่งหมายของตายาย ให้เป็นจริงขึ้นมาให้ได้ โดย เรานี้แหละจะทำอะไรให้ก้าวหน้าไปอีกชั้นหนึ่งจากที่ บู่ ยา ตา ยายเคยทำมาได้แล้ว. อย่างนี้แหละจึงจะชื่อว่า ทำบุญตายายที่แท้จริง.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะมีความคิดกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ว่าทำบุญตายายนี้ มีความหมายอย่างนี้, มีความหมาย ที่จะลดเล็กลงความต้องการของคนที่ตายไปแล้วนั้น ให้เป็นความจริงขึ้นมา. คนที่ตายไปแล้วนั้นหวังไว้อย่างไร; สิ่งเหล่านั้นจักต้องเป็นไป สมตามที่หวังไว้ทุกประการ. บู่ ยา ตา ยาย ที่ตายไปแล้วรักพวกเรา บรรารณาดีต่อพวก เรา หวังความสุขความเจริญต่อพวกเราอย่างไรประการใดแล้ว สิ่งเหล่านั้นจักต้องสมหวัง

จักต้องจัตต้องทำให้เป็นไปให้สมหวังของ บู่ ย่า ตา ยาย ด้วยกันจงทุกคน, นั้นแหละจึงจะเรียกว่าทำบุญตายายที่แท้จริง.

อย่าได้เป็นแต่เพียงว่าประกอบพิธีรีตอง เลี้ยงดูกัน บังสุกุลกัน หรืออะไรแล้ว มันก็จะพอกันที; ทำอยู่อย่างนั้นมันเป็นเพียงพิธี; ต้องทำให้สำเร็จประโยชน์ โดยแท้จริงอยู่ที่เนื้อที่ตัวของเรา คือมองดูที่เนื้อที่ตัวของเราแล้ว มีอะไรที่จริง มีอะไร ก้าวหน้าออกไปจริง ๆ มากไปกว่าที่ บู่ ย่า ตา ยาย เคยกระทำได้. นั้นแหละคือการทำให้ถูกต้องใจ บู่ ย่า ตา ยาย, ให้ บู่ ย่า ตา ยาย มีความพอใจมีความดีอกดีใจ; ถ้ามาเห็นลูกหลานทำอย่างนั้นแล้ว ก็จะมีปีติปราโมทย์เหมือนกับได้สวรรค์วิมานก็ไม่ปาน. นี้เรียกว่าเราได้ทำสุดความสามารถของเรา และสิ่งต่าง ๆ ก็ถูกต้องและเป็นไปอย่างดี สำเร็จประโยชน์แก่ตายายแท้จริง.

ขอให้คิดอย่างนั้นกันให้ทุกคนและคิดกันให้มาก แล้วก็ทำกันให้มาก ทำกันให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นทุกปี. วันนี้ทำบุญตายายที่นี้ แต่ว่าวันนอกจากนั้นทั้งปีนั้นต้องทำที่บ้าน คือทำทุกอย่างที่บ้านที่เรือนของเรานั้น ให้เกิดความสุข ให้เกิดความเจริญ ให้เกิดความก้าวหน้า, ให้เป็นที่พอใจของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วให้เป็นอย่างยิ่ง ให้สุดความสามารถด้วยกันทุกคน. พอถึงวันเช่นวันนี้ เราก็มาประชุมกัน ชักซ้อมความเข้าใจกันอีกครั้งหนึ่งเป็นประจำปี สำหรับจะได้ไปทำให้ดียิ่งขึ้นไปจนตลอดปี, กันนับว่าเป็นการได้ดี, เป็นการได้ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ ในฐานะเป็นลูกหลานที่ดีของบู่ ย่า ตา ยาย.

ธรรมเทศนาพอสมควรแก่เวลา เหว่ก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๑๒

๒/๒๕๐๗

๑๔ กันยายน - ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐
กัณฑ์คำ

อตฺตทา - อนตฺตทาปัญฺหาภา

[ตายายกับลูกหลาน มีตัวตน หรือไม่มีตัวตน]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ฯ

ยสฺมา จ โข อานนฺทํ สุขญฺมํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา ;

ตสฺมา สุขญฺโย โลกิติ วุจฺจตี - ติ.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตฺพุโป - ติ.

ณ บัณฑิตจะได้อธิษฐานพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประคับประคองสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อและวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงได้ด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ จักได้กล่าวถึง **หลักพระพุทธศาสนา อันว่าด้วยเรื่อง อนัตตา กับหลักอภิประเภทหนึ่ง** ซึ่งเป็นเรื่องสมมติบัญญัติว่ามีบุคคล และบุคคล เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เป็นต้น; เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้อง ไม่ขัดขวางกัน, กล่าวคือ :-

คนบางคนอาจจะเกิดฉงนขึ้นมาว่า เมื่อพูดว่า “อนัตตา” ก็หมายความว่า **ไม่มีตัวไม่มีตน** ไม่เป็นเราไม่เป็นเขา ไม่เป็นใครดังนี้แล้ว; **ทำไมจึงพูดว่า “เรา”, และทำไมจึงพูดว่า “เราจะต้องกตัญญูกตเวทิต่อบุคคล”** เช่น บรรพบุรุษ หรือปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา เป็นต้น. นี้แสดงว่า เรามีตัวเรา, เรามีปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา, เรามีหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้น.

อีกทางหนึ่งก็ว่า เป็นอนัตตา ไม่มีตัวไม่มีตน; ถ้าไม่มีตัวไม่มีตน, ไม่มีเราแล้ว ก็ไม่ควรจะมี ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา. เราก็ไม่มีหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติ ตอบแทนแก่บรรพบุรุษเหล่านั้น, เราไม่ต้องประพฤตินั้นเป็นคนกตัญญูกตเวทิต หรือว่า ประพฤติกตัญญูกตเวทิตต่อบุคคลก็ย่อมไม่มีความหมายอะไร; ดังนี้ เป็นต้น.

ถ้าผู้ใดมีความสงสัยอย่างนี้ ก็พึงเข้าใจเถิดว่า เพราะผู้นั้น **เอาเรื่องหลักพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นความจริง มาปนกันกับเรื่องที่เป็นส่วนสมมุติ.** อาจจะ มีปัญหาเตลิดเปิดเปิงไปว่า ถ้าไม่มีตัวตนแล้ว เราจะทำบุญทำบาป ก็ต้องไม่มีบุญไม่มีบาป, คนอยากทำบาป ก็ทำบาปได้ตามชอบใจ ไม่มีบาป. คนทำบุญก็เปลืองเปล่าเหนื่อยเปล่า เสียเปล่า ไม่รู้ว่าจะได้บุญที่ใคร ไม่มีใครเป็นผู้ได้บุญ ดังนี้; แล้วก็เลยชวนกันทำตาม ความต้องการของความรู้สึกที่เป็นกิเลสตัณหา คือใครอยากจะทำอะไร ก็ทำไปตามชอบใจ ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องบุญบาป ติชั่ว; เป็นต้น.

ความคิดนึกเอาเองอย่างนี้มีเพราะว่า *ศึกษาไม่ครบถ้วน* ศึกษาไม่เพียงพอที่จะเข้าใจเรื่องนั้นได้. ถ้าศึกษามาอย่างถูกต้องและครบถ้วนแล้ว ย่อมจะเข้าใจได้ทันทีว่า : โดยแท้จริง หรือโดยธรรมชาติ หรือ *โดยปรมาตถสัจจะ* คือมองคุณันในอรรถอันลึกซึ้งในความหมายอันลึกซึ้งนั้นบัญญัติว่า *ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตน หรือเป็นของตน*; นี่เป็นความจริงอย่างหนึ่ง. แต่เป็นความจริงที่บุคคลยังไม่รู้, ที่คนทั่วไปยังไม่รู้; เพราะฉะนั้น คนทั่วไปจึงไม่ถือว่าเป็นความจริง. คนทั่วไปรู้แต่เรื่องที่สมมติบัญญัติใช้กันอยู่ในวงการของคนทั่วไป และตามความรู้สึกที่เป็นไปได้เอง สำหรับบุคคลที่ยังไม่รู้ธรรมะ.

คนทั่วไปจะมีความรู้สึกที่ *เราเป็นเรา และเรามีอะไรเป็นของเรา*; เรามีได้มีเสีย มีดีมีชั่ว มีบุญมีบาป. หมายความว่า *สิ่งที่เราไม่ต้องการหรือทำอันตรายแก่เรา* นั้น *เรียกว่าบาป*, *สิ่งที่เราชอบใจ* ให้ประโยชน์แก่กุศลแก่เรา นั้น *เราเรียกว่าบุญ*; แล้วเราก็เกลียดบาป รักบุญ; อย่างนี้ก็เป็นการถูกต้อง หรือเป็นความจริงทีเดียวสำหรับคนทั่วไป.

คนทั่วไปเมื่อพูดว่าตัวเรา, เมื่อพูดว่าของเรา ก็รู้สึกว่าเป็นความจริง; เพราะอย่างน้อยเราก็ฟังกันรู้เรื่อง. ใครพูด เราก็ฟังกันรู้เรื่อง หรือฟังดูว่า : นั้นเป็นนั่น นี่เป็นนี้ นั่นเป็นของคนนั้น นี่เป็นของคนนี้ คนนั้นเป็นคนดี คนนี้เป็นคนเลว; อย่างนั้นก็ล้วนแต่จะฟังถูกทั้งนั้น กระทั่งถึงพูดว่า คนนี้เป็นคนอกตัญญู คนโน้นเป็นคนกตัญญู อย่างนี้เราก็ฟังถูก. แล้วความกตัญญูนั้น ก็ต้องมีบุคคลซึ่งเป็นคู่กัน คือเป็นผู้มีบุญคุณ และเป็นผู้รับบุญคุณ; ล้วนแต่มีบุคคลไปทั้งนั้น. คนทั่วไปเข้าใจอย่างนี้ ใช้คำพูดอย่างนี้อยู่เป็นประจำ. ดังนั้นก็หมายความว่า เรารู้กันตามที่สมมติและบัญญัติ ใช้กันอยู่ในบุคคลทั่วไป ให้มีบุคคลขึ้นมา มีดีมีชั่ว มีบุญมีบาปขึ้นมา.

เมื่อว่าเราต้องการที่จะเป็นคนดี เราก็ต้องประพฤติสิ่งที่ได้สัมมติบัญญัติกันไว้ว่าดี และเราก็เห็นด้วย; เพราะเหตุฉะนั้นแหละ จึงมีการบัญญัติอีกมากมาย ที่มีความหมายเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้; เช่น เป็นคนดี เป็นคนกตัญญู เป็นคนมีเมตตา กรุณา เป็นคนมีสัจจะ และความดี เป็นคนดีอย่างอื่น ๆ อีกมากมาย. เรานับถือบูชา คนที่มีความดี เพราะว่าความดีนั้นทำได้ยาก และคนดีนั้นมีประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๆ.

....

ที่นี้ เราจะคิดอย่างไรต่อไปอีก ถ้ามีคนมาพูดว่า “ทุกอย่างเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่ใช่ของตน ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้”; ถ้าเป็นคนธรรมดาสามัญ ก็คงจะงงไม่เข้าใจได้ ต้องการคำอธิบายมากมายทีเดียว. ด้วยเหตุนี้แหละ เราจึงต้อง ชยันฟัง ชยันคิดนึก ศึกษาไปตามลำดับ จนกว่าจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของธรรมะ ในขั้นสูงสุด ที่ว่า *อะไรๆ นั้นยึดถือไม่ได้ จะยึดถือว่าเป็นตัวของเรา หรือเป็นของเราไม่ได้ เพราะว่าถ้ายึดถือเข้าแล้ว จะเป็นทุกข์; แม้จะยึดถือในความดี ในบุญ ถ้ายึดถือแล้วก็ยังเป็นของหนักขึ้นมา เป็นทุกข์ขึ้นมา.*

ต่อเมื่อไม่ยึดถืออะไร จึงจะไม่เป็นทุกข์ : ไม่ยึดถือทุกอย่างทุกประการ คือว่า *ไม่ยึดถือทั้งฝ่ายบุญฝ่ายบาป ใจจึงไม่หนักไม่เป็นทุกข์, ไม่ยึดถือทั้งดีและทั้งชั่ว ใจจึงจะไม่กระวนกระวายไปตามความดีหรือความชั่วนั้น. นี้ควรที่จะเห็นกันได้* ชั้นหนึ่งก่อนแล้วว่า คำพูดนั้นเป็นคำพูดสูงเกินกว่าเรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องบุญเรื่องบาป, คือมันเป็นเรื่องเหนือไปอีก เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาป.

ที่นี้ เมื่อจิตใจของเรา ความรู้ของเรา รู้จักแต่เรื่องบุญ เรื่องบาป เรื่องดี เรื่องชั่ว: เราก็ไม่อาจจะรู้เรื่องที่เหนือบุญเหนือบาป เหนือดีเหนือชั่วขึ้นไป คือเรื่อง

ไม่มีตัวตนนั่นเอง. เราจะต้องศึกษาให้รู้ต่อไปอีก ถึงเรื่องที่มีมันดีไปกว่าดี หรือยิ่ง
ไปกว่าบุญ. ถ้าจะศึกษากันอย่างลัด ๆ สั้น ๆ ก็ศึกษากันไปในแง่ที่ว่า บุญนี้ถ้าไปมาเข้า
ก็เป็นเรื่องยุ่งยากลำบาก และเป็นทุกข์, ความดีนี้ถ้าไปยึดให้เป็นของเราเข้า จิตใจก็จะมี
ความหนักหน่วง และเป็นทุกข์ อย่างน้อยก็วิตกกังวล ในเรื่องที่มีความดีมันจะหมดไป.

....

ที่นี้ เราจะต้องทำอะไรเล่า จึงจะอยู่เหนือความดีหรือความชั่ว เหนือบุญ
เหนือบาปเหล่านั้น? คำตอบมีอยู่สั้น ๆ คือ ทุกคนควรจะจดจำไว้ให้แม่นยำ ว่าเรารู้
ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ; เราก็ทำแต่สิ่งที่ควรทำ โดยไม่ต้อง
ยึดถือว่า เราเป็นผู้ทำ เพื่อทำเป็นของเรา; อย่างนี้ก็เรียกว่า ทำไปโดยไม่ยึดถือ,
ทำไปด้วยอะไร? ก็ทำไปด้วยสติปัญญา, สติปัญญาไม่ต้องยึดถือ ไม่มีการยึดถืออยู่ใน
สติปัญญา.

ถ้ายังยึดมั่นถือมั่นอยู่ ยังไม่เรียกว่าสติปัญญา; คมธรรมตาที่พูดกันว่ามี
สติปัญญา แต่ไปหลงรัก หลงโกรธ หลงหลง หลงเกลียด หลงกลัว หลงยึดถือตัวตนอะไร
ทำนองนี้. นี่เป็นสติปัญญาอย่างของชาวบ้าน คือเป็นสติปัญญาอย่างที่ชาวบ้านสมมติว่า
ปัญญา, ส่วนปัญญาที่แท้จริงของพระอรียเจ้านั้น หมายถึงความรู้ที่แท้จริง ที่ทำให้
ไม่ยึดถืออะไร; ไม่รู้สักว่าอะไรควรจะยึดถือ และรู้ว่าบัญญัติสมมติของชาวบ้านนั้นเป็น
อย่างไร, ความจริงของพระอรียเจ้านั้นเป็นอย่างไร.

บัญญัติของชาวบ้านก็คือ บัญญัติที่ว่าชั่ว ว่าบุญว่าบาป ว่าสุขว่าทุกข์
ว่าคนนั้นเป็นอย่างนี้ คนนี้เป็นอย่างโน้น คนนั้นเป็นอะไรแก่คนนี้ คนนี้เป็นอะไร
แก่คนโน้น เป็นต้น; นี้เรียกว่าเป็นบัญญัติของชาวบ้าน. ส่วนความจริงของพระ-

อริยเจ้านั้น ก็คือเห็นว่า สิ่งทั้งปวงล้วนแต่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เามาเป็นเราหรือเป็นของเรา ไม่ว่าจะถูกบัญญัติว่าตัวชั่วคราว บุญว่าบาป.

มีสติปัญญาคนนี้มีประโยชน์ตรงที่ว่า ไม่ไปยึดอะไรเข้าแม้แต่สักอย่างเดียว แต่มีปัญญาทำทุกสิ่งตามที่ควรจะทำ; ไม่ได้ทำเพื่อตัวตนหรือของตน ด้วยความยึดมั่นถือมั่น. แต่ทำด้วยสติปัญญา ที่รู้ว่ามันเป็นหน้าที่ของสังขารนั่นเอง. เช่นว่าถ้าเราจะถือว่า ร่างกายนี้ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของเรา เป็นเพียงสังขาร คือเครื่องปรุงแต่งแล้ว; สติปัญญาก็มีอยู่ในตัวมันเองว่า มันจะต้องทำอะไรบ้าง; ดังนั้นจึงทำทุกอย่างที่จะต้องทำหรือควรทำแก่ร่างกายนี้; เพื่อให้ร่างกายนี้เป็นอยู่ได้ เป็นไปได้ ตั้งอยู่ได้ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ เท่านั้นที่พอแล้ว.

เพราะฉะนั้น ในเรื่องที่ประเสริฐสูงสุดของพระพุทธศาสนา เช่น เรื่อง อริยสัจ ๔ ประการ จึงได้มีกล่าวแต่เรื่อง ความทุกข์กับเหตุให้เกิดความทุกข์คู่หนึ่ง, แล้วกล่าวเรื่องความไม่มีทุกข์เลย และวิธีปฏิบัติเพื่อให้ความไม่มีทุกข์อีกคู่หนึ่ง; ไม่ได้พูดถึงความสุข เพราะว่าเรื่องของความสุขนั้นเป็นเรื่องไม่จริง เป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่นไปตามสมมติและบัญญัติ. ของที่เกิดขึ้นจริงๆ ก็คือของปรุงแต่ง และเป็นทุกข์; เป็นทุกข์เพราะไปยึดถือว่า เป็นเราหรือเป็นของเรา ไม่ปล่อยให้เป็นของธรรมชาติ.

....

ที่นี้ เราก็ต้องหาสติปัญญา มา ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ให้ความรู้ว่สิ่งเหล่านั้น ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นของเรา, ควรจะปล่อยให้ เป็นของธรรมชาติ; เพราะเหตุ นั้นแหละจึงไม่เกิดคิดหา ไม่เกิดอุปาทาน ซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์. ท่านก็อยู่ได้โดยไม่มี ความทุกข์ มีความปกติอยู่ได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์; ใครจะเรียกว่าสุขก็

ตามใจเขา, แต่เราเรียกว่า ความไม่มีทุกข์ คือความที่ทนอยู่ได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ ; เท่านั้นที่พอแล้ว, และความจริงก็อยู่แต่เพียงเท่านั้นเอง.

จิตใจที่รู้สึกนั้นก็ไม่ใช่ตัวตน ร่างกายก็ไม่ใช่ตัวตน สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็ไม่ใช่ของตน ล้วนแต่เป็นของธรรมชาติ. จิตใจไม่ถูกยึดถือว่า จิตใจเป็นของตน ก็ย่อมจะเป็นจิตใจที่บริสุทธิ์, เบญจขันธ์ร่างกายทั้งหมด ทั้งสิ้น ทุกอย่าง ก็ล้วนแต่ ไม่ถูกยึดถือว่าเป็นของตน จึงเป็นเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์, บุญหรือบาป ความดีหรือ ความชั่ว เมื่อไม่ถูกยึดถือว่าเป็นของตน ก็ไม่ถึงความนับว่าเป็นของตนโดยแท้จริงอะไร. แต่จะเรียกว่าบุญว่าบาป ว่าดีว่าชั่วไปตามภาษาชาวบ้านก็ได้ ; ภาษาชาวบ้านเขาพูดกัน อย่างไร ท่านฟังถูกก็แล้วกัน แต่ไม่จำเป็นจะต้องยึดถือ.

เมื่อเป็นดังนี้ พระอริยเจ้าทั้งหลาย ก็อยู่ในโลกนี้ได้ พுகกับชาวบ้านก็รู้เรื่อง ; และยังช่วยเหลือคนทั้งหลายได้อีกด้วย ทั้งที่จิตไม่มีความยึดมั่นถือมั่นเลย ไม่มีเราไม่มีเขา, ไม่มีความหวังว่าเราจะเป็นผู้มีบุญคุณแก่เขา, เขาจะเป็นลูกหนี้บุญคุณแก่เรา. แต่ก็ทำการช่วยเหลือผู้อื่นได้ : ทำไปด้วยสติปัญญาอันนั่นเอง คือว่า จิตใจที่หมดความยึดถือแล้ว คือหมดกิเลสแล้ว ย่อมเต็มไปด้วยสติปัญญา.

สติปัญญานั้นเองรู้ว่า อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ที่แท้ก็ไม่ต้องการทำอะไร ; แต่ว่าคนเราเมื่อไม่ทำอะไรนั้น มันอยู่ไม่ได้ เพราะว่าสังขารร่างกายนี้ ต้องการเคลื่อนไหว ต้องการจะทำหน้าที่ของมันโดยธรรมชาติ คือการกระทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง. ดังนั้นพระอริยเจ้าท่านจึงรู้ต่อไปว่า อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ; แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ควรทำนั้น จะไม่ทำก็ได้. แต่เดี๋ยวนี้เมื่อร่างกายมันอยู่ไม่ได้หนึ่งๆ มันจะต้องทำ มันก็ทำ.

.....

ที่นี้ บางคนอาจจะคิดว่า; พระอรหันต์หรือพระอริยเจ้าทั้งหลาย ทำไป ด้วยเมตตากรุณา ด้วยความสงสารต่อสัตว์ทั้งหลาย อย่างนี้เรียกว่าเป็นตัวตน หรือยึดถือ ตัวตนหรือไม่?

ความเมตตากรุณาของพระอรหันต์นั้น ผิดกันกับความเมตตากรุณาของ ชาวบ้าน ซึ่งมีความยึดถือ; ความเมตตา ของพระอรหันต์นั้น มีมูลมาจากความรู้ ความเข้าใจถึงที่สุด หรือความว่างจากตัวตน, ไม่มีความยึดถือตัวตน. พระอริยเจ้าท่านมี สติปัญญาเห็นว่า การช่วยผู้อื่นนี้ เป็นสิ่งที่ควรกระทำ จึงได้กระทำ; ไม่ใช่ทำไปด้วยความรักความสงสาร ด้วยจิตใจที่อ่อนเหมือนกับคนธรรมดาสามัญทั่วไป.

คนธรรมดาสามัญทั่วไปนั้น แม้จะมีความเมตตากรุณา มีอะไร ก็เป็นเมตตา กรุณาที่มีความยึดถือ; ดังนั้นบางทีก็สงสารเขาจนร้องไห้, ไม่ได้ช่วยเหลือเขาก็กระสับกระส่ายอยู่ไม่เป็นสุข; อย่างนี้มันจึงต่างกันกับเมตตากรุณาของพระอรหันต์ ผู้ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น. เพราะเมตตากรุณาของพระอรหันต์ มีมูลจากสติปัญญา; ส่วนเมตตากรุณาของชาวบ้านนั้น มีมูลมาจากอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง มีตัวเราแล้ว ก็นึกคิดไปว่าเราเป็นอย่างไร, เขาก็เป็นอย่างนั้น; เพราะฉะนั้น จึงเกิดความรักรักรังสรรเมตตากรุณา เหมือนกับที่รักใคร่สงสารตัวเองอย่างนี้เป็นต้น.

อย่างนี้เรียกว่าเมตตากรุณาของบุคคลที่มีความยึดมั่น เพราะฉะนั้น จึงต้อง ยึดมั่นต่อกันไปอีก ว่าใครเป็นผู้มีบุญคุณ; ใครเป็นหนี้บุญคุณ, ก็เป็นบุญการี เป็น กตัญญูกตเวทีต่อกันดังนี้ เป็นต้น. เมื่อยังถอนความยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ ก็ต้องยอมรับ บัญญัติสมมติต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ ตามความยึดมั่นถือมั่นนั้น; ถ้าไม่ทำอย่างนั้นก็ทนไม่ได้ คือจิตใจไม่สบาย เกิดความกลัว เกิดความกระวนกระวาย ซึ่งเรียกว่าบาปนั่นเอง;

ถ้าได้ทำไปตามความยึดมั่นถือมั่น จิตใจก็สบาย ซึ่งเรียกว่า บุญนั่นเอง. นี่ทั้งบุญทั้งบาปย่อมตั้งอยู่ได้ ด้วยความยึดมั่นถือมั่นด้วยกันทั้งนั้น.

ส่วนพระอรหันต์เมตตากรุณานั้น เป็นเมตตากรุณาของสติปัญญา คือหมดความยึดมั่นถือมั่นแล้ว รู้ว่านี่เป็นสิ่งที่สัตว์ทั้งหลายต้องการ เป็นประโยชน์แก่กุศลแก่เขา จึงได้กระทำการที่เป็นประโยชน์แก่กุศลแก่เขาเหล่านั้น; หรืออย่างมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ก็คือว่าเคยบำเพ็ญภาวนาในเรื่องเมตตากรุณามาแต่ก่อนอย่างลึกซึ้ง ความรู้สึกอันนี้เหลืออยู่เป็นนิสัย ก็ทำไปตามความเคยชินเป็นนิสัยเท่านั้นก็ได้. แต่ก็มีได้ยึดมั่นถือมั่นเหมือนแต่การก่อน; เพราะว่ามันได้หมดจดหาอุปาทาน ซึ่งเป็นความยึดมั่นถือมั่นแล้ว. อำนาจเมตตากรุณานั้นก็เปลี่ยนไป จากเมตตากรุณาด้วยตัณหา อุปาทาน ไปเป็นผู้มีเมตตากรุณาด้วยสติปัญญาของบุคคลผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น.

เราก็เคยได้ยินได้ฟังมาว่า ผู้ที่บำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้านั้น บำเพ็ญบารมีมากมายหลายอย่าง รวมทั้งเมตตาทบารมีด้วย; จึงเชื่อกันว่า ความเมตตากรุณานั้นเกิดเป็นความเคยชินขึ้นมา ในนิสัยสันดานของผู้ที่เป็นพระพุทธเจ้า ท่านจึงได้ทำไปด้วยความเคยชินนั้น. อย่างนี้ก็ยังไม่ถูกแท้ จะกลายเป็นการลดพระพุทธเจ้าลงมาไม่มากนักน้อย. ที่จริงความหลุดพ้นจากตัณหา อุปาทานนั้น หมดจดสิ้นเชิงแล้ว, สติปัญญา มีอำนาจเหนือกว่าสิ่งอื่นใดหมด; ท่านรู้หน้าที่ว่า จะต้องทำอะไรในฐานะที่เหมาะสม, หรือว่าเท่าที่ความสามารถ ความสามารถจะพึงกระทำได้; เมตตากรุณานั้นอาศัยสติปัญญาเป็นที่ตั้ง.

ความเป็นพระพุทธเจ้านั้น หมายถึงยอดสุดของสติปัญญา; ดังนั้นเมตตากรุณาก็พลอยเป็นของยอดสุดไปด้วย คือกระทำไปอย่างกว้างขวางอย่างสูงสุดตามไปด้วย.

อย่างนั้นจะเป็นการพูดที่ถูกต้อง หรือตรงไปตรงมา สำหรับพระพุทธเจ้า ผู้มีขันธสันดาน บริสุทธิ์หมดจด จากกิเลสตัณหาอุปาทาน โดยประการทั้งปวง : ละได้ทั้งกิเลสและवासนา คือว่ากิเลสก็ละได้, ความเคยชินโดยไม่เจตนา ก็ละได้, จึงจะเป็นพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์.

เราจึงเห็นได้โดยนัยที่กล่าวมาแล้วนี้ว่า เมตตาการุณาของบุคคลผู้มีความยึดมั่น ถือมั่นนั้น เป็นอย่างหนึ่ง; ความเมตตาการุณาของผู้ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นเป็นอีกอย่างหนึ่ง. ทั้งๆที่เราเรียกชื่อเดียวกัน เหมือนกันว่าเมตตาการุณา; แต่ที่แท้แล้วมันต่างกันมากมาย อันหนึ่งเป็นไปเพราะความยึดมั่นถือมั่น, อันหนึ่งเป็นไปเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยประการทั้งปวง. เราจะพูดว่า เมตตาการุณา ของพระพุทธเจ้านั้น เป็นเมตตาการุณาที่ว่างจากตัวตน ดังนั้นก็ยังไม่เข้าใจมากซึ้นเท่านี้เอง. จิตใจที่ไม่ยึดถือ เป็นจิตใจที่ว่างจากความยึดถือนี้ เป็นจิตใจที่แจ่มใสอยู่ด้วยสติปัญญา, จึงรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่เรื่องเมตตาการุณา; เป็นการรู้ไปรอบด้าน จึงทำอะไรได้รอบด้าน โดยไม่ต้องมีความยึดมั่นถือมั่นนั้นนั่นเอง.

ถ้าเราจะเข้าใจกันมาจากข้างบน หรือจากบุคคลอย่างพระพุทธเจ้า ลงมาสู่บุคคลอย่างเราๆ บางทีก็จะเข้าใจได้บ้าง; แต่ก็เป็นการยากอยู่ที่ว่า เราก็ไม่เข้าใจพระพุทธเจ้า. เมื่อเราไม่เข้าใจพระพุทธเจ้า เราก็ไม่สามารถจะเปรียบเทียบ; ดังนั้นเรื่องก็ยากที่จะเป็นไปได้อยู่ตามเดิม. เหมือนจะให้ขันต้นไม้ ลงมาจากทางปลาย อย่างนี้ มันก็ทำไม่ได้ สำหรับคนทั่วไป. ดังนั้น เราก็ต้องพยายาม ไต่ขึ้นไปจากทางโคน ด้วยความระมัดระวังต่อไป ว่าสิ่งต่างๆนี้เราไปยึดมั่นถือมั่นเข้าแล้ว มันเป็นอย่างไร; ให้เห็นโทษของความยึดมั่นถือมั่นอยู่เรื่อย ๆ ไป; แล้วหัดทำทุกอย่างโดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น.

เมื่อจะทำอะไรให้ใครสักหน่อย ก็อย่าไปคิดว่า เราจะเป็นเจ้านายขุนแก่เขา; อย่างนั้นมันเป็นการยึดมั่นถือมั่น. ถ้าจะทำอะไรให้ใครสักหน่อย ก็คิดให้เห็นว่า

มันเป็นสิ่งที่ควรทำ, การกระทำนี้ จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ทุกคน จึงได้ทำ, และไม่หวังที่ว่าเราจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ ได้รับกำไร ให้ใคร ๆ เป็นลูกหนี้บุญคุณของเรา. หรือว่าแม้แต่ตัวเราเองล้วน ๆ เราก็ไม่ต้องการจะสะสมอะไร ๆ ให้มันมากอีกต่อไป; เราต้องการแต่จะทำให้มันหมดไป เพื่อจะไม่ต้องการมีความหนักอกหนักใจในการแบกเอาไว้ ในการยึดมันถือมันนั่นเอง.

....

เราลองคิดดูว่า บ้านเรือนของเรา ถ้ามันมีอะไรมากมายเกินไป เราจะเป็นอย่างไรบ้าง; เราก็จะต้องตายแน่ ๆ. เพราะการเก็บรักษาสิ่งเหล่านั้นซึ่งมันมากมายเกินไป; ถ้าเราไม่ต้องมีอะไรมากถึงขนาดนั้นเราก็อยู่ได้; แล้วเราจะไปมีให้มันมากมายทำไม. ถ้าเข้าใจข้อนี้แล้ว เราก็อาจจะเข้าใจได้ต่อไปว่า เรื่องที่ว่าเป็นบุญเป็นกุศล เป็นความดีความงามอะไรนั้นก็เหมือนกัน; ถ้าไปมีเข้าไว้ อย่างยึดมันถือมันสะสมเหมือนกับสะสมทรัพย์สมบัติแล้ว มันก็ต้องได้ความทุกข์อย่างเดียวกัน. เพราะฉะนั้นเราจึงใช้วิธีอื่น เช่นจะมีอะไรไว้บนบ้านบนเรือน ก็ทำให้เหมือนกับไม่มีเสียทีเดียว; เหมือนกับเราอยู่บ้านของคนอื่นซึ่งไม่ใช่บ้านของเรา, ไม่ใช่ทรัพย์สมบัติของเรา. อย่างนั้นมันสบายกว่า มันทำไปตามหน้าที่ที่ควรกระทำหรือพอใจจะกระทำ นี้เรียกว่าไม่มีตัวเรา แต่เราก็ไม่ตาย เราก็ยังเป็นอยู่ได้โดยไม่มี ความทุกข์เลย.

เรื่องบุญกุศลมันก็เป็นเหมือนกันกับทรัพย์สมบัติชนิดหนึ่ง เป็นทรัพย์ที่ประณีต ละเอียดย สุกชุม ยิ่งขึ้นไปเท่านั้น; แต่ถ้าไปยึดถือเข้า มันก็เป็นทุกข์อย่างละเอียดย สุกชุม เช่นเดียวกัน. ดังนั้นจะเป็นเรื่องทรัพย์ภายนอกก็ดี, จะเป็นเรื่องทรัพย์ในภายใน เช่นบุญกุศลก็ดี, เรามีไว้เท่าที่ควรมี เราจัดเราทำเท่าที่ควรจัดควรทำ โดยไม่ต้องยึดมันถือมัน ก็จะไม่มีความทุกข์เลย.

....

ข้อที่เราจะต้องเป็นหนี้บุญคุณคนอื่นนั้น โดยจิตใจของเรา เราไม่รู้สึกรู้สีก แต่รู้ว่า ถ้ามันมีขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการสมมติบัญญัติ ว่าคนนั้นเมื่อถูกกระทำอย่างนั้น แล้วเป็นหนี้บุญคุณเขาขึ้น; เราก็ยอมรับอย่างข้างนอก ก็อย่างสมมติบัญญัติ แล้วเราก็หาโอกาสแสดงออกให้ใครเขาเห็นว่า เราก็เป็นคนกตัญญูกตเวที. อันนั้นมันจะเป็นเครื่องทำโลกนี้ให้มีความสุขสงบอยู่ได้; เพราะเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นเหมือนกับการสั่งสอนคนให้กตัญญูกตเวทีไปตามเรื่องตามราว ของคนที่ยังยึดมั่นถือมั่นในสมมติบัญญัติ.

ถ้าเราไม่ต้องการจะเป็นทุกข์, ไม่ต้องการจะมีความยากลำบากในทางจิตทางใจแล้ว; ก็จะต้องหัดความไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยทำนองนี้ ซึ่งเป็นการค่อยๆ เขียบเข้าไปในเรื่องของความจริง ก็ค่อยๆ ไกลออกไปจากสมมติบัญญัติ. แต่เมื่อจะพูดกันอย่างสมมติบัญญัติ หรือจะต้องทำตามสมมติบัญญัติ ก็ยังพูดได้ หรือยังทำได้เลย ไม่มีอะไรผิดแปลกเลย, ไม่มีอะไรที่มีอาการเหมือนคนบ้าๆ บอๆ อย่างที่เขาเข้าใจกัน. ถ้ามีใครทำอะไรไร้ๆ ขวางๆ บ้าๆ บอๆ แล้วมาพูดว่าเป็นคนเสียสละ เป็นคนไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น มันยิ่งผิดมากยิ่งขึ้นไปอีก; เพราะว่าคนไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น จะไม่มีอะไรที่เป็นการกระทำอย่างไร้ๆ ขวางๆ บ้าๆ บอๆ อีกต่อไปเลย เพราะมันเต็มไปด้วยสติปัญญาตั้งที่กล่าวแล้ว.

เมื่อเป็นดังนี้ เราก็พอจะเข้าใจได้ว่า ทำไมเราจึงพูดถึงเรื่องความกตัญญูกตเวที กล้ายๆ กับว่า เราเป็นหนี้บุญคุณต่อกัน ผูกพันอยู่แก่กันและกัน. ข้อนี้ขอให้เข้าใจว่า แม้แต่พระอรหันต์ท่านก็ยอมรับถึงความกตัญญูกตเวที หรือความเป็นบุพพการี และท่านก็ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ ตามที่โลกนี้สมมติบัญญัติกัน เพื่อไม่ให้มันขัดขวางกัน และเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่กันและกัน เพราะว่าเราอยู่ในโลกนี้ เราอยู่กับด้วยการสมมติบัญญัติ. ถ้ายังต้องเกี่ยวข้องกับโลก ซึ่งมีการสมมติบัญญัติอยู่เพียงใดแล้ว ก็ทำ

ไปตามสมมติบัญญัตินั้น; แต่ไม่ต้องมีจิตใจที่ยึดมั่นถือมั่น. เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงทำอะไรได้ ที่เป็นการสัมพันธ์กับชาวโลก; แต่ถ้ามีอะไรที่น่ารำคาญ หรือไม่อยากจะทำท่านก็หลีกเลี่ยงไปเสียได้. มีอะไรที่น่าทำควรทำ เพื่อเป็นประโยชน์แก่เขา ท่านอยากจะทำก็ทำได้; เรียกว่าเป็นผู้ที่ไม่มีการยึดมั่นถือมั่นโดยประการทั้งปวง.

....

เราจะเอาอย่างกันได้สักเท่าใดเพียงไรนั้น มันแล้วแต่ความหนาความบางของอวิชชาของเรานั้นเอง; ถ้าเรามีอวิชชามาก มีตัณหา อุปาทาน มาก มันก็ยากที่จะทำได้ มันก็ต้องทนทุกข์กันไปก่อน. แต่ถ้าอยากจะไม่ทุกข์แล้ว จะต้องศึกษาพยายามขุดเกล้าอวิชชา ตัณหา อุปาทานนี้ให้บางเบาลงไปตามลำดับ; แล้วก็เข้าใจได้เอง เหมือนกับบุคคลที่อยู่ในที่สูง อาจจะมีการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างชัดทั่วถึง ฉันทาก็ฉันทันนี้; เพราะฉะนั้นขอให้รีบขึ้นไปสู่ที่สูงเสียก่อนเถิด จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ได้เอง.

ในขณะนี้มีความยึดมั่นถือมั่นในความคิด ก็พยายามกระทำความดี ไปจนสุดความสามารถ; ถ้ามีความทุกข์ขึ้นมา ก็รู้ว่าเพราะไปยึดมั่นถือมั่น แล้วก็คลายความยึดมั่นถือมั่นเสีย ทำความดีต่อไปอีกแบบหนึ่ง คือทำความดีโดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นนั้นเอง; มันก็ค่อย ๆ ดียิ่งขึ้นไป จนอยู่เหนือความคิดได้ในที่สุด จึงได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในที่ประเสริฐที่สุด ที่พระพุทธศาสนามีให้แก่เรา. นี้เรียกว่าเป็นผู้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง : อยากจะทำอะไรก็ทำได้, แล้วกลับได้สิ่งที่ดีไปกว่าบุญ สูงไปกว่าบุญ แพงไปกว่าบุญ ประเสริฐไปกว่าบุญเสียอีก เพราะว่าเป็นบุญชนิดที่ไม่มีการยึดมั่นถือมั่น ไม่ทำเจ้าของให้เกิดเป็นทุกข์ทรมาน.

เปรียบเทียบข้อนี้ได้อย่างหนึ่งว่า ถ้าเราจะเปรียบเทียบบุญหรือความดีนี้ ว่าเป็นเหมือนเพชรกับพลอย ก็ลองคิดดูเถิดว่า ถ้ามันมีมากมันจะยุ่งยากเท่าไร; ถ้ามันมีมากด้วย แล้วมาบรรทุกอยู่บนศีรษะของเราด้วย แล้วมันจะเป็นอย่างไร. ที่ว่าบรรทุกอยู่บนศีรษะนี้ หมายถึงยึดมันถือมัน; ถ้าไม่ยึดมันถือมัน มันก็ไปอยู่ข้างล่าง. เพราะฉะนั้น จะเป็นบุญกุศล หรือความดีชนิดไหนก็ตาม ถ้าเกิดยึดมันถือมันเข้าแล้ว มันมาอยู่บนศีรษะของเรา; พอยึดมันถือมัน มันก็มาอยู่บนศีรษะของเรา ทำให้เกิดความหนักหน่วงความวิตกกังวล ไม่มีความสงบสุขได้.

เพื่อจะไม่ให้เป็นทุกข์ เราต้องรู้จักทำบุญ ต้องรู้จักทำดี ชนิดที่ไม่ยึดมันถือมันนั่นเอง จึงจะเป็นบุญเป็นความดี ที่แท้จริงยิ่งขึ้น ที่ตรงตามหลักของพระพุทธศาสนา ยิ่งขึ้น; ถ้าเราอยากจะให้คำว่า บุญนี้ มีความหมายว่า เป็นเครื่องล้างบาปแล้ว ก็ต้องหมายความว่าให้มันเต็มที่ว่า อย่าทำความทุกข์ให้มันเกิดขึ้น. สิ่งที่เราเรียกว่าบุญนี้ อย่าได้ทำความทุกข์ให้มันเกิดขึ้น; ถ้าความทุกข์ยังเกิดขึ้นเพราะการทำบุญ ก็ยังไม่ใช่บุญที่แท้จริง ยังเป็นเพียงบุญชนิดที่สมมติบัญญัติของคนทั่วไป.

บุญที่แท้จริงของพระอรหันต์นั้น ต้องไม่ทำความทุกข์ให้แก่ใคร ๆ แล้วท่านก็ไม่อยากจะเรียกมันว่าบุญด้วยเรียกเป็นชื่ออย่างอื่น ที่ไม่เป็นที่ตั้งของความยึดมันถือมันเสียดีกว่า; เช่นเรียกว่ากุศล อย่างนี้ก็ยิ่งดีกว่าที่เรียกว่าบุญ เพราะดูจะยึดมันถือมันน้อยลง. แต่ท่านจะเรียกมันอย่างอื่น; เช่นเรียกว่า ธรรมะ ซึ่งแปลว่า หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติกระทำต่อกัน. เพราะฉะนั้น ท่านจึงประพฤติธรรมะ, *ประพฤติธรรมคือ ประพฤติหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติต่อกัน*; ไม่อยากจะเรียกว่าบุญ ไม่อยากเรียกว่ากุศลอะไรหมด แต่เรียกว่าธรรม คือหน้าที่ ที่มนุษย์ จะพึงประพฤติต่อกัน; *ไม่ใช่ด้วยการบังคับ บีบบังคับ กะเกณฑ์.* แต่ว่า *ทำไปด้วยเมตตากรุณาบ้าง*

โดยสติบัญญัติบ้างหรือทำไปด้วย ล้วนแต่เป็นหน้าที่ที่สนุกสนานทั้งนั้น ; ไม่ใช่เป็นหน้าที่ที่เป็นทุกข์ทรมาน เหมือนกับหน้าที่ของบุคคลที่ยึดมั่นถือมั่น.

.....

สิ่งที่เรียกว่าหน้าที่นี้ คนฟังฟังแล้วจะไม่ใคร่ชอบ เพราะมันเต็มไปด้วยความหมายที่เป็นทุกข์ เป็นที่ถึงของความยากลำบาก ; นั่นก็เพราะว่าคนยึดมั่นถือมั่นโง่ ๆ เวลา ๆ ไปตามประสาทของชาวบ้าน. คำว่า **หน้าที่นั้นถ้าเข้ามาผูกพันกับความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันก็เป็นเครื่องทรมานจริง** เป็นของทุกข์เป็นของหนักขึ้นมาทันที. แต่ถ้าหากว่าหน้าที่นี้ **ไม่เกี่ยวข้องกับความยึดมั่นถือมั่น ! แต่ไปเกี่ยวข้องกับสติบัญญัติ หรือจิตที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นแล้ว** สิ่ง ที่ เรียกว่าหน้าที่นี้จะไม่ทุกข์เลย จะกลายเป็นของสนุกสนานด้วยซ้ำไป.

อย่างว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย มีหน้าที่ที่จะต้องเผยแผ่พระศาสนา จะต้องเดินทางไป จะต้องคิดที่จะพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขคนทั้งหลายให้ดีขึ้น ; อย่างนี้ท่านเรียกว่าเป็นหน้าที่ แต่ไม่มีความหมายเป็นทุกข์เลย เพราะว่าไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นเอาโดยความเป็นของของเรา หรือเป็นหน้าที่ของเรา ที่เราจะได้รับผลตอบแทน. เพราะการหน้าที่นั้น พระอรหันต์ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อรับอะไรตอบแทน ; ทำหน้าที่เพราะสติบัญญัติบอกว่า สังฆารกลุ่มนั้นควรจะทำให้. ส่วนเรานั้น ชาวบ้านทั่วไปนั้น ทำหน้าที่ด้วยจะเอาเงิน เอาของ หรืออะไรบางอย่าง เป็นของตอบแทน ให้เป็นกำไรเข้าข้างตัวมากยิ่งขึ้นไป. ดังนั้นมันจึงต่างกันระหว่างหน้าที่ด้วยกัน คือหน้าที่ของชาวบ้านกับหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ไม่มีทางที่จะเหมือนกันได้เลย.

ถ้าเราจะต้องทำหน้าที่ชนิดที่ไม่เป็นทุกข์; เราก็รู้จักหน้าที่นั้นให้ดี ๆ แล้วทำไปด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น จะเป็นทุกข์น้อยกว่า จะสนุกสนานมากกว่า. ถ้าคิดว่ายังจะต้องทำบุญให้ทาน หรือว่ามีหน้าที่ที่จะต้องทำบุญให้ทาน ก็คิดให้มันออก ให้มันเข้าใจว่าทำบุญให้ทานนี้ ทำหน้าที่เพื่อจะดับความทุกข์ต่างหาก; ไม่ใช่ทำหน้าที่จะเพิ่มความทุกข์. ฉะนั้นจึงทำบุญให้ทานไปแต่ในลักษณะที่จะลดความทุกข์ คือลดความยึดมั่นถือมั่น; ทำอย่างไรเป็นการลดความยึดมั่นถือมั่น เราก็ทำอย่างนั้น.

แม้ว่าเราจะตั้งวงไว้กว้าง เช่นว่าเราจะช่วยกันสืบอายุพระศาสนาไว้ เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ถือว่าเป็นหน้าที่ของเรา; อย่างนี้ก็ขอให้มันบริสุทธิ์อย่างนั้นจริงๆ คืออย่าเห็นแก่ตัวเรา ให้เห็นแก่คนทั้งหลาย หรือสัตว์ทั้งหลาย, หรือเห็นแก่พระศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้นเป็นส่วนรวม; แล้วก็ทำไปด้วยความสำนึกในหน้าที่นั้น ก็ย่อมจะเป็นสุข หรือว่า จะถึงกับว่า ทำได้ก็ไม่ดีใจ ทำไม่ได้ก็ไม่เสียใจ เพราะว่าได้ทำหน้าที่ตรงตามหน้าที่; อย่างนี้เป็นเรื่องที่ถูกต้องกว่า.

คนส่วนมากนั้นยึดมั่นถือมั่น อยากจะทำอะไรที่เรียกว่าดี หรือเป็นหน้าที่นั้น ก็เป็นทุกข์เสียแล้ว ตั้งแต่มิทันจะทำ : ทำได้หน่อยก็ดีใจ ทำไม่ได้หน่อยก็เสียใจ แต่ความดีใจนั้นก็ไม่ใช่เป็นเรื่องของความสุขเลย เป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่นอย่างใดอย่างหนึ่งซ้อนเร้นอยู่. ฉะนั้นจึงเป็นความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ซ้อนเร้นอยู่ ยังไม่แสดงอาการที่ปรากฏออกมา; ถ้าเราจะหลีกเลี่ยงความทุกข์โดยประการทั้งปวงแล้ว ก็พึงระวังทั้งเรื่องดีใจและเรื่องเสียใจ.

....

สิ่งที่เรียกว่าความอึดใจนั้น มันก็มีสองความหมายอย่างเดียวกัน; **อึดใจ** มีบัพติปราโมทย์ อึดใจนี้ควรระวังให้ดีๆ **ถ้าเป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันจะกลายเป็นยาพิษ** ขึ้นมาสักวันหนึ่ง คราวหนึ่ง โดยไม่ต้องสงสัย. **แต่ถ้าเป็นเรื่องของสติปัญญาแล้ว ความอึดใจนั้นก็ไม่ใช่พิษอะไร;** เพราะมันอึดอยู่ด้วยสติปัญญา ไม่ใช่อึดอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น. เราทำบุญกุศล เราก็คงจะหวังความอึดมอึดใจด้วยกันทั้งนั้น; แต่ขอให้เลือกดูให้ดีๆ ว่าเป็นความอึดใจของสติปัญญา ของความเสียสละ; อย่าให้เป็นความอึดมอึดใจของความยึดมั่นถือมั่น หรือการรวบรวมทรัพย์ต่างๆ เข้ามาไว้เป็นของตน ให้มันมากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม.

เรื่องนี้มีสิ่งที่จะต้องคิดมากที่สุดก็คือ เป็นเรื่องที่ ถ้าเราทำผิดลงไปแล้ว ใครก็ช่วยไม่ได้; เป็นเรื่องทำผิดเอง จะต้องได้รับผลของความผิดเอง จะต้องได้รับความทุกข์ทรมานเอง เพราะเราทำผิดเอง. ถ้าเราทำถูก มันก็ไม่มีทุกข์เลย; เพราะเป็นเรื่องที่เราทำถูกเอง. เพราะเหตุฉะนั้นแหละ เราจะต้องระวังให้ดีๆ คือให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้อง และไม่ต้องเชื่อใครหมก; เชื่อตัวเอง ว่า **ถ้ามันไม่มีความทุกข์แล้ว มันเป็นเรื่องถูกต้อง.** แต่ถ้ามันมีความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งแสดงอยู่แล้ว ฟังดูว่ายังไม่ถูกต้อง; แม้ใครจะมาบอกว่าถูกต้อง เราก็ไม่ต้องเชื่อ.

ถ้าเป็นไปถูกต้องจริง มันต้องเป็นไปเพื่อความดับทุกข์จริงเท่านั้นเอง; **ความอึดมอึดใจควรจะเกิดมาจากการที่ดับทุกข์ได้** อย่าให้เกิดแต่เพียงสักว่าได้ทำแล้วก็อึดมอึดใจ; อย่างนี้ก็พลัดเข้ารกเข้าพง สักวันหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย เพราะไปอึดมอึดใจกันง่ายๆ เกินไป โดยไม่รู้ว่าจะผิดหรือถูกอย่างไร. ถ้ามันเป็นเรื่องถูกต้องแน่นอน คือดับทุกข์ได้แล้ว ก็ควรอึดมอึดใจได้; ควรจะมีความหมายอย่างนี้ จึงจะเป็นบัพติปราโมทย์หรือความอึดมอึดใจที่แท้จริง ที่เป็นธรรมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม.

เช่นว่าเราให้ทาน เราก็อ้อมอกอ้อมใจ ในข้อที่เราเสียสละ ไม่ใช่อ้อมอกอ้อมใจ ว่าเราจะได้ สวรรค์วิมานเมื่อตายแล้ว ทั้งนี้เป็นตัวอย่าง.

อย่างที่ว่าจะได้สวรรค์วิมานเมื่อตายแล้ว นี่เป็นเรื่องความยึดมั่นถือมั่น ; แต่ถ้าอ้อมใจว่าเราได้เสียสละ อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของสติปัญญา. เพราะว่าเรารู้ดีว่า ความยึดมั่นถือมั่นมันเป็นทุกข์แก่เรา, ความเห็นแก่ตัวนี่ มันเป็นความทุกข์แก่เรา; เพราะฉะนั้น เราทำลายความเห็นแก่ตัวด้วยการเสียสละ มันจึงเป็นความถูกต้อง. เราก็มีความอ้อมอกอ้อมใจ ว่าเราได้รับการเยียวยารักษาที่ถูกต้อง มีหวังที่จะหายจากความทุกข์. อย่างนี้ เรียกว่าเป็นอยู่ด้วยสติปัญญาตลอดเวลา, มีปีติปราโมทย์เป็นของสติปัญญาอยู่ตลอดเวลา, เป็นความคับทุกข์ได้แล้ว ตั้งแต่ต้นมาทีเดียว; ไม่ใช่ว่าจะคับทุกข์ในโอกาสข้างหน้า หรือต่อว่าตายแล้ว จึงจะได้รับความทุกข์.

เรามีความยึดมั่นถือมั่นในชาติหนึ่งไม่พอ ยังยึดมั่นถือมั่นในชาติหนึ่งไม่พอ ยังยึดมั่นถือมั่นในชาติอื่นอีกด้วย; นี่มันจะมากหรือน้อยเกินไปสักเท่าใด ขอให้ลอง คิดดู. เมื่อไม่มีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันก็ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว; มันกว้างขวาง ทั่วไปทั้งหมด จึงเป็นความคับทุกข์ทั้งหมดตลอดกาล. รู้เห็นอยู่ในสิ่งเหล่านี้แล้ว ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดๆ โดยประการทั้งปวงแล้ว ทำอะไรลงไปก็ไม่มีทางที่จะผิด เราเป็นคนมีกตัญญูทุกเวที หรือเป็นอะไรได้ทุกอย่าง โดยไม่ต้องมีปัญหอะไรยุ่งยาก คือไม่มีการผูกพัน.

เรากตัญญูทุกเวทีตรงที่ว่าเพราะว่ามันเป็นหน้าที่ ด้วยสติปัญญา : รู้ว่าควรทำอย่างนี้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทุกคน; ไม่ใช่ทำเพื่อเราเพื่อประโยชน์แก่เรา. ดังนั้นความกตัญญูทุกเวทีนั้น ก็ไม่มีทุกข์โทษอะไรเกิดขึ้น, และก็ไม่ขัดกันกับที่ว่า

อนัตตา - สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน หรือไม่ใช่ของตน. เรามีความรู้สึกว่าจะ
 สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่ของคน ไม่ใช่ตัวตน เต็มอยู่ในใจเสมอ; เราก็นำหน้าที่
 ของบุคคล ผู้มีกตัญญูที่นั่นไปตั้งอยู่บนตัวเอง คือโดยไม่ต้องยึดถือตัวตน หรือของตน
 หรือของคนอื่น.

นี่แหละคือข้อที่จะต้องปรับความเข้าใจกันบ้าง มิฉะนั้นแล้วก็จะมีการปะทะ
 กัน ด้วยความสงสัย ด้วยความไม่เข้าใจ เลยทำอะไรไม่ได้แม้แต่สักอย่างเดียว : จะถือ
 เรื่องยึดมั่นถือมั่นก็ถือไม่ได้, จะถือเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นก็ถือไม่ได้, เลยเป็นคนรี ๆ
 ขวาง ๆ คว้าไหนไม่ถูก. แต่ถ้าเข้าใจแล้วแม้จะไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือว่าจะถือหลักไม่
 ยึดมั่นถือมั่น ก็ยังทำอะไรไปตามเรื่องตามราวของการสมมติบัญญัติ เข้ากันได้กับคน
 ยึดมั่นถือมั่นได้โดยประการทั้งปวง; เราจึงเป็นผู้มีประโยชน์ ที่กระทำแล้วได้สำเร็จ
 ทั้งเพื่อโลกนี้และเพื่อโลกอื่น ทั้งเพื่อเราเองและทั้งเพื่อผู้อื่น ทั้งอย่างต่ำอย่างกลาง และ
 อย่างสูง คือทั้งหมดทั้งสิ้น. เป็นความถูกต้องโดยประการทั้งปวง ไม่มีอะไรที่จะต้อง
 สงสัย หรือลังเล, ไม่มีอะไรที่จะต้องหวาดระแวงวิตกกังวลว่าได้หรือไม่ได้; เหมือนที่
 ชอบถามกันทั่ว ๆ ไปว่า ทำบุญนี้จะได้หรือไม่ได้อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นความยึดมั่นถือมั่น
 ที่มากเกินไปแล้ว ไม่ควรจะมีอยู่ในหมู่พุทธบริษัทเรา ดังนี้.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้สามารถ *ปรับความเข้าใจ ในระหว่างความสมมติ
 บัญญัติ กับความจริงในขั้นปรมาตม์ให้เข้ารูปเข้ารอยกันได้* โดยไม่ต้องมีปัญหายุ่งยาก
 อีกต่อไป สมกับที่เป็นพุทธบริษัท มีความรุ่งเรืองอยู่ด้วยสติปัญญา กำจัดความทุกข์ได้
 โดยประการทั้งปวง ดังนี้.

วิเศษานสมควรแก่เวลา เขาก็มีด้วยประการฉะนี้

๓/๒๕๐๗

๒๕ กันยายน — แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐
กัณฑ์เช้า

ติโรกฐตตตตตตต

[เปรตทายายมาหา เพื่ออานิสงส์ ๔ ประการแก่ลูกหลาน]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อุณหเต อุทกั วุฏฺฐั
เอวเมว อิตโต ทินฺนั
ยถา วาริวหา ปุรา
เอวเมว อิตโต ทินฺนั
อทาสี เม อทาสี เม
เปตานิ ทกฺขิณั ทชฺชา
น หิ รุณฺณั วา โสโก วา
น ตั เปตานิมตฺถาย
ออยมฺจ ไช ทกฺขิณาทินฺนา
ทีฆมรตตํ หิตายสฺส

ยถา นินฺนั ปวตตติ
เปตานิ อุปกปฺปติ.
ปริปุเรนฺติ สาครั
เปตานิ อุปกปฺปติ.
มาติมิตฺตา สขา จ เม
ปุพฺเพ กตมฺนุสฺสรั.
ยาวมฺมา ปริเทวนา
เอวํ ติฏฺฐนฺติ มาตโย.
สงฺฆมฺหิ สุปฺติฏฺฐิตา
จानฺโส อุปกปฺปติ.

โส มาติธมฺโม จ อัย นิตฺถสฺสิดโต
เปตานิปุชา จ กตา อุพารา
พลมฺจ ภิกฺขุณฺณปฺปทินฺนั
ตุมฺเหหิ ปุณฺณั ปสฺตํ อนปฺปกนุ - ติ.
ธมฺโม สกุกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิชันาพระธรรมเทศนาในบาลี ติโรกุกทกัณฑ์ เพื่อเป็นเครื่องประทับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียรของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญองกามก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา. อันเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย; กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

พระธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ปรรณเหตุด้วยทักษิณานุประทานกิจ ที่ท่านทั้งหลายได้กระทำ เพื่ออุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเราเรียกกันโดยภาษาพื้นบ้านนี้ว่า “ทำบุญตายาย” ในโอกาสนี้จะได้นำบาลีติโรกุกทกัณฑ์ มาเป็นเครื่องวิชันา เพื่อจะให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ.

เราทั้งหลาย มีประเพณีบำเพ็ญกุศล อุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว; ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น โดยภาษาบาลีเรียกว่า เปต ในภาษาไทยเรียกว่า เปรต. คำว่า “เปรต” ในภาษาไทยนี้เป็นคำหยาบคาย เป็นคำคำหอนิติตีเยน ใช้เป็นคำต่อกันก็มี; ส่วนภาษาบาลีนั้น คำว่า “เปรต” คือ เป - ต นั้น มีความหมายแต่เพียงว่า เป็นผู้ที่จะไปแล้ว, ละไปจากโลกนี้แล้ว.

ที่นี้ บุคคลที่ละไปจากโลกนี้แล้วนั้น บางส่วนไปอยู่ในสภาพที่เรียกว่า *ปรทัตตูปชีวี* คือ *ไม่อาจจะเลี้ยงชีวิตได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยสิ่งอื่น สิ่งที่บุคคลอื่นให้*; แต่โดยเฉพาะในที่นี้ ก็ได้แก่ *ส่วนบุญ*; เพราะเหตุว่า สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นไปเกิดในกำเนิดซึ่งมิใช่มนุษย์โดยสมบูรณ์, จัดไว้เป็น “เปรตวิสัย” ชนิดหนึ่ง เป็นอมมนุษย์. ดังนั้นจึงไม่มีการทำอะไรทำนา ไม่มีการค้าขาย ไม่มีการกระทำอย่างอื่น ในหมู่สัตว์เหล่านั้น; จึงได้แต่อาศัยส่วนบุญที่บุคคลอื่นอุทิศให้. และยังมีกล่าวไว้ในติโรกุกทกัณฑ์นั้นอีก ว่า ในกาลบางคราวสัตว์เหล่านั้น ได้มาสู่เรือนของตน มาขึ้น

อยู่ข้างฝาเรือนบ้าง ตามที่ที่มีช่อง ที่พอจะมองเห็นบ้าง. เมื่อสัตว์เหล่านั้นมาอยู่ตั้งนี้ ญาติทั้งหลายบางพวก ก็ไม่ได้เอาใจใส่ ไม่ได้ให้ข้าวให้น้ำสิ่งใด ด้วยเหตุนี้เป็นเพราะกรรมของสัตว์เหล่านั้นเอง ทั้งนี้ก็มี, แต่ว่ายยังมีคนบางพวก ได้ให้ข้าว ได้ให้น้ำ ได้ให้วัตถุอันประณีต ทั้งนี้ก็มี สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้อำนวยพรให้แก่ญาติทั้งหลาย โดยความพอใจ ว่าจงมีอายุยืน; ทั้งนี้เป็นต้น.

ข้อความนี้เป็นที่เชื่อต่อกันมาแต่โบราณกาล จะเท็จจริง จะเป็นอย่างไร เราไม่อาจจะวินิจฉัยกันได้; แต่ว่าการที่มีความเชื่ออย่างนั้น และมีการกระทำให้สมควรกันนั้น เป็นสิ่งที่สมควรอย่างยิ่ง คือ เป็นประโยชน์; เพราะว่าได้กระทำไป ด้วยความกตัญญูกตเวทีเป็นเบื้องหน้า, เป็นการระลึกถึงบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว; นี้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี หรือว่าเป็นธรรมะที่ดี.

ถ้าคนเรายังนึกถึงคนที่ล่วงลับไปแล้วกันอยู่เพียงไร ก็ชื่อว่าจิตใจของมนุษย์เรา ยังเป็นมนุษย์อยู่ : ก็มีความคิดนึกในสิ่งที่ควรจะคิดนึก, และคิดนึกได้ว่า เราไม่ได้อยู่คนเดียวได้ในโลกนี้ หรือว่าเราไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้ ถ้าหากไม่มีบิดา มารดา บู่ ย่า ตา ยาย. คนทั้งหลายที่เป็นบิดา มารดา บู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วนั้นก็ตาม, หรือแม่แต่ไม่ได้เป็นอะไรกันก็ตาม, เป็นเพียงเพื่อนบ้านของ บู่ ย่า ตา ยาย ก็ตาม, ก็ล้วนแต่เป็นบุคคลที่มีบุญคุณแก่เรา; เพราะว่าคนเหล่านั้นได้กระทำอะไรไว้มากมายหลายอย่างหลายประการในโลกนี้ ซึ่งพอเราเกิดขึ้นมาก็ได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น. ดังนั้นการนึกถึงมนุษย์ก่อน ๆ ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น นับว่าเป็นการกระทำที่ดี เป็นไปแต่ในทางที่เป็นประโยชน์โดยส่วนเดียวไม่มีโทษเลย; บุคคลที่เป็นบัณฑิตในกาลก่อนคงจะเห็นประโยชน์ข้อนี้ จึงได้กล่าวความข้อนี้ไว้.

....

ส่วนข้อที่เขาบอกว่า เปรต เหล่านี้ไต่มาที่เรือนของตน แสดงอาการกระวนกระวายต่อความหิว; แต่ญาติทั้งหลายบางพวกก็มองเห็น บางพวกก็มองไม่เห็น บางพวกก็เอาใจใส่ บางพวกก็ไม่เอาใจใส่. ข้อความที่กล่าวไว้อย่างนี้ จะเท็จจริงอย่างไร เราก็ไม่จำเป็นจะต้องวินิจฉัย; แต่เราควรจะต้องเสียว่า ที่แท้มันยิ่งกว่านั้น : คือ **เราจะต้องคิดไปว่า สัตว์เหล่านั้นได้มากระซิบที่หูของเราทีเดียวเสียจะดีกว่า ที่ว่าแอบอยู่ตามฝาเรือน;** หรือว่าถ้าจะให้ดีกว่านั้น ก็ควรจะถือว่า สัตว์เหล่านั้นได้เข้าไปในจิตในใจของเราเสียเลยทีเดียว : **คือว่า ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเรา ทำให้เรามีความรู้สึกเหมือนกับว่า สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้มาติดต่อกับเรา, ไต่เข้าถึงจิตใจของเรา; เพราะเรา เป็นคนกตัญญู. หรือว่าอย่างน้อยที่สุดก็มากกระซิบที่หูของเรา คือว่าเราได้ยินเสียงของสัตว์เหล่านั้นด้วยความกตัญญูกตเวทิตะของเราที่แล้วก็แล้วกัน.**

เสียงกระซิบที่หูของเรา จะเป็นเสียงของอะไร อย่าไปวินิจฉัย; ขอแต่ว่า **ให้เรามีความเชื่อ มีความแน่ใจ ว่าเป็นเสียงที่ตักเตือน ให้เรากระทำความดีที่ควรกระทำ;** เราจะต้องกระทำให้ถูกต้องให้ตรง กับความเชื่อที่ว่า “เปรตทั้งหลายไต่มาที่เรือนของเรา หรือเรือนที่เขาเคยอยู่ มาติดต่อกับเรา เพื่อให้เราช่วยเหลือเขา; อย่างนี้ก็เป็นเพียงพอแล้ว. การที่เรามานำเพ็ญบุญทำบุญกัน ในวันนี้ที่นี้ หรือตามวัดอื่น ๆ ก็เพื่อให้ตรงกันความมุ่งหมายอันนี้; เพราะฉะนั้นจึงได้กล่าวแล้วกล่าวอีก เตือนกันแล้วเตือนกันอีกว่า : วันเช่นวันนี้เราจะต้องมีจิตใจระลึกรู้ถึงแต่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วตลอดทั้งวัน ตลอดทั้งคืน.

เราจะทำอะไรสักชนิดหนึ่ง ก็ต้องนึกถึงคนที่ล่วงลับไปแล้ว, และจะทำอะไรที่เป็นผลดีขึ้นมา แล้วก็จะต้องอุทิศให้แก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้หมดให้สิ้น, อย่าได้หวังเพื่อประโยชน์แก่ตนเลย; อย่างนี้ จะเป็นการดีกว่า. นี่แหละเรียกว่า เรากระทำ

ให้ดู ให้ตรง และให้ยิ่งไปกว่า ที่เพียงแต่ว่าเปรตเหล่านั้น ได้มายืนแอบอยู่ข้างฝา เรือน. เคี้ยวเปรตเหล่านั้น ได้เข้าไปอยู่ในจิตใจของเรา, กระตุ้นเตือนจิตใจของเรา ให้กระทำสิ่งที่ควรทำ; ทนอยู่ไม่ได้ ที่จะต้องกระทำทุกอย่าง ด้วยความกตัญญูทเวที.

ที่นี่เราจะมองให้กว้างออกไปอีก ก็คือว่า เราจะต้องกระทำ ในลักษณะที่เป็นที่พอใจแก่สัตว์เหล่านั้น. เราถือว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นบรรพบุรุษของเรา คือเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา, เป็นเพื่อนฝูงมิตรสหายของ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา, เป็นบุคคลที่เป็นประโยชน์มีประโยชน์เกี่ยวข้องกันกับ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา; ล้วนแต่เป็นอย่างนั้นไป ด้วยกันทุกคน. เราควรจะขอบใจเขา, เราควรจะทำให้ดูใจเขา; เหมือนกันกับที่คำบาลีกว่าไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นพากันอนุโมทนาให้พรว่าญาติของเราจงอยู่เป็นสุข” ด้วยหวังว่าญาติ คือ พวกเราที่ในปัจจุบันนี้ จะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขได้ด้วยอาการอย่างไร เราจะต้องทำโดยอาการอย่างนั้น.

เราจะต้องไม่ทำให้เขาผิดหวัง ไม่ใช่เพียงแต่ทำให้ข้าว ให้น้ำกินอย่างเดียวเท่านั้น; แต่จะต้องทำทุกอย่างที่จะให้เขาพอใจ. ถ้าเราเชื่อว่าเขามาดู มารู มาเห็น การกระทำของเรา; เราก็ต้องเชื่อว่า เราได้กระทำ ในทางที่จะให้เขาได้รับความพอใจทุกประการ; อย่างนี้จึงจะเรียกว่า เราต้อนรับเลี้ยงดูเขา และเราส่งเขากลับไปด้วยความพอใจ.

โดยสมมติในประเพณี เรา มีการทำบุญส่งตายายเป็นวันสุดท้ายโดยกล่าวว่า : **เมื่อตายหรือเปรตเหล่านั้น ได้รับความพอใจแล้วก็จะกลับไปสู่ที่อยู่แห่งตนจึงมีการส่งตาย.** พุทธเป็นท่านองบุคคลลาธิฐานเช่นนี้ สำหรับคนที่ยังโง่งอยู่มากก็ต้องเข้าใจไปตามนั้น; แต่ถ้าคนที่มีปัญญาพอสมควรแล้ว ก็ควรจะเข้าใจ เหมือนอย่างทีกล่าว

มาแล้วว่า เราจะทำทุกอย่างทุกประการ โดยวิธีที่ ถ้าสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นทราบได้ ด้วย ญาณอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็จะไม่อนุโมทนา ก็ทำให้เขาพอใจนั่นเอง. อย่างนี้จึงจะ เรียกว่า ส่งตายาย ที่ถูกต้อง และมีผลดียิ่งขึ้นไปกว่าเพียงแต่จะคิดนึกในรูปบุคคลลาภิรฐาน เหมือนเด็ก ๆ.

ขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นจำเป็นจะต้องวางไว้ในรูปนั้น เพื่อให้เข้าใจได้ ง่าย ๆ นับตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ขึ้นไปทีเดียว ; เพื่อจะได้เกิดความสนใจและกระทำจนเป็น ประเพณีที่มั่นคง ไม่แปรผันเป็นอย่างอื่นไปได้. แต่เมื่อโตแล้วมีสติปัญญาแล้ว ควรจะ เข้าใจความหมายได้ยิ่งไปกว่านั้นให้ถูกต้องและสมบูรณ์.

เราจะระลึกนึกถึงความมกัตถุญกตเวที, และเราจะกระทำทุกอย่างจน สุดกำลังของเราด้วยความมกัตถุญกตเวทินั้น ให้ถูกต้องเขาที่สุด. นั่นแหละคือ การส่ง ตายายกลับไปที่ดีที่สุด. วันนี้เราจะให้ท่าน ก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลเหล่านั้น, จะรักษาศีล ก็เพื่ออุทิศกุศลแก่บุคคลเหล่านั้น, จะฟังเทศน์ก็อุทิศกุศลแก่บุคคลเหล่านั้น, จะทำ ประโยชน์อย่างอื่นอย่างใดอีก ก็อุทิศกุศลแก่บุคคลเหล่านั้น, อย่างนี้เรียกว่า เป็นการ ส่งที่ดีที่แท้ ที่ถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะ ได้กล่าวต่อไป.

.....

การอุทิศนี้จะถึงหรือไม่ถึงนั้น เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ; ตามหลักที่ถือกันอยู่ ทั่วไปมีอยู่ว่า บุคคลผู้ที่จะนำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น จะต้องมีการจัด มีการกระทำดังนี้คือ :-

เลือกหา ปฏิภาหก ผู้ที่จะรับทานนั้นให้สมควรกัน ก็เป็นปฏิภาหกที่แท้จริง, และมีวัตถุไทยธรรมที่ได้มาโดยชอบธรรม ที่ประกอบด้วยธรรม, แล้วก็หว่านไปในทักษิไนยบุคคลเหล่านั้น. นี่คือการถวายทานแก่ปฏิภาหกผู้ควรรับทาน; แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว. บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วทราบได้ด้วยญาณวิถีย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แล้วและอนุโมทนา; เมื่ออนุโมทนาจึงจะกล่าวได้ว่าสัตว์เหล่านั้นได้รับบุญกุศลที่เราอุทิศไปให้ ดังนี้. คำกล่าวอย่างนี้ เราไม่ต้องวินิจฉัยอีกเช่นเดียวกัน; แต่เชื่อได้เลยว่า เป็นสิ่งที่เราทั้งหลายควรจะกระทำอย่างยิ่ง; เพราะว่าการบำเพ็ญทานนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวของมันเองแล้ว จะทำเพื่อใครก็ตาม.

ที่นี้ เรายังมีการกระทำที่พิเศษออกไป คือการอุทิศส่วนกุศลแก่สัตว์ผู้ล่วงลับไปแล้ว; นี่ก็เป็นความดีอีกส่วนหนึ่งต่างหาก. ถ้าเป็นไปจริงตามนั้นก็นับว่า เป็นสิ่งที่น่าพอใจอย่างยิ่ง; ถ้าแม้ไม่เป็นไปตามนั้น ก็ยังมีประโยชน์คือ ได้บำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญ. อย่างไรก็ตาม เราก็ควรจะเชื่อได้ หรือเราควรจะเชื่อไว้ว่าได้รับประโยชน์อย่างน้อยก็คือการให้ทาน; และอย่างมากออกไปก็คือผู้ล่วงลับไปแล้วได้รับด้วย แต่ผู้ล่วงลับไป จะได้รับหรือไม่ได้รับก็ตาม; เราก็เป็นคนกตัญญูทเวที่ยิ่งขึ้นทุกที. ความเป็นคนกตัญญูทเวที และจะนำมาซึ่งสวัสดิมงคลทั้งหลาย ซึ่งเป็นความสุขความเจริญแก่ผู้นั้น นี้ยิ่งไปกว่า พรที่เขาส่งให้กันตามธรรมดาอย่างสม ๆ แล้ง ๆ.

แม้แต่ว่า *เปรตจะให้พรได้* มันก็ยังไม่ดีเท่ากับที่เราเป็นคนดีเสียเอง, เป็นคนกตัญญูทเวทีเสียเอง, แล้วกระทำให้สิ่งที่ควรทำไปตามอำนาจความกตัญญูทเวทีนั้น; อย่างนี้ก็มีแต่ทำความดีไปทุกอย่างทุกประการอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นคนเจริญและมีความสุข. นี้เรียกว่าเราได้อาศัยความกตัญญูทเวทีเป็นหลักใหญ่; เป็นหนทางทำให้เอาตัวรอดได้; เป็นหนทางให้นึกถึงบุคคลที่ล่วงลับไปแล้วอยู่ตลอดเวลา.

การอุทิศส่วนกุศลนี้มีบาลีกล่าวไว้ ทั้งที่เราได้ยินกันอยู่เสมอว่า *อนุตเท อุกถิ วุญฺจิ ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ* - น้ำตกแล้วในที่สูง ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มตามลำดับฉันใด *เอวเมว อิตฺทํ ทินฺนํ เปตานิ อุปกปฺปติ* - วัตถุไทยธรรมที่เราให้แล้วเท่านั้น ก็จึงไหลไปตามลำดับสู่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วฉันนั้น. *ยถา วาริวหา ปุรา ปริปุเรนฺติ สาคริ* - เมื่อน้ำไหลไปในที่ลุ่มตามลำดับ จนกระทั่งทำทะเลและมหาสมุทรให้เต็มแล้ว ฉันใด; *เอวเมว อิตฺทํ ทินฺนํ เปตานิ อุปกปฺปติ* - บุญกุศลที่เรากระทำแล้วอุทิศแก่โลกนี้ จงสำเร็จประโยชน์เต็มเปี่ยมไปในหมู่สัตว์ทั้งหลาย ผู้ละไปแล้วไม่เลือกหน้า ฉันนั้น.

ข้อนี้หมายความว่า ไม่เลือกว่า เป็นปู่ ย่า ตา ยาย ของเราหรือไม่เป็น คือให้เป็นว่า บรรดาสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น จักได้รับประโยชน์ จากการบำเพ็ญกุศลในที่นี้โดยครบถ้วนกันเสมอหน้ากัน, เต็มเปี่ยมทั่วหน้ากัน; เหมือนกับว่าน้ำที่เต็มเปี่ยมอยู่ในมหาสมุทร ฉะนั้น.

อทาสี เม อทาสี เม ภาติมิตฺตา สขา จ เม เปตานิ ทกฺขินิ ททฺชา ปุพฺเพ กตมฺนุสฺสริ - เมื่อบุคคลระลึกนึกถึงบุคคลที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ว่าเขาได้เคยดีต่อเรา เช่น ได้ทำอะไรแก่เรา เคยทำอะไรให้เราในกาลก่อนแล้ว; เราจึงทำทักษิณาทาน เพื่อบุคคลเหล่านั้น.

น ทิ รุณฺณิ วา โสโก วา ยาวญฺญา ปริเวทนา น ตํ เปตานิ มตฺถาย เอวํ ติฏฺฐจฺนฺติ ภาตโย - การร้องไห้ก็ดี การเศร้าโศก ร่ำไร ปริเวทนาการกตัญญู เหล่านี้ไม่มีประโยชน์อะไรแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นเลย. เรามีฐานะอยู่อย่างไร ก็ยังคงตั้งอยู่ในฐานะเช่นนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงไป เพราะการร้องไห้ของเรา.

อยณฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สุปฺติฏฺฐิตา - แต่ว่า ทักขิณาทาน
 ที่ตั้งไว้ดีแล้วในหมู่สงฆ์; **ทิมฺรตฺตํ หิตายสฺส จานโส อุกฺกปฺปติ** - นั้นแหละจะสำเร็จ
 ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดกาลนานโดยสมควรแก่ฐานะ. ดังนั้นประโยชน์
 จึงเกิดขึ้นว่า **โส ฌาติธมฺโม จ อยํ นิตฺสฺสโต** - ญาติธรรม เราได้แสดงออกแล้วเช่นนั้น,
เปตานุปฺพา จ กถา อุกฺพารา - การบูชาให้แก่พวกเปรตทั้งหลาย ก็ได้กระทำแล้วอย่าง
 โอฬาร ค้ำย, **พลณฺจ ภิกฺขุณฺมนุสฺสํ** - การกระทำนั้นเป็นการเพิ่มกำลังให้แก่
 ภิกษุสงฆ์ค้ำย, **ตุมฺเหติ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนุปฺปกํ** - ท่านทั้งหลายผู้กระทำก็ได้ประสบบุญ
 เป็นอันมากไม่น้อยค้ำย.

นี้แหละคืออานิสงส์ อันแท้จริง ที่ปรากฏอยู่แก่ใจของบุคคลผู้กระทำ มี
 เหตุผลครบถ้วนทุกประการโดยไม่ต้องเชื่อตามคนอื่น. ดังนั้นทุกคนควรจะได้พิจารณา
 ดูว่า ในการที่บำเพ็ญกุศลที่ทำกันอยู่ในวันนี้ ประกอบไปด้วยอานิสงส์ ๔ ประการนี้
 หรือหาไม่.

อานิสงส์ข้อแรก ที่ว่า **ญาติธรรม** ได้แสดงออกแล้วเช่นนั้น; หมายความว่า
 ท่านทั้งหลายมาประชุมกันในที่นี้ ในฐานะที่เป็นญาติในพระศาสนากันก็ตาม เป็น
 เพื่อนบ้านกันก็ตาม เป็นญาติสาโลหิตกันก็ตาม; อย่างนี้เรียกว่า เป็นญาติกัน.
ทุกคนแสดง ญาติธรรม คือหน้าที่ที่ญาติจะต้องประพฤติด่อญาติ. คนที่เป็นญาติ
 จะล่วงลับไปก็ดี ยังอยู่แล้วก็ดี มีหน้าที่ต่อกันอย่างไร จะต้องประพฤติกกระทำหน้าที่
 อันนั้น ให้สมตามความที่ว่า ความพร้อมเพรียงกันนั้นเป็นญาติธรรมอย่างยิ่ง; ดังนั้น
 จึงไม่ควรแตกสามัคคีกัน ไม่ควรทะเลาะเบาะแว้งกัน; ควรสมัคร์สมานสามัคคีกัน กระทำ
 สิ่งอันเป็นหน้าที่ของตนนี้เรียกว่า ญาติธรรม อันแสดงแล้วแก่ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้,
 และการที่ได้นึกถึงญาติในโลกหน้านั้นก็เรียกว่าเป็นญาติธรรมอีกอันหนึ่ง.

ที่นี้ มาพิจารณาถึงข้อที่ ๒ ที่ว่า การบูชาแก่ปรตทั้งหลายได้กระทำแล้ว อย่างโอฬาร นั้น; หมายความว่า เราบำเพ็ญอุทิศธรรมอย่างโอฬาร แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว. เพราะเรามักจะเห็นกันอยู่ว่า ในการบำเพ็ญบุญกุศลประจำปีนั้น *ไม่มีการบำเพ็ญกุศลชนิดไหนจะมากมายยิ่งใหญ่มากกว่าการบำเพ็ญบุญให้ตายาย*; ถ้าเราพิจารณาดูย้อนหลัง อาจจะได้เห็นว่า คนแต่ก่อนยังบำเพ็ญบุญให้ตายายอย่างโอฬารยิ่งไปกว่าเดี๋ยวนี้ด้วยซ้ำไป.

แต่แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังนับว่าโอฬาร คือกระทำกันอย่างกว้างขวาง อย่างสุดความสามารถอย่างหนึ่งทีเดียว การกระทำทุกอย่างของเราจึงเรียกว่า โอฬารคือจะต้องทำเหมือนอย่างทีกล่าวแล้วกล่าวอีก เตือนแล้วเตือนอีก จึงจะเรียกว่า โอฬาร : เพียงแต่จะเอาข้าวปลาอาหารมาให้มาก ๆ ให้เหลือเพื่ออย่างนี้ยังไม่เรียกว่า โอฬาร. ต่อเมื่อกระทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ที่มั่นคงทุกอย่างที่จะทำได้ : คือให้ทานนี้ก็อุทิศให้แก่ตายาย, รักษาศีลนี้ก็อุทิศให้แก่ตายาย, ฟังเทศน์นี้ก็อุทิศให้แก่ตายาย, หรือว่าจะกระทำความดีอย่างอื่นอีกก็อย่างในเวลานี้ ก็ล้วนแต่อุทิศให้ตายาย. ทำอย่างนี้จึงจะเรียกว่า โอฬารอันแท้จริง; เพราะว่ามันมีผลแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วมากจริง ๆ มากกว่าที่เพียงแต่จะเอาข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงดูกัน ให้ผู้ม้วยอย่างเดิวนั้น ซึ่งเป็นเพียงอย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่าง, และถ้ากระทำไปด้วยความละเมอ ๆ มันก็ยังมีผลน้อยแล้วจะเรียกว่า โอฬารอย่างไรได้.

บางคนมาด้วยความสนุกสนานก็มี คือไม่ได้มาด้วยความมกตัญญูทเวที่ต่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว มาตามธรรมเนียมบ้าง มาเพื่อสนุกสนานบ้าง มาเพื่อประโยชน์ส่วนตัวอย่างอื่นบ้าง อย่างนี้แม้จะมาทำบุญตายาย ก็หาเป็นการกระทำที่โอฬารไม่. ต้องมีจิตใจที่เข้าใจ และมีความรู้สึกเห็นจริงเห็นจังด้วย, มีความมกตัญญูทเวที่พลุ่งขึ้นมา แล้วจึงกระทำสิ่งเหล่านั้น; อย่างนี้จึงจะเรียกว่า มาทำบุญให้ตายายที่แท้จริงและใหญ่ยิ่ง. เพราะฉะนั้น จึงทำความดีได้ทุกอย่าง.

เรามีความออกคณออกททุกอย่าง ที่จะกระทำ : ที่ไม่เคยรักษาศิลอุโบสถ
 เคยรักษาศีล ๕ ก็พยายามรักษาศีลอุโบสถ, ที่ไม่เคยรักษาศีลอะไรเลย อย่างน้อยก็
 จะรักษาศีล ๕. อย่างนี้เรียกว่า ต้องใช้ความออกท, ใช้ความออกทนั่นเองเป็น
 เครื่องบูชา. การบูชาที่นึ่งโฬารกว่าการบูชาด้วยดอกไม้ รูปเทียน หรือข้าวปลา
 อาหาร. เมื่อก่านทงหลายได้กระทำครบถ้วนตามที่ได้นะหน้าคักเทื่อนนี้จริง ๆ แล้วก็ได้
 ชื่อว่า ได้กระทำการบูชาแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว อย่างโฬารเป็นอนิสงส์ข้อที่ ๒.

ทำไมจึงเรียกว่า อนิสงส์ ? นึ่งหมายความว่า **อนิสงส์นั้นแปลว่า สิ่งที่เป็น
 ที่ไหลออกของความดี ความงาม ความเจริญ;** สิ่งใดเป็นที่ไหลออกของความดี
 ความงาม ความเจริญ แล้วสิ่งนั้นเรียกว่า อนิสงส์. เรากระทำการบูชาแก่ผู้ล่วงลับ
 ไปแล้วสำเร็จเป็นการกระทำแล้ว; การกระทำนั้นมือนิสงส์หรือเป็นอนิสงส์ คือเป็น
 ที่ไหลออกมาซึ่งความดี คือ ความสุข ความเจริญแก่เรา จึงได้เรียกว่า อนิสงส์. เช่น
 เทียวกับญาคิธรรมในข้อคักก็เป็นอนิสงส์; เพราะวญาคิธรรมนั้นเป็นที่ไหลออกมาของ
 ความดี ความงาม ความเจริญเช่นเดียวกัน; ทังนี้จึงเรียกว่า อนิสงส์ ทงที่เป็นการ
 สละออกไป เป็นการกระทำด้วยความเหน้อยยากลำบาก ออกคณ ออกท ก็เรียกว่า
 อนิสงส์.

สำหรับอนิสงส์ ข้อที่ ๓ คือ **พลญ ภิกขุนมนุปรุทินุ** นึ่งหมายความว่า
**การกระทำที่เราอุทิศบูชาแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นแหละ สำเร็จประโยชน์เต็มตาม
 นั้นแล้วยังมามีประโยชน์อีกทางหนึ่ง คือเป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์.**

ทงที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ข้างคักว่า เราจะ**ต้องเลือกปฏิบัติหาคผู้จะรับทาน**
 เพื่อให้ทานนั้นมีผลใหญ่ มือนิสงส์ใหญ่ พอที่จะอุทิศส่วนกุศลแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว.

ในการเลือกปฏิบัติากัน เราเลือกเอาภิกษุสงฆ์ ไม่ได้เลือกเอาจากเชิงดูใจตามถนนหนทาง ; แต่เลือกเอาภิกษุผู้สืบอายุพระศาสนา. เมื่อเลือกเอาภิกษุผู้สืบอายุพระศาสนาเป็นผู้รับทาน ดังนี้แล้ว ; ทานนั้นก็เป็นการเพิ่มกำลัง ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนา.

ศาสนามีอยู่ในโลก ย่อมเป็นประโยชน์แก่โลกอย่างไหนั้น ไม่ต้องอธิบายกันอีกแล้ว พอจะเข้าใจกันได้อยู่แล้ว. ยুক্তีได้ว่าศาสนาเป็นสิ่งจำเป็น และมีประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับมนุษย์เรา. ภิกษุสงฆ์สืบอายุพระศาสนาเป็นลำดับ ๆ ลงมา จนถึงทุกวันนี้ ; เราจึงได้พบพระศาสนา, เราจึงได้รับประโยชน์จากพระศาสนา, เราจึงหวังที่จะให้พระศาสนานี้มีอายุยืนยาวต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด, เราจึงหวังที่จะสืบอายุพระศาสนา.

ที่นี้ ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่มีความสามารถ และเป็นผู้นำที่โดยตรง ในการที่จะทำแต่สิ่งที่เป็นการสืบอายุพระศาสนาอย่างเดียว. ชาวบ้านยังต้องทำอะไรทำนาค้ำขายอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นกิจประจำอยู่ จึงยากที่จะทำหน้าที่สืบอายุพระศาสนาได้เต็มที่ ; จึงต้องทำผ่านไปทางภิกษุสงฆ์ซึ่งกระทำอยู่โดยตรงในฐานะเป็นหน้าที่ ; จึงได้ถวายจตุปัจจัย ๔ คือ เครื่องเกื้อกูลแก่การเป็นอยู่ในชีวิตนี้แก่พระภิกษุสงฆ์.

เราจะเห็นได้ง่าย ๆ ตรงที่ว่า ในการทำบุญตักทายนี้ กระทำพอดีกันหลายอย่าง คือทำในฤดูที่มีข้าวปลาอาหาร ผลหมากรากไม้สมบูรณ์อย่างหนึ่ง, แล้วก็ทำพอดีกันกับฤดูฝน. ในฤดูฝนนั้นภิกษุไม่อาจจะจาริกไปในที่ต่าง ๆ, ต้องรวมกันอยู่เป็นจำนวนมากในที่ใดที่หนึ่ง, ย่อมจะเกิดการขาดแคลน ขึ้นในทางข้าวปลาอาหาร.

ที่นี้ ในการทำบุญให้ตักทาย โดยเฉพาะวันส่งตักทายนั้น มีการถวายทานที่แปลกออกไป : คือได้จัดเอาวัตถุปัจจัยสำหรับที่จะใช้เป็นอาหาร ได้ยืดยาวไปหลายวันนั้น

มาถวายไว้ : เช่นข้าวสาร เช่นของเค็ม เช่นผักผลไม้ต่างๆ มีผักทอง พักเขียว มะพร้าว กะปิ เกลือ ซึ่งเราก็เห็น ๆ กันอยู่ว่า ประเพณีมีกันอยู่อย่างไร ; ของเหล่านี้ เอามาส่งตายาย ; แม้แต่ประทีปโคมไฟก็ยังมีเอามาส่งตายาย ด้วยคิดว่า ตายายจะได้จุดได้ เดินกลับไปบ้าน. นี้จะเท็จจริงอย่างไร ก็ไม่ต้องวินิจฉัยอย่างเดียวกันอีก ; แต่ว่าสิ่ง เหล่านี้ มันตกอยู่ในวัด เป็นจำนวนมากพอที่จะใช้เลี้ยงดูพระภิกษุสงฆ์จนตลอดฤดูฝน, ในเดือนที่ฝนตกหนัก จนกว่าจะจาริกไปยังที่ต่าง ๆ ได้อีก. นี้เรียกว่าส่งตายายนั้น กลายเป็นเพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์ผู้จำพรรษาตลอดฤดูฝนทีเดียว.

การกระทำนี้เป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตาของตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามบุคคลอื่นว่า มีประโยชน์อย่างไร ; ส่วนข้อที่ว่า ตายายจะได้พาศิตตวิปัสสนาด้วยหรือไม่ นั้น ก็เป็นอีก เรื่องหนึ่ง ซึ่งมันไม่มากไปกว่าเรื่องที่ภิกษุสงฆ์จะทำหน้าที่สืบอายุพระศาสนา. เรามีความ เชื่ออย่างหนึ่ง ทำไปในลักษณะอย่างหนึ่ง ; แต่ว่า มันมีผลมากออกไปอีกหลายอย่าง จนกระทั่งเป็นผลที่ชัดเจนดังที่เห็นอยู่นี้.

ตายายจะได้จุดได้เดินกลับไปสู่ที่อยู่ของแกหรือไม่นั้น ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ; แต่ ว่าไฟเหล่านี้ได้ใช้เป็นประโยชน์ในวัดวาอารามนี้เป็นเรื่องที่แน่นอน ; เพราะฉะนั้น จึงเป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนา ไม่มีที่สงสัยแต่ประการใดเลย เรียกว่าเป็นอานิสงส์ที่กว้างขวางและยืดยาวไม่มีที่สิ้นสุด. เพราะว่าศาสนามีอายุยืนยาว ไปเท่าไรก็เป็นประโยชน์แก่มนุษย์เท่านั้น ; จึงเรียกว่า เป็นอานิสงส์อย่างใหญ่หลวง ข้อหนึ่งเป็นข้อที่ ๓.

ที่นี้ ก็มาถึงข้อที่ ๔ ที่ว่า **ตุมฺเหติ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนุปฺปนฺนํ** - ท่านทั้งหลาย เป็นผู้ชวนชวยและประสบบุญเป็นอันมากไม่น้อยเลย. คำว่า "บุญ" นี้โดยความ

มุ่งหมายก็ **เป็นเครื่อง “กำจัดบาป” ขำระบาป มีผลทำให้เป็นที่พอใจ ทำให้จิตใจสบาย มีจิตใจพุดอยู่เป็นสุข**; นี้เรียกว่าบุญ, ประสบบุญเป็นอันมากไม่ใช่น้อย.

นี้ก็ลองคิดดูเองก็แล้วกันว่า การที่กระทำในวันนี้ เพียงอย่างเดียวนี้ มีผลออกไปถึงว่า เพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้สืบอายุพระศาสนาด้วย, เป็นการบูชาแก่เปรตทั้งหลายอย่างโอฬารด้วย, เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรมอย่างสมบูรณ์ด้วย, ตั้งมากมายอย่าง. นี้แล้วจะไม่ให้เรียกว่าไปประสบบุญเป็นอันมากไม่ใช่น้อยเลย แล้วจะเรียกว่าอย่างไรกันเล่า.

ในตัวผู้กระทำนั่นเอง แม้จะไม่ต้องมองไปถึงส่วนอื่น ; มองกันแต่ในส่วนบุคคลผู้กระทำ ก็ยังจะพบได้อีกว่า ผู้ทำบุญนั้นย่อมจะต้องทำสิ่งซึ่งเป็นการชุกเกลากิเลสของตนเองโดยแน่นอน. ถ้ามีฉะนั้นแล้วก็ไม่เรียกว่า บุญ ก็ว่า ถ้าทำไปเพื่อพอกพูนกิเลสแล้ว แม้จะสวยงาม ถูกอกถูกใจอย่างไรก็ไม่เรียกว่า บุญ; ต่อเมื่อทำไปในลักษณะที่เป็นการชุกเกลากิเลสแล้ว จึงจะเรียกว่าทำบุญ.

ทั้งนั้นจะ **ต้องระวังกันสักหน่อย** ในการที่จะตั้งจิตอธิษฐานเกี่ยวกับการทำบุญ ถ้าสมมติว่า ทำบุญอะไรสักอย่างหนึ่งแล้วอุทิศว่า ให้เราได้รับผลตอบแทนหลายร้อยเท่า ; อย่างนี้ไม่สู้จะเป็นการทำบุญเสียแล้ว ก็จะเป็นการค้ำขายที่เอากำไรมากเกินไป ก็ได้. เราจะ **ต้องคิดว่า การสละนี้จะเป็นการทำลายกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์โดยตรง** จึงจะเรียกว่าเป็นบุญที่แท้จริง. การที่จะไปได้อะไรมา สำหรับเป็นเหยื่อของกิเลสมาก ๆ ขึ้นไปอีกนั้น ไม่เป็นสิ่งที่ปลอดภัย, ก็ว่าเป็นอันตรายมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์.

ถ้าคิดว่าทำบุญนี้จะไปเกิดในสวรรค์ ก็ยังต้องแปลความหมายว่า สวรรค์นั้น เป็นอย่างไร. ถ้าว่าสวรรค์เป็นหนทางที่จะไปนิพพานก็ใช้ได้; หมายความว่าให้เรา ไปเกิดอยู่ในสุคติ มีความปกติ เป็นสุข สามารถที่จะศึกษาและปฏิบัติมรรคผล นิพพานได้; อย่างนี้สุคติหรือสวรรค์นั้นก็ถูกต้อง. แต่ถ้าว่าสุคติ หรือ สวรรค์นั้น หมายถึงความ สมบูรณ์ไปด้วยกามคุณ คือ รูป รส กลิ่น เสียง ดังนั้นแล้ว ย่อมเป็นการเข้าใจผิดอย่างยิ่ง, คือไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่สูงขึ้นไป; แต่กลับจะเป็นไปเพื่อวิญญูสงสารที่มากขึ้น คือ พอกพูนเรื่องของกิเลสให้มากขึ้นนั่นเอง.

ให้เข้าใจสิ่งที่เรียกว่า สวรรค์นี้เป็นเพียงที่สำหรับพักการเดินทาง ที่สะดวก สบาย สำหรับเราที่จะได้เดินทางต่อไป; ถ้าเรามาเกิดในทุคติ ทนทรมาณทุกข์ยาก ลำบากอยู่ ก็ย่อมไม่สามารถที่จะเดินต่อไปสู่นิพพานโดยสะดวกได้. ฉะนั้น จึงหวังว่า ในอนาคตกาลข้างหน้าให้ได้เกิดเป็นสุคติ สำหรับสะดวกแก่การบำเพ็ญ ในปฏิบัติ ที่สูงขึ้นไปตามลำดับอย่างนี้ เรียกว่า สวรรค์ได้โดยแน่นอน; เพราะว่าจะอย่างน้อยที่สุด แม้เราจะไม่ชุกเกลากิเลสให้หมดไปทีเดียว, ก็ยังเป็นไปเพื่อการชุกเกลากิเลสภายใน.

แต่ถ้าจะให้ดียิ่งไปกว่านั้น จะทำบุญอะไร ก็ต้องตั้งใจให้บุญนั้นชุกเกลากิเลสกันทีเดียว และเดี๋ยวนี้; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ชุกเกลากความเห็นแก่ตัว, ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตน — ว่าของตน; นั่นแหละคือกิเลสอย่างยิ่ง, กิเลสซึ่งเป็นเหตุให้มีความทุกข์อย่างยิ่ง, คนรวยก็เป็นทุกข์ด้วยกิเลสตัวนี้, คนจนก็เป็นทุกข์ด้วยกิเลสตัวนี้, ใคร ๆ ที่เป็นทุกข์ ก็ล้วนแต่เป็นทุกข์ด้วยกิเลสตัวนี้ คือยึดมั่นถือมั่นอะไร ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของตนนั่นเอง.

ที่เราให้ทานบริจาคออกไป นี้ก็เพื่อชุกเกลากความยึดมั่นถือมั่นว่าของตน; ให้ความยึดมั่นถือมั่นว่าของตนนั้น เบบางลงไปเท่าที่จะทำได้. และเราตั้งอกตั้งใจว่า

การให้มันจะชุกเกลากความยึดมั่นถือมั่น หรือความเห็นแก่ตัวนี้ เท่านั้น; นี่ก็จะเป็นการเดินลัดคัตตรงไปตามทางของ มรรค ผล นิพพาน. ใ้บุญที่เป็นเครื่องขจัดบาปโดยตรง ก็เป็นบุญชั้นสูงสุด ที่เป็นบันไดสำหรับไปสู่มรรค ผล นิพพาน โดยตรง.

ผู้ใดมีสติปัญญาเลือกเอาใ้ถูกต้อง; ส่วนผู้ที่ไม่่มีสติปัญญา เขาก็อาจจะเลือกไปตามความเขลา เอาสิ่งที่เป็นประโยชน์กันในทางวัตถุ ก็ยิ่งสวย ยิ่งรวย ยิ่งมีอะไร มาก ๆ ก็ยิ่งดี. ส่วนผู้ที่มีสติปัญญานั้น เห็นว่าเราต้องการความสงบสุขในใจที่แท้จริงก่อน สิ่งอื่น ให้ใ้สิ่งนั้นมาก่อน แล้วสิ่งต่าง ๆ ในทางวัตถุก็จะไปใ้ในทางดี มีประโยชน์ เกื้อกูลจริง ๆ. ถ้าเราไม่มีจิตใจที่ถูกต้อง ไม่มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยธรรมะแล้ว วัตถุต่าง ๆ ก็มีแต่จะเป็นทุกข์มากขึ้น. ผู้มีปัญญาจึงต้องการการชุกเกลากความเห็นแก่ตัวนี้เป็นข้อใหญ่; และข้อนี้ก็ตรงตามพระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า **ที่ใ้ไตรสร้อยปฏิบัติ ทั้งหลายไว้ ว่าใ้เป็นไปเพื่อการชุกเกลากความเห็นแก่ตนทั้งนั้น** : การใ้ทานก็เพื่อชุกเกลากความตระหนี่, การรักษาศีลก็ชุกเกลากความเห็นแก่ตน ในข้อที่เป็นการตามใจตน, การทำสมาธิก็หยุดการตามใจตน, หยุดความเห็นแก่ตนใ้เป็นจิตที่บริสุทธิ์สะอาด, การทำวิปัสสนาปัญญา ก็เพื่อจะตัดรากของความเห็นแก่ตนเสียใ้เด็ดขาดอย่าใ้มีเหลือ. **นี้เรียกว่าล้วนแต่เป็นการทำลายความเห็นแก่ตน** เรียกว่าเป็นการทำบุญตั้งแต่ต้นจนตลอดทำบุญอย่างนี้ เรียกว่าประสบบุญเป็นอันมากไม่น้อยเลย เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ แล้ว.

รวมทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่าอานิสงส์ที่บุคคลจะได้รับ ในการทำบุญตายาย โดยไม่ต้องสงสัย; มีอยู่ก็แต่ว่าไปคิดไปนึกใ้ดี ใ้เข้าใจคำแนะนำที่แจ่มเหล่านี้ แล้วตั้งใจใ้ใ้ถูกต้อง, ทำเนิการกระทำใ้ใ้ถูกต้อง, ใ้สำเร็จความประสงค์ทุกประการ; ก็จะเป็นการส่งตายายไปด้วยการส่งที่น่าชื่นใจ. ตายายจะสบายใจ ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่านี้

เพราะว่าลู่กลานกระทำถูก,   กระทำในทางที่จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลอย่างกว้างขวาง
ไม่มีประมาณ คือทั้งประโยชน์ตน, ประโยชน์ท่าน, ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกอื่น
และประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน;   ไม่น้อย, ไม่เลว, ไม่ต่ำไปกว่าที่บรรพบุรุษ
ทั้งหลาย ได้กระทำสืบ ๆ กันมา.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณาให้มีความเข้าใจ แล้วเกิดปีติปราโมทย์
สมควรแก่การกระทำนี้ด้วยกัน จงทุก ๆ คนเถิด.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา   เฮวี่ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ศารทกาลิกเทศนา ๑๔

๔ / ๒๕๐๗

๒๔ กันยายน - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐
กัณฑ์คำ

พรหมวิหารกถา

[ตายาย ก็อพรหมแห่งพรหม อย่างไม่มีที่สิ้นสุด]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

พรหมชาติ มาตาปิตโร - ตี.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ตี.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญ กงกามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ จักได้อาศัยพระพุทธภาษิตที่ว่า *พหุมาติ มาตาปัตโร* ซึ่งมีคำแปลว่า *มารดาและบิดาทรงหลายชื่อว่า พหุมา* ดังนี้; อาศัย—เหตุที่ทุกคนมีบิดามารดา เป็นแดนเกิด. แต่ว่าส่วนมากมิได้ถือว่าบิดามารดาเป็นพหุมา, มิได้เข้าใจว่าบิดามารดาเป็นพหุมา, จึงมิได้ประพฤติต่อบิดามารดาของตนอย่างพหุมา, เป็นเหตุให้มีความเสื่อมเสียเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น. เมื่อเป็นดังนี้มากเข้า โลกนั้นก็เต็มไปด้วยบุคคลที่ไม่มีบิดามารดา; คือว่า สิ่งที่เราเรียกว่าบิดามารดานั้น มิได้มีความหมายตรง ตามความหมายของคำว่าบิดามารดานั่นเอง. แม้ในวันนี้เราก็พากันบำเพ็ญกุศล เนื่องด้วยบรรพบุรุษมีบิดามารดาเป็นต้น ที่ล่วงลับไปแล้ว. ถ้ารู้จักความหมายของคำว่าบิดามารดาก็คงจะได้กระทำด้วยความรู้สึกที่สมบูรณ์เต็มที่. ผู้ที่จะมีความเข้าใจได้ว่า บิดามารดาเป็นพหุมาอย่างไรนั้น; ต้องศึกษาให้ทราบว่สิ่งที่เรียกว่า พหุมา นั้น คืออะไร.

สิ่งที่เรียกว่า *พหุมา* หมายถึง *บุคคลที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะของพหุมา* ซึ่งเรียกว่า “*พหุมาวิหาร*” แปลว่า *ธรรมะเป็นเครื่องอยู่อย่างพหุมา*. พหุมาวิหารหรือธรรมะที่เป็นเครื่องอยู่ของพหุมานั้น จำแนกเป็น ๔ ประการด้วยกัน คือ *เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา*. คำทั้ง ๔ คำนี้ ไต่ยินไต่ฟังกันอยู่ทั่วไป เป็นคำที่ชินปากอยู่; แต่ว่าใจความของคำทั้ง ๔ นี้ อาจจะไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยสมบูรณ์ก็ได้; ดังนั้น ควรจะได้พิจารณากันถึงความหมายของคำ ๔ คำนี้.

คำว่า *เมตตา* ตามท้าวหนังสือแปลว่า *ความเป็นมิตร, โดยใจความก็คือความรักใคร่*. คำว่า *กรุณา* แปลว่า *ความสงสารทนอยู่ไม่ได้; ต้องช่วย* คำว่า *มุทิตา* แปลว่า *ความพลอยยินดีในความดี ของผู้อื่น, ยินดีด้วยผู้อื่นในเมื่อเขาได้รับความดี*. *อุเบกขา* แปลว่า *ความเข้าไปเพ่งเฉยอยู่; หมายถึง ความเพ่งเพื่อจะทำ*

สิ่งที่ควรจะได้กระทำ หากแต่ว่าในขณะที่ยังกระทำไม่ได้ หรือว่า ได้ทำสิ่งต่างๆ เข้ารูป
เข้ารอยดีแล้วก็พึงเฉยอยู่เพื่อสิ่งนั้นดำเนินไปถึงที่สุด; ดังนี้ก็ได้.

.....

เพื่อจะเข้าใจคำ ๔ คำนี้ดียิ่งขึ้นไปอีก ก็ควรจะได้ทราบถึงธรรมชาติตรงกัน
ข้ามกับธรรมชาติ ๔ ข้อนี้ :-

— ธรรมชาติที่เรียกว่า เมตตา นั้น มีธรรมชาติตรงกันข้ามคือ พยาบาท, หมายถึง
ความรู้สึกที่เป็นไปในทางร้าย เจือไปด้วยโทสะ.

— ธรรมชาติ ที่ชื่อว่า กรุณา นั้น มีธรรมชาติ ตรงกันข้ามคือ วิหеса แปลว่า
ความเบียดเบียน.

— ธรรมชาติ ที่ชื่อว่า มุทิตา นั้น มีธรรมชาติ ตรงกันข้ามคือ อคติ แปลว่า
ความไม่ยินดีด้วย.

— ธรรมชาติ ชื่อ อุเบกขา นั้น มีธรรมชาติ ตรงกันข้าม ชื่อ ปฏิฆะ หมายถึงความ
ว่า รำคาญ กระสับกระส่าย วุ่นวายในใจ ไม่อาจจะพึงเฉยอยู่ได้.

รวมเป็นธรรมชาติ ๒ พวก พวกละ ๔ ข้อด้วยกันดังนี้; เพื่อจะเข้าใจง่าย
ก็ควรจะได้เข้าใจฝ่ายที่ มักจะมีอยู่ในคนทั่วไป หรือรู้จักกันดีเสียก่อน ก็คือฝ่ายตรงกันข้าม
นั่นเอง.

ข้อที่ ๑. คนโดยทั่วไปมี *พยาบาท* คือ *มีความคิดไปในทางร้าย มองเขาในแง่ร้ายเสมอไป*, หวังจะเห็นเรื่องร้ายๆ อยู่เป็นประจำ, เห็นเรื่องร้ายๆ เหล่านั้นเป็นเรื่องสนุกสนาน, มีจิตใจเส็งในแง่ร้ายก่อนอย่างอื่นเสมอไป; อย่างนี้ เรียกว่าไม่มีเมตตา คือ ตรงกันข้ามกับเมตตาที่เดียว. แม้ที่สุดแต่เรื่องส่วนตัวของตัวเองก็มักจะมองในแง่ร้ายอยู่เสมอ; คนเราจึงมีความกลัวหรือความหวาดระแวงอยู่เป็นประจำ.

สิ่งที่เรียกว่า *พยาบาท* นี้ มิได้หมายความว่า *มีความโกรธแค้นแล้วจงเวรไว้*; นั้นเป็นพยาบาทในภาษาไทย. *พยาบาท* ในภาษาบาลีกว้างกว่านั้น คือ *มีความรู้สึกเป็นไปในทางร้าย ทุกอย่างทุกประการก็แล้วกัน*; จะต้องดูให้เห็นว่า คนตามธรรมดาคนนั้น มีความรู้สึกที่เป็นไปในทางร้ายอยู่เป็นประจำอย่างไร จึงจะเข้าใจเรื่องนี้ได้ดี.

สำหรับข้อถัดไป ข้อที่ ๒. เรียกว่า *วิหเสา* นั้น หมายถึง *การเบียดเบียนทำให้ลำบากเดือดร้อน เป็นทุกข์*. ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็เรียกว่า *วิหเสา*; แม้แต่ทำตนเองให้เดือดร้อน ก็ยังเรียกว่า *วิหเสา*; *ทำตัวเองให้เดือดร้อน มีมูลมาจากความโง่*. การทำผู้อื่นให้เดือดร้อนที่เรียกว่า *วิหเสา* ในที่นี้ เมื่อจะให้แตกต่างจากคำว่า *พยาบาท* แล้ว ก็สังเกตดูตรงที่ มูลเหตุที่เป็นตัวกิเลสให้ทำการเบียดเบียนนั่นเอง. จึงเห็นได้ว่า *วิหเสา* นั้นมีมูลมาจาก *โมหะ*; ส่วนพยาบาทนั้น มีมูลมาจาก *โทสะ*.

ถ้าอยากจะวินิจฉัย ความประทุษร้ายผู้อื่น ว่าจะเป็นพยาบาท หรือเป็นวิหเสาแล้ว ก็วินิจฉัยได้ง่าย โดยหลักอันนี้ คือว่า : *ถ้าทำไปด้วยโทสะ เรียกว่าพยาบาท, ถ้าทำด้วยความโง่เรียกว่า วิหเสา*. นี่จึงแยกกันได้เป็นคนละเรื่อง : ความที่โกรธหรือความจงเวรเหล่านี้ มีมูลมาจากโทสะ จัดเป็นโทสะ; ส่วนทำไปเพราะความโง่ ซึ่งเป็น โมหะ นั้น จัดเป็น วิหเสา. ผลจึงต่างกันอยู่บ้าง : อย่างหนึ่งทำด้วยความแค้น, อย่างหนึ่งทำด้วยความมืด; พยาบาทกับวิหเสาต่างกันอย่างนี้.

ที่นี้ ก็มาถึงข้อที่ ๓. ที่เรียกว่า *อรติ* เป็นภาษาไทยมักจะเขียนว่า อรติ. *อรติ* คำนี้แปลว่า *ความไม่ยินดี* ค้าย; *รติ* แปลว่า *ยินดี*, *อะ* แปลว่า *ไม่*, *อรติไม่ยินดี* ค้าย ก็คือ อากาธของคณอิจจาริษา, ซึ่งเราเห็น ๆ กันอยู่ทั่วไปนั่นเอง. ลองพิจารณาคุณโดยมาก รวมทั้งตัวเองค้ายว่า ชอบยินดีในความดีของผู้อื่น, หรือว่า มักจะตั้งข้อสังเกตไปในทาง หากความผิด ความร้ายให้ผู้อื่น ไม่ให้เป็นคนดี. ทุกคนตัดสินตัวเองในเรื่องนี้ค้ายตนเอง, โดยตรง, โดยยุติธรรม; แล้วก็จะพบว่าคนว่าส่วนมากนั้นเต็มไปด้วย *อรติ* คือไม่ค่อยจะยินดีในความดีของบุคคลผู้อื่น. นี้ก็มีมูลมาจากความโลภ เพราะว่าคุณอยากจะมีดีมากกว่าคนอื่น เลยไม่อยากจะให้คนอื่นดี.

ความที่ไม่อยากให้อื่นได้ดีนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย; ขอให้สังเกตดูทั่วไปให้ถี่เถิด จะเห็นว่าความอิจจาริษานี้ เป็นมูลเหตุแห่งการเบียดเบียนอันใหญ่หลวงอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง. เรื่องเล็ก ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ เพราะความอิจจาริษา. สัตยชาติญาณอันนี้เรียกได้ว่าเป็นสัตยชาติญาณดั้งเดิมเก่าแก่ของสัตว์ตั้งแต่เป็นสัตว์ไตรัจจานมาก็ได้. คนเรามีความรู้สึกเป็นไปในทางเห็นแก่ตัว อยู่เป็นประจำ; เพราะฉะนั้น จึงยากที่จะยินดีค้ายกับความดีของผู้อื่น. แต่แล้วคนก็หาความรู้สึกไม่ เพราะไปมัวหลงแต่ว่า ตนจะดีกว่าคนอื่นอยู่รำไป เลยจึง *มองไม่เห็นวาทไปอิจจาริษา* เขานั้นคือความเลวของตนเอง; *ไม่มองเห็นความเลวในข้อนี้, ก็เพราะกลุ้มไปด้วยความอิจจาริษา.* ดังนั้น จึงเป็นการเบียดเบียนตนเองอยู่เป็นปกติ คือร้อนเพราะความอิจจาริษา; ผู้ที่ถูกอิจจาริษานั้น ยังไม่เป็นที่ทุกข์เป็นร้อนอะไรเลย, ยังไม่รู้สึกตัวค้ายเข้าไป; แต่คนที่อิจจาริษาเขานั้น ร้อนอยู่ตลอดเวลา. ให้สังเกตอาการอันนี้เป็นหลัก, แล้วพยายามมองให้เห็นกิเลสข้อนี้ ของตนให้มาก ๆ เพื่อเป็นผลดีในการศึกษาธรรมะและในการแก้ไขกิเลสข้อนี้ให้หมดไป.

ที่นี้ ก็มาถึงข้อสุดท้าย ข้อที่ ๔. ที่เรียกว่า ปฏิฆะ. คำว่า ปฏิฆะ ตามตัวหนังสือก็แปลว่า *กระทบกระทั่ง*, *ความหมายก็คือ หงุดหงิด*, *ฟุ้งสร้าน*, *สอคแทรก*, *ส่ายไปทางนั้นทางโน้นทางนี้เรื่อยไป*; *ไม้อาจจะหยุดเฉยอยู่ได้* นี้เรียกว่า ปฏิฆะ.

การที่แยกปฏิฆะออกมาให้ต่างจาก พยาบาท, วิหเสา, และอรติ นี้ ก็เพื่อให้เห็นชัดว่า มันเป็นคนละเรื่องกัน. ธรรมะข้อนี้บางทีก็ปนเปกัน คือจัดปฏิฆะ ไว้ในพวกพยาบาทก็มี; แต่ในกรณีของพรหมวิหารนี้ต้องแยกปฏิฆะนี้ออกมาเสียจากพยาบาท, จากวิหเสา, จากอรติ. เพราะว่าโดยที่แท้แล้วในขณะที่พยาบาท ก็มีจิตใจกระสับกระส่ายไม่เป็นอนุเบกขา, ในขณะที่เป็นวิหเสา ก็กระสับกระส่ายไม่เป็นอนุเบกขา, ในขณะที่เป็นอรติ คืออิจจาริษา ก็กระสับกระส่ายไม่เป็นอนุเบกขา, แต่ที่ว่าอาการกระสับกระส่ายเหล่านั้น มีชื่อของมันโดยเฉพาะอยู่แล้ว ว่าพยาบาท, ว่าวิหเสา, ว่าอรติ. ดังนั้นจึงต้องเอาความกระสับกระส่ายที่ออกไปจากนั้น คือไม่เฟื่องเฉยอยู่ได้ในกรณีที่ควรเฟื่องเฉย; นั้นแหละคือ ปฏิฆะ ในที่นี้ และเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอนุเบกขา.

....

เพื่อความเข้าใจง่าย ๆ ก็ยกตัวอย่างมาเทียบกัน เหมือนกับว่า เมื่อเราไม่รักเขา, เกลียคเขา, ก็คือไม่มีเมตตา แต่มีพยาบาท; เมื่อเรารักเขา ก็คือมีเมตตา, เมื่อเราสงสารเขา ก็คือมีกรุณา, เมื่อเขาได้สติก็ยินดีด้วย คือมีมุทิตา. แต่ในกรณีที่เราไม่อาจจะเมตตากรุณา, หรือมุทิตา; เพราะว่าในบางคราว บางคนจะต้องเป็นไปตามกรรมของเขา เราจะเมตตาอย่างไรก็ไม่ไหว, กรุณาอย่างไรก็ไม่ไหว, และไม่มีอะไรจะมุทิตาก็จำเป็นจะต้องมีอนุเบกขา; ถ้ามีฉะนั้นแล้วเราก็เป็นคนบ้า คนบอ ไปเท่านั้นเอง คือไปทุกข์ในความทุกข์ของผู้อื่น จนเราอยู่ไม่เป็นสุข. คนที่สงสารเขาจนตัวเอง อยู่ไม่เป็นสุขนั้น ลองคิดดูเถิดว่ามันเป็นอย่างไบบ้าง; หรือว่าไปช่วยเขาในกรณีที่ไม่ควร

จะช่วย, ไม่อาจจะช่วย เพราะเฉยอยู่ไม่ได้. นี่ลองคิดดูเถิดว่า มันจะเป็นอย่างไรบ้าง; อย่างน้อยก็ถูกคนอื่นเขาตำ เขาหาว่าเป็นคนเสือกกะโหลก.

เรื่อง *มุกฺกิตา* นี้ก็เหมือนกัน มองดูแล้วไม่มีอะไรที่น่ายินดี แล้วก็พลอยไปเป็นทุกข์ด้วยนั้น ก็เกินไป; ดังนั้นในกรณีที่ไม่ไหว, กรุณาไม่ไหว, มุกฺกิตาไม่ไหว, ก็สอนให้อุเบกขา คือว่า ทำอย่างไรเสีย เราก็ต้องเป็นคนปกติ ไม่ทุกข์ไม่ร้อน อยู่ได้; ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ก็จะเป็นผู้ที่ยึดมั่นถือมั่นมากเกินไปนั่นเอง จนกลายเป็นคนบ้า คนบอ.

ความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องดี เรื่องเด่น : จะช่วยเขา, จะสงสารเขา, จะอะไรกะเขา, อย่างนั้นมันเพื่อตัวตนของตนเอง คือทำไปด้วยความยึดมั่นถือมั่น; อย่างนั้นมันอาจจะจะเป็นทุกข์ได้จริง ในเมื่อไม่ได้ช่วยเขาตามที่ตนอยากจะช่วย, แต่แล้วมันเป็นเรื่องเกินไป. ถึงแม้ว่าผู้ที่ตั้งใจจะเป็นโพธิสัตว์ จะช่วยเขาในทุกกรณี; แต่ก็ควรจะมีหลักเกณฑ์ว่า เมื่อช่วยไม่ได้ ก็ไม่ควรจะเป็นทุกข์ เพียงแต่พยายามจะช่วยให้สุดความสามารถก็แล้วกัน; เมื่อช่วยไม่ได้ก็อย่าเสียใจและอย่าเป็นทุกข์. ท่านจึงเอาอุเบกขา มาไว้รั้งท้ายอย่างนี้.

หรือจะเปรียบเทียบอย่างบิดามารดากับลูกหลาน *รักลูกก็เป็นเมตตา, ช่วยเหลือทุกอย่างทุกประการก็เป็นกรุณา, เมื่อลูกนั้นมีความเจริญ รุ่งเรืองไปมีความสุข ก็มุกฺกิตา.* แต่ถ้าถึงคราวที่ไม่เป็นอย่างนั้นคือ คราวที่เขาจะต้องเป็นไปตามกรรม คือเขาจะวิบัติ, ฉิบหาย หรือจะเป็นตายไปตามกรรมของเขา จะให้ทำอะไร; จะให้บิดามารดานั้นนั่งร้องไห้อยู่ หรือว่าจะให้อุเบกขาดี. ถ้าบิดามารดารู้ให้ ก็หมายความว่า มีอุปาทาน ยึดมั่นเรื่องตัวตนของตนอย่างเต็มที่ ก็ต้องเป็นทุกข์ ช่วยไม่ได้; ถ้าบิดามารดามีธรรมะเพียงพอก็อุเบกขาได้.

บิตามารดาที่เป็นพุทธบริษัทแท้จริง จึงประกอบไปด้วยธรรมะ ๔ ประการนี้ โดยสมบูรณ์ คือมีทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา; แต่บิตามารดาที่ไม่เป็นพุทธบริษัทนั้น มีอุปาทานถือตัวคนมาก รัก ก็รักมาก จนหลับหู หลับตา เป็นคนตาบอด ทำให้เด็กเสียไป : ช่วยก็ช่วยเกินขอบเขต เพราะรักจนหลงจนไหล, ยินดีก็ยินดี จนเกินกว่าความดีที่ลูกที่หลานมี, พอลูกวิบัติลงเล็กน้อย ก็นั่งร้องไห้. นี่คือบิตามารดาที่ยังไม่เป็นพุทธบริษัทอันแท้จริง, ยังเป็นปุถุชนคนธรรมดามากเกินไป จึงไม่อาจจะ มีพรหมวิหารได้ หรืออย่างมากจะมีได้ก็เพียงเมตตา กรุณา มุทิตา ไม่อาจจะมีอุเบกขาได้ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ทำยาก.

แต่ถ้าได้ศึกษาธรรมะเพียงพอ ได้ฟังธรรมะของพระอริยเจ้าเพียงพอ ได้เป็นผู้ฝึกฝนจิตอยู่เสมอ ในเรื่องความเป็นจริงของสังขารทั้งหลายทั้งปวง มีเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นต้นแล้ว ย่อมจะเฉยได้; นั่นแหละคือความสงบงามที่สุดของความ เป็นพุทธบริษัท คือมีเมตตาจริง, มีกรุณาจริง, มีมุทิตาจริง, มีอุเบกขาจริง, เป็นพรหมวิหารจริงและผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นพรหมของบุตรโดยแท้จริง สมตามพระพุทธานุชาต ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า *พรหมมาติ มาตาปิโตร - มารดาบิดา ทั้งหลาย ชื่อว่า เป็นพรหม ดังนี้.*

คำอธิบายเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจ ความหมายของธรรมะ ๔ ประการนี้ ได้ดียิ่งขึ้น โดยเปรียบเทียบไปจากสิ่งที่เรารู้ยู่อยู่ในจิตในใจของเรา. ผู้ใดก็ตาม ถ้าประกอบไปด้วยพรหมวิหาร ๔ นี้แล้ว เราควรจะเรียกเขาว่า บิตามารดา; แม้ว่าไม่ได้ให้กำเนิดแก่เรา มาโดยสายโลหิต; เพราะว่าเขาประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมของพรหม ตั้งอยู่ในฐานะเป็นบุคคลสูง อยู่ในเบื้องสูง ซึ่งควรจะเรียกว่า พ่อ หรือ แม่.

....

สำหรับธรรมะที่ตรงกันข้ามจากพรหมวิหารนั้น จะเรียกว่าอะไรดี จะเรียกว่า ลุกนั้นไม่ได้, เป็นธรรมะของลูกนั้นยอมไม่ได้โดยแน่นอน; เพราะว่าเป็นธรรมะของ คนพาล, คนโง่, คนหลง, ก็คือธรรมะของบุคคลที่ตรงกันข้ามกับพรหมนั้นเอง. เมื่อ คำว่า พรหม แปลว่า ประเสริฐ; ผู้ที่ไม่มี พรหมวิหาร ก็ต้องเป็นผู้ที่เลวที่สุด ตรงกัน ข้ามกับคำว่าผู้ประเสริฐ จึงควรจะเป็นยักษ์, เป็นมาร, เป็นภูติผี, ปีศาจ, อะไรทำนองนั้น ไปโดยแน่นอน.

ผู้ที่พยาบาล เราร้อนอยู่ด้วยความมุงร้ายนั้น มันก็ เป็นภูติผี ปีศาจ ชนิด หนึ่งอยู่แล้วในขณะนั้น. ผู้ที่มีวิหเสสา ไปเบียดเบียนเขาเข้า มันก็ เป็นยักษ์เป็นมาร ชนิดหนึ่งอยู่แล้วในขณะนั้น. ผู้ที่เป็น อิจฉาริษยา เขาเป็นออรตินั้น ก็ เป็นอสุรกาย ชนิดหนึ่งอยู่แล้ว. ผู้ที่กระสับกระส่าย เฉยอยู่ไม่ได้ในกรณีที่ควรจะเฉย ก็คือ พวก เปรตชนิดหนึ่ง อยู่แล้ว, ก็คือว่า มีความทนมทรมานกระสับกระส่ายเหมือนจะขาดใจตาย อยู่ตลอดเวลา.

นี่แหละควรที่จะเห็นได้ว่า ธรรมะที่เป็นตรงกันข้ามจากพรหมวิหารนั้นมันเป็น อย่างนี้; และมันมีในคนปุถุชนทั่วไปหรือเปล่า? ทุกคนก็ควรที่จะมองเห็นได้ไม่จำเป็น จะต้องเอามาพูดกันให้มากมายในที่นี้.

สิ่งที่ควรที่จะพูดมีอยู่ว่า จะแก้ไขมันอย่างไร นั้นแหละมากกว่า. แก้ไขก็คือ การใช้ธรรมะซึ่งเป็นคู่ปรับตรงกันข้ามนั่นเอง : เคยมีพยาบาลที่มากคิดเสียใหม่ว่า มันมัน ทำให้เป็นภูติผี ปีศาจ ชนิดหนึ่ง, เราร้อนอยู่ ไม่เห็นมีดีที่ตรงไหน, เป็นการตกนรก ทั้งเป็น; ก็คิดนึกไปในทางตรงกันข้าม ก็นึกว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีปัญหาเหมือนกัน มีหัวอกอย่างเดียวกัน มันควรจะรักใคร่กัน”.

ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายกันนี้ เป็นความจริง ที่ไม่ค่อยจะมีใครมอง ไม่ค่อยจะมีใครเห็น; เพราะว่าการเห็นแก่ตัว หรือการเห็นแก่ประโยชน์ของตัว เข้ามาครอบงำ, ไม่เกิดความรัก ความหวังดีในบุคคลผู้อื่น; ทำให้เป็นมนุษย์ก็ยังไม่ได้ แล้วจะเป็นพุทธบริษัทได้อย่างไร. ถ้าเกิดความกลัว เกิดความละอายขึ้นมาอย่างนั้นมันก็บรรเทาความพยายามนั้น ให้เห็นว่าเราเหมือนกับเราทุกอย่างทุกประการที่จะต้องเผชิญกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และต้องเป็นไปตามกรรมที่ได้กระทำไว้. นี้เรียกว่ามีความทุกข์เหมือนกัน เป็นเพื่อนทุกข์ด้วยกัน; มองดูกันในแง่หนึ่งให้มาก เป็นประจำวัน ประจำคืน นิสัยที่เคยพยายามที่จะจางไป มาเป็นนิสัยที่มีเมตตา.

สำหรับวิหเสา ที่เบียดเบียนนั้นได้กล่าวแล้วว่า มี ความโง่หรือโง่โง่ เป็นมูลฐาน; เพราะฉะนั้น จะต้องขยันคิดนึกให้มากเป็นประจำวันอีกเหมือนกัน ให้เกิดความฉลาดขึ้นมาว่า การเบียดเบียนเขานั้นเป็นความโง่ ที่ถูกมนุษย์เราไม่ควรจะเบียดเบียนกัน. คนที่ฉลาดย่อมรู้ได้เองว่า ความเบียดเบียนกันนั้นไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง. พิจารณาให้เห็นโทษของการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอเป็นนิจ เป็นประจำวัน เป็นประจำคืน ประจำเดือน แล้วนิสัยก็จะละจาก วิหเสา มาเป็น กรุณา.

สำหรับ อคติ - ความไม่ยินดีด้วย และอิจฉา ริษยานั้น ก็มีทางที่จะพิจารณาไปในทำนองเดียวกันกับสองข้อที่กล่าวมาแล้ว; แต่ควรจะ **ขู่ตัวเองไว้ให้มาก ๆ ว่า ความอิจฉา ริษยานั้น เป็นคุณสมบัติของสัตว์ ไม่ใช่ของคน, ความอิจฉาริษยานั้นมันเผาเรย์กว่าอะไรหมด แล้วเราจะเผาเราเองทำไม. หรือถือว่า ความอิจฉาริษยานั้นเป็นเรื่องที่มองข้ามตัวเองไปเสีย ว่าตัวเองมีอะไรดีบ้าง; ที่แท้ก็ไม่มีอะไรดี เหมือนกับเขา ที่เราคิดว่าไม่มีอะไรดี. แต่แล้วก็ยังอิจฉาริษยาเขา ทั้งที่คิดว่า เขาไม่มีอะไรดี.**

นี่เพราะว่าเราเห็นแก่ตัวกันเกินไป แม้เขาจะไม่มีอะไรดี, ไม่มีอะไรจะดีอีกอยู่แล้ว ก็ยังอิจฉาริษยาอยู่นั่นเอง; มันก็น่าจะเกิดความสงสารตัวเองขึ้นมาบ้าง ว่าช่างโง่งเง่าเสียเหลือเกิน หรือว่ามีความโลภมากเกินขอบเขต จนถึงกับคอยตั้งหน้าตั้งตาอิจฉาริษยาเขาอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก : ตั้งข้อนินทาว่าร้ายเขา เป็นเรื่องประจำวันทั้งนี้. การกระทำที่ต่ำมากเกินไปเช่นนี้ ไม่ควรแก่มนุษย์เลย ชูตัวเองอยู่บ่อยๆ อย่างนี้ ก็จะไม่ค่อยๆ แก่นิสัยอิจฉาริษยาได้ตามลำดับ.

สำหรับ *ปฎิษะ* คือ *ความกระสับกระส่าย* เจยไม่ได้ในกรณีที่ควรเจยนั้น ; ควรจะพิจารณาดูให้เห็นด้วยสติปัญญา จนเข้าใจว่า สิ่งนั้นมันต้องเจย คือทำการช่วยเหลือไม่ไหว, หรือว่าจะทำอย่างไรอย่างหนึ่งก็ไม่ได้ เป็นสิ่งที่ควรเจย, ขึ้นไม่เจยก็คือเป็นการทำลายตัวเอง : ช่วยคนอื่นก็ไม่ได้ แล้วยังมาทำลายตัวเองอีก มันก็เป็นคนโง่งเง่าเต็มที. พยายามที่จะฝึกฝนจิตใจให้สงบราบเรียบ โดยวิธีของสมาธิภาวนา ที่เป็นไปในทางของอุเบกขาอยู่เป็นประจำ ก็จะทำให้จิตใจที่จิตใจชอกแซก, สอดส่ายอยู่เป็นประจำนั้นได้ขึ้นมาตามลำดับ, คือดีขึ้นตามลำดับ.

อย่าให้เห็นอะไรที่น่าสงสาร เป็นต้น แล้วก็มีความเป็นทุกข์ไปตาม โดยไม่ทันรู้สึกตัวให้มากเกินไป. เห็นอะไรที่น่ากลัว เช่นการมีเลือดตกยางออก อย่างนี้ก็กลัว ก็มาเป็นทุกข์; อย่างนี้ก็เป็นเรื่องเป็นทุกข์เปล่าๆ ก็ควรจะหัดให้เจยได้ ให้อุเบกขาได้. แม้ที่สุดแต่กิริยาอาการ หรือสัมผัสเสียงของธรรมชาติที่น่ากลัว - กลัวฟ้ากลัวฝน กลัวอะไรทำนองนี้ ก็ควรจะหัดให้เจยได้ คือ ไม่กลัว.

พิจารณาอยู่เสมอว่า นี่เป็นสิ่งที่มากเกินไปในการที่จะกลัวสิ่งเหล่านั้น ซึ่งเมื่อเต็กๆ กลัวโตขึ้นมาแล้วก็ยังกลัว, จึงจก ตุกแก ก็กลัว, กลัวกระทั่งของที่ไม่น่ากลัว

อุเบกขาอยู่ไม่ได้ ก็ควรจะละอายให้มาก ก็ค่อยทำใจให้เป็นปรกติขึ้นมา. ถ้าไม่เช่นนั้น แล้วมันก็เต็มไปด้วยสิ่งทีรบกวรอบต้าน ไปที่ไหนก็มีเรื่องแหย่ให้กลัว แหย่ให้ฟุ้งสร้าน แหย่ให้กระสับกระส่าย แหย่ให้รำคาญ หากความสงบสุขไม่ได้เลย; พยายามที่จะบังคับ เส้นประสาท จิตใจให้ตึ่ๆ ให้มีความเข้มแข็ง มันคงมากขึ้น เป็นผู้ไม่หวั่นไหว หรือ หวั่นไหวไ้ยาก ก็จะมีอุเบกขาขึ้นมาตามลำดับ เรียกว่าเป็นมหาบุรุษผู้ไม่มีความหวั่นไหว ได้ในที่สุด.

ทั้งหมดเท่าที่กล่าวมานี้ จงพิจารณาเหตุเกิดว่า คนที่มีเมตตา มีกรุณา มีมุทิตา มีอุเบกขา ได้จริงๆ นั้น เป็นคนประเสริฐสูงสุด เป็นมหาบุรุษ เป็นพระโพธิสัตว์ เป็นต้นสักเท่าไร; ควรจะเรียก ว่าพ่อ ว่าแม่ หรือหาไม่. คนที่ประกอบไปด้วย คุณธรรมสูงสุดเช่นนี้ เป็นบุคคลที่ควรเคารพ นับถืออย่างยิ่ง, เป็นบุคคลที่ควรเอาอย่าง อย่างยิ่ง, ควรเทอดทูนอย่างยิ่ง; แม้ว่าจะล่วงลับไปแล้วนาน ก็ยังต้องระลึกนึกถึง อยู่เสมอ เหมือนกับที่เราระลึกนึกถึงบิดามารดา บู่ ยา ตาหวด ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ในฐานะที่เป็นพรหมของลูกของหลาน; ทั้งๆ ที่ว่าคนเหล่านั้นยังไม่ได้ประกอบไปด้วย คุณธรรม ๔ ประการนี้อย่างเต็มที่ด้วยซ้ำไป. เมื่อผู้ใดประกอบ ไปด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้อย่างเต็มที่แล้ว ก็ควรจะนับถือด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้น ในฐานะที่เป็นพรหม สูงสุด.

....

สำหรับ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายหมดความยึดมั่น ถือมั้น มีจิตใจ ว่างและเต็มอยู่ด้วยสติปัญญา ก็ยังเต็มอยู่ด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ด้วยอำนาจ ของปัญญา นั้น จึงเป็นพรหมเหนือพรหม ยิ่งกว่าพรหม; ไม่ใช่ว่า หมดความยึดมั่น ถือมั้น ด้วยอุปาทานแล้ว คนเราจะเมตตาใครไม่ได้, สงสารใครไม่ได้, ยินดีอะไร ด้วยไม่ได้; ถ้างั้นก็ไม่ใช่.

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่ทำไปด้วยความยึดมั่น ถือมั่นนั้น ก็อย่างหนึ่ง เป็นของคนทั่วไป, เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่ทำไปด้วยจิตที่หลุดพ้นจากอุปาทาน แล้วนั้น ก็เป็นการกระทำของบุคคลอีกพวกหนึ่งคือ ทำไปด้วยปัญญาตนเอง.

เมื่อมีจิตใจว่าง ไม่ยึดมั่น ถือมั่นแล้วเท่านั้น คนเราจึงจะมีปัญญาที่ถูกต้อง, มีปัญญาจริง, มีความเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงถูกต้องตามที่เป็นจริง, จึงกระทำการ ซึ่งเป็นหน้าที่ทุกอย่างได้, และเพราะเหตุที่ทำได้โดยเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มาแล้ว ตั้งแต่ยังมีความยึดมั่น ถือมั่น; แม้จะหมดความยึดมั่น ถือมั่นแล้ว รอยหรือทราง เหล่านั้นก็ยังเหลืออยู่ในจิตใจ ยังทำให้เป็นไปในทางที่จะเลือกเอาหรือสมัครช่วยผู้อื่น ตามแบบของพรหมวิหารอยู่นั่นเอง. เมื่อช่วยไม่ได้นั้น ก็ไม่ต้องสงสัยว่าผู้ที่หมดความ ยึดมั่นถือมั่นแล้วจะต้องเป็นทุกข์; อย่างว่าพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้าก็ตาม เมื่อท่าน ช่วยใครไม่ได้ในกรณีที่เขาจะต้องเป็นไปตามกรรมจริงๆ แล้ว ท่านก็เฉยได้ และไม่เรียกว่าเป็นการโศคร้ายแต่ประการใด.

ดังนั้นแม้ในกรณีที่ท่านช่วยเขา ก็ไม่ถือว่าเป็นความรัก หรือเป็นความหวังดี อะไรมากเกินไป; เพราะกระทำไปโดยลำพังของสติปัญญาที่บริสุทธิ์, มีขันธสันดาน บริสุทธิ์ กระทำไปด้วยอำนาจของสติปัญญาบริสุทธิ์เช่นนั้น จึงเป็นการกระทำที่สูงที่สุด ไม่เจือด้วยกิเลส ตัณหานั่นเอง; จึงจัดว่าเป็น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่สูงสุด ไม่มีประมาณ, ประมาณไม่ไหว แล้วยังมีขอบเขตกว้างขวางไปทุกทิศทุกทาง ไม่เลือก ว่าอะไรเป็นอะไร คือไม่จำกัดจะต้องเป็นมนุษย์หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือเป็นเทวดา; เพราะเหตุที่ไม่หวังอะไรตอบแทนแต่ประการใด จึงเป็นคุณธรรมที่ไม่มีขอบเขต.

คนธรรมดาที่เขายังหวังความตอบแทนว่าเขาจะรักเราตอบ อย่างนี้เป็นต้น, หรือช่วยเขาเพื่อความหวังว่า เขาจะช่วยเรา; อย่างนี้มันก็เป็น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่ยังเป็นโลกิยะ, ยังเป็นเรื่องของคนที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่น. แต่ว่าอย่างไรก็ตาม ถ้าได้เขยิบขึ้นไปตามลำดับแล้ว ในที่สุดก็จะสูงขึ้นถึงพรหมวิหารที่ไม่มีขอบเขต ได้เหมือนกัน.

ทุกคนฟังเสียงพรหมวิหารแท้จริงอย่างนี้ ไว้เป็นหลักประจำใจเพื่อจะยกตัวเองขึ้นไป โดยวิธีที่ฟังเสียงถึงบุคคลที่ประกอบไปด้วยพรหมวิหารแท้จริง เป็นเป้าหมายหรือเป็นจุดหมายอยู่ข้างหน้า; เช่น พระพุทธเจ้าเป็นต้น หรือ พระโพธิสัตว์ กระทั่งถึง บิคามารดา ที่ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมอันนี้ ซึ่งเราเรียกกันว่า พรหม เพราะประกอบไปด้วยพรหมวิหารนั่นเอง.

ดังนั้นจึงหวังว่า ท่านผู้สูงอายุทั้งหลาย จะได้จัดแจงแก้ไขปัญหานี้ สะสางปัญหานี้ให้ลุล่วงไปด้วยดี คือทำตนให้เป็นพรหม สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า *มารดา และบิดาทั้งหลายเป็นพรหม*.

เราอย่าได้ไปคิดนึกถึงความหลังให้มันยุ่งยากมากมายไป คิดนึกแต่ที่จะทำต่อไปข้างหน้า ให้มีจิตใจประกอบไปด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาให้ถูกต้องกันเท่านั้น; โอกาสเท่าที่ยังเหลืออยู่เพียงไม่กี่ปีนี้ก็ยังมีอีกที่จะเป็นพรหมได้ และระลึกนึกถึงพรหมของเราที่ล่วงลับไปแล้ว ก็อบรมบรูซของเราที่เคยประกอบด้วยคุณธรรมอันนี้อยู่เสมอไปด้วย ก็เรียกว่า ได้เจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นอย่างดีแล้ว ตั้งตนอยู่ในพรหมวิหารเป็นอย่างดีแล้ว. นั่นแหละจะช่วยประหยัดเวลา หรือช่วยร่น

การปฏิบัติที่มากมายให้เหลือน้อยเข้า ด้วยการตั้งตนเป็นพรหมที่แท้จริงนี้, ย่อมเป็นการ
ชุกเถลา ความเห็นแก่ตนอยู่เป็นประจำด้วยเหมือนกัน.

หวังว่าธรรมเทศนาครั้งนี้ จะได้รับความสนใจเป็นพิเศษ และนำไปพินิจ
พิจารณาดูให้เข้าใจจริงๆ แล้ว ย่อมเป็นวิสัยที่จะกระทำได้โดยแน่นอน. หวังว่าจะได้มี
ความเจริญก้าวหน้าในพรหมวิหารธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ขึ้นไปตามลำดับด้วยกันจงทุกคน.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เหว่ก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๑๕

๑/๒๕๐๘

๓ กันยายน — วัน ๘ คำ เดือน ๑๐
กัณฑ์เช้า

บุญญกิริยาทานกถา

[ขยาย คือ ทวัคการที่ทำลูกหลานให้ได้อบุญ]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

บุญฺยานิ กยิราถ สุขาวทานิ

บุญฺณํ โจเรหิ ทูหฺรํ

บุญฺณํ สุขํ ชีวิตสงฺขมฺหิ

บุญฺยานิ ปรโลกสมฺมํ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินนุ - ติ.

ธมฺโม สกุกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณ บัณฑิต จะได้อิสัญนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธ-
บริษัท ให้เจริญองกวมก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา
อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาปรารภ การบำเพ็ญทักษิณานุประทาน เพื่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเราเรียกกันทั่วไป ว่าทำบุญตายาย. ธรรมเทศนาปรารภเรื่องทำบุญตายาย มีข้อที่จะต้องพิจารณากันในครั้งแรก ก็คือว่า คำว่า “ทำบุญตายาย” คนทั่วไปอาจจะฟังได้ความว่า ทำบุญแก่ตายายก็ได้, หรือว่าทำบุญเนื่องด้วยตายาย ที่เป็นการอุทิศให้แก่ตายายก็ได้.

คำว่า *ทำบุญแก่ตายาย* นั้น ก็หมายความว่า *ทำความดี ทำกุศลแก่ตายายโดยตรง.* ที่ว่า *ทำบุญอุทิศให้ตายาย* ก็คือ*ทำบุญกุศลตามที่ควรจะทำอย่างไร ; แล้วก็อุทิศส่วนกุศลนั้นให้แก่* ตายาย สองอย่างนี้เหมือนกันหรือหาไม่ ขอให้ลองพิจารณาดู.

การทำบุญให้ตายายนี้ เมื่อถือเอาแต่ใจความแล้ว เห็นได้ว่ามีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา. สำหรับชาว*พุทธศาสนา* เรียกว่า*ทำบุญเพื่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ;* เผลอใจคำๆ นี้เป็นคำๆ เดียวกันกับคำว่า “เปรต”. แต่ที่แท้คำว่า “เปรต” หรือเปรตนั้น แปลว่า *ผู้ล่วงไปแล้วเท่านั้น ;* ที่ไปแปลว่าเปรต คือผู้ที่ทนทุกข์ทรมานนั้นเป็นความหมายที่แคบๆ. อีกคำหนึ่ง ความหมายทั่วไปก็คือ *ผู้ล่วงโลกนี้ไปแล้วและต้องการหรือจำเป็นที่จะต้องเป็นอยู่ด้วยบุญกุศล ที่บุคคลอุทิศไปให้.*

คนทั่วไปก็เข้าใจว่า คนที่ตายไปแล้ว ย่อมต้องการบุญด้วยกันทั้งนั้น ; ดังนั้นในหมู่มนุษย์ ผู้เชื่อการที่ตายแล้วเกิดใหม่ ก็ย่อมเป็นห่วงคนที่ตายไปแล้ว จึงได้บำเพ็ญบุญนานาชนิด ตามลัทธิของตน เพื่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว. แม้ที่สุดแต่ที่ทำได้ง่าย ๆ เช่น เอาสิ่งของมาเผาไฟอุทิศส่งไปให้ โดยคิดว่าควันไฟจะพาไปให้ ; อย่างนี้ก็มิ. เราเห็นคนทำบุญชนิดนี้กันเป็นการใหญ่ สิ่งที่เขาเผาไฟนั้น มีมูลค่ามากมาย ;

เมื่อเป็นที่พอใจของผู้กระทำแล้ว เขาก็กระทำกันไป; แต่ว่าพุทธบริษัทมีวิธีของตน เป็นอย่างอื่น.

คนบางพวกมีความคิดและเชื่อตรง ๆ ว่า ข้าวปลาอาหารที่เอามาทำบุญที่เรียกว่า บิณฑชะนี้ จะไปสำเร็จปรมาโทย์ เป็นข้าวปลาอาหาร แก่บุคคลผู้ที่ยายไปแล้วโดยตรง; อย่างนี้ก็มี. จึงเกิดมีพิธีทำบิณฑชะชนิดที่ผิดกันมีพิธีรีตองมาก ตามความเชื่อที่คนเหล่านั้น เชื่อกัน : จะต้องไปทำที่ตรงนั้นตรงนี้, จะต้องไปทำโดยบุคคลนั้น บุคคลนี้ ด้วย สิ่งของอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วบิณฑชะนี้จะไปถึงผู้ตาย เหมือนกับหีบขี้เณให้โดยตรงก็มี. แต่ว่าพุทธศาสนาของเราไม่เคยมีหลักอย่างนี้ มีหลักอย่างที่เราระทำกันอยู่ แต่ว่าผู้กระทำ จะรู้หรือไม่นั้น ก็ยังเป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

ข้อแรกที่สุด เรามีความเชื่อว่า สิ่งที่จะส่งไปให้ถึงได้ ก็มีแต่สิ่งที่เรียกว่า บุญ; นี้ตรงกันโดยชื่อ แต่ว่าโดยตัวเนื้อแท้อาจจะต่างกันได้. ที่เป็นดังนั้นก็เพราะว่า ผู้ที่ตายไปแล้วนั้น ไปอยู่ในคติวิสัยอย่างใดอย่างหนึ่ง; อาจจะไม่รับประทานข้าวสุก ขนมสด ปลา เนื้อ เหมือนที่เรารับประทานกันอยู่ก็ได้. แม้จะส่งไปให้ได้ถึงจริง ก็ไม่มีประโยชน์อะไร, หรือแม้แต่จะส่งเงินไปให้ก็ได้ ก็เอาไปซื้ออะไรไม่ได้; เพราะที่นั่นเขาไม่ได้ใช้เงินอย่างนี้ ดังนั้นเป็นต้น. เพราะฉะนั้น จึงได้นิยมกระทำสิ่งที่ส่งไป ให้นำนั้น ให้เป็นบุญเสียก่อน, แล้วอุทิศส่วนกุศลหรือบุญนั้นส่งไป; อย่างที่เราเรียก กันง่าย ๆ ว่า **ทำบุญทำทาน**.

.....

เราจะต้องวินิจฉัยกันเรื่องทำบุญทำทานให้เป็นที่เข้าใจ จึงจะสำเร็จประโยชน์, และมีการอุทิศส่วนกุศลได้ สมตามความปรารถนา; และเมื่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วรู้ และ

อนุโมทนา ก็สำเร็จประโยชน์แก่บุคคลนั้นจริง. หากว่าไม่รู้, ไม่ได้อนุโมทนา, ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว; บุญทานที่เรากระทำก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้ทำเองและคนทั่วไป อย่างหาประมาณมิได้, ไม่เป็นของเสียเปล่า เหมือนกับเอาไปเผาไฟ หรือกระทำอย่างที่เราไปบูชาทั้งๆ ข้างๆ ตามที่ต่างๆ เพียงแต่เป็นอาหารของสัตว์ มากกว่ากันเป็นไหนๆ.

ทั้งที่เราได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ ว่า การบำเพ็ญกุศลเพื่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น นำมาซึ่งกุศล, คือเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นญาติ, เป็นการบูชาแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างโอฬาร, เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนา และผู้กระทำนั้นก็ประสบบุญเป็นอันมาก. สืบอย่างนี้เป็นไปในคราวเดียวกัน. เพราะฉะนั้น จึงแตกต่างกันกับการกระทำของบางลัทธิบางพวก เช่น การเอาไปเผาไฟเป็นต้น; ซึ่งเราควรจะมีตระวัง กระทำให้ถูกต้อง ให้ตรง ให้สมกับที่เป็นพุทธบริษัท ซึ่งจะได้วิเศษนาคต่อไป ในหัวข้อที่เรียกง่าย ๆ สั้น ๆ กันทั่วไปว่า *เรื่องทำบุญทำทาน* จะได้กล่าวถึงเรื่องการทำบุญก่อน, แล้วกล่าวถึงเรื่องการทำทาน และอุทิศส่วนกุศลนั้น แก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว.

....

คำว่า “บุญ” กับคำว่า “ทาน” โดยตัวหนังสือก็ต่างกันอยู่แล้ว, คำว่า “บุญ” แปลว่า *เครื่องทำให้อิ่มใจ* ก็ได้, แปลว่า *เครื่องชำระล้างของสกปรกให้สะอาด* ก็ได้. ส่วนคำว่า “ทาน” นั้น แปลว่า *การให้ การบริจาค*. แต่ตัวที่กระทำนั้นเป็นอย่างเดียวกันก็ได้ : คือ *การทำทานก็เป็นการทำบุญ*, หรือว่า *เราทำบุญด้วยการทำทาน* ก็ได้.

เดี๋ยวนี้จะพิจารณากันเฉพาะความหมายของถ้อยคำ ให้เห็นอย่างชัดแจ้ง จะกล่าวถึงบุญโดยทั่วๆ ไปก่อน โดยไม่ต้องนึกถึงคนที่ล่วงลับไปแล้ว ว่าบุญนั้นคืออะไร.

ข้อที่หนึ่ง โดยทั่วไปก็คือว่า บุญเป็นเครื่องทำให้อัมใจฟูใจ; ถ้าคนที่ไม่มีบุญ ก็เป็นคนที่แห้งเหี่ยว กระทั่งจิตใจ. ฉะนั้นสิ่งใดที่ทำให้อัมใจฟูใจ สิ่งนั้นก็เรียกว่าบุญ; นี่เป็นหลักทั่วๆ ไป และกว้างๆ. ถ้าแคบเข้ามา บุญก็คือเครื่องที่จะช่วยชำระ ต่อสู้ บังคับ สิ่งที่เราไม่ปรารถนา คือบาปนั่นเอง; เหมือนกับเราเลี้ยงแมวไว้ หนูก็ไม่มารบกวน. ถ้าเรามีบุญ, บาปก็ไม่มารบกวน; เพราะทั้งสองอย่างนี้รวมกันไม่ได้ เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน. พิจารณาตุก็เห็นได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าบุญนี้มีคุณโดยส่วนเดียว.

แต่เดี๋ยวนี้เรื่องได้กลายเป็นว่า คนไม่เข้าใจบุญ มีความมงงายต่อสิ่งที่เรียกว่าบุญ ทำบุญด้วยความมงงาย เลยกลายเป็นบุญปลอม หรือบุญเทียมขึ้นมา; บางชนิดหลอกให้อัมใจได้เหมือนกัน แต่ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลอย่างแท้จริง : เป็นที่ตั้งแห่งความมงงายบ้าง, เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมาบ้าง, เป็นที่ตั้งแห่งความเย่อหยิ่ง จงหองอวดดี ยกตนข่มท่านบ้าง, อะไรทำนองนี้เรื่อยไป ในนามว่าบุญนั่นเอง; อย่างนี้มันก็แตกต่างกันเสียแล้ว.

เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ระมัดระวัง โดยบาลีว่า *ปฺญฺณานิ กิริยาถ สุขาวทานิ - คยฺสฺสวจะกระทำบุญชนิดที่อาจจะนำสุขมาให้; สุขาวทานิ แปลว่า ชนิดที่อาจจะนำความสุขมาให้.* นี่ย่อมหมายความว่า บุญบางชนิดจะไม่นำความสุขมาให้ก็มี; เพราะเป็นของเทียมเป็นของปลอม ก็จะไม่นำความสุขที่เทียมที่ปลอมมาให้ ไม่ตรงกับความรู้สึกข้อนี้ ที่เรียกว่า “พึงกระทำบุญชนิดที่อาจจะนำสุขมาให้ได้โดยแท้จริง”; จึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง ให้กระทำไปในทางที่จะนำความสุขมาให้ได้จริง.

เป็นอันว่าถ้าบุญจริง ต้องนำสุขมาให้ได้จริง; ถ้านำสุขมาให้ไม่ได้ ก็อย่าได้ไปโทษบุญเลย จงโทษตัวเอง ว่าทำไปอย่างเขลาๆ ผิดจากสิ่งที่เรียกว่าบุญเสียแล้ว เพราะความมกมายของตนเอง ดังนี้. นี้ได้ความว่า **ชั้นชื่อว่าบุญต้องเป็นสิ่งที่นำความสุขมาให้โดยแน่นอน.**

ข้อที่สองมีว่า **บุญนี้เป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้นั้นโดยแท้จริง** จนถึงกับมีคำกล่าวว่า **บุญฉิบ ใจเรหิ ทูหริ - บุญเป็นสิ่งที่พวกโจรไม่อาจจะแย่งชิงไปได้;** หมายความว่า เรามีบุญ แม้ใครอยากแย่งจะชิง ก็แย่งไปไม่ได้ ไม่เหมือนทรัพย์สินสมบัติ วัวควาย เงินทอง ข้าวของ แย่งชิงกันได้. แม้ที่สุกแต่เงินยังไปฝังซ่อนไว้ ก็ยังมีคนรู้ไปขโมยเอาได้, สิมที่ซ่อนก็ได้, แม่น้ำเซาะตลิ่งพัดพาสูญหายไปก็ได้, ล้วนแต่ที่จะเสียหายได้โดยประการทั้งปวง; ไม่เหมือนกับบุญ ซึ่งไม่มีโอกาสที่อะไรจะทำลายหรือแย่งชิงไปได้; นี้ก็เป็นของผิดธรรมดาอย่างหนึ่งอยู่แล้ว.

ควรจะสังเกตดูให้ดี : ว่า **บุญของผู้ใดมันจะอยู่กับผู้นั้นเหมือนกับชีวิตจิตใจโดยตรง.** เราควรจะได้สิ่งชนิดนี้เป็นที่พึง เป็นของคู่ชีวิตจิตใจ ดีกว่าที่จะไปได้สิ่งที่แย่งชิงกันได้, เป็นมูลเหตุให้เกิดการเบียดเบียนผู้เป็นเจ้าของ. บุญนี้ไม่เคยเป็นเหตุให้ใครเบียดเบียนเจ้าของบุญนั้นเลย; แต่เงินทองข้าวของภายนอก แม้แต่เกียรติยศชื่อเสียง ก็ยังมีทางให้คนอื่นเบียดเบียนผู้เป็นเจ้าของ; มันแตกต่างกันอย่างนี้.

ในที่สุด เมื่อถึงวันที่จะตายเข้าจริง สิ่งที่ทำความอึดอ้อมใจให้แก่ผู้นั้น ก็ไม่มีอะไรที่ยิ่งไปกว่าบุญ. ท่านจึงได้กล่าวว่า **บุญฉิบ สุขุ ชีวิตสงขมมุหิ** ซึ่งแปลว่า **บุญเป็นความสุขใจในวาระที่สิ้นไปแห่งชีวิต.** ถ้าบุคคลมีบุญอันกระทำไว้ ก็จะมีความสุขใจในวาระที่สิ้นชีวิต ก็ระลึกนึกถึงแต่ความดีที่ได้กระทำไว้; การระลึกถึงสิ่งอื่น

อย่างอื่นนั้น ไม่เหมือนกับระลึกถึงที่เรียกว่าบุญ คือความดี; แม้เราจะระลึกนึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ก็เรียกว่าบุญด้วยเหมือนกัน.

รวมความว่า **สิ่งใดที่ระลึกแล้วเย็นใจ ชื่นใจ กล้าหาญ ในเวลาที่จะตาย สิ่งนั้นเรียกว่าบุญ.** คนเราควรจะมีสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยอีกส่วนหนึ่ง; อย่าได้มีแต่เพียง สักว่า อาหารการกิน หรืออะไรทำนองนั้น. ควรจะมีสิ่งที่ทำให้เป็นสุขในทางจิตใจ เช่นเดียวกับที่วัตถุสิ่งของ ทำให้เกิดความสุขในทางกาย เป็นสิ่งที่ควบคุมกันไป จนถึง วาระสุดท้าย คือตาย.

ข้อที่สาม ก็มีต่อไปอีกว่า **ในโลกอันเล่า สิ่งใดที่จะไปเป็นที่พึง หรือเป็น ความสุขให้แก่บุคคลผู้ไปสู่โลกอื่น.** คำว่า "โลกอื่น" นี้ มีความหมายที่จะต้อง พิจารณากันบ้าง เพราะว่ามีโลกอยู่มากมายซับซ้อนหลายโลกทีเดียว. โลกที่เรากำลังอยู่^{นี้} สัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ง่ายๆ; อย่าง^{นี้} เราเรียกว่าโลก^{นี้}. ที่^{นี้}ยังมีปรโลก คือโลกอื่น ซึ่งจะอยู่ในขณะ^{นี้}พร้อมกัน; แต่เรามองไม่เห็น หรือว่าจะเข้าถึง ต่อเมื่อ ละจากโลก^{นี้} ตายจากโลก^{นี้}ไปแล้ว อย่าง^{นี้}ก็ได้.

ข้อ^{นี้}เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งเกินไป กว่าที่จะนำมาพิจารณา หรือแสดงให้เห็นโดย ประจักษ์; จะต้องตัดบทเอาแต่เพียงว่า ถ้ามีความเชื่อในเรื่องโลกอื่นแล้ว คนเราก็ เป็นทุกข์ว่า ในโลกอื่นนั้นเราจะไม่มีความสุข. ถ้ามีความทุกข์อย่าง^{นี้}แล้ว ก็จึงรีบ กระทำบุญ; เพราะว่าบุญนั้นจะเป็นที่พึง จะเป็นความสุขในโลกอื่น ไม่ว่าในโลก ชนิดไหนหมด ไม่ว่าเมื่อยังไม่ตาย หรือว่าเมื่อตายแล้ว. สิ่ง^{นี้}ที่เรียกว่าบุญ เป็นสิ่งที่จะ ช่วยทำความอึดใจ พอใจ พูใจให้แก่บุคคล ทุกกาละ ทุกเทศะ ในลักษณะเช่นที่กล่าว^{นี้} นี้ท่านเรียกว่า บุญ.

ข้อที่สี่ ท่านยังสอนต่อไปว่า *อย่าได้คู้หมิ่นบุญว่าเป็นของเล็กน้อย : มา-
มณฺเฑธ ปุณฺณสฺส น มตฺตํ อากมฺมิตฺติ* - คนอย่าไปเขลาไปหลงเข้าใจว่าบุญนี้เป็น
ของเล็กน้อย น้อยนิดเดียวแล้วจะให้ผลอย่างไรได้. ข้อนี้ท่านแนะให้ดูเหมือนกับว่า
น้ำฝนตกมาทีละเม็ด ก็ยังทำโอ่งน้ำหรือถังน้ำใหญ่ๆ ให้เต็มได้; ถ้าว่ารู้จักสะสมหรือสั่งสม
ซึ่งบุญนั่นเอง. การทำบุญไปตามสติกำลังความสามารถ คราวละเล็กคราวละน้อยนี้
จักเป็นผู้เต็มด้วยบุญได้; นี่เป็นการกระทำของบุคคลผู้ฉลาด. ส่วนคนโง่คนเขลา นั้น
แม้แต่ประมาทคู้หมิ่นว่า เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่อาจจะเป็นประโยชน์ใหญ่หลวง
อะไรได้เลย, จะทำบุญให้มากมายใหญ่โตสมใจก็ทำไม่ได้, ไม่สามารถจะทำก็มี ชี้เหนียว
ก็มี; แล้วก็เลยคู้หมิ่นบุญ ไม่กระทำแม้แต่สักว่าจะใส่บาตร วันหนึ่งสักซ้อนเดียวอย่างนี้
ก็ยังไม่กระทำดังนี้. นี่เรียกว่าเป็นผู้คู้หมิ่นซึ่งบุญ เห็นเป็นของเล็กน้อย.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า *เมื่อใจเลื่อมใสแล้ว บุญจะชื่อว่า เป็นของเล็ก
น้อยนั้นไม่มี*; หมายความว่า ในขณะที่บำเพ็ญบุญนั้น ให้ทำไปด้วยสติปัญญา,
สัมมาทิฐิ, มีความเชื่อ มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง, แล้วการทำบุญนั้นไม่มีน้อย เป็นบุญ
ใหญ่เสมอกันหมด. แม้แต่จะใส่บาตรสักซ้อนเดียว ก็ยังเป็นการได้บุญที่ใหญ่หลวง
ตามความหมายของบุญอย่างเต็มที่ เต็มเปี่ยม ไม่ขาดตกบกพร่องเลย; เพราะได้กระทำ
ไปด้วยความรู้, เพราะได้กระทำไปในลักษณะที่ชุกเกลาความเห็นแก่ตน หรือของ ๆ ตน
ดังนี้เสมอกันหมด จึงไม่ควรคู้หมิ่นบุญว่าจะแบ่งแยกเป็นของเล็กน้อยได้ ให้ถือเป็น
ของใหญ่หลวงเสมอกัน. ในที่สุดท่านได้กล่าวว่ *ททโต ปุญฺญํ ปวทฺตมฺติ - บุญของ
บุคคลผู้ให้อยู่ยอมเจริญ*; หมายความว่า ผู้ที่บริจาคให้ท่านอยู่เสมออันนั้น บุญยอม
เจริญแก่เขา.

....

....

....

....

เราจะได้พิจารณากันถึงเรื่องทานต่อไป. ทำไมจึงกล่าวว่า เมื่อให้ทานอยู่ บุญย่อมเจริญ? ^๕นี้เป็นอย่างเดียวกันอีก ในข้อที่ว่าสิ่งที่เรียกว่า “ทาน” ^๕นี้ มีลักษณะเฉพาะในตัวเอง; แต่ว่าอาจจะเป็นที่ตั้งแห่งความมุงมาย ให้ทานด้วยความมุงมาย เช่นเดียวกับการทำบุญนั้นคล้ายเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น เราก็จะต้องรู้จักคำว่า “ทาน” ให้ถูกต้อง ให้ครบถ้วน ว่าโดยแท้จริง นั้นหมายถึงอะไร; อย่าให้เป็นสักแต่ว่าให้ๆ ไป, หรืออย่าให้คำลงมา ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยน เป็นการให้ออกไปเพื่อให้เขาให้อะไรแก่เรา เป็นการตอบแทน; ^๕นี่เป็นการแลกเปลี่ยน.

บางทีกลับได้มากกว่าเดิมด้วยซ้ำไป เช่นเราเอาของที่เขาไม่ค่อยจะมีไปให้เขา; ของนั้นมีราคาค่านิดหน่อยสำหรับเรา แต่มันไปมีราคามากสำหรับเขาอีกพวกหนึ่ง. เขาก็เลยตอบแทนมาด้วยของบางชนิดที่เขาไม่มีมาก; เราก็เอามาขายได้เงินมากกว่าค่าของๆ ที่เราให้ไป. อย่างนี้จะเรียกว่าให้ทานไม่ได้ แม้จะเรียกว่าเป็นการให้เหมือนกัน.

คำว่าทาน แปลว่าการให้ก็จริง แต่ยังมีความหมายอย่างอื่นอีก คือ แม้เพียงเราให้ด้วยหวังว่า เขาจะเป็นพวกเรา เป็นสหายของเรา; อย่างนี้ก็เรียกว่ายังต่ำเกินไป, หรือแม้แต่เราจะให้ ด้วยคิดว่าจะเป็นเกียรติยศชื่อเสียงแก่เรา แก่ครอบครัวเรา; ^๕นี้ก็เรียกว่ายังเป็นทานที่ต่ำไป.

การให้ทานที่แท้จริงนั้น ต้องเป็นการให้เพื่อชุกเกลากิเลส ซึ่งเป็นศัตรูตัวร้ายกาจของมนุษย์. ในโลกนี้เรามีความทุกข์กันเพราะกิเลส คือเป็นเหตุให้เบียดเบียนกัน ไม่ช่วยเหลือกัน อิจฉาริษยากัน จนเป็นเหตุให้เบียดเบียนกันอย่างใหญ่หลวง; ^๕นี่คือกิเลสที่เป็นความเห็นแก่ตน เป็นศัตรูของบุคคลและ “เป็นศัตรูของโลก” พร้อมกันไปในตัว ดังนี้.

การที่ “เป็นศัตรูของโลก” นี้ หมายความว่า การที่ไม่ให้หรือไม่ยอมแก่กันนั้น เป็นการทำให้โลกให้ฉิบหาย, ความริษยากันทำให้โลกให้ฉิบหาย, ความไม่ยอมแก่กันและกันทำให้โลกให้ฉิบหาย. การให้ทานนี้คือการยอมกัน การไม่ริษยากัน. การให้ที่ดีที่สุด คือการให้อภัย, เป็นการให้ชนิดที่สูงไปกว่าการให้ของธรรมดา คือการยอมนั่นเอง; ทำให้โลกนี้อยู่ได้ด้วยความสะดวก.

ที่นี้ ส่วนบุคคลถ้ามีความเห็นแก่ตัวแล้ว ไม่อาจจะละโลภะ โทสะ โมหะ ได้ จึงมี ไฟ โลภะ โทสะ โมหะ สุมเผาอยู่เสมอ; เพราะฉะนั้น สิ่งใด ที่เป็นไปเพื่อทำลายความเห็นแก่ตน สิ่งนั้นมีคุณค่าสำหรับการทำลายกิเลส, หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็เรียกว่า เป็นไปเพื่อนิพพาน. การทำลายกิเลสนั้นย่อมเป็นไปเพื่อนิพพาน; เพราะฉะนั้น การให้ที่จะเป็นทานอันประเสริฐนั้น ต้องเป็นการทำลายกิเลส. เราจึงมีการให้ชั้นสูงสุด คือไม่หวังอะไรที่จะตอบแทน, หวังแต่จะ ขุดเวลาความเห็นแก่ตัว คือความตระหนักรู้เห็นเป็นข้อแรก, และความยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นของตนอยู่ตลอดกาล นั้นเป็นความมุ่งหมายทั่วไป.

เราให้ทานเพื่อจะทำลายศัตรูของเรา ไม่ใช่เราให้ทานเพื่อผลทางวัตถุ หรือเรื่องภายนอก; เราให้ทานเพื่อให้มันเป็นอาวุธขึ้นมา สำหรับทำลายศัตรูของเรา; อย่างนี้เรียกว่า ให้ทานอันประเสริฐ : ไม่ได้เงิน ได้เกียรติ ไม่ได้อะไรมาเป็นชั้นเป็นอัน; แต่ได้สิ่งหนึ่งซึ่งลึกซึ้ง มองไม่ค่อยเห็น. คนธรรมดาตามองไม่เห็น, คนธรรมดาก็ไม่ให้ทาน จึงซีเหี้ยม. ถ้าจะให้ก็ด้วยหวังตอบแทน หรือได้เกียรติ หรือเพื่อหวังกำไรเกินควร คือจะได้วิมาน สวรรค์ต่อตายแล้วเป็นกำไรมากมายอย่างนี้; ไม่ได้ให้เพราะคิดว่า มันจะนำมาซึ่งความสันติสุขวิเลส ดังนั้นคนโง่คนเขลา จึงไม่ได้สรรเสริญทานอันแท้จริง.

มีพระพุทธภาษิตตั้งที่ท่านกล่าวว่า พาลา หเว นปฺปัสสนฺติ ทานํ - พวกคนพาลนั้น ไม่สรรเสริญทานดอกเว้ย. คำว่า “พาล” แปลว่า คนที่อ่อน คืออ่อนด้วยสติปัญญา, ยังไม่มีสติปัญญา, จึงไม่สรรเสริญทาน; เพราะเต็มอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว จึงไม่ได้สรรเสริญการให้ทาน. คนที่มีปัญญามองเห็นรู้จัก เข้าใจในเรื่องทานโดยแท้จริงเท่านั้น จึงจะสรรเสริญทาน นั่นก็คือบัณฑิตนั่นเอง.

เป็นอันว่า เราจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ทาน” กัน ในฐานะเป็นเครื่องชำระกิเลส หรือในฐานะเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสันติสุข คือหมดความยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของตน, เป็นเครื่องมืออันหนึ่ง ในบรรดาเครื่องมือทั้งหลาย; ทั้งจะต้องจำไว้ในบรรดาธรรมะซึ่งเป็นอาวุธทำลายล้างความเห็นแก่ตน และความยึดมั่นถือมั่น นั้นมีอยู่หลายอย่างด้วยกัน. สิ่งที่เราเรียกทานนี้ ก็เป็นเครื่องมืออันพิเศษอันหนึ่งด้วย; แต่ขอให้เป็นการให้ทานที่แท้จริง, อย่าให้เป็นการให้ทานเพื่อผลตอบแทนหรือค้ำกำไรเกินควร ดังที่กล่าวมาแล้ว.

ขอให้เป็นการให้ทานที่ชุกเถลาภิเลสที่จะดี จะประเสริฐยิ่งไปกว่า การให้ทานชนิดที่เป็นการค้ากำไรเกินควร; เพราะการได้ซึ่งนิพพานนั้น เป็นการได้ซึ่งซึ่งมีราคาชนิดที่ตราค่าไม่ได้, จนเรียกว่าไม่มีค่า : อยู่เหนือความมีค่า. การได้นิพพานเพราะการหมกภิเลสนี้ เรียกว่าได้ซึ่งที่ประเสริฐที่สุดทีเดียว; เราควรจึงจะให้ทาน ในลักษณะที่เป็นการทำลายกิเลส.

อศัยภาษิตที่กล่าวว่า ทานญจ ยุตฺตญจ สมานมาหุ - นักปราชญ์ก็ว่ากันว่า การให้ทานกับการรบนั้นเสมอกัน. การให้ทานกับการรบนั้นเสมอกันอย่างไร จะมองกันในเรื่องอื่น ๆ ก็ได้ แต่ไม่คุ้มกับเวลา. มองดูกันในแง่ที่ว่า คนจะให้ทานนั้น

จะต้องมีการรบในจิตใจเสมอไป, คือความใจกว้างจะรบกับความขี้เหนียวหรือใจแคบ, หรืออีกทีหนึ่งก็เรียกว่า *กุศลรบกันกับอกุศล*. กุศลนั้นคือความคิดที่จะให้, อกุศลนั้นคือความคิดที่จะไม่ยอมให้ มันจะต้องรบกันเป็นธรรมดา เพราะเป็นของต่างกัน.

ลองนึกดูถึง *เมื่อเราจะให้ทาน เราจะต้องบังคับใจ* ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง จึงจะให้ไปได้ คือให้ *เกิดกุศลจิต ที่มีกำลังเหนืออกุศลจิต* มันจึงจะให้ทานไปได้ มันจึงมีการรบกันเพราะเหตุนี้. ชนะเท่าไรก็ให้ไปเท่านั้น. เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า การให้ทานกับการรบนั้นเสมอกัน คือเท่ากัน : เราชนะความขี้เหนียวได้เท่าไร เราก็ให้ทานไปเท่านั้น. นี่เป็นข้อเท็จจริงอย่างไร ขอได้ไปพิจารณาดู.

ถ้าเห็นชัดว่าการให้ทานเสมอกันกับการรบ ดังนี้แล้ว; ท่านย่อมจะเชื่อได้ด้วยตนเองว่า การให้ทานนั้นเป็นการชุกเกลากิเลสโดยแน่นอน. การให้ทานนั้น เป็นการเชือดเนื้อนิกิเลส คือความตระหนี่เป็นต้น, และที่สูงสุด ก็คือบรรเทา หรือทำลายความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวเรา—ว่าของเรานั้นเอง. นี่เป็นการรบอย่างใหญ่หลวง อย่างประเสริฐที่สุด ซึ่งบุคคลควรจะสนใจ.

เมื่อบุคคลมองเห็น ว่าทานเป็นเครื่องมือสำหรับทำลายกิเลสอย่างนั้นแล้ว ก็จะได้เห็นว่า การให้ทานนั้นเป็นบุญเป็นกุศล เป็นสิ่งที่จะเป็นที่พึ่ง หรือเป็นประโยชน์ได้อย่างสูงสุดชนิดหนึ่ง, หรืออย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่างซึ่งเป็นธรรมะด้วยกัน; เราจึงยินดีที่จะทำทาน. แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังมีกล่าวเตือนไว้ว่า *วิเจยฺย ทานํ สุกตปฺปสฺสธํ* — *เลือกเสียก่อนแล้วให้ทานนี้พระสุคตสรรเสริญ*; นี่หมายความว่า เมื่อแน่ใจว่า การให้ทานเป็นการทำลายกิเลสแล้ว เรายังต้องคิดดูอีกทีหนึ่งว่า เราควรจะให้ทานนั้นลงไป ในบุคคลชนิดไหน? เพราะเอาไปให้สุนัขกิน มันก็เป็นการทำลายกิเลส, เอาไปทั้ง

ทะเล มันก็เป็นการทำลายกิเลส, ถ้ามุ่งหมายให้เป็นการทำลายกิเลส. หรือว่าเอาไปให้คนทั่วๆ ไปกิน ให้คนขอทานกิน ให้คนโง่กิน; หรือแม้ที่สุกแต่จะช่วยเหลือผู้อื่น ในลักษณะที่สูงขึ้นไปตามลำดับ เป็นสาธารณะกุศล กระทั่งมาบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา ที่เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบอายุพระศาสนา; เหล่านี้มันก็ล้วนแต่เป็นการชุกเกลากิเลสด้วยกันทั้งนั้น.

ดังนั้น เราจึงควรจะคิดว่า ควรจะเลือกเอาการชุกเกลากิเลสชนิดไหน ? หรือว่าเมื่อเราได้ผลเป็นการชุกเกลากิเลสอย่างหนึ่งแน่นอนแล้ว เรายังจะหวังประโยชน์อย่างอื่นที่สูงที่สุด ที่ดีที่สุดอย่างไร อีกต่อไปด้วย นี้เรียกว่า *วิเจยฺย ทานํ* คือ *ทานที่ได้วิเจยอย่างดีแล้ว* จึงให้, *สุกตปฺปสฺสํ* - เป็นทานที่พระสุกตสรรเสริญ.

สำหรับพุทธบริษัทเรา จะเป็นธรรมเนียมเสียแล้ว โดยไม่ต้องเลือกเฟ้นอะไร, ว่าจะทำบุญอะไร; ก็ทำบุญในเนื้อหา คือพระสงฆ์ โดยไม่ต้องเลือก โดยไม่ต้องนึก ก็เป็นการง่ายดีเหมือนกัน. แต่ถึงอย่างนั้นก็มักจะนึกดูว่า จะกระทำในลักษณะอย่างไร, เมื่อไร, และโดยวิธีใด จึงจะเป็นประโยชน์มาก. นี่เป็นเรื่องที่ฝากไว้แก่ท่านทั้งหลาย จะไปคิดเอง จะไปเลือกเอง. ขอแต่ว่าให้ทำไปด้วยสติปัญญา; เลือกเฟ้นแล้วจึงทำตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงสรรเสริญ และกระทำด้วยจิตที่เลื่อมใส.

อย่าไปตั้งข้อรังเกียจหรือนิยมชมชอบ เลือกที่รักมักที่ชัง แก่บุคคลใด หรือหมู่ใดคณะใด. เมื่อมองเห็นโดยแน่นอนว่า กระทำไปในลักษณะนี้ เป็นการถูกต้องดีที่สุดแล้ว ก็กระทำไป; ถ้าเกิดอะไรไม่เป็นไปตามความประสงค์ ก็ไม่ต้องเสียใจ และไม่ต้องนึกถึงบุคคลส่วนปัจเจกชน ที่จะมาเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้. เรากระทำไปให้ถูกวิธี ให้เป็นเรื่องที่กว้าง : เป็นเรื่องของพระศาสนา, เป็นเรื่องของโลก, เป็นเรื่อง

ของสังคม, เป็นอย่างน้อย ก็ได้ชื่อว่ากระทำได้ดีแล้ว เป็นการได้ดีที่ดีแล้ว ในเรื่อง การทำทาน.

ท่านจึงสอนไว้อีกอย่างหนึ่ง คล้ายกับเป็นการประเล้าประโลมใจว่า *มณาปทายี* *ลกเต มณาปี* - ให้ของขบใจ ก็ย่อมจะได้รับของขบใจ, *อคฺคสฺส ทาทา ลกเต ปุณฺคํ* - ให้ของข้นยอกก็จะได้รับของข้นยอก, *วรสฺส ทาทา วรลาภี จ โทติ* - ให้ของ อย่างดีก็ได้รับอย่างดี, *เสฏฺฐจฺนโท เสฏฺฐจฺมฺเปติ จานํ* - ให้ของที่ประเสริฐย่อมได้รับของประเสริฐ อย่างนี้. อะไรมือของหน้าขบใจ, อะไรมือของข้นยอก, อะไรมือของดี อะไรมือของประเสริฐ; ท่านลองเอาไปคิคคฤคฤค. เราอาจจะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ไม่เหมือนกันก็ได้.

ที่ท่านได้กล่าวไว้ดังนี้ ก็เป็นการแยกไว้เผื่อเลือกอย่างมากมาย. คนบาง พวกอาจจะไม่ชอบของประเสริฐ ของดี; แต่จะชอบของที่ถูกใจ, อะไรมือของถูกใจ ก็ชอบ อย่างนี้ก็มี. เขาก็ควรจะได้อิสระเสรี ในการที่จะทำอย่างนั้น หรือเพียง เท่านั้น คือทำไปตามชอบใจ : ชอบใจอะไรก็ทำอย่างนั้น, หรือชอบใจอะไรก็ทำบุญ ทั่วยของอย่างนั้น เพื่อได้ของอย่างนั้น; อย่างนี้เป็นต้น.

บางทีก็เป็นเรื่องน่าขัน เป็นเรื่องน่าหัวไปก็มี : ชอบกินของอะไร ก็ทำ บุญแต่ทั่วยของอย่างนั้น; อย่างนี้เรียกว่า น่าหัว น่าขันหรือไม่? ลองไปคิคคฤค; เพราะเขาหวังแต่จะได้ของที่เขาชอบใจอย่างเดียวเท่านั้น. แต่ไม่ได้ถือว่า เป็นการ ทำผิด ทำชั่วอะไร มองกันในลักษณะที่ว่า มันมีอยู่เป็นระดับๆ เป็นชั้นๆ ไป.

บางคนต้องการของข้นยอก ของข้นธรรมคาไม่เอา; จะทำบุญก็ต้องเอา ของเลิศสุก ยอดสุก เสมอไป อย่างนี้ก็มี; เพราะยึดมั่นถือมั่นในเรื่องความเป็นของยอด.

บางคนต้องเอาของดี เอาของวิเศษยอด หรือต้น หรือกลาง หรืออะไรก็ไม่รู้; แต่ให้เป็นของที่ดี ที่เขาสมมุติกันว่าดี อย่างนี้ก็มี. บางคนจะต้องให้ประเสริฐสุด; นี้ก็น่าจะดี ถ้ารู้ว่าประเสริฐสุดนั้นเป็นอย่างไร. ประเสริฐสุดนี้ไม่ใช่น่ารัก น่าพอใจ น่าห่อ น่าหลงใหล; ประเสริฐสุดนี้ต้องหมายถึงสิ่งที่บัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า เป็นประธาน ท่านว่าประเสริฐ คือสามารถดับทุกข์ได้นั่นเอง.

เราจงเลือกทำทาน ในลักษณะที่เรามองเห็นด้วยสติปัญญาของเรา ให้สำเร็จประโยชน์แล้ว เราก็จะมีบุญเกิดขึ้นเพราะทานนั้น; แล้วก็จะมีส่วนสำหรับบุพพการของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว สมกับที่เรียกว่า วันนี้เป็นวันทำบุญตายาย. เราทำบุญด้วยของชอบใจ หรือด้วยของที่เป็นยอด หรือด้วยของที่ดี หรือด้วยของที่ประเสริฐ. ท่านทั้งหลายก็รู้อยู่แก่ใจด้วยกันทุกคน ดังที่วิสัยขามา.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๑๖

๒/๒๕๐๘

๓ กันยายน — ชั้น ๘ ค่า เดือน ๑๐
กัณฑ์ค่า

อนาตตมัญญนกา

[ตายาย พิสูจน์ตัวอย่างแห่งความไม่เห็นแก่ตัว]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

นिरาสตุตี อนาคเต อตีตํ นานุโสจติ
วิเวกทสฺสี ผสฺเสสฺสุ ทิฏฐิสฺสุ จ น นียตี-ติ.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท
ให้เจริญออกงามก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ในธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า อันเป็นที่พึ่ง
ของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงชั่วเวลา.

ธรรมเทศนานี้ ฟังถือว่า เป็นธรรมเทศนาสืบต่อจากธรรมเทศนาในตอนเช้า ในตอนกลางวัน ซึ่งได้กล่าวถึงการทำบุญทำทาน; การทำบุญทำทานนั้น เป็นการ ทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย นั้นก็ได้. แต่ถ้ามองกัน อีกทางหนึ่งแล้ว ก็ยังจะมองเห็นได้ว่า เป็นการกระทำที่อนุวัตน์ตามร่องตามรอยของตา ยาย ที่ได้เคยกระทำมาแล้ว ก่อนพวกเรา, และจะกระทำมากยิ่งขึ้นกว่าพวกเราด้วยซ้ำไป.

เพราะฉะนั้น ควรจะนึกถึงข้อนี้กันบ้าง ว่าสิ่งที่บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้เคยกระทำมาแล้วก่อน; สิ่งนี้เราผู้เป็นลูกหลานจะได้ทำตาม เพื่อเป็นการรักษาไว้, หรือว่าเพื่อเป็นที่ชอบใจแก่ตา ยาย, หรือว่าเพื่อเป็นประโยชน์ เป็นความสุขแก่กุศลแก่เรา ผู้กระทำเอง อย่างนี้ก็ใช้ได้ทั้งนั้น. แต่เฉพาะในที่นี้ จะพิจารณากันในส่วนที่ว่า เราจะ กระทำตามตัวอย่างที่ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้เคยกระทำมาแล้ว และเชื่อว่ากระทำได้ดี, หรือได้มากกว่าพวกเรา. แม้แต่เรื่องทำบุญ ทำทานนี้ก็เหมือนกัน บรรพบุรุษในกาล ก่อนได้กระทำกันจริงจังกว่พวกเราในสมัยนี้ จนเป็นที่ยอมรับกันทีเดียว.

....

ที่นี้ ยังมีอะไรเหลืออีกบ้าง ที่จะต้องนึกต่อไป? เรื่องที่เหลือสำหรับจะนึก ต่อไป ก็ควรจะเป็นเรื่องการ *ประพฤติปฏิบัติ ในทางจิตทางใจ* ว่าพวกเราสมัยนี้กระทำ ได้ดี, ดีเท่ากัน หรือดีกว่า หรือด้อยกว่า ที่ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้เคยกระทำมาแล้ว.

เมื่อกล่าวโดยทั่วไป หรือชวนกันนึกดูโดยทั่วๆ ไป; ความคิดเกิดไป ในทางที่ว่า : คนเรา *สมัยนี้มีการประพฤติปฏิบัติในทางจิตทางใจ ด้อยหรือต่ำกว่า ปู่ ย่า ตา ยาย?* โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า คนสมัยนี้โลกจืด โลกมากกว่า ปู่ ย่า ตา ยาย, หรือว่าจะเบียดเบียนกัน อิจฉาริษยากัน มากยิ่งกว่าสมัย ปู่ ย่า ตา ยาย.

หรือแม้ที่สุดแต่ความรู้สึกที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น ในทรัพย์สินสมบัติสิ่งของเงินทองเหล่านี้ พวกเราสมณะจะมีความยึดมั่นถือมั่น ยิ่งกว่า บู้ ย่า ตา ยาย; คุณอะไร ๆ มันก็จะค่อยไปเสียกว่า บู้ ย่า ตา ยาย ทุกอย่างทุกประการ ในเรื่องการประพฤติปฏิบัติในทางจิตทางใจ.

ที่นี่ เรามาระลึกนึกถึง บู้ ย่า ตา ยาย กันในวันเช่นวันนี้ ก็น่าจะนึกถึงเรื่องนี้เป็นส่วนใหญ่ คือการทำตามอย่าง บู้ ย่า ตา ยาย ในสิ่งที่เรายังค่อยกว่า. เราควรจะต้องเกิดความรู้สึกละอายแล้วพากันแข่งขัน ในการที่จะทำตาม บู้ ย่า ตา ยาย ไม่ให้ค่อยกว่า; โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะกล่าวในคราวนี้ก็ คือ เรื่องความยึดมั่นถือมั่น.

ถ้าเราสังเกตจะเห็นได้ว่า คนสมณะนอนหลับยากกว่าสมณะ บู้ ย่า ตา ยายแล้ว มันก็ต้องเป็นเพราะว่า *คนสมณะยึดมั่นถือมั่น มากเกินกว่าสมณะ บู้ ย่า ตา ยาย นั้นเอง.* คำว่า “นอนหลับยาก” นี้ หมายถึงจิตใจ *มีวิตกกังวลจนนอนไม่หลับ*; มิได้หมายถึงอย่างอื่น, มิได้หมายถึงโจรผู้ร้ายรบกวน หรืออะไรทำนองนั้น; แต่หมายถึงการที่เราสมณะ มีสิ่งที่ทำให้นอนหลับได้ยากมากกว่า แล้วเราก็เป็นเช่นนั้นกันจริงๆ : มีความวิตกกังวล นอนหลับไม่สนิท จนปรากฏว่ามีโรคภัยเกิดขึ้นในทางจิต ในทางเส้นประสาท กระทั่งถึงทางกาย. มีโรคแปลกๆ ประหลาดอย่างที่ไม่เคยพบเคยเห็น มาแต่กาลก่อน เกิดขึ้นในสมณะ; ลองคิดดูหรือเปล่าว่า มีมูลมาจากอะไร ?

ในที่นี้ อยากจะยืนยันว่า มีมูลมาจากการที่คนสมณะ มีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ มากกว่า บู้ ย่า ตา ยายนั่นเอง. ลองนึกดูให้ดี ถอยหลังไปถึงคนที่เราทันเห็น : เป็นบู้ เป็นย่า เป็นตา เป็นยาย หรือเป็นทวด เรายังจะมองเห็นว่า เขามีอะไรที่เป็นความสงบเย็น ยิ่งกว่าพวกเรา; จะว่าเป็นเพราะความโง่เง่าไม่รู้; นั่นก็ยังคงพิจารณาดูกันอีกว่า ไม่รู้อะไร ? คนสมณะถ้ารู้มาก ก็รู้สำหรับจะเป็นทุกข์ สำหรับจะยึดมั่นถือมั่น เพื่อจะเป็นทุกข์ เพื่อจะเป็นโรคเส้นประสาท เพื่อจะเป็นโรคจิต และเพื่อจะฆ่าตัวตาย.

ความรู้ของคนสมัยนี้ เจริญไปในทางเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น มากขึ้น; ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว มันสู้ไม่รู้อะไรของตายไม่ได้ เพราะว่าไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น. นั่นแหละคือตัวความรู้ : ความรู้ประเสริฐอยู่ตรงที่ทำให้ ไม่มีความทุกข์. เราเรียนธรรมะของพระพุทธเจ้า ก็มุ่งหมายจะไม่ใช่ทุกข์; เพราะฉะนั้น ถ้ามีอะไรที่ทำให้ไม่ใช่ทุกข์อยู่แล้ว ก็ต้องถือว่านั่นเป็นความรู้ที่สูงที่สุดแล้ว ทั้งที่ พุทอะไรไม่ได้สักคำเดียว.

....

คนสมัยนี้รู้มาก พุทมาก เตียงกันก็มาก ทะเลาะกันก็มาก ด้วยเรื่องความรู้ จึงมีความทุกข์มาก; เพราะฉะนั้น จึงถือว่า ความรู้นั้นไม่ใช่ความรู้ ก็ไม่ใช่ความรู้ ที่ตรงตามหลักของพระธรรม ที่เป็นเครื่องดับทุกข์ได้ หรือความรู้ของพระพุทธเจ้า; เพราะฉะนั้น เราอย่าได้ถือว่า บู้ ยา ตา ยาย เป็นคนโง่เง่า เป็นคนโง่เขลาไม่รู้อะไร จึง ได้มีความยึดมั่นถือมั่นน้อย และได้นอนหลับสบาย.

ความไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือยึดมั่นถือมั่นแต่น้อยนั้น จะมาจากอะไรก็ตามใจ; เป็นสิ่งที่ถูก เป็นสิ่งที่ดี และเป็นสิ่งที่ประเสริฐทั้งนั้น; ถ้าเราจะเป็นอย่างนั้นได้บ้าง. ลองคิดดูทีหรือว่าจะดีหรือไม่? ก็อย่างที่มีความรู้ชนิดที่ท่วมหัวสมทับลงไป จนเดือดร้อนเพราะความรู้เหล่านั้น; แต่อีกอย่างหนึ่งมีความรู้ชนิดที่ไม่เป็นอย่างนั้น ไม่สม ไม่ทับ ไม่ทำให้เดือดร้อน เป็นความรู้ที่รู้จักสลัดสิ่งต่างๆ ออกไป.

บู้ ยา ตา ยาย นั้นๆ กล้ายกับว่าไม่ได้เรียนอะไร แล้วก็ไม่รู้อะไร; แต่ ถ้าว่าโดยแท้จริงแล้ว คนเราไม่จำเป็นจะต้องเรียนจากหนังสือ หรือจากโรงเรียนเสมอไป,

เรียนโดยไม่รู้สีก้าว คือเรียนจากการอบรมของบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ยังได้, และ
 ยังจะดีกว่า เหมือนอย่างว่าเกิดมาในตระกูลที่มีธรรมะ มีหลักเกณฑ์ประพฤติปฏิบัติเป็น
 ไปแต่ในทางสงบระงับ เขือกเย็น เป็นสุข. เขาสอนกันอยู่ในการกระทำกิจการประจำวัน
 นั้นเอง; ตกเตือนว่ากล่าวกันอยู่ทุกครั้งทุกขณะ ที่บันฑาลโทสะ, หรือยึดมั่นถือมั่น
 ห้ามว่าทำอย่างนั้น ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร; เพียงเท่านั้น ก็เป็นการเพียงพอที่จะทำให้
 เด็กเล็ก ๆ เกิดมีนิสัยที่ประกอบไปด้วยธรรมะโดยไม่รู้สีก้าว. อย่างนี้เรียกว่าเป็นการตี
 เป็นการประเสริฐ กว่าที่เรียนทั้งวัน ทั้งคืน ทั้งเดือน ทั้งปี เหมือนสมัยนี้ ซึ่งแล้วก็เป็
 การพอกพูนกิเลสมากขึ้น : เป็นความประมาท เป็นความอวดดี เป็นการยกตนข่มท่าน
 เย่อหยิ่งจองหองมากขึ้น และพร้อมกันนั้น ก็กับความยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ เพราะไม่รู้จัก
 ความยึดมั่นถือมั่น. อย่างนี้ไปคิด ๆ ตูที่ว่าอย่างไรจะดีกว่ากัน ? อย่างไรจะนำ
 สรรเสริญนำเลื่อมใส นำบูชายิ่งกว่ากัน ?

เพราะฉะนั้น เราอย่าได้ดูหมิ่นดูถูกการเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย
 หรือของบรรพบุรุษ ซึ่งมีเนื้อเป็นตัวเป็นความสงบระงับ ไม่ตื่นตระหนกกระวายน เพราะ
 ความยึดมั่นถือมั่นเหมือนคนเตี้ยวัน; แม้ว่าจะรู้จักแต่ชุดดิน ไร่ทำนา ก็ยังมีความ
 สงบเย็น เป็นสุขอยู่ได้ ไม่มีความทุกข์ ที่เป็นปัญหายุ่งยาก. นี้เรียกว่าเป็นบุคคลที่มี
 วัฒนธรรมดี ตามหลักของพระพุทธศาสนา โดยไม่ต้องพูดจาสั่งสอนอะไรกัน ในลักษณะ
 ที่เป็นโรงรำโรงเรียน; แต่ว่ามีการสอนโดยไม่รู้สีก้าว อยู่ในการประพฤติปฏิบัติประจำ
 วันของคนทุกคน อย่างนี้. อันนี้เอง เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา
 ประกอบไปด้วยคุณธรรมอันสูงสุด คือความไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยไม่รู้สีก้าว โดยที่พวก
 เราสมัยนี้ ก็รู้ตามไม่ได้ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร. ความสุขชนิดนั้นได้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?
 มีอะไรเป็นมูลเหตุ ? เราก็ไม่เข้าใจ. นี้เรียกว่าเราฉลาดหรือเราโง่กว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ;
 ก็เป็นสิ่งที่ควรระกิดดูด้วยเหมือนกัน.

ปู่ ย่า ตา ยาย คงจะรับสืบทอด ๆ กันมา ก็อรับมรดกทางวัฒนธรรม หรือ
 ทางการอบรมในบ้านเรือนในครอบครัวสืบทอด ๆ กันมา จนกระทั่งว่า บทเพลงกล่อมลูก
 ในเปล ก็ยังประกอบไปด้วยหลักธรรมะ สูงถึงชั้นนิพพาน หรือเรื่องความไม่ยึดมั่น
 ถือมั่น ทั้งนี้เป็นต้น. จะว่าไม่ได้เล่าไม่ได้เรียน อย่างนี้ก็ไม่ได้ถูก; เพราะว่าคนที่แรก
 เขาฉลาดพอ ที่จะบรรจุธรรมอันสูงสุดนี้ ลงไปในความเป็นอยู่ประจำวัน ของคนทุกคน
 ได้; ผิดกับคนสมัยนี้ ซึ่งรู้มากยากนาน เรียนกันเท่าไร สอนกันเท่าไรก็ไม่เข้าไปในจิต
 ในใจของคนได้.

คนสมัยนี้กลับปรากฏไปในทางตรงกันข้าม คือเป็นคนไม่มีศีลธรรมมากขึ้น
 ทุกที ไม่รู้จักสังฆธรรม หรือปรมัตถธรรมอันสูงสุดได้ ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจาก
 พระพุทธศาสนา นอกจากจะถือเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือสำหรับ
 ข่มขู่ซึ่งกันและกัน เลยกลายเป็นโทษ ไม่ได้ใช้เครื่องมืออื่น ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่ใคร.
 แต่เรามาใช้เป็นเครื่องเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ตีรันฟันแทงซึ่งกันและกัน จนกลายเป็น
 อาวุธสำหรับประหัตประหารกัน ไม่ใช่เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้.

....

ถ้าเราก็คงให้มากกว่าในส่วนนี้แล้ว เราควรจะนึกว่า ทำบุญตักขายนี้อาจต้อง
 นึกถึงการทำตามตักขาย หรือเดินตามตักขาย หรือเอาอย่างตักขายกันเสียแล้ว; อย่าได้
 ดูหมิ่นดูถูกว่า ตักขายไม่มีอะไรจะกินจะใช้ จนถึงกับเราต้องส่งไปให้. คนเหล่านั้น
 อาจจะมีอะไรมากกว่าเรา แล้วก็หัวเราะเยาะเรา ที่มีความคิดชนิดนี้; หวังว่าทุกคน
 จะไม่มีความงี่เงาถึงขนาดนี้ เพราะมองดูอยู่เสมอว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ประกอบไปด้วย
 คุณธรรมไม่ต่ำกว่าเราเลย หรือจะยิ่งกว่าเราด้วยซ้ำไป ถ้าจะมองดูกันในส่วนจิตส่วนใจ
 ส่วนความประพฤติปฏิบัติในทางจิตทางใจ. อย่าเอาเรื่องหุรหุราสวยงามไกลาหลวุ่นวาย

ของสมัยนี้ มาเป็นเครื่องวัดกัน; เพราะว่าสิ่งเหล่านั้นแหละ ที่ทำให้ลูกหลานกลายเป็นเปรต ตั้งแต่ยังไม่ทันจะตาย, ยังต้องตกนรก ตั้งแต่ยังไม่ทันจะตาย, เป็นสัตว์เดรัจฉาน ตั้งแต่ยังไม่ทันจะตาย, เป็นอสุรกาย ตั้งแต่ยังไม่ทันจะตาย. ข้อนี้หมายความว่าอะไร ?

ข้อนี้หมายความว่า ถ้าถือเอาตามความหมายของพระพุทธเจ้าแล้ว : สิ่งนี้เรียกว่า นรกนั้นก็คือความร้อนใจ; ผู้ใดมีความร้อนใจเหมือนขนาดไฟสุมเผา ผู้นั้นเรียกว่า ตกนรกในขณะนั้นเอง. เช่นทำผิดหรือเตือนร้อน หรือว่ารักอะไรมาก เมื่อสิ่งนั้นแตก ทำลายลงไปก็เตือนร้อน; ส่วนแต่เป็นความเดือดร้อนขนาดเอาไฟสุมเผา; เหล่านี้เรียกว่าตกนรก.

ส่วนที่ว่า เป็น สัตว์ เดรัจฉาน ตั้งแต่ยังไม่ทันตาย นี้ ก็หมายความว่า ใจ. สัตว์เดรัจฉานนั้นถือว่า ไต่กิน ไต่นอน อิ่มสบาย ก็พอแล้ว; เพิ่มอีกอย่างหนึ่ง ก็เรื่องการสมสู่ระหว่างเพศ; ไต่สองเรื่องนี้ก็พอแล้ว. ถ้ามนุษย์คนใดมีความคิดอย่างนี้ มนุษย์คนนั้นไม่ได้เป็นมนุษย์แล้ว; แต่เป็นสัตว์เดรัจฉานแล้ว ตั้งแต่เดี๋ยวนี้ เพราะมีความโง่ถึงขนาดนั้น.

ส่วนสิ่งที่เรียกว่า เปรต นั้น คือความกระหายอย่างยิ่ง หวังอย่างยิ่ง ทะเยอทะยานอย่างยิ่ง, แล้วไม่สมอยาก มีความทรمانใจ อยู่ด้วยความอยาก เหมือนกับคนคอแห้ง อยากจะกินน้ำแล้วไม่ได้กิน; มีความทรمانในทำนองนี้แล้วก็เรียกว่า เป็นเปรตแล้ว ตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอนจนกว่าจะตาย.

ส่วนที่ว่า เป็นอสุรกาย นั้น คือขี้ขลาดอย่างยิ่ง. ที่เรียกว่าขี้ขลาดตาขาว จนมีความทุกข์เพราะความขลาด หลายอย่างหลายประการด้วยกัน แม้แต่อยากจะดับทุกข์;

อย่างนี้ก็ยังชั่วชลาต. อยากจะศึกษาธรรมะเพื่อไปนิพพานก็ชั่วชลาต โดยที่กลัวว่าไปนิพพานนั้นไม่มีอะไร ไม่ได้อะไร ไม่สนุกอะไร ไม่สวยงามอะไร ก็ชั่วชลาต. ความชั่วชลาต ทาชาว่าอย่างไม่มีเหตุผลอย่างนี้ เป็นลักษณะของอสุรกาย.

กิดดูแล้วปู่ ย่า ตา ยาย ของเราจะไม่ได้ตกนรกทั้งเป็นอย่างนี้ จะไม่ได้เป็นสัตว์เดรัจฉานเป็นเปรต เป็นอสุรกาย อย่างนี้คือกรรมัง; เพราะว่าไม่มีความร้อนใจ ไม่ไปถึงขนาดที่เรียกว่าได้กินได้นอนก็พอแล้ว, หรือว่าเป็นผู้ทะเลาะทะเลาะกันไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนคนเตี้ยวนั้น, หรือว่าชั่วชลาตในการที่จะปฏิบัติให้สูงให้ยิ่งขึ้นไป.

นี้ทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่ต้องกิดดูให้ดี ว่าคนสมัยนี้ ปัจจุบันนี้ ที่ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินสมบัติ วิชาความรู้นั้น กำลังตกนรกทั้งเป็น, กำลังเป็นสัตว์เดรัจฉานทั้งนั้น, เป็นเปรต เป็นอสุรกายทั้งเป็นๆ จริงหรือไม่? ไข้หรือไม่? ถ้าปู่ ย่า ตา ยาย ของเราไม่ได้เป็น แล้วคนสมัยนี้เป็น; นี่เป็นการแสดงว่า เรายังล้าหลัง ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา. เราละทิ้งร่องรอยแนวทางของปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา เรากำลังหันเหไปทางอื่น คือไปทางนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย.

ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าอบายทั้ง ๔ อย่าง ในลักษณะอย่างนี้; อบายนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ที่เขียนเป็นรูปภาพตามสมุดหนังสือ หรือตามฝาผนังโบสถ์นั้น นั้นเป็นเรื่องสำหรับเด็กๆ สำหรับสอนเด็ก สำหรับคนที่ยังโง่มากเกินไป. นรกชนิดนั้นทำอะไรเราไม่ได้; แต่นรกที่เป็นความร้อนใจ ที่สมเฝ้าอยู่ทุกวันนี้ ทำอะไรเราได้, เป็นเรื่องที่เสียหายอย่างยิ่งอยู่แล้วเป็นประจำวัน; ทำไมจึงไม่นึกถึง.

ถ้าจะนึกถึงว่า พระอริยเจ้าพ้นจากอบาย ก็หมายความว่า ท่านไม่มีความร้อนใจ อย่างนี้, ไม่มีความโง่ อย่างนี้, ไม่มีความทะเลาะทะเลาะ อย่างนี้. ไม่มี

ความขลาด อย่างนี้. แม้ว่าพระโศตบันจะยังไม่หมกกิเลส แต่ก็ไม่ได้มีความร้อนใจ อย่างนี้ ไม่ได้มีความโง่เขลาความพะเยอทะยาน หรือความหวาดกลัวอย่างนี้; จะมีความต้องการหรือมีความเดือดร้อนอะไรบ้าง ก็พอสถานประมาณ ไม่มากมายอย่างนี้. พระอริยเจ้าจึงต่างจากปุถุชนคนพาลคนเขลา ซึ่งจมอยู่ในนรก ชน ๆ ลง ๆ อยู่ในอบาย เหล่านี้เป็นประจำวัน.

เราควรจะมานะปฏิบัติตาม บู้ ย่า ตา ยาย ของเราในข้อนี้กันให้มาก, คืออย่างต้องทอบายทั้งเป็น ๆ ด้วยอำนาจความยึดมั่นถือมั่นมากเกินไป ดังที่กล่าวแล้ว. ยิ่งเรียนไปในทางยึดมั่นถือมั่น ก็ยิ่งยึดมั่นถือมั่น; ถ้ายังได้ศึกษาเล่าเรียนไปในทางความปล่อยวาง ก็ยิ่งปล่อยวาง. เราจะต้องเลือกเรียน เลือกศึกษา เลือกปฏิบัติ ให้เป็นไปในทางความปล่อยวาง จึงจะเป็นการเดินทางบู้ ย่า ตา ยายของเรา ไปด้วยกันได้; เพราะเหตุนี้ จึงจะต้องระลึกนึกถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นหลักเป็นเกณฑ์กันให้เที่ยงแท้แน่นอนมั่นคง อธิษฐานใจในการที่จะดับกิเลส เอาชนะกิเลสให้มีความทุกข์น้อย ไม่ให้ร้อนใจ ไม่ให้โง่ ไม่ให้ทะเยอทะยาน ไม่ให้ขลาด ซึ่งเป็นอบายดังที่กล่าวแล้ว นั้น.

เมื่อเรามาระลึกนึกถึง บู้ ย่า ตา ยาย กันในลักษณะเช่นนี้แล้ว ก็ควรจะได้ศึกษากันไปในทางที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่นกันบ้าง. ตามที่สังเกตเห็นทั่วไป รู้สึกว่าอะไร ๆ ก็พอจะดูได้ หรือมีมากพอ หรือเพื่อไปแล้วก็มี; แต่เรื่องความรู้สำหรับความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น ยังน้อยมาก. ลองคิดกันดู ลองปรึกษาหารือกันดู ทบทวนกันดู จะรู้สึกว่าเรายังมีความยึดมั่นถือมั่น จนถึงกับตกนรกทั้งเป็น หรือเป็นสัตว์เดรัจฉานทั้งเป็น เป็นเปรต เป็นอสุรกายทั้งเป็น ๆ กันอยู่ไม่น้อยทีเดียว; ควรจะถือเอาปัญหาข้อนี้เป็นปัญหา

ท้วน เป็นปัญหาเฉพาะหน้า รับผิดชอบต่อสิ่งให้หลุดไป ให้อยู่ในสภาพที่เป็นปกติ สมกับ
ที่เรียกว่าเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เป็นนรก เป็นเศรษฐี เป็นเปรต เป็นอสุรกาย อีกต่อไป.

....

อย่าได้เข้าใจว่า ความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นสูงเกินไป เป็นเรื่องสำหรับผู้ที่
บรรลุนิพพานสุขยอกนั้น. จงมองเห็นให้ชัดเจนไปว่า แท้ที่จริงแล้ว *ความยึดมั่นถือมั่น*
นี้แหละที่ทำให้ตกรกทั้งเป็น, เป็นสัตว์เดรัจฉานทั้งเป็น เป็นเปรตอสุรกายทั้งเป็น;
เราร้อนใจเพราะเหตุไร *ร้อนใจเหมือนกับไฟเผาทั้งตัวทั้งใจนี้* เพราะเหตุไร ก็ *เพราะ*
ความยึดมั่นถือมั่น. เราใจเหมือนสัตว์เดรัจฉาน เพราะเหตุอะไร? ก็ *เพราะความ*
ยึดมั่นถือมั่น. เรา ทะเยอทะยาน เป็นคนคอแห้งอยู่เสมอ นี้ก็ *เพราะความยึดมั่น*
ถือมั่น. เรา ขี้ลาดตาขาว นี้ก็ *เพราะความยึดมั่นถือมั่น.*

นี่ทำให้เราเห็นได้ว่า ความยึดมั่นถือมั่นนั้น มีหลายอย่าง หลายประการ
หลายชั้น หลายระดับ : ทำให้เกิดความโลภก็ได้, ทำให้เกิดความโกรธก็ได้, ทำให้เกิด
ความหลงก็ได้, เพราะความยึดมั่นถือมั่นนั้น. เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจและควบคุมให้ดี;
อย่าให้ถึงกับขนาดที่เป็นนรกทั้งเป็นขึ้นมา ดังที่กล่าวแล้ว. *ความโลภ* นั้นแหละ ถ้า
มันมากแล้ว มันก็ร้อนเป็นไฟ เเผาเหมือนตกรกทั้งเป็น; *ความโกรธ* นั้นแหละ
ถ้ามันมากพอแล้ว มันก็ร้อนเป็นไฟ เหมือนกับตกรกทั้งเป็น; *ความหลง* ก็เหมือนกัน
เมื่อหลงแล้ว ก็จะต้องลงไปหากองไฟนั้นโดยแน่นอน.

ความยึดมั่นถือมั่น เป็นเหตุให้เกิดอบายได้อย่างนี้ และตกกันทั้งเป็น ๆ อย่างนี้;
เมื่อเป็นดังนี้แล้ว จะเป็นเรื่องที่ควรสนใจกันสักมากน้อยเพียงไร ขอให้ลองคิดดู. อย่า
ได้เข้าใจว่า เป็นเรื่องสูงสุดปลายยอดสำหรับคนที่จะไปนิพพานอย่างเดียว. จงเข้าใจว่า

แม้แต่คนที่อยู่ในโลกนี้ ก็ควรจะอยู่ด้วยความสงบเย็น; ไม่ใช่อยู่ด้วยความเร่าร้อน เป็นอย่างตกนรกทั้งเป็น จึงจะเป็นการถูกต้อง. เพราะฉะนั้น เราจะศึกษาเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นของเรา โดยสมควรแก่อัฏฐภาพในขณะนี้ไว้ให้เพียงพอด้วยกันทุกคน.

....

สำหรับเรื่อง *ความยึดมั่นถือมั่น* ก็ให้ดูที่ *ความทุกข์*, สำหรับ *ความไม่ยึดมั่นถือมั่น* นั้น ก็ให้ดูที่ *ความสงบสุข* ความที่มีจิตใจสงบเย็น ไม่เดือดร้อนหวั่นไหว; ในขณะนั้นจะต้องหาพบความไม่ยึดมั่นถือมั่น. มันเป็นของตรงกันข้ามกันดังนี้.

สำหรับความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น. มีพระพุทธานุภาพเหมือนที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้น เมื่อตะกัณว่า *นิราสคตํ อนาคเต - ไม่มีความหวังสิ่งใด ๆ ในอนาคต, อตีตํ นานุโสจติ - ไม่ตามโศกเศร้าถึงสิ่งที่ล่วงลับไปแล้ว, วิเวกทสฺสึ มสฺเสสุ - เขาเป็นผู้ท้าวเวกคือความสงบได้ในผัสสะทั้งหลาย, ทิฏฐิสฺสุ จ น นียติ. - และทั้งใคร ๆ ไม่อาจจะจูงเขาไปในทิฏฐิใด ๆ ทั้งหลายได้.*

อธิบายความซ้อนให้เห็นชัดออกไปว่า : คนที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นไม่ชะงัดไม่หวัง ในสิ่งที่ เป็นอนาคต คือยังไม่มา จนเดือดร้อน. ถ้าต้องการจะทำอะไร ในเรื่องที่เป็นอนาคต ก็ทำไปด้วยสติปัญญา; ไม่ใช่ความหวังซึ่งเป็นความเดือดร้อน. ถ้าจะเป็นความหวัง ก็มีหวังด้วยสติปัญญา ไม่มีความเดือดร้อน; ถ้ามีสติปัญญาเป็นวิชาเข้ามาแล้ว ความอยากหรือความหวังเหล่านั้น ไม่ได้เป็นความเดือดร้อน. ที่เราหวังในอนาคตต่าง ๆ จนเดือดร้อนนั้น เป็นเรื่องของความโง่, เป็นเรื่องของความหวังไปตามอำนาจของกิเลส ของความโง่ จึงกล่าวว่าความหวังชนิดนั้น เป็นความร้อน.

ข้อต่อไปที่ว่า *อดีต นานุโสจติ - ไม่ตามโคกเศร้าถึงสิ่งที่ล่วงลับไปแล้ว* นี้หมายความว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องไปโศกเศร้ากับเรื่องที่เป็นอดีตล่วงลับไปแล้ว ไม่เอามากินนึกสำหรับให้โง่ช้า ๆ กัน แล้วโศกเศร้าไม่มีที่สิ้นสุด; จะมีสติปัญญานึกถึงแต่ว่า จะต้องทำอะไรต่อไป ไม่ต้องมีความโศกเศร้า. นี้เรียกว่าไม่ยึดมั่นทั้งข้างหน้า ไม่ยึดมั่นทั้งข้างหลัง ก็เลยอยู่เป็นสุข.

ข้อถัดไปที่ว่า *วิเวกทสฺสึ ผลฺเสสุ - เขาเป็นผู้เห็นความสังัดในผัสสะทั้งหลาย* ข้อนี้หมายความว่า คนเราตามธรรมชาติทุกวัน ทุกเวลานาที ย่อมมีผัสสะ ผัสสะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางจิตใจเอง; มีอยู่มากมายในวันหนึ่ง ๆ. ผัสสะเหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว ทำให้เกิดเวทนา. คนโง่ก็มีความยึดมั่นในเวทนา : คือตีใจบ้าง เสียใจบ้าง ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง; อย่างนี้ไม่มีความสังัดเลย แล้วก็นำไปสู่ตัณหา คือความอยาก มีอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นขึ้นมากก็ตกนรกทั้งเป็นเกี่ยวนั่นเอง.

นรกนี้มีหลายชนิด มีหลายชื่อ เหมือนที่เราได้ยินได้ฟัง เขาพูดกันอยู่ : บางชนิดนั้น ซ่อนเงื่อนเร้นลับ ตูล้าย ๆ กับว่าไม่ใช่นรก; แต่แล้วมันก็เป็นนรก คือทรมานใจอย่างเดียวกัน. ดังนั้น เราจึงตกนรกกันอยู่ในลักษณะที่ผิดแผกแตกต่างกันมากมาย ตามชื่อของนรกนั้น ๆ ในวันหนึ่ง ๆ; อย่างนี้เรียกว่าไม่ได้เห็นความสังัดหรือวิเวก ในผัสสะทั้งหลายเลย. ผัสสะอันไหนมากที่สุดก็เป็นนรกทั้งนั้น เป็นไฟทั้งนั้น สำหรับบุคคลเหล่านั้น; ผัสสะทั้งหลายเป็นความวุ่นวาย เป็นความเดือดร้อน เป็นความระส่ำระสาย และเป็นไฟที่เผาผลาญในที่สุด ทุก ๆ ผัสสะ ไม่ว่าจะเข้ามาทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ดังที่กล่าวแล้ว.

ส่วนบุคคลที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น มีปัญญาเพียงพอ มีสติสัมปชัญญะเพียงพอ เมื่อกระทบผัสสะใด ๆ แล้ว กลายเป็นพบความสงบสังัด เยือกเย็นในกรณีนั้น ๆ เสมอไป;

อย่างนี้เรียกว่า เป็นผู้มองเห็นความสังข์ในผัสสะทั้งหลาย. อะไรจะผ่านตาเข้ามาที่รู้จักจักทำ ให้เป็นไปในลักษณะที่เป็นความสงบ เป็นประโยชน์ เป็นเครื่องเกื้อกูล ทั้งแก่ตนและแก่คนอื่น, อะไรจะผ่านเข้ามาทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย ก็ล้วนแต่มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาจักทำ ให้เป็นความสงบเรียบร้อย เยือกเย็น ไม่ระส่ำระสาย ไม่รุ่มรวยทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น; อย่างนี้เรียกว่า เป็นผู้เห็นความสังข์ในผัสสะทั้งหลาย.

สำนวนภาษาบาลีเป็นอย่างนี้ แต่ก็ควรจำไว้ แม้ว่าจะยุ่งยากสักหน่อย, ก็เป็นคำตามภาษาบาลีว่า เป็นผู้มองเห็นความสังข์ในผัสสะทั้งหลาย. ผัสสะใดๆ เกิดขึ้น ก็รู้จักจรรู้จักทำ ให้ผัสสะเหล่านั้นแสดงออกมาแต่ความสงบ ความสังข์ ความไม่มีทุกข์, ก็ความไม่ต้องตกนรกทั้งเป็น; ไม่เป็นสัตว์เดรัจฉานทั้งเป็น ไม่เป็นอะไรที่เป็นอบายทั้งเป็น ๆ.

ถ้าเราทำไม่ถูกวิธี ผัสสะที่มากกระทบนั้น จะให้ความร้อนใจแก่เรา, จะให้ความโง่เขลาอย่างยิ่งแก่เรา, จะให้ความทะเลเหวทะยาน ไม่มีที่สิ้นสุดแก่เรา, จะให้ความซึชลาด ในบางประการแก่เรา. นี้เรียกว่าผัสสะทั้งหลาย ได้จับเราใส่ลงไปในอบายทั้งเป็น ๆ วันหนึ่งไม่รู้ก็เรื่องก็ราว ดังนี้; ไม่เป็นการสมควรเลย. ถ้าเป็นผู้มองเห็นความสังข์ในผัสสะทั้งหลาย อย่าให้ผัสสะทั้งหลาย ก่อความเดือดร้อนขึ้นมา เป็นอันนิสงส์ของความไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยแท้จริง.

แล้วประโยคสุดท้ายที่ว่า *อันใคร ๆ ไม่อาจจะนำเข้าไปได้ในทฤษฎีทั้งหลาย* นี้เป็นภาษาบาลีอย่างเดียวกัน ถ้าพูดกันอย่างไทย ๆ ก็ว่า “*ไม่มีใครสามารถขจัดความคิดเห็นของเขา ให้ไปตามผู้ชักจูงนั้นได้*”. เขาเป็นคนแน่นอนมั่นคง, มีตัวเป็น

ตัวของตัวเอง, มีความคิดเห็นที่เด็ดขาดแน่นอนของตัวเอง; เพราะมีหลักเกณฑ์ทั้งที่กล่าวมาแล้วนั้น, เพราะเขาไม่หวังในอนาคต, เพราะเขาไม่เศร้าไปตามเรื่องในอดีต, เพราะเขาเห็นความสงบในผัสสะทั้งหลายอยู่.

อย่างนี้ก็แปลว่า เขารู้จักอะไร ๆ อย่างถูกต้อง อยู่ด้วยตัวของเขาเอง; แล้วใครจะมาจูง มาล่อ มาลวง มาชักเขาไปในความคิดเห็น หรือลัทธิ หรืออะไรต่าง ๆ ได้ ซึ่งล้วนแต่เป็นความมกมาย. เขามีความรู้ที่เพียงพอ ที่สมบูรณ์ อยู่ในจิตใจของเขาแล้ว; ใครจะชักจูงเขาไปให้มกมายได้ หรือชักจูงให้ไปเลือกของใหม่ ๆ แปลก ๆ ต่อไปอีกได้; เพราะว่าไม่มีอะไรดีกว่านี้ ไม่มีอะไรประเสริฐกว่านี้, เขาจึงมีสัมมาทิฏฐิเป็นของตัวเอง ซึ่งทำให้หนักแน่นมั่นคง ในหลักธรรมอันนี้ คือความเป็นอยู่ด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น.

เขาไม่ต้องการบุญกุศลอะไรที่ไหนอีก เพราะว่าเป็นบุญกุศลสูงสุดอยู่ในนี้แล้ว, ไม่ต้องการพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ไหนอีก เพราะว่าเป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ในสิ่งนี้แล้ว, ไม่ต้องการลัทธิหรือศาสนาชนิดไหนอีก เพราะว่าเป็นยอดสุขของศาสนา หรือเป็นยอดสุขของลัทธิแล้ว; ไม่มีอะไรที่จะต้องไปคิดให้แปลกออกไป หรือสงสัยว่าจะไม่เพียงพอ หรือหวังว่าจะได้อะไรที่ดีกว่านี้.

นี่แหละคือข้อที่ไม่มีอะไร ไม่มีสิ่งใด ไม่มีบุคคลใด จะมาจูงจุมุกบุคคลชนิดนี้ไปได้ ในทิฏฐิทั้งหลาย ซึ่งล้วนแต่จะเป็นมัจฉาทิฏฐิ, หรือถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิ ก็ยังอ่อนยังต่ำไปกว่าทิฏฐิของบุคคลผู้นี้ ซึ่งเป็นสัมมาทิฏฐิสูงสุด จนถึงกับไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งใด ๆ นั้นเอง.

ทีนี้ เรามาลองระลึกนึกถึง บู่ ย่า ตา ยาย ของเราว่า เป็นคนมักหวังในอนาคต, และเศร้าโศกในสิ่งที่ในอดีตมากเหมือนพวกเราหรือไม่? หรือว่าตายายของเรา มีอะไร

เกิดขึ้นเป็นผัสสะแล้วร้อนถึงรณ กระวน กระวาย เหมือนพวกเรา สมัยนี้หรือไม่? หรือว่าตายของเราชอบเปลี่ยนแปลงลัทธิที่ยึดถือต่างๆ : ศึกษชอบอย่างนั้น ศึกษชอบอย่างนี้, เป็นสมัยเก่า เป็นสมัยใหม่, เป็นคนไทย เป็นของฝรั่ง, ล้วนแต่เปลี่ยนกัน ไม่มีหยุดอย่างนี้บ้างหรือเปล่า?

เมื่อเราสังเกตดูพิจารณาดู จากสิ่งที่มีอยู่เป็นหลักฐาน เราจะพบว่า บู้ ย่า ตายาย ของเรา เป็นผู้นำหนักแน่นมั่นคง, มีลัทธิเดียว, มีธรรมะอันเดียว, มีความเป็นอยู่อันเดียว, คือความสงบ ความอยู่เป็นผาสุก เป็นความวิเวก คือความสงบจากสิ่งรบกวนโดยประการทั้งปวง เป็นที่พอใจแล้วโดยประการทั้งปวง.

....

หวังว่า เราทั้งหลายที่ทำบุญตายาย จะได้นึกถึงการเดินตามตายาย ตามร่องรอยตายาย ตามทำนองคลองธรรมของตายาย กันให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้. อย่าให้เป็นคนด้อยกว่าตายาย หรือเป็นลูกหลานนอกคอกอีกต่อไปเลย; จะได้ชื่อว่าเป็นการทำบุญตายาย ที่น่าชื่นอกชื่นใจทุกคราไป.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๑๗

๓/๒๕๐๘

๑๔ กันยายน - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

สี่วันตสักการกถา

[ลูกหลานที่ดี มีศีลเป็นเครื่องสักการะแก่ตายาย]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อาทิ สี่ลั ปติฏฺฐา จ

กฺลฺยาณานญจ มาตุกั

ปมุขั สพฺพชรมุขานั

ตสฺมา สี่ลั วิโสธเย - ติ.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺุโพ - ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธ-
บริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา
อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาเนื่องด้วย ปุพฺพเปตพตี อุทิส่วน กุศลแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว; ทั้งที่ท่านทั้งหลายได้ทราบอยู่แล้วด้วยกันทุกคน และได้แสดงธรรมเทศนาเนื่องกันมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่ : *การกระทำบุญกุศลอุทิศบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว, และการตอบแทนคุณบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว, และการเดินตามบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว* เป็นต้น ด้วยการทำให้ดี ไม่ให้ต่ำกว่าบรรพบุรุษเคยกระทำมาแล้ว ในเรื่องทานก็ดี ในเรื่องกุศล อย่างอื่น ๆ ก็ดี.

สำหรับในวันนี้ จะได้กล่าวถึง *เรื่องศีล*. เรื่องทานเรื่องศีลนี้ คนทั่วไป ถือกันว่า เป็นเรื่องเบื้องต้น; คนพวกหนึ่งก็ถือว่าเป็นเรื่องต่ำ ๆ เป็นเรื่องง่าย ๆ, เป็นเรื่องเบื้องต้น; อย่างนี้ก็มิ. แต่ถ้าวาโดยที่แท้แล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าทานว่าศีลนี้ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นธรรมที่สำคัญ, ที่มีความสำคัญตลอดกาล; ไม่ได้เป็นเพียงขั้นต้นแล้วก็ผ่านไป และไม่ต้องกระทำอีก ตั้งนั้นก็หามิได้. แม้แต่เรื่องการให้ทาน ก็ว่าไม่ใช่ว่าบุคคลจะทำการให้ทานได้ง่าย ๆ, และไม่ใช่ว่า จะสามารถให้ทานได้ถึงที่สุดได้ง่าย ๆ. การให้ทานถึงที่สุดนั้น มีความหมายลึกซึ้ง ถึงการที่สละความยึดมั่นถือมั่น โดยเป็นของ ๆ ตนอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นธรรมะสูงสุด; แต่ที่กล่าวกันว่าเป็นเบื้องต้นนั้น มีใจความสำคัญตรงที่ว่า ต้องจัดการก่อนธรรมะเหล่านี้ และเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่าย สำหรับคนทั่วไป. แม้แต่เด็ก ๆ ก็อาจจะเข้าใจได้ ในเมื่อได้รับคำบอกกล่าวว่าให้ให้ทาน หรือให้รักษาศีลเช่นนั้นเช่นนั้น เมื่อมองกันในแง่นี้ ก็ดูเป็นเรื่องเบื้องต้น.

.....

บทนี้จะได้แสดงโดยหัวข้อของพระสิวลิเถระ ซึ่งได้กล่าวไว้ ทั้งที่ได้ยกมาเป็นนิเชบพทข้างต้นว่า *อาทิ สัลล ปติฏฐา จ - ศีลนี้เป็นที่พึงในเบื้องต้น, กลฺยาณานนฺจ*

มาตุลี - ศีลเป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมทั้งปวง, ปมฺหิ สพฺพธมฺมานิ - ศีล
เป็นปากทางแห่งธรรมทั้งหลาย, ตสฺมา สํลํ วิโสธเย - เพราะเหตุนี้บุคคลพึง
ชำระศีลให้หมดจด.

อธิบายถึงคำว่า “ศีล” ก่อน เพื่อจะได้รู้ว่าสิ่งที่เรียกว่าศีลนั้นเป็นอย่างไร.
ตามตัวพยางค์ของคำ “ศีล” หรือ “ศีละ” นี้ แปลว่า ปกติคือไม่วุ่นวาย. ถ้าบุคคล
ทำความปกติได้ ก็ชื่อว่าเป็นคนมีศีล; คนไม่มีศีลนั้น มีกายวุ่นวาย มีวาจาวุ่นวาย
มีจิตใจวุ่นวาย. คำว่า วุ่นวายก็คือผิดปกติ, คำว่า “ผิดปกติ” ก็หมายความว่า
ไม่สงบ คือไปทำการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น.

คำว่า “ศีล” แปลว่าปกติคือสงบ เหนือสังเกตได้ง่ายๆ ด้วยคำที่ว่า “ศีลา” ซึ่ง
แปลว่าก้อนหิน เป็นศัพท์เดียวกัน เป็นเสียงเดียวกันกับคำว่าก้อนหิน. ถ้าคนมีปัญญา
พิจารณาลักษณะของก้อนหิน ก็คงจะจับฉวยเอาความหมายได้ว่ามันสงบไม่กระตุกกระตัก
ทำนองนั้น; แต่เป็นเรื่องทางวัตถุ. นี่เป็นเรื่องทางจิตใจ ศีลจึงหมายถึง
ปกติของคน ทั้งทางกายทั้งวาจาและทั้งจิต.

เมื่อจิตใจปกติ กายวาจาก็ปกติไปตาม, แล้วก็เลยปกติกัน ทั้งกาย ทั้งวาจา
และใจ. ความปกติอย่างนี้ เป็นสิ่งที่ต้องจัดต้องทำ; มีเองไม่ได้, ไม่เหมือนก้อนหิน
เมื่อไม่มีใครไปแตะต้อง ก้อนหินก็ไม่เคลื่อนไหว. แต่ว่าจิตใจนี้ เคลื่อนไหวอยู่เป็นปกติ;
ถ้าควบคุมไม่ดี ก็เคลื่อนไหวผิดปกติ เคลื่อนไหวผิดทาง; แล้วแสดงออกมาทางกาย
ทางวาจา ในลักษณะที่ทำความวุ่นวายหรือเดือดร้อน ให้แก่ตนเองบ้าง ให้แก่ผู้อื่นบ้าง.

ดังนั้นเราควรจะแปลกันว่า “เครื่องทำให้ปกติ” จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น. สิ่ง
ทำความปกติ ทางกาย วาจา นั้นแหละคือศีล; เสด็จเอากายวาจาเป็นหลัก เป็น

เครื่องสังเกต เป็นเครื่องกำหนด. เพราะว่าในทางจิตใจนั้น ยากที่จะให้ไม่เคลื่อนไหว; แต่ท่าเมื่อแสดงออกมาทางกายทางวาจา จึงจะเป็นภัย จึงควบคุมส่วนที่ออกมาทางกายทางวาจาเป็นประมาณ และเมื่อควบคุมทางกายวาจาได้ ก็หมายความว่าทางใจย่อมถูกควบคุมด้วยเหมือนกันในอันับหนึ่ง. เอาชาติศีลกันก็ตรงที่ทำความผิดปรากฏออกมาทางกายทางวาจา.

ส่วนทางใจนั้นเฉพาะเมื่อมันบังคับออกมาทางกายทางวาจา, แสดงออกมาทางกายทางวาจา ทำผิดทางกายทางวาจาเสร็จแล้ว ลำพังความคิดๆ นึกๆ นั้น ยังไม่ถือว่าเป็นเรื่องชาติศีล. โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่า คำว่าศีล หมายถึงปกติของภาวะที่ปรากฏอยู่ที่แสดงออกอยู่ที่ให้เห็นได้อยู่ หมายถึงที่กายวาจานั้นเอง ดังนั้นเมื่อถามว่าปกติของอะไร? ก็ตอบได้ง่ายๆว่า ปกติของกายวาจา เป็นหลักของศีล.

สิ่งที่เรียกว่า “ศีล” สำหรับบุคคล ก็คือสิ่งที่ทำความปกติ หรือควบคุมให้เกิดความปกติ; กิริยาอันนี้เรียกว่า สำรวม หรือสังวร. *เมื่อใดมีการสำรวม เมื่อนั้นมีศีล;* นี้เป็นหลักกว้างๆ ที่ไม่มีทางจะผิด. *ถ้าเมื่อใดมีการควบคุมตัวเองแล้ว เมื่อนั้นเรียกว่ามีศีล;* เพราะการสำรวมหรือการควบคุมนั้น เป็นเครื่องทำความสงบ. บางคนอาจมีศีลได้พร้อมกันกับสมาธิ คือมีการสำรวมตน เพื่อให้กำหนดอารมณ์ของสมาธิแล้ว เมื่อนั้นก็เป็นศีลตามไปด้วย.

หรือ ถ้าบุคคลครุ่นคิดสิ่งที่ควรคิดพิจารณาอยู่ ต้องสำรวมจิตใจให้ทำการพิจารณาให้ได้ ไม่ให้เหลวไหล; อย่างนี้การสำรวมนั้นก็เป็ศีลด้วยเหมือนกัน, มีศีลพร้อมกันกับปัญญาและพร้อมกันกับสมาธิ. กล่าวได้อย่างหนึ่งอย่างกว้างๆ ทั่วไปว่า *เมื่อใดบุคคลตั้งใจทำความดี เมื่อนั้นต้องมีศีล;* ไม่ว่าตั้งใจจะทำความดีชนิดไหน. ขอแต่ให้มีความตั้งใจบังคับตัวเองให้ทำความดี มันก็เป็นศีลพร้อมกันในตัว ไม่แยกออกจากกัน จึงไม่เป็นการยากแก่การปฏิบัติสำหรับคนตามปกติ.

การรักษาศิลปะในลักษณะอย่างนี้ นับว่าได้เปรียบได้กำไร คือแฝงอยู่ในสิ่ง
 ทั่วๆ ไป ที่มีการตั้งใจควบคุมตัวเอง; เหมือนอย่างว่า เรากำลังทำการงานประกอบ
 อาชีพ ทำไร่นา ทำนาอยู่เป็นต้น. การที่ควบคุมตัวเองไม่ให้เกียจคร้าน ให้มีการกระทำ
 ที่แน่นอน มีการบังคับตัวเองเจียบขาอย่างนี้; การบังคับตัวเองนั้นเป็นส่วนศิลปะ.
 การงานก็เป็นส่วนการงาน แปลว่าคนรักษาศิลปะได้ในการงานนั่นเอง; ความหมายของ
 ศิลปะหมายถึงการสำรวจ หรือการบังคับตัวเองอย่างนี้. ฉะนั้นเมื่อใดมีการสำรวจหรือ
 การบังคับตัวเอง เมื่อนั้นก็มีศิลปะ; เพราะว่าทำให้ปกติ เพราะว่าทำให้เป็นไปตามที่
 ต้องการ. จงอย่าได้ละเลยการบังคับตัวเองในทุกๆ โอกาสก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศิลปะไปใน
 ทุกๆ โอกาส, มีความสำรวจอยู่ในทุกโอกาส, เป็นผู้มีศิลปะไปได้ในทุกๆ กรณี อย่างที่
 เรียกว่าเป็นพื้นฐานทีเดียว.

....

ที่นี้ก็มาถึงภาษิตข้อที่ว่า *อาทิ สลิ ปฏิภูจา จ - ศิลปะเป็นที่พึงในเบื้องต้น*.
 นี้ก็เห็นได้ว่า มีความหมายอย่างเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว, คือว่าคนเราโดยทั่วไป
 ก็ต้องกระทำกิจประจำวัน ที่ต้องกระทำเป็นประจำ. การที่กระทำกิจประจำวันให้ได้
 นั้น ก็ต้องเจือด้วยศิลปะ, ต้องให้ศิลปะรวมอยู่ในกิจประจำวัน; อย่างที่เรียกว่า มีศิลปะเป็น
 พื้นฐานด้วยเหมือนกัน. เราทำกิจประจำวัน เพราะว่าเราต้องทำเพื่อให้มีชีวิตอยู่ เพื่อ
 ให้กิจประจำวันของเราเป็นระเบียบเรียบร้อยปกติดี; เราก็มีศิลปะ คือมีการบังคับสำรวจ
 ให้กระทำไปอย่างที่เราเรียกว่าเป็นปกติ; อย่างนี้ก็คือมีศิลปะเป็นที่พึงในเบื้องต้น.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ติดตอกันให้ดี ๆ เพื่อจะให้เกิดความเข้าใจว่า ไม่ใช่
 มีศิลปะ ต่อเมื่อรับศิลปะว่า ปาณาติ ปาตา เวระมณี ที่นี้เดี๋ยวนี้เป็นต้น. *ศิลปะเป็นสิ่งที่จะต้อง
 อยู่กับเนื้อกับตัว* จึงจะเป็นศิลปะที่สำเร็จประโยชน์. ศิลปะที่รับแล้วรับเล่าอย่างนี้

มันก็เป็นศีล ก. ข. ก. กา, เป็นศีลในชั้นเตรียมเท่านั้นเอง. ศีลที่มีอยู่เป็นปกติ นั้นแหละจึงจะเรียกว่าเป็นศีลที่แท้จริง และเป็นประโยชน์ได้จริง เป็นที่พึ่งในเบื้องต้น ได้จริง.

จงเอาไปคิดดูในข้อนี้ ในข้อที่ให้ศีลทุกลมหายใจเข้าออกนั่นเอง, ให้อยู่ เป็นพื้นฐานคู่กันกับการงานคู่กันกับชีวิตจิตใจ จึงจะสำเร็จประโยชน์ในการที่จะมีศีล หรือรักษาศีล หรือป้องกันศีล เป็นต้น. อย่าได้ลืมว่า ท่านได้กล่าวไว้ว่า ศีลเป็นที่พึ่งในเบื้องต้น ก็เป็นพื้นฐานทีเดียว.

....

ข้อถัดไปที่ว่า *กลุยามานญ มาตุกั* - ศีลเป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรม ทั้งหลาย. นี้แปลออกโดยตรงที่เรียกว่ากัลยาณธรรม, คือธรรมะที่งดงาม. ธรรมะชั้นธรรมตาก็มีอยู่, ธรรมะชั้นที่งดงามก็มีอยู่; ธรรมะชั้นธรรมตา โดยเจาะจงก็คือศีล ในฐานะที่เป็นหลักพื้นฐาน. แต่ถ้าต้องการให้งามยิ่งขึ้นไป ก็ต้องมีการประพฤติธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อจะให้มันงาม.

อย่างว่า ไม่ฆ่าเขาก็เรียกว่าไม่ผิดศีล แต่ก็ยังไม่งาม; ต้องช่วยเขา เมตตาก รุณาเขา มันจึงจะงาม อย่างนี้เป็นต้น. การที่ทำบุคคลให้งาม มีอยู่มากมายหลายประการ ทั่วเหมือนกัน. ถ้าถือว่า ศีลนี้เป็นแม่บทของกัลยาณธรรมเหล่านั้น; เช่นว่า เราไป เมตตาก รุณาเขา ทั่วๆ ฆ่าเขา อย่างนี้มันก็เป็นศีลไปไม่ได้, คือเราไม่มีศีลในข้อที่จะไปฆ่าเขา แล้วจะไปมีกัลยาณธรรมในข้อที่จะไปช่วยเหลือเขา มันก็เป็นสิ่งที่มีไม่ได้. ดังนั้น เราจะต้องสำรวจมรรควางในส่วนศีลเสียก่อน ให้เป็นปกติแล้วจึงกระทำให้งดงามให้ วิจิตร ทั่วๆ ประพฤติปฏิบัติยิ่งๆ ขึ้นไป.

ขอให้เข้าใจคำว่า “กัลยาณธรรม” ในลักษณะอย่างนี้; สิ่งที่เราเรียกว่าความงามนั้นต้องการตัวกันทุกคน. บางทีสัตว์ไตร่จณาน เราก็ยังสังเกตเห็นได้ว่าต้องการความงาม ต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อเป็นดังนี้แล้วคนจะไม่ต้องต้องการความงาม อย่างไม่ได้; การจะนึกถึงการทำให้่งดงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น *งามในเบื้องต้นคือศีล, งามในท่ามกลางคือ สมาธิ, งามในเบื้องปลายคือ ปัญญา*, ดังนี้เป็นตัวอย่าง.

สิ่งที่มาทำให้่งงามในทางจิตใจนั้น หมายถึงธรรมะที่ทำให้ความประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในการที่จะมีความบริสุทธิ์ สะอาด มีความสว่างไสวแจ่มแจ้ง และสงบเย็น ทำให้ยิ่งขึ้นไปเท่าไร ก็ยิ่งงามขึ้นไปเท่านั้น. ขอให้นึกถึงว่าต้องอาศัยการสำรวม หรือการบังคับตัวเองคือศีลนี้ เป็นกำลังสำคัญ ก็เป็นแม่บทของกัลยาณธรรม.

....

ส่วนข้อที่ว่า *ปมฺหิ สหุพฺพมฺมานิ - ศีลเป็นปากทางแห่งธรรมทั้งปวง* นั้นก็มีใจความว่า การไปสู่ธรรมทั้งหลายทั้งปวงนั้น ต้องผ่านไปตามศีล; ศีลเหมือนกับปากท่าน ศีลเหมือนกับปากทาง ที่จะไปสู่ธรรมะทั้งปวง. เราจะต้องผ่านศีลไปให้ได้ *การจะต้องผ่านศีลไปให้ได้ นี้คือการรักษาศีลให้ครบถ้วนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์* เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า *ตสฺมา สลฺลํ วิโสธเย - เพราะเหตุฉะนั้นท่านทั้งหลายจงชำระศีลของตนให้หมดจด* ดังนี้.

เราจะนึกถึงมิตามารตา บู่ ยา ทา ยาย ที่เคยถือศีลกันมาอย่างไร; เราอาจจะเกิดความสลดใจในความตกต่ำของศีล ของบรรดาผู้ที่เป็นลูกเป็นหลานก็ได้. เราเองมีการถ่ายทอดรับช่วงมาจากมิตามารตาอย่างไร, แล้วเราทำให้ตกหล่นไปอย่างไร; เราก็พอจะสังเกตเห็นได้.

ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า การเบียดเบียนสัตว์ในสมณันั้น มีมากเกินไปจน สัตว์บางชนิดนั้น ไม่มีตัวจริงให้ดู เหลืออยู่แต่รูปภาพ สัตว์บางชนิดก็จะมีเหลืออยู่แต่เพียงเสียง ในเครื่องบันทึกเสียง อย่างนี้เสียแล้วก็มี; ไม่ยกเว้นแม้แต่สัตว์ที่อยู่ในวัด วาอาราม ก็ยังถูกเบียดเบียน ก็ยังมีคนถือปืนเข้ามาในวัด เพื่อจะยิงสัตว์ที่อยู่ในวัด. ลักษณะอย่างนี้ไม่มีในสมัย บู่ ย่า ตา ยาย และถือว่าเป็นเรื่องเสียด อปปรีย์ จัญไร เหลือที่จะประมาณทีเดียว.

คนสมัยนี้ถือปืนเข้ามาในวัด ก็ไม่มีความละอาย, ยิ่งสัตว์ที่อาศัยอยู่ในวัด ก็ยังไม่มี ความละอาย, จะมีเสียดอปปรีย์จัญไรเท่าไร มันก็ไม่รู้จักละอาย. ลองคิด ตูเถิดว่า มันจะมีศีลก็ตามกน้อย ในเมื่อเทียบกันดูแล้วกับ บู่ ย่า ตา ยาย สมัยนั้น ซึ่งไม่เคย ทำอย่างนี้. นี่เป็นเครื่องวัดว่า ศีลของลูกหลาน กับศีลของตายายนั้น กำลังผิดแปลก แตกต่างกันอย่างไร. เมื่อที่ลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปของการรักษาศีลแสดงให้เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วก็ควรจะก่อสร้างสติสังเวชใจกันบ้าง แล้วจะได้ชี้แจงให้เด็ก ๆ เกิดมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องศีลเป็นที่พึงในเบื้องต้น.

เรื่องศีลเป็นแม่ของกัลยาณธรรมทั้งปวง *เรื่องศีลเป็นปากทางแห่งธรรมะ* ทั้งหลาย *ควรจะมีศีลกันไว้ เพื่อให้มีความเจริญในธรรม ซึ่งทำความดีเป็นมนุษย์* ของเรา *ให้มีความดีเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องอยู่ตลอดไป.* ถ้าทำได้ดังนี้การทำบุญตายาย จึงจะมีความหมาย, การส่งตายาย จึงจะมีความหมาย, การบิณฑุสกุสกุสตายายจึงจะมีความหมาย; เพราะว่าเราระลึกนึกถึง บู่ ย่า ตา ยาย กันจริงๆ, เรามีความรับผิดชอบในความเสื่อม หรือความเจริญของเราจริงๆ. เราไม่เพียงแต่ว่า ทำพิธีระลึกนึกถึงตายาย วันเดียวแล้วก็เลิกกัน แต่เราจะประพฤติกระทำทุกอย่าง ทุกๆ วัน เพื่อให้ถูกใจตายาย เพื่อเจริญรอยตาม บู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้เคยมีศีลมีทานหรืออะไรทำนองนี้ อย่างที่เป็นเครื่อง トラประทับอยู่.

.....

การที่ลูกหลานสมัยนี้ เรียนหนังสือได้มาก หาเงินได้มาก แต่แล้วกลับไม่มี ศีลมีทานนั้น อย่าไปเข้าใจว่าเป็นความเจริญ; แท้จริงเป็นความเสื่อมในทางจิตใจ เป็น ความมกนหาในทางร่างกาย, คือเจริญในทางร่างกาย แต่ว่าเสื่อมทรามในทางจิตใจ. ในที่สุดก็จะมีแต่การเบียดเบียนกัน เพราะว่าคนเหล่านั้นเป็นทาสของกิเลสตัณหา จึงมี ความเห็นแก่ตัวจัด, และมีการเบียดเบียนกัน. เพราะฉะนั้นคนจะรู้หนังสือมาก มันจะมีเงินมาก หรือจะมีอะไรมาก มันก็ยังเบียดเบียนกันมาก มันก็ยังมีการกระทำที่ไม่มีศีลธรรม กันมาก อยู่ในตัวมันเอง; ดังนั้น เรียกว่าเป็นการหักหลัง บู่ ย่า ตา ยาย เป็นการบกพร่อง ทรยศต่อ บู่ ย่า ตา ยาย เพราะความที่มีศีลน้อยกว่า บู่ ย่า ตา ยาย, ธรรมะทั้งหลายย่อม ไม่เจริญ.

เพราะเหตุนี้กล่าวมานั้นจึงหวังว่าพวกเราทุกคน จะได้พยายามกับความเสื่อม ทรามอันนี้ให้ดีขึ้น, จะพยายามแม้แต่เพียงว่าไม่ให้เสียเปรียบ หรือไม่ให้ตกต่ำกว่าระดับที่ บู่ ย่า ตา ยาย ได้กระทำมา โดยเอาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปนี้แหละเป็นพื้นฐาน : เช่นการเบียดเบียนสัตว์เดรัจฉานอย่างไม่มี ความละอาย, หรือการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ ด้วยกันอย่างไม่มี ความละอาย, ความเอาเปรียบ ความอิจฉาริษยา, การไม่เห็นแก่หน้า แก่ตาซึ่งกันและกัน; ดังนั้นเป็นเรื่องว่า มนุษย์สมัยนี้เป็นอย่างไรในเมื่อเปรียบกับ มนุษย์ในสมัย บู่ ย่า ตา ยาย.

ในที่สุดท่านทั้งหลายควรจะพบความจริงสักข้อหนึ่งว่า เรื่องนั้นมันสำเร็จอยู่ที่ ศีลอย่างเดียว ทุกอย่างทุกประการนั้น จะสำเร็จอยู่ที่ความมีศีลอย่างเดียว. จึงพยายาม มีศีลอย่างเดียวเท่านั้น แล้วธรรมะต่าง ๆ ก็จะตามมา. เมื่อบุคคลมีศีลแล้ว ก็เรียกว่า เป็นที่รับประกันได้ว่าเขาจะเป็นผู้ก้าวหน้าไปได้โดยแน่นอน ถ้าแม้แต่ศีลก็รักษาไม่ได้ แล้ว ก็ยังรับประกันไม่ได้ว่า เขาจะเป็นผู้เจริญก้าวหน้าไปในทางที่ดีที่งามที่สุดได้.

เที่ยวนี้คนเราอยู่เป็นสุขในโลกได้ ก็เพราะความที่มีศีล พอศีลน้อยลงไปเท่าใด ความสุขก็มีน้อยลงไปเท่านั้น : เกิดมานะขึ้นมาในทางชั่ว คือเอาอย่างกัน ในทางชั่ว, แก่แก่กัน ในทางชั่ว; เมื่อนั้นก็ไม่มีศีลเหลืออยู่เลยในโลกนี้. โลกนี้ก็จะถึงกาลอวสานต์ คือทำลายลง ไม่มีอะไรเหลืออยู่อีกต่อไป. มนุษย์ไม่มีศีล เป็นมนุษย์ทำลายโลกในลักษณะอย่างนี้ อย่างที่ไม่ต้องสงสัยเลย; ยิ่งมีความรู้มีสติปัญญาอย่างอื่นมาก ก็ยิ่งทำลายโลกได้มากเพราะความไม่มีศีลนั้น. เพราะฉะนั้น จึงได้ระลึกนึกที่จะเคารพหนักแน่นในการมีศีล; อย่าเห็นเป็นเรื่องเล่น ๆ : รับศีลสักหน่อยแล้วก็มีศีล, ทำพิธีรับศีลแล้วก็มีศีล; อย่างนี้เรียกว่าเป็นคนประมาท คือยังเป็นคนเขลา ไม่รู้ตามที่เป็นจริงในเรื่องศีล.

การรับศีลนั้นหมายความว่า ต้องเอาไปถืออยู่เป็นประจำตลอดกาล; ที่รับบ่อย ๆ นั้น เพื่อกันลืม ไม่ใช่ว่ามีศีลตรงที่รับศีลง่าย ๆ อย่างนั้น; ต้องเอาไปรักษา, ต้องเอาไปสำรวจระวัง เพื่อการปฏิบัติเป็นพื้นฐาน อยู่เป็นประจำ จึงจะเรียกว่าศีล ให้มีความสงบตลอดกาล เหมือนกับก้อนหิน ที่ไม่กระตุกกระตัก ที่มีความสงบเยือกเย็นโดยอุปมาอย่างนั้น จึงจะเรียกว่ามีศีล. บางคนกำลังรับศีลอยู่ด้วยปาก มือก็ไปตบยุงอยู่ที่กันอยู่ก็มี; อย่างนี้เรียกว่าไม่มีความเข้าใจในเรื่องศีล.

เราจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องศีลให้เพียงพอ จนถึงกับว่าเนื้อตัวเป็นศีล หรือว่ามีศีลอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก อย่างนี้จึงจะเรียกว่าเป็นคนมีศีล; ส่วนที่จะมีศีลมากน้อย มีสูง มีต่ำ อย่างไรนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง. ขอแต่ **ให้มีการสำรวจ การบังคับตัวเองอยู่ก็แล้วกัน ก็เรียกได้ว่ามีศีลอยู่ทั้งนั้น; เพราะฉะนั้นจะต้องมีความไม่ประมาท และมีสติระลึกนึกอยู่เสมอด้วย จึงจะมีศีล จะมีศีลโดยไม่มีสตินั้นเป็นไปไม่ได้. เราต้องมีสติระลึกให้ทันทั่วทั้งจึงจะมีศีล. เราจะไม่มีศีลโดยไม่มีสติละอายบาปนั้นก็มิได้;**

เราต้องละอายบาป คือทุกราวถ้าเราทำศีลขาด เราต้องละอาย ต้องละอายเหมือนกับเราทำอะไรผิดพลาดไม่น่าดูตามถนนหนทาง เราไม่กล้าทำอะไรผิดพลาดตามถนนหนทางก็เพราะละอาย. เรื่องศีลนี้ก็เหมือนกัน ถ้าผิดพลาดลงไปแล้วเราก็ต้องละอายให้มาก เหมือนกับเราทำอะไรที่น่าละอายตามถนนหนทาง.

เมื่อเราผิดพลาดในเรื่องศีลเป็นคนที่ไม่มศีลแล้ว เราต้องกลัวการทุศีลนั้นให้มาก ยิ่งกว่ากลัวเสือ กลัวผี หรือกลัวความตาย; เดียวนี้คนส่วนมากกลัวจักจกหรือกิ้งกือ ยิ่งกว่าการทุศีล หรือว่าเรื่องกลัวเล็กๆ น้อยๆ เช่นความมอดอยากเป็นต้น ยิ่งกว่าการทุศีล, บางคนกลัวไม่ได้กินเหล้ายิ่งกว่ากลัวการทุศีล, เมื่อเป็นอย่างนั้นมันก็มีศีลไม่ได้ คือไม่มีความกลัวต่อการทุศีลนั่นเอง.

รวมความแล้วก็ต้องว่า เราต้องมีสติตั้งมาให้รักษาศีลอยู่ได้ในเบื้องต้น แล้วก็ยังต้องมีสัมปชัญญะควบกันมากับสติ และมีหิริโอตตบัพพะเนเมื่อกระทำผิดไปกระทำพลาดไปก็เสียอกเสียใจหรือกลัวให้มาก. ถ้าทำได้อย่างนี้ทุกคนก็จะมีศีลได้โดยไม่ยากเลย ทำให้บ้านเมืองเต็มไปด้วยคนมีศีล. ถ้าทุกคนมีศีล บ้านเมืองก็มีศีล บ้านเมืองก็จะมีความสงบ; เราก็อยู่กันด้วยความสงบเรียกว่ามีศีลเป็นที่พึ่งในเบื้องต้น, มีศีลเป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรม, และมีศีลเป็นปากทางแห่งคุณธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นเครื่องเกิดบุญบูชาคุณของบิฑามารดา บู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้โดยแท้จริง นับว่าเป็นการบูชาอย่างยิ่งและแท้จริง ซึ่งเราจะต้องระลึกนึกถึงกันอยู่เสมอทุกโอกาสที่ทำบุญถวาย.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๑๘

๑/๒๕๐๙

๒๒ กันยายน ชั้น ๘ กำ เดือน ๑๐
กัณฑ์เช้า

มาตาปิตุเสฏฐุปุตตกถา

[บุตรที่ประเสริฐที่สุดของทนาย คือบุตรที่เชื่อฟัง]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

เสฏโฐ ทิ โส ว ปุตฺตานํ โย จ ปุตฺตานมสฺสโว – ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตฺพุโป – ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่อง
ประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา – ความเชื่อ และวิริยะ – ความพากเพียรของท่าน
ทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัทให้เจริญออกงาม ก้าวหน้าในทางศาสนายิ่งขึ้นเป็นลำดับไป
กว่าจะยุดึงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ เนื่องในโอกาสจิตสมัยบำเพ็ญ
 ทักษิณานุประทานกิจ อุทิศแก่เปตชนผู้ล่วงลับไปแล้ว อันเป็นประเพณีของพุทธบริษัทที่
 กระทำกันมาในประเทศไทย จนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไป อย่างหนึ่งด้วย
 เหมือนกัน. ถ้าหากว่าประชาชนทั้งหลายยังคงยึดไว้ได้ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี
 ที่ดี เห็นปานนี้ ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนาน ทำให้ความเป็นอยู่ของ
 มนุษย์เรานี้ ประกอบไปด้วยธรรมได้โดยง่าย, มีชีวิตเป็นอยู่ที่เป็นไปในทางธรรม
 หรือประกอบไปด้วยธรรม อันจะเป็นเครื่องคุ้มครองสัตว์ทั้งหลาย ให้ตั้งอยู่ในความสุข.

....

ข้อแรกที่สุดจะต้องนึกกันเสียก่อนว่า ไม่มีสิ่งใด นอกจากสิ่งที่เรียกว่า ธรรม
 ที่จะเป็นเครื่องรักษามนุษย์ไว้ ให้พ้นจากความทุกข์ได้; สิ่งอื่นย่อมไม่มี.
 แต่คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ อาจจะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นก็ได้ แต่ตามความจริงนั้น ก็คือสิ่ง
 ที่เรียกว่าธรรม; เพราะว่า แม้ว่าใครจะเรียกชื่อสิ่งที่ตนนับถือ เชื่อถือ เคารพ เป็น
 เทวดา เป็นพระเจ้า หรือเป็นอะไรก็ตาม ผลสุดท้ายก็ยังไม่พ้นไปจากสิ่งที่เรียกว่า ธรรม.
 เพราะว่าการประพฤติกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ตนพ้นจากความทุกข์นั้นก็เรียกว่า
 การประพฤติธรรมอยู่แล้ว; ถ้าเป็นเครื่องปลอบใจ หรือพ้นทุกข์ได้อย่างไม่จริง ก็เป็น
 ธรรมที่ต่ำ ๆ ลงมา, ถ้าพ้นทุกข์ได้จริง หรือสมบูรณ์เด็ดขาด ก็เป็นธรรมที่สูงสุด.
 บุคคลจึงมีการประพฤติกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นของ ๆ ตน ประจำตน อยู่ด้วยกัน
 ทุกคน; ที่จะกล่าวว่าคน คนใดคนหนึ่ง เป็นคนไม่มีศาสนานั้น เป็นไปไม่ได้
 แม้ผู้นั้นจะกล่าวเอง ว่า เขาเป็นคนไม่มีศาสนา ยังไม่มีศาสนา; อย่างนี้ก็ไม่ได้ ยังเป็น
 การพูดไม่จริง เพราะว่า เขาโง่จนไม่รู้จักตัวเขาเอง ว่ามีอะไรบ้าง.

ถ้าจะมีใครสักคนหนึ่งในสมัยนี้ เป็นคนสมัยใหม่มาบอกว่า เขาเป็นคนไม่มีศาสนา หรือไม่นับถือศาสนาอะไร; ก็หมายความว่า เขาไม่รู้จักตัวเขาเอง ว่าเขาต้องมีหลักการวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นของตัวเขาที่จะต้องปลอบเขา ช่วยเขาให้เขาพ้นจากความทุกข์ หรือสิ่งที่เขาไม่ต้องการ. โดยที่แท้แล้ว เขาก็มีศาสนาของเขาเอง, หรือมีตัวเขาเองเป็นศาสนา. ถ้าเขามีความโง่ จนคิดว่าเงินช่วยได้หมดทุกอย่าง แล้วก็ไปเห็นแก่เงิน; เขาก็มีเงินเป็นศาสนา หรือถือศาสนาเงิน ดังนี้เป็นต้น. หรือถ้าเขาคิดว่าเขามีปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุ่ลวงไปด้วยดี; เขาก็มีตัวเขาเอง, สติปัญญาของเขาเอง, เป็นศาสนาของเขาเอง. ทั้งนี้คนเราจะอยู่โดยปราศจากศาสนา หรือปราศจากสิ่งที่เรียกว่า ธรรม นี้ไม่ได้.

คำว่า “ธรรม” นี้ มีความหมายกว้างขวาง : เป็น ธรรมของคนพาล คนโง่ คนเขลา เรียกว่า พาลธรรม ก็มี, เป็น ธรรมของคนฉลาด มีสติปัญญา เรียกว่า บัณฑิตธรรม ก็มี. ไม่มีอะไรที่จะไม่เรียกว่า ธรรม; ทุกสิ่งทุกอย่าง ก็เรียกว่า ธรรม อยู่แล้ว. ถ้ายิ่งเป็นความคิด หรือวิธีการสำหรับปฏิบัติเพื่อความสุข ความทุกข์แล้ว ก็เป็นธรรมโดยตรง; ถ้าผิดก็เรียกว่ามิจฉาธรรม หรือ อกุศลธรรม หรือ พาลธรรม เป็นต้น ดังที่กล่าวแล้ว. คนจึงมีธรรมเป็นของตน อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอไป อย่างที่จะเว้นเสียไม่ได้.

....

เราจะต้องพิจารณากันต่อไป ถึงข้อที่ว่า **เราจะมีธรรมะอย่างไรจึงจะเป็นสิ่งที่ถูกที่ควร หรือสมแก่ความเป็นพุทธบริษัทได้.** ถ้าเรามีการประพฤติกระทำอย่างโจร ก็เรียกว่ามีโจรธรรม, ถ้าเราประพฤติปฏิบัติอย่างอุบาทว์ เราก็มีธรรมอย่างอุบาทว์. เราจะเลือกเอาอย่างไหน ก็ไม่มีใครมาบังคับเราได้ มีสิทธิ์ที่

จะเลือกได้; แต่แล้วผลอะไรจะเกิดขึ้นนั้น มันก็ต้องรับตามนั้น อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกเหมือนกัน.

ดังนั้น ผู้ที่มีสติปัญญา พิจารณาเห็นอยู่ จึงได้รู้จักเลือกเอา แต่สิ่งที่จะไม่เป็นทุกข์ เป็นโทษ, เลือกเอาแต่ที่เป็นประโยชน์ ทำให้เป็นอยู่ได้ โดยสะดวกสบาย เรียกว่ามีความสุข หรือมีความก้าวหน้า เจริญสูงยิ่งขึ้นไป ในทางจิตทางใจ; จนกระทั่งเรียกว่า อยู่เหนือความสุข เหนือความทุกข์ เหนืออะไรทุกอย่าง คือ อยู่อย่างที่เป็นนิพพาน ไม่มีอะไรกระทบกระทั่งได้ เป็นที่สุด.

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เรียกว่า ธรรม หรือธรรมะนั้น แยกกันจากมนุษย์ไม่ได้ คือ แยกออกจากมนุษย์ไม่ได้; เพราะว่า การคิด การพูด การกระทำ ของคน ๆ หนึ่ง ก็ย่อมเป็นธรรมอยู่ในตัวมันเอง : คิดดีก็เป็นธรรมดี, คิดชั่วก็เป็นธรรมชั่ว, ประพฤติดีหรือพูดดีก็เป็นธรรมดี ประพฤติชั่วหรือพูดชั่ว ก็เป็นธรรมชั่ว.

จงรู้จักสิ่งทีเรียกว่า ธรรม ในฐานะที่เป็นเนื้อเป็นตัว ของคนเราทุกคนอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จึงจะเรียกว่า เป็นพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; ไม่เป็นคนโง่ คนพาล คนเขลา คนหลง เอาธรรมะไว้ที่วัด เอาตัวเองไว้ที่บ้านนาน ๆ จึงจะมาพบกันสักทีหนึ่ง, หรือว่าบางวันจึงจะประพฤติธรรม บางวันไม่ได้ถือว่า ประพฤติธรรม; จะนี้ก็ถึงพระธรรม ต่อเมื่อเกิดความเดือดร้อนขึ้นมาเท่านั้นเอง. อย่างนี้เรียกว่า เป็นความโง่ ความหลง ความเขลา ตลอดจนกาล.

แต่ถ้าผู้ใด มีปัญญาพิจารณาเห็นว่า สิ่งทีเรียกว่าธรรมนั้น เป็นอยู่กับเนื้อกับตัว เขาจะต้องควบคุมสิ่งทีเรียกว่า ธรรม นั้นให้เป็นไปในทางทีเป็นกุศล, เพื่อว่าตนอย่าต้องกระทบกันเข้ากับสิ่งทีเรียกว่า ความทุกข์ หรือความเสื่อมเสีย เป็นทันเลย.

ให้ทุกคนมองเห็นอยู่ว่า แม้แต่ร่างกาย เนื้อหนังแท้ๆ ก็เป็น รูปธรรม, จิตใจล้วนๆ ก็เรียกว่า นามธรรม, การประพุดติกระทำของร่างกายกับจิตใจรวมกัน ก็เรียกว่าธรรม. กระทำได้ทางกาย กระทำได้ทางวาจา กระทำได้ทางใจ ล้วนแต่เป็น ธรรมไปหมด; จึง *ไม่มีอะไรเหลือที่ไม่ใช่ธรรม* เป็นรูปธรรม นามธรรม และ ปฏิบัติธรรม ของนามรูปนั้น.

พิจารณาดูให้ถี่เถิด จะเห็นว่า *ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม* ในคนเรา; แม้ที่นอกออกไปจากคนเรา ที่เป็นสัตว์เดรัจฉาน มันก็คล้ายๆ กันอีก, แม้ที่ต่ำลงไปอีก จนกระทั่งถึงต้นไม้ แผ่นดิน ก้อนหิน เม็ดกรวด เม็ดทราย อย่างน้อยมันก็มีรูปธรรม และมีความเปลี่ยนแปลง ที่เรียกว่า วิปริณามธรรม เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน. มันเป็นรูปธรรมที่ประกอบไปด้วย วิปริณามธรรม มันก็เป็นธรรมอยู่เต็มตัวแล้ว; เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม จะเป็นน้ำฝนที่ตกลงมาจากฟ้า ก็เป็นรูปธรรม ที่มีวิปริณามธรรม, จะเป็นต้นหญ้า ต้นบอน ที่ได้ฝนแล้วก็เจริญงอกงาม เช่น ต้นข้าว ในนา เป็นต้น ก็เป็นรูปธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยวิปริณามธรรม.

ถ้าพิจารณาสอดส่องดูให้ถี่โดยละเอียด ก็จะมีพบ สิ่งที่เราเรียกว่า *ธรรมนี้สิ่งเดียวเท่านั้น ที่เป็นตัวโลก* หรือแม้ที่เป็น *เหตุให้เกิดโลก* กระทั่งเป็น *ความดับสนิทของโลก* ตลอดจนถึงเป็น *วิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับสนิทของโลกนั้น*.

เมื่อกล่าวจำแนกออกไปอย่างนี้ เป็น ๔ อย่าง พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันรวมอยู่ในตัวคน หากดูได้โดยสมบูรณ์ บริบูรณ์ในตัวคน ก็คือ *ความทุกข์* ก็คือ *เหตุให้เกิดทุกข์* ก็คือ *ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์* ก็คือ *หนทางปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์* ก็คือ *นี้มีอยู่ในตัวคน* เห็นได้ที่ตัวคน ศึกษาได้ที่ตัวคน; แล้วเราจะพูดว่า

เอาธรรมะไว้ที่วัด เอาตัวเองไว้ที่บ้านได้อย่างไรกัน. ถ้าว่ามีความมุงหมายมาแต่กาลก่อน ในลักษณะอย่างนั้น ก็จึงได้เข้าใจเสียใหม่ ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามธรรมไปเสีย ตั้งแต่แรก จึงจะสามารถเข้าใจธรรม ที่ประพฤติกปฏิบัติ เป็นเครื่องดับทุกข์ได้สูงขึ้นไปตามลำดับ, ตามลำดับ จนกว่าจะถึงที่สุดได้จริง.

ด้วยเหตุจึ่งที่กล่าวมานี้ ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นแล้วว่า การประพฤติกกระทำทุกอย่างก็เรียกว่าธรรม; *แม้การทำบุญ ตา ยาย นี้ ก็เรียกว่าประพฤติกธรรม* เสียแต่ว่าคนไม่ค่อยสนใจ แล้วไม่ประพฤติกให้ถูกต้องตามความมุงหมายที่แท้จริง เลยกลายเป็นเพียงพิธีรีตอง ที่ทำไปอย่างมุงหมาย ละเมอเพื่อฝันเสียมากกว่า. ไม่เป็นแม้แต่เพียงชนบ ธรรมนิยมประเพณีที่ดี; เป็นแต่เพียงพิธีรีตอง ของคนโง่ เซลา งมุงหมาย ไม่ใช่ชนบ ธรรมนิยมประเพณีที่ดีของคนมีปัญญา. เพราะเหตุจื่อนั้น จึงไม่ต้องโทษใคร ถ้าหากว่าไม่ได้รับผลอะไร จากการกระทำนั้น ๆ. ดังนั้น ควรจะนำมากล่าว *มาพิจารณากัน ให้เป็นที่แจ่มแจ้ง* กระจ่างออกไป ว่ามันเป็นอย่างไร, *ควรกระทำอย่างไร* ดังนี้เป็นต้น.

....

สำหรับการทำบุญ ตา ยาย โดยเฉพาะนี้ ส่วนมากเราก็เห็น ๆ กันอยู่แล้ว ว่า ทำตามธรรมเนียม ทำตามประเพณีกันเป็นส่วนใหญ่; แต่น้อยคนที่จะรู้ถึงความมุงหมาย เลยกลายเป็นเพียงประเพณีล้วน ๆ เป็นเพียงพิธีรีตองล้วน ๆ ไปเสียเป็นส่วนมาก. แต่ว่า แม้จะทำอย่างนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีผลเสียเลย; มันก็มี *ผลบ้าง* เหมือนกัน *แต่ว่า ผลนั้นยังน้อยเกินไป ยังไม่สมควรกัน.*

เราทำบุญ ตา ยาย แต่พอเป็นธรรมเนียม มันก็ได้บุญตามธรรมเนียม, หรือว่า ยังพอเป็นเครื่องเตือนใจได้บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่า ตา ยาย ก็มีบุญคุณ ควรจะระลึกนึกถึงบ้าง ;

เป็นเครื่องย้อมนิสสัยเด็ก ๆ ให้นึกถึงผู้มีบุญคุณบ้าง ดังนั้นก็ได้อยู่แล้ว แต่ยังไม่ค่อยเกินไป. *ควรจะศึกษาเข้าใจ* กันให้มากกว่านั้น คือ *ให้รู้ว่า มีบุญคุณอย่างไร, และเราควรจะตอบแทนบุญคุณนั้นอย่างไร,* ให้มากยิ่งขึ้นทุก ๆ คราว ทุก ๆ ปี สำหรับบุคคลคนหนึ่ง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันนี้จึงจะมีประโยชน์ จะเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาพุทธบริษัทไว้ได้เต็มที่.

เมื่อดูให้กว้าง ๆ ออกไปทั่ว ๆ โลก ก็พอจะกล่าวได้ว่า การทำอะไรสักอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องระลึกถึงบุคคลที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ย่อมมีด้วยกันทุกชาติ ทุกภาษา; บางทีจะเคยมีติดที่สุตด้วยกันทุกชาติทุกภาษาด้วยซ้ำไป. แต่ในบัดนี้ปรากฏว่า บางชาติบางภาษา ก็หย่อนยานไป, และบางชาติบางภาษาก็หย่อนยานเอามาก ๆ จนถึงกับเด็ก ๆ ไม่ถือว่า บิดา มารดา เป็นผู้มีบุญคุณแล้วด้วยซ้ำไป. *ในหมู่ชนบางชาติในปัจจุบันนี้ ไม่ถือว่า บิดามารดาที่แก่ชราอันเป็นหน้าที่ หรือเป็นภาระที่ลูกหลานจะต้องเลี้ยงดูก็มี,* แล้วก็ปล่อยให้คนแก่ ๆ เหล่านั้นช่วยตัวเอง จนกว่าจะตายไป นาน ๆ ก็ไปเยี่ยมครั้งหนึ่ง พอเป็นพิธีเท่านั้น; แล้วก็ถือว่า เป็นการเสียหายโหดร้ายอะไร *เพราะว่า ความโง่ ความหลง ความเขลา ได้ครอบงำเต็มที่* ไปด้วยกันทุกคน.

แต่สำหรับ *พุทธบริษัทนั้น จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้;* เนื่องจากได้อบรมธรรมะข้อนี้ไว้ ในลักษณะที่เคร่งครัด และเป็นสิ่งที่ *มีบัญญัติอยู่ในบทธรรมสำหรับพุทธบริษัทด้วย ถือเป็นข้อธรรมที่มีความสำคัญที่มีความศักดิ์สิทธิ์.* และแม้ในประเทศอินเดีย ตั้งแต่ก่อนพุทธกาลมา ก็ได้มีบทธรรมที่จะต้องเคารพคนแก่, ตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาผู้แก่ชราอันนี้เป็นประจำอยู่แล้ว. พุทธศาสนาก็ได้ยอมรับหลักธรรมะข้อนี้ *ว่าเป็นหลักธรรมสำคัญ* ที่พุทธบริษัทจะบกพร่อง จะทำให้บกพร่องไม่ได้. พวกเราที่เป็นพุทธบริษัทในสมัยนี้ ก็ยังคงมีความเชื่อและความยินดี ที่จะรับเอาหลักการ

อันนี้ไว้ปฏิบัติอยู่เสมอไป; ถ้าใครเกิดละเอียดขึ้นมาสักคนหนึ่ง ก็ถูกประณามว่า เป็นคนนอกคอก เป็นคนนอกศาสนา เป็นคนไม่มีธรรม หมายความว่า มีพาลธรรม มีธรรมของคนพาล คนชั่ว.

ในพุทธศาสนาเรา ได้มีคำสอนกล่าวไว้ ถึงเรื่องความกตัญญูกตเวทินี้เป็น *อย่างมาก* และได้ยอมรับว่า เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง; เพราะฉะนั้นจึงมีความนิยมกัน ในหมู่บัณฑิตหรือพระอริยเจ้า ว่า *สิ่งแรกที่สุด จะต้องนึกถึง บิถามารดาผู้แก่ชรา* เป็นต้นก่อน. เช่นว่า คนบางคน มีบิถามารดาทุพพลภาพ แก่ชรา หูหนวก ตาบอด เป็นต้นดังนี้ ก็ถือเป็นหน้าที่ ที่ตนจะต้องช่วยเหลือบิถามารดา, จะหนีออกไปบวช ทั้งบิถามารดาไว้ ไม่เป็นการถูกต้องและสมควร. ดังนั้นจึงได้กล่าวถึงพระอริยบุคคล ที่เป็นพระอนาคามี ประกอบอาชีพปั้นหม้อขาย เลี้ยงบิถามารดาผู้แก่ชราตาบอด จนกว่าจะถึงที่สุดแห่งชีวิตของบิถามารดา ดังนี้ เป็นต้น.

คนที่เห็นแก่ตัว หรือคนที่มีความเข้าใจผิดอย่างอื่น ก็มักจะละทิ้งบิถามารดา ในสภาวะเห็นปานนี้ไป ด้วยความคิดความเข้าใจ ว่าเป็นการถูกต้อง; ที่แท้ก็เป็นความเข้าใจผิดบ้าง หรือเป็นความคิดที่ทุจริต คือต้องการจะหลีกเลี่ยงภาระอันหนักน้นบ้าง จึงได้อ้างเอาการบวชขึ้นมาเป็นข้อแก้ตัว ก็มีอยู่โดยมากเหมือนกัน. นี้เรียกว่าไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา หรือของ *พุทธบริษัท* ซึ่ง *จะต้องนึกถึงบิถามารดาผู้แก่ชรา ก่อนเสมอไป*; และการปฏิบัติธรรมะนั้น มิได้แม้ในเพศฆราวาส จะเป็นฆราวาสเลี้ยงบิถามารดาไปด้วยอาชีพอันสุจริต แล้วก็ย่อมจะประพฤติธรรมะได้ เต็มตามความสามารถของตน ๆ เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น จึงได้ถือเป็นเรื่องใหญ่หรือเป็นเรื่องสำคัญที่ว่ากุลบุตรจะต้องระลึกนึกถึง บิถามารดาผู้แก่ชรา เป็นต้น, จึงจะเป็นไปอย่างถูกต้องตามทางธรรม แม้ที่สุดแต่ถูกต้องตามธรรมชาติ.

.....

ที่ว่าถูกต้องตามธรรมชาติ นั้น หมายความว่า บิдамารดาบิบุตร ออกมาอย่างน้อยที่สุดก็ต้อง มีความหวังว่า บุตรจะเป็นที่พึ่งที่อาศัยแก่เรา ในยามแก่ชรา แล้วเกิดความเบาใจเพราะเหตุนี้แล้ว. นี้เรียกว่าเป็นไปตามธรรมชาติแท้ ๆ คนเราก็มียังจะต้องนึกถึงคนเฒ่าคนแก่, หรือคนเฒ่าคนแก่ก็หวังพึ่งอุปการะคุณของผู้ที่เป็นลูกเป็นหลานของตน เสมอไปตามธรรมชาติ เท่าที่มนุษย์เราจะนึกได้; ถ้าผิดไปจากนี้ ก็เป็นสัตว์ไตร่จกานเท่านั้นเอง จึงไม่มีความคิดอะไรสูงขึ้นมาได้ถึงขนาดนี้. เมื่อมนุษย์ตามธรรมดา ก็มีความหวังอย่างนี้ตัวเอง อยู่เป็นปรกติแล้ว จึงต้องมีการบัญญัติแต่งตั้งสั่งสอนในทางธรรมเพิ่มเติมขึ้น เพื่อเป็นการประพฤติกปฏิบัติในข้อนี้ให้คิดถึงที่สุด จึงได้ชื่อว่า เป็นธรรมขึ้นมา สูงกว่าที่จะมีไปตามธรรมชาติ.

แต่เมื่อหลักเกณฑ์อันนี้เป็นที่ยอมรับกันแล้ว ก็ มีบทบัญญัติต่างๆ เกิดขึ้นสำหรับจะได้ศึกษาและปฏิบัติกันต่อไป อย่างละเอียด ซึ่งมีอยู่มากมาย ดังที่จะได้ยกมาพอเป็นตัวอย่างสำหรับแสดงในวันนี้ว่า : ในบรรดาบุคคลผู้เป็นบุตรทั้งหลายนั้น ท่านจำแนกไว้เป็น ๔ ประการด้วยกัน คือว่า บุตรที่เกิดมาเร็วกว่า บิдамารดา น้อย่างหนึ่ง และ บุตรที่เกิดมาพอเสมอกันกับบิдамารดา น้อย่างหนึ่ง, และ บุตรที่เกิดมาดีกว่า บิдамารดา น้อย่างหนึ่ง, แต่ยังมีบุตรพิเศษอีกชนิดหนึ่ง คือ บุตรที่มีความเชื่อฟังต่อบิдамารดา กลายเป็น ๔ อย่างขึ้นมาดังนี้.

ใน ๔ อย่างนี้ มีคำกล่าวว่า บิдамารดา ย่อมปรารถนาบุตรที่เสมอกับตน หรือดีกว่าตน; ย่อมไม่ปรารถนาบุตรที่เร็วกว่าตน. มนุษย์มีความรู้สึกทั่วๆ ไปอย่างนี้; ส่วน มนุษย์ที่เป็นบัณฑิตนั้นกล่าวว่า บุตรที่เชื่อฟังต่างหาก เป็นบุตรที่ดีกว่าบุตรทั้งหลาย.

ทบทวนอีกครั้งหนึ่งก็ว่า ในบรรดาคนที่เรียกว่าเป็นบุตรนั้น มีเลวกว่าบิดากี่มี เสมอกับบิดากี่มี ตีกว่าบิดากี่มี; แต่ทั้ง ๓ อย่างนี้ยังไม่แน่นอน เพราะว่าถ้าเกิดไม่เชื่อฟังบิดามารดาขึ้นมาแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์อะไรแก่บิดามารดาเลย. ส่วน *บุตรที่เชื่อฟังบิดามารดาเท่านั้น ที่จะเป็นประโยชน์แก่บิดามารดา* และประกอบไปด้วยธรรมชาติของบุตร. ผู้ที่มีปัญญาแท้จริง จึงปรารถนาบุตรที่เชื่อฟังบิดามารดา; ไม่จำเป็นจะต้องไปนึกถึงข้อที่ว่า มันจะตีกว่าบิดามารดา วิเศษกว่าบิดามารดา หรือว่าจะเสมอกัน หรือว่าจะเลวกว่าเป็นต้น เพราะอาการอย่างนั้นยังไม่เป็นที่แน่นอนว่า จะเกี่ยวข้องกับบิดามารดาหรือไม่ จะช่วยเหลือบิดามารดาในยามแก่ชราหรือไม่.

แต่ถ้าเป็น *บุตรที่เชื่อฟังบิดามารดา ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า จะต้องช่วยเหลือบิดามารดาในยามแก่ชรา* และว่าเป็นบุตรที่ประกอบไปด้วยธรรมชาติของบุตรโดยแท้จริง. บุตรที่มีอะไรตีกว่า เก่งกว่า บิดามารดาก็มีอยู่, มีอยู่มาก – ้วยเข้าไป ยิ่งเป็นสมัยนี้ด้วยแล้ว แทบจะกล่าวได้ว่า ทั้งหมดก็ได้; แต่แล้วไม่เป็นที่แน่นอนว่า บุตรเหล่านั้นเป็นสัตว์กตัญญูที่เห็น ๆ กันอยู่. เขามักจะเป็นสัตว์อกตัญญู เคารพบิดามารดาเพราะจำเป็น เลี้ยงบิดามารดาเพราะเห็นแก่หน้า กลัวว่าจะถูกตำหนิติเตียน; อย่างนี้ก็ไม่ว่าเรียกว่า เป็นผู้กตัญญูโดยแท้จริง, เป็น “กตัญญูจำเป็น” กลัวคนอื่นเขาติเตียนว่าไม่เลี้ยงบิดามารดา.

....

นี่แหละลองคิดดูเถิดว่า ลูกที่ตีกว่าพ่อแม่ มันยังไม่แน่ ว่า มันจะเป็นลูกได้จริง หรือว่าเป็นบุตรที่แท้จริง เพราะว่ามันอาจจะไม่เอาใจใส่ต่อบิดามารดาเลยก็ได้; แต่ถ้าว่ *บุตรชนิดไหนก็ตาม มีความรัก มีความเคารพ มีความเชื่อฟัง เป็นไปในอำนาจของบิดามารดาแล้ว* ไม่ต้องสงสัยเลย *ย่อมจะเป็นประโยชน์แก่บิดามารดา*

และประกอบไปด้วยธรรมชาติของบุตรอย่างเต็มที่. ดังนั้นจึงไม่ต้องพูดถึงว่าดี หรือเลว หรือเสมอกันกับบิดามารดา; พวกกันแต่ว่า **เป็นผู้มีบิดามารดาหรือไม่** จะดีกว่า.

นี่เป็นคำพูดที่แปลกประหลาดอยู่สักหน่อย เพราะเป็นคำพูดในทางธรรม คือพูดว่า **“มีบิดามารดาหรือไม่”** นี้เขาหมายความว่า **ถ้าบุตรคนใดไม่นับถือบิดามารดาก็แปลว่า เขาถือว่า เขาไม่มีบิดามารดา.** คนที่เกิดเขามานั้น จะเป็นอะไรก็ตามใจ จะเรียกว่าบิดามารดา ก็ดีกว่าชื่อ; โดยเนื้อแท้แห่งจิตใจของเขาไม่มีความหมายตามความหมายของคำว่า บิดามารดา; อย่างนี้เราไม่เรียกว่าคนนั้นมีบิดามารดา. เราเรียกว่า เขาเป็นคนไม่มีบิดามารดา แม้ว่าเขาเกิดมาจากพ่อแม่ของเขา; แต่ถ้าบุคคลใดเคารพบิดามารดา ประพฤติหน้าที่ของบุตรที่ดี; อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นคนมีบิดามารดา. แม้ว่าบิดามารดาแท้จริงของเขาจะตายแล้ว มีบุคคลอื่นมาเลี้ยงดูเขาก็ยังเป็นผู้มีบิดามารดาอยู่นั่นเอง ดังนั้นเป็นต้น เรียกว่าเป็นคนมีบิดามารดา.

เพราะฉะนั้น จึงสังเกตดูให้ดีๆ ว่า เด็กๆ สมัยนี้มีบิดามารดากันหรือเปล่า? คือว่าเขายอมรับนับถือความเป็นบิดามารดา มากน้อยเพียงไร? สังเกตดูแล้วเห็นว่า **บิดามารดาเป็นฝ่ายอ่อนแอเสียมากกว่า,** เอาอกเอาใจเด็ก ๆ เหล่านั้นเสียมากกว่าที่จะให้เด็ก ๆ เหล่านั้น เอาอกเอาใจหรืออ่อนน้อมบิดามารดา. **นี่เป็นการกระทำที่กำลังทำผิดหรือทำถูก** ขอให้คิดดูให้ดีๆ ด้วยกันทุกคน; **เพราะว่า ถ้าทำผิดแล้วบิดามารดานั่นเองกลับเป็นไพร่และศัตรูของบุตร.**

ผู้ที่ประพฤติผิด ทำให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นแก่บุตรของตน เรียกว่าบิดามารดานั่นเองเป็นศัตรูเป็นไพร่ของบุตรเสียเอง. พูดย่างๆ อย่างภาษาบ้านเราก็คือ **คนที่ไม่สั่งสอนอบรมลูกให้ดีนั่นแหละคือคนที่ศัตรูของลูก, เป็นไพร่ของลูก,**

เป็นผู้ทำลายลูก ยิ่งกว่าโจรหรือยิ่งกว่า คนพาล อันธพาลภายนอกเหล่าอื่น ที่จะมาทำให้ได้เสียอีก. เพราะว่าคนพาลหรือคนที่ เป็นโจรภายนอก ทำอันตรายลูกของเราได้แต่เพียงทางร่างกาย; แต่ถ้าบิดามารดาทำผิดเสียเอง ก็ทำลายลูกในทางจิตใจ ทำให้เสียหายหมดในทางจิตใจ ไม่เป็นมนุษย์ที่ดีได้ กลายเป็นไม่ใช่มนุษย์ หรือกลายเป็นผู้ที่เรียกกันว่าเสียคน ไม่เป็นคนไปเสียแล้ว.

ลูกไม่ดีเพราะบิดามารดาไม่เอาใจใส่อบรมสั่งสอน ดูแลให้ดี, แล้วยังอ่อนแอเป็นฝ่ายที่พะเน้าพะนอ เอาอกเอาใจ ตามใจลูกเสียเอง; ทั้งนี้ ก็กลายเป็นศัตรู เป็นไฟรื้อต่อบุตรของตนได้. แล้วความเป็นบิดามารดา เป็นลูกเป็นบุตรนั้น มันจะมีกันได้ที่ตรงไหน, หรือในลักษณะอย่างไร, แล้วจะก้าวก้าวสับสนกันไปหมด ไขว้ไขว้ออกไปนอกเส้นทางหมดไม่มีประโยชน์อะไร จากการเป็นบิดามารดาหรือเป็นบุตรต่อกัน และกัน.

เพราะฉะนั้น เราจะมองเห็นได้ทันทีว่า **ธรรมะสำหรับประพฤติดต่อบิดามารดานั้น เป็นธรรมะอันสำคัญยิ่ง.** จะต้องมียุ่ระบบหนึ่งหรือระบอบหนึ่งที่เดียว ให้เป็นกำหนด กฎเกณฑ์ ชัดเจนอย่างตายตัวลงไปทีเดียว ว่าอย่างนี้เป็นธรรมะ ที่บิดามารดาจะต้องประพฤติดต่อบุตร, อย่างนี้ ๆ เป็นธรรมะ ที่บุตรจะต้องประพฤติดต่อบิดามารดา, และมีข้อผูกพันกันตลอดเวลา แล้วกระทำกันให้มาก กระทำกันให้ยิ่ง จนกลายเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์เรา ตั้งอยู่ในฐานะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี หรือเป็นวัฒนธรรมที่ดี.

ถ้าจะเรียกเป็นสถาบันอันหนึ่งของธรรมะ **ที่ตั้งขึ้นมาโดยไม่รู้สึกรู้สีกว่าก็ได้** เพราะว่าเราไม่ค่อยนึกคิดกันมากมายนัก แต่ว่าเราก็สามารถจะทำอะไร ให้เกิดเป็นแบบ

ฉบับ เป็นความศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นสิ่งที่มียุทธิพลเหนือมนุษย์ขึ้นมาได้เหมือนกัน ;
 อย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ ในการทำบุญตายายนั้นว่า ลูกหลานที่อยู่เมืองไกล ก็อุทิศส่าห์มาทำ
 บุญตายายที่บ้านเกิดเมืองนอนของตน, แม้ที่เป็นชาวจีน ถึงวันเซ็งเหม็งก็อุทิศส่าห์หอบหัว
 กันไป ถึงสถานที่ที่จะต้องประกอบกรรมอันนั้น ที่อนุสาวรีย์บรรพบุรุษ ดังนี้ เป็นต้น.

การทำอย่างนี้ เป็นการประพฤติธรรมอย่างยิ่ง และ การประพฤติธรรมนั้น
 เป็นสิ่งลึกซึ้ง คือฝังรกรากลงในจิตใจ เปลี่ยนแปลงจิตใจของคนเหล่านั้น จาก
 ความไม่มีระเบียบมาสู่ความมีระเบียบ, และระเบียบนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในตัวแล้ว
 จึงได้รับผลจากความมีระเบียบนั้น. เด็กเล็ก ๆ ถูกนำมาที่อนุสาวรีย์ของ ปู่ ย่า ตา ยาย
 ให้กราบให้ไหว้ ให้นึกถึง ให้อ้อนวอนบูชา บวงสรวง, สุดแต่แต่จะกระทำให้สุดความสามารถ
 ของตน ในทำนองที่จะให้เกิดความรัก ความนับถือ ฝังจิตฝังใจ ใต้เท้าไรก็เป็น
 การดี.

ประเพณีอย่างนี้มีอย่างเคร่งครัด ในชนบางเหล่า; สำหรับชาวไทยเราก็คงจะเคยเป็นเช่นนั้น
 หากแต่ว่าในที่บางแห่งก็เลือนลางไป เหลือเป็นเพียงประเพณี พิธีรีตองธรรมดาไป ไม่ได้เป็นสิ่งที่กระทำด้วยจิตใจ ด้วยความรู้สึกรัก ด้วยสติ ปัญญา
 อย่างมากมายเหมือนตั้งแต่คราวแรก ๆ. คนเรามากจะลืมนะไรง่าย ลองคิดถึงให้ถี่ ๆ ว่า
 มักจะลืมนะไรเก่ง เช่น เวลาหนึ่งอาจจะมีความรักบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เหลือที่จะ
 กล่าวได้; แต่แล้วบางโอกาสก็เลือนไป ๆ ครั้นบิดามารดาถึงแก่กรรมล่วงลับไปนานเข้า
 ความรู้สึกก็จะเหมือนหนึ่งว่า มิได้มีบิดามารดาไปก็มี; จะนึกถึงปีหนึ่งสักครั้งก็หึงยาก
 แล้วจะนึกถึงอย่างเสียไม่ได้ คือนึกถึงอย่างที่มีมันจะเป็นไปเอง ไม่ได้มาตั้งออกตั้งใจนึกคิด
 พิจารณา. ครั้นนานวันเข้าความหมายของบิดามารดา ก็เลือนลบล้างหายไปจากความจำเลย;
 ไปนึกถึงเรื่องอื่นมากกว่า คือเรื่องที่กำลังเป็นที่สนุกสนานพอใจ จนกระทั่งตายไป
 ในที่สุด.

เมื่อเป็นดังนี้ เราลองหันมาดูว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี ทำบุญ ทายาย เช่นที่ทำในวันนั้นนั้น มันจะมีช่องทางอันใด ที่จะแก้ไขความเสื่อมทรามอันนี้ได้. พิจารณาดูแล้ว เห็นได้ว่ามีมากทีเดียว ถ้าหากว่าเป็นผู้ปฏิบัติ ในขนบธรรมเนียม ประเพณีอันนี้ให้ถูกต้อง; คือเรามาระลึกนึกถึงกัน ด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้น ด้วยจิตใจ ที่มีกำลัง หรือจิตใจที่เป็นสมาธิ ว่าบิตามารตาเกิดเรามาอย่างไร, และว่าบิตามารตารักเรา สักเท่าไร. ในเมื่อแรกเกิดมาเป็นตัวแดงๆ และเป็นเด็กที่โตขึ้นมา น่ารักน่าเอ็นดู ยิ่ง มีความรัก ยิ่งมีความผูกพันมากขึ้นสักเท่าไร; บิตามารตาต้องทนทรมาณ เพื่อความ ปลอดภัยของเรานั้น มากมายเท่าไร.

แม้แต่เราจะเลี้ยงสุนัขสักตัวหนึ่งเราก็ยังลำบาก ไม่ค่อยมีเวลาหลับเวลานอน ที่จะให้มันปลอดภัย; แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นลูกที่เกิดมาจากภายใน จากท้อง จากอุทร มันก็ยิ่งไปกว่าสุนัขตัวหนึ่ง. *บิตามารตาได้มีความรักมีความเป็นห่วง* แม้แต่ว่าจะ ปล่อยให้ห้อยลู่ปลิวหายไปสักชนิดหนึ่ง ก็เป็นห่วงเหมือนใจจะขาด ว่าลูกนั้นจะไปปลัดตก หกล้ม หรือเป็นอันตรายอย่างไร; ต้องทนทรมาณใจอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา จนต้องวิ่ง ไปเอามาคูดูก้อนไว้กับมือ คุยอยู่กับตา เรื่อยๆ มาจนกระทั่งเติบโต.

คนแก่ๆ บางคนเก่งมากมาย เก่งกล้าสามารถมากมาย ในข้อที่ว่าลูกมีภรรยา สามีออกไปแล้วก็ยังอุตสาหะติดตามไปเฝ้า ไปดูไปแลไปเป็นห่วง เหมือนกับว่าเป็นลูกเด็ก แดงๆ อย่างนี้ก็มีอยู่มาก จนตัวเองไม่รู้จักกับความพักผ่อน หรือไม่รู้จักการศึกษาตั้งหน้า ปฏิบัติธรรมะ สวดมนต์ภาวนา ขวนมาวัดไม่มีเวลา เพราะต้องช่วยเลี้ยงหลาน ก็มีอยู่ ทั่วไป.

นี่เป็นเรื่องราวตัวอย่างที่ยิ่งว่า *ความรักของพ่อแม่ นั้นมีมากเท่าไร*; เพราะ ว่ามนุษย์เรามีมันสมองรู้สึกนึกได้มากละเอียดลเอียด ดังนั้น ความรักจึงมีความผูกพัน

ลึกซึ้งมาก. สุนัขก็รักลูกของมันมาก ; แม้สัตว์อื่น ๆ เช่น ชะนี ถึง ค่าง ก็รักลูกของมัน
 จนต้องเอามากอดไว้กับอกอยู่เสมอ อย่างนี้ก็มี. แต่ถ้าดูให้ดีแล้ว ความรักนั้น ยังไม่
 เท่ากับความรักของมนุษย์เรา ในระหว่างบิดามารดากับบุตร ; เพราะว่ามนุษย์เรามี
 มันสมองคิดนึกได้มาก มันจึงรู้จักรักมากและลึกซึ้ง กว่าที่จะรักตามธรรมชาติเหมือนสุนัข
 หรือแมวรักลูกของมัน. นี้ก็เป็นเครื่องช่วยให้เทียบเคียงได้ว่า บิดามารดามีความรักเรา
 เท่าไร ; ขึ้นพูดไปก็ไม่ต้องพูดเรื่องอื่น เพราะมันมีแง่ที่จะให้พูดได้มากมายไม่รู้จักจบ.
 แต่สรุปความแล้วก็กล่าวได้ว่า **บิดามารดามีความรักบุตรเหลือที่จะกล่าวได้.**

.... ..

๔๕ **ทีนพอมมาถึงบุตรจะรักบิดามารดาเล่า มันเหมือนกันหรือ**
อย่างไร ? ก็ใ้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าบุตรไม่ค่อยมีความรู้สึกในความรักอันนี้ ; มีถึง
 ที่สุดในโอกาสหนึ่งคราวหนึ่ง แล้วก็มักจะเลื่อน ๆ ไป, และถ้าตายไปหลายปีแล้ว ความรัก
 นั้นก็กลางเลือนออกไปยิ่งขึ้นทุกที. นี้กลายเป็นว่าไม่ยุติธรรม กลายเป็นคนที่ไม่ใช้หนี้ ;
 แต่ว่าธรรมชาติไม่ยอมให้คนเอาเปรียบมากได้ถึงอย่างนั้น ก็หาทางออกอย่างอื่น คือ
 ทางออกให้บุคคลคนนั้น ทำให้ลูกหลานนั้นเติบโตขึ้นมา เป็นบิดามารดาเสียเอง. ทีนี้ก็
 จะต้องรักลูกของตน มากเท่าที่บิดามารดาเคยรักตน มาใช้หนี้กันในส่วนนี้ต่อไปตามลำดับ.

แต่เมื่อเรามองดูโดยส่วนใหญ่ ๆ ตลอดสายเหล่านี้แล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าความรัก
 ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรนั้น เหลือที่จะกล่าวได้ เป็นสิ่งที่มีความหมายมาก เกินที่จะใช้
 คำพูดมาพรรณนาได้. ควรจะตั้งใจกำหนดจดจำไว้ให้ดี ๆ ; ครั้นถึงคราวที่เราจะต้อง
 ระลึกนึกถึง เราจะได้ระลึกนึกถึงถูก ระลึกเป็น ระลึกได้ละเอียดลอบ.

เช่นว่าในวัน^{นี้} ถ้าผู้ใดจะเป็นคนที่มิกตัญญูกตเวทีต่อบิตามารดาที่ล่วงลับไปแล้วจริง; ก็ควรจะระลึกนึกถึงความรักของบิตามารดาที่เคยมีต่อตน ให้ถูกต้องให้ตรงให้เต็มจริง ๆ ในวันเช่น^{นี้}. ถ้าโง่มากขนาดนึกไม่ออก ก็ดูความโง่ของตัวเอง ที่ไปหลงรักลูก รักหลานมากเท่าใด, คนแก่ ๆ ไปหลงรักลูกรักหลานมากเท่าไร; ก็ย้อนกลับไปนึกเสียใหม่ว่าเมื่อตนยังเด็กบิตามารดาก็รักตนเท่านั้น. เพราะฉะนั้นจะต้องย้อนหันหลัง มองไปทางหลังบ้าง, คือมองไปยังบิตามารดาที่ตายไปแล้วบ้างว่า มีความรักเท่าไร. อย่าไปมัวหลับหูหลับตา รักแต่ลูกหลานข้างหน้าอย่างเดียวหรือฝ่ายเดียว จะไม่เป็นการยุติธรรม; แล้วจะเป็นคนมี^{นี้} เป็นคนต้องใช้^{นี้}.

....

เมื่อพูดถึงคำว่า^{นี้} ก็มีเรื่องที่จะต้องพูดถึงเกี่ยวกับบุตร และบิตามารดา ด้วยเหมือนกัน. ขอให้ตั้งอกตั้งใจพิจารณากันใหม่อีกทางหนึ่ง ว่า**การที่คนแก่ ๆ หลงรักลูกรักหลานอย่างไม่มีมูลมีตานั้น มันเป็นการถูกต้อง นำขึ้นออกชื่นใจหรือไม่; หรือว่ามันเป็นการใช้^{นี้}มาป้อะไรอย่างหนึ่งเท่านั้น.**

มีนิทานของคนจีน ทางฝ่ายจีนเล่าเรื่อง^{นี้}ไว้มากมาย เล่าเรื่องทำนอง^{นี้}ไว้มากมาย; เช่นเรื่องหนึ่งว่า เด็กคนหนึ่ง มาเกิดในท้องของสามีภรรยา^{นี้}คนหนึ่ง. นับตั้งแต่วันตั้งครรภ์มาทีเดียว บิตามารดามีอันลำบากลำบากต่าง ๆ นานา เกิดเรื่องเกิดราวชนิดที่ต้องเป็นทุกข์ยากลำบากน้ำตาไหล นับตั้งแต่วันที่ลูกคน^{นี้}นั้นมาเกิดในท้อง; ยิ่งท้องแก่เข้าเท่าไรก็ยิ่งมีความทุกข์มาก. พอคลอดออกมา ก็มีอันเป็นไปต่าง ๆ ที่ทำให้ต้องเสียทรัพย์สินสมบัติ; มันเป็นคน^{นี้}โรค ต้องเลี้ยงดูรักษาด้วยการจ่ายเงินมาก ทำให้ทรัพย์สินที่มีอยู่มากมายนั้นร่อยหรอไป อย่างไม่น่าเชื่อ. ครั้นมันโตขึ้น มันก็เป็นอันธพาล กินเหล้าเมายา เล่นการพนัน; บิตามารดาต้องทุกข์ร้อนเหมือนกับไฟเข้าไปสมอยู่ในอก

ต้องจ่ายเงินเรื่อยไป ๆ เพราะความเป็นอันธพาลของลูก. ครั้นโตเป็นหนุ่มขึ้นมา อากา
ก็ไม่ได้บรรเทาลง แต่กลับหนักขึ้น เขาต้องมีความทุกข์ร้อนและความหมดเปลืองจน
กระทั่งกลายเป็นคนยากจน ทั้งที่เคยเป็นเศรษฐีมาก่อน เพราะลูกคนนี้ ; จนกระทั่ง
ถึงโอกาสหนึ่งที่ลูกคนนี้จะมียศหายไป เรื่องจึงยุติลง ว่าไม่มีอะไรที่ทำให้ต้องทุกข์ ต้อง
ร้อนใจ ต้องหมดเปลืองอีกต่อไป กลายเป็นคนค่อย ๆ มีความสุขขึ้น และค่อย ๆ มีความ
บริบูรณ์ขึ้นตามเดิม.

เขาอธิบายว่า ลูกคนนั้นมาเกิดในท้อง แล้วเป็นอย่างนี้ เพื่อจะเรียกร้องเอา
หนี้กัน ; เพราะว่าเมื่อชาติก่อน คนที่เป็นบิณฑาคารานั้น คตโกงแก่เจ้าหนี้รายหนึ่ง
เป็นหนี้เขาแล้วไม่ใช้หนี้ โกงเขาจนเขาต้องล้มจมสิ้นเนื้อประดาตัว. ครั้นมาชาตินี้
เจ้าหนี้คนนั้น มาเกิดในท้องของผิวเมียคู่นี้ แล้วก็ทวงหนี้ด้วยวิธีการดังกล่าวมาแล้ว
จนกว่าจะสิ้นเปลืองเท่า ๆ กัน กับหนี้ที่โกงเขามาแต่ชาติก่อน จึงค่อยเลิกกัน.

เรื่องอย่างนี้จะฟังดู ก็ว่าเป็นเรื่องหลอกเด็ก ; แต่โดยที่เห็นนั้น มันเป็นเรื่อง
เรื่องที่จริงเกินกว่าที่จะจริง โดยกฎที่ว่าธรรมชาติไม่ยอมให้ใคร เป็นผู้คตโกง คือโกง
หนี้. ขันชื่อว่าหนี้แล้วจะต้องใช้เสมอไป ถ้าไม่ใช้โดยวิธีตรง ก็ต้องใช้โดยวิธีอ้อม
เหมือนอย่างที่เราได้ไว้ในนิทานเรื่องนี้. คนแก่ ๆ จะต้องใช้หนี้ไป, เป็นทาสของลูกของ
หลานไป, หรือยิ่งกว่านั้นก็เป็นเหมือนกับบุคคลในนิทานเรื่องนี้ไปเรื่อย ๆ ต้องตกนรก
ทั้งเป็นไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมดหนี้.

สิ่งที่เรียกว่าหนี้ที่น่ากลัวอย่างไร ขอให้ลองคิดดู. สิ่งที่เรียกว่าการคตโกง
กันนั้น น่ากลัวเท่าไรของให้ลองคิดดู : โกงเงินเขาก็ดี โกงที่ดินรั้วข้างบ้านเขาก็ดี

โกทรพัสสมบัติ แก้วแหวนเงินทองอย่างอื่นก็ดี มันจะต้องใช้หนี้โดยแน่นอน ถ้าไม่
 ชาตินี้ก็ต้องเป็นชาติหน้า; แล้วมันน่าสนุกที่ตรงไหน ในเรื่องที่ต้องใช้หนี้.

ดังนั้น บิฑามารดาที่แก่เฒ่าชราแล้ว *ยังหลงลูกหลงหลานมากเกินกว่าควร*
นั่นก็น่าจะเป็นเรื่องที่เกิดไปเสียแล้ว คือเกินไปกว่าหน้าที่ตามธรรมชาติ; แต่กลายเป็น
 เป็นเรื่องใช้หนี้เพราะเคยติดหนี้เขาจะต้องใช้หนี้ไป รับผิดชอบหมดเสียเร็ว ๆ ก็ดีเหมือนกัน.
 เพราะว่าคนที่เป็นอย่างนั้นนั้น ไม่น่าดู; คนที่หมดหนี้หมดสินแล้วจึงจะน่าดู. *จะรู้จัก*
เรื่องหนี้เรื่องสินกันได้อย่างไร วิธีไหน ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่น่าคิดดู.

ตามธรรมดาเขาต้องใช้หนี้กันอย่างที่เรียกว่าตาต่อตา ฟันต่อฟัน เอาเขามาเท่าไร
 ก็ต้องให้เขาไปเท่านั้น; นี่ก็เป็นเรื่องธรรมดา ก็ควรทำอยู่แล้ว. แต่ถ้าว่าทำอย่างนั้น
 แล้ว มันก็ยังเป็นเรื่องทนทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง มันก็ *ต้องรู้จักทำให้หมดหนี้* โดยวิธี
 ที่พระพุทธเจ้าท่านได้สอนไว้บ้างก็มี คือจะต้อง *รู้จักปล่อย รู้จักปลง รู้จักละวาง รู้จัก*
ทำตนให้เป็นอิสระ โดยอาศัยธรรมะ อย่าให้โมหะอวิชชาครอบงำนัก รู้จักตัด
รู้จักสับ รู้จักปล่อยออกไปเสียบ้าง ก็เป็นการใช้หนี้อีกแบบหนึ่ง คือใช้หนี้ในทางธรรม
 ซึ่งเป็นที่พึ่งแก่คน ที่ไม่มีทางออกอย่างอื่น.

เราจะนึกถึงการใช้หนี้ เหมือนกับต้องทนอยู่ในนรกอย่างเดียวกัน มันคงจะ
 ทำไปไม่ได้มากมาย และเป็นการทำว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องทนมากมายถึงขนาดนั้น;
จะต้องรู้จักหย่าหนี้กันเสียบ้าง โดยวิธีทำความเข้าใจแก่กันและกัน รู้จักประนอมกัน
ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ ให้หมดหนี้หมดสิน หมดเวรหมดกรรมกันเสียที ยกเลิก
ให้กันเสียที ก็ไม่ต้องทนทรมานอีกต่อไป.

นี้เรียกว่าการรู้จักทำความเข้าใจในระหว่างกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ระหว่างบิดา มารดากับบุตร ควรจะมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ในระหว่างกันและกัน.
ลูกโตเป็นหนุ่มเป็นสาว มีเหย้ามีเรือนแล้ว ก็อย่าได้ทรมานบิดามารดานักเลย; บิดามารดา
ที่แก่เฒ่าชราามากแล้ว ก็อย่าไปหลงไหลในลูกในหลาน ที่มีเหย้ามีเรือนไปแล้วนักเลย,
หรือว่าถ้ามีหนี้สินผูกพันกันมาแต่ชาติก่อน ก็มาอโหสิกรรมกันเสียเถิด ให้หมดหนี้หมดสิน
กันเสียที แล้วก็จะได้เป็นอิสระด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย.

เขาเป็นหนี้เรา เราจะไปไถ่เอาจากเขาให้เรื่อยไปนั้น ก็ไม่ใช่วิธีที่ถูกต้อง
เป็นวิธีของการอาฆาตจองเวร ผลอย่างอื่นก็จะเกิดตามมาไม่ต้องสงสัย; ฉะนั้นเราเป็น
ฝ่ายผ่อนผันให้ ก็ยังเป็นการดี. เมื่อทุกคนรู้จักผ่อนผันให้ ก็ยังเป็นการดี เมื่อทุกคน
รู้จักผ่อนผันแก่กันและกันแล้ว การเป็นเวรเป็นกรรมต่อกันมันก็ไม่มี; อย่างนี้
เรียกว่าเป็นการดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ที่ไม่ต้องเกิดมาเป็นทุกข์ทรมาน. ถ้าไม่ถือหลัก
อย่างนี้ หรือผิดไปจากนี้แล้ว ความเป็นหนี้ผูกพันกันก็จะมีได้ แม้ในระหว่างบิดามารดา
และบุตร ดังที่กล่าวมาแล้ว ในสภาพที่ไม่น่าดู ในสภาพที่น่าเวทนาสงสาร ในสภาพที่
เป็นอาการของคนโง่ คนหลง คนพาล ไม่มีธรรมชาติของสัตว์บุรุษ ของพระพุทธเจ้า.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะได้ระลึกนึกถึงเรื่องนี้เป็นพิเศษ เพราะว่า
ทุกคนมีบิดามารดา ไม่มีคน ๆ ไหนสามารถเกิดขึ้นมาจากโพรงไม้ หรือเกิดขึ้นมาด้วย
ตนเองลอย ๆ ได้ ต้องเกิดมาจากบิดามารดาเป็นที่แน่นอน; ดังนั้นแล้ว เราจะทำอย่างไร
กัน ในระหว่างบุตรและบิดามารดา จึงจะเป็นการกระทำที่น่าชื่นอกชื่นใจที่สุด จะมา
ขู่เข็ญกันและกันเหมือนอย่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ นั้นมันน่าชื่นใจที่ตรงไหน.

มันควรจะเป็นเรื่องที่น่ารักน่าพอใจ ก็เป็นผู้ที่ประกอบด้วยธรรมะ
ด้วยกันทั้งนั้น : บิดามารดาก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, บุตรก็ประกอบไปด้วยธรรมะ,

เลยมีแต่กรรมเท่านั้น ซึ่งยืนอยู่ ึ่งอยู่ หรือดำรงอยู่. เมื่อเป็นอย่างนี้ความเป็นบุตร เป็นบิดามารดาเท่านั้น ก็เป็นเรื่องดีคือเป็นเรื่องบุญ เป็นเรื่องกุศล, เป็นเรื่องที่ดีที่ได้ เกิดมาเป็นบิดามารดา หรือเป็นบุตรของกันและกัน ถ้าตรงกันข้าม มันก็เกิดมาเช่นฆ่า กัน มาทำลายล้างกัน; เหมือนกับเจ้าหนี้และลูกหนี้ที่เกลียดชังกันที่สุด โกรธแค้นกัน ที่สุด อาฆาตจองเวรกันที่สุด แล้วมันจะนำซึ่งใจที่ตรงไหน.

....

ที่นี้มาพิจารณาดูให้ดี ให้ละเอียดให้แคบเข้ามา ในระหว่างบุตรกับบิดามารดา จะเห็นได้ทันทีว่าเป็นความจริงตามที่พระพุทธภาษิตกล่าวไว้ ว่าในบรรดาลูกทั้งหลายนั้น ลูกที่เชื่อฟังเท่านั้น เป็นลูกที่ประเสริฐที่สุด *เสฏฺโฐ หิ โสว ปุตฺตานิ โย จ ปุตฺตานิ มสฺส* ivo มีคำกล่าวในภาษาบาลีว่า *ในบรรดาบุตรทั้งหลาย บุตรที่ประเสริฐกว่าบุตรทั้งหลายนั้น คือบุตรที่เชื่อฟัง* มันจะโง่หรือฉลาด แต่ถ้าเป็นบุตรที่เชื่อฟังแล้วใช้ได้. มันจะฉลาด วิเศษ เป็นเทวดาอย่างไร; ถ้ามันไม่เชื่อฟัง คือไม่เคารพบิดามารดาแล้ว ก็ยิ่งร้าย ไปกว่าอุจจาระสกปรกก้อนหนึ่งชั่วเข้าไป. เพราะว่าอุจจาระนั้นไม่เคยทำบิดามารดาให้รังเกียจ; แต่บุตรนั้นเผาบิดามารดาทั้งเป็น ทั้งที่มันเป็นของที่ออกมาจากห้องของบิดามารดาอย่าง เดียวกันทั้งนี้.

ท่านเปรียบเทียบอย่างนี้ ว่าบุตรที่ออกตัญญูนั้น สู้ไม่เท่าอันเดียวก็ไม่ได้สำหรับ คนแก่; เพราะว่าคนแก่ได้ไม้เท้าแล้ว ก็ยังเดินไม่ล้ม สุนัขจะมากัด ก็ยังตีสุนัขได้. ส่วนบุตรที่ออกตัญญูนั้น ไม่มีประโยชน์อะไรแก่คนแก่คนที่ตรงไหน; ดังนั้นแหละจึง ได้กล่าวว่า *บุตรที่เชื่อฟังคือฝากชีวิตจิตใจไว้ภายใต้อำนาจของบิดามารดา นั้น เป็น บุตรที่ประเสริฐที่สุด.* อย่าได้ไปหวังว่าบุตรที่ฉลาดเป็นนักปราชญ์ มาจากเมืองนอก แล้วจะเป็นบุตรที่ประเสริฐที่สุดได้, หรือว่าบุตรที่ฉลาดอย่างอื่น เก่งกล้าสามารถในการ

ทำมาหากินอย่างอื่น ก็อย่าเพ่อหวังว่า จะมีความหมายของคำว่าบุตร; อาจจะมี ความหมายของบุคคลผู้เป็นไพร่ เป็นศัตรุกิได้.

ขอให้พิจารณาดูให้ถี่ แล้วพอใจในคุณธรรมอันสูงสุด คือความเชื่อฟังนี้ให้ จงมาก, และเราเองในฐานะที่เป็นบุตรของบิดามารดา ที่ล่วงลับไปแล้ว เราก็เชื่อฟัง ยังคงเชื่อฟัง; แม้บิดามารดาจะเหลืออยู่แต่กระดูกในโกศ เราก็ยังเชื่อฟัง. สิ่งไร ที่เราจะต้องประพฤติกระทำเพื่อให้ถูกต้องตรงตามความประสงค์ของบิดามารดาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เราก็ยังคงกระทำ ยังคงเชื่อฟังถึงขนาดนี้; แล้วเราก็สอนลูกของเราให้มีความเชื่อฟัง อบรมลูกของเราให้มีความเชื่อฟัง อย่างเดียวกับที่เราเองมีความเชื่อฟัง. อย่างนี้เป็น ลำดับไป - ลำดับไป - ลำดับไป จะมีอาการเหมือนผู้ใดทำไรด้วยกันทั้งนั้น; ไม่มีใคร เป็นหนี้ และต้องใช้นั้นจองเวรซึ่งกันและกันเลย, จะกลายเป็นสัตว์บุรุษ ผู้มีคุณธรรม สมบูรณ์ไปด้วยประโยชน์และความสุข เป็นลำดับไปทุก ๆ ชั้น ทุก ๆ ชั้น ทุก ๆ ชั้น ที่จะเป็นลูกเป็นหลานเป็นเหลนไม่มีที่สิ้นสุด.

.....

ความเชื่อฟังต่อบิดามารดาของบุตร เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด สำหรับมนุษย์ เรา ที่จะทำให้มนุษย์นี้เป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรม หรือน่าคู่สมกับที่เป็นมนุษย์; ถ้าขาด คุณธรรมขั้นนี้แล้ว มนุษย์จะมีความโหดร้ายเหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน ไม่ผิดกันเลย : มีความเห็นแก่ตัวจัด เกี้ยวจนจัด, ไม่ผ่อนผันสั้นยาวแก่ใครเลย, แล้วมันจะเป็นมนุษย์ ที่ตรงไหน.

โดยที่ถ้ามนุษย์เห็นแก่ตัวจัด ลืมบุญคุณของบิดามารดาหรือผู้มีคุณแก่ ลืมแก่ งตั้งนั้นจึงต้องมีเครื่องตัดเตือน. การตัดเตือนกันด้วยการทำบุญตายายนี้ เป็นการตัดเตือน

ที่ตีที่สุด ที่บัณฑิตแต่กาลก่อนเขาได้ตั้งขึ้นไว้. คนที่เป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์ เป็นพระอริยเจ้าในกาลก่อน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าวิธีนี้จะเป็นวิธีที่ทำให้มนุษย์มีคุณธรรม ข้อน้อยในใจเสมอไป จึงได้จัดตั้งพิธีประเพณีทำบุญตายาย ให้บิดามารดาหรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ขึ้นมา ให้คนรับถือปฏิบัติกัน และปฏิบัติกันมาเรื่อยมา อย่าให้รู้จักขาดสายได้; ก็จะได้เป็นมนุษย์ที่ดี ด้วยอาศัยประเพณีที่ดี ซึ่งเป็นเครื่องบังคับ ให้ประพฤติธรรมในความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาของตน, ทำให้เป็นมนุษย์มีใจสูงส่งกับความหมายของคำว่ามนุษย์ แล้วสิ่งที่เรียกว่าศัตรู หรืออันตราย หรือความทุกข์ ก็ครอบงำย่ำยีไม่ได้; เพราะว่าเรามีพระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครอง ปกป้องรักษา อยู่ภายใต้อำนาจการคุ้มครองของธรรมด้วยกันทุกคน.

ดังนั้นแหละ ขอท่านทั้งหลายทั้งปวง จงอย่าได้มีความไม่ประมาท, อย่าได้ละเลยต่อประเพณีที่ดีงาม เช่นประเพณีทำบุญตายายนี้เป็นต้น. และเมื่อเอาใจใส่ต่อประเพณีนี้แล้ว จงพยายามทำความเข้าใจ ก็อย่าทำแต่เพียงเป็นพิธีร้อง แต่ต้องทำให้สำเร็จประโยชน์; เพราะฉะนั้นจึงได้ชักชวนแล้วชักชวนเล่า ชักชวนจนท่านทั้งหลายอาจจะรำคาญ ว่าวันนี้จงอย่าได้รำลึกรู้ถึงเรื่องอื่นเลย จงได้รำลึกรู้ถึงข้อที่บิดามารดามีพระเดชพระคุณอยู่เหนือเกล้า เหนือศรีษะ เหนือเศียร, และว่าถ้าไม่มีบิดามารดาแล้ว เราก็ไม่มีตัวเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาได้.

เดี๋ยวนี้ เรามีชีวิตอยู่ได้ ก็เพราะบิดามารดา เราจะต้องกระทำให้สมกันกับที่เราได้ชีวิตมาจากบิดามารดา แล้วเราก็จะต้องตอบแทนทุกสิ่งทุกอย่าง ให้สุคติสุขที่เราจะตอบแทนได้; จึงว่ารับศีลในวันนี้ ก็รับเพื่อบูชาคุณของบิดามารดา บู่ ยา ตา ยาย, ให้ท่านในวันนี้ ก็ให้ท่านเพื่อบูชาคุณของบิดามารดา บู่ ยา ตา ยาย, และฟังเทศน์ในวันนี้ ก็ฟังเทศน์เพื่อบูชาคุณของบิดามารดา บู่ ยา ตา ยาย, เทศน์ก็เทศน์เรื่องบิดามารดา บู่ ยา

ตา ยาย, ฟังก็ฟังเพื่อจะเข้าใจเรื่องบิตามารดา บู้ ย่า ตา ยาย, ทุกอย่างอุทิศให้บิตามารดา บู้ ย่า ตา ยาย. วันนั้นจะคุยกันปรึกษากันหรืออีกกัน ก็แต่เรื่องที่จะตอบแทนคุณของบิตามารดา บู้ ย่า ตา ยาย ที่ได้ล่วงลับไปแล้วให้จริง ๆ เป็นสำคัญสักวันหนึ่งเถิด. ปีหนึ่งสักวันเดียวก็ยังดี อย่างมากที่สุด ๒ วัน ๓ วันเป็นพิเศษ ส่วนวันนอกนั้นก็อาจจะระลึกนึกถึงอยู่ได้ เพราะว่าวันนั้นระลึกไปอย่างยิ่งอย่างแรงกล้าแล้ว จะลืมไม่ได้ง่าย ๆ มันจะติดอยู่ในจิตใจไปได้ตลอดปี.

พอถึงวันเช่นวันนั้นในปีหน้า ก็ระลึกนึกถึงอย่างจริง ๆ กันอีกที; ก็เป็นเรื่องชั่วอย่างที่แน่นแฟ้น ไม่ให้หลุดตอนไปจากจิตใจได้. *ให้จิตใจประกอบไปด้วย ความกตัญญูทุกตัว เมตตาปรานีต่อคนทั้งปวง ขยายกว้างออกไปเป็นลำดับ ๆ :* เมตตาปรานีแม่แก่สัตว์ไตรภพ, และเมตตาปรานีแม่แก่ต้นหญ้าต้นบอนต้นไม้ หรือสิ่งต่าง ๆ ทุกอย่าง ที่มีประโยชน์แก่มนุษย์ หรือว่ามีคุณมีประโยชน์แก่เราแล้ว ก็จะต้องตอบแทนคุณด้วยกันทั้งนั้น; คือช่วยกันระวังรักษา ให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้อยู่เป็นผาสุก. อย่าคิดแต่ว่าเราต้องการอะไร เราก็เอาแต่เพียงเท่านั้น; อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของกิเลส. ถ้าเป็นธรรมะก็เป็นธรรมะฝ่ายอกุศล ไม่ใช่ธรรมะฝ่ายกุศล. การเห็นแก่ได้ เป็นวัตถุเป็นเงินเป็นทองเป็นของอย่างเดียวกัน เป็นธรรมะฝ่ายอกุศล คือเป็นความโลภ.

.....

ถ้าจะนึกให้กว้างแล้ว การได้ธรรมะในทางจิตใจนั้น ดีกว่าการได้เงิน; เพราะว่าได้เงินมา ทำจิตใจให้เร่าร้อนมากกว่าจะทำให้เยือกเย็น; เพราะฉะนั้น *มีเงินด้วย มีธรรมะด้วย จึงจะเป็นการดี.* ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว มีเงินมากก็ต้องเป็นศัตรูไม่ต้องสงสัยเลย; คนที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะแล้ว ยังมีเงินมากยังเป็นทุกข์มาก ยิ่งเอามาสุขไว้ในจิตใจ เป็นเครื่องแผดเผาจิตใจมาก. แต่ถ้าคนมีธรรมะแล้ว แม้จะมีเงินมากสักเท่าไร ก็ไม่เป็นเครื่องสุขเผาจิตใจ เพราะฉะนั้นต้องมีธรรมะด้วย อย่ามีเงินอย่างเดียว.

ถ้าเลือกเพียงอย่างเดียว ก็จงเลือกเอาธรรมะก่อน; เพราะว่ามีธรรมะแล้วไม่ร้อนใจ แล้วก็จะหาเงินได้ที่หลัง. ถ้าเลือกเอาเงินก่อน มันก็จะเผาให้ตกนรกหมกไหม้ไปเสียก่อนแต่ที่将有ธรรมะได้; ก็เป็นการเสียหายมากกว่าที่จะเป็นการได้ คือเป็นการขาดทุนมากกว่าที่จะเป็นการได้กำไร. เราจะได้เห็นการเบียดเบียนกัน การล้างผลาญชีวิตกัน เพราะกิเลสตัณหาเหล่านี้ : บางทีลูกฆ่าบิดามารดาของตนเองก็มี เพราะกิเลสตัณหาครอบงำจำกัด; เพราะไปเห็นแก่เงินอย่างเดียว ไม่มีธรรมะเลย อย่างนี้เป็นต้น.

จงได้เห็นโทษของการที่ไม่มีธรรมะให้มาก ๆ; แล้วพยายามที่จะมีธรรมะตามทีพระพุทธรเจ้าท่านมีพระพุทธรประสงค์ เพราะเราก็นับถือพระพุทธรเจ้า. ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ ไม่มีใครไม่นับถือพระพุทธรเจ้า เคยบวชเคยเรียนมาแล้ว ก็มีเป็นส่วนมาก และยังถือว่าพระพุทธรเจ้าเป็นบุคคลสูงสุด เป็นที่พึ่งเป็นสรณะ; แล้วเราก็ต้องเข้าใจพระพุทธรเจ้าให้ถูกต้อง และทำให้ตรงตามพระพุทธรประสงค์นั้นด้วย. พระพุทธรเจ้าทรงประสงค์จะให้เรามีความสุข จึงได้ทรงแนะนำทางไว้ให้สนใจในธรรมะ ให้ประพฤติธรรมะ แล้วสิ่งต่าง ๆ เข้ามาตามทางของธรรมะ. จะมีเงินก็ประกอบด้วยธรรมะ; จะมีชื่อเสียงก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, จะมีเพื่อนฝูงก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, จะมีอะไร ๆ ก็ให้ประกอบไปด้วยธรรมะ. อย่าให้ขาดธรรมะ ก็จะเป็นการได้ดี; ทุกสิ่งจะเป็นไปเพื่อความ สุข สมตามทีพระพุทธรเจ้าท่านต้องการ และไม่เสียทีที่เรานับถือพระพุทธรเจ้า.

....

ในวันนี้อาตมาบุญตายาย ก็กล่าวได้ว่า เป็นการทำให้ตรงตามพระพุทธรประสงค์ของพระพุทธรเจ้า คือประพฤติธรรมะในข้อที่ให้เป็นคนมีความกตัญญูกตเวที ให้เปลื้องตัวออกมาเสียจากหน้กิเลส. ถ้ากิเลสทำให้เราโง่เราหลง ไปยอมตนเป็นทาส เป็นหนี้ของสิ่งใด เราก็จะถอนตนออกมาให้ได้ จากความเป็นหนี้ หรือความเป็นทาสเหล่านั้น;

มาเป็นมนุษย์ที่เป็นอิสระ ที่เป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, แล้วเราก็คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เหมือนพระพุทธเจ้า. นี่คือประโยชน์ คืออานิสงส์ของการประพฤติธรรมะทั้งหมดทั้งนั้น; จะเป็นธรรมะที่ประพฤติกันเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดี, หรือประพฤติเป็นส่วนตัว เป็นบุคคล เฉพาะคนๆ เป็นเรื่องๆ ไปก็ดี, ล้วนแต่เป็นธรรมะที่มีความประสงค์อย่างเดียวกันนั้น ด้วยกันทั้งนั้น.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะได้รับประโยชน์ รัับอานิสงส์ ของธรรมะ ยิ่งขึ้นไป, ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ. ปีนี้ขอให้ดีกว่าปีที่แล้วมา, ปีหน้าขอให้ดีกว่าปีนี้ และให้ดียิ่งขึ้นไปตามลำดับอย่างนี้ จนถึงวาระสุดท้าย ที่จะแตกตายเป็นขันธ์. ขอให้ตั้งใจอธิษฐานไว้อย่างนี้จงทุก ๆ คน ว่าขอให้สูงขึ้นทุก ๆ ปี, ให้ดีขึ้นทุกปี, ให้ประกอบไปด้วยธรรมะมากขึ้นทุกปี จงทุกคน. ให้ทำบุญตายายปีนี้ดีกว่าปีที่แล้วมา, ให้ทำบุญตายายปีหน้าดีกว่าปีนี้; อย่างนี้ยิ่งขึ้นไปทุกปี. ทุกอย่างจะถูกต้อง จะครบถ้วน จะบริบูรณ์ สมกับที่เราเป็นพุทธบริษัท นับถือพระพุทธศาสนา, มีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างซื่อสัตย์มั่นคง ไม่เสื่อมคลายทุกเวลา.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

สารทกาลิกเทศนา ๑๙

๒/๒๕๐๙

๒๒ กันยายน - ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐
กัณฑ์เก้า

ปฏิฆาตนิยมาตาปีตูกถา

[“ตายาย” ที่ลูกหลานควรฆ่าเสีย]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

มาตโร ปิตโร หนตฺวา อกตญฺญสฺสิ พฺราหฺมณา - ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตฺพุโ - ติ.

ณ บัดนี้จะได้วิชันาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียร ของท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธ-
บริษัท ให้เจริญก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่ง
ของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนา^๕ เป็นปูพพาปรล่ำดับ สืบต่อจากธรรมเทศนาที่ไต่กล่าววิสัยนา แล้วเมื่อตอนเช้า. ธรรมเทศนาเมื่อตอนเช้า ไต่กล่าวถึงเรื่อง *ตายาย* ที่จะต้องเคารพสักการะตอบแทนคุณ ด้วยความกตัญญูกตเวที; ส่วนในบด้นจักไต่กล่าวถึง *ตายาย* ชนิดที่จะต้องฆ่าเสียให้ตาย เป็นของตรงกันข้ามกันอยู่ต่งนี้. ถ้าผู้ใดฟังไม่เข้าใจ ยังมีควมสงสัย ก็ควรจะได้ทำความเข้าใจกันเสียในวัน^๕ เป็นเรื่องสัมพันธ์เนื่องกันกับเรื่องทุกเรื่อง หรือเนื่องกันกับควมรู้ควมเข้าใจของพุทธบริษัททั้งหลายนั่นเอง.

....

การที่จะเข้าใจธรรมะได้หมดจดสิ้นเชิงนั้น มีความสำคัญอยู่ข้อหนึ่ง ซึ่งกล่าวไต่ว่าเป็นควมลับหรือเป็นเคล็ดลับ คือ *ผู้ที่จะเข้าใจธรรมะได้จริง* ได้แตกฉานชัดเจนนั้น *จะต้องรู้ภาษา ๒ ภาษา* เสมอไป คือจะต้องรู้ทั้ง *ภาษาคน* และ *ภาษากรรม*; คนโดยมากรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรม หรือรู้ก็รู้น้อยเกินไป. ถ้าผู้ใดมีความรู้ทั้ง ๒ ภาษา คือรู้ทั้งภาษาธรรมและภาษาคนแล้ว จะเข้าใจธรรมะได้โดยง่าย; ที่แล้วๆ มามากจะไม่ค่อยไต่พูดกันถึงเรื่อง^๕ ไม่ได้บอกให้ทราบว่ามีภาษาอยู่ ๒ ภาษาเช่นนี้; คนก็เอาไปปนกันเสีย เป็นภาษาเดียว ไม่สามารถจะแยกกันได้, และได้ยินได้ฟังอะไรก็ฟังด้วยภาษาคนไปเสียทั้งนั้น จึงไม่เข้าใจธรรมะ. เพราะฉะนั้น ก่อนแต่ที่จะรู้ว่า *มีตายายอยู่ ๒ ชนิด* ชนิดหนึ่งต้องบูชาแทนคุณ ชนิดหนึ่งต้องฆ่าเสียให้ตาย นั้น จะต้องพูดกันให้รู้เรื่อง ภาษา ๒ ภาษา^๕ก่อน คือภาษาคนกับภาษาธรรมะ ดังที่กล่าวแล้วนั่นเอง.

จะยกตัวอย่างให้เห็นกันได้ง่ายๆ ไป *ว่าภาษามีอยู่ ๒ ภาษา*อย่างไร; เช่นเมื่อคนหนึ่งโกรธขึ้นมา แล้วคำอีกคนหนึ่งว่า “แกไม่ใช่คน” อย่างนั้นลองคิดดูเถิดว่าทำไมจึงตำเขาว่าไม่ใช่คน ทั้งที่เขาที่มีรูปร่างเป็นคน เหมือนกับคนตำ. ถ้าคนนั้น

ไม่ใช่คน คนต่ำก็ต้องไม่ใช่คนด้วยเหมือนกัน; เพราะมีรูปร่างอย่างเดียวกัน เกิดมาจากบิตามารดาเหมือนกัน. ทำไมจึงถูกตำว่าไม่ใช่คน ?

เมื่อใครตำใครคนใดคนหนึ่งว่า ไม่ใช่คน; คำว่า “คน” นั้นย่อมมีความหมายเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่มีความหมายแต่เพียงว่า มีรูปร่างเป็นคน. แต่ว่ามันมีความหมายไปถึงว่า เขาไม่มีอะไรที่เหมือนคน, หรือว่าเขาไม่มีธรรมชาติที่เป็นคนที่ทำให้เป็นคน คือขาดคุณสมบัติของความเป็นคน จึงถูกหาว่าไม่เป็นคน. เพราะฉะนั้นเราก็เห็นได้ทันทีว่า คำว่า “คน” ในที่นี้ หมายถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นคน; ไม่ใช่หมายถึงตัวร่างกาย รูปร่าง เนื้อหนัง; นั่นก็หาไม่. เพราะว่าถ้าเอาเนื้อหนังร่างกายเป็นหลักกันแล้ว ก็เป็นคนด้วยกันทุกคน, แม้แต่คนบ้าก็เป็นคนเหมือนกัน. แต่ถ้าเอาจิตใจ หรือธรรมะที่มีอยู่ในจิตใจ เป็นหลักกันแล้ว คนบางคนหาได้เป็นคนไม่, และคนบางคนก็มีความเป็นคนน้อยเกินไปก็มี เป็นคนครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็มี นั่นแหละเป็นเหตุให้ถูกตำว่า ไม่ใช่คน.

ฉะนั้น คำว่า คนตามภาษาคน นั้น ก็คือรูปร่างเป็นคน; คำว่าคนตามภาษาธรรมะนั้น หมายถึงภาวะที่ต้องการ ที่นิยม ที่รับรองกันว่า คืออย่างไรจึงจะได้เป็นคน. คำว่าคนในภาษาคน หมายถึงคนทางร่างกาย; คำว่าคนในภาษาธรรมะ หมายถึงภาวะแห่งจิตใจ ดังนี้. นี่เป็นตัวอย่างเบื้องต้นที่สุด ที่ชี้ให้เห็นว่ามีภาษาอยู่ ๒ ภาษา คือภาษาคนอย่างหนึ่ง, ภาษาธรรมะอีกอย่างหนึ่ง.

....

ที่นี้ก็จะได้กล่าวถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน ต่อไป; เช่นคำว่า การเกิด หรือการเกิดมา. คำว่า การเกิด นี้ ถ้าเป็นภาษาคนคือ ภาษาธรรมดา ก็หมายถึงคลอดออกมา

จากท้องแม่ อยู่ตามสมควร แล้วก็ตายไป; นี้เรียกว่าชาติ, ความเกิดออกมามีครั้งหนึ่งของ
 คน ๆ หนึ่ง. แต่ทาง *ภาษาธรรมะ* นั้น คำว่า *ชาติ* หรือ *การเกิด* นั้น ไม่ได้หมายความว่า
 อย่างนั้น *หมายความว่าจิตใจ ที่มีลักษณะพลุ่งพล่านขึ้นมา ด้วยอำนาจของกิเลส*
ตัณหา; เช่นอุปาทานเป็นต้น อันเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกว่า *เราเป็นเรา* ขึ้นมาทีเดียว;
 ฉะนั้น จึงเกิดได้เป็นนั่นเป็นนี่ เป็นโน่น ในวันหนึ่งได้หลาย ๆ ครั้ง. ถ้ามีความคิด
 อย่างคนขึ้นมา ก็เกิดเป็นคนขึ้นมา, ถ้ามีความคิดอย่างสัตว์เดรัจฉานขึ้นมา ก็กลายเป็น
 สัตว์เดรัจฉานขึ้นมา ทั้งที่รูปร่างเป็นคน. นี้เรียกว่าการเกิดในทางจิตใจ หรือเกิดด้วย
 จิตใจ คือเกิดด้วยธรรมะ, เรียกด้วยภาษาธรรมะว่า การเกิดเหมือนกัน.

บางทีก็เป็นภาษาวินัย เช่นว่า เขาคนทำพิธีบวชเนรวชพระ เสร็จแล้วก็
 เรียกว่าเกิดเป็นเณร หรือเกิดเป็นพระไปแล้ว, หรือว่าคนได้ประพฤติปฏิบัติธรรมะ
 จนบรรลุดุธรรมเป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคามี เป็นต้น; นี้เรียกว่าเกิดโดยอริยชาติ
 ได้เกิดเป็นพระอริยเจ้าไปแล้ว. การเกิดอย่างนี้ไม่ได้เกิดจากท้องแม่ แต่เกิดด้วยความ
 ที่จิตใจเปลี่ยนไป ตามอำนาจของการปรุงแต่ง จากภาวะอย่างหนึ่งไปสู่ภาวะอีกอย่างหนึ่ง.

ที่จะเห็นได้ง่ายต่อไป ก็คือความตาย : ถ้า *ความตายตามธรรมดา* ก็หมายถึง
 ถึงตายแล้วเอาใส่โลง *นี้ภาษาคนเรียกว่าความตาย*; แต่คำว่าตายทาง *ภาษาธรรมะ*
 นั้น คำว่า *ตาย* หมายถึง *หมดความหมายของความเป็นคน*; เช่น เลวเกินไปจนไม่
 อาจจะมีเรียกว่าคน. นี้ก็เรียกว่าความตายเป็นต้น. หรือแม้ที่สุดแต่ความคิดที่พลุ่งขึ้นมา
 ด้วยอุปาทาน ว่า *เราเป็นนั่น เราเป็นนี่, กูเป็นอย่างนั้น กูเป็นอย่างนี้* ที่เกิดขึ้นมาเป็น
 ความเกิดเสร็จแล้ว แล้วก็ค่อย ๆ เน้อยลงไปเป็นความชรา แล้วก็ดับสูญไปจากจิตใจ เป็น
 ความตาย; ความตายอย่างนี้ก็มี; นี้ เป็นภาษาธรรมะ เหมือนกับบทกลอนที่เขียนไว้
 ในกระดานดำนั้นว่า “*อันความจริง ตัวกู มิได้มี แต่พอใจ มันก็มี ขึ้นจนได้*” ลอง
 ฟังดูให้ดีๆ ว่า *อันความจริง ตัวกู มิได้มี แต่พอใจ มันก็มี ขึ้นจนได้*.

ถ้าจิตของเราเป็นไปตามปกติธรรมคาสามัญเรียบร้อยดี ก็ไม่รู้สึกลัว มีตัวกู
ตัวฉันอะไรที่ไหน; พอโง่ไปอยากได้อะไรเข้า, หรือไปโกรธใครเข้า ตัวกูก็เกิดขึ้นมา
แล้วก็ตื่นเร่า ๆ อยู่ทีเดียว. นี้เรียกว่า“เกิด”ตามทางภาษาธรรม : ถ้าโกรธใครขึ้นมา
ก็เกิดเป็นยักษ์ เพราะความโกรธ, หรือว่าถ้าอยากได้อะไรขึ้นมา โลกเกินไป ก็เกิดเป็น
เปรต ก็มีความอยากมาก เทียบกันขนาดว่า ห้องเท้าภูเขา ปากเข่ารูเข็ม.

นี่แหละจิตกูเกิดว่า ตัวกูนั้น เกิดเป็นยักษ์เป็นมารขึ้นมาได้, เกิดเป็น
เปรตขึ้นมาได้ ที่ไหนก็ได้ ที่วัดก็ได้ ที่บ้านก็ได้ บนเรือนก็ได้ ในครัวก็ได้ ใน
ห้องน้ำก็ได้; ล้วนแต่อาจจะเกิดเป็นอะไร ๆ ขึ้นมาได้ ตามแต่มีอะไรมาปรุงแต่งจิตใจ.
พอความโง่หายไป ตัวกูก็หายไป ความเกิดว่าเป็นตัวกู ตัวเราอย่างนั้นหายไป; พอ
หยุดโง่ หยุดโลก หยุดโกรธเป็นต้น ก็เรียกว่า ตัวกูตายไป.

.....

ขอให้ทุกคนเข้าใจภาษาอย่างนี้ไว้ให้ดี ๆ เรียกว่าภาษาธรรมะ. **ความเกิด**
ความตาย ตามภาษาคน และ ภาษาธรรมะ มัน ต่างกัน อย่างนี้. ภาษาคน เกิดมา
ทีเดียวจากท้องแม่ แล้วก็ตายเข้าโลงไปทีเดียว; ส่วนเกิด ภาษาธรรมะ นั้น เกิด
วันหนึ่งได้หลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ หน; แล้วตาย ภาษาธรรมะก็ ตายได้วันละหลาย ๆ
ครั้ง หลาย ๆ หน เช่นเดียวกัน ซึ่งเห็นได้ว่า คำว่าเกิดนั้นหมายถึงเกิดทางจิตใจ ตาม
ความหมายของสิ่งที่มาปรุงแต่ง.

.....

บัดนี้จะจำแนกแจกแจงออกดูกัน ในทางเลวทางต่ำ ทางชั่ว คือทางอบาย
ที่เรียกว่ามีอยู่ ๔ ประการ คือ *นรก เจริญฉาน เปรต อสุรกาย.*

อธิบายข้อที่ ๑. คือ นรก หมายถึงกำลังเคียดแค้นใจเหมือนกับถูกไฟเผา. ถ้าพูดเป็นภาษาคน ก็ต้องอยู่ใต้ดิน ตายแล้วจึงจะไปตกนรก แล้วก็ถูกไฟเผา ถูกตี ถูกแทง ถูกเขี่ยน ถูกตำ; นั่นเป็นนรกอย่างภาษาคน. แต่ถ้าเป็น *นรกอย่างภาษาธรรมะ* แล้ว ก็คือ *ความแค้นใจที่เหมือนกับไฟเผา* ที่อยู่ในโลกนี้, และที่วันหนึ่ง ๆ อาจจะแค้นใจได้หลาย ๆ หน ก็คือ นรกหลาย ๆ หน.

คำว่า นรก ในภาษาธรรมะนี้ จึงแน่นอนที่สุด เห็นได้ชัดเจนที่สุด กว่านรกในภาษาคน ที่จะไปถึงกันต่อตายแล้ว. ที่ว่าอยู่ใต้ดิน นั้นใครเชื่อบ้าง? ถ้าไม่อยู่ใต้ดินจะอยู่ที่ไหน? มันก็ไม่รู้จะตอบอย่างไรอยู่นั่นเอง; แต่ *นรกภาษาธรรมะ* นั้นมัน *อยู่ในใจ* เหมือนกับที่เราได้ยินได้ฟังพูดกันอยู่ทั่วไปว่า สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ. บางทีตัวเองก็เคยพูด แล้วจะโง่ถึงขนาดที่ไม่มองดู ว่ามันอยู่ในใจ ยังนึกว่ามันอยู่ใต้ดินอยู่นั่นเอง; มีความโง่ขนาดนั้นแล้ว ก็เหลือวิสัยที่จะเข้าใจ สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมะอันลึกซึ้งนั้นได้.

สรุปความว่า นรกภาษาคนนั้น ถือกันว่าอยู่ใต้ดิน จะตกต่อตายแล้ว แล้วทำบาปไว้มาก; ส่วนนรกภาษาธรรมะนั้น อยู่ในใจคน ปรากฏออกมาเมื่อไรก็ได้ เพราะทำชั่วทำบาปอย่างเดียวกัน. และขอบอกไว้เสียเลยว่า *นรกในใจนี้ น่ากลัวกว่านรกที่อยู่ใต้ดิน*, คือ นรกภาษาธรรมะนี้ น่ากลัวกว่านรกภาษาคน เพราะมันตกได้หลาย ๆ หน ทรมาณได้เรื่อย. เดียวเกิดเป็นสัตว์นรก เดียวก็ตายไป, เดียวก็เกิดเป็นสัตว์นรก เดียวก็ตายไป; วันหนึ่งตกหลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ หนทีเดียว น่ากลัวหรือไม่น่ากลัว ลองคิดดู. ส่วนนรกใต้ดินนั้น จะถึงต่อเมื่อตายแล้ว; บางคนก็เตรียมสินบนไปให้ยมบาล เพื่อจะต้องไม่ถูกทรมาณในนรกนั้น อย่างนี้ก็มี แล้วมันน่ากลัวที่ตรงไหน. ส่วนนรกที่ร้อนเป็นไฟ ที่เผาอยู่ในจิตในใจจริง ๆ นี้ ทำไม่ไม่รู้จักกลัว, ทั้ง ๆ ที่นั่งร้องไห้อยู่ ก็ยังไม่รู้จักกลัว. นี่มันน่ากลัวหรือไม่น่ากลัว ลองคิดดู. นี่เป็นข้อที่หนึ่ง เรียกว่า นรก.

อธิบายข้อที่ ๒. คือ สัตว์ไตรัจฉาน ; เกิดเป็นสัตว์ไตรัจฉาน ตามภาษาธรรมคานั้น ต้องตายแล้วไปเกิด, เกิดเป็นสัตว์ไตรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อเมื่อตายเข้าโลงไปแล้ว จึงจะไปเกิด. ส่วน สัตว์ไตรัจฉานอย่างภาษาธรรมะนั้น หมายถึงตามที่มี *ความรู้สึ*ก, กิณนีกอย่างสัตว์ไตรัจฉาน คือมีความโง่. เมื่อใดมีความโง่ ถึงขนาดที่ไม่รู้สิ่งที่ควรจะรู้ สิ่งที่ควรจะรู้แท้ ๆ ก็ยังไม่รู้ เหมือนที่เราเรียกกันว่า เป็นคนโง่ดักดาน ; อย่างนี้ก็๓เป็นสัตว์ไตรัจฉานขนาดโค ขนาดลาเอาทีเดียว. แต่ถ้าไม่ถึงขนาดนั้นยังเป็นขนาดลิง ขนาดสุนัข ก็ค่อยยังชั่ว ; แต่ถึงอย่างนั้น ก็เป็นสัตว์ไตรัจฉานอยู่นั่นเอง เพราะมีความโง่.

เมื่อใดใครมีความโง่ เมื่อนั้นเกิดเป็นสัตว์ไตรัจฉานแล้ว ; โง่วันละสิบครั้ง ก็เกิดเป็นสัตว์ไตรัจฉานสิบครั้ง. ภาษาคน ภาษาคน ๆ ภาษาธรรมคา สัตว์ไตรัจฉานมี ๔ ขา เที่ยววิ่งอยู่ตามดินหรือมีขาที่ตามใจ ; แต่สัตว์ไตรัจฉานภาษาธรรมะนั้น ก็คือคน ๒ ขาตัวเอง แล้วเดินโย่ง ๆ อย่างคนนี่เอง เป็นสัตว์ไตรัจฉานในภาษาธรรมะ. นี้เรียกว่าต่างกันอย่างนี้ ภาษาคนกับภาษาธรรมะ.

อธิบายข้อที่ ๓. คือ เปรต ; คำว่าเปรตภาษาคนนั้น จะต้องตายไปแล้ว จึงจะไปเกิดเหมือนกัน ; แล้วก็รูปร่างอย่างนั้นอย่างนี้ เหมือนที่เขียนไว้ตามฝาผนังโบสถ์ ซึ่งส่วนใหญ่ส่วนมากทั้งนั้นทั้งหมด ก็เขียนให้ท้องโต ให้ปากเล็ก, หรือจะเขียนอย่างใดก็ตาม ; ล้วนแต่มีความหมายว่ามันมีความอยากอย่างยิ่ง อยากเหลือประมาณ ต้องการเหมือนใจจะขาด. แล้วสิ่งที่สนองความต้องการนั้นไม่มี และมีไม่มากพอ มันจึงหิวอย่างยิ่ง ; เพราะฉะนั้น ความหิวทางจิตใจ อันไม่รู้สร้างรูปร่างตัวเอง คือเปรตในภาษาธรรมะ.

ฉะนั้น ใครที่เยอทะยานอะไรเกินตัวเมื่อไร ก็เกิดเป็นเปรตเมื่อนั้น ;
 ทะเยอทะยานหลายครั้งหลายหน วันหนึ่งก็ได้เป็นเปรตหลายหน. ทะเยอทะยาน
 ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ ตามที่กิเลสตัณหาของตนต้องการ เขา
 จิตใจให้เร้าร้อนอยู่ด้วยความหิวนั้น เรียกว่าเป็นเปรต จึงมักจะเหลือแต่กระดูกกับท้อง
 เท่านั้น ไม่มีเนื้อหนังอะไรอย่างนี้เป็นต้น. เปรตภาษาคนก็คือเปรตต่อตายแล้ว,
 เปรตภาษาธรรมะ คนยังไม่ตายก็เป็นเปรตกันได้หลาย ๆ หนดังนี้.

ที่นี้มาถึง *อบายข้อที่ ๔*. คือ *อสุรกาย* แปลว่าหมู่ของคนขลาด ก็หมายถึง
 ความขี้ขลาด; แต่ภาษาคนนั้นเขาอธิบายว่า ต้องตายไปแล้ว จึงจะได้เกิดเป็นอสุรกาย
 เหมือนกัน, เป็นอสุรกายที่ไม่มีตัวไม่เห็นตัว เทียวล่องลอยอยู่โดยไม่เห็นตัว ชุกซ่อน
 อยู่ไม่ให้ใครเห็น; นี้ก็แสดงว่าขี้ขลาดเหมือนกัน. *ความหมายของภาษาธรรมะ*
อสุรกายก็คือความขลาด ขลาดในสิ่งที่ไม่ควรขลาด ไม่น่าจะขลาดไม่น่าจะกลัว ก็มา
 กลัว; เหมือนคนโง่งอย่างมาก กลัวจึงจากบ้าง กลัวกึ่งก็อบ้าง กลัวตุ๊กแกบ้าง แม้แต่
 เพียงเท่านั้นก็หมดความสุขเสียแล้ว. สิ่งที่ไม่ต้องกลัวไม่ควรกลัวอย่างอื่น ก็ยังมีอีกมาก
 กระทั่งกลัวไม่กล้ามาวัด ไม่กล้าทำความดี; อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นผู้หลบหนี เป็นอสุรกาย
 ค้ำยเหมือนกัน. นี้เป็นอสุรกายในภาษาธรรมะ; อสุรกายภาษาคนไม่อาจจะแสดงได้
 ไม่รู้ว่าผู้กลัวเอาที่ไหนมากล่าว ยืนยันหลักฐานให้แน่นอน ก็ไม่ได้ นั้นเป็นภาษาคน.

นี่แหละพึงดูเถิดว่า ภาษามีอยู่ ๒ ภาษาเสมอไป ไม่ว่าคำไหน : ประเภท
 หนึ่ง เป็นภาษาคน คือภาษาคนโง่, ประเภทหนึ่งเป็นภาษาธรรมะ คือคนฉลาดที่ถึง
 ธรรมะแล้ว. ขอข้อความเข้าใจไว้อีกทีหนึ่งว่า ที่เรียกว่าภาษาคนในที่นี้คือภาษาคนโง่
 คนที่ไม่ถึงธรรมะ; ส่วน *ภาษาธรรมะ* นั้น หมายถึงภาษาของคนที่มีธรรมะ
 แล้ว.

....

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมะผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรมะ; ผู้ใดไม่เห็นธรรมะ แม้จะใกล้ชิดถึงขนาดว่าจับจีวรของตถาคตดึงไว้ ก็ยังไม่ชื่อว่าเห็นตถาคตเลย. ฟังดูให้ดี ว่าพระพุทธเจ้าท่านว่าอย่างไร. ถ้าพูดกันในที่นี้ก็คือว่า พระพุทธเจ้าในภาษาคนนั้นอย่างหนึ่ง, พระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะนั้นอีกอย่างหนึ่ง. พระพุทธเจ้าภาษาคน ก็คือส่วนที่เป็นเนื้อหนัง ร่ากาย เป็นองค์ เป็นตัวเป็นตนที่ห่มจีวร; ส่วนพระพุทธเจ้าภาษาธรรมะ นั้นก็คือพระพุทธเจ้าที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อใดเห็นธรรมะ เมื่อนั้นเห็นเรา นั่นเอง; ต้องเห็นธรรมะที่เป็นธรรมะจริง ๆ และเห็นถึงขนาดที่สำเร็จประโยชน์จริง ๆ จึงจะชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้คนเห็นพระพุทธเจ้า แต่ชนิดที่เป็นภาษาคนกันเท่านั้น; เพราะว่าคนยังโง่, เพราะว่าคนยังไม่ถึงธรรมะ ดังที่กล่าวแล้ว และศึกษาเล่าเรียนกัน ส่วนมากก็แต่เรื่องของพระพุทธเจ้าในภาษาคน. เช่นศึกษาว่าเป็นพระสิทธัตถะ เกิดที่นั่นที่นี้ ที่เมืองหนเมืองนี้ เมื่อนั้นเมื่อนี้ เป็นเด็กอย่างนั้น เป็นหนุ่มอย่างนั้น; นี่ก็เป็นพระพุทธเจ้าในภาษาคนทั้งนั้น. เมื่อคนอยากจะไปโง่หลง เรียนแต่เรื่องของพระพุทธเจ้าในภาษาคน ก็รู้เพียงเท่านั้นเอง; ไม่รู้จักพระพุทธเจ้าที่แท้จริง ชนิดที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรมะ ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต. เราเห็นพระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะกันแล้วหรือยัง? ขอให้ลองคิดดูในเรื่องนี้ให้ดี ๆ.

สรุปความกันในที่นี้ก่อน ว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่ ๒ อย่าง : พระพุทธเจ้าในภาษาคนนั้นอย่างหนึ่ง, พระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะนั้นอีกอย่างหนึ่ง เหมือนกันกับเรื่องทั้งหลายที่แล้วมา.

นี่ถ้าเราจะมองดูไปที่คำอื่น ๆ เช่นคำว่า *สวรรค์* วิมาน หรือว่าพรหมโลกอะไร เป็นต้น มันก็มีอยู่ ๒ ความหมายอีก อย่างเดียวกัน. *สวรรค์* ภาษาคนอยู่ข้างบน บนฟ้า เต็มไปด้วยวิมาน เต็มไปด้วยนางฟ้า คือเต็มไปด้วยกามารมณ์ ไปถึงต่อตายแล้ว; ส่วน *สวรรค์ในภาษาธรรมะ* นั้น หมายถึงความขื่นอกขื่นใจในการทำความดี, พอใจในการทำความดีของตน, เคารพตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ ขื่นใจในการกระทำ ที่ถูกต้อง ที่งาม ที่ดี ที่จริง ที่ตรง ที่ยุติธรรมของตน. อย่างนี้เรียกว่า *สวรรค์ในภาษาธรรมะ* เรามีคำเรียกอย่างหนึ่งว่า ผู้ที่มี *หิริโอตตปปะ* เป็นผู้มี *เทวธรรม* ที่สวดกันอยู่เสมอว่า:

หิริโอตตปปะสมปนฺนา   สุกฺกธมฺมสมาหิตา
สนฺโต สปฺปริสา โลกเก   เทวธมฺมาติ วุจฺजे

สวดกันอย่างนกแก้วนกขุนทอง ไม่รู้ว่าอะไร ถ้ารู้ก็ต้องรู้ว่า *คนที่ มีหิริโอตตปปะนั้น ไหว้ตัวเองได้ นับถือตัวเองได้; เพราะมีหิริ มีโอตตปปะ ไม่มีความขัว ไม่มีความลับที่ต้องปกปิดไว้* ฉะนั้นจึงยินดี จึงพอใจ ในความเป็นอยู่ของตน. จิตใจที่เป็นอย่างนี้ เรียกว่า *เป็นสวรรค์ในภาษาธรรมะ* เป็นสวรรค์ที่ไม่สกปรก เป็นสวรรค์ที่สะอาดบริสุทธิ์ เป็นสวรรค์ที่แท้จริง ควรแก่นามที่จะเรียกว่า *สวรรค์*; แต่โดยภาษาธรรมะไม่ใช่ภาษาคน. *สวรรค์ตามภาษาคนนั้นสกปรกไปด้วยความลุ่มหลงในเรื่องของกามารมณ์* คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นต้น. มันต่างกันอยู่ดังนี้.

ที่นี้ก็มาถึง *พรหมโลก* ภาษาคนก็ว่า อยู่ข้างบนยิ่งขึ้นไปอีก บนฟ้ายิ่งขึ้นไปอีก; พังคูก็นำหัวเราะเหลือประมาณ จะขึ้นไปบนฟ้าถึงไหนกันก็ไม่รู้ จึงจะถึง *พรหมโลก* แล้วก็ต้องต่อเมื่อตายแล้วอีกเหมือนกัน. ที่นี้ถ้า *พรหมโลกภาษาธรรมะ*

นั้น ก็หมายถึงจิตใจที่มีภาวะละเอียด สุขุม ประณีต บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปอีก ไม่ต้องอาศัยความชื่นชมยินดี พอใจในตัวตน ชนิดที่ว่าทำอะไร ที่เป็นความดี เป็นสิ่งที่เขายกย่องนับถือ หรือนับถือตัวเองก็ตามใจ; ขอแต่ให้เป็นภาวะที่ปราศจากความรู้สึกทางกามารมณ์ เป็นภาวะที่บริสุทธิ์ สะอาดจากความหุ้มห่อพัวพันของอารมณ์ต่างๆ ที่เป็นไปในทางกามคุณ. อย่างนี้เรียกว่าเป็นพรหมโลกได้ ก็ไม่ต้องลุกลี้ลุกลน ด้วยความดีของตน ไม่ต้องนั่งยกมือไหว้ตนให้เสียเวลาก็ยังได้; แต่เป็นความสงบเป็นความสุขได้. พรหมโลกอย่างนี้ เป็นภาษาธรรมะ บางเวลาอาจจะบังเอิญถึงเข้าเองก็มี แล้วก็สูญหายไปเสียอีก; บางเวลาเราก็สบายใจมาก ขนาดนี้ แต่แล้วก็หายไปเสียอีก. นี้เพราะความไม่แน่นอน, เพราะการที่ยังประพฤติกไม่ถึงจริง ไม่ได้จริงนั่นเอง.

นี่ยกตัวอย่างมา ว่าในทางผิด ทางชั่ว เช่นอบายเป็นต้น, ในทางถูกทางดี เช่นสวรรค์เป็นต้น ก็มีอยู่เป็น ๒ ชนิด; แล้วแต่จะพูดว่าเป็นภาษาคน หรือเป็นภาษาธรรมะ. ถ้าจะให้ง่ายกว่านี้ ก็คือ ภาษาคนโง่ ไม่มีธรรมะ, หรือว่าภาษาคนที่ฉลาดและถึงธรรมะแล้ว.

ขอชักชวนให้ทุกคนสนใจในภาษา ๒ ภาษานี้ควบคู่กันไป ให้เห็นแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นทุกที แล้วก็เข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้ง ที่เป็นธรรมะอย่างเรียกกันว่าปรมัตถ์ คือมีอรรถอันลึกซึ้งได้โดยไม่ยาก; แต่ถ้าไม่รู้สึก หรือเอาไปปนกันเสีย แล้วกลายเป็นภาษาคนไปหมดแล้ว ก็ไม่อาจจะเข้าใจธรรมะได้. ดังนั้น จึงขอให้จดจำกันไว้ให้ดีๆ ทุกคน ว่าภาษามีอยู่ ๒ ภาษาอย่างนี้ ถ้าเขาพูดภาษาธรรมะ ก็ต้องฟังด้วย หูที่รู้อีกหนึ่งภาษาธรรมะ จึงจะเข้าใจได้.

.....

ที่นี้พูดว่า ตายายชนิดหนึ่ง ต้องบูชาต่อแทนคุณ ; แต่ ตายายอีกชนิดหนึ่ง ต้องฆ่าเสียให้ตาย นี้จะมีความหมายว่าอย่างไร ?

เราตั้งต้นสังเกตพิจารณากันไป ถึงคำว่าบิตามารตา บู้ ย่า ตา ยาย ให้ตี ๆ ก็พบว่า ความหมายของคำนี้ ในที่นี้หมายถึงผู้ที่เกิดเรามา เรียกว่าบิตามารตา, แล้วก็ บิตามารตานั้นเอง ที่เป็นบิตามารตาของบิตามารตาเราก็เรียกว่า บู้ ย่า ตา ยาย. แล้วก็ บิตามารตานั้นเอง ที่เป็นของ บู้ ย่า ตา ยาย เราก็เรียกว่า บู้ชวด ย่าชวด ตาชวด ยายชวด แล้วแต่ละจะเรียกเป็นลำดับขึ้นไป อย่างนี้เรื่อยไป ๆ ๆ. รวมความแล้วก็หมายความว่า ผู้ที่เกิดเรามา เราเรียกว่า บิตา มารตา บู้ ย่า ตา ยาย นี้ก็เป็นภาษาคน, เป็นภาษาชาวบ้าน เป็นภาษาโลก ๆ คือคำว่า บิตา มารตา บู้ ย่า ตา ยาย อย่างนี้.

ถ้าเป็น ภาษาธรรมะ ผู้ที่เกิดเรามา นั้นคืออะไร ? ใครรู้บ้าง ? ก็ได้กล่าวมาแล้ว ข้างต้นว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ตัวกู นั้น มันเกิดมาจากความโง่ :

อันความจริง ตัวกู มิได้มี   แต่พอโง่ มันก็มี ขึ้นจนได้
พอหายโง่ ตัวกู ก็หายไป   หมดตัวกู เสียได้ เป็นเรื่องดี.

จากข้อความนี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่า ตัวกู^๕ เกิดขึ้นมาจากความโง่ ; และสิ่งที่เรียกว่า ความโง่ นั้นก็คือ อวิชชา ; เรียกในภาษาบาลีว่า อวิชชา แปลว่า ภาวะที่ปราศจากความรู้ นั่นคือความโง่. ถ้ารู้จริงไม่โง่ ก็จะไม่เกิดความรู้สึกว่า ตัวกู หรือของกู ขึ้นมาได้เลย ปล่อยไว้เฉย ๆ ไปตามเรื่องตามราว ; จะทำอะไรก็ทำได้ ไม่ต้องรู้สึก ว่า ตัวกู หรือของกู ให้ปวดหัว ให้อ่อนใจ.

คิดดูเถิดว่า เมื่อไร เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู เป็นของกู ขึ้นมาแล้ว เมื่อนั้น ก็เป็นเรื่องปวดหัว เป็นเรื่องอ่อนใจ เป็นเรื่องครึ่งบักครึ่งบอไปแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลย ;

นี่เพราะว่าเกิดมาจากอวิชชา คือ ความโง่. ถ้ามันไม่เกิดขึ้นมา ก็สบายดี ปกติดี; เหมือนที่นั่งอยู่ที่ตรงนี้ เวลานี้ ส่วนมากก็ไม่เกิดตัวกู-ของกู อะไรกัน, แล้วยังนั่งฟัง อยู่ท้ายสติสัมปชัญญะ, ก็ไม่ต้องมีตัวกู มีแต่สติปัญญา ที่กำลังเดินไปตามสิ่งที่แวดล้อม คือเรื่องที่แสดงให้ฟัง ทั้งนี้เป็นต้น.

ตัวอย่างนี้ก็พอแล้ว ที่จะแสดงว่า **ตัวกูตามภาษาธรรมะนั้น** เกิดมาจาก **ความโง่หรืออวิชชา**, นิยมเรียกกันว่า มีอวิชชา เป็นเครื่องให้เกิดที่แรก. ถ้าจะแยก เป็นชั้น บิถัมมารดา ชั้น บู้ ย่า ตา ยาย บู้ชวด ตาชวด ก็ยังไม่แน่ใจเหมือนกันว่า จะเรียก อวิชชาว่าเป็นชั้นไหน; แต่ต้องเอาเป็นชั้นต้นที่สุดก็แล้วกัน. แต่ถ้าว่า **ทางฝ่ายบิดา** แล้วก็ให้เรียกว่า **อวิชชา** ถ้าฝ่ายมารดาแล้วก็ให้เรียกว่า **ตัณหา**; อย่างนี้จะถูกกว่า : จะเป็น **ฝ่ายมารดา** หรือฝ่ายย่า ฝ่ายยาย หรือย่าชวด ยายชวด ก็ให้เป็น **ตัณหา**, ถ้า **ฝ่ายเป็นบิดา** เป็นบู้ เป็นตา เป็นบู้ชวด ตาชวด ก็ให้เป็น **อวิชชา**; อย่างนี้ก็ยิ่งได้. รวมความแล้วก็ **เกิดมาจาก บิถัมมารดา คืออวิชชาหรือตัณหา**.

จะถามให้ละเอียดซอกแซกไป มันก็ลำบากเหมือนกัน เช่นจะถามว่า เขา อะไรมาเป็นอยู่ เป็นมตลูกสำหรับเกิดชนิดนี้? ก็คงจะต้องตอบว่า เขา **กรรม ผลกรรม ที่กระทำไว้** เป็นอยู่เป็นมตลูก **สำหรับจะเกิดคนชนิดนี้**. อย่างนั้นไปคิดเอาเองก็ได้ ตามใจชอบ ไม่มีใครว่า; แต่ว่าใจความสำคัญนั้น อยู่ตรงที่ว่า **มีอวิชชา มีตัณหา เป็นบิถัมมารดา** เป็นบู้ ย่า ตา ยาย เป็นบู้ชวด ตาชวด. แล้วบู้ ย่า ตา ยาย ชนิดนี้ เราจะมัดสักการะบูชา หรือแทนคุณกันได้อย่างไร; ควรจะฆ่าเสียให้ตายใช่หรือไม่? ฟังดูแล้วก็น่ากลัว. แต่ถ้าพูดเป็นภาษาธรรมะแล้ว ก็ยังไม่น่ากลัวอะไร เพราะว่า **การฆ่าเสียให้ตายนั้นแหละ เป็นการแทนคุณ บู้ ย่า ตา ยาย ชนิดนี้** เหมือนที่มีพระพุทธ ภาชิทว่า : **มาตริ ปิตริ หนตุวา ออกตญญูติ พุราหุณ** อย่างนี้เป็นต้น ว่าให้ **ฆ่าบิดา มารดาเสียให้เป็นคนอกตัญญู** จึงจะดับทุกข์สิ้นเชิง.

ถ้าเราจะไปพะเน้าพะนอ บำรุงบำเรอรักษา หรือว่า กตัญญูต่อวิชา คณิตหา กิเลส เหล่านี้แล้ว ก็แปลว่า จะต้องมีความทุกข์ และไม่ได้ผลประโยชน์แก่ผู้ใด; ดังนั้นจึงต้องทำตรงกันข้าม คือให้ฆ่าเสีย, เมื่อฆ่าเสียแล้ว ก็จะกลับเป็นประโยชน์แก่ บู้ ย่า ตา ยาย นั้นเอง คือแก่อวิชา ตัดหนานั้นเอง; มันจะได้หมกคักไปเสียที มันจะได้มีมรรค ผล นิพพาน ขึ้นมาแทน; อย่างนี้ก็ยิ่งเห็นว่าน่าทำ หรือควรทำ หรือ เป็นการถูกต้องแล้ว.

เราก็เลยถือเป็นหลักว่า บู้ ย่า ตา ยาย ชนิดนี้ ชนิดภาษาธรรมะนี้ ต้อง ฆ่าเสียให้ตาย; เหมือนพระพุทธเจ้าท่านว่า, แล้วก็บรรลุมรรค ผล นิพพาน. บู้ ย่า ตา ยาย ภาษาคนเราต้องแทนคุณท่าน ต้องเคารพ สักการบูชาท่าน เหมือนได้ เทศน์กันแล้วอย่างยืดยาว เมื่อตอนเช้า; ตอนค่ำนี้พูดถึง บู้ ย่า ตา ยาย ชนิดที่ต้อง ฆ่าเสียให้ตาย คือพูดด้วย ภาษาธรรมะ, เป็น บู้ ย่า ตา ยาย ในภาษาธรรม ก็ต้องฆ่า เสียให้ตาย.

ถ้าผู้ใดฟังคำอธิบาย ตรงนี้ ไม่เข้าใจ ก็คงจะยังอีกนานมาก ที่จะเข้าใจ ธรรมะได้; และรู้สึกว่่า ที่ไม่เข้าใจธรรมเรื่อย ๆ มา จนถึงบัดนี้นั้น ก็เพราะไม่ เข้าใจภาษาธรรมะ ชนิดนี้นั่นเอง. ดังนั้นต้องเอาไปคิดคูกันให้ถี่ ๆ ให้เกิดความรู้จัก ความ เข้าใจ ในความแตกต่างกัน ระหว่างภาษาทั้ง ๒ นี้ให้จนได้ แล้วก็เข้าใจธรรมะได้ จับพลัน เหมือนกับการตรัสรู้ทีเดียว. ที่ได้กลานงุ่มง่ามมาเป็นปี ๆ หรือหลายสิบปี มาแล้วนี้ ก็เพราะรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรมะนั้นเอง; ดังนั้นเพื่อประหยัดเวลา จึงได้แนะนำอย่างนี้ และได้นำเรื่องนี้มากล่าวว่า มีภาษาอยู่ ๒ ภาษา ดังที่กล่าวแล้ว.

....

....

....

....

ทีนี้จะได้กล่าวต่อไป ถึงข้อที่ว่า บู้ ย่า ตา ยาย ชนิดที่ต้องฆ่าเสียให้ตายนั้น จะต้องทำอย่างไร? หรือจะต้องฆ่าโดยวิธีใด?

เมื่อตอนกลางวันได้แนะนำให้ไปดูภาพเขียน ที่ในศึกชั้นบน เป็นภาพเขียนเรื่องปฏิจอสุมุบาท* นั้นแหละคืออาการที่เกิดขึ้นแห่ง บู้ ย่า ตา ยาย ที่จะต้องฆ่าเสียให้ตาย; หรืออาการเกิดขึ้นแห่งคนในภาษารวม.

รูปที่ ๑. เขียนเป็นคนที่บอดคตองจุง นี้คือ อวิชา.

รูปที่ ๒. เขียนเป็นคนที่บั้นหมอก้มหน้าก้มตาบั้นหมอไม่รู้หยุด นี้คือ สังขาร. ถ้าอวิชา คือ ความโง่เกิดขึ้น ในขณะที่ได้รับอารมณ์ทางตาทางหูเป็นต้นแล้ว ก็จะมีการปรุงแต่งชนิดที่จะให้เกิดกิเลสขึ้นมาจนได้; เรียกว่า สังขารในที่นี้.

รูปที่ ๓. เขียนเป็นลิง ถือแก้วพวงเข้าไปในห้อง นี้หมายความว่า วิญญาณ - ความรู้สึกตัวจะจู่ไปเป็นความโง่ขึ้นมาแล้ว.

รูปที่ ๔. เขียนเป็นบ่าวกับนายขี่เรือไปในทะเล : บ่าวเป็นคนพายเรือให้นายนั่ง แล้วก็พายไปกลางทะเล นี้ก็หมายความว่า มันจะปรุงเป็นนามรูป/ ชนิดที่จะต้องเที่ยวไปในวัฏฏสงสารขึ้นมาแล้ว. ก่อนนี้มันไม่ได้ปรุง นามรูปเช่นนี้ มันเป็นนามรูปที่ไม่ถูกปรุง; แต่เดี๋ยวนี้มันถูกปรุงถึงขนาดที่จะ ว่ายเวียนในวัฏฏสงสารแล้ว.

รูปที่ ๕. เขียนเป็นบ้าน ๖ หลัง นี้คือ อายตนะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาโดยสมบูรณ์แล้ว.

* ภาพเขียนในตึกโรงมหรสพทางวิมุตตนา ที่สวนโมกขพลาราม ไชยา กังกัมาประกอบอยู่ท้ายบทนี้.

รูปที่ ๖. คือ *ผัสสะ* เขียนเป็นรูปชายหญิงกอดกัน หมายความว่า มันมีผลแห่งการกระทบโดยสมบูรณ์แล้ว การกระทบนั้นมีผลอย่างแน่นอน หลีกเลี้ยงไม่ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดเวทนา.

รูปที่ ๗. คือ *เวทนา* เขียนเป็นกณลูกลูกศรเสียบอยู่ที่ตาทั้ง ๒ ข้าง นี้ หมายความว่า เวทนานั้นร้ายกาจนัก ทำให้คนมองอะไรไม่เห็น ถ้วยไปมัวแต่ชิมซาบอยู่ในรสของเวทนาเสีย.

รูปที่ ๘. คือ *ตัณหา* นั้น เขียนเป็นคนที่มึนเมาจากภษณะไม่รู้หยุดไม่รู้สร้าง คือเป็นความเมา; ใต้แก่ความโง่ หลับหลับตา อยากไปตามอารมณ์นั้น ๆ.

รูปที่ ๙. *อุปาทาน* เขียนเป็นภาพสิงขึ้นไปเก็บผลไม้ เพราะอยากได้ จึงไปยึดถือเอา.

รูปที่ ๑๐. คือ *ภพ* เขียนเป็นคนที่ท้องแก่ หมายความว่า *ตัวกูได้ตั้งปฏิสนธิ* ขึ้นแล้วโดยแน่นอน.

รูปที่ ๑๑. คือ *ชาติ* เขียนเป็นรูปคนคลอดลูก; นี้หมายความว่า ตัวกูคลอดออกมา แท้เรา ๆ เป็นตัวกู อย่างนั้นอย่างนี้อยู่ ด้วยความโลภบ้าง ด้วยความโกรธบ้าง ด้วยความหลงบ้าง; ตามลักษณะของตัณหาซึ่งปรุงแต่งอุปาทาน.

รูปที่ ๑๒. เป็นภาพ *คนขรา* เป็นทาสของความขรา ซึ่งเขียน *เป็นคนแก่* ถือไม้เท้า ต่อไป, แล้วก็ *ไปบรรจบกับคนตาบอดที่ต้อจูง* คือ *อวิชชา* อีก ในโอกาส

หลัง แล้วแต่อารมณ์อะไรจะเกิดขึ้นมา แล้วผลอสติ แล้วมีวิชาเข้ามาครอบงำในการ
เสวยอารมณ์นั้น ๆ จนครบรอบวง ของอาการทั้ง ๑๒ อย่างพอดี.

นี้เรียกว่า **ปฏิจจนุปบาท** คืออาการเกิดขึ้นแห่งตัวกูในภาษาธรรม; ไม่ใช่
เกิดเป็นคนอย่างภาษาคน ที่หลุดจากท้องแม่โดยตรง แต่ **เป็นการเกิดแห่งคนในภาษา
ธรรม** คือคนที่เกิดมาครั้งหนึ่ง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ หลาย ๆ ครั้ง. เกิดเป็นตัวตนหรือเป็น
ตัวกู ดังที่กล่าวแล้วในประโยคว่า “แต่พอโง่ มันก็มีขึ้นจนได้” นั่นเอง; “ตาม
ธรรมดาตัวกูมิได้มี แต่พอโง่ มันก็มีขึ้นจนได้” มีความหมายอย่างนี้. พิจารณาดูให้
ถี่ ๆ ว่า มันมีความลึกซึ้งอย่างไร.

**คนทั่วไปเอาเรื่องปฏิจจนุปบาทไปเป็นเรื่องของภาษาคน หมายถึงการ
เกิดจากท้องแม่ไปหมด เพราะฉะนั้นจึงเรียนปฏิจจนุปบาทไม่รู้เรื่อง; เรียนทำอะไร
ก็ยังไม่รู้เรื่อง, ยิ่งเรียนก็ยิ่งไม่รู้เรื่อง เพราะมันไขว้กันไปหมด แล้วมันก็ยังงงนงงขึ้น
ทุกที, ยิ่งเรียนก็ยิ่งไม่รู้เรื่อง เพราะเขาพูดไว้ในภาษาธรรม ไม่ได้พูดไว้ในภาษาคน
แล้วไปเรียนด้วยภาษาคนมันจะรู้เรื่องกันอย่างไร.**

ขอให้เปรียบเทียบดูกันอย่างนี้ มันเป็นเรื่องที่ไขว้กันอยู่เสมอไป ไม่มีทาง
ที่จะเข้าใจกันได้; แล้วก็ไปโทษว่าเรื่องนี้ยากบ้าง ยากเกินไปบ้าง ไม่ใช่อยู่ในวิสัยที่เรา
อย่างพวกเราจะต้องไปรู้ ก็เลยยกเก็บไว้เสียไม่ต้องไปสนใจกันอีกต่อไป. นี่ก็เป็นการ
โง่ครั้งสุดท้าย; **เป็นอวิชชาที่น่ากลัวที่สุด ที่ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์อะไร จาก
การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า.**

พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้อยู่ร้อยสี่ห้า ๔ เรื่อง **ความดับทุกข์สิ้นเชิง** เป็นเรื่อง
สำคัญแต่เพียงเรื่องเดียว; แล้วท่านก็ **สอนไว้ในเรื่องลักษณะของปฏิจจนุปบาททั้ง**

ฝ่ายเกิดและฝ่ายดับ; เป็นเรื่องอริยสัจจ์ที่แสดงไว้โดยภาษาธรรมอย่างลึกซึ้งที่สุด แล้วคนจะไปรู้กันด้วยภาษากน นีมันไม่ได้; เพียงแต่คำว่า “เกิด” คำเดียว มันก็แตกต่างกันอย่างหน้ามือเป็นหลังมือเสียแล้ว แล้วคำอื่นๆ จะเข้าใจได้อย่างไร.

....

ที่นี้เราพิจารณากันต่อไป ว่ามีอวิชชาเป็นแดนเกิด อย่างนี้ ทำให้เกิดสังขาร-ทำให้เกิดวิญญาณ-ทำให้เกิดนามรูป-ทำให้เกิดอายตนะ-ผัสสะ-เวทนา เรื่อยมาเป็นลำดับ เกิดตัณหา-เกิดอุปาทาน-เกิดภพ-เกิดชาติ; นกถือการเกิดที่สมบูรณ์ถึงที่สุด. เห็นได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ชาตินั้นก็เกิดมาจากภพ-ภพก็เกิดมาจากอุปาทาน-อุปาทานก็เกิดมาจากตัณหา-ตัณหาที่มาจากเวทนา-เวทนามก็มาจากผัสสะ-ผัสสะก็มาจากอายตนะ-อายตนะก็มาจากนามรูป-นามรูปก็มาจากวิญญาณ-วิญญาณก็มาจากสังขาร-สังขารก็มาจากอวิชชา; เป็นอันว่าต้นตอของมัน อยู่ที่อวิชชา เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ตอนต้นที่สุดของมัน จะต้องฆ่าเสียให้ตาย.

เมื่อรู้แน่โดยนัยะแห่งปฏิจสมุปบาท ว่า อวิชชาเป็นเหตุให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ตัญญู และเป็นความทุกข์เกิดขึ้นมา ในลักษณะอย่างนี้; การที่จะฆ่าเสียหรือทำลายเสีย ก็ต้องทำด้วยวิธีที่ตรงกันข้าม. ในเรื่องนี้ก็ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อมีความผัสสะคือชาติสติ ผลอสติเท่านั้นเอง ขณะมีอารมณ์มากระทบทางตา ทางหู เป็นต้น, ผลอสติชาติสติ; อวิชชาก็ทำหน้าที่ หรือเรียกว่า เข้ามาครอบครองร่างกายนี้.

ฟังดูให้ตี ให้เข้าใจครั้งหนึ่งว่า ในขณะที่รับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น เป็นต้น อย่างหนึ่งนั้น; ถ้าผัสสะ ก็เรียกว่า อวิชชาเกิดขึ้นมา ปรากฏ

ออกมา ครอบครองร่างกาย จิตใจนี้ แล้วมันไปตั้งต้น เดินไปในลักษณะอย่างนี้. **ทางที่จะแก้ ก็คือ การไม่เฟลอสติ.**

เรื่องไม่เฟลอสติ เป็นเรื่องยาก; เพราะไม่รู้ว่ามีสตินั้นเป็นอย่างไร, เฟลอสติจะเป็นอย่างไร, ไม่เฟลอสติเป็นอย่างไร, คนจึงไม่สามารถจะรู้ได้ด้วยตนเอง. **ต้องพึ่งพาอาศัยสติปัญญา หรือการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า** ที่ตรัสว่า เฟลอสตินั้นเป็นอย่างไรนั้น ๆ, เมื่อไปหลงไปสำคัญผิดนั้น เป็นอย่างไรนั้น ๆ; เราจึงค่อยรู้จักอาการที่เรียกว่า มีสติ หรือเฟลอสติ.

เราจะเห็นได้ว่า ตามปกติธรรมคาสามัญแล้ว คนเราไม่รู้เรื่องนี้ : ไม่รู้เรื่องเฟลอสติ หรือไม่เฟลอสติ, เอาแต่ความสะดวกแห่งตน ๆ. พอเกิดอะไรมากระทบตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้น ก็เอาไปตามเรื่อง ตามราว ตามอารมณ์ ตามสะดวกสบายของตน ๆ; มันจึงเคยชินไปแต่ในทางที่จะรับอารมณ์นั้น ๆ ด้วยการเฟลอสติ, **เฟลอสติโดยไม่ต้องเฟลอสติ** คือเฟลอสติเป็นธรรมดา จนเป็นเรื่องธรรมดา; เพราะว่าธรรมชาติของเขาก็คือการเฟลอสติ. **ดังนั้นมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดา จึงมีการเฟลอสตินี้ เป็นลักษณะประจำ** เป็นภาวะธรรมชาติของเขา จึงต้องมีการเกิดวันหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง, ทนทุกข์ทรมานวันหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง, เกิดเป็นนรก เสร็จจางน เปรต อสุรกาย อะไรก็ได้หลาย ๆ ครั้ง.

ที่นี้พอได้ยินได้ฟัง พระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นโชคที่ทำให้รู้ว่า: อย่างนี้มันเป็นความทุกข์, และอย่างนี้เป็นอาการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์; เราจะต้องรู้จักตัดต้นตอ หรือบ่วงกันเสียทีแรก. **อย่าไปเฟลอสติ หลงว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่ารัก น่าพอใจ,** อย่าปล่อยให้เกิดความรู้สึกที่เป็น ความโลภ ความโกรธ ความหลง. **มีสติปัญญา** รู้ว่า มันเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา คือเป็นของหลอกลวงเป็น

มายา เป็นของเปลี่ยนแปลง; ถ้าไปหลงยึดถือเข้าก็เป็นทุกข์. ตัวมันเองก็มีอาการแห่งความน่าสลดสังเวช แสดงให้เห็นอยู่ตลอดเวลา คือความเป็นมายาของมันนั่นเอง; ความรู้อย่างนี้เป็นความรู้ใหม่ เราเพิ่งได้ยินได้ฟัง เมื่อเราได้ฟังจากพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้ามาโปรดเรา.

....

ถึงตอนนั้นเราพูดกันเรื่องพระพุทธเจ้าอีกสักหน่อย : ที่พูดว่าพระพุทธเจ้ามาโปรดเรา *พระพุทธเจ้า* อย่างคน จะมาโปรดเราได้อย่างไร? เพราะท่านนิพพานไปเสียแล้ว ที่ในประเทศอินเดียตั้งแต่เมื่อ ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว ท่านจะมาโปรดอย่างไร? ใครบ้างที่นั่นคอยหวังฟัง การมาโปรดจากพระพุทธเจ้าที่เป็นคน ๆ อย่างนี้?

ที่นี้ *พระพุทธเจ้า* อีกชนิดหนึ่ง *ตามภาษาธรรมะ* ที่เรียกว่า *ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต* นี้เป็นพระพุทธเจ้าองค์จริง ที่จะมาโปรดเราได้. เราจะ มีพระพุทธเจ้าที่เป็นธรรมอย่างนี้ได้ เพราะการศึกษาเล่าเรียนได้ยินได้ฟังก็มี; ถ้าเราจะมีพระพุทธเจ้าชนิดนี้ได้ เพราะเรารู้จักเข็ด รู้จักหลาบ รู้จักจำ รู้จักสังเกต รู้จักพิจารณา จนเกิดความรู้ขึ้นมา ว่ามันเป็นอย่างไร. คุณแต่เด็กตัวน้อย ๆ เอามือไปจับเข้าที่ไฟ มันก็รู้ว่าร้อนแล้วมันก็ไม่จับอีกต่อไป; นั่นแหละ พระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะ ได้มาโปรดเด็กเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นแล้ว; มันมีความรู้ขึ้นมาอย่างนี้ได้.

แต่เดี๋ยวนี้คนแก่ ๆ นี้เอง จับเข้าที่ไฟ ก็ยังไม่รู้ว่าไฟ ไม่รู้จักเข็ดจักหลาบ; เพราะว่าไฟ ในที่นี้ *เป็นภาษาธรรมะ* คือ *รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัทพะ ธรรมารมณ์* ที่มากระทบ *ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ* เป็นไฟเหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วใน

อาทิตตปริยายสูตร นั้นเอง. แต่คนแก่ๆ เหล่านี้ กล้าไฟอยู่เรื่อย ก็ไม่รู้ว่าจะไฟอย่างไร; เขาจึงได้ถูกไฟเผาโดยไม่รู้สีกตัวอยู่เช่นเดียวกัน.

การที่จะมีสติปัญญา นั้น เมื่อใดมีสติปัญญาพิจารณาสังเกตให้ดี ก็รู้สีกว่ามันเป็นของร้อนได้ เช่นเดียวกับเด็กตัวเล็กๆ ไปจับไฟจริง ๆ เข้า แล้วรู้ว่ามันร้อน แล้วไม่จับอีกต่อไป; ถ้าคนแก่ ๆ ที่สติปัญญาพิจารณาไฟที่เกิดขึ้น ทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้น นี้แล้ว ก็จะมีสติปัญญาเหมือนกัน. นั่นแหละคือพระพุทธเจ้าได้มาโปรดเขาแล้ว, เป็นพระพุทธเจ้าจริงๆ ด้วย, เป็นการโปรดจริงๆ ด้วย, ได้มาจริงๆ ด้วยอย่างนี้เอง.

พระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะเป็นอย่างนี้, การมาโปรดของพระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะ เป็นอย่างนี้; และเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องที่มีได้จริงๆ อยู่ในวิสัยที่จะมีได้ทุกเมื่อ. ส่วนพระพุทธเจ้าในภาษาคนนั้น หมายถึงเนื้อหนังของท่าน ไปอยู่ในประเทศอินเดีย ถูกเผาเป็นเตาเป็นถ่านไปแล้วตั้ง ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว; อย่างนี้ มันต่างกันลิบลับ. จะเดินมาโปรดคนนั้นคนนี้ ที่นั่นที่นี้ให้ทั่วถึงกันไปทั่วโลกได้อย่างไร; มันก็เป็นไปไม่ได้.

แต่ว่าพระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะนั้นเป็นไปได้ คือแบ่งภาคไปโปรดใครที่ไหน, เมื่อไรก็ได้, มากเท่าไรก็ได้ มากไม่มีประมาณก็ได้; เกิดเป็นพระพุทธเจ้ามากไม่มีประมาณขึ้นมาได้อย่างนี้เอง แล้วก็โปรดคนทั่วไปได้ ตามควรแก่คติวิสัยของคนที่ไม่ประมาท มีสติปัญญาพอสมควร ที่จะรู้จักคุ้มครองป้องกันตัวเอง. นี้เรียกว่าพระพุทธเจ้ามาโปรด; นั่นแหละคืออาการที่จะฆ่าเสียซึ่ง บุป্প อ่า ตา ยาย ชนิดที่ต้องฆ่าเสียให้ตาย ตั้งที่กล่าวแล้ว. อย่าเอาไปปนกัน แล้วก็จะยุ่ง : บุป্প อ่า ตา ยาย ชนิดหนึ่ง

ต้องเทอศทูนส์การะบูชา ทอบนแทนคุณ ตามภาษาของภาษาคน, บู้ ย่า ตา ยาย ชนิดหนึ่ง ต้องฆ่าเสียให้ตาย ตามภาษาธรรมะ; มีอยู่เป็น ๒ อย่าง อย่างนี้.

.....

วันนี้เราทำบุญตายาย; ทำให้ตายายชนิดไหน? คงจะเข้าใจไปว่า ทำให้ตา ยาย ชนิดที่ต้องเทอศทูนส์การะบูชา ไปเสียหมด. อย่างนี้ก็น่าสงสารเหมือนกัน; เพราะรู้จักแต่ตายายภาษาคนอย่างเดียว. ถ้าเรารู้จักให้ลึกซึ่งไปถึงตายายภาษาธรรมะแล้ว การฆ่า กิเลส ตัณหา อวิชชา เสียให้ตาย นั่นแหละคือการตอบแทนคุณ; เพราะมันต้องการอย่างนั้น. พุคแล้วก็น่าหว่ว ว่า กิเลส ตัณหา พญามารอะไรต่างๆ นั้น มันต้องการให้ฆ่ามันเสียให้ตาย. ถ้าเราฆ่ามันเสียให้ตายก็เท่ากับเป็นการตอบแทนคุณของมัน; เพราะมันมีคุณในทางที่ตรงกันข้าม เราจึงต้องตอบแทนในทางที่ตรงกันข้าม, แต่ก็เป็น การตอบแทนที่ถูกต้อง และเหมาะสมกันอยู่นั่นเอง.

ถ้าในวันนี้ ใครผู้ใด คนใดคนหนึ่ง มีสติปัญญามากพอที่จะมองเห็น บู้ ย่า ตา ยาย ชนิดที่ต้องฆ่าเสียให้ตายแล้ว ก็จงรักษาศีลให้ดี ๆ จงทำบุญให้ทานให้ดี ๆ จงพึ่งเทศน์ให้ดี ๆ จงทำจิตทำใจในวันนี้ให้ดี ๆ; แล้วก็จะได้ฆ่าตายายชนิดนั้นให้ตายเสีย ได้สมตามความปรารถนา, เป็น การทำบุญตาชตาอย่างลึกซึ้งที่สุด ตามความหมายของธรรมะ. ไม่เหมือนคนทั่วไป ที่ทำบุญตายาย แต่ตามภาษาธรรมตา ก็คือภาษาคนอยู่นั่นเอง; ทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ มาแล้ว ก็ปี ก็สิบปี จนกระทั่งถึงบัดนี้, แล้วคงจะต้องทำอย่างนี้ จนกระทั่งตายไปตามภาษาคน; สมน้ำหน้าของคนทีรู้จักแต่ภาษาคน ไม่รู้จักภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้าเสียเลย. นี่จึงได้เอามาพูด มากล่าว มาปรับทุกข์ซึ่งกันและกัน ว่าพวกเราตกอยู่ในฐานะที่เป็นอาการหนัก ตกหนัก อยู่ในอาการหนัก; เพราะมัวหลับหู หลับตา รู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรมะ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น.

ดังนั้นจึงหวังว่า ถ้าท่านผู้ใดประสงค์จะให้มีการก้าวหน้าไปตามทางของธรรมะ ให้ปีนที่สูงกว่าปีนที่แล้วมา ให้ปีนหน้าตึกกว่าปีนหลังแล้ว ก็ *องเร่งศึกษาภาษาธรรมะให้มากยิ่งขึ้นไป* เด็ด; อย่ามัวแต่ไปศึกษา ภาษาคน ภาษาฝรั่ง ภาษาจีน ภาษาแขก แล้วก็เกิดตัวกุญหุชทางให้มากขึ้นไป. *จงรู้ภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้าเด็ด* สิ่งต่างๆ ก็จะมีหมด *ปัญหาไปเอง*; ไปมัวเรียนแต่ภาษาคนอยู่อย่างนั้น มันก็ไม่มีทางที่จะสิ้นสุดได้, ยิ่งเรียนก็ยิ่งไกลออกไป เพราะมันทำให้เกิดตัวกุญ อย่างแปลกอย่างใหม่ขึ้นมาไม่มีที่สิ้นสุด, เป็นเครื่องช่วยวนไม่มีที่สิ้นสุด แล้วมันจะสิ้นสุดลงได้อย่างไร ในการที่จะทำลายเสียซึ่งตัวกุญและของกุญ อันเป็นหน้าที่ของคนทุกคน.

นี่เรียกว่าไม่รู้จักตายายที่ถูกต้องเลย, แล้วก็ไปหลงมกมายไปส่งเสริมตายายที่ควรฆ่าเสียให้ตาย, แล้วก็ไปละเลยตายาย ที่ควรสักการะเทิดทูนบูชาและตอบแทนคุณ; กลับกันไปเสียหมด ในการกระทำของคนนั้นๆ อยู่ทุกวันทุกคืน จึงไม่มีความก้าวหน้าในทางธรรม ตามที่ควรจะก้าวหน้าไป.

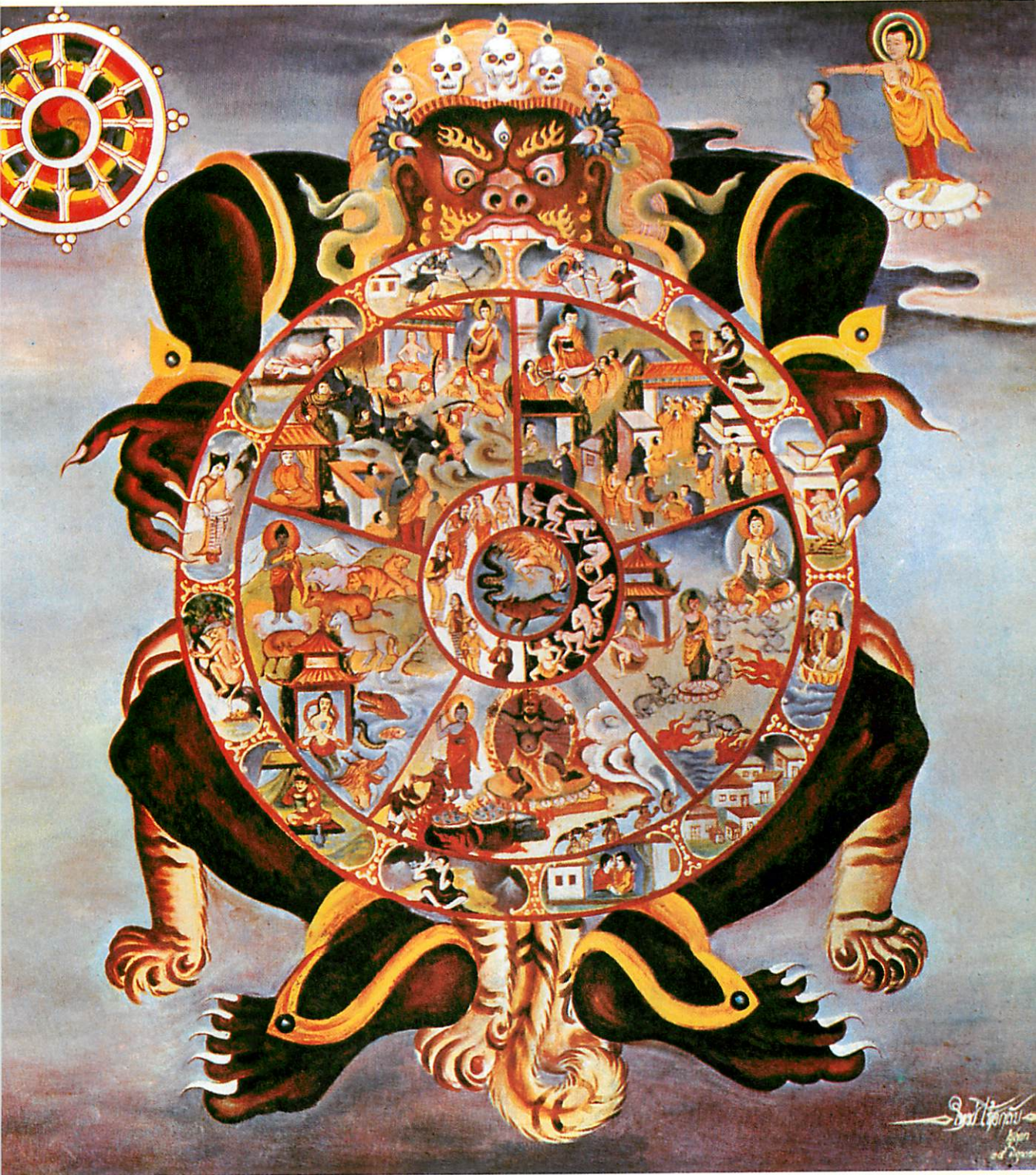
แม้จะมีการแสดงธรรมเทศนาเป็นเครื่องประดับสติปัญญา เพื่อความก้าวหน้า อยู่สักเท่าไร มันก็ยังถอยหลัง; เพราะว่ายิ่งไปมุ่ง ไปหวัง แต่ในทางที่จะเป็นตัวกุญที่แปลกๆ ออกไป ที่มีหุมีทางยาวออกไป ที่มีสี่สน วรรณะ แปลกๆ ออกไป ไม่มีที่สิ้นสุด *ไม่สนใจที่จะตัดรากตัดเหง้าของสิ่งที่เรียกว่า ตัวกู - ของกู* นี้เสียเลย. คนเป็นโรคอย่างนี้กันมากมาย ทั้งพระทั้งเณร ทั้งอุบาสกทั้งอุบาสิกา ก็เรียกว่า หลับหู หลับตา ส่งเสริมตายายที่ควรฆ่าเสียให้ตายอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน; ไม่เป็นไปตามความประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เราอุทิศส่ำห้ไหว้พระสวทมนต์ สรรเสริญพระองค์อยู่ทั้งเช้าและเย็น.

หวังว่าจะเอา ไปคิดกันเสียใหม่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง ว่าภาษาคนนั้นเป็นอย่างหนึ่ง, ภาษาธรรมนั้นเป็นอย่างหนึ่ง. พูดอย่างภาษาคน เขาเรียกว่า พูดอย่างบุคคลาธิษฐาน หรือภาษาคน; ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมนั้น เขาเรียกว่าเป็น ภาษา ธรรมาธิษฐาน เรียกว่าภาษาธรรมะ. เอากันอย่างนี้ก็ได้ว่า อย่างหนึ่งเป็นภาษาคน อย่างหนึ่งเป็นภาษาผี; เพราะว่าไม่มีตัวไม่มีตน. มันไม่มีตัวไม่มีตน มันเป็นมายา เรียกว่า เป็นภาษาผี; ก็สมกันแล้วกับคนที่มัวหลงแต่ภาษาคน ดังนี้. *เรียนรู้ภาษาผีกันเสียบ้าง จะได้ฆ่าผีให้ตาย คือฆ่าตัวกู้นั้นให้ตาย; ตัวกู้นั้นเป็นแต่เพียงผี ฆ่าเสียให้ตาย ด้วยความรู้จักภาษาผี จึงสามารถฆ่าผีเสียได้ ดังวิเศษนามาสมควรแก่เวลา.*

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ภาพสังสารจักร ประกอบคำอธิบาย ศาสดากาลิกเทศนา บทที่ ๑๙

ศารทกาลิกเทศนา ๒๐

๓/๒๕๐๙

๗ ตุลาคม - แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

มาตาปีตุอันติมกรณียกถา

[สนองคุณตายด้วยการทำกรรมเป็นที่สุกแห่งกรรม]

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อิทานิ อฏฺฐมีทิวเส สนฺนิปตฺติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ฐมฺมิกถา กถียเต :

จตุตารี่มานิ ภิกฺขเว กมฺมานิ มยา สยฺ อภิญฺจมา สจฺฉิกถฺวา
ปเวทิตานิ. กตฺมานิ จตุตาริ? อตฺถิ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺหํ
กณฺหวิปากํ; อตฺถิ ภิกฺขเว กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ;
อตฺถิ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺหํ สุกฺกํ กณฺหสुकฺกวิปากํ; อตฺถิ
ภิกฺขเว กมฺมํ อกณฺหํ อสुकฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ กมฺมกฺขยาย
สํวตฺตตี - ตี.

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ตี.

ณ กาลบัคนี้ จะได้วิสันาพระธรรมเทศนา เป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริม - ศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ - ความพากเพียรของท่านทั้งหลาย ที่เป็นพุทธ
บริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา
อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุคลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ดังที่ท่านทั้งหลายก็เห็นได้ อยู่แล้ว; เพราะว่าเป็นวันบำเพ็ญทักษิณานุประทานกิจ อุทิศแด่บุรพชน บู่ ย่า ตายาย เป็นต้น ผู้ล่วงลับไปแล้วนั่นเอง. ทุกอย่างที่ท่านกระทำในวันนี้ เป็นไปเพื่ออุทิศแก่บุคคลเหล่านั้น จะเป็นการให้ทานก็ดี, จะเป็นการรักษาศีลก็ดี, จะเป็นการฟังธรรมเทศนาที่ดี, สวดมนต์ภาวนาอย่างใด ๆ ก็ดี, ล้วนแต่จะนำไปเพื่อเป็นการอุทิศ ด้วยความระลึกนึกถึงบุรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งสิ้น.

การระลึกนึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยความกตัญญูทวาทะเป็นต้นนั้น ได้กล่าวมามากมายแล้วทุก ๆ ปี โดยนัยอันต่าง ๆ กัน; แต่ทั้งหมดนั้นก็เป็นการตักเตือนให้ระลึกนึกถึง, การระลึกนึกถึงนั้น อาจระลึกนึกได้หลายอย่างหลายประการด้วยกัน มีขอบเขตอันกว้างขวางสำหรับจะระลึก, จะระลึกด้วยความกตัญญูทวาทะ แล้วจิตตอบแทนคุณก็ได้ เป็นการบำเพ็ญกุศลเพื่อบุคคลเหล่านั้น ดังนี้ก็มี.

หรือจะระลึกไปอีกทางหนึ่ง ก็ระลึกถึงข้อที่ว่า สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด, และมีการสืบต่อไม่มีที่สิ้นสุด, เป็นที่น่าเบื่อหน่าย เป็นที่น่าสลดสังเวช. ทำอย่างไรจึงจะเกิดความไม่ประมาท แล้วกระทำให้ถึงที่สุดของการเวียนว่ายตายเกิด นั้นเสียได้ อย่างนั้นก็มิ. แม้ในโอกาสแห่งการบำเพ็ญทักษิณานุประทานกิจ เช่นวันนี้ ถ้าคนมีปัญญาอาจจะระลึกนึกได้ไปมากกว่านั้น : นึกถึงข้อที่สูงขึ้นไป ว่าทำอย่างไร จึงจะหยุดเวียนว่ายตายเกิด เป็นลูก เป็นหลาน เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นปู่ เป็นตา อะไรเหล่านั้นก็เสียที อย่างนี้ก็ยังคงจะเป็นได้.

ดังนั้น เพื่อประโยชน์แก่บุคคลที่จะระลึกนึกให้สูงขึ้นไปอย่างนั้น จึงได้นำเอาพระธรรมเทศนา มีหัวข้อตั้งที่ยกขึ้นไว้ข้างต้น เป็นนิกเขปบทว่า จตตาริมานิ ภิกขเว

กมุทานิ เป็นต้น มาแสดง; หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ตั้งอกตั้งใจฟังให้ดีเป็นพิเศษ สมกับที่กล่าวไว้ว่า วันนี้จะทำอะไรต้องทำให้ดีเป็นพิเศษ เพื่อ บิดา มารดา บู่ ยา ทา ยาย อันเป็นที่รักของเราที่ล่วงลับไปแล้ว.

เรามีความรัก มีความนับถือ มีความกตัญญูเป็นต้น แก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วมากอย่างไร; เราก็ต้องทำให้ดีที่สุดในวันนี้ ทุกอย่างทุกประการเพียงนั้น เพื่อให้เกิดกุศล สมแก่ที่จะอุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้นเอง.

....

บัดนี้เป็นโอกาสที่จะฟังพระธรรมเทศนา จึงต้องฟังให้ดี ดังจะได้กล่าวต่อไป แต่ *ธรรมเทศนาในวันนี้อาศัยพระบาลีแห่งคัมภีร์ อังคุดตริณิกาย จตุกกนิบาต* ซึ่งกล่าวถึงเรื่องกรรมว่า มีอยู่ ๔ ประการ, และได้แสดงลักษณะแห่งกรรมทั้ง ๔ ประการนั้น ให้เห็นชัดว่ามีอยู่อย่างไร, กรรมไหนทำให้เป็นอย่างไร, กรรมไหนทำให้เป็นอย่างไร, คือว่า กรรมไหนทำให้เวียนว่ายตายเกิด และกรรมไหนเป็นกรรมที่จะทำให้สิ้นสุดของการเวียนว่ายตายเกิด; และที่สำคัญยิ่งก็คือว่า *เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา* นี้ยังเข้าใจผิดกันอยู่มาก.

แม้ในพวกพุทธบริษัทเอง ไม่ต้องพูดถึงพวกฝรั่ง หรือ ชาวต่างประเทศ ก็เข้าใจผิดๆ ด้วยเหมือนกัน คือโดยมากนั้นก็เข้าใจกันแต่ว่า *กรรม มีแต่กรรมดีกรรมชั่ว : ทำดีก็ดี ทำชั่วก็ชั่ว แล้วก็ได้รับผลแห่งกรรมนั้น* เพียงเท่านั้นเอง. ถ้ารู้เพียงเท่านั้น เรียกว่า ยังไม่รู้เรื่องกรรมดี และยังไม่เป็นพุทธศาสนา ด้วยซ้ำไป; เพราะว่าการทำดี ทำชั่ว คนก็จะต้องได้รับผลดีผลชั่วตามกรรมที่ตนกระทำ. แม้ว่าจะเอาเทวดา หรือพระเป็นเจ้าเข้ามาแทรกแซงก็ยังมีเป็น

การทำดีทำชั่ว แล้วรับผลของความดีความชั่วอยู่นั่นเอง ; เพียงเท่านั้นยังไม่หมดสิ้น, พวกฝรั่งเอาไปเขียนเรื่องกรรม ก็เขียนเพียงเท่านั้น, คนไทยในเมืองไทย เป็นพุทธบริษัท ก็ **รูเรื่องกรรมเพียงเท่านั้น**. **นี้เรียกว่ายังไม่พอ**, และได้เคยพูดอย่างนี้มาหลายครั้งหลายหนแล้ว.

ในโอกาสนี้จักได้นำพระบาลี พระพุทธภาษิตนั้นมาแสดงโดยตรง เพื่อความเข้าใจอันละเอียดและแจ่มแจ้ง ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี ในส่วนที่เป็นพระพุทธภาษิตก่อน ซึ่งมีอยู่ดังนี้ :-

จตุตถาริมาณี ภิกขเว กมฺมานิ - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรมทั้งหลาย เหล่านี้ ๔ อย่างมีอยู่. **มยา สยิ อภินฺนุตา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานิ** - อันเราได้กระทำ ให้แจ้งแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งของเราเอง, แล้วประกาศแล้ว. **กตมานิ จตุตถาริ** - กรรมทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านั้นเป็นอย่างไรเล่า? **อตฺถิ ภิกขเว กมฺมํ กณฺหิ กณฺหวิปากิ** - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรมที่ดำและให้ผลเป็นของดำ ก็มีอยู่; **อตฺถิ ภิกขเว กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากิ** - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรมเป็นของขาว ให้ผลเป็นของขาวก็มีอยู่; **อตฺถิ ภิกขเว กมฺมํ กณฺหิ สุกฺกํ กณฺหสฺสุกฺกวิปากิ** - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรมทั้งดำทั้งขาว ให้ผลเป็นทั้งดำทั้งขาว ก็มีอยู่; **อตฺถิ ภิกขเว กมฺมํ อกณฺหิ อสุกฺกํ อกณฺห- อสุกฺกวิปากิ กมฺมกฺขยาเย สํวตฺตติ** - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรมไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว และเป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งกรรม นี้ก็มีอยู่.

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงโดยหัวข้อเพียง ๔ อย่างก่อน ว่า **กรรมมีอยู่ ๔ อย่าง** ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง คือ ไม่เคยเห็นได้ฟังมาแต่ผู้อื่น. สี่อย่างนี้คือ **กรรมดำ กรรมขาว กรรมที่ปนกันทั้งดำและขาว** และ **กรรมไม่ดำไม่ขาว** รวม

เป็น ๔ ประเภทด้วยกันดังนี้ ; แล้วพระองค์ก็ทรงจำแนกรายละเอียดออกไปโดยบาลี ดังต่อไปนี้ :-

กตมณฺเฑ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺหิ กณฺหฺวิปากิ ? - ตุก่อนนิกขุทั้งหลาย, กรรมชนิดไหนเล่า ที่เรียกว่าเป็นกรรมดำ และให้ผลเป็นของดำ ? *อิธ ภิกฺขเว เอกกฺโข สหฺยา-ปฺขณฺนิ กายสงฺขาริ อภิสงฺขโรติ* - ตุก่อนนิกขุทั้งหลาย, คนบางพวกในโลกนี้ย่อมปรุงซึ่งกายสังขาร อันเป็นไปกับด้วยธรรมะ เป็นเครื่องเบียดเบียน, *สหฺยาปฺขณฺนิ วิจิสงฺขาริ อภิสงฺขโรติ* - ย่อมปรุงวจีสังขาร อันประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน, *สหฺยา ปฺขณฺนิ มโนสงฺขาริ อภิสงฺขโรติ* - ย่อมปรุงมโนสังขารประกอบไปด้วยธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน.

โส สหฺยาปฺขณฺนิ กายสงฺขาริ อภิสงฺขริตฺวา สหฺยาปฺขณฺนิ วิจิสงฺขาริ อภิสงฺขริตฺวา สหฺยาปฺขณฺนิ มโนสงฺขาริ อภิสงฺขริตฺวา สหฺยาปฺขณฺนิ โลกิ อูปฺปชฺชติ. - บุคคลผู้นั้นครั้นปรุงแล้วซึ่งกายสังขาร อันประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องเบียดเบียน, ครั้นปรุงแล้วซึ่งวจีสังขารอันประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องเบียดเบียน, ครั้นปรุงแล้วซึ่งมโนสังขาร อันประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องเบียดเบียน ดังนี้แล้ว เขาย่อมเข้าถึงซึ่งโลกอันประกอบไปด้วยธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน.

ตเมนิ สหฺยาปฺขณฺนิ โลกิ อูปฺปนฺนิ สมานิ สหฺยาปฺขณา ผสฺสา ผุสฺสนฺติ - เมื่อบุคคลเข้าถึงแล้วซึ่งโลก อันประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน, ผัสสะอันประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน ย่อมถูกต้องเขาผู้นั้น.

โส สหฺยาปฺขณฺเฑหิ ผสฺเสหิ ผุฏฺโฏจิ สมานิ สหฺยาปฺขณฺนิ เวทนิ เวทียติ เอกนตฺตํกุขิ - เขาผู้นั้น เมื่อกระทบแล้วด้วยผัสสะ อันประกอบไปด้วยธรรมเครื่อง

เบียดเบียน ย่อมได้เสวยเวทนา อันประกอบไปด้วยธรรมชาติเครื่องเบียดเบียน ได้รับทุกข์ โดยส่วนเดียว; *เสยฺยถาปี สตฺตา เนรยิกา* - เช่นเดียวกับพวกสัตว์นรกทั้งหลาย. *อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺ्हํ กณฺ्हวิปากํ* - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่แหละเราเรียกว่า กรรมดำ ซึ่งให้ผลเป็นความดำ.

กตมณฺจ ภิกฺขเว กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ? - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรม ชนิดไหนเล่าเป็นกรรมขาว ให้ผลเป็นกรรมขาว. *อิธ ภิกฺขเว เอกจฺจเอยํ ปุคฺคโล อหฺยฺยาปชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ* - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมประกอบซึ่งกายสังขาร ไม่ประกอบด้วยธรรมชาติเครื่องเบียดเบียน, *อหฺยฺยาปชฺฌํ วีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ* - ย่อมปรุงซึ่งวจีสังขาร อันไม่ประกอบด้วยธรรมชาติเครื่องเบียดเบียน, *อหฺยฺยาปชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ* - ย่อมปรุงซึ่งมโนสังขาร อันประกอบไปด้วย ธรรมชาติ เครื่องไม่เบียดเบียน.

โส อหฺยฺยาปชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติว - บุคคลนั้น ครั้นปรุงแล้วซึ่ง กายสังขาร อันไม่ประกอบด้วยธรรมชาติ เครื่องเบียดเบียน, *อหฺยฺยาปชฺฌํ วีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติว* - ครั้นปรุงแล้วซึ่งวจีสังขาร อันไม่ประกอบด้วยธรรมชาติเครื่องเบียดเบียน, *อหฺยฺยาปชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติว* - ครั้นปรุงแล้วซึ่งมโนสังขาร อันไม่ประกอบ ด้วยธรรมชาติ เครื่องเบียดเบียน *อหฺยฺยาปชฺฌํ โลกํ อุปฺปชฺชติ* - เขาย่อมเข้าถึงซึ่งโลก อัน ไม่ประกอบด้วยธรรมชาติเครื่องเบียดเบียน. *ตเมทํ อหฺยฺยาปชฺฌํ โลกํ อุปฺปนฺนํ สมานํ อหฺยฺยาปชฺฌา ผลฺสา หุสฺสนฺติ* - ผัสสะทั้งหลาย อันไม่ประกอบด้วยธรรมชาติ เครื่องเบียดเบียน ย่อมถูกต้องผู้เข้าถึงแล้ว ซึ่งโลกอันไม่ประกอบด้วยธรรมชาติ เครื่องเบียดเบียน.

โส อพฺยาปฺขณฺเหติ ศฺสเสถิ หุฏฺฐโจ สฺมาโน อพฺยาปฺขณฺโณ เวทนี เวทียติ
 เอกนตฺตฺสฺหิ - บุคคลนั้นผู้อันผัสสะไม่ประกอบด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน ถูกต้องแล้ว
 ย่อมเสวยซึ่งเวทนา อันไม่ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน คือย่อมมีแต่ความสุข
 โดยส่วนเดียว; *เสยฺยถาปปี เทวา สุกฺกิดฺดฺหา* - เช่นเดียวกับพวกเทวดาทิ้งหลายประเภท
 สุกฺกิดฺดฺหะ. *อิหิ วุจฺจติ ภิกฺขเว กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ* - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, นี้แล
 เรากล่าวว่ากรรมขาว ให้ผลเป็นความขาว.

กตมณฺจ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺหิ สุกฺกํ กณฺหสฺสูกฺกวิปากํ? - คู่ก่อนภิกษุ
 ทั้งหมด, กรรมเหล่าไหนเล่า ที่เป็นกรรมทำกรรมขาวเจือกัน ให้ผลเป็นความดำความ
 ขาวเจือกัน *เออิ ภิกฺขเว เอกฺจโจ สพฺยาปฺขณฺปี อพฺยาปฺขณฺปี กายสงฺขาริ อภิสงฺขโรติ.*
 - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงซึ่งกายสังขาร อันประกอบไป
 ด้วยธรรม เครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง,
สพฺยาปฺขณฺปี อพฺยาปฺขณฺปี วิสฺสงฺขาริ อภิสงฺขโรติ - ย่อมปรุงซึ่งวิสังขาร อันประกอบ
 ไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง.
สพฺยาปฺขณฺปี อพฺยาปฺขณฺปี มโนสงฺขาริ อภิสงฺขโรติ - ย่อมปรุงซึ่งมโนสังขาร อัน
 ประกอบไปด้วยเครื่องเบียดเบียนบ้าง, ไม่ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง.

โส *สพฺยาปฺขณฺปี อพฺยาปฺขณฺปี กายสงฺขาริ อภิสงฺขโรติว* - บุคคลนั้น
 เมื่อได้ปรุงแล้วซึ่งกายสังขาร ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, ไม่ประกอบ
 ไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, *สพฺยาปฺขณฺปี อพฺยาปฺขณฺปี วิสฺสงฺขาริ อภิสงฺขโรติว*
 - เมื่อปรุงแล้วซึ่งวิสังขาร อันประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่
 ประกอบด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, *สพฺยาปฺขณฺปี อพฺยาปฺขณฺปี มโนสงฺขาริ*
อภิสงฺขโรติว - เมื่อปรุงแล้วซึ่งมโนสังขาร อันประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน

บ้าง, อันไม่ประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง. *สพฺยาปชฺฌนํ อพฺยาปชฺฌนํ โลกํ อุปฺปชฺชติ* - เขาผู้นั้นย่อมเข้าถึงซึ่งโลก อันประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่ประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง.

ตเมณํ สพฺยาปชฺฌนํ อพฺยาปชฺฌนํ โลกํ อุปฺปนฺนํ สมานํ สพฺยาปชฺฌนํ อพฺยาปชฺฌนํ ผสฺสา ผุสฺสนฺติ - ผัสสะทั้งหลาย อันเป็นกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่เป็นกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง ย่อมถูกต้องเขาผู้เข้าถึงแล้วซึ่งโลก อันประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่ประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง.

โส สพฺยาปชฺฌนํ อพฺยาปชฺฌนํ ผสฺเสหิ ผุฏฺฐโจ สมานโณ สพฺยาปชฺฌนํ อพฺยาปชฺฌนํ เวทนี เวทียติ โวกิณฺณสุขทุกฺขํ - เขาผู้นั้น เมื่อเป็นผู้อันผัสสะ มีธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียนบ้าง, ไม่มีธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียนบ้าง ถูกต้องแล้ว เขาย่อมเสวยซึ่งเวทนา อันเป็นกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, อันไม่เป็นกรรมเครื่องเบียดเบียนบ้าง, เป็นเวทนาที่เจือกันทั้งสุขและทุกข์; *เสยฺยถาปํ มนุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา* - เช่นเดียวกับของพวกมนุษย์ทั้งหลาย, พวกเทวดาบางพวก, และพวกวินิปาตบางพวก. *อิหํ วุจฺจติ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺหํ สุกฺกํ กณฺหสฺสูกฺกวิปากํ* - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, นี้แล เราเรียกว่า กรรมทำกรรมชาวเจือกัน มีผลเป็นความทำความชาวเจือกัน.

กตมณฺจ ภิกฺขเว กมฺมํ อกณฺหํ อสฺสกํ อกณฺหอสฺสกวิปากํ กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, กรรมชนิดไหนเล่าไม่ทำไม่ชาว มีผลไม่ทำไม่ชาว แต่เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรม. *ตตฺร ภิกฺขเว ยมฺปํทํ กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ ตสฺส ปทานาย ยา เจตนา* - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, ในเรื่องนี้กรรมใด เป็นกรรมทำ ให้ผลเป็นความทำ

เจตนาซึ่งจะละเสียซึ่งกรรมนั้นก็ดี. ยมฺบํ ทั กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปํกํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา - กรรมใดเป็นกรรมขาวให้ผลเป็นความขาว เจตนาเพื่อจะละเสียซึ่งกรรมนั้นก็ดี, ยมฺบํ ทั กมฺมํ กณฺหํ สุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปํกํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา - กรรมใดทำด้วยขาวด้วย ให้ผลทั้งดำทั้งขาว เจตนาที่จะละเสียซึ่งกรรมนั้นก็ดี. อํ ทั วุจฺจติ ภิกฺขเว กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปํกํ กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ - นี่แลเราเรียกว่า กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว แต่เป็นที่สิ้นแห่งกรรม.

อิมานิ ไช ภิกฺขเว จตฺตาริ กมฺมานิ มยา สยํ อภินฺญา สจฺฉนิกฺตฺวา ปเวทิตานิ - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมทั้งหลาย ๔ เหล่านี้แล อันเรากระทำให้แจ้งด้วยปัญญา อันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้รู้.

ทั้งหมดนี้เป็นพระพุทธานุชาต เรื่องกรรม ๔ ประการ มีอยู่เพียงเท่านี้.

....

สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกันต่อไป ก็คือ ทำความเข้าใจในเรื่องกรรมทั้ง ๔ อย่างนั้น เป็นอย่างไร ไป.

กรรมที่ ๑. พระพุทธเจ้าเรียกว่า กรรมดำ ให้ผลดำ; ทรงอธิบายว่า เมื่อบุคคลประกอบกายสังขาร วีสังขาร มโนสังขาร ที่เป็นสัพพัญญะ คือ ประกอบไปด้วยกรรม เครื่องเบียดเบียนแล้ว เขาย่อมเข้าถึงโลก ซึ่งประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียน. เมื่อเข้าถึงโลกซึ่งประกอบไปด้วยกรรมเครื่องเบียดเบียนแล้ว ย่อมถูกต้องกับเวทนา อันเป็นกรรมเครื่องเบียดเบียน ได้เสียทุกข์โดยส่วนเดียว เหมือนสัตว์

นรกทั้งหลาย. น้อย่างหนึ่ง เรียกว่าเป็นกรรมดำ ให้ผลดำ ทำให้บุคคลเป็นทุกข์โดยส่วนเดียว.

กรรมที่ ๒. กรรมขาวให้ผลขาว คือ บุคคลปรุ่กายสังขาร วจิตสังขาร มโนสังขาร ที่เป็นอภัยบัพพะ คือ ไม่ประกอบด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน ; เขาจึงเข้าถึงโลกที่ไม่ประกอบด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน. เมื่อเข้าถึงโลกที่ไม่ประกอบด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียนแล้ว ย่อมประสบแต่เวทนาที่ไม่เป็นธรรมเครื่องเบียดเบียน จึงได้รับความสุขโดยส่วนเดียว ; เหมือนพวกเทวดาที่เรียกว่า สุภกิดหะ. อย่างนี้เรียกว่า กรรมขาว คือ กรรมดีเป็นกรรมที่ ๒.

กรรมที่ ๓. ที่เรียกว่า กรรมทั้งดำทั้งขาว ให้ผลทั้งดำทั้งขาว เจือกัน นั้นระบุบุคคลที่ปรุ่กายสังขาร วจิตสังขาร มโนสังขาร ทั้งสองประเภท คือ ทั้งที่ประกอบไปด้วยธรรม เครื่องเบียดเบียน และไม่ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน : สัพพะบัพพะ ประกอบไปด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน, อภัยบัพพะ ไม่ประกอบด้วยธรรมเครื่องเบียดเบียน. เขาทำอยู่ทั้งสองอย่าง ปรุ่สังขารอยู่ทั้งสองประเภท อย่างนี้ จึงได้เข้าถึงโลก ซึ่งประกอบอยู่ด้วยทั้งธรรม เครื่องเบียดเบียน, และทั้งธรรมเครื่องไม่เบียดเบียน คือเป็นทั้งสุขและทั้งทุกข์เจือกันนั่นเอง ; เหมือนที่มนุษย์ทั้งหลายโดยมากเป็นกันอยู่, เหมือนที่เทวดาบางพวกเป็นกันอยู่, หรือแม้ที่สุดแต่พวกวินิบาต คือ สัตว์ที่ตกอยู่ในอบายบางประเภทแต่ก็มีโอกาสที่จะเสวยสุขในบางโอกาส อย่างนี้ก็มี.

เรียกว่า มนุษย์ส่วนมาก หรือเทวดาบางพวก หรือสัตว์วินิบาตบางพวก แม้ที่สุดแต่สัตว์ไตรจฉาน บางเวลาก็เป็นทุกข์ บางเวลาก็เป็นสุข, หรือแม้แต่สัตว์ประเภทอสุรกาย บางเวลาก็เป็นทุกข์ บางเวลาก็เป็นสุข, แม้ว่าสัตว์ที่อยู่ในทุกคติ บางเวลาก็ยัง

เป็นสุข บางเวลาก็ยังเป็นทุกข์ได้ ทั้งนี้ แต่ก็มีส่วนน้อยมาก. นี้เรียกว่า กรรมที่ ๓. ทั้งคำทั้งชาวเจือกัน.

กรรมที่ ๔. นี้พระองค์ทรงระบุไปยัง เจตนาที่จะละเสียซึ่งกรรมทั้งหลาย ทั้งปวง; จะเป็นกรรมคำก็ดี จะเป็นกรรมชวาก็ดี จะเป็นกรรมเจือกันทั้งคำทั้งชวาก็ดี เจตนาใดตั้งไว้ เพื่อจะละเสียซึ่งกรรมทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว เจตนาอันนี้ชื่อว่า กรรมไม่คำ ไม่ชว ให้ผลไม่คำไม่ชว, แล้วเป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมทั้งปวง. นี้เรียกว่ากรรมที่ ๔ ซึ่ง น้อยคนที่จะได้ยินได้ฟัง หรือน้อยคนจะรู้จักกรรมน.

ในที่สุดทรงสรุปว่า กรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ เราตถาคตกระทำให้แจ้งด้วย บัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้สัตว์ทั้งหลายรู้. ความข้อนี้มีความสำคัญมาก ทรงที่ พระองค์ทรงยืนยันว่า กรรม ๔ ประการนี้พระองค์ได้ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ไม่ได้ ยินได้ฟังมาจากบุคคลอื่น.

เป็นอันกล่าวได้ว่า ในพระพุทธศาสนานี้ย่อมมีกรรมอยู่ ๔ อย่าง. อย่างนี้เป็นของพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ ไม่ใช่เพียงกรรมศีลกรรมชั่ว กรรมคำกรรมชว ๒ อย่างเท่านั้น; แต่มีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่อาจจะกล่าวว่า คำ, หรือ ชว, แล้ว ยังเป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมคำกรรมชว หรือกรรมทั้งหมดนั้นด้วย. นี้คือกรรมที่จะทำความสิ้นกรรม. การที่จะสิ้นกรรมได้ ก็ต้องอาศัยการทำกรรมที่ ๔ นี้เอง.

สรุปโดยย่ออีกครั้งหนึ่งว่า กรรมมีอยู่ ๔ อย่าง : ที่ ๑. คือ กรรมคำ, ที่ ๒. คือ กรรมชว, ที่ ๓. คือ กรรมคำกรรมชวเจือกัน, ที่ ๔. คือ กรรมไม่คำ ไม่ชว.

ถ้าจะยกตัวอย่าง เป็นอย่างสำหรับเด็ก ๆ ฟังเข้าใจ ก็จะต้องกล่าวว่า *กรรมดำ* คือกรรมชั่ว เช่นฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นกรรมดำ ให้ผลเป็นทุกข์. *กรรมขาว* คือกรรมดี ทำบุญให้ทานเป็นกรรมขาว เป็นไปเพื่อความสุข. *กรรมที่เจือกันทั้งดำทั้งขาว* คือทั้งดีทั้งชั่วเจือกันอยู่ แล้วก็ให้ผลเป็นความสุขและความทุกข์เจือกัน. เหมือนพ่อบ้านแม่เรือนบางคน ฆ่าวัว ฆ่าควาย ฆ่าหมู ฆ่าไก่ ทำบุญเลี้ยงพระ ในงานบวชนาคก็ดี ในงานอื่น ๆ ก็ดี ที่บ้านของตน; ส่วนที่ฆ่าหมู ฆ่าไก่ นั้น ก็ต้องเป็นกรรมดำ, ส่วนที่เลี้ยงพระหรือให้ทานนั้น ก็เป็นกรรมขาว เป็นกรรมสองอย่างเจือกัน ย่อมให้ผลทั้งดำและทั้งขาว อย่างนี้. นี่เป็นกรรมที่ ๓ คือทั้งดำทั้งขาว.

ส่วน *กรรมที่ ๔* นั้น ไม่มีสี ไม่มีสีดำ ไม่มีสีขาว แล้วเป็นที่สิ้นสุดแห่ง *กรรมทั้งสามอย่าง* ข้างต้น; ถ้าประกอบกรรมที่ ๔ แล้ว กรรมทั้งสามอย่างข้างต้นจะเลิกร้างไป. นี่คือการทำให้หมด อวิชชา ตัณหา อุปาทาน หมตกิเลส ที่เป็นต้นเหตุให้ทำกรรม; การกระทำนั้นเรียกว่า มุ่งหมายจะทำลายเสียซึ่งกรรมทุกชนิด เพื่อจะเป็นผู้สิ้นกรรม หรือหมดกรรมโดยประการทั้งปวง.

คำว่า *หมดกรรม* หรือ *สิ้นกรรม* นี้ ยังเข้าใจผิดกันอยู่ เพราะว่าได้ยินคนโดยมากพูดว่า “สิ้นกรรมไปที” เมื่อมีใครตายลง แล้วจับใส่โลงไปเผาไปฝัง ก็พูดว่า “สิ้นกรรมกันที”; อย่างนี้เป็นคำพูดผิด. ถ้าจะพูดให้ตรง ก็เป็นคนโง่ หรือ คนโง่พูด ก็คือว่า เพียงแต่ตายแล้ว ก็สิ้นกรรมกันที; นี่ไม่อาจจะเป็นไปได้ เพราะว่า กรรมที่ ๔ เป็นที่สิ้นแห่งกรรมทั้งปวงนั้น ต้องเป็นเรื่องหมดกรรมจริง ๆ คือ ไม่มีเจตนาที่จะกระทำกรรม ไม่มีผลกรรมที่จะต้องได้รับ, และเป็นผู้ที่ไม่มีเจตนาในการกระทำกรรมเหล่านี้เหล่านี้เลย. หรือว่าการพยายามที่จะละเสียซึ่งกรรมทั้งหลายทั้งปวงนั้น *ผู้ที่พ้นกรรม หรือ สิ้นกรรม* จึงมีแต่พระอรหันต์ ที่หมดกิเลสแล้วเท่านั้น; ส่วนคน

ธรรมทานั้น แม้จะตายแล้ว ก็จะไม่เรียกว่าพ้นกรรม หรือสิ้นกรรมไปไม่ได้, ยังอยู่ในขอบเขตที่จะต้องเวียนว่ายไปตามกรรม จึงควรเข้าใจเรื่องกรรมที่ ๔ กันเสียบ้างอย่างถูกต้อง เพื่อจะได้ถูกตามหลักของพระพุทธศาสนา.

นี้เรียกว่า เมื่อจะอธิบายให้คนที่มีการศึกษาน้อยก็ตี ให้เด็ก ๆ ฟังก็ตี ก็ต้องสรุปให้สั้นว่า *กรรมดำ กรรมขาว กรรมที่ทั้งดำทั้งขาว* และ *กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว* มีอยู่เป็น ๔ อย่าง.

ทีนี้ ถ้าจะ *สรุปให้สั้น* เข้าไปอีก ให้เหลือเพียง ๓ อย่าง คือเราสรุปที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ถึง ๔ อย่างนั้น ให้น้อยลงมามาก ให้เหลือเพียงสามอย่างว่า *กรรมดำ* อย่างหนึ่ง *กรรมขาว* อย่างหนึ่ง *กรรมไม่ดำไม่ขาว* อีกอย่างหนึ่ง คือเอากรรมที่ ๔ นั้นมาเป็นกรรมที่ ๓ เพราะว่ากรรมที่ ๓ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า กรรมดำกรรมขาวเจอกันนั้น มันก็ยังเป็นกรรมดำกรรมขาวอยู่นั่นเอง มันอยู่ในเครือเดียวกันกับกรรมที่ ๑ และกรรมที่ ๒. กรรมที่ ๑ นี้ให้เป็นกรรมดำไปหมด, กรรมที่ ๒ ให้เป็นกรรมขาวไปหมด, กรรมที่ ๓ ก็เอามาแจกเป็นกรรมดำกรรมขาวไปหมด จึงรวมเป็นเพียงกรรมดำกรรมขาว, กรรมที่ ๓ แท้ ๆ จึงได้กรรมไม่ดำไม่ขาวขึ้นมาแทน.

เพื่อพูดกันง่าย เพื่อฟังง่าย เพื่อเข้าใจได้ง่าย ; เราจึงสอนเด็ก ๆ ให้อย่างสรุปสั้นเข้ามามากกว่า กรรมดำอย่างหนึ่ง กรรมขาวอย่างหนึ่ง กรรมไม่ดำไม่ขาวอย่างหนึ่ง ; กรรมดำให้ผลเป็นทุกข์, กรรมขาวให้ผลเป็นสุข, ส่วนกรรมไม่ดำไม่ขาวนั้น ทำให้สิ้นกรรมโดยประการทั้งปวง.

เด็ก ๆ อาจจะถามว่า กรรมที่ ๓ ที่ทำให้สิ้นกรรมทั้งปวงนั้น มันตีที่ตรงไหน ? เราก็จะตอบได้ว่า กรรมดำทำให้เวียนว่ายไปในกองทุกข์, กรรมขาวทำให้เวียนว่ายไปใน

ความสุข. แต่ชั้นชื่อว่า เวียนวายแล้วเป็นความทุกข์ทั้งนั้น; แม้จะเวียนวายอยู่ใน
 เวทนาที่เป็นสุข ก็ยังต้องลำบากด้วยเรื่องกิเลสรบกวน, ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
 ความตาย รบกวน. ชั้นชื่อว่า ต้องเวียนวายตายเกิดแล้ว ยังเป็นทุกข์ทั้งนั้น; ฉะนั้น
 เวียนวายอย่างชาว ก็มีทุกข์อย่างชาว, เวียนวายอย่างดำ ก็มีทุกข์อย่างดำ,
 ผู้เลิกล้างเสียให้หมด อย่าให้มีทั้งดำทั้งขาว คือไม่ต้องเวียนวายนี้ไม่ได้.

ดังนั้น เราจึงสรุปให้ฟังง่าย พร้อมทั้งผลของมันว่า กรรมดำทำให้เวียนวาย
 ไปในความทุกข์ กรรมขาวทำให้เวียนวายไปมีความสุข, กรรมไม่ดำไม่ขาวทำให้เลิกการ
 เวียนวายด้วยประการทั้งปวง.

....

ที่นี้เราจะเปรียบเทียบ เรื่องเวียนวายไปในความทุกข์ และเวียนวายไปใน
 ความสุข.

คำว่า “เวียนวาย” หมายความว่า *หยุดนิ่งไม่ได้* พักผ่อนไม่ได้; ต้อง
 เวียนวายเหมือนกับเราจะให้เต็ก ๆ กินของที่เอร็ดอร่อย จะเป็นขนมหรืออะไรก็ตาม ให้
 กินเรื่อย อย่าให้หยุดได้ มันก็ต้องตายอยู่ดี. แม้ว่าเต็ก ๆ จะชอบกินขนม แต่ถ้าให้กิน
 เรื่อย มันก็ทนไม่ไหว และการกินนั้น มันก็มีการหิวอีก อิ่มอีก, หิวอีก อิ่มอีก เป็น
 การไม่มีที่สิ้นสุด ในการที่จะต้องประพฤติกิน จะต้องกระทำ จะต้องรักษา ผู้ไม่ต้องกระทำ
 อะไรเลยไม่ได้ ซึ่งเป็นการพักผ่อนอย่างยิ่ง.

ฉะนั้นคนทุกคนก็พอจะเข้าใจได้ว่า การเวียนวายอย่างเร็วก็ไม่ไหว, เวียน
 ยายอย่างช้าก็ไม่ไหว ผู้การไม่เวียนวายเสียเลยไม่ได้. เวียนวายอย่างเร็ว ก็หมายความว่า

ลำบากหน่อย, เวียนวายอย่างตี ก็หมายความว่าสนุกสักหน่อย แต่เป็นการเวียนวายด้วยกัน
ทั้งนั้น.

ลองพิจารณาดูให้ถี่ ก็จะได้เห็นได้ทันทีว่า คนมีบาปก็มีความทุกข์อย่างคน
มีบาป คนมีบุญก็มีความทุกข์อย่างคนมีบุญ. ถ้าไม่ชอบให้กล่าวอย่างนี้ จะกล่าว
อย่างอื่นก็ได้ว่า คนมีบาปก็ต้องลำบากไปตามประสาคนมีบาป, คนมีบุญก็ต้องลำบากไป
ตามประสาคนมีบุญ. ถ้าใครมองเห็นความจริงข้อนี้ พอจะเรียกว่าคนที่ไม่ค่อยจะโง่งนั้,
ถ้ายังไม่มองเห็นความจริงข้อนี้ ก็คงจะต้องเรียกว่าโง่งนั้มาก.

ฉะนั้นต้องพูดเสียใหม่ว่า เป็นสัตว์นรกก็ลำบากอย่างสัตว์นรก, เป็นมนุษย์
ก็ลำบากอย่างมนุษย์, เป็นเทวดาก็ลำบากอย่างพวกเทวดาในสวรรค์ เพราะว่าแม้จะ
เป็นเทวดาในสวรรค์ ก็ยังมีราคะรบกวนใจ มีโทสะรบกวนใจ มีโมหะรบกวนใจ;
แม้ว่าจะไม่มีราคะ โทสะ รุนแรงรบกวนใจ ก็ยังเหลือโมหะที่ทำให้โง่ ให้หลง ไม่รู้ว่าจะ
ไปนิพพานทางทิศไหนอยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้น แม้จะเป็นเทวดาชั้นสูงสุดในชั้นพรหม
ก็ยังลำบากไปตามประสาของคนเวียนวายตายเกิดอย่างพวกพรหม.

ไม่ต้องพูดถึงคนที่ต้องเวียนวายตายเกิดอย่างสัตว์นรก ซึ่งก็มีความลำบากมาก
อยู่แล้ว; ฉะนั้น จึงพูดเสียใหม่ว่า เป็นมนุษย์ก็มีความทุกข์อย่างมนุษย์, เป็นเทวดา
ก็มีความทุกข์อย่างเทวดา, เป็นพรหมก็มีความทุกข์อย่างพรหม; จะไปทางไหนอีก
ต่อไปก็ไม่มีทางที่จะไปอีกแล้ว ก็มีอยู่แต่ความไม่ต้องเป็นอะไร. ไม่ต้องเป็นสัตว์นรก
ไม่เป็นมนุษย์ ไม่เป็นเทวดา ไม่เป็นพรหม ไม่เป็นอะไรหมด คือมีความรู้ตามที่เป็นจริง

ว่านามรูปนี้ไม่ได้เป็นอะไรโดยแท้จริง, หากแต่เราไปโง่ไปหลง ไปยึดมั่นถือมั่น ว่าเราเป็นนั่นเป็นนี่ขึ้นมาต่างหาก เป็นไปตามสมมติเท่านั้นเอง.

เป็นสัตว์นรก เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นพรหม ก็คือสัตว์ที่เวียนว่ายไปตามกรรมของตน เพราะว่าตนได้ปรุงกายสังขาร วีสังขาร มโนสังขาร ไว้อย่างใดอย่างหนึ่งตามแบบของตน ๆ; ขึ้นชื่อว่า สังขารคือ การปรุงแล้ว มันก็ต้องหยุดไม่ได้ มันจึงต้องเวียนว่ายไปตามผลของการปรุงนั่นเอง.

นี่แหละจึงพูดเสียใหม่ว่า เป็นสัตว์นรกก็มีความทุกข์อย่างสัตว์นรก เป็นมนุษย์ก็มีความทุกข์อย่างมนุษย์, เป็นเทวดาในกามาวจรก็เป็นทุกข์อย่างเทวดาในกามาวจร, เป็นเทวดาในรูปาวจร ก็เป็นทุกข์อย่างเทวดาในรูปาวจร, เป็นเทวดาสูงสุดอย่างอรุปาจร ก็เป็นทุกข์อย่างเทวดาอรุปาจร. *ไม่มีพวกไหนที่ไม่เป็นทุกข์*; แล้วจะเป็นอะไร ? ก็คือไม่เป็นอะไรในพวกเหล่านั้น ไม่มีความคิดเห็นว่า เราเป็นอะไรเลย. คนที่ไม่มีความคิดเห็นว่า เราเป็นอะไรเลยนี้ เป็นคนบ้าเป็นคนบอ เป็นคนวิกลจริตแล้วกระมังที่คิดว่าเราไม่เป็นอะไรเลย.

....

คนที่ไม่เป็นอะไรเลย *ไม่คิดว่าตนเป็นอะไรเลยนั้น เขาเรียกว่าเป็นพระอริยเจ้า* : เป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี พระอรหันต์เป็นที่สุด. ถ้าเป็นพระอรหันต์ในขั้นสูงสุดแล้ว ไม่มีความรู้สึกว่า เราเป็นอะไรเลย; ถ้าเป็นพระอริยเจ้าในขั้นต้น ๆ เช่นพระโสดาบันเป็นต้น ก็รู้ความจริงที่ว่า ที่แท้เราไม่ได้เป็นอะไรเลย แต่เรายังปล่อยวางให้หมกให้สนไม่ได้ เรายังเผลอเป็นนั่นเป็นนี่บางอย่างแต่เพียงบางเบา หรือเรากำลังพยายามเพื่อจะให้ไม่มีความเป็นอะไรเลยปรากฏขึ้นอย่างนี้.

ดังนั้นขอให้เข้าใจไว้เถิดว่า คนที่ไม่เป็นอะไรเลยนั้น ก็เป็นพระอริยเจ้า ; คนที่เป็นนั่นเป็นนี่ ก็คือ คนที่เป็นสัตว์นรกในอบายบ้าง, เป็นสัตว์มนุษย์บ้าง, เป็นเทวดาบ้าง, เป็นพรหมบ้าง, เหล่านี้เรียกว่า เป็นชนิดที่เวียนว่ายอยู่ในกรรมทั้งสามอย่างข้างต้น หรือสองอย่างข้างต้น คือ กรรมดำ กรรมขาว. ส่วนพระอริยเจ้านั้น มีเจตนาจะละเสียซึ่งกรรมทั้งหลายเหล่านั้น จึงไม่ต้องการที่จะเป็นอะไรเลย, แต่เราสมมติเรียกว่าเป็นพระอริยเจ้า คือ บุคคลผู้ประเสริฐก็ได้ เป็นบุคคลผู้ไกลจากกิเลสและความทุกข์ก็ได้, เป็นบุคคลผู้หักเสียซึ่งวงกลมแห่งสังสารวัฏฏ์ เวียนว่ายตายเกิดนี้ก็ได้ แล้วแต่จะเรียก ; เรียกตามภาษาบาลีว่า พระอริยเจ้า ก็แล้วกัน.

นั่นแหละดูให้คิดเถิดว่า คนที่ไม่เป็นอะไรนั้น เป็นคนบ้า ๆ บอ ๆ หรือว่าเป็นคนที่ไม่บ้าไม่บอ.

....

บางคนได้ยินว่า ไม่ให้เป็นอะไร ก็ตกใจ เสียตายที่ว่าจะไม่ได้สนุกสนานอย่างนั้นอย่างนี้ จึงไม่สนใจเรื่องที่ไม่เป็นอะไร ; และพอพูดว่า กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรม ก็รู้สึกว้าวเหวเหวใจว่า ตู ๆ จะไม่ได้อะไรเสียแล้ว อย่างนี้เป็นต้น, คือ ไม่สนใจในกรรมที่สาม อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมดำกรรมขาว ดังที่กล่าวแล้ว.

ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า พุทธบริษัทเรา ก็ยังสนใจในเรื่องกรรมไม่ครบถ้วนไม่บริบูรณ์, ไม่รู้เรื่องกรรมอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ รู้แต่เพียงเรื่องกรรมดำกรรมขาว และสนใจอยู่เพียงเท่านั้น จึงได้แต่เวียนว่ายตายเกิดไปในความดำความขาว ไม่ขึ้นพ้นจากความดำความขาวไปได้ ; แล้วจะไปโทษใคร นอกจากจะโทษความเหลวไหล ความบกพร่องของตัวเองเท่านั้น.

เดี๋ยวนี้ที่เราจะสังเกตเห็นกันได้มากที่สุด ก็คือการเที่ยวแห่กันไปทำแต่บุญที่นั่นที่นี้ แห่กันไปทำบุญที่นั่นที่นี้ ล้วนแต่เจตนาที่เป็นกรรมขาว ถือธงขาว ยกกองทัพพวกขาว ๆ ไปทั้งนั้น ไม่ได้นึกถึงความไม่มำไม่มชาวกันเสียเลย เพราะไม่เข้าใจ; *บูชาหลงไหลกันอยู่แต่เรื่องกรรมขาว* นี้ก็เป็นเพียงเรื่องที่สอง ไม่ถึงเรื่องที่สามที่สี่ไปได้ มันก็ต้องตายเปล่า ด้วยความติดค้างอยู่ที่นั่น เหมือนกับคนย่ำเท้าอยู่ที่นั่น ไม่ก้าวไปข้างหน้า.

ฉะนั้นจะเกิดอีกสักกัชาติ หรือกัสิบชาติ กัร้อยชาติ กัหยุดอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ถึงข้อที่สี่ หรือข้อที่สามที่เรียกว่า ไม่มำไม่ชาวนั้นเลย; แล้วก็ไปพาลพาลไปโทษเอาธรรมะ ว่านี่เป็นของยากบ้าง, ไปโทษพระธรรมว่าเป็นของยาก ไม่โทษตัวเองว่าเป็นคนเหลวไหล แล้วก็ตายไปด้วยความโง่อันนั้น.

นี่จะเป็นของ *น่าอ้อมอกอ้อมใจ* หรือว่า *น่าสลดสังเวชใจ* ขอให้ลองคิดกันดู; เราไปมัวโทษพระธรรมว่าเป็นของยาก ธรรมะเป็นของยาก, พระพุทธเจ้าได้กล่าวสิ่งที่ยากเกินไปกว่าที่เราจะปฏิบัติได้ หรือว่าธรรมะนั้นเหมาะสำหรับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่ใช่เหมาะสำหรับเรา. เมื่อคิดเสียอย่างนี้แล้ว ก็สนใจแต่เรื่องง่าย ๆ แต่เรื่องที่ตรงกับกิเลสของตัวเท่านั้น; ไม่มีอะไรสูงยิ่งไปกว่าเรื่องกรรมที่สอง คือกรรมขาว จะได้เกิดในโลกที่ประกอบไปด้วยเวทนา อันไม่เบียดเบียนเท่านั้น.

....

ที่นี้ อยากจะขอให้ทุกคนฟังคำสองคำนี้ไว้ และจำไว้เป็นพิเศษ คือคำว่า *สัพพัญญะ* คำหนึ่ง กับคำว่า *อัพพัญญะ* คำหนึ่ง ก็แปลกัตี ท่านทั้งหลายไม่ค่อยเคย

ได้ยินคำสองคำนี้ เคยได้ยินแต่คำว่า กุศล อกุศล บุญ หรือ บาป ตี หรือ ชั่ว กันโดยมาก หรือทั่วไป; ไม่ได้ยินคำว่า สัพฺยาบฺชณะ, อพฺยาบฺชณะ ซึ่งแปลว่า มีธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน, ไม่มีธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน, สองคำนี้เลย.

การกล่าวว่า สัพฺยาบฺชณะ อพฺยาบฺชณะ นี้เป็นคำกล่าวที่ถูกอย่างยิ่ง คือไม่เป็นการโฆษณามาก เหมือนคำว่า บุญ-บาป ตี - ชั่ว สุข - ทุกข์ และมีลักษณะเหมือนกับกล่าวเป็นภาษาวិทยาศาสตร์สมัยนี้. สัพฺยาบฺชณะ แปลว่า มีธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน, อพฺยาบฺชณะ แปลว่า ไม่มีธรรมเป็นเครื่องเบียดเบียน. คำว่าธรรม ในที่นี้ก็คือ อการ หรือ ลักษณะ นั้นเอง.

สัพฺยาบฺชณะ มีอาการเบียดเบียน มีลักษณะเบียดเบียน มีคุณสมบัติเบียดเบียน; อพฺยาบฺชณะ ไม่มีอาการเบียดเบียน ไม่มีคุณสมบัติที่เป็นเครื่องเบียดเบียน. หมายความว่า สัพฺยาบฺชณะนั้นมันขบกัดเรา อพฺยาบฺชณะนั้นไม่ขบไม่กัดเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรมากกว่านั้น แล้วก็ไม่ได้เป็นความหมดทุกข์ กับทุกข์ที่ไหนเลย เพียงแต่มันยังไม่ขบไม่กัด เท่านั้น.

ที่เป็น สัพฺยาบฺชณะ นั้นมันทำความทนทรมาน ที่เป็น อพฺยาบฺชณะนั้น ไม่ทำความทนทรมาน แต่ก็เป็นเครื่องหลงคิด ทำให้พอใจหลงคิด. จะเข้าใจความอันนี้ได้ ก็เปรียบเทียบของขมกับของหวาน : ของขมกินเข้าไปแล้วมันเบียดเบียน ทำให้ ลึน คอลำบาก จิตใจลำบาก. ของหวานกินเข้าไปแล้ว ไม่เบียดเบียนเอร็ดอร่อย ทำให้ ลึน ปากสบาย; แต่แล้วเราจะไปคิดว่า 'ของขมเป็นศัตรู ของหวานเป็นมิตรสหายของเรา อย่างนี้ถูกหรือไม่? ขอให้ไปลองศึกษาคูเถิด.

เด็ก ๆ เท่านั้นที่จะคิดว่า ของขมเป็นศัตรู ของหวานเป็นมิตรสหายของเรา. ส่วนคนที่มีสติปัญญาเพียงพอแล้วจะถือว่า มันเป็นศัตรูเหมือนกัน; แต่มันคนละแบบ มันทำความลำบากกันคนละอย่าง. ของขมมันทำความลำบากอย่างตรงไปตรงมา ต่อหน้าทีเดียว; ของหวานมันทำความลำบากอย่างลึกลับซับซ้อน อย่างที่มองไม่เห็น อย่างที่ล่อให้เราตกเป็นบ่าวเป็นทาสของมัน, ถ้ามันไม่เก่งถึงขนาดนั้น มันก็ล่อให้เราหลงไม่ได้.

เพราะฉะนั้นอย่าไปทำเล่นกับความทุกข์ ชนิดที่มีสุขบังหน้า คือสุขเวทนา; เราเรียกมันว่า *สุขเวทนา* แต่ที่แท้มันก็คือ *ความทุกข์* เพราะเวทนาไม่ว่าชนิดไหนหมด สุขเวทนาจึงตาม ทุกขเวทนาจึงตาม *ล้วนแต่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา* ทั้งนั้น, คือ มันเป็นมิตรไม่ได้ มัน *ไม่ได้เป็นมิตรที่แท้จริง* มันก็ *เป็นศัตรูซ่อนเร้นอยู่เท่านั้นเอง.*

คำว่า *สัพฺยาบฺชณะ* ก็แปลว่า *เบียดเบียนกันซึ่งหน้า*, คำว่า *อฺพฺยาบฺชณะ* ที่ไม่เบียดเบียนนั้น ก็แปลว่า *ไม่เบียดเบียนซึ่งหน้าเท่านั้นเอง*; แต่ก็ยังเป็นความทุกข์อันเร้นลับอยู่ และเราก็ยอมรับว่า เราจะอยู่โดยไม่มีเวทนาอย่างใดไม่ได้ เราจึงเลือกเอาเวทนาที่เป็นอฺพฺยาบฺชณะ คือ เวทนาที่ไม่ถึงกับขบเรากัดเรา เป็นเวทนาที่จะพอไปกันได้ พอเพลิดเพลินอยู่ได้ไปวันหนึ่ง ๆ เพื่อหาโอกาสศึกษาต่อไปเท่านั้น.

....

คำว่า *สัพฺยาบฺชณะ* และ *อฺพฺยาบฺชณะ* มีความหมายชัดเจนอยู่อย่างนี้ พอเข้าใจดีแล้ว ก็จะเข้าใจคำว่า *บาปและบุญ* ได้ดีต่อไปอีก. คำว่า *บาป* นั้น มันกัดมันขบมัน *กัดเอาซึ่งหน้า*; คำว่า *บุญ* นั้น มันไม่ขบไม่กัดซึ่งหน้า แต่มันทำอะไรหลายอย่าง

อยู่เบื้องหลัง อยู่ในส่วนลึก ที่จะทำให้เราเวียนว้ายไปในวัฏฏสงสาร ถ้าเราไปหลงใน
สุขเวทนานั้น.

ที่นี้ก็มีถึง คำว่า ชั่ว ว่าดี. ความชั่ว นั้นมัน ขบกัดเอาซึ่งหน้า; แต่
ความดี นั้นมันก็ ทำให้มันมา ซึ่งเป็นการ ขบกัดลับหลัง ได้เหมือนกัน ถ้าเป็นคนหลง
เป็นคนยึดถือแล้ว ไปยึดถือในความดีนั้น จะได้รับความลำบากมากกว่ายึดถือในความ
ทุกข์ด้วยซ้ำไป. เพราะว่าความทุกข์นั้นไม่อำนวยความสะดวกให้ใครยึดถือเพราะมันขบกัดเอาซึ่งหน้า;
แต่ ความดีนั้นมันมีเสน่ห์ มันมีสิ่งที่เป็นของบังหน้าให้คนหลงรัก หลงยึดถือ. แล้ว
ไปคิดดูเถิดว่า ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี่ ลำบากเพราะความชั่ว หรือ ลำบากเพราะความดี.

เราทุกคนที่อยู่ในโลกนี้ได้รับความลำบากยุ่งยากนานาประการนั้น เพราะความ
ชั่ว หรือเพราะความดี? ถ้าเรามองให้ละเอียด เราจะเห็นว่า เพราะเราไปคิดดี เราไป
หลงดี เราจึงออกสู่ท่าเรือร้างไปทีนั้น ร้างไปทีนี้ เพื่อแสวงหาความดี แล้วความดีมัน
เป็นความดับทุกข์ได้อย่างไรกัน. มันต้องหมกตึ่มทมิฬชั่ว คือ ไม่ดำไม่ขาว ไม่บุญไม่บาป
ต่างหาก มันจึงจะไม่ใช่เป็นทุกข์ ไม่เที่ยวแห่ไปแห่มา; อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า
ไม่มีการวิ่งไป ไม่มีการวิ่งมา.

เมื่อเราเข้าใจคำที่เป็นคู่ ๆ เช่น คำว่า บุญ - บาป ดี - ชั่ว สุข - ทุกข์ และคำว่า
สัพพะปัชฌะ อัพพะปัชฌะ นี้เป็นอย่างดีแล้ว ก็เรียกว่าเป็นการเข้าใจกรรมคำ กรรม
ขาว สองอย่างนี้ที่ทีเดียว จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายว่า คำก็ไม่ไหว ขาวก็ไม่ไหว.
คำก็ไม่ไหวไปทางหนึ่ง, ขาวก็ไม่ไหวไปทางหนึ่ง; สู้ไม่ดำไม่ขาวไม่ได้. ดังนั้นจึงได้
มีเจตนาอันใหม่ ที่จะละเสียซึ่งกรรมทั้งดำและขาว เอาที่ไม่ดำไม่ขาว คือ ที่ไม่มีดี.

.....

ที่นี้ เราก็อุคได้ต่อไปว่า *ที่คำหรือขานนั้นเป็นเรื่องโลก* เป็นเรื่องโลกิยะ, *ที่ไม่มีสี ไม่คำไม่ขานนั้น เป็นเรื่องโลกุตตระ*. คนเข้าใจคำว่า *โลกุตตระ* ผิดๆ โดยเข้าใจว่า เป็นโลกอุตร อยู่ทางทิศเหนือเสียอย่างนี้ก็มี; แต่ถ้เอาเรื่องคำเรื่องขานนี้เป็นหลักกันแล้ว ไม่มีทางที่จะเข้าใจผิด : เรื่องคำเรื่องขาน เรื่องสุขเรื่องทุกข์ เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องบุญเรื่องบาป นี้เป็นเรื่องโลกิยะ คือเป็นไปในโลกนี้; ส่วนที่ไม่คำไม่ขาน เป็นที่สิ้นสุดแห่งคำและขานนั้น เป็นเรื่องโลกุตตระ คือเหนือโลก. ทั้งนี้มันจึงว่าง มันว่างจากตัวเรา ที่จะทำหรือจะขานนั่นเอง.

ว่างจากตัวเรา นี้ ไม่ใช่ว่าไม่มีอะไร; อะไรๆ มันก็มีได้, รูปนาม หรือสิ่งต่างๆ ทั้งหลายทั้งปวงก็มีได้; แต่ไม่คำไม่ขาน เพราะไม่ไปปรุงแต่งให้มันคำ หรือให้มันขานนั่นเอง.

คำว่า “ว่าง” นี้เข้าใจผิดกันเสียมากที่สุด คือไปเข้าใจว่าไม่มีอะไร. ที่จริงคำว่า “ว่าง” นี้ ลองนึกถึงไม่คำไม่ขานแล้วจะเข้าใจได้; ถ้ามันมีอะไรที่มันไม่มีสี เราก็เรียกว่า *ว่าง* ได้ คือ *ไม่เป็นไปเพื่อดีเพื่อชั่ว เพื่อบุญเพื่อบาป เพื่อสุขเพื่อทุกข์* มันก็ไม่มีสีอะไร ไม่มีสีคำ ไม่มีสีขาน. นี้เราเรียกว่า *ว่าง*; มันไม่มีตัวตนที่จะเป็นตัวคำ หรือตัวขาน มันก็คือว่าง คือ ไม่มีตัวไม่มีตนนั่นเอง. อย่างนี้เรียกว่า *โลกุตตระ* เพราะไม่มีสี ไม่มีคำ ไม่มีขาน.

เราจึงเข้าใจสรุปได้เองว่า คำหรือขาน คือดีหรือชั่ว นี้เป็นเรื่องโลก โลกิยะ, หมกสีคำ หมกสีขาน นี้เป็นเรื่องโลกุตตระ. เราจึงสังเกตได้ต่อไปว่า ที่แล้วมาเราไม่สนใจเรื่องโลกุตตระ, ไม่เข้าใจเรื่องโลกุตตระ เพราะเราไปหลงเรื่องคำเรื่องขาน. เทียบแห่หาของขากัน เป็นพวก เป็นหมู่ เป็นคณะ เป็นแถว เป็นกอง ที่นั่นที่นี้

จนตาย จนกระทั่งตาย ก็เรียกได้ว่า เป็นคนลุ่มหลงอยู่แต่ในเรื่องขาว; ดินดีเดียว
ที่ว่าไม่ถึงกับดำ แต่แม้จะขาวสักเท่าไร ก็ไม่พ้นจากการเวียนว่ายไปได้ ไม่อาจจะ
สิ้นกรรม ไม่อาจจะหมดกรรมไปได้เลย; จะต้องเวียนว่ายตายเกิด สร้างลูก สร้าง
หลาน สร้างเหลน ซึ่งเป็นผลของกรรมต่อๆ กันไป ไม่มีที่สิ้นสุด.

....

บัดนี้จะสนองคุณ บู่ ย่า ตา ยาย ด้วยการทำให้หมดกรรม ให้หมดการเวียน
ว่ายตายเกิด หมดการสืบเชื้อพันธุ์ ก็ต้องศึกษาเรื่องกรรมของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจให้ดี
ว่ามีกรรมอยู่ประเภทหนึ่งที่ไม่ดำไม่ขาว ที่เป็นที่สุดแห่งการปรุ้งแต่ง ให้เกิดดำหรือ
เกิดขาว ไม่มีการปรุ้งแต่งให้เกิดดำ หรือเกิดขาวแล้ว มันก็ไม่มีเกิด ไม่มีเรื่องดำ
เรื่องขาวอีกต่อไป ทั้งนี้.

การที่เราพูดว่า **สิ้นสุดกันเสียที** ไม่สืบพันธุ์อีกต่อไป นั้น หมายความว่า
ปล่อยให้ธรรมชาติมันเป็นไปตามธรรมชาติ **อย่ามีตัวเรา อย่ามีของเรา, อย่ามีอะไร**
เป็นของเรา; มีความรู้สึกถูกต้องถึงที่สุดว่า เมื่อตัวเราก็ไม่มีแล้ว ลูกหลานเหลนของ
เราจะมีได้อย่างไร; แม้จะย้อนหลังไปข้างหลัง บิดา มารดา บู่ ย่า ตา ยาย ของเรา
จะมีได้อย่างไร, ในเมื่อตัวเราก็ไม่มีเสียแล้ว.

เพราะฉะนั้น **ผู้ใดประพฤติกะทำถึงที่สุด ในเรื่องกรรมอันไม่ดำไม่ขาว**
แล้ว ก็ชื่อว่าทำความสิ้นสุดโดยประการทั้งปวง; ไม่มีตัวเอง ไม่มี บู่ ย่า ตา ยาย
ของตัวเอง ไม่มีลูกหลานเหลนของตัวเอง ไม่มีอะไรๆ ที่เป็นของตัวเอง เพราะไม่มี
ตัวเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น; ดังนั้นจึงกล่าวว่า เป็นการสิ้นสุดแล้ว ไม่เป็นการสืบ

เชื่อสืบพันธุ์ด้วยตัณหา อุปาทานอีกต่อไป; เรียกว่าเป็นการทำความดีสนของคุณ บู้ ย่า ตา ยาย ให้สิ้นสุกกันเสียที.

เราไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป และเข้าถึงสิ่งที่สุด ที่มนุษย์ ควรจะเข้าถึง คือกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว อันเป็นกรรมที่สี่ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ และ อาตมาเลื่อนเอามาเป็นกรรมที่สาม เพราะเอาดำเอาขาวไปรวมไว้เป็นพวกเดียวกันเสีย เพื่อ จำได้ง่าย ว่า กรรมพวกหนึ่งดำ กรรมพวกหนึ่งขาว; ส่วนกรรมอีกประเภทหนึ่งนั้น ไม่มีสี จึงไม่ดำ ไม่ขาว เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมทั้งปวง.

หลักเกณฑ์อันนี้เป็น หลักกรรมในพระพุทธศาสนา ไม่มีในศาสนาอื่น และ หลักเกณฑ์อันนี้พระพุทธเจ้าท่านยืนยันว่า สย อภิญญา สจฺฉิกถฺวา ปเวทิตานิ - คือ เป็นสิ่งที่ตถาคตได้กระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเองแล้ว ประกาศให้สัตว์ ทั้งหลายรู้. เราจึงควรถือว่า เป็นของพระพุทธเจ้าแท้ เป็นของพระพุทธศาสนาแท้ เป็น ของถูกต้องถึงที่สุด เป็นของที่สมบูรณ์ถึงที่สุดในเรื่องกรรม, ที่พุทธบริษัทควรจะศึกษา กันไว้ให้เป็นอย่างดี เพื่อความเป็นพุทธบริษัทที่ดี, เพื่อความเป็นลูกหลานของ ตา ยาย ที่ดี ที่มีความรู้ความเข้าใจ ในพระพุทธศาสนาถูกต้อง เป็นลำดับมา โดยไม่ขาดสาย จงทุก ๆ คนเทอดู.

ธรรมเทศนาสมถกรรม เวที ก็มีด้วยประการฉะนี้.

โปรดแก้คำผิด ใน ศารทกालิกเทศนา

(การนับบรรทัด ให้นับลงมาตั้งแต่บรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า,
ถ้ามี (จล) ให้นับขึ้นมาจากล่าง, เพื่อประหยัดเวลา).

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
[๖]	๒ (จล)	นี้ต้อง	นี้
๑	๓ (จล)	พหุ	พหุ
๑	๔ (จล)	คนุตวา	คนุตวา
๑	๔ (จล)	ที่ปีนากมฺห	ที่ปี นากมฺห
๓	๑๐	ชีวิตม	- ชีวิตม
๓	๑๓	ภวิสฺสติ.	ภวิสฺสติ
๓	๑๔	สฺยวี	- วี
๓	๑ (จล)	ว.	เป็นต้น.
๓	๒ (จล)	เป็นอาทิ	(ชี้คอก)
๔	๒	อัน	พยางค์
๔	๖	บาป	ปาน
๕	๔	ปีฬิ	ปีฬิ
๖	๑๒	สพฺพเมเตน	สพฺพเมเตน
๖	๒ (จล)	นิพพาน	นิพฺพาน
๖	๓ (จล)	ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ ยา	ยา รติ ยา
๖	๓ (จล)	มานุส	มานุส
๖	๕ (จล)	เทวราชฺชม	เทวราชฺชม

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๖	๖ (จล)	จกกวตฺตติ สุขบียั	จกกวตฺตติสุข บียั
๗	๗	ตั้งนี้.	“ตั้งนี้.
๑๕	๑ (จล)	ไม่อยู่	มีอยู่
๑๕	๕ (จล)	เห็นบาป	เห็นปาน
๒๘	๖	เขา	เรา
๓๔	๑๑	อีกนั้น	นั้นอีก
๔๕	๓	๘ กันยายน	๑๐ กันยายน
๔๖	๗ (จล)	จะนับได้	จะนับได้ ;
๔๖	๘ (จล)	;	(ชี้ตออก)
๕๒	๖	ไม่มุ่งหวัง	มุ่งหวัง
๕๕	๒ (จล)	แต่ทักษิเนย	ในทักษิเนย
๕๕	๔ (จล)	และ	และแก่
๕๖	๒	แล้วก็	ละก็
๕๖	๖	เมื่อ	และเมื่อ
๕๖	๗	ไป ;	ได้ ;
๕๖	๘	ให้,	ให้ก็ตี,
๕๖	๘	ได้ทุกประเภท ส่งให้ผู้	อื่น ได้ทุก ๆ ประเภทโดยจะไม่
๕๖	๑๑	อะไรผล	อะไร ผล
๕๖	๑๒	อีกต่อไป ;	; อีกต่อไป.
๖๐	๑๒	ว่า :	(ชี้ตออก)
๖๒	๗ (จล)	ซึ่งยัง	; ยัง
๖๘	๗	อิตุถิ ปณ	อิตุถิปี ปณ

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๖๘	๗	วิจัก	วิจก
๖๙	๘ (จล)	ลวง.	ลวง
๖๙	๙ (จล)	ที่แท้เจริญที่	เจริญที่แท้, ที่
๗๑	๕ (จล)	คืออะไร	, นี้คืออะไร?
๗๒	๓	แก้	กว่า
๗๒	๒ (จล)	เป็นการ	เป็นการทำ
๗๒	๕ (จล)	กันหมด.	กันหมด,
๗๙	๑	กาลก	กาลิก
๘๙	๒	มโนกรรม วจกรรม	วจกรรม มโนกรรม
๘๙	๗ (จล)	วย	วยะ
๑๑๕	๑๐ (จล)	มาได้	ไม่ได้
๑๒๘	๖	ตาย.	ตายาย.
๑๒๘	๑๒	รับตาย....ส่งตาย	รับตายาย....ส่งตายาย
๑๓๒	๕	พวกเรา.	พวกเรา
๑๓๗	๑๒	เครื่อง	เรื่อง
๑๔๔	๙	ที่ ตาย	นี้ ตายไป
๑๕๐	๔	ก็ไม่	ก็ไป
๑๕๒	๕	กัน	กัน
๑๕๓	๓	ต้องทำ	ต้องการให้เราทำ
๑๕๓	๖ (จล)	และในที่ทุกแห่ง	และในทุกสิ่ง
๑๕๖	๑ (จล)	ว่า ร่างกาย	ว่า “ร่างกาย
๑๕๗	๒	เท่านั้น	เท่านั้น”,

(๔)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๕๗	๖ (จล)	ถ้าใน	ถ้ายัง
๑๕๘	๒	ทายายไป	ทายายไปให้
๑๕๘	๑๐	พระองค์ก็จะได้	พระองค์ก็จะไม่
๑๕๘	๔ (จล)	มันยังชัก	มันยังจะชัก
๑๕๙	๕	ไม่ต้องสงสัย ;	; ไม่ต้องสงสัย,
๑๖๑	๖ (จล)	ยมห้	ยมห้
๑๖๒	๓ (จล)	รู้สึกความ	รู้สึกในความ
๑๖๓	๘	ปรมัตตสัจจ์,	, ปรมัตตสัจจ์
๑๖๘	๕ (จล)	ที่สุด.	ที่สุด
๑๖๙	๙	- (๒ แห่ง)	(ขีตออก)
๑๗๐	๑๐ (จล)	สวรรค, นิพพานเป็น	สวรรคทางนิพพาน ; เป็น
๑๗๖	๑๑	อยู่; ....ชาววัด	อยู่...ชาววัด ;
๑๗๘	๑๐	มนุษย์	มนุษย์
๑๙๗	๕ (จล)	สท๊บ	ประทับ
๒๐๐	๙-๑๐	เข้าไป. ....แปลก	เข้าไป...แปลก.
๒๐๑	๙-๑๐	ชนธาทุกขา ว่าเป็น	ชนธา ทุกขา ว่า
๒๑๗	๓	๒๙ สิงหาคม - แรม	๖ กันยายน - ขึ้น
๒๑๗	๓	แรม	ขึ้น
๒๑๗	๗	)	(ขีตออก)
๒๒๑	๓ (จล)	เพิ่งเล็งเป็น	อาจจะเพิ่งเล็ง เป็น
๒๒๕	๑๐ (จล)	ถ้าไม่ได้อย่างใจเขา ;	; ถ้าไม่ได้อย่างใจเขา
๒๒๖	๘ (จล)	อื่น. ว่า	อื่น ; คือว่า

(๕)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๓๕	๕	ชนิด	ชนิด
๒๔๐	๓ (จล)	เดี่ยว.	เดี่ยว ;
๒๔๐	๔ (จล)	กาย.	กาย,
๒๔๐	๖ (จล)	โยชน์ แก่กายนั้นแหละมาก	โยชน์แก่กายนั้นแหละ มาก
๒๔๐	๖ (จล)	อีก : แก่	อีก และแก่
๒๔๐	๗ (จล)	เดี่ยว.	เดี่ยว ;
๒๔๑	๙-๑๐	, ก็เหลือ....หา ความ	; ที่เหลือ....หาความ
๒๔๒	๙	จริงจัง ๆ	จริง ๆ จัง ๆ
๒๕๐	๔	เบียด	เบียด
๒๗๐	๑ (จล)	ชาติหนึ่ง (คำหลัง)	เป็นชาติหนึ่ง
๒๗๐	๒ (จล)	ว่าชาติ	ว่าชาติหนึ่ง
๒๗๑	๓	ให้อะไร	อะไร
๒๗๑	๖	อย่างนั้น	อย่างนั้น.
๒๗๓	๒	ห้อง	ห้องแม่
๒๗๓	๓	ก็ได้	ก็ไม่ได้
๒๗๓	๕	มีอยู่.	มีอยู่
๒๗๓	๔ (จล)	ตายของ	เกิดของ
๒๗๖	๕	ไม่สนใจ (๒ แห่ง)	ไม่ต้องสนใจ
๒๗๖	๕ (จล)	แน่น	แน่
๒๗๖	๑๑ (จล)	ปรต	ปรต
๒๗๘	๙ (จล)	บทยกก่อนนี้มีว่าได้,	ตั้งแต่บทยกก่อนมีอยู่ ก็ได้ ;
๒๘๔	๗	ว่า เป็น....สุขเช่นนี้	ว่าเป็น....สุข เช่นนี้

(๖)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๘๔	๑๐	บุคคลที่ ผู้	บุคคลผู้
๒๘๕	๓	ไปเป็นทุกข์....เทวดา	ต้องไปเป็นผู้ทุกข์....เทวดา ;
๒๘๖	๑๐	เป็นบุญจริง	เป็นบุญก็จริง
๒๘๗	๒	ซึ่ง	ทั้งที่
๒๘๗	๓	เช่นวันนี้....ที่เป็น	มาเช่นในวันนี้....และที่เป็น
๒๙๒	๗ (จล)	ถูก.	ถูก, จะต้องกตัญญู
๒๙๒	๘ (จล)	ไว้ว่า ถ้า	ไปว่า
๒๙๓	๙	ทำบาป	ทำบาปให้
๓๐๕	๖	เล็ก ๆ ปฏิบัติ....พระ....	เล็ก ๆ. ปฏิบัติ, ...ประ....
		บัติ,	บัติ ;
๓๐๕	๗	ฉะนั้น จึง	ฉะนั้นจึงเคารพเขา จึง
๓๐๕	๘	ณเวร	ณเวร,
๓๐๕	๙	“ส่ง” “ขึ้น”	“เก่ง” “แกร่ง”
๓๐๕	๗ (จล)	เพื่อจะเอา	เพียงเพื่อจะเอา
๓๓๕	๙ (จล)	คน	คน
๓๓๙	๙	การ	กาล
๓๓๙	๔ (จล)	ที่ความ	ที่ความมี
๓๔๔	๙	เพื่อ	เพื่อ
๓๔๔	๗ (จล)	ท้วยเรียก	ท้วย เรียก
๓๔๕	๖ (จล)	เพราะการ	เพราะการทำ
๓๔๘	๑๑	ความทุกข์	ความดับทุกข์
๓๔๙	๓	ของคน	ของตน

(๓)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๕๑	๘ (จบ)	ทกฺขินาทินฺนา	ทกฺขินา ทินฺนา
๓๕๒	๕	ศาสตา.	ศาสตา
๓๕๖	๘ (จบ)	เหล่านั้น,	แก่บุคคลเหล่านั้น
๓๕๘	๔	แต่ ^{นี้}	แต่ ^{นี้}
๓๕๙	๕ (จบ)	ก็ตี ยั้งอยู่แล้ว	แล้วก็ตี ยั้งอยู่
๓๖๔	๗	อย่าง. ^{นี้} แล้วจะ	อย่าง ^{นี้} แล้ว จะ
๓๖๖	๖ (จบ)	ตลอดทำ	ตลอด ทำ
๓๗๐	๒	พฺรหฺมาติ	พฺรหฺมาติ
๓๗๐	๓ (จบ)	ต้องช่วย	ต้องช่วย.
๓๗๒	๑ (จบ)	เร่ง	เร่ง
๓๗๒	๓ (จบ)	เป็นโทษะ	เป็นพยาบาล
๓๗๓	๗	คนว่าส่วน	คนส่วน
๓๗๘	๔ (จบ)	ของตน	ของคน
๓๘๒	๑ (จบ)	วัน	วัน
๓๘๗	๕	ปราโมทย์	ประโยชน์
๓๘๑	๒	ถึงที่	ถึงสิ่งที่
๓๘๑	๖	นอน	นอน
๓๘๑	๘ (จบ)	ซึ่งจะ	ซึ่งมี
๓๘๒	๕	ถ้าว่า	เหมือนกับถ้าว่า
๓๘๕	๕ (จบ)	ควรจึงจะ	จึงควรจะ
๔๐๒	๒	ในตอนเช้า	(ขีคออก)
๔๐๔	๖ (จบ)	บ้าง.	บ้าง

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๔๐๙	๘	อย่าง	อย่า
๔๑๑	๙	นานุ	นานุ—
๔๑๓	๒ (จล)	ซัด	ซัก
๔๑๕	๔	คนไทย	ของไทย
๔๑๘	๒ (จล)	สีวลีเถระ	สีลวเถระ
๔๑๘	๗ (จล)	คนอย่างนี้ ^๕	คน อย่างนี้ ^๕
๔๑๙	๑๓	นี้ ^๕	แต่ ^๕
๔๒๐	๔	ประมาณ	ประมาณ,
๔๒๐	๕	เอาซาก	เอาการซาก
๔๒๐	๗	แล้ว	แล้ว;
๔๒๐	๙	ที่ได้	ที่
๔๒๑	๒ (จล)	ปาณาติ ปาตา	ปาณาติปาตา
๔๒๒	๒ (จล)	สำรวมระวัง	เว้นขาด
๔๒๒	๓ (จล)	จะไปฆ่า	ไปฆ่า
๔๒๒	๔ (จล)	เป็นศีล	เป็น
๔๒๒	๕ (จล)	. ถ้าถือว่า	; แต่ถือว่า
๔๒๒	๖ (จล)	การทำ	ธรรมที่ทำ
๔๒๔	๑๒	เมื่อที่	เมื่อมี
๔๒๔	๑๓	แล้วก็ควรจะทำ	แล้ว ก็ควรจะทำ
๔๒๗	๘	เรื่องกลัว	กลัวเรื่อง
๔๓๘	๑๐ (จล)	มาก -	มาก
๔๔๕	๑ (จล)	ของ	ขอ

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๔๔๙	๒ (จล)	โดยที่ถ้า	โดยที่
๔๕๐	๗ (จล)	ศรัษะ	ศรัษะ
๔๖๒	๙ (จล)	ความสุข	ความสุข
๔๗๒	๑ (จล)	อย่างหนึ่ง	อย่างใดอย่างหนึ่ง
๔๗๒	๒ (จล)	เข้าใจ	เข้าใจอีก
๔๘๒	๗ (จล)	สังเวช.	สังเวช ;
๔๘๓	๓ (จล)	กรรมตี	กรรมตีพอ
๔๘๔	๑๐	มีอยู่	มีอยู่ ;
๔๘๔	๑๔	ชาวก็มี	ชาว ก็มี
๔๘๕	๗	ธรรมะ เป็น	ธรรมะเป็น
๔๘๕	๗	วจี	วจี -
๔๘๕	๙	สพฺยา ปชฺฌ์	สพฺยาปชฺฌ์
๔๘๕	๙	สังขารประกอบ	สังขาร อันประกอบ
๔๘๕	๑๓, ๑๔, ๑๕	ธรรม เป็น (๓ แห่ง)	ธรรมเป็น
๔๘๖	๙	ประกอบซึ่งกายสังขาร	ปรุงซึ่งกายสังขาร อัน
๔๘๖	๑๑	อัน	อันไม่
๔๘๖	๑๒	ธรรม เครื่องไม่	ธรรมเครื่อง
๔๘๖	๑๔, ๑๗, ๑๙, ๒๐	ธรรม เครื่อง (๔ แห่ง)	ธรรมเครื่อง
๔๘๖	๔ (จล)	เบียดเบียน	เบียดเบียน ;
๔๘๗	๕ (จล)	ประกอบ...ไม่ประกอบ	อันประกอบ....อัน ไม่ประกอบ
๔๘๗	๗ (จล)	ค้ำยเครื่อง	ค้ำยธรรมเครื่อง
๔๘๗	๑๑ (จล)	ธรรม เครื่อง	ธรรมเครื่อง

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๔๘๘	๓ (จล)	ธรรม เครื่อง	ธรรมเครื่อง
๔๘๘	๔ (จล)	ประกอบกาย	ปรุ่กกาย
๔๘๘	๔ (จล)	สั้พยาบั้ชณะ	สั้พยาบั้ชณะ
๔๙๐	๗, ๑๐ (จล)	ธรรม เครื่อง	ธรรมเครื่อง
๔๙๐	๗ (จล)	เบียน, ... เบียน	เบียน .... เบียน,
๔๙๐	๙ (จล)	ประกอบ .... ไม่ประกอบ	ประกอบ .... – ไม่ประกอบ
๔๙๐	๙, ๑๐ (จล)	อั้พยา, สั้พยา	อั้พยา, สั้พยา
๔๙๗	๖	จิงไม่	ซังไม่
๔๙๘	๓ (จล)	เวทนา อัน	เวทนาอัน
๔๙๘	๒ (จล)	ว่า	ว่า
๔๙๘	๕, ๑๐	สั้พยา, อั้พยา	สั้พยา, อั้พยา
๔๙๘	๑๐, ๑๑	มี้อการ, ไม่มี้อการ	– มี้อการ, – ไม่มี้อการ
๕๐๐	๕ (จล)	อั้พยา	อั้พยา

หน้า ๑ ได้คำว่า “โลหกุมิชาตกถา” โปรดเติมข้อความดังนี้ :-
(บ่อเกิดแห่งการทำบุญตายาย)

หน้า ๔๖๘ บรรทัดล่างสุด คำว่า “ตั้งคั้มาประกอบอยู่ท้ายบทนี้.” โปรดแก้เป็น
“ตั้งที่ไ้้จ้าลองมาใส่ไว้ท้ายเทศนากั้ณชาั้นี้แล้ว.”

คำว่า “ปุ่พเปตพลี” ทุกๆ แห่ง โปรดแก้เป็น “ปุ่พพเปตพลี”

ข้าพเจ้าเป็นพ่อค้า.

- ๑ เกิดในตระกูล "พาณิชย์" บรรพบุรุษ ทำการค้า, ตัวเองก็เคย บัดนี้เปลี่ยนมาเป็น พ่อค้า ทางวิเศษ ในนามว่า พุทธทาส, เป็นลูกเขย ของพระพรหมเจ้า ใต้งานนี้ กับ ภาณี ศฤงคารี ซึ่งสูงกว่า มีอาชีพาร แต่ไม่มี จิตรู้ ก็น่าจะ คช.
- ๒ ทำหน้าที่สอนธรรม แก่แม่ของพระพรหมเจ้า มีใช้ตาม แม่ของพระพรหมเจ้า ซึ่ง เป็นเรื่อง ในวิสูตร หรือ กุญแจ โลก; ทำหน้าที่ทำใจ ให้มีใจ ตามธรรม แม่ยังมีสิ่งที่รัก ทำประโยชน์ และประโยชน์ ผู้อื่น ในโลกนี้ ดี เป็นที่พอใจ ชื่นชอบ เป็นสูง กว่าคนธรรมดา มาก อยู่เหนือคนอื่น.
- ๓ มีงานค้าประจำถิ่น ชื่อ สอนไม่ถูก ผลาหาร, นายของ มีศีลธรรม, มีสิ่ง ที่ชื่อ "ธรรมธรรม" สำเนาปิดทุกชั้น ทุกวัย ทุกชนิด ทุกเพศ, ยิ่งกว่า นี้ยัง สรรพสิ่งนี้.
- ๔ แต่ก็มีเรื่องอื่น ก็นี้ พี่นางคน มีสติใจ และเขา ว่า เขาของปลอม, เขาคนทำ ที่ด้นกลิ้งไว้ มี ภัยภัยที่อื่นของเขา แต่งาน ของเขา ก็ไม่ล้ม กับ มีคนสนใจ เข้มแข็ง เร็วอีก.
- ๕ มีคน ข้าพเจ้า อายุ ๘๐ กว่า ปีแล้ว ก็ยังไม่ทำผิด มีจิตใจของ เขาคนทำ กลับใจทำดี แล้วด้วย ข้อไว้ ไม่กว่า เล่มมีเสียอีก, ที่อบรม ผู้คนใน ให้เข้าใจ สามารถ ที่เห็น รอยตาม ดี จำแนกแน่
- ๖ ข้อนี้ ข้าพเจ้า นาน หัก นาน ดอง จ-ร จากข้าพเจ้า (คือ ธรรม) เป็น คนอื่น อื่นอื่น ในข้าพเจ้า และ งาน ของข้าพเจ้า รวมไว้ที่นั่น ในที่ ที่สุด ยิ่งๆ ขึ้นไป, ๓๓๓!

บันทึก

หนังสือชุด "ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส" เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอบุษฐ์	๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๓]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓)	สันตศีลศัพท์ธรรม	๑๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕)	พุทธกิจวัตรธรรม	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอบุษฐ์	๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๗)	โอสารศัพท์ธรรม	๑๓ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๙)	ตุลาการกรรม เล่ม ๑	๑๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๐)	มณีศีลธรรม	๑๗ . ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๕)	สุญญาตปริทรรศน์ เล่ม ๑	๓๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๖)	ค่ายธรรมบุตร	๓๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๗)	ชราวาสธรรม	๑๗ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๑๘)	ปรมัตตสภาวธรรม	๑๔ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๙)	ปฏิบัติปาปริทรรศน์	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๑)	สุญญาตปริทรรศน์ เล่ม ๒	๓๔ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๒)	เตกัจฉธรรม	๑๗ . ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๔)	สารทกาลิกเทศนา	๒๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก	๑๔ . ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๔ . ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๔ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๘)	ธรรมสังฆสงเคราะห์	๑๔ . ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๙)	ปัจจุสมุปบาทจากพระโอบุษฐ์	๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๔ . จ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๔ . ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๔ . ฉ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๓)	ไถวัลยธรรม	๑๒ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓๔)	อาสาฬหบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๔	
(๓๕)	มาฆบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๒	
(๓๖)	พระพุทธคุณบรรยาย	๑๑ . ก	
(๓๗)	วิสาขบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๓	
(๓๘)	ขุมนุมล้ออายุ เล่ม ๑	๔๒ . ก	
(๓๙)	ธรรมบรรยายต่อทางสุนัข	๓๙ . ค	
(๔๐)	เทคนิคของการมีธรรมะ (เล่ม๑)	๓๗ . ก	
(๔๑)	อะไรคืออะไร?	๓๗ . ค	

